

***Materiały ogólnopolskiej konferencji
naukowej WPiA UW***

KONCEPCJE OPODATKOWANIA DOCHODU – REFLEKSJE NA 30-LECIE PODATKU DOCHODOWEGO OD OSÓB FIZYCZNYCH

INSTYTUT
STUDIÓW
PODATKOWYCH
MODZELEWSKI I WSPÓLNICY

Wydawnictwo Instytutu Studiów Podatkowych

**KONCEPCJE
OPODATKOWANIA DOCHODU
– REFLEKSJE NA 30-LECIE
PODATKU DOCHODOWEGO
OD OSÓB FIZYCZNYCH**

Materiały ogólnopolskiej konferencji naukowej WPiA UW

Warszawa 2022 r.

Wydawnictwo Instytutu Studiów Podatkowych

Wydawnictwo Instytutu Studiów Podatkowych
04-367 Warszawa, ul. Kaleńska 8
www.wydawnictwo-isp.pl

Redakcja naukowa:

Prof. dr hab. Witold Modzelewski
Dr Krzysztof Radzikowski

WSZELKIE PRAWA ZASTRZEŻONE
kopiowanie, przedruk i rozpowszechnianie
(w całości lub części)
bez zgody wydawcy zabronione

e-ISBN 978-83-67172-06-6

Redaktor prowadzący:

Andrzej Sarna

Skład i łamanie:

Grzegorz Onufrowicz

SPIS TREŚCI

Rozdział I

Społeczne i gospodarcze uwarunkowania podatku dochodowego 7

Jan Sarnowski, LL.M., Aleksander Łożykowski, Michał Polewiak

Podatek dochodowy od osób fizycznych w latach 2016-2022 – droga w kierunku sprawiedliwego, elastycznego i prostego w rozliczeniu podatku dochodowego 8

Prof. ALK dr hab. Hanna Kuzińska

Czy podatki dochodowe mogą skutecznie wypełniać funkcję redystrybucyjną? 46

Prof. SGH dr hab. Dominik J. Gajewski, Mgr Kamil Joński

30 lat podatku dochodowego od osób fizycznych w Polsce a sądownictwo administracyjne: perspektywa ekonomiczna 61

Dr Krzysztof Radzikowski

Ustawa o podatku dochodowym od osób fizycznych w świetle postulatów równości i sprawiedliwości opodatkowania 75

Mgr Maciej Flis

Podatki w Biblii, co mieszkańcy starożytnej Palestyny powiedzieliby o współczesnym polskim podatku dochodowym 89

Rozdział II

Węzłowe problemy podatku dochodowego 104

Prof. dr hab. Witold Modzelewski

Podatek dochodowy od osób fizycznych – dotychczasowy paradygmat 105

Dr Maria Supera-Markowska

Opodatkowanie dochodu rodziny we współczesnych systemach podatkowych 115

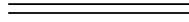
Dr Andrzej Dmowski

Ewolucja modelu opodatkowania zdarzeń restrukturyzacyjnych w podatkach dochodowych 133

Mgr Anna Karczewska	
Ograniczony obowiązek podatkowy. Czy przez 30 lat obowiązywania ustaw o podatkach dochodowych ustawodawca wypracował łącznik podatkowy?	159
Mgr Dawid Strzala	
Problematyka transparentności podatkowej oraz podmiotowości podatkowej w podatkach dochodowych na przestrzeni ostatnich 20 lat – wybrane zagadnienia	174
Rozdział III	
Szczegółowe zagadnienia konstrukcji podatku dochodowego	183
Dr hab. Maciej Ślifirczyk	
Związek przyczynowo-skutkowy jako przesłanka zaliczenia kosztów postępowań sądowych do kosztów uzyskania przychodów	184
Dr Jakub Chowaniec	
Problematyka samozatrudnienia w podatku dochodowym od osób fizycznych – czy nadszedł czas na wyodrębnienie nowego źródła przychodów?	194
Dr Marcin Lachowicz	
„Samospełniająca się” przesłanka sprzeczności korzyści podatkowej z przedmiotem lub celem ustawy podatkowej lub jej przepisu (uwagi o unikaniu podatku dochodowego).....	212
Dr Wiktor Klimiuk	
Opodatkowanie duchownych – czy konstrukcja ryczałtu wymaga zmian?.....	218
Mgr Marek Dęboczyk	
Opodatkowanie podatkami dochodowymi odszkodowań i świadczeń z tytułu umowy ubezpieczenia	231
Dr Mateusz Tchórzewski	
Preferencyjne opodatkowanie dochodów osób fizycznych z praw własności intelektualnej w prawie polskim na tle porównawczym.	240
Dr Paweł Szymanek	
Ewolucja analizy danych nadsyłanych przez podatników organom w podatku od towarów i usług oraz podatkach dochodowych.....	257
Dr Miłosz Kłosowiak	
Aspekty prawno-podatkowe projektu ustawy o fundacji rodzinnej	269
Mgr Bartosz Gryziak	
Wielość i ewolucja koncepcji prawnopodatkowego ujęcia finansowania spółek	283

Mgr Jerzy Litwinow	
Porównanie wybranych uproszczonych form opodatkowania działalności gospodarczej podatkiem dochodowym od osób fizycznych w Polsce i Rosji – postulaty <i>de lege ferenda</i>	301
Mgr Karolina Wierzbowska	
Konwersja wierzytelności na udziały – skutki w podatku dochodowym	316
Mgr Adrian Smalej, Mgr Karol Wadek	
Środki pieniężne pochodzące z zaniżenia kwoty zobowiązania podatkowego w podatku od towarów i usług jako przedmiot opodatkowania w podatku dochodowym od osób fizycznych	329

Rozdział I

SPOŁECZNE I GOSPODARCZE UWARUNKOWANIA PODATKU DOCHODOWEGO

Jan Sarnowski, LL.M.

LL.M., doradca podatkowy, Zakład Podatków Instytutu Finansów Kolegium Zarządzania i Finansów SGH w Warszawie, ORCID: 0000-0001-5538-0109

Aleksander Łożykowski

Radca prawny, doradca podatkowy, Zakład Podatków Instytutu Finansów Kolegium Zarządzania i Finansów SGH w Warszawie, ORCID: 0000-0002-7349-5302

Michał Polewiak

Ekspert w Departamencie Analiz Podatkowych w Ministerstwie Finansów
ORCID: 0000-0001-7254-2798

**PODATEK DOCHODOWY OD OSÓB FIZYCZNYCH
W LATACH 2016-2022 – DROGA W KIERUNKU
SPRAWIEDLIWEGO, ELASTYCZNEGO I PROSTEGO
W ROZLICZENIU PODATKU DOCHODOWEGO**

Streszczenie. Autorzy analizują zmiany wdrożone przez ustawodawcę w latach 2016-2022 r. w zakresie podatku dochodowego od osób fizycznych pod względem wpływu na sprawiedliwość opodatkowania, elastyczność podatku dochodowego oraz zapewnienie prostoty rozliczeń podatkowych. Podjęte reformy zwiększyły progresję opodatkowania dochodu oraz stopień dostosowania podatku do indywidualnej sytuacji podatnika, wprowadziły do polskiego systemu podatkowego szeroki katalog preferencji służących stymulacji zachowań uznanych przez prawodawcę za pożądane, a także zautomatyzowały proces rozliczeń. Autorzy wskazują na dalsze kroki wdrażania w Polsce idei minimum maintenance income tax, m. in. dotyczące reformy ryczałtu od przychodów ewidencjonowanych oraz udostępnienia wstępnie wypełnionych zeznań podatkowych kolejnym kategoriom podatników, w szczególności dzięki wprowadzeniu jednolitego pliku kontrolnego w zakresie podatku dochodowego.

Słowa kluczowe: PIT, Polski Ład, administracja skarbową

1. WPROWADZENIE

Podatek dochodowy od osób fizycznych to podatek, który jak żadna inna danina publiczna ma potencjał do tego, aby przy określeniu wysokości obciążenia

precyzyjnie odzwierciedlać indywidualną sytuację podatnika – zarówno ekonomiczną jak i społeczną. Dostosowanie opodatkowania do zdolności płatniczej podatnika (sprawiedliwość podatkowa) stanowi warunek zgodności przepisów podatkowych z konstytucyjną zasadą równości. Jest również, poprzez ochronę podatników przed nadmiarowym obciążeniem, kluczowym czynnikiem wpływającym na moralność podatkową, tj. gotowość do ponoszenia ciężarów publicznych, oraz ograniczającym społeczną akceptację naruszania czy obchodzenia przepisów podatkowych.

Sprawiedliwość podatkowa ustępuje jednak często miejsca sprawiedliwości dystrybtywnej. Ma to miejsce w szczególności wtedy, gdy tworzone są podatkowe preferencje, wyróżniające podatników podejmujących się działań ocenianych przez ustawodawcę jako pożyteczne z punktu widzenia realizacji polityk publicznych państwa. W ten sposób funkcja fiskalna podatku ustępuje pola licznym funkcjom mającym na celu ochronę ważnych społecznie i gospodarczo celów. Użycie narzędzi podatkowych dla wspierania szeroko akceptowanych społecznie polityk publicznych, w tym realizacja celów takich jak szczególna ochrona rodzin wielodzietnych, wspieranie inwestycji czy działań przedsiębiorców w zakresie społecznej odpowiedzialności biznesu, jest również ważnym narzędziem zwiększania gotowości podatników do ponoszenia ciężarów publicznych.

Podatek dochodowy od osób fizycznych ma charakter powszechny, obejmuje swoim zakresem co do zasady wszystkie źródła dochodów. Dotyczy on więc każdego, w tym osób, które przy wypełnianiu obowiązków związanych z opodatkowaniem potrzebować mogą wsparcia ze strony podatkowego ustawodawcy i administracji podatkowej. Do kluczowych narzędzi zmniejszających obciążenie formalnościami związanymi z rozliczeniem podatków należą e-usługi administracji, w tym udostępnienie podatnikom wstępnie wypełnionych deklaracji podatkowych (ang. *pre-filled tax return*) oraz uproszczone, zryczałtowane formy rozliczenia podatku. Adresatami tych rozwiązań są przede wszystkim pracownicy wraz z osobami zatrudnionymi na podstawie innych, pokrewnych tytułów, oraz mali i średni przedsiębiorcy.

Dostosowanie obciążeń podatników do ich zdolności płatniczej, efektywna realizacja społecznie akceptowanych polityk publicznych, a przy tym dostosowanie regulacji i oferowanych przez administrację usług do potrzeb najbardziej wrażliwych kategorii podatników, to kluczowe cechy charakteryzujące nowoczesny podatek dochodowy, realizujący koncepcję *minimum maintenance income tax*, tj. daniny której rozliczenie wiąże się z minimalnymi kosztami obsługowymi po stronie podatników i administracji. Lata 2016-2022 były okresem, w którym polski ustawodawca podatkowy dokonał znacznego kroku w kierunku budowy systemu podatku dochodowego opartego o zasadę *minimum maintenance*. W artykule przedstawiono główne zmiany w tym zakresie podjęte od 2016 roku, oraz rekomendowane przez Autorów postulaty *de lege ferenda*.

2. SPRAWIEDLIWOŚĆ SPOŁECZNA W PODATKU DOCHODOWYM

W polskim podatku dochodowym, sprawiedliwość społeczna realizowana jest poprzez dwa rodzaje norm¹. Pierwszy z nich stanowią przepisy fiskalne, mające na celu uzależnienie wysokości obciążeń podatników od ich zdolności płatniczej (sprawiedliwość podatkowa)². Drugim rodzajem norm są stanowiące wyjątek od przepisów fiskalnych przywileje podatkowe, służące realizacji społeczno-gospodarczych celów ustawodawcy (sprawiedliwość rozdzielcza/dystrybucyjna)³.

2.1. Sprawiedliwość podatkowa

W nauce prawa podatkowego próżno szukać wspólnej, akceptowalnej definicji sprawiedliwości podatkowej (fiskalnej). Przyjmuje się, że sprawiedliwość podatkowa ma charakter następczy względem zasady powszechności opodatkowania, czyli współuczestnictwa wszystkich osób w budowaniu wpływów budżetowych oraz zasady równości opodatkowania, czyli właściwego rozłożenia ciężarów podatkowych⁴. Sprawiedliwe w tym kontekście jest równe i właściwe opodatkowanie dochodu wszystkich osób, które znajdują się w identycznej sytuacji osobistej. Można więc wskazać na ideał sprawiedliwości poziomej, która zakazuje odmiennego opodatkowania osób pozostających w tej samej sytuacji osobistej oraz ideał sprawiedliwości pionowej, która dopuszcza odmienne opodatkowanie dochodów osób znajdujących się w różnej sytuacji osobistej. Właściwy poziom obciążenia dochodu jest zatem związany ze zdolnością płatniczą podatnika, wymaga zatem dostosowania do indywidualnych możliwości podmiotu, w tym do jego sytuacji ekonomicznej i społecznej⁵.

Zasadę równości można rozpatrywać na dwóch płaszczyznach: przedmiotowej i podmiotowej. Równość w ujęciu przedmiotowym oznacza, że opodatkować należy jedynie dochód pozostający do dyspozycji podatnika po uprzednim pomniejszeniu go o koszty poniesione w celu osiągnięcia przychodu lub zachowania jego źródła (obiektywna zdolność płatnicza)⁶. Z kolei równość podmiotowa ozna-

¹ Orzeczenie TK z 30.11.1988 r., K. 1/88: „Ewentualna sprawiedliwość podatkowa (...) powinna być realizowana tylko w zakresie w jakim służy realizacji ogólnosystemowej sprawiedliwości społecznej.” Podobnie orzeczenie TK z 29.10.1996 r., U 4/96: „Realizacja zasady sprawiedliwego opodatkowania oznacza legitymizację funkcjonowania demokratycznego państwa prawa. Chodzi tu zwłaszcza o tę część określoną w art. 1 Konstytucji <<zasadę sprawiedliwości społecznej>>”.

² A. Krzywoń, Podatki i inne daniny publiczne w Konstytucji RP, Warszawa 2010, s. 109; J. Oniszczyk, Podatki i inne daniny w orzecznictwie Trybunału Konstytucyjnego, Warszawa 2001, s. 143.

³ A. Gomułowicz, Polityka podatkowa w Polsce i przesłanki jej kształtowania, MoPod 5/1996; Ministerstwo Finansów, Strategia Podatkowa 2003. Materiały do dyskusji, Warszawa, 2003, s. 11; Ministerstwo Finansów, Preferencje Podatkowe w Polsce Nr.1, Warszawa, 2010, s. 9; Ministerstwo Finansów, Preferencje Podatkowe w Polsce Nr.8, Warszawa, 2018, s. 3.

⁴ A. Mariański, (Nie)sprawiedliwy polski podatek dochodowy od osób fizycznych, Warszawa 2021.

⁵ Ibidem.

⁶ E. Chojna-Duch, H. Litwińczuk, Prawo Finansowe, Warszawa 2010, s. 377; W. Wójtowicz, P. Smoleń, Podatek dochodowy od osób fizycznych prorodzinny czy neutralny?, Warszawa, 1999, s. 12.

cza nieopodatkowanie tej części dochodu, która stanowi źródło zaspokajania niezbędnych potrzeb osobistych podatnika i osób będących na jego utrzymaniu (subiektywna zdolność płatnicza)⁷. Równość podmiotowa realizowana jest w podatku dochodowym od osób fizycznych poprzez mechanizm ogólny i mechanizmy szczegółowe (pomocnicze). Mechanizmem ogólnym jest wspólna dla wszystkich podatników instytucja podstawowa, tj. kwota wolna od podatku na poziomie minimum socjalnego lub minimum egzystencji⁸. Rolą mechanizmów pomocniczych jest dostosowanie obciążenia podatników do ich indywidualnej sytuacji rodzinnej czy zdrowotnej⁹.

Do niedawna Trybunał Konstytucyjny (dalej: TK) pozostawiał kwestię ochrony subiektywnej zdolności płatniczej podatnika swobodnej decyzji ustawodawcy. Stanowisko to znajduje swój wyraz m. in. w orzeczeniu z 11 kwietnia 1994 r.¹⁰. TK stwierdził w nim, że jedyną sankcją za zaniechanie ochrony subiektywnej zdolności płatniczej przez ustawodawcę jest odpowiedzialność polityczna. Za częściową rewizję tego stanowiska uznać można wyrok z dnia 4 maja 2004 r. w którym TK potwierdził objęcie konstytucyjną ochroną subiektywnej zdolności płatniczej podatnika, lecz jednocześnie nie podjął się wymuszenia jej realizacji na ustawodawcy podatkowym¹¹. TK poczynił ten krok dopiero w wyroku z dnia 28 października 2015 r.¹². Stwierdzając niekonstytucyjność przepisów podatkowych, nakazał ustawodawcy wprowadzenie do podatku dochodowego mechanizmu ogólnego w postaci minimum podatkowego (kwoty wolnej od podatku) na poziomie minimum egzystencji.

2.2. Sprawiedliwość dystrybucyjna

Obok sprawiedliwości podatkowej, ustawy podatkowe realizują szerszej ujmowaną sprawiedliwość społeczną poprzez przywileje podatkowe, służące realizacji społeczno-gospodarczych celów ustawodawcy (sprawiedliwość dystrybucyjna)¹³. W ramach kształtowania się fundamentów nauki o finansach publicznych, wyodrębniona została funkcja alokacyjna finansów publicznych, którą definiuje

⁷ W. Nykiel, Ulgi i zwolnienia w konstrukcji prawnej podatku, Warszawa, 2002, s. 76; W. Wójtowicz, P. Smoleń, Podatek dochodowy..., s. 11.

⁸ M. Weralski (red.), System instytucji prawno-finansowych PRL, Wrocław 1985, s. 43; W. Wójtowicz, P. Smoleń, Podatek dochodowy..., s. 17.

⁹ W. Wójtowicz, P. Smoleń, Podatek dochodowy..., s. 109.

¹⁰ Orzeczenie TK z 11.04.1994, K 10/93: „Krytyka rozwiązań ustawowych (...), w szczególności braku w prawie obowiązującym rozwiązań podatkowych chroniących rodzinę, może mieć jedynie charakter postulatywny. Zarzut powyższy należy rozpatrywać nie w kategoriach niezgodności działań prawodawczych z Konstytucją, lecz w kategoriach politycznych (realizowania prawidłowej polityki podatkowej państwa). W tym ostatnim przypadku nie można postawić ustawodawcy zarzutu naruszenia Konstytucji. Zadaniem Trybunału Konstytucyjnego nie jest ocena słuszności prowadzonej polityki podatkowej. Trybunał wypowiada się jedynie w sytuacji, gdy sposób prowadzenia takiej polityki stanowi równocześnie naruszenie prawa”.

¹¹ Wyrok TK z 4.05.2004, K 8/03.

¹² Wyrok TK z 28.10.2015, K 21/14.

¹³ A. Gomułowicz, Polityka podatkowa w Polsce i przesłanki jej kształtowania, Monitor Podatkowy 5/1996; Ministerstwo Finansów, Strategia Podatkowa 2003. Materiały do dyskusji, Warszawa 2003, s. 11; Ministerstwo Finansów, Preferencje Podatkowe w Polsce Nr.1, Warszawa, 2010, s. 9.

się jako zadanie gromadzenia zasobów pieniężnych w formie budżetu i realizację przy ich pomocy zadań publicznych. Służyć może temu odpowiednie wykorzystanie narzędzi fiskalnych, określonych w przepisach prawa podatkowego. W podatku dochodowym od osób fizycznych, zadanie to realizuje się najczęściej poprzez ulgi podatkowe¹⁴. Ulgą podatkową jest określone w ustawie zmniejszenie wysokości zobowiązania podatkowego w toku jego obliczania, przyjmujące formę zmniejszenia podstawy opodatkowania, obniżenia stawek lub redukcji kwoty podatku¹⁵. Ma ono charakter ekstrapordynaryjny, odbiegający od przyjętego w ustawie standardu¹⁶. Ze względu na zadania jakie realizować mają tego typu instrumenty prawa podatkowego, nauka dzieli ulgi na stymulacyjne i niestymulacyjne.

Tworząc ulgi stymulacyjne, ustawodawca uzależnia zmniejszenie podatku od zaistnienia oczekiwanych przez niego faktycznych stanów podatkowo-prawnych. Doktryna prawa dzieli ulgi stymulacyjne na ulgi profiskalne¹⁷, mające na celu zwiększenie efektywności i wydolności fiskalnej (np. zachęcając do ujawnienia źródeł dochodu); ulgi gospodarcze¹⁸, ukierunkowane na osiągnięcie konkretnego efektu w gospodarce (np. pobudzenia inwestycji czy dokonania modernizacji) i ulgi społeczne¹⁹, mające za zadanie wpływanie na działania podatników w sferze prywatnej. Szczególną rolę w polskim systemie podatkowym odgrywają ulgi prorodzinne, mające na celu zwiększenie współczynnika dzietności²⁰.

Standard kontroli zgodności ulg stymulacyjnych z Konstytucją RP, określony został w orzeczeniu TK z 3. września 1996²¹. Spełniać one muszą trzy warunki: (1) mieć za zadanie realizację celu leżącego w interesie społecznym, (2) być przynajmniej potencjalnie efektywne, oraz (3) nie mogą w nieproporcjonalnie dużym stopniu naruszać zasady sprawiedliwości podatkowej.

¹⁴ J. Sarnowski, 30 lat sprawiedliwości podatkowej – podsumowanie i kierunek zmian, [w:] Z dziejów historii podatków – Wybrane problemy, red. K. Banaś, R. Stasiak, Łódź 2017, s. 109.

¹⁵ W. Nykiel W., Ulgi i zwolnienia..., s. 23.

¹⁶ Orzeczenie TK z 3.09.1996 r., K 10/96; wyroki TK z 13.04.1999 r., K 36/98; z 12.09.2000 r., K 1/00; wyroki NSA z 12.06.1992 r., SA/PO 596/92; z 13.01.1994 r., SA/P 158/93; z 28.10.1994 r., Sa/Ld 606/94; z 9.12.1994 r., SA/Kr 1495/94; z 31.08.1999 r., I SA/Ld 932/99; z 19.09.2001 r., I SA/Lu 971/00; z 12.06.2002 r., SA/P 596/92; a także Ministerstwo Finansów, Preferencje Podatkowe w Polsce, Nr.1, Warszawa 2010, s.12; Ministerstwo Finansów, Preferencje podatkowe w Polsce, nr 2, Warszawa 2011, s. 10. Odmienne stanowisko zajmuje A. Mariański, który uznaje ulgę podatkową za integralną część treści przepisu określającego elementy kwantytatywne podatku. Jako jego element uzupełniający mieć ma ona charakter standardu w równym stopniu, w jakim za standard uważa się obligatoryjne elementy normy podatkowej jakimi są podmiot, przedmiot czy stawka. Pogląd ten nie cieszy się jednak z uznaniem w doktrynie i orzecznictwie, które pozostają przy zawężającej interpretacji przepisów ulg podatkowych. Patrz: A. Mariański, Ulgi i zwolnienia podatkowe w orzecznictwie sądowym, Glosa 4/2004, s. 10.

¹⁷ W. Modzelewski, J. Bielawny (red.), *Materiałne prawo podatkowe*, Warszawa 2005, s. 89.

¹⁸ *Ibidem*, s. 89; W. Modzelewski, J. Pyssa (red.), *Wstęp do nauki polskiego prawa podatkowego*, Warszawa 2005, s. 159.

¹⁹ A. Gomulowicz, J. Małecki (red.), *Podatki i prawo...*, s. 568.

²⁰ J. Sarnowski, 30 lat sprawiedliwości ..., s. 109.

²¹ Orzeczenie TK z 3.09.1996 r., K 10/96.

Szczególną kategorią ulg niestymulacyjnych są ulgi socjalne²². Służą one zmniejszeniu wysokości obciążenia daninowego konkretnej grupy podatników, minimalizując tym samym ryzyko konfliktów społecznych. Wyjątkową cechą ulg socjalnych, na tle innych preferencji podatkowych, jest trudność mierzenia ich efektów, ze względu na niewystępowanie, w ich przypadku, elementu stymulującego zachowania podatników. *Ratio legis* regulacji stanowi polityczna potrzeba wsparcia danej grupy podmiotów, bazująca na konstytucyjnych wartościach i współczuciu ustawodawcy. Konstytucyjność ulgi socjalnej wymaga zatem jedynie wskazania w uzasadnieniu jej regulacji konkretnego dobra (wartości), podlegającego szczególnej ochronie mocą przepisu Konstytucji RP²³.

3. REALIZACJA KONCEPCJI SPRAWIEDLIWOŚCI PODATKOWEJ W LATACH 2016-2022: ZWIĘKSZENIE PROGRESJI OPODATKOWANIA I OGRANICZENIE ARBITRAŻU PODATKOWEGO

3.1. Kwota wolna od podatku

Kwota wolna od podatku przez wiele lat nie stanowiła istotnego narzędzia prawno-ekonomicznego w ramach podatku dochodowego od osób fizycznych. Ustalona została w 2008 r. kwotowo, w wysokości 3091 zł rocznie i nie została powiązana z takimi miernikami jak np. minimum egzystencji, minimum bytowe czy dochód gwarantowany. Nie zapewniono również mechanizmu jej waloryzacji.

Rola kwoty wolnej od podatku, w obszarze modyfikacji struktury obciążeń podatkowych w poszczególnych grupach dochodów, zaczęła zyskiwać na znaczeniu wraz z kolejno przyjmowanymi zmianami tego mechanizmu w czasie trwania VIII Kadencji Sejmu (2015-2019 r.). Pierwsza z nich została wdrożona w wyniku wejścia w życie ustawy²⁴, która dla 2017 roku określiła maksymalną wysokość kwoty wolnej od podatku na poziomie 6 600 zł (ponad dwukrotny wzrost jej maksymalnej wysokości w stosunku do roku 2016)²⁵.

Kolejne podwyższenie maksymalnej wysokości kwoty wolnej przyniosła ustawa z dnia 27 października 2017²⁶. Od 2018 r. maksymalna wysokość kwoty wolnej od podatku wynosiła 8 000 zł. W tej kwocie przysługiwała ona podatnikom

²² W. Modzelewski, J. Bielawny (red.), *Materiałne prawo...*, s. 89; W. Modzelewski, J. Pyssa (red.), *Wstęp do nauki...*, s. 159; W. Morawski, *Ułgi i zwolnienia...*, s. 86; W. Nykiel, *Ułgi i zwolnienia...*, s. 44.

²³ J. Samowski, *30 lat sprawiedliwości...*, s. 109.

²⁴ Ustawa z dnia 29 listopada 2016 r. o zmianie ustawy o podatku dochodowym od osób fizycznych, ustawy o podatku dochodowym od osób prawnych oraz ustawy o zmianie ustawy – Ordynacja podatkowa oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. z 2016 r. poz. 1926).

²⁵ Art. 1 ust. 1 pkt. 2 ustawy z dnia 29 listopada 2016 r. o zmianie ustawy o podatku dochodowym od osób fizycznych, ustawy o podatku dochodowym od osób prawnych oraz ustawy o zmianie ustawy – Ordynacja podatkowa oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. z 2016 r. poz. 1926).

²⁶ Ustawa z dnia 27 października 2017 r. o zmianie ustawy o podatku dochodowym od osób fizycznych, ustawy o podatku dochodowym od osób prawnych oraz ustawy o zryczałtowanym podatku dochodowym od niektórych przychodów osiąganych przez osoby fizyczne (Dz.U. z 2017 r. poz. 2175).

o najniższych dochodach (nieprzekraczających 8 000 zł rocznie), co oznacza, że nie mieli oni obowiązku zapłaty podatku. W przypadku osób o dochodach rocznych przekraczających 8 000 zł, kwota wolna od podatku malała wraz ze wzrostem dochodów w ten sposób, że dla osób osiągających dochód na poziomie 127 000 zł lub wyższym – nie miała ona zastosowania²⁷. Poczynając od 2017 r., kwota wolna od podatku podlega corocznej weryfikacji przez ministra właściwego do spraw finansów publicznych. Stanowi o tym art. 27 ust. 1c ustawy z dnia 26 lipca 1991 r. o podatku dochodowym od osób fizycznych (dalej – uPIT)²⁸. Jego dopełnieniem jest ust. 1d tego artykułu, zgodnie z którym Minister Finansów przedkłada Radzie Ministrów, w terminie do 15 września każdego roku, informację o wynikach dokonanej weryfikacji, proponując podniesienie kwoty wolnej na rok następny, w przypadku istotnego wzrostu kwoty minimum socjalnego dla jednoosobowego gospodarstwa ustalonego przez Instytut Pracy i Spraw Socjalnych²⁹.

Ostatnim, trzecim krokiem tego procesu, było wprowadzenie ustawą z dnia 29 października 2021 r.³⁰, kolejnego podniesienia poziomu kwoty wolnej. Akt ten ustanowił kwotę zmniejszającą podatek na poziomie 5100 zł, co odpowiada kwocie wolnej od podatku w wysokości 30 000 zł. Przekłada się to na miesięczne odliczenie od podatku w kwocie 425 zł. Co ważne, narzędzie to znajduje zastosowanie niezależnie od wysokości uzyskanych przez podatnika dochodów. Oznacza to, że z kwoty zmniejszającej podatek, korzystają zarówno podatnicy uzyskujący dochody do 120 000 zł rocznie (nowy próg podatkowy), jak i wyższe³¹.

3.2. Likwidacja odliczenia składki zdrowotnej

Zgodnie z art. 27b uPIT, do końca 2021 r. możliwe było odliczenie od podatku znacznej części zapłaconej przez podatnika składki zdrowotnej³². Odliczenie składki zdrowotnej było realizowane, podobnie jak w przypadku kwoty zmniejszającej podatek, na ostatnim etapie obliczenia należnego podatku dochodowego. Mocą ustawy z dnia 29 października 2021 r.³³ przepis ten został uchylony³⁴.

²⁷ Art. 1 pkt 17 ustawy z dnia 27 października 2017 r. o zmianie ustawy o podatku dochodowym od osób fizycznych, ustawy o podatku dochodowym od osób prawnych oraz ustawy o zryczałtowanym podatku dochodowym od niektórych przychodów osiąganych przez osoby fizyczne (Dz.U. z 2017 r. poz. 2175).

²⁸ Ustawa z dnia 26 lipca 1991 r. o podatku dochodowym od osób fizycznych (tekst ujednolicony Dz.U. z 2021 r. poz. 1128, z późn. zm.).

²⁹ Instytut Pracy i Spraw Socjalnych, Informacja o poziomie i strukturze minimum socjalnego w 2020 r., Warszawa 2021, <https://www.ipiss.com.pl/?zaklady=minimum-socjalne> (dostęp: 28.02.2022 r.).

³⁰ Ustawa z dnia 29 października 2021 r. o zmianie ustawy o podatku dochodowym od osób fizycznych, ustawy o podatku dochodowym od osób prawnych oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. z 2021 r. poz. 2105).

³¹ Art. 1 pkt. 47 ustawy z dnia 29 października 2021 r. o zmianie ustawy o podatku dochodowym od osób fizycznych, ustawy o podatku dochodowym od osób prawnych oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. z 2021 r. poz. 2105).

³² Przy składce zdrowotnej o stawce 9%, odliczeniu od podatku podlegało 7,75%. W efekcie, podatnik obciążony był daniną w wysokości 1,25% podstawy obliczenia składki.

³³ Ustawa z dnia 29 października 2021 r. o zmianie ustawy o podatku dochodowym od osób fizycznych, ustawy o podatku dochodowym od osób prawnych oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. z 2021 r. poz. 2105).

³⁴ Art. 1 pkt. 48 ustawy z dnia 29 października 2021 r. o zmianie ustawy o podatku dochodowym od osób fizycznych, ustawy o podatku dochodowym od osób prawnych oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. z 2021 r. poz. 2105).

Brak możliwości odliczenia części składki zdrowotnej od podatku oraz zwiększenie kwoty wolnej od podatku zwiększyły progresję opodatkowania. Przekłada się to na stan, w którym osoby zarabiające na podstawie umowy o pracę średniomiesięcznie do 5 701 zł oraz pomiędzy 11 141 a 12 790 zł zyskały na reformie, a osoby zarabiające w przedziale od 5701 zł do 11 141 zł nie straciły na zmianach, dzięki zastosowaniu ulgi dla klasy średniej³⁵.

Zmiany były korzystne dla osób o mniejszych dochodach, dla których odliczenie składki zdrowotnej od podatku dawało mniej korzyści niż zastosowanie większej kwoty zmniejszającej podatek. Dla przykładu, podatnik zarabiający płacę minimalną, która w 2022 roku wynosi 3010 zł, zyskuje średniomiesięcznie *ceteris paribus* 154 zł w porównaniu z rokiem poprzednim³⁶.

Zmniejszenie podatku wynikające z zapłaconej składki zdrowotnej nie zostało ograniczone poprzez zastosowanie limitu kwotowego, tak więc dla osób o wyższych zarobkach było ono korzystniejsze niż wyższa kwota wolna. Pracownik zarabiający średniomiesięcznie 18 192 zł, czyli trzykrotność średniego wynagrodzenia w styczniu 2022 roku³⁷, średniomiesięcznie zapłaci o 533 zł więcej, niż w przypadku gdyby rozliczał się wg stanu prawnego obowiązującego do końca 2021 r. Wedle estymacji Ministerstwa Finansów, na zmianach skorzystać ma 67% ogółu podatników, dla 24% z nich nie mają nastąpić istotne zmiany w poziomie opodatkowania, a 9% zapłacić ma więcej niż w przypadku rozliczenia na dotychczasowych zasadach. Na wprowadzonych zmianach ma zyskać 90,4% emerytów i rencistów (8 144 tys. podatników) oraz aż 65,2% pracowników (7 987 tys. podatników)³⁸.

3.3. Obniżenie stawki w skali podatkowej oraz zwiększenie kosztów uzyskania przychodów

Szczególnym wyzwaniem dotyczącym budowy sprawiedliwego systemu opodatkowania dochodu jest kwestia zachowania równowagi pomiędzy opłacalnością rozliczeń na zasadach ogólnych oraz z wykorzystaniem uproszczonych form opodatkowania, takich jak opodatkowanie „liniowe”, ryczałt od przychodów ewidencjonowanych czy karta podatkowa. Ważnym celem ustawodawcy podatkowego jest to, aby różnicując zasady obciążenia w zależności od wybranej przez

³⁵ Ulgę dla klasy średniej określa art. 26 ust. 1 pkt 2aa uPIT, pozwalający na dokonywanie dodatkowego odliczenia od dochodu, w zależności od wysokości osiągniętego przychodu, mieszczącego się jednak rocznym przedziale przychodów od 68 412 zł do 133 692 zł. Wysokość miesięcznych odliczeń jest obliczana za pomocą wzoru zawartego w art. 32 ust. 2a uPIT. Dzięki regulacji, osoby uzyskujące przychody z pracy na etacie lub działalności gospodarczej opodatkowanej na zasadach ogólnych w wysokości od 68 412 zł do 133 692 zł nie tracą na reformie.

³⁶ Przyjęte założenia: podatnik pracuje w miejscu zamieszkania, nie jest uczestnikiem PPK oraz nie korzysta z żadnych dodatkowych ulg podatkowych.

³⁷ Komunikat Prezesa Głównego Urzędu Statystycznego z dnia 18 lutego 2022 r. w sprawie przeciętnego miesięcznego wynagrodzenia w sektorze przedsiębiorstw bez wypłat nagród z zysku w styczniu 2022 r., <https://stat.gov.pl/sygnalne/komunikaty-i-obwieszczenia/lista-komunikatow-i-obwieszczen/komunikat-w-sprawie-przecietnego-miesiecznego-wynagrodzenia-w-sektorze-przedsiębiorstw-bez-wypłat-nagrod-z-zysku-w-styczniu-2022-roku,57,99.html> (dostęp: 08.03.2022 r.).

³⁸ Analizy wewnętrzne Ministerstwa Finansów.

podatnika formy zatrudnienia, nie skłaniał go pośrednio do wyboru tej z nich, która jest dla niego pod innymi niż finansowe względami niekorzystna, np. nie gwarantując odpowiedniego zabezpieczenia bytu na wypadek niezawinionej przerwy w realizacji obowiązków, czy też utrudniając łączenie życia rodzinnego z rozwojem zawodowym. Narzędziami służącymi realizacji tego zadania, były w ostatnich latach, obok zmian dotyczących kwoty od podatku czy odliczalności zapłaconych przez podatnika składek zdrowotnych, korzystne dla podatników rozliczających się na zasadach ogólnych oraz dla pracowników nowelizacje przepisów regulujących stawki podatku oraz koszty uzyskania przychodu. Obie te kwestie objęte zostały ustawą z dnia 1 października 2019 r.³⁹, która zmniejszyła (z tym dniem) o 1 p.p., tj. z 18% na 17%, najniższą stawkę PIT, o której mowa w skali podatkowej (art. 27 ust 1 uPIT)⁴⁰.

Mocą tej samej ustawy zwiększeniu uległy koszty uzyskania przychodów z tytułu umowy o pracę, przez ok. dwukrotne podniesienie kwoty podlegającej odliczeniu. Od 1 października 2019 r. podstawowe, zryczałtowane (kwotowe) koszty uzyskania przychodów wynoszą 250 zł miesięcznie (zamiast 111,25 zł w latach poprzednich)⁴¹. W związku z obniżką stawki podatku, podatnicy zapłacić mieli w 2019 r. 1,8 mld zł podatku mniej, a w kolejnych latach odpowiednio po 6,3 mld zł. Łącznie z tytułu obniżenia stawki podatku oraz wzrostu pracowniczych kosztów uzyskania przychodu, podatnicy zaoszczędzili w 2019 r. 2,7 mld zł, a w kolejnych latach po 9,7 mld zł.

3.4. Podwyższenie progu podatkowego

Próg podatkowy, po przekroczeniu którego znajduje zastosowanie 32% stawka podatku, pozostawał przez ponad dekadę na nominalnie niezmiennym poziomie, jednak w ujęciu realnym, wyrażającym go jako procent przeciętnego wynagrodzenia, uległ on znacznemu obniżeniu z 230% w 2009 r. do 136% w 2020 r.⁴². Ustawa z dnia 29 października 2021 r.⁴³, podniosła próg skali podatkowej (wzrost z 85 528 zł na 120 000 zł⁴⁴. Przekłada się to na zmniejszenie liczby podat-

³⁹ Ustawa z dnia 30 sierpnia 2019 r. o zmianie ustawy o podatku dochodowym od osób fizycznych oraz ustawy o zmianie ustawy o podatku dochodowym od osób fizycznych oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. z 2019 r. poz. 1835).

⁴⁰ Art. 1 ust. 3 ustawy z 30 sierpnia 2019 r. o zmianie ustawy o podatku dochodowym od osób fizycznych oraz ustawy o zmianie ustawy o podatku dochodowym od osób fizycznych oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. z 2019 r. poz. 1835).

⁴¹ Mocą art. 22 ust. 2 uPIT, w skali całego roku, koszty uzyskania przychodów dla pracowników wynoszą odpowiednio: 3000 zł (podstawowe dla pracowników zatrudnionych na jednym etacie), 4 500 zł (podstawowe dla pracowników zatrudnionych na wielu etatach), 3 600 zł (podwyższone dla pracowników zatrudnionych na jednym etacie, poza miejscem zamieszkania), 5 400 zł (podwyższone dla pracowników zatrudnionych na wielu etatach, poza miejscem zamieszkania).

⁴² Obliczenia własne na podstawie danych Głównego Urzędu Statystycznego.

⁴³ Ustawa z dnia 29 października 2021 r. o zmianie ustawy o podatku dochodowym od osób fizycznych, ustawy o podatku dochodowym od osób prawnych oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. z 2021 r. poz. 2105).

⁴⁴ Art. 1 ust. 47 ustawy z dnia 29 października 2021 r. o zmianie ustawy o podatku dochodowym od osób fizycznych, ustawy o podatku dochodowym od osób prawnych oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. z 2021 r. poz. 2105)

ników opodatkowujących część swoich dochodów stawką 32%, z 1,24 mln do 0,62 mln, czyli o połowę.

3.5. Danina solidarnościowa

Szczególnym narzędziem efektywnie zwiększającym progresywność podatku dochodowego od osób fizycznych jest funkcjonująca w polskim porządku prawnym od 2019 r. danina solidarnościowa⁴⁵. Podstawą jej obliczenia jest nadwyżka sumy dochodów ponad 1 mln zł podlegających opodatkowaniu: na zasadach ogólnych (art. 27 ust. 1, 9 i 9a uPIT), podatkiem 19% od zbycia udziałów i instrumentów finansowych (art.30b uPIT), podatkiem liniowym (art. 30c uPIT) oraz podatkiem od dochodów zagranicznej spółki kontrolowanej (art. 30f uPIT), pomniejszonej o kwoty zapłaconych i potrąconych składek na ubezpieczenia społeczne (art. 26 ust. 1 pkt 2 i 2a uPIT), a także kwot o których mowa w art. 30f ust. 5 uPIT. Osoby fizyczne są obowiązane do zapłaty daniny solidarnościowej w wysokości 4% tak obliczonej podstawy (art. 30h uPIT).

4. REALIZACJA KONCEPCJI SPRAWIEDLIWOŚCI DYSTRYBUTYWNEJ W LATACH 2016-2022: POLITYKA SPOŁECZNA, RYNEK PRACY

Podatek dochodowy od osób fizycznych musi odzwierciedlać w swojej konstrukcji złożoność indywidualnych sytuacji podmiotów zobowiązanych do jego zapłaty. Jednocześnie stanowi ważne narzędzie realizacji polityk publicznych. W latach 2016-2022 wprowadzono szereg nowych preferencji podatkowych, służących m. in. odwróceniu niekorzystnych zjawisk demograficznych, zachęcaniu przedsiębiorców do inwestowania czy wydatkowania środków na działania społecznie odpowiedzialne. Odstępstwa od celu fiskalnego opodatkowania dochodu stanowią wyjątki od równości i powszechności opodatkowania, tj. od sprawiedliwości podatkowej. Ustawodawca odstępuje jednak od tych filarów systemu podatkowego na rzecz realizacji koncepcji sprawiedliwości dystrybtywnej, wychodząc z założenia, że pewne cele można osiągnąć za pomocą systemu podatkowego efektywniej niż wykorzystując innego rodzaju mechanizmy. W ten sposób podatek od dochodów osób fizycznych staje się elastycznym narzędziem kształtowania sytuacji ekonomicznej podatników.

4.1. Ulga dla młodych

Pierwszym działaniem w tym obszarze było wprowadzenie do polskiego podatku PIT, mocą nowego art. 21 ust. 1 pkt 148 uPIT⁴⁶, tzw. „ulgi dla młodych”

⁴⁵ Regulujący ją art. 30h uPIT dodany został do ustawy podatkowej mocą przepisów ustawy z dnia 23 października 2018 r. o Solidarnościowym Funduszu Wsparcia Osób Niepełnosprawnych (Dz.U. z 2018 r. poz. 2192).

⁴⁶ Art. 1 pkt. 2 ustawy z dnia 4 lipca 2019 r. o zmianie ustawy o podatku dochodowym od osób fizycznych, ustawy o świadczeniach rodzinnych oraz ustawy o świadczeniach opieki zdrowotnej finansowanych ze środków publicznych (Dz.U. z 2019 r. poz. 1394).

(również określana jako „PIT-0 dla młodych”). Wymieniona preferencja ma na celu aktywizację zawodową młodych ludzi, co stanowić ma odpowiedź na wyzwania polskiego rynku pracy, w szczególności wysokie bezrobocie wśród młodzieży, które w IV kwartale 2019 r. wyniosło 7,9% i blisko 3-krotnie przewyższało współczynnik bezrobocia wśród 30- i 40-latków (2,9%)⁴⁷. Jej dodatkowym zadaniem jest stworzenie podatkowych zachęt ku temu, aby pracodawcy oferowali dwudziestolatkom te formy zatrudnienia, które ułatwiają im łączenie pracy zawodowej z życiem rodzinnym. Wolne od podatku stały się przychody ze stosunku służbowego, stosunku pracy, pracy nakładczej, spółdzielczego stosunku pracy oraz umów zlecenia, o których mowa w art. 13 pkt 8 uPIT, otrzymane przez podatnika do ukończenia 26. roku życia, do wysokości nieprzekraczającej w roku podatkowym kwoty 85 528 zł. Przepis ten wszedł w życie 1 sierpnia 2019 r. i znalazł zastosowanie do przychodów (dochodów) uzyskanych od tego dnia. Zmiana ta dotyczy rocznie ok. 2 mln podatników. W efekcie wdrożenia ww. nowelizacji, tylko w 2019 r. w kieszeni młodych podatników pozostać miało ok. 950 mln zł, a w 2020 r. i w kolejnych latach ok. 2,5 mld zł. Kolejnym krokiem służącym wsparciu młodych ludzi wchodzących na rynek pracy było rozszerzenie zakresu ulgi dla młodych, z 1 stycznia 2021 r., na przychody z umów stażowych oraz praktyk absolwenckich⁴⁸.

Od 1 stycznia 2022 r. regulacja PIT-0 uległa rozszerzeniu na dalsze grupy podatników, których wsparcie uznane zostało za kluczowe dla realizacji polityki społeczno-gospodarczej państwa⁴⁹. W obowiązującym stanie prawnym dotyczy ona również aktywnych zawodowo osób które przekroczyły wiek emerytalny i nie pobierają emerytury (aktywizacja zawodowa osób które z osiągnięciem wieku emerytalnego mogą chcieć odejść z rynku pracy) oraz osób powracających na polski rynek pracy po trzech latach nie posiadania polskiej rezydencji podatkowej. W intencji podatkowego ustawodawcy ma to być zachęta do powrotu lub osiedlenia się w Polsce, skierowana do osób które zdobyły doświadczenie na zagranicznych rynkach. Ulgą są również objęte osoby dysponujące Kartą Polaka, osoby które w przeszłości przez 5 lat mieszkały w Polsce, obywatele krajów Unii Europejskiej, Europejskiego Obszaru Gospodarczego i wybranych krajów OECD oraz osoby z doświadczeniem zdobytym na ich rynkach pracy. Preferencja PIT-0 objęła także osoby wychowujące przynajmniej czwórkę dzieci, co znajduje uzasadnienie w założeniach polityki demograficznej Polski.

⁴⁷ Ministerstwo Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej, Sytuacja na rynku pracy osób młodych do 25 roku życia w 2019 roku, Warszawa 2020.

⁴⁸ Art. 21 ust. 1 pkt. 148 lit. c i d uPIT wprowadzony mocą art. 1 ust. 4 ustawy z dnia 28 listopada 2020 r. o zmianie ustawy o podatku dochodowym od osób fizycznych, ustawy o podatku dochodowym od osób prawnych, ustawy o zryczałtowanym podatku dochodowym od niektórych przychodów osiąganych przez osoby fizyczne oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. z 2020 r. poz. 2123).

⁴⁹ Więcej na temat regulacji PIT-0 dla powracających w S. Obuchowski, J. Sarnowski, Kalendarium wdrożenia podatkowej części Polskiego Ładu (cz. 1), „Doradztwo Podatkowe. Biuletyn Instytutu Studiów Podatkowych”, 2021/11, s. 4. Szczegółowy opis PIT-0 dla rodzin 4+ oraz PIT-0 dla emerytów w S. Obuchowski, J. Sarnowski, Kalendarium wdrożenia podatkowej części Polskiego Ładu (cz. 2), „Doradztwo Podatkowe. Biuletyn Instytutu Studiów Podatkowych”, 2021/12, s. 93.

4.2. PIT-0 dla rodzin 4+ i ułatwienia we wspólnym rozliczeniu małżonków

Dzięki rozwiązaniom wprowadzonym przez ustawę z dnia 29 października 2021 r.⁵⁰, z preferencji PIT-0 mogą skorzystać podatnicy, którzy w roku podatkowym będą wychowywać co najmniej czworo dzieci (art. 21 ust. 1 pkt 153 uPIT). Przez wychowywanie ustawodawca rozumie wykonywanie władzy rodzicielskiej, pełnienie funkcji opiekuna prawnego, lub sprawowanie funkcji rodziny zastępczej na podstawie orzeczenia sądu lub umowy zawartej ze starostą. Ulga przysługuje podatnikowi jeżeli sprawuje on opiekę nad dziećmi małoletnimi, pełnoletnimi które otrzymują zasiłek (dodatek) pielęgnacyjny lub rentę socjalną, oraz pełnoletnimi, które uczą się w szkołach do ukończenia przez nie 25 roku życia⁵¹.

Wdrożonym od stycznia 2022 r. rozwiązaniem służącym pośrednio, podobnie jak regulacja PIT-0 dla rodzin 4+, wspieraniu zwiększenia współczynnika dzietności, jest liberalizacja zastosowania wspólnego rozliczenia małżonków. W dotychczasowym brzmieniu, art. 6 ust. 2 uPIT umożliwiał małżonkom podlegającym nieograniczonemu obowiązkowi podatkowemu wspólne rozliczenie się od sumy ich dochodów, jeśli istniała między nimi przez cały rok podatkowy wspólność majątkowa. Ustawa z dnia 29 października 2021 r.⁵² pozwoliła im na zastosowanie wspólnego rozliczenia także w roku, w którego trakcie został zawarty związek małżeński. Warunkiem formalnym pozostaje jednak złożenie odpowiedniego wniosku w zeznaniu podatkowym przez przynajmniej jednego małżonka⁵³.

4.3. PIT-0 dla seniorów

Zakresem kolejnego zwolnienia, rozszerzającego katalog zawarty w art. 21 ust. 1 uPIT o pkt 154, objęci zostali podatnicy, którzy ukończyli 60. rok życia w przypadku kobiet i 65. rok życia w przypadku mężczyzn. Ulga realizuje cel gospodarczy rozumiany jako tworzenie zachęty do pozostania na rynku pracy dla aktywnych zawodowo seniorów, którzy nie decydują się na pobieranie emerytury. Ulga obejmuje przychody ze stosunku służbowego, stosunku pracy, spółdzielczego stosunku pracy oraz z pracy nakładczej, umowy zlecenia o których mowa w art. 13 pkt 8 uPIT, oraz pozarolniczej działalności gospodarczej, rozliczanych na

⁵⁰ Omawiane instytucje uregulowane są w art. 21 pkt 153 i 154 uPIT dodanych przez art. 1 pkt 13 lit. a tiret trzynaste ustawy z dnia 29 października 2021 r.

⁵¹ Podatnik skorzysta z ulgi, pod warunkiem, że uczące się pełnoletnie dzieci nie stosowały przepisów o 19% podatku liniowym lub ustawy o zryczałtowanym podatku dochodowym, z wyjątkiem przepisów dotyczących najmu prywatnego np. w zakresie osiągniętych przychodów. Dzieci w roku podatkowym nie mogły również podlegać opodatkowaniu podatkiem tonażowym oraz przepisom ustawy o aktywizacji przemysłu okrętowego i przemysłów komplementarnych. Ostatnim z warunków *sine qua non* korzystania z ulgi jest nie uzyskiwanie przez dzieci podatnika dochodów podlegających opodatkowaniu na zasadach ogólnych, 19% podatkiem z odpłatnego zbycia papierów wartościowych lub pochodnych instrumentów finansowych, lub przychodów zwolnionych od podatku w ramach ulgi dla młodych lub ulgi na powrót, w łącznej wysokości przekraczającej 3 089 zł, z wyjątkiem renty rodzinnej.

⁵² Art. 1 pkt 2 lit. a ustawy z dnia 29 października 2021 r. zmieniającej brzmienie art. 6 ust. 2 uPIT, a także przepis przejściowy – art. 70 ust. 1 pkt 1.

⁵³ Termin złożenia zeznania nie uległ zmianie, tj. ze względu na układ kalendarza w 2022 r. przypada na dzień 2 maja.

zasadach ogólnych, zryczałtowanym podatkiem według stawek 5 i 19% oraz w formie ryczałtu od przychodów ewidencjonowanych⁵⁴. Uprawnieni podatnicy muszą podlegać z tytułu otrzymania ww. przychodów ubezpieczeniom społecznym⁵⁵. Ponadto nie mogą otrzymywać:

- 1) emerytury lub renty rodzinnej, wynikających z którejkolwiek z wyliczonych w przepisie podstaw prawnych,
- 2) świadczenia, o którym mowa w art. 30 ust. 1 pkt 4a ustawy z dnia 26 lipca 1991 r.⁵⁶, ani
- 3) uposażenia przysługującego w stanie spoczynku lub uposażenia rodzinnego, o których mowa w ustawie z dnia 27 lipca 2001 r. – Prawo o ustroju sądów powszechnych⁵⁷.

4.4. Ulga na powrót

Ulga „PIT-0 dla powracających” (art. 21 pkt 152 uPIT) jest skierowana do Polaków oraz do wybranych kategorii cudzoziemców chcących osiedlić się w Polsce. Wolne od podatku dochodowego stają się przychody podatnika, który przeniósł miejsce zamieszkania na terytorium RP po dniu 31 grudnia 2021 r.⁵⁸, do wysokości nieprzekraczającej w roku podatkowym 85 528 zł. Zwolnienie przysługuje na 4 kolejne lata podatkowe, począwszy od roku przeniesienia do Polski miejsca zamieszkania albo od początku roku następnego. Do sumy dochodów, ustalanej na potrzeby stosowania tego rozwiązania, nie są wliczane przychody

⁵⁴ Ich zakres pokrywa się z podlegającymi zwolnieniu określonymu w pkt. 153 przychodami rodziców wychowujących czworo lub więcej dzieci. Ulga została również określona w tej wysokości, nieprzekraczającej w roku podatkowym kwoty 85 528 zł.

⁵⁵ W rozumieniu ustawy z dnia 13 października 1998 r. o systemie ubezpieczeń społecznych (tekst jednolity Dz.U. z 2021 r. poz. 423 ze zm.).

⁵⁶ Świadczenia pieniężne otrzymywane po zwolnieniu ze służby przez funkcjonariuszy służb mundurowych oraz żołnierzy, w związku ze zwolnieniem tych osób ze służby stałej na podstawie odrębnych ustaw, przez okres roku co miesiąc lub za okres roku jednorazowo albo co miesiąc przez okres 3 miesięcy – w wysokości 20% należności.

⁵⁷ Tekst jednolity Dz.U. z 2020 r. poz. 2072 ze zm.

⁵⁸ Dodatkowe przesłanki warunkujące możliwość skorzystania ze zwolnienia o charakterze podmiotowym ustanowiono – na mocy art. 1 pkt 13 lit. h ustawy z dnia 29 października 2021 r. – w ust. 43 dodanym do art. 21 uPIT:

- 1) podatnik po przeniesieniu musi podlegać nieograniczonemu obowiązkowi podatkowemu na terytorium RP,
- 2) nie może mieć miejsca zamieszkania na terytorium RP przez 3 lata kalendarzowe bezpośrednio poprzedzające rok zmiany miejsca zamieszkania ani przez okres od początku roku, w którym zmienił miejsce zamieszkania, do dnia poprzedzającego dzień zmiany miejsca zamieszkania,
- 3) ponadto podatnik musi spełnić jeden z poniższych warunków:
 - a) posiadać obywatelstwo polskie, Kartę Polaka lub obywatelstwo innego niż RP państwa członkowskiego Unii Europejskiej lub należącego do Europejskiego Obszaru Gospodarczego, lub obywatelstwo szwajcarskie,
 - b) mieć nieprzerwanie miejsce zamieszkania w okresie wspomnianym wyżej w jednym z państw wymienionych w art. 21 ust. 43 pkt 3 lit. B,
 - c) miał miejsce zamieszkania na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej nieprzerwanie przez co najmniej 5 lat kalendarzowych poprzedzających okres, o którym mowa w pkt 2,
- 5) posiadać certyfikat rezydencji lub inny dowód dokumentujący miejsce zamieszkania dla celów podatkowych w okresie niezbędnym do ustalenia prawa do zwolnienia oraz
- 6) uprzednio nie korzystać z tego zwolnienia (z ulgi na powrót można skorzystać tylko raz).

zwolnione na podstawie art. 21 pkt 39, 43 i 44 uPIT. Podobne jak w przypadku PIT-0 dla młodych, dla seniorów i dla rodzin 4+, podatnicy, którzy zdecydują się skorzystać z ulgi na powrót, mogą złożyć płatnikowi pobierającemu od ich dochodów zaliczki na podatek stosowne oświadczenie, a tym samym obniżą ich wysokość już w trakcie trwania roku podatkowego⁵⁹. Podatnicy spełniający przesłanki obu zwolnień, a także przesłanki ulgi na powrót i ulgi dla osób poniżej 26. roku życia, mogą stosować te ulgi jednocześnie, ale całkowita suma przychodów zwolnionych na podstawie wszystkich czterech preferencji nie może w roku podatkowym przekroczyć maksymalnej kwoty zwolnienia na podstawie dowolnej z nich, tj. 85 528 zł (art. 21 ust. 44 uPIT).

5. REALIZACJA KONCEPCJI SPRAWIEDLIWOŚCI DYSTRYBUTYWNEJ W LATACH 2016-2022: POLITYKA GOSPODARCZA

Lata 2016-2022 były bezprecedensowym okresem pod względem liczby i jakości wdrażanych w Polsce rozwiązań służących podatkowemu wsparciu procesu inwestowania przez przedsiębiorców. Wprowadzane zmiany nie ograniczyły się tylko do poszerzenia funkcjonujących już w Polsce rozwiązań, takich jak działające już od lat 90-ych regulacje Specjalnych Stref Inwestycyjnych. Czerpiąc ze wzorców wsparcia fiskalnego, występujących w krajach w których rozwinęły się wiodące centra produkcyjne Azji, Europy i Ameryki Północnej⁶⁰, polski prawodawca wdrożył kompleksowy, spójny system rozwiązań podatkowych, mających za zadanie ułatwienie chcącym się rozwijać firmom dostępu do finansowania oraz sprawiających, że inwestowanie w produkcję, ekspansję i nowe technologie stanie się dla przedsiębiorców istotnie tańsze. Co ważne, wdrażane regulacje podlegają z czasem modyfikacjom i uzupełnieniom, mającym za zadanie zwiększenie ich dostępności oraz zwiększenie korzyści płynących z ich zastosowania. Są również przedmiotem czynności interpretacyjnych ze strony Ministerstwa Finansów, w postaci dedykowanych im, chroniących podatników w kontakcie z administracją objaśnień podatkowych.

Równocześnie, polski system podatkowy zaczął konsekwentnie wspierać zaangażowanie przedsiębiorców w działalność społecznie pożyteczną (społeczna odpowiedzialność biznesu, ang. *corporate social responsibility*, CSR). Do regulacji w tym zakresie, zaliczyć można zarówno rozwiązania tymczasowe, zachęcające biznes do działań służących zwalczaniu skutków pandemii COVID-19 czy wspierających obywateli Ukrainy, jak również regulacje systemowe, wiążące z podatkowym uprzywilejowaniem sponsoring nauki, kultury, sportu czy ochronę zabytków.

⁵⁹ Art. 32 ust. 1g-1h uPIT, dodany przez art. 1 pkt 62 lit. e ustawy z dnia 29 października 2021 r.

⁶⁰ Więcej na temat rozwiązań obowiązujących w innych krajach J. Grzeszak, J. Sarnowski, M. Supera-Markowska, Drogi do przemysłu 4.0. Robotyzacja na świecie i lekcje dla Polski, Warszawa 2019.

5.1. Ulga badawczo-rozwojowa (B+R)

Od 2016 r. przedsiębiorcy, którzy opłacają podatek dochodowy według skali podatkowej lub przy zastosowaniu 19% stawki liniowej oraz prowadzą działalność badawczo-rozwojową, mogą korzystać z ulgi B+R (art. 26e-26g i art. 30c uPIT)⁶¹. Polega ona na możliwości odliczenia od podstawy obliczenia podatku określonych rodzajowo kosztów uzyskania przychodów, poniesionych na prowadzenie działalności badawczo-rozwojowej, określonych jako „koszty kwalifikowane”⁶². Funkcjonująca od sześciu lat regulacja podlega praktycznie rok do roku zmianom, mającym na celu zwiększenie jej atrakcyjności oraz ułatwienie korzystania z niej przez przedsiębiorców.

Już od 1 stycznia 2017 r. podatnicy uzyskali możliwość otrzymania bezpośredniego zwrotu poniesionych kosztów prac badawczo-rozwojowych (art. 26 a uPIT)⁶³. Rok 2018 przyniósł ze sobą znaczne poszerzenie możliwości wykorzystania ulgi badawczo-rozwojowej oraz podniesienie jej wysokości. Nowelizacja wprowadziła szereg zupełnie nowych uprawnień do skorzystania z ulgi badawczo-rozwojowej⁶⁴, zniósła ograniczenia zaliczania do kosztów kwalifikowanych kosztów patentowych przez „dużych przedsiębiorców”⁶⁵, wprowadziła możliwość uznania za koszty kwalifikowane odpisów amortyzacyjnych od wartości niematerialnych i prawnych w postaci kosztów zakończonych pozytywnym wynikiem prac rozwojowych (art. 26e ust. 2a uPIT); a także otworzyła, na określonych zasadach, możliwość skorzystania z ulgi przez podatników prowadzących działalność na terenie Specjalnych Stref Ekonomicznych (art. 26e ust. 6uPIT). Nowelizacja przyjęła również elastyczne zasady rozliczenia kosztów pracowniczych, nie ograniczając możliwości uznania ich za koszty kwalifikowane jedynie do sytuacji w

⁶¹ Zmiany w przedmiotowym zakresie wprowadzono ustawą z dnia 25 września 2015 r. o zmianie niektórych ustaw w związku ze wspieraniem innowacyjności (Dz.U. z 2015 r. poz. 1767).

⁶² Do zamkniętego katalogu kosztów kwalifikowanych należą m. in. koszty pracownicze (art. 26e ust. 2 pkt 1 uPIT), a także odpisy amortyzacyjne od określonych środków trwałych i wartości niematerialnych i prawnych (art. 26e ust. 3uPIT), nabycie ekspertyz, opinii, usług doradczych i równorzędnych oraz wyników badań od jednostek naukowych (art. 26e ust. 2 pkt. 3uPIT), nabycie materiałów i surowców bezpośrednio związanych z prowadzoną działalnością B+R (art. 26e ust. 2 pkt. 2 uPIT), korzystanie z aparatury naukowo-badawczej (art. 26e ust. 2 pkt. 4uPIT), oraz uzyskanie i utrzymanie patentu, prawa ochronnego na wzór użytkowy, prawa z rejestracji wzoru przemysłowego (art. 26e ust. 2 pkt. 5 uPIT).

⁶³ Zwrot przysługuje w sytuacji, gdy podatnik uprawniony do ulgi B+R nie może jej odliczyć w całości z uwagi na poniesioną stratę albo zbyt niski dochód do opodatkowania. Zwrot bezpośredni stanowi zatem alternatywę dla rozliczenia nieodliczonej kwoty ulgi B+R w kolejnych latach podatkowych (art. 26e uPIT). Bezpośredni zwrot poniesionych kosztów prac badawczo-rozwojowych przysługuje podatnikom, którzy rozpoczynają działalność gospodarczą w roku rozpoczęcia działalności oraz mikro-, małym lub średnim przedsiębiorcom w drugim roku podatkowym prowadzenia tej działalności. W przypadku osiągnięcia straty lub, gdy kwota ulgi przewyższa dochód – istnieje możliwość wykorzystania ulgi w trzech (2016 r.) lub w sześciu (od 2017 r.) kolejnych latach po roku, w którym nabyte zostało prawo do ulgi.

⁶⁴ m. in. możliwość uwzględnienia w kosztach kwalifikowanych, poniesionych w danym miesiącu, kosztów wynagrodzeń wypłacanych na podstawie umowy zlecenia lub umowy o dzieło (art. 26e ust. 2 pkt. 1a uPIT); kosztów nabycia sprzętu specjalistycznego niebędącego środkiem trwałym, w szczególności naczyń i przyrządów laboratoryjnych oraz urządzeń pomiarowych (art. 26e ust. 2 pkt. 2a uPIT).

⁶⁵ Art. 1 pkt. 3 lit b) tir. 6 ustawy z dnia 9 listopada 2017 r. o zmianie ustawy o zmianie niektórych ustaw w celu poprawy otoczenia prawnego działalności innowacyjnej (Dz.U. z 2017 r. poz. 2201).

której dotyczą one osób zatrudnionych w celu realizacji działalności badawczo-rozwojowej⁶⁶.

W latach 2017⁶⁷ i 2018⁶⁸ podniesiona została maksymalna wysokość kosztów kwalifikowanych podlegających odliczeniu. W obowiązującym stanie prawnym, podatnicy uprawnieni do skorzystania z ulgi B+R mogą odliczyć od dochodu 200% kosztów kwalifikowanych – w przypadku Centrów Badawczo Rozwojowych, oraz 100% kosztów kwalifikowanych dla pozostałych podatników (w przypadku kosztów pracowniczych – 200%).

Tabela 1: Ewolucja ulgi B+R w latach 2016-2022

Rok	Zmiany dotyczące ulgi B+R
2016	wprowadzenie ulgi B+R
2017	podwyższenie limitów odliczeń rozszerzenie zakresu kosztów uznawanych za koszty kwalifikowane umożliwienie stosowania odliczeń z tytułu ulgi B+R przez okres 6 następujących po sobie lat zwrot gotówkowy dla nowo powstających podatników
2018	podwyższenie limitów odliczeń rozszerzenie zakresu kosztów uznawanych za koszty kwalifikowane wprowadzenie instytucji Centrów Badawczo-Rozwojowych wraz z przysługującymi im dodatkowymi przywilejami umożliwienie skorzystania z ulgi przedsiębiorcom działającym w Specjalnych Strefach Ekonomicznych
2019	opublikowanie objaśnień podatkowych
2020	umożliwienie rozliczenia kosztów kwalifikowanych działalności B+R na etapie zaliczek, w zakresie działań mających na celu przeciwdziałanie epidemii COVID-19
2022	umożliwienie symultanicznego stosowania ulgi B+R oraz reżimu IP-Box

Źródło: opracowanie własne

Ważnym krokiem sprzyjającym zwiększeniu bezpieczeństwa stosowania ulgi B+R przez podatników było wydanie 15 lipca 2019 r. „Objaśnień podatkowych dotyczących preferencyjnego opodatkowania dochodów wytwarzanych przez prawa własności intelektualnej – IP Box”⁶⁹, w treści których Minister Finansów rozwiązał szereg wątpliwości dotyczących definicji działalności badawczo-rozwojowej⁷⁰.

⁶⁶ Stanowiło to przeniesienie na poziom ustawy postanowień wydanej przez Szefa Krajowej Administracji Skarbowej interpretacji zmieniającej, z dnia 19 września 2017 r., znak: DPP7.8221.47.2017.MNX. Przewidywała ona, że w kwestii kwalifikacji należności z tytułu wynagrodzeń pracowników decydujące znaczenie ma faktyczne wykonywanie określonych czynności w zakresie działalności badawczo-rozwojowej a nie sam zapis w umowie.

⁶⁷ Art. 1 pkt. 3 lit b) ustawy z dnia 4 listopada 2016 r.o zmianie niektórych ustaw określających warunki prowadzenia działalności innowacyjnej (Dz.U. z 2016 r. poz. 1933).

⁶⁸ art. 1 pkt. 2 lit. e) ustawy z dnia 9 listopada 2017 r. ustawy o zmianie niektórych ustaw w celu poprawy otoczenia prawnego działalności innowacyjnej (Dz.U. z 2017 r. poz. 2201).

⁶⁹ Objasnienia podatkowe z dnia 15 lipca 2019 r. dotyczące preferencyjnego opodatkowania dochodów wytwarzanych przez prawa własności intelektualnej – ipbox, <https://www.podatki.gov.pl/pit/wyjasnienia-pit/objasnienia-podatkowe-ip-box/> (dostęp: 08.03.2022 r.).

⁷⁰ W ramach objaśnień jasno i czytelnie wyodrębnione zostały jej trzy kluczowe komponenty, których istnienie wymaga udokumentowania przy każdym z projektów badawczo-rozwojowych: twórczość, systematyczność i zwiększenie zasobów wiedzy oraz jej wykorzystywanie do tworzenia nowych zastosowań. Ważną zmianę sta-

Przepisy dotyczące ulgi B+R uległy szczególnej modyfikacji w pierwszych miesiącach 2020 r. Mocą Ustawy z dnia 31 marca 2020 r. (dalej: uCOVID)⁷¹, otwarta została możliwość skorzystania z preferencji już w trakcie roku, pomniejszając podstawę opodatkowania o koszty kwalifikowane na etapie obliczania miesięcznych lub kwartalnych zaliczek na podatek dochodowy⁷². Warunkiem, obok spełnienia wszystkich dotychczasowych przesłanek uznania wydatków za koszty kwalifikowane, jest ich bezpośrednie związanie z przeciwdziałaniem COVID-19. Według art. 2 ust. 2 uCOVID, za przeciwdziałanie COVID-19 uznaje się wszelkie czynności związane ze zwalczaniem zakażenia, zapobieganiem rozprzestrzenianiu się, profilaktyką oraz zwalczaniem skutków pandemii, w tym społeczno-gospodarczych⁷³. Preferencja w postaci odliczania kosztów kwalifikowanych od dochodu stanowiącego podstawę obliczenia zaliczek na podatek, obowiązuje od 2020 r. do końca roku podatkowego, w którym odwołany zostanie stan epidemii ogłoszony z powodu COVID-19 (art. 52t ust.2 uPIT). Ważnym mechanizmem ułatwiającym ww. prace było również umożliwienie przedsiębiorcom, którzy do produkcji towarów związanych z przeciwdziałaniem COVID-19 nabyli środki trwałe, zaliczenia do kosztów podatkowych jednorazowego odpisu amortyzacyjnego z tytułu tych środków (art. 52s uPIT).

Od 2022 r. regulacja ulgi B+R uzupełniona została o rozwiązanie, które w szczególny sposób promuje zatrudnienie pracowników o wysokich kwalifikacjach. Narzędzie ku temu stanowi tzw. ulga na innowacyjnych pracowników, tj. takich, którzy co najmniej 50% czasu pracy⁷⁴ poświęcają na realizację działalności B+R (art. 26eb uPIT). Ulga umożliwia zmniejszenie zaliczki na PIT pobieranej przez podatnika będącego płatnikiem, od przychodów m.in. ze stosunku pracy, uzyski-

nowiło czytelne rozgraniczenie pomiędzy pracami rozwojowymi a badaniami naukowymi, co wyeliminowało szereg ryzyk związanych z kwalifikowalnością działalności jako B+R na potrzeby przyznawania unijnych dotacji. Objasnienia odeszły również od ścieżki interpretacyjnej wymagającej, aby prace rozwojowe generowały nową wiedzę, potwierdzając stanowisko podatkowców, że powyższy warunek nie jest wymagany, a punktem wyjścia do prac rozwojowych jest wykorzystanie już istniejącej wiedzy, np. wytworzenia działającego prototypu lub przeprowadzenia pilotażu. Znaczemu uelastycznieniu uległo również kryterium „działalności twórczej”, kwalifikując do jej zakresu rezultat każdego działania, które choćby w minimalnym stopniu odróżnia się od innych, a więc posiada cechę nowości na skalę przedsiębiorstwa, prowadząc do opracowania nowych lub jedynie ulepszonych produktów, procesów lub usług, odróżniających się od tego co stanowiło dotychczas praktykę funkcjonowania lub część oferty danego przedsiębiorcy.

⁷¹ Ustawa z dnia 31 marca 2020 r. o zmianie ustawy o szczególnych rozwiązaniach związanych z zapobieganiem, przeciwdziałaniem i zwalczaniem COVID-19, innych chorób zakaźnych oraz wywołanych nimi sytuacji kryzysowych oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. z 2020 r. poz. 568 ze zm.).

⁷² Art. 1 pkt. 14 uCOVID.

⁷³ W wydanych 21 lipca 2020 r. objaśnieniach podatkowych w zakresie nowych preferencji stosowanych w związku z ponoszeniem negatywnych konsekwencji ekonomicznych z powodu COVID-19, Ministerstwo Finansów przedstawiło przykład przedsiębiorcy z branży optycznej podejmującego prace badawczo-rozwojowe nad stworzeniem soczewek antybakteryjnych, które ograniczą zakażenie się SARS-CoV-2. Patr.: Objasnienia podatkowe z dnia 21 lipca 2020 r. w sprawie nowych preferencji stosowanych w związku z ponoszeniem negatywnych konsekwencji ekonomicznych z powodu covid-19, <https://www.gov.pl/web/finanse/objasnienia-podatkowe-z-21-lipca-2020-r-w-sprawie-nowych-preferencji-stosowanych-w-zwiazku-z-ponoszeniem-negatywnych-konsekwencji-ekonomicznych-z-powodu-covid-19> (dostęp: 08.03.2022 r.).

⁷⁴ Ulga dotyczy również osób świadczących usługi w zakresie realizacji działalności B+R na podstawie umowy zlecenia i o dzieło.

wanych przez innowacyjnych pracowników, jeżeli podatnik poniósł w roku podatkowych stratę, lub nie uzyskał dochodu pozwalającego na odliczenie przysługującej mu kwoty odliczenia w ramach ulgi B+R⁷⁵.

W efekcie systematycznej modyfikacji regulacji B+R w oparciu o uwagi przedsiębiorców i ich zrzeszeń, a także podejmowanych przez Ministerstwo Finansów inicjatyw interpretacyjnych, zaobserwować można szybko rosnące zainteresowanie zastosowaniem ulgi badawczo-rozwojowej wśród podatników PIT i CIT. Znajduje ono odzwierciedlenie zarówno w rosnącej liczbie podmiotów korzystających z ww. rozwiązania, jak również w kwocie dokonanych przy jego zastosowaniu odliczeń. W 2020 r. z preferencji skorzystało 1 632 podatników podatku dochodowego od osób prawnych oraz 1 605 podatników podatku dochodowego od osób fizycznych. Jest to niemal ośmiokrotny wzrost w stosunku do roku 2016, kiedy liczba przedsiębiorców korzystających z tej preferencji dla każdej kategorii przedsiębiorców wynosiła po 264 podmioty (razem – 528 firm). Jeszcze większy wzrost zaobserwowano w zakresie wysokości kwot podlegających odliczeniu z tytułu ulgi B+R. W roku 2020 wyniosła ona odpowiednio 3 133 mln zł u podatników CIT (2 828 mln zł pozostające do rozliczenia w przyszłych okresach) i 503 mln zł u podatników PIT (76 mln zł pozostające do rozliczenia w przyszłych okresach). W przypadku podatników CIT jest to wzrost szesnastokrotny (z poziomu 198 mln zł w 2016 r.) a u podatników PIT – ponad sześćdziesięciokrotny (z poziomu 8 mln zł w 2016 r.).

Tabela 2: Zastosowanie ulgi B+R w latach 2016-2020

Odliczenie od podstawy opodatkowania kosztów poniesionych na B+R		2016	2017	2018	2019	2020
podatek dochodowy od osób prawnych (CIT)	Liczba podatników, która dokonała odliczenia	264	565	951	1 342	1 632
	Kwota odliczenia w mln zł	198	543	1 675	2 248	3 133
podatek dochodowy od osób fizycznych (PIT)	Liczba podatników, która dokonała odliczenia	264	524	893	1 195	1 605
	Kwota odliczenia w mln zł	8	41	179	293	503
Razem	Liczba podatników, która dokonała odliczenia	528	1 089	1 844	2 537	3 237
	Kwota odliczenia w mln zł	206	584	1 854	2 541	3 636

Źródło: dane Ministerstwa Finansów.

5.2. Ulga IP-Box

Drugim elementem ekosystemu norm podatkowych wspierających rozwijaną w Polsce działalność innowacyjną i produkcyjną, jest funkcjonująca od 1 stycznia

⁷⁵ W przypadku podatników podatku dochodowego od osób fizycznych, wysokość odliczenia została ograniczona do kwoty odpowiadającej iloczynowi najniższej stawki podatkowej określonej w skali podatkowej, ew. stosowanej przez podatnika PIT stawki 19% oraz niewykorzystanego odliczenia w ramach ulgi B+R.

nia 2019 r. ulga IP-Box⁷⁶. W odróżnieniu od przepisów ulgi B+R, preferencja ta nie dotyczy fazy koncepcyjnej rozwoju nowych rozwiązań czy produktów, a etapu ich komercjalizacji. Pozwala bowiem na zastosowanie preferencyjnego opodatkowania 5-proc. stawką dochodów uzyskiwanych przez podatników prowadzących działalność, która kwalifikuje się jako działalność badawczo-rozwojowa, z kwalifikowanych praw własności intelektualnej (dalej: kwalifikowane IP)⁷⁷.

Ważnym krokiem mającym na celu zapewnienie podatnikom wysokiego poziomu bezpieczeństwa w związku z korzystaniem z nowo wdrażanej preferencji, było wydanie 15 lipca 2019 r., tj. już po pierwszym półroczu jej obowiązywania, dedykowanych jej objaśnień podatkowych⁷⁸. Stanowiły one dla podatników istotne wsparcie interpretacyjne, dotyczące w szczególności kwestii zbiegu przepisów o IP-Box z regulacjami w zakresie cen transferowych oraz ogólnej klauzuli przeciwko unikaniu opodatkowania, a także interakcji przepisów o IP-Box z ulgą B+R oraz ze zwolnieniami z opodatkowania na podstawie decyzji o wsparciu na realizację nowej inwestycji oraz zezwolenia na prowadzenie działalności na terytorium specjalnej strefy ekonomicznej (dalej: SSE).

Podobnie, jak w przypadku ulgi B+R, regulacje Ustawy COVID⁷⁹ dały podatnikom prawo do zastosowania ulgi IP-Box już w trakcie roku podatkowego, w momencie obliczania zaliczek na podatek dochodowy. Warunkiem skorzystania z tej preferencji, jest wykorzystywanie kwalifikowanych praw własności intelektualnej, które zostały wytworzone, rozwinięte lub ulepszone w wyniku działalności badawczo-rozwojowej, do przeciwdziałania COVID-19⁸⁰.

Wraz z początkiem 2022 r. możliwym stało się symultaniczne korzystanie z ulgi B+R przez podatnika osiągającego dochód z praw własności intelektualnej, który objęty jest reżimem IP-Box⁸¹. W efekcie wprowadzonych zmian, podatnik komercjalizujący wyniki prac badawczo-rozwojowych i osiągający z nich dochody kwalifikowane w rozumieniu przepisów o IP-Box, nie będzie zobligowany do

⁷⁶ Ustawa z dnia 23 października 2018 r. o zmianie ustawy o podatku dochodowym od osób fizycznych, ustawy o podatku dochodowym od osób prawnych, ustawy – Ordynacja podatkowa oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. z 2018 r. poz. 2193).

⁷⁷ Ulge IP-Box regulują art. 30ca i art. 30cb uPIT oraz art. 24d i art. 24e ustawy z dnia 15 lutego 1992 r. o podatku dochodowym od osób prawnych (Dz.U. z 1992 r. poz. 86 ze zm.).

⁷⁸ Objasnienia podatkowe z dnia 15 lipca 2019 r. dotyczące preferencyjnego opodatkowania dochodów wytwarzanych przez prawa własności intelektualnej – ipbox, <https://www.podatki.gov.pl/pit/wyjasnienia-pit/objasnienia-podatkowe-ip-box/> (dostęp: 08.03.2022 r.).

⁷⁹ Ustawa z dnia 31 marca 2020 r. o zmianie ustawy o szczególnych rozwiązaniach związanych z zapobieganiem, przeciwdziałaniem i zwalczaniem COVID-19, innych chorób zakaźnych oraz wywołanych nimi sytuacji kryzysowych oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. z 2020 r. poz. 568 ze zm.).

⁸⁰ Dla zilustrowania takich działań, w Objasnieniach przywołano przykłady podatników z branży odzieżowej (prowadzących prace badawcze nad stworzeniem kombinizonów związanych z przeciwdziałaniem COVID-19) oraz z branży informatycznej (zajmujących się wprowadzeniem i rozbudowaniem systemu pracy zdalnej). Patrz: Objasnienia podatkowe z dnia 21 lipca 2020 r. w sprawie nowych preferencji stosowanych w związku z ponoszeniem negatywnych konsekwencji ekonomicznych z powodu covid-19, <https://www.gov.pl/web/finanse/objasnienia-podatkowe-z-21-lipca-2020-r-ws-nowych-preferencji-stosowanych-w-zwiazku-z-ponoszeniem-negatywnych-konsekwencji-ekonomicznych-z-powodu-covid-19> (dostęp: 08.03.2022 r.).

⁸¹ Ustawa z dnia 29 października 2021 r. o zmianie ustawy o podatku dochodowym od osób fizycznych, ustawy o podatku dochodowym od osób prawnych oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. z 2021 r. poz. 2105).

dokonania wyboru, na koniec roku podatkowego, pomiędzy tymi dwiema preferencjami.

Podobnie jak w przypadku ulgi B+R, liczba podatników korzystających z regulacji IP-Box zwiększa się. W pierwszym roku funkcjonowania tej preferencji, skorzystało z niej 1918 podatników, w tym 59 podatników CIT i aż 1859 podatników PIT. W 2020 r., było to już 4326 podmiotów – 101 podatników CIT i 4225 podatników PIT. Podwojeniu uległa również kwota podatku IP, którego wysokość wzrosła z 54 mln zł w 2019 r. do ok. 100 mln zł w 2020 r.

Tabela 3: Zastosowanie ulgi IP-Box w latach 2019-2020

Podatek od dochodów z kwalifikowanych praw własności intelektualnej (IP)		2019	2020
RAZEM	Liczba podatników, która wykazała podatek IP	1 918	4 326
CIT + PIT	Kwota podatku IP w mln zł	54	100
w tym:			
podatek dochodowy od osób prawnych CIT	Liczba podatników, która wykazała podatek IP	59	101
	Kwota podatku IP w mln zł	32	47
podatek dochodowy od osób fizycznych PIT	Liczba podatników, która wykazała podatek IP	1 859	4 225
	Kwota podatku IP w mln zł	22	53

Źródło: dane Ministerstwa Finansów.

5.3. Inne narzędzia wspierające procesy produkcyjne

Z początkiem 2022 r., ekosystem ulg podatkowych mających na celu wsparcie procesów produkcyjnych oraz ułatwienie wdrażania w przedsiębiorstwach innowacji uzupełniony został o kolejne elementy. Obok możliwości symultanicznego zastosowania ulg IP-Box oraz B+R, poszerzonej o preferencję związaną z zatrudnieniem osób obsługujących wdrażanie w przedsiębiorstwie procesów innowacyjnych, do dyspozycji podatników postawione zostały ulga na prototyp oraz ulga na robotyzację. Ulga na prototyp przysługuje podatnikom uzyskującym przychody z działalności gospodarczej i polega na odliczeniu od podstawy obliczenia podatku określonych w przepisach kosztów produkcji próbnej nowego produktu lub wprowadzenia go na rynek. Wartość odliczenia nie może przekroczyć 30% poniesionych kosztów i nie może przekroczyć 10% dochodu z pozarolniczej działalności gospodarczej (art. 26ga uPIT). Z ulgi na robotyzację skorzysta przedsiębiorca, który zakupi i zainstaluje w swojej firmie robota przemysłowego. Podatnikowi prowadzącemu działalność gospodarczą będzie przysługiwać prawo do dodatkowego odliczenia od podstawy opodatkowania 50% kosztów robotyzacji, które już wcześniej zostały zaliczone do kosztów uzyskania przychodów (art. 52jb uPIT)⁸².

⁸² Do tzw. „kosztów robotyzacji” zalicza się wydatki związane z nabyciem całych aplikacji robotycznych, czyli fabrycznie nowych robotów przemysłowych, maszyn i urządzeń peryferyjnych do tych robotów, maszyn, urządzeń i innych elementów służących zapewnieniu ergonomii oraz bezpieczeństwa pracy w odniesieniu do

Istotnym polem podatkowego wsparcia stała się również ekspansja przedsiębiorstw, rozumiana m. in. jako poszukiwanie nowych rynków zbytu dla wytworzonych w Polsce produktów. Wprowadzona z 1 stycznia 2022 r. ulga na ekspansję (art. 266b uPIT), pozwala na dodatkowe odliczenie od podstawy opodatkowania wydatków, będących kosztami podatkowymi w rozumieniu ustaw o podatkach dochodowych, poniesionych w celu zwiększenia przychodów ze sprzedaży produktów nieoferowanych dotychczas przez podatników do sprzedaży na rynku polskim, lub ze sprzedaży produktów na nowych, zagranicznych rynkach zbytu. Ulga skierowana jest do podatników, u których w następstwie poniesienia wydatków kwalifikowanych (m.in. związanych z uczestnictwem w targach, działaniami promocyjnymi, czy przygotowaniem koniecznej dokumentacji), doszło do zwiększenia przychodów ze sprzedaży produktów. Znajduje zastosowanie w przypadku wykazania, w okresie 2 lat podatkowych od roku poniesienia wydatków kwalifikowanych, określonego wzrostu przychodów ze sprzedaży produktów, w związku z komercjalizacją których poniesione zostały ww. koszty.

5.4. SSE-PSI

Institucję Specjalnych Stref Ekonomicznych do Polskiego porządku prawnego wprowadziła Ustawa z dnia 20 października 1994 r. o specjalnych strefach ekonomicznych⁸³. Są nimi wydzielone, niezamieszkałe obszary kraju. Przepisy podatkowe przewidują możliwość udzielenia podmiotom działającym na ich terenie określonych preferencji podatkowych. SSE stanowią wyjątkowe narzędzie wsparcia fiskalnego przedsiębiorców, przyczyniając się do zwiększenia atrakcyjności inwestycyjnej regionu w którym się znajdują. Należy jednak zaznaczyć, że rolę SSE w gospodarce istotnie ogranicza terytorialność ich działania. Mając na względzie to ograniczenie, polski ustawodawca, mocą ustawy z dnia 20 maja 2018 r.⁸⁴, stworzył dodatkowe narzędzie zachęcające do dokonywania inwestycji w Polsce – Polską Strefę Inwestycji. Obejmuje ona swoim działaniem obszar prawie całej Polski, pozwalając przy tym przedsiębiorcom na uzyskanie szczególnych preferencji podatkowych, w tym zwolnienia z podatku na okres od 10 do 15 lat. Wysokość podatkowego wsparcia uzależniona jest od wielkości przedsiębiorstwa oraz od jego lokalizacji. Regulacja PSI odpowiada na wyzwania wynikające z rosnących dysproporcji pomiędzy regionami Polski, w elastyczny sposób wspierając alokację inwestycji do mniej rozwiniętych części kraju.

stanowisk pracy, gdzie zachodzi interakcja człowieka z maszyną, maszyn, urządzeń lub systemów służących do zdalnego zarządzania, diagnozowania, monitorowania lub serwisowania robotów przemysłowych i urządzeń do interakcji człowiek-maszyna. Do kosztów tych zalicza się również wydatki związane z nabyciem wartości niematerialnych i prawnych niezbędnych do poprawnego uruchomienia i przyjęcia do używania robotów przemysłowych i innych elementów aplikacji robotycznej oraz koszty nabycia odpowiednich usług szkoleniowych (art. 52jb ust.2 uPIT).

⁸³ Ustawa z dnia 20 października 1994 r. o specjalnych strefach ekonomicznych (Dz.U. z 1994 r. poz. 600 ze zm.).

⁸⁴ Ustawa z dnia 20 maja 2018 o wspieraniu nowych inwestycji (Dz.U. z 2018 r. poz. 1162 ze zm.).

5.5. Zwiększenie dostępu do kapitału

Ważnym czynnikiem ograniczającym rozwój Polskich przedsiębiorstw jest utrudniony dostęp do kapitału. Z dniem 1 stycznia 2022 r. polski podatek dochodowy, obok wsparcia procesu inwestycji w produkcję i innowacje, przewiduje również preferencje mające na celu sprowadzenie do kraju podmiotów dysponujących kapitałem na inwestycje oraz rozwiązania ułatwiające łączenie przedsiębiorców poszukujących środków na inwestycje z potencjalnymi inwestorami. Narzędziami ku temu są przepisy podatkowego pakietu repatriacji kapitału, w tym ryczałt dla nowych rezydentów podatkowych, a także podatkowa zachęta do inwestowania za pośrednictwem funduszy *venture capital*.

Rolą ryczałtu dla nowych rezydentów, zwanego również „podatkiem maksymalnym” (art. 30j uPIT), jest stworzenie zachęty do zmiany rezydencji podatkowej na polską przez osoby o ponadprzeciętnych zasobach ekonomicznych. Aby skorzystać z tej formy opodatkowania, podatnik nie może posiadać polskiej rezydencji podatkowej przez co najmniej pięć z sześciu poprzedzających lat podatkowych. W efekcie zastosowania ulgi, od dochodów, które osoba osiedlająca się w Polsce osiągnęła poza krajem, nie zapłaci ona wyższego podatku niż 200 tys. zł. W zamian będzie musiała inwestować w Polsce 100 tys. zł rocznie w przedsięwzięcia o szczególnym znaczeniu społecznym, np. w innowacje, naukę, kulturę czy sport. Dochody osiągnięte w Polsce będą opodatkowane na miejscu na normalnych zasadach.

Od stycznia 2022 r. przepisy podatkowe przewidują również preferencję dla inwestorów, poszukujących miejsca ulokowania kapitału za pośrednictwem profesjonalnych pośredników, jakimi są fundusze *venture capital* (art. 26hc uPIT). Dotyczy ona przede wszystkim inwestycji wysokiego ryzyka, które polegają co do zasady na obejmowaniu udziałów i akcji w spółkach, które współfinansują przedsiębiorstwa we wczesnej fazie ich rozwoju. Ulga dotyczy inwestowania przez osoby fizyczne w udziały i akcje alternatywnych spółek inwestycyjnych (dalej: ASI) i spółek kapitałowych. Pozwala ona na dodatkowe odliczenie od podstawy opodatkowania 50% wydatków na nabycie lub objęcie udziałów i akcji w ASI lub spółce kapitałowej, w której ASI posiada co najmniej 5% udziałów lub akcji. Odliczenie nie może przekroczyć 250 000 zł w roku podatkowym.

5.6. Społeczna odpowiedzialność biznesu (CSR)

Istotnym polem realizacji sprawiedliwości dystrybutywnej w podatku dochodowym od osób fizycznych jest wspieranie, narzędziami podatkowymi, wydatkowania przez podatników środków na działania społecznie pożyteczne. Temu celowi służy m. in. funkcjonująca od wielu lat w polskim systemie podatkowym możliwość odliczenia od podstawy opodatkowania darowizn pieniężnych i rzeczowych, przekazanych na cele organizacji pożytku publicznego w sferze zadań publicznych, na cele szkół i edukacji zawodowej oraz na cele kultu religijnego – do

limitu 6% dochodu podatnika (art. 26 ust.1 pkt 9 uPIT). Do tego katalogu dołączyły również darowizny przekazane na cele określone w art. 7 ust. 1 ustawy z dnia 11 sierpnia 2021 r. o przygotowaniu i realizacji inwestycji w zakresie odbudowy Pałacu Saskiego, Pałacu Brühla oraz kamienic przy ulicy Królewskiej w Warszawie (Dz.U. poz. 1551).

W preferencyjny sposób traktowane są przy tym darowizny na działalność charytatywno-opiekuńczą kościoła i jego osób prawnych, wobec których nie znajduje zastosowania limit wysokości kwoty przekazanej darowizny⁸⁵. W okresie panującej od 2020 r. pandemii, podobną preferencją objęte zostały również darowizny przeznaczone na jej przeciwdziałanie. Darowizny przekazane na ten cel podlegają odliczeniu bez limitów, a kwota odliczenia rośnie ze 100% do poziomu 150% lub 200%, jeśli została przekazana w okresie w którym ww. wsparcie było szczególnie potrzebne⁸⁶. Odliczeniu podlegają darowizny pieniężne i rzeczowe, które zostały przekazane celem walki z COVID-19 na rzecz określonych ustawowo podmiotów⁸⁷. W odpowiedzi na szczególnie trudną sytuację niektórych uczniów, wynikającą z braku narzędzi pozwalających na naukę w trybie zdalnym, odliczeniem na preferencyjnych zasadach objęte zostały również darowizny w postaci laptopów lub tabletek, dokonywane na rzecz organów prowadzących placówki oświatowe albo na rzecz organizacji pożytku publicznego lub Centrum OSE. Odliczeniu podlega przekazanie sprzętu kompletnego, zdatnego do użytku i wyprodukowanego nie wcześniej niż 3 lata przed dniem jego przekazania. Darowizna przekazana od 1 stycznia 2021 r. do 31 marca 2021 r. podlega odliczeniu w wysokości 150% jej wartości, zaś od 1 kwietnia 2021 r. do końca miesiąca, w którym odwołano stan epidemii – w wysokości kwoty odpowiadającej wartości darowizny (bez limitu).

Rozwiązaniem stanowiącym odpowiedź prawodawcy podatkowego na sytuację wynikającą z trwającej od 24 lutego 2022 r. intensyfikacji konfliktu zbrojnego pomiędzy Rosją a Ukrainą, są przewidziane w przyjętym przez Radę Ministrów 7 marca 2022 r. projekcie UD356 korzystne rozwiązania podatkowe

⁸⁵ Art. 55 ust. 7 ustawy o stosunku Państwa do Kościoła Katolickiego w Rzeczypospolitej Polskiej (Dz.U. z 1989 r. poz. 154 ze zm.)

⁸⁶ W przypadku darowizn przekazanych od 1 stycznia do końca kwietnia 2020 r. podatnik może odliczyć 200% wartości darowizny, a przy darowiznach przekazanych w maju 2020 r. – 150% wartości darowizny. W przypadku darowizn przekazanych od 1 czerwca 2020 r. do 30 września 2020 r. można odliczyć tylko wartość przekazanej darowizny. W przypadku darowizn przekazanych od 1 października 2020 r. do 31 grudnia 2020 r. można odliczyć 200% wartości darowizny, za okres od 1 stycznia 2021 r. do 31 marca 2021 r. 150%, a od 1 kwietnia 2021 r. do końca stanu epidemii – jedynie wysokość dokonanej darowizny.

⁸⁷ Odliczeniu na preferencyjnych zasadach podlegają darowizny na rzecz podmiotów wykonujących działalność leczniczą, Agencji Rezerw Materialowych, Centralnej Bazy Rezerw Sanitarno-Przeciwpidemicznych, domów dla matek z małoletnimi dziećmi i kobiet w ciąży, noclegowni, schronisk dla osób bezdomnych, w tym z usługami opiekuńczymi, ośrodków wsparcia, rodzinnych domów pomocy oraz domów pomocy społecznej, o których mowa w ustawie z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej, a także Funduszowi Przeciwdziałania COVID-19. W 2020 r. było również możliwe przekazania darowizny za pośrednictwem organizacji pożytku publicznego.

dla osób i firm udzielających pomocy obywatelom Ukrainy⁸⁸. Zalicza się do nich możliwość odliczenia od podstawy opodatkowania w podatku dochodowym, bez limitu, darowizn, pieniężnych i rzeczowych, przekazanych w okresie od 24 lutego 2022 r. do 31 grudnia 2022 r. na cele związane z przeciwdziałaniem skutkom działań wojennych na terytorium Ukrainy⁸⁹. Adresatami ww. darowizn mogą być organizacje, o których mowa w art. 3 ust. 2 i 3 ustawy z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie⁹⁰, lub równoważne organizacje określone w przepisach regulujących działalność pożytku publicznego obowiązujących na terytorium Ukrainy, a także jednostki samorządu terytorialnego, Rządowa Agencja Rezerw Strategicznych oraz podmioty wykonujące na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej lub na terytorium Ukrainy działalność leczniczą lub działalność z zakresu ratownictwa medycznego.

Obok rozwiązań ograniczonych czasowo, odpowiadających na potrzeby wynikające ze szczególnej sytuacji epidemicznej czy geopolitycznej, począwszy od 1 stycznia 2022 r.⁹¹ ustawodawca zawarł w przepisach podatkowych preferencje o charakterze systemowym, mające stanowić stałą zachętę dla przedsiębiorców do podejmowania działań społecznie pożytecznych. Należą do nich ulgi na sponsoring sportowy, kulturalny i naukowy (art. 26ha uPIT) oraz ulga na ochronę zabytków czyli tzw. „ulga Pałacyk+” (art. 26hb uPIT). Dzięki uldze sponsoringowej, podatnicy zyskali możliwość dodatkowego odliczenia od podstawy opodatkowania podatkiem dochodowym 50% kosztów poniesionych na wskazane obszary działalności w zakresie sponsoringu sportu, kultury oraz szkolnictwa wyższego i nauki. Podobnie działa ulga na zabytki, która pozwala na odliczenie od podstawy opodatkowania 50% kwoty poniesionych wydatków na wpłaty na fundusz remontowy oraz na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane, dotyczące zabytku. Podatnik może również odliczyć wydatki na nabycie zabytku wpisanego do rejestru zabytków. Zważywszy na fakt, że ww. wydatki zaliczane są przez przedsiębiorców co do zasady do podatkowych kosztów uzyskania przychodów, ulgi sponsoringowa oraz na zakup i renowację zabytków prowadzą do podatkowego uwzględnienia (odliczenia) wydatku kwalifikowanego w 150% – jako koszt podatkowy (w 100%) oraz jako preferencja (w 50%).

6. PIT PROSTY W OBSŁUDZE

Zważywszy na postępującą złożoność życia społeczno-gospodarczego, zapewnienie sprawiedliwości podatkowej oraz wspieranie narzędziami podatkowymi szerokiego katalogu polityk publicznych prowadzą do tego, że podatek docho-

⁸⁸ Art. 63 przyjętego przez Radę Ministrów projektu przewiduje, dodanie po art. 52ze uPIT nowych artykułów 52zf–52zi.

⁸⁹ Projektowany art. 52zf uPIT.

⁹⁰ Ustawa z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie (Dz.U. z 2003 r. poz. 873 ze zm.).

⁹¹ Ustawa z dnia 29 października 2021 r. o zmianie ustawy o podatku dochodowym od osób fizycznych, ustawy o podatku dochodowym od osób prawnych oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. z 2021 r. poz. 2105).

dowy staje się coraz bardziej skomplikowany. Konieczna jest więc realizacja spójnej i wielopoziomowej strategii budowy w Polsce *minimum maintenance income tax*, czyli podatku dochodowego wiążącego się z niskimi kosztami obsługiwanymi po stronie podatników i administracji skarbowej. Na prosty podatek dochodowy składają się dwie sfery działań – uproszczenia legislacyjne oraz udostępnianie podatnikom narzędzi technologicznych umożliwiających lub ułatwiających automatyczne rozliczenie się przez podatnika.

6.1. Uproszczenia legislacyjne

Uproszczenia legislacyjne podzielić można na rozwiązania systemowe oraz szczegółowe. Wśród systemowych rozwiązań wskazać można przede wszystkim na ryczałtowe, uproszczone formy opodatkowania dochodów osób fizycznych – ryczałt od przychodów ewidencjonowanych⁹², kartę podatkową⁹³ i, w określonym zakresie, tzw. „podatek liniowy” (art. 30c uPIT). W pierwszych dwóch regulacjach, w imię uproszczenia rozliczeń podatkowych, ustawodawca decyduje się jedynie aproksymować dochód podatkowy. Uproszczone rozliczenie podatku to oszczędność czasu i środków zarówno dla podatnika jak i dla administracji podatkowej. Efektem ubocznym zastosowania ryczałtów jest często większe lub mniejsze obciążenie podatkowe niż na zasadach ogólnych przy identycznym realnym dochodzie, co stanowi odejście od zasady sprawiedliwości podatkowej. Ma to jednak paradoksalnie pozytywny efekt fiskalny. Wynika on ze znacznej transparentności (zrozumiałości i prostoty) zryczałtowanych form rozliczenia podatku, co korzystnie wpływa na moralność podatkową ich beneficjentów.

Równoległe do rozwiązań systemowych, ustawodawca wprowadził w ustawie podatkowej szereg uproszczeń punktowych, w zakresie poszczególnych, szczegółowych instytucji podatku dochodowego. Należą do nich m. in. ryczałty dotyczące użytkowania samochodów osobowych (art. 12 ust. 2a uPIT), uproszczone zaliczki na podatek (art. 44 ust. 6b uPIT), jednorazowe rozliczenie straty podatkowej (art. 9 ust. 3 uPIT), jednorazowa amortyzacja środków trwałych do określonej wartości (art. 22 ust. 1s uPIT) czy zryczałtowane koszty uzyskania przychodów (art. 22 ust. 9 pkt 3 uPIT).

Rozwiązaniem, które w latach 2016-2022 było przedmiotem najdalej idących modyfikacji, był ryczałt od przychodów ewidencjonowanych. W ich wyniku ryczałt istotnie zyskał na dostępności, a poprzez obniżkę szeregu stawek oraz wdrożenie preferencyjnych zasad rozliczenia składki zdrowotnej przez korzystających z niego przedsiębiorców, stał się dla wielu z nich szczególnie atrakcyjną formą rozliczenia podatku.

⁹² Art. 6-22 Ustawy z dnia 20 listopada 1998 r. o zryczałtowanym podatku dochodowym od niektórych przychodów osiąganych przez osoby fizyczne (Dz.U. z 1998 r. poz. 930 ze zm.).

⁹³ Art. 23 – 41 Ustawy z dnia 20 listopada 1998 r. o zryczałtowanym podatku dochodowym od niektórych przychodów osiąganych przez osoby fizyczne (Dz.U. z 1998 r. poz. 930 ze zm.).

Do najważniejszych zmian, które obowiązują od 1 stycznia 2021 r. zaliczyć należy ośmiokrotne podniesienie limitu przychodów warunkującego wybór ryczału od przychodów ewidencjonowanych (z 250 tys. euro do 2 mln euro)⁹⁴, podniesienie limitu przychodów uprawniającego do kwartalnych wpłat ryczału z 25 tys. euro do 200 tys. euro⁹⁵, oraz likwidację większości przypadków, w których określona działalność wyłączała z opodatkowania ryczałtem od przychodów ewidencjonowanych, w tym poprzez zmianę definicji wolnego zawodu oraz likwidację załącznika nr 2 do ustawy ryczałtowej. Dzięki wprowadzonym zmianom, ryczałt mogą wybrać m. in. prawnicy, architekci, doradcy podatkowi, księgowi, inżynierzy, finansisci i agenci ubezpieczeniowi. Nadal wyłączeni z tej formy rozliczenia są podatnicy prowadzący apteki, kantory, handel częściami i akcesoriami do pojazdów mechanicznych oraz produkujący wyroby akcyzowe⁹⁶. 1 stycznia 2021 r. był również momentem w którym obniżona została część stawek ryczału, w tym dla wolnych zawodów (z 20% do 17%), oraz dla szeroko pojętych usług niematerialnych (z 17% do 15%)⁹⁷. Istotnym uproszczeniem dla podatników było ujednoczenie wysokości ryczału dla większości przypadków najmu oraz usług związanych z zakwaterowaniem. Poczynając od 2021 r., są one opodatkowane na tym samym poziomie co przychody z tzw. najmu prywatnego, czyli świadczonego poza działalnością gospodarczą (8,5% oraz 12,5% dla przychodów powyżej 100 tys. zł)⁹⁸. Wcześniej, przychody z usług związanych z zakwaterowaniem opodatkowane były stawką 17%, natomiast najem nieruchomości w ramach działalności gospodarczej, wyłączony był z tej formy opodatkowania.

Kolejną falę zmian zwiększających atrakcyjność rozliczenia na zasadach ryczału od przychodów ewidencjonowanych przyniósł rok 2022. Od 1 stycznia doszło do obniżenia stawek dla części wolnych zawodów. Stawka 17% zmniej-

⁹⁴ Art. 3 pkt 2 ustawy z dnia 28 listopada 2020 r. o zmianie ustawy o podatku dochodowym od osób fizycznych, ustawy o podatku dochodowym od osób prawnych, ustawy o zryczałtowanym podatku dochodowym od niektórych przychodów osiąganych przez osoby fizyczne oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. z 2020 r. poz. 2123). Pierwszym istotnym podniesieniem limitu przychodowego było zwiększenie z 1 stycznia 2017 r. maksymalnego rocznego progu przychodów uprawniającego do korzystania z opodatkowania działalności gospodarczej w formie ryczału od przychodów ewidencjonowanych z 150.000 euro do 250.000 euro mocą art. 10 Ustawy z dnia 16 grudnia 2016 r. o zmianie niektórych ustaw w celu poprawy otoczenia prawnego przedsiębiorców (Dz.U. z 2016 r. poz.2255). Dalsze uproszczenia dla podmiotów rozliczających się na zasadach ryczału od przychodów ewidencjonowanych przyniósł z dniem 1 stycznia 2018 r. art. 3 Ustawy z dnia 27 października 2017 r. o zmianie ustawy o podatku dochodowym od osób fizycznych, ustawy o podatku dochodowym od osób prawnych oraz ustawy o zryczałtowanym podatku dochodowym od niektórych przychodów osiąganych przez osoby fizyczne, (Dz.U. z 2017 r. poz. 2175).

⁹⁵ Art. 3 pkt 6 lit. a) ustawy z dnia 28 listopada 2020 r. o zmianie ustawy o podatku dochodowym od osób fizycznych, ustawy o podatku dochodowym od osób prawnych, ustawy o zryczałtowanym podatku dochodowym od niektórych przychodów osiąganych przez osoby fizyczne oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. z 2020 r. poz. 2123).

⁹⁶ Art. 3 pkt 14 ustawy z dnia 28 listopada 2020 r. o zmianie ustawy o podatku dochodowym od osób fizycznych, ustawy o podatku dochodowym od osób prawnych, ustawy o zryczałtowanym podatku dochodowym od niektórych przychodów osiąganych przez osoby fizyczne oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. z 2020 r. poz. 2123).

⁹⁷ Art. 3 pkt 4 lit. a) ustawy z dnia 28 listopada 2020 r. o zmianie ustawy o podatku dochodowym od osób fizycznych, ustawy o podatku dochodowym od osób prawnych, ustawy o zryczałtowanym podatku dochodowym od niektórych przychodów osiąganych przez osoby fizyczne oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. z 2020 r. poz. 2123).

⁹⁸ Ibidem.

szła się do 14% dla przychodów ze świadczenia usług w zakresie opieki zdrowotnej, architektonicznych i inżynierskich, usług badań i analiz technicznych. Dla osób świadczących usługi edukacyjne stawka ryczałtu zmniejszyła się do 8,5%⁹⁹. Obniżona została również stawka dla części usług związanych z wydawaniem oprogramowania oraz doradztwem w zakresie sprzętu komputerowego i oprogramowania- z 15% do 12%¹⁰⁰.

Kolejną istotną zmianą dla osób opodatkowanych w formie zryczałtowanego podatku dochodowego, są nowe zasady rozliczania składki zdrowotnej. Od 1 stycznia 2022 r., ryczałtowcy opłacają składkę zdrowotną na uproszczonych zasadach. Dla przychodów rocznych do 60 tys. zł, stawka miesięczna wynosi 60% przeciętnego wynagrodzenia¹⁰¹. Dla przychodów od 60 tys. zł do 300 tys. zł stawka to 100% przeciętnego wynagrodzenia¹⁰², a dla przychodów powyżej 300 tys. zł podatnik jest zobowiązany zapłacić składkę zdrowotną w wysokości 180% przeciętnego wynagrodzenia¹⁰³. W efekcie, ryczałt od przychodów ewidencjonowanych stał się szczególnie korzystny dla podatników rozliczających się dotychczas zasadach podatku liniowego (art. 30c uPIT), szczególnie tych uzyskujących wyższe dochody, którzy „przechodząc na ryczałt” mogą skorzystać na relatywnie niskiej, zryczałtowanej składce zdrowotnej.

6.2. Automatyzacja rozliczeń podatkowych

Drugim elementem zapewniającym proste rozliczenie podatku dochodowego są narzędzia technologiczne zmniejszające obciążenie podatników wynikające z realizacji obowiązków związanych z *compliance* podatkowym. Adresatami tych rozwiązań są w szczególności osoby zatrudnione na podstawie umowy o pracę oraz innych, pokrewnych stosunków prawnych oraz mniejsi przedsiębiorcy. Są to szczególnie wrażliwe grupy podmiotów, które często nie mając możliwości pozyskania eksperckiego wsparcia w zakresie rozliczenia podatków, powinny mieć ułatwioną możliwość samodzielnego rozliczenia podatku, z wykorzystaniem narzędzi udostępnionych przez administrację podatkową. Począwszy od rozliczenia roku 2018, do dyspozycji polskich podatników stoi Twój e-PIT, tj. usługa wstępnie uzupełnionego rozliczenia podatkowego (ang. *pre-filled tax return*)¹⁰⁴. Do 15 lutego roku następującego po roku podatkowym, Krajowa Administracja Skarbowa (KAS) samodzielnie przygotowuje dla podatników elektroniczną wersję zeznania

⁹⁹ Art. 9 pkt 8 lit. a) ustawy z dnia 29 października 2021 r. o zmianie ustawy o podatku dochodowym od osób fizycznych, ustawy o podatku dochodowym od osób prawnych oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. z 2021 r. poz. 2105)

¹⁰⁰ Ibidem.

¹⁰¹ Art. 2e pkt 1 ustawy z dnia 27 sierpnia 2004 r. o świadczeniach opieki zdrowotnej finansowanych ze środków publicznych (Dz.U. z 2004 r. poz. 2135 ze zm.).

¹⁰² Art. 2e pkt 2 ustawy z dnia 27 sierpnia 2004 r. o świadczeniach opieki zdrowotnej finansowanych ze środków publicznych (Dz.U. z 2004 r. poz. 2135 ze zm.).

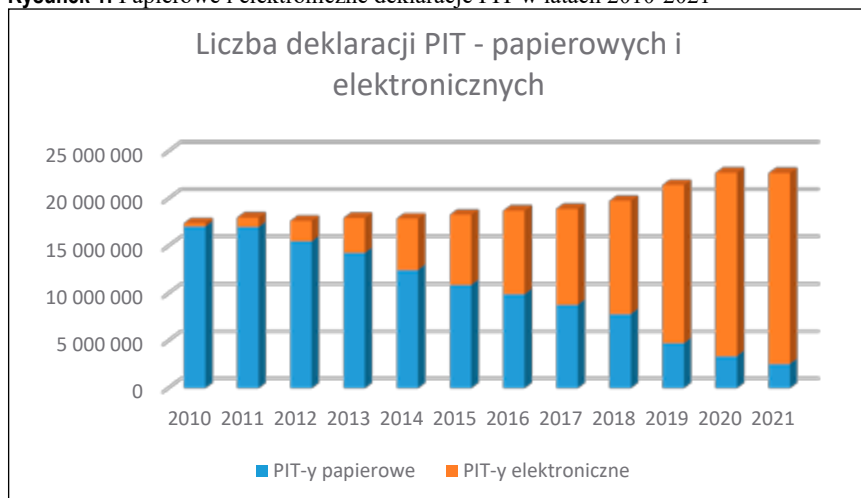
¹⁰³ Art. 2e pkt 3 ustawy z dnia 27 sierpnia 2004 r. o świadczeniach opieki zdrowotnej finansowanych ze środków publicznych (Dz.U. z 2004 r. poz. 2135 ze zm.).

¹⁰⁴ Art. 1 pkt 21 ustawy z dnia 4 października 2018 r. o zmianie ustawy o podatku dochodowym od osób fizycznych oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. z 2018 r. poz. 2126).

podatkowego PIT-37 oraz PIT-38 (art. 45cd ust. 1 uPIT). Dokonuje tego w oparciu o dane będące w jej posiadaniu (wykazane w szczególności w formularzach PIT-11, PIT-8C, PIT40A/11A, PIT-R, tj. w rocznych informacjach podatkowych sporządzanych dla poszczególnych podatników podatku dochodowego). Zeznanie udostępnione przez KAS, podatnik może: (1) zaakceptować bez zmian, (2) zmodyfikować i zaakceptować, (3) odrzucić w całości i rozliczyć się samodzielnie. Podatnik może również nie podjąć żadnego działania, czego efektem jest automatyczna akceptacja przygotowanego przez KAS rozliczenia wraz z upływem terminu do składania rocznych zeznań podatkowych (art. 45cd ust. 2 i 3 uPIT).

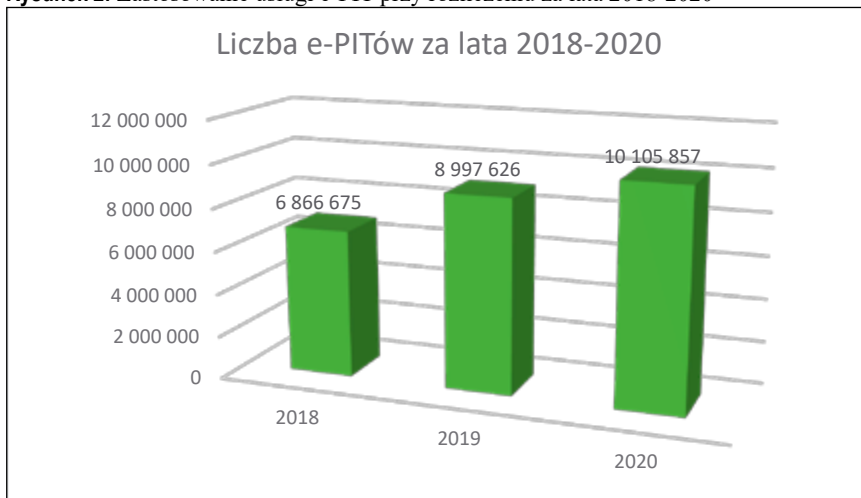
O zainteresowaniu podatników e-usługami administracji świadczy rosnąca z roku na rok liczba podatników korzystających z elektronicznych rozliczeń, a także z usługi Twój e-PIT, w tym z możliwości automatycznej akceptacji deklaracji podatkowej, która całkowicie zdejmuje z podatnika obowiązki związane z corocznym „wypełnianiem PIT-a”. W akcji rozliczeniowej za 2020 r. 19,6 mln deklaracji podatkowych złożono elektronicznie, z tego ponad połowę (10,1 mln) przez usługę Twój e-PIT.

Rysunek 1: Papierowe i elektroniczne deklaracje PIT w latach 2010-2021

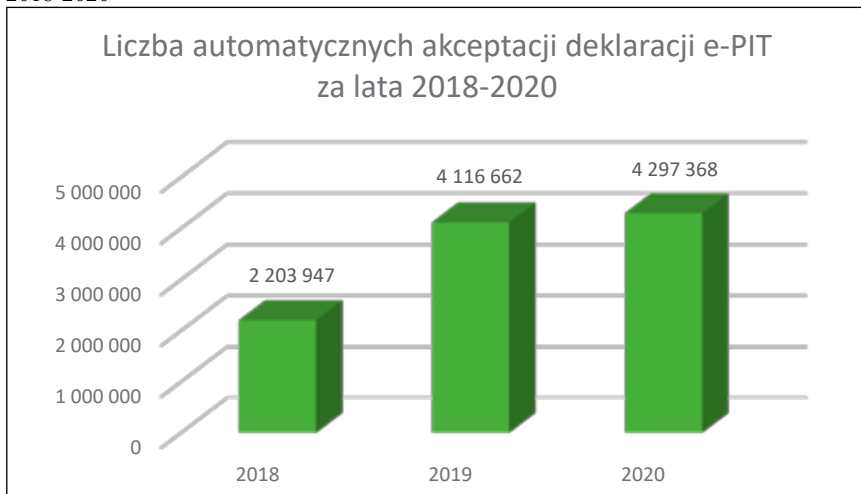
Źródło: dane Ministerstwa Finansów.

Rysunek 2: Zastosowanie usługi e-PIT przy rozliczeniu za lata 2018-2020

Źródło: dane Ministerstwa Finansów.

Rysunek 3: Liczba automatycznych akceptacji deklaracji e-PIT przy rozliczeniu za lata 2018-2020

Źródło: dane Ministerstwa Finansów.

7. PERSPEKTYWA ROZWOJU KONCEPCJI *MINIMUM MAINTENANCE INCOME TAX*

Zainteresowanie podatników technologicznymi ułatwieniami oraz uproszczonymi formami rozliczenia podatków będzie przybierać na sile. Jest to nieuniknione zważywszy na coraz precyzyjniejsze realizowanie przez podatek dochodowy zasady sprawiedliwości podatkowej (dostosowanie przepisów do często rozbudowanej sytuacji społecznej i gospodarczej podatnika) oraz na coraz większy stopień, w jakim przepisy podatkowe służą prawodawcy do realizacji wybranych przez niego polityk publicznych (sprawiedliwość dystrybucyjna). Wraz z dodawaniem do systemu podatkowego kolejnych regulacji, rośnie wolumen i poziom skomplikowania materiału legislacyjnego, którego opanowanie potrzebne jest do pełnego skorzystania z nowo wprowadzanych rozwiązań. Tym ważniejsza jest zatem realizacja dalszych inicjatyw legislacyjnych, służących otwarciu dla podatników i uatrakcyjnieniu uproszczonych form rozliczenia oraz intensyfikacja prac nad udostępnieniem podatnikom kolejnych narzędzi technologicznych, które ułatwią im realizację ciężących na nich obowiązków.

W zakresie działań legislacyjnych konieczna jest przede wszystkim kontynuacja reformy ryczałtu od przychodów ewidencjonowanych. Znaczne rozszerzenie zakresu podmiotowego regulacji oraz podniesienie limitu przychodowego uprawniającego do zastosowania tej formy opodatkowania nie rozwiązało dwóch zasadniczych wyzwań związanych z zastosowaniem ryczałtu. Matryca stawek ryczałtu jest skomplikowana i w wielu sytuacjach wysokość obciążenia, nie zmieniając się od kilkudziesięciu lat, nie znajduje już uzasadnienia w świetle zmieniających się realiów prowadzenia biznesu w poszczególnych branżach (w szczególności w zakresie ich marżowości). Ważnym krokiem w kierunku ułatwienia wyboru przez podatnika prawidłowej stawki ryczałtu, byłoby odejście od Polskiej Klasyfikacji Wyrobów i Usług jako jej wyznacznika. Konieczne jest również przyjęcie takiego poziomu stawek, który w precyzyjniej aproksymowałby dochód do opodatkowania, przy jednoczesnym uproszczeniu sposobu ustalania ich wymiaru. W celu zwiększenia pewności opodatkowania konieczne jest również zapewnienie podatnikom dostępu do wiążącej informacji o stawce ryczałtu. Istotnym ułatwieniem dla podatników byłoby także udostępnienie im prostych narzędzi technicznych służących rozliczeniu, w tym wykorzystując aplikacje dla urządzeń mobilnych.

W zakresie technologicznych rozwiązań służących obsłudze rozliczeń, konieczne jest rozszerzenie automatycznie udostępnionych zeznań na wszystkie grupy podatników i zdarzeń podatkowych. Realizacja tego celu nie jest możliwa bez stworzenia bazy danych, pozwalających na automatyczne wygenerowanie zeznania podatkowego. W tym celu konieczne jest wdrożenie i rozwój jednolitego pliku kontrolnego w zakresie podatków dochodowych, w ramach którego administracji skarbowej przekazywane będą w ustrukturyzowanej postaci wszystkie

potrzebne informacje pozwalające uzupełnić zeznanie podatkowe¹⁰⁵. Obecnie zakres informacji dotyczących podatku dochodowego przekazywanych przez przedsiębiorcę administracji skarbowej jest wąski. Szeroki wachlarz danych gromadzonych w księgach podatkowych zredukowany jest do przedstawienia w zeznaniu jedynie zagregowanych i ogólnych informacji o podstawowych elementach składających się na rozliczenie podatku dochodowego, to jest w szczególności informacji o sumie przychodów i kosztów, dochodzie, podatku do zapłaty oraz niektórych innych informacji, jak dokonane odliczenia czy wykorzystane ulgi. Systematyczne przekazywanie danych bazowych przez przedsiębiorcę pozwoli nie tylko na uzyskanie przez administrację wglądu w sytuację podatkową przedsiębiorcy bez konieczności przeprowadzenia celowanej kontroli, ale także spowoduje, że wypełnianie zeznania podatkowego przez podatnika będzie zbędne lub znacznie ograniczone. Ryzyko podatkowe po stronie przedsiębiorcy będzie zatem mniejsze nie tylko ze względu na ułatwienia w rozliczeniu podatkowym, ale także w związku z mniejszym prawdopodobieństwem przeprowadzenia u niego kontroli.

8. PODSUMOWANIE

Autorzy przeanalizowali zmiany podjęte przez ustawodawcę w latach 2016-2022 r. w zakresie podatku dochodowego od osób fizycznych pod kątem

1. wpływu na sprawiedliwość opodatkowania,
2. użycia narzędzi podatkowych dla realizacji polityk publicznych oraz
3. zapewnienia, przy pomocy narzędzi legislacyjnych i technologicznych, prostoty rozliczeń podatkowych.

Podjęte w analizowanym okresie zmiany legislacyjne zwiększyły progresję opodatkowania dochodu, w wyniku czego zwiększył się dochód netto osób mniej zarabiających. Osoby o wyższych zarobkach objęte są w nowym stanie prawnym wyższym obciążeniem podatkowo-składkowym. Taki stan rzeczy jest wynikiem likwidacji możliwości odliczenia części składki zdrowotnej od podatku, wraz z podniesieniem kwoty zmniejszającej podatek oraz progu, od którego zastosowanie ma wyższa stawka podatku. Realne znaczenie w tym zakresie mają również obniżenie stawki podatku na skali podatkowej z 18 do 17%, podniesienie zryczałtowanych pracowniczych kosztów uzyskania przychodów oraz wprowadzenie daniny solidarnościowej. Zwiększenie progresji opodatkowania to krok w kierunku upodobnienia polskiego podatku PIT do systemów podatkowych innych państw rozwiniętych, gdzie normą jest wysoka kwota wolna, wiele progów podatkowych oraz wysokie krańcowe opodatkowanie wysokich dochodów.

¹⁰⁵ Obowiązek przesyłania przez podatników ustrukturyzowanych danych dotyczących rozliczenia podatku dochodowego począwszy od 2023 r. wynika z art. 24a ust. 1e uPIT, wprowadzonego art. 1 ust. 39 ustawy z dnia 29 października 2021 r. o zmianie ustawy o podatku dochodowym od osób fizycznych, ustawy o podatku dochodowym od osób prawnych oraz niektórych innych ustaw (Dz. U z 2021 r. poz. 2105).

W latach 2016-2022 znacznie poszerzono katalog preferencji podatkowych realizujących cele społeczne i gospodarcze, bezprecedensowo zwiększając rolę podatku dochodowego jako narzędzia realizacji polityk publicznych. PIT-0 dla młodych oraz dla seniorów, a także ulga na powrót tworzą ekosystem podatkowych rozwiązań mających na celu poprawę sytuacji na polskim rynku pracy, którego charakterystyczną cechą był przez wiele lat ograniczony dostęp przedsiębiorców do potrzebnych im pracowników. PIT-0 dla rodzin 4+ oraz liberalizacja zasad wspólnego rozliczenia małżonków stanowiąc mają odpowiedź na wyzwania wynikające z sytuacji demograficznej Polski. Z kolei wdrożony w Polsce ekosystem ulg wspierających innowacje, inwestycje i społecznie pożyteczne zachowania podatników jest jednym z najobszerniejszych w regionie, zwiększając konkurencyjność Polski jako miejsca lokalizacji zarówno start-upów, jak również wielkich wysokojakościowych inwestycji. Rozwiązania te, choć przełamują ideał sprawiedliwości podatkowej, efektywnie realizują koncepcję szerszej kategorii sprawiedliwości społecznej, tj. szerokiego wykorzystania rozwiązań podatkowych jako narzędzi wspierania rozwoju gospodarczego Polski.

Elastyczne dopasowanie podatku dochodowego do indywidualnej sytuacji podatnika w dynamicznie zmieniającym się otoczeniu społeczno-gospodarczym jest kierunkiem, w którym zmierzają wszystkie nowoczesne systemy podatkowe. Jednocześnie powoduje to znaczne skomplikowanie rozliczeń podatkowych, stąd niezbędne jest podejmowanie zdecydowanych działań mających na celu ułatwienie podatnikom realizacji ciężących na nich obowiązków. W odpowiedzi na tę potrzebę, ustawodawca rozpoczął proces wdrażania w Polsce nowych e-usług administracji oraz szeroko otworzył dla przedsiębiorców możliwość rozliczenia za pomocą podatku przychodowego – ryczałtu od przychodów ewidencjonowanych. Są to narzędzia pozwalające zatrudnionym oraz podmiotom z sektora MŚP na rozliczenie w sposób wiążący się z minimalnymi kosztami obsługowymi, tj. realizujący ideę *minimum maintenance income tax*. Autorzy zaproponowali kierunki dalszego rozwoju tego trendu, w szczególności poprzez reformę ryczałtu od przychodów ewidencjonowanych oraz rozszerzenie dostępności wstępnie wypełnionych zeznań podatkowych na kolejne kategorie dochodu.

Bibliografia

Publikacje

Gomułowicz A., Małecki J., *Podatki i prawo podatkowe*, Warszawa 2013.

Gomułowicz A., *Polityka podatkowa w Polsce i przesłanki jej kształtowania*, Monitor Podatkowy 1996, nr 5.

Grzeszak J., Sarnowski J., Supera-Markowska M., *Drogi do przemysłu 4.0. Robotyzacja na świecie i lekcje dla Polski*, Warszawa 2019.

Instytut Pracy i Spraw Socjalnych, *Informacja o poziomie i strukturze minimum socjalnego w 2020 r.*, Warszawa 2021, <https://www.ipiss.com.pl/?zaklady=minimum-socjalne> (dostęp: 28.02.2022 r.).

- Krzywoń A., *Podatki i inne daniny publiczne w Konstytucji RP*, Warszawa 2010.
- Mariański A., *(Nie)sprawiedliwy polski podatek dochodowy od osób fizycznych*, Warszawa 2021.
- Mariański A., *Ulgi i zwolnienia podatkowe w orzecznictwie sądowym*, Glosa 2004, nr 4.
- Materialne prawo podatkowe*, red. W. Modzelewski, J. Bielawny, Warszawa 2005.
- Ministerstwo Finansów, *Strategia Podatkowa 2003. Materiały do dyskusji*, Warszawa 2003.
- Ministerstwo Finansów, *Preferencje Podatkowe w Polsce Nr 1*, Warszawa 2010.
- Ministerstwo Finansów, *Preferencje podatkowe w Polsce, Nr 2*, Warszawa 2011.
- Ministerstwo Finansów, *Preferencje Podatkowe w Polsce Nr 3*, Warszawa 2012.
- Ministerstwo Finansów, *Preferencje Podatkowe w Polsce Nr 8*, Warszawa 2018.
- Ministerstwo Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej, *Sytuacja na rynku pracy osób młodych do 25 roku życia w 2019 roku*, Warszawa 2020.
- Morawski W., *Ulgi i zwolnienia w prawie podatkowym*, Gdańsk 2003.
- Nykiel W., *Ulgi i zwolnienia w konstrukcji prawnej podatku*, Warszawa 2002.
- Obuchowski S., Sarnowski J., *Kalendarium wdrożenia podatkowej części Polskiego Ładu (cz. 1)*, „Doradztwo Podatkowe. Biuletyn Instytutu Studiów Podatkowych”, 2021/11.
- Obuchowski S., Sarnowski J., *Kalendarium wdrożenia podatkowej części Polskiego Ładu (cz. 2)*, „Doradztwo Podatkowe. Biuletyn Instytutu Studiów Podatkowych”, 2021/12.
- Oniszczyk J., *Podatki i inne daniny w orzecznictwie Trybunału Konstytucyjnego*, Warszawa 2001.
- Prawo Finansowe*, red. E. Chojna-Duch, H. Litwińczuk, Warszawa 2010.
- Sarnowski J., *30 lat sprawiedliwości podatkowej – podsumowanie i kierunek zmian*, [w:] *Z dziejów historii podatków – Wybrane problemy*, red. K. Banaś, R. Stasiak, Łódź 2017.
- System instytucji prawno-finansowych PRL*, red. M. Weralski, Wrocław 1985.
- Wójtowicz W., Smoleń P., *Podatek dochodowy od osób fizycznych – prorodzinny czy neutralny?*, Warszawa 1999.
- Wstęp do nauki polskiego prawa podatkowego*, red. W. Modzelewski, J. Pyssa, Warszawa 2005.

Objaśnienia

- Objaśnienia podatkowe z dnia 15 lipca 2019 r. dotyczące preferencyjnego opodatkowania dochodów wytwarzanych przez prawa własności intelektualnej – ipbox, <https://www.podatki.gov.pl/pit/wyjasnienia-pit/objasnienia-podatkowe-ip-box/> (dostęp: 08.03.2022 r.).
- Objaśnienia podatkowe z dnia 21 lipca 2020 r. w sprawie nowych preferencji stosowanych w związku z ponoszeniem negatywnych konsekwencji ekonomicznych z powodu covid-19, <https://www.gov.pl/web/finanse/objasnienia-podatkowe-z-21-lipca-2020-r-ws-nowych-preferencji-stosowanych-w-zwiazku-z-ponoszeniem-negatywnych-konsekwencji-ekonomicznych-z-powodu-covid-19> (dostęp: 08.03.2022 r.).

Akty Prawne

- Ustawa o stosunku Państwa do Kościoła Katolickiego w Rzeczypospolitej Polskiej, Dz.U. z 1989 r., poz. 154 ze zm.

- Ustawa z dnia 26 lipca 1991 r. o podatku dochodowym od osób fizycznych, Dz.U. z 2021 r. poz. 1128, ze zm.
- Ustawa z dnia 15 lutego 1992 r. o podatku dochodowym od osób prawnych, Dz.U. z 1992 r. poz. 86 ze zm.
- Ustawa z dnia 20 października 1994 r. o specjalnych strefach ekonomicznych, Dz.U. 1994 poz. 600 ze zm.
- Ustawa z dnia 13 października 1998 r. o systemie ubezpieczeń społecznych, Dz.U. z 1998 r. poz. 423 ze zm.
- Ustawa z dnia 20 listopada 1998 r. o zryczałtowanym podatku dochodowym od niektórych przychodów osiąganych przez osoby fizyczne, Dz.U. z 1998 r. poz. 930 ze zm.
- Ustawa z dnia 27 lipca 2001 r. Prawo o ustroju sądów powszechnych, Dz.U. z 2020 r. poz. 2072 ze zm.
- Ustawa z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie, Dz.U. z 2003 r. poz. 873 ze zm.
- Ustawa z dnia 27 sierpnia 2004 o świadczeniach opieki zdrowotnej finansowanych ze środków publicznych, Dz.U. 2004 Nr 210, poz. 2135 ze zm.
- Ustawa z dnia 25 września 2015 r. o zmianie niektórych ustaw w związku ze wspieraniem innowacyjności, Dz.U. z 2015 r. poz. 1767.
- Ustawa z dnia 4 listopada 2016 r. o zmianie niektórych ustaw określających warunki prowadzenia działalności innowacyjnej, Dz.U. z 2016 r. poz. 1933.
- Ustawa z dnia 29 listopada 2016 r. o zmianie ustawy o podatku dochodowym od osób fizycznych, ustawy o podatku dochodowym od osób prawnych oraz ustawy o zmianie ustawy – Ordynacja podatkowa oraz niektórych innych ustaw, Dz.U. z 2016 r. poz. 1926.
- Ustawa z dnia 16 grudnia 2016 r. o zmianie niektórych ustaw w celu poprawy otoczenia prawnego przedsiębiorców, Dz.U. z 2016 r. poz. 2255.
- Ustawa z dnia 27 października 2017 r. o zmianie ustawy o podatku dochodowym od osób fizycznych, ustawy o podatku dochodowym od osób prawnych oraz ustawy o zryczałtowanym podatku dochodowym od niektórych przychodów osiąganych przez osoby fizyczne, Dz.U. z 2017 r. poz. 2175.
- Ustawa z dnia 9 listopada 2017 r. o zmianie ustawy o zmianie niektórych ustaw w celu poprawy otoczenia prawnego działalności innowacyjnej, Dz.U. z 2017 r. poz. 2201.
- Ustawa z dnia 20 maja 2018 r. o wspieraniu nowych inwestycji, Dz.U. z 2018 r. poz. 1162 ze zm.
- Ustawa z dnia 4 października 2018 r. o zmianie ustawy o podatku dochodowym od osób fizycznych oraz niektórych innych ustaw, Dz.U. z 2018 r. poz. 2126.
- Ustawa z dnia 23 października 2018 r. o Solidarnościowym Funduszu Wsparcia Osób Niepełnosprawnych, Dz.U. z 2018 r. poz. 2192.
- Ustawa z dnia 23 października 2018 r. o zmianie ustawy o podatku dochodowym od osób fizycznych, ustawy o podatku dochodowym od osób prawnych, ustawy – Ordynacja podatkowa oraz niektórych innych ustaw, Dz.U. z 2018 r. poz. 2193.

- Ustawa z dnia 4 lipca 2019 r. o zmianie ustawy o podatku dochodowym od osób fizycznych, ustawy o świadczeniach rodzinnych oraz ustawy o świadczeniach opieki zdrowotnej finansowanych ze środków publicznych, Dz.U. z 2019 r. poz. 1394.
- Ustawa z dnia 30 sierpnia 2019 r. o zmianie ustawy o podatku dochodowym od osób fizycznych oraz ustawy o zmianie ustawy o podatku dochodowym od osób fizycznych oraz niektórych innych ustaw, Dz.U. z 2019 r. poz. 1835.
- Ustawa z dnia 31 marca 2020 r. o zmianie ustawy o szczególnych rozwiązaniach związanych z zapobieganiem, przeciwdziałaniem i zwalczaniem COVID-19, innych chorób zakaźnych oraz wywołanych nimi sytuacji kryzysowych oraz niektórych innych ustaw, Dz.U. z 2020 r. poz. 568 ze zm.
- Ustawa z dnia 28 listopada 2020 r. o zmianie ustawy o podatku dochodowym od osób fizycznych, ustawy o podatku dochodowym od osób prawnych, ustawy o zryczałtowanym podatku dochodowym od niektórych przychodów osiąganych przez osoby fizyczne oraz niektórych innych ustaw, Dz.U. z 2020 r. poz. 2123.
- Ustawa z dnia 29 października 2021 r. o zmianie ustawy o podatku dochodowym od osób fizycznych, ustawy o podatku dochodowym od osób prawnych oraz niektórych innych ustaw, Dz.U. z 2021 r. poz. 2105.

Orzecznictwo

- Orzeczenie Trybunału Konstytucyjnego z dnia 30. listopada 1988 r., K 1/88.
- Wyrok Naczelnego Sądu Administracyjnego z dnia 12. czerwca 1992 r., SA/PO 596/92.
- Wyrok Naczelnego Sądu Administracyjnego z dnia 13. stycznia 1994 r., SA/P 158/93.
- Orzeczenie Trybunału Konstytucyjnego z dnia 11. kwietnia 1994 r., K 10/93.
- Wyrok Naczelnego Sądu Administracyjnego z dnia 28. października 1994 r., Sa/Łd 606/94.
- Wyrok Naczelnego Sądu Administracyjnego z dnia 9. grudnia 1994 r., SA/Kr 1495/94.
- Orzeczenie Trybunału Konstytucyjnego z dnia 3. września 1996 r., K 10/96.
- Orzeczenie Trybunału Konstytucyjnego z dnia 29. października 1996 r., U 4/96.
- Wyrok Trybunału Konstytucyjnego z dnia 13. kwietnia 1999 r., K 36/98.
- Wyrok Naczelnego Sądu Administracyjnego z dnia 31. sierpnia 1999 r., I SA/Łd 932/99.
- Wyrok Trybunału Konstytucyjnego z dnia 12. września 2000 r., K 1/00.
- Wyrok Naczelnego Sądu Administracyjnego z dnia 19. września 2001 r., I SA/Lu 971/00.
- Wyrok Naczelnego Sądu Administracyjnego z dnia 12. czerwca 2002 r., SA/P 596/92.
- Wyrok Trybunału Konstytucyjnego z dnia 4. maja 2004 r., K 8/03.
- Wyrok Trybunału Konstytucyjnego z dnia 28. października 2015 r., K 21/14.

PERSONAL INCOME TAX IN POLAND 2016-2022 – A STEP TOWARDS THE FAIR, FLEXIBLE AND EFFICIENT TAX SYSTEM

Summary. The authors analyse legislative changes to personal income tax implemented between 2016 and 2022 in terms of their impact on tax fairness, as well as flexibility and simplicity of tax settlements. The undertaken reforms increased the progressiveness of income taxation, further adjusted the income tax burden to the individual situation of the taxpayer, automated the settlement process, and introduced a wide range of tax incentives

aimed at promoting socially and economically beneficial activities of taxpayers. The authors point to further steps in implementing the principle of minimum maintenance income tax in Poland, in particular regarding the reform of the lump sum on registered revenues and making pre-filled tax returns available to further categories of taxpayers, especially through the introduction of a standard audit file in the field of income tax.

Keywords: PIT, Polish Deal, tax administration

Prof. ALK dr hab. Hanna Kuzińska

Katedra Finansów, Akademia Leona Kuźmińskiego

ORCID 0000-0002-5167-4879

CZY PODATKI DOCHODOWE MOGĄ SKUTECZNIE WYPEŁNIAĆ FUNKCJĘ REDYSTRYBUCYJNĄ?

Streszczenie. Redystrybucja dochodu narodowego polega między innymi na zmniejszaniu różnic dochodowych przy pomocy podatków. Realizacji tego celu służą głównie podatki dochodowe i majątkowe a w małym stopniu podatki pośrednie, które nie odwołują się do majątku podatnika, czyli do tzw. zdolności płatniczej. Redystrybucja służy zmniejszeniu koncentracji dochodów, która mierzona jest współczynnikiem Giniego. Współczynnik ten w 2018 r. był w Polsce wyższy niż w Słowenii, Słowacji, Norwegii, Szwecji czy Danii, ale niższy niż w Hiszpanii, Portugalii, Bułgarii czy Rumunii. Jeśli celem polityki fiskalnej jest zmniejszanie koncentracji dochodu, należałoby zwiększyć opodatkowanie dochodów osobistych, zwłaszcza tych wyższych oraz opodatkowanie zysków firm. Rodzi to pytanie o warunki brzegowe, które powinna spełniać na nowo zbudowana skala podatkowa, która mogłaby łagodzić regresywność opodatkowania podatkami pośrednimi.

Słowa kluczowe: redystrybucja, podatki, podatek dochodowy od osób fizycznych

1. WSTĘP

Powodem, dla którego trzeba pilnie przedyskutować główne założenia sprawowanej polityki podatkowej są złożone przez rząd propozycje gruntownej przebudowy podatku dochodowego od osób fizycznych, zwłaszcza tej jego części, która dotyczy skali podatkowej. Podatek ten jest jednak tylko jednym z elementów całego systemu podatkowego¹, który tworzy obciążenia dla osób fizycznych (głównie wynagrodzeń) oraz zysków osiągniętych z prowadzonej działalności gospodarczej. Dlatego, jeśli celem zmian jest zbudowanie bardziej sprawiedliwego systemu obciążeń, należałoby skalę w podatku dochodowym od osób fizycznych skonstruować z uwzględnieniem progresji podatkowej. Nie chodzi tylko o podatników z najniższych grup dochodowych, którym w propozycjach reformy proponuje się bardzo wysoką, jak na polskie dotychczasowe standardy, kwotę wolną od opodatkowania. Progresja powinna dotyczyć wszystkich podatników bez pomijania osób z wyższych grup dochodowych, których ze względu na niewielką liczeb-

¹ M. P. Devereux, Efektywność polityki podatkowej, Wydawnictwo Sejmowe, Warszawa 2007, s. 14.

ność słabo uwzględnia się w koncepcji jej budowy. Jest to sposób myślenia coraz bardziej zyskujący popularność nie tylko w krajach europejskich także w stanach Zjednoczonych².

Uwagę skoncentrowano na podatku od dochodów osobistych, z którym wiąże się największe nadzieje na to, że lepiej niż inne daniny rozwiązuje problem nadmiernej koncentracji dochodu. Koncentracja ta mierzona jest współczynnikiem Giniego i w Polsce nie jest tak wysoka jak np. w Bułgarii czy Rumunii, ale jest wyższa niż np. w Słowenii, Słowacji czy Norwegii lub Szwecji.

Sprawiedliwy system podatkowy powinien uwzględniać obciążenia gospodarstw domowych podatkami pośrednimi i sytuować podatki dochodowe od wynagrodzeń w odpowiedniej proporcji do podatków dochodowych od zysków osiągniętych z tytułu prowadzonej działalności gospodarczej. Te zagadnienia w artykule zostały tylko zasygnalizowane.

2. WYDATKI ORAZ PODATKI PRZEJAWEM INTERWENCJONIZMU PAŃSTWOWEGO

W raportach ONZ sugeruje się występowanie związku między nierównomiernie przebiegającą globalizacją i zwiększaniem nierówności społecznych, dotkliwie ujawniających się zarówno w poszczególnych krajach, jak i między nimi.³ Jak na razie, systemy podatkowe, także w Polsce, nie są zbyt skutecznym narzędziem zmniejszania różnic dochodowych w społeczeństwie.

Dyskusji o stopniu koncentracji dochodów towarzyszy odwieczny spór o zakres redystrybucji dochodu narodowego przez sektor finansów publicznych. W ramach tego interwencjonizmu następuje przejmowanie części dochodów osobistych oraz zysków przez podatki i inne pobrania a następnie dzielenie ich na wskazane przez parlament cele. Zwykle uważa się, że redystrybucja odbywa się poprzez transfery socjalne, ale można jej przejawy dostrzec także w wydatkach na administrację publiczną, wojsko, policję, w zakupach inwestycyjnych czy w poczynaniach polegających na ustalaniu minimalnego wynagrodzenia lub w dotacjach kierowanych na ochronę zdrowia.

Można przypuszczać, że wydatki są silniejszym instrumentem wpływania na warunki materialne poszczególnych grup społecznych niż podatki. Głównie dlatego, że rezultaty redystrybucji są widoczne natychmiast, gdy emeryci otrzymują wyższą waloryzację świadczeń, a także trzynastą czy czternastą emeryturę, wypłacana jest nieoczekiwana wcześniej pomoc dla rodzin z dziećmi, organizowane są wyprawki dla uczniów. Decyzje o tym zapadają szybko w czasie debaty budżetowej i są szeroko nagłaśniane przez media i polityków. Chętnie i obszernie wypowiadają się oni o dzieleniu pieniędzy, gdyż dawanie jest przyjemną czynno-

² Kołodko, G. W. (2014) Nowy pragmatyzm, czyli ekonomia i polityka dla przyszłości, *Ekonomista*, nr 2. <http://www.pte.pl/pliki/2/12/Nowypragmatyzm.pdf> (12.08.2021), s. 163.

³ A. Giddens, *Socjologia*, Wyd. Naukowe PWN 2006, s. 91.

ścią przysparzającą popularności i sympatii rozdającym. O wiele trudniej o chwaleń wówczas, gdy trzeba zająć się budowaniem dochodowej strony sektora finansów publicznych i odpowiedzieć na pytanie, kto, ile pieniędzy będzie musiał oddać ze swojego dochodu by wystarczyło ich na wszystkie programy publiczne.

Budowanie sprawiedliwego systemu podatkowego jest więc dużym wyzwaniem dla państwa, gdyż nie do końca wiemy, jakie on powinien mieć cechy, które jednocześnie byłyby akceptowane społecznie. Można jednak przyjąć założenie, że dobry system podatkowy powinien pomniejszać koncentrację dochodów.

2.1. Państwo jest odpowiedzialne za budowę sprawiedliwego systemu podatkowego

Sprawiedliwej redystrybucji służą podatki dochodowe, których szczególna waga polega głównie na tym, że są najbardziej widoczne i oceniane przez podatników, ale ten fakt nie zdejmuje z administracji państwowej odpowiedzialności za konstruowanie sprawiedliwego całego systemu podatkowego, składającego się zarówno z podatków dochodowych jak i konsumpcyjnych oraz majątkowych. Może bowiem być tak, że ustanowione zostaną sprawiedliwe podatki dochodowe, ale nie uwzględnią one faktu niesprawiedliwości podatków konsumpcyjnych, co w rezultacie spowoduje, że wysiłki związane z konstruowaniem sprawiedliwych podatków dochodowych zostaną całkowicie pogrzebane. Prawodawca często pomija lub zapomina o tym, że funkcjonujące równolegle z podatkami dochodowymi podatki konsumpcyjne są ze swej regresywnej natury niesprawiedliwe i tylko odpowiednio zbudowana skala w podatkach dochodowych może tę niesprawiedliwość złagodzić lub w ogóle odwrócić.

Nie prowadzi się badań na temat przebiegu obciążenia podatkami pośrednimi (VAT i akcyzą) przyjmując jednak, że im wyższe dochody tym obciążenie tymi podatkami jest niższe, gdyż w wyższych grupach dochodowych tworzone są nieopodatkowane dochody. Jeśli dodatkowo wysokość obciążenia podatkami konsumpcyjnymi jak VAT i akcyza jest dużo wyższa niż podatkami dochodowymi, konieczna jest budowa skali podatkowej wyraźnie progresywnej a nie liniowej czy płaskiej⁴. Inspiracji dla takiego sposobu myślenia można poszukiwać m. in. w socjologicznych rozważaniach Durkheima uważającego, że wzrost specjalizacji w zakresie wykonywania zadań i rosnące zróżnicowanie społeczne doprowadziły w społeczeństwach zaawansowanych do powstania nowego porządku znamionującego solidarność organiczną (w odróżnieniu od solidarności technicznej bazującej na wspólnocie przekonań). W solidarności organicznej siłą spajającą społeczeństwa jest ekonomiczna współzależność jednostek oraz rozpoznanie znaczenia

⁴ Pomijam tu bogatą dyskusję o ewentualnej wyższości podatku liniowego nad progresywnym, w której zwykle padają argumenty: jednolita stawka podatkowa dla wszystkich dochodów oznacza nominalnie wyższe kwoty podatku wpłacane od dochodów wyższych – i tu pojawia się teza, że w takim razie mamy do czynienia z progresją, nie można stosować wyższej stawki obciążającej wyższe dochody, gdyż jest to „karanie” osób bardziej niż inni pracowitych, wykształconych, zapobiegliwych i utalentowanych.

tego co wnoszą inni⁵. Jeśli więc animatorzy polityki podatkowej będą dostrzegali ową współzależność w procesie wymiany gospodarczej zarówno w skali globalnej jak i krajowej być może chętniej przychylią się do zastosowania sprawiedliwych form opodatkowania dochodu producentów i konsumentów, zysków i dochodów osobistych. Zresztą praktyka gospodarcza dowiodła, że w krajach o rozwiniętej i okrzepłej demokracji oczekuje się sprawiedliwości podatkowej. Przykładem może być znany powód upadku rządu M. Thatcher, która nie doceniła społecznej reakcji na niesprawiedliwość podatkową i zaproponowała wprowadzenie podatku pogłównego (Community Charge), kalkulowanego nie od dochodu ani od majątku, ale „od głowy”.

Z ułomną redystrybucją odbywającą się w całym systemie podatkowym mamy do czynienia w Polsce, gdzie podatki pośrednie (ich udział w PKB) są dwukrotnie wyższe niż podatek dochodowy od osób fizycznych razem z podatkiem dochodowym od osób prawnych. Regresywny przebieg opodatkowania podatkami pośrednimi może tylko zrównoważyć progresja opodatkowania podatkami dochodowymi. Podatki majątkowe jako także podatki bezpośrednie na bieżąco nie mogą usuwać wadliwości obciążeń, gdyż ich fiskalna rola nie jest zbyt duża (stanowią około 0,4% PKB). Czasami także VAT-owi przypisuje się zdolności redystrybucyjne ze względu na możliwość stosowania stawek obniżonych w stosunku do towarów podstawowych i niskoprzetworzonych. Trzeba jednak zauważyć, że siła redystrybucji w przypadku stawek obniżonych jest czysto symboliczna, gdyż 92% podatku należnego VAT jest naliczana od konsumpcji dóbr opodatkowanych stawką podstawową 23%. Zakupy dające oszczędności podatkowe będą więc w koszyku dóbr konsumpcyjnych ważyły bardzo niewiele.

Oddzielną sprawą jest zbudowanie sprawiedliwej proporcji pomiędzy opodatkowaniem płac i opodatkowaniem zysków. W polskiej rzeczywistości takie badanie utrudnia w dużym stopniu fakt opodatkowania znacznej liczby przedsiębiorców podatkiem dochodowym od osób fizycznych⁶. W teorii ekonomii uważa się, że dla zrównoważonego budżetu wymaga się by „...stosunek przyrostu podatku do płac do przyrostu podatku od zysków odpowiadał stosunkowi udziału płac przed opodatkowaniem w PKB (..) do udziału zysków przed opodatkowaniem w PKB⁷. „Warunek ten jest zawsze spełniony, jeśli istnieje jednolity podatek od

⁵ Giddens A., Socjologia, op. cyt.

⁶ W 2018 r. odnotowano działalność gospodarczą prowadzoną przez ponad 290 tys. spółek cywilnych – których wspólnicy opodatkowani są PIT – por. Rocznik Statystyczny GUS 2019, s. 732.

⁷ Twierdzenie zakłada, że jednocześnie, taki sam wzrost wydatków państwa i podatków, z których są finansowane wydatki, prowadzi do wzrostu zagregowanego popytu i produktu krajowego o tę samą wielkość. Wzrost wydatków państwa prowadzi do wzrostu globalnego popytu (państwo kupuje więcej usług i dóbr), a to skutkuje wzrostem produktu krajowego. Z kolei wzrost podatków netto obniża poziom konsumpcji indywidualnej (podatnik może mniej kupić), a dochód podatnika przejęty przez budżet państwa jest wydatkowany na zakup towarów i usług. Gdyby tak się nie stało, ten sam dochód w rękach gospodarstw domowych, w dużej części zostałby oszczędzony, a nie wydatkowany. Zatem wzrost wydatków państwa zrównoważony przez wzrost podatków zwiększa globalny popyt i wielkość globalnej produkcji. Spadek konsumpcji indywidualnej nie zawsze oznacza spadek produkcji. https://pl.wikipedia.org/wiki/Twierdzenie_Haavelmo (13.08.21).

plac i zysków uwzględniany w twierdzeniu Haavelmo.)”⁸ W dużym uproszczeniu można więc powiedzieć, że wzrost wydatków na wynagrodzenia zwiększa koszty przedsiębiorstw i mniej wówczas płacą podatków natomiast wyższe podatki płacą pracownicy. I odwrotnie, malejące wynagrodzenia zwiększają zyski, które są wówczas wyżej opodatkowane. W ten sposób zyski mogą być w większym stopniu przeznaczone na przyrost efektywnego popytu i stymulować wzrost gospodarczy. Trzeba dodać, że zgodnie z twierdzeniem Haavelmo przyrost dochodu narodowego równa się przyrostowi wydatków państwa i równa się przyrostowi podatku od płac i podatku od zysków. W dbałości o wzrost gospodarczy warto pamiętać o tym, by system podatkowy ustanawiał właściwe proporcje pomiędzy obciążeniami pracy i zysków.

3. CZY OBCIĄŻENIA FISKALNE WPLYWAJĄ NA KONCENTRACJĘ DOCHODÓW?

Przed wszystkim trzeba więc ustalić, czy w Polsce pobrania z tytułu podatków, w tym podatku od dochodów osobistych, mają wpływ na ową koncentrację. Koncentracja dochodów zwykle mierzona jest współczynnikiem Giniego przybierającym wartość od 0 do 1, czyli przy wartości zero dochody są całkowicie równomiernie podzielone a przy współczynniku 1 skoncentrowane są (w uproszczeniu) u jednej osoby. W latach 2005-2018 współczynniki te kształtowały się w Polsce sposób przedstawiony w tabeli 1.

Tabela 1. Współczynniki Giniego w latach 2005-2018

Wyszczególnienie	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Nowa definicja dochodu od 2012 r.	0,327	0,315	0,315	0,307	0,303	0,304	0,301	0,298	0,299	0,297	0,291	0,285	0,275	0,281
Definicja dochodu do 2011 r.	0,327	0,317	0,318	0,31	0,306	0,307	0,303	0,3	0,301	x	x	x	x	x

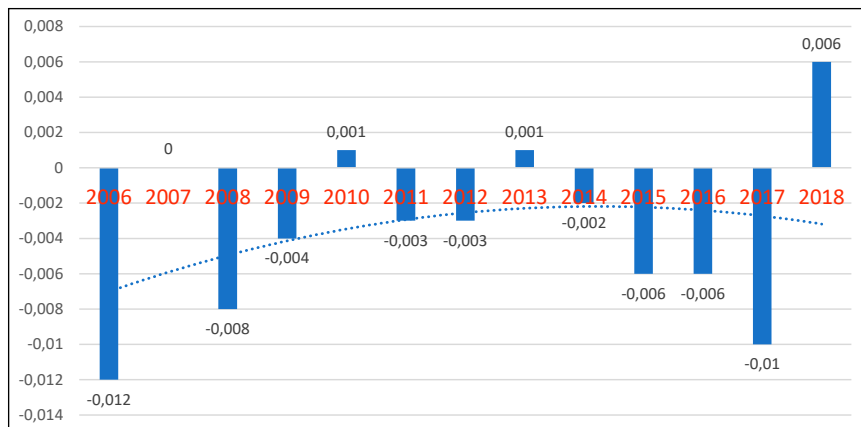
Źródło: OECD <https://stats.oecd.org/Index.aspx?QueryId=66600> (5.07.21)

W 2012 r., nastąpiła zmiana metody liczenia współczynnika Giniego. Od 2005 r. do 2012 r., zgodnie z nowymi danymi, rozwarstwienie dochodowe malało choć w różnym tempie (por. rys. 1). W 2006 r., w porównaniu z 2005 r. skala podatkowa w PIT nie zmieniła a stopień koncentracji dochodów zmniejszał się, być może częściowo z powodu wprowadzenia od 1 września 2006 r. podwyższonej kwoty niektórych świadczeń rodzinnych – zasiłku rodzinnego, zasiłku pielęgnacyjnego oraz dodatków do zasiłku rodzinnego z różnych tytułów itp.⁹

⁸ K. Łaski, Wykłady z makroekonomii. Gospodarka kapitalistyczna bez bezrobocia, red. naukowy J. Osiatyński, PWE, Warszawa 2015, s. 142.

⁹ Informacja o realizacji świadczeń rodzinnych w 2007 r. MPiPS Warszawa 2008, <https://www.google.com/search?q=wydatki+na+rodzin%C4%99+w+2006+r.&oq=wydatki+na+rodzin%C4%99+w+2006+r.&aqs=chrome..69i57j33i22i29i30.19215j0j15&sourceid=chrome&ie=UTF-8> (7.08.21).

Rysunek 1. Zmiany we współczynniku Giniego w stosunku do roku poprzedniego

Źródło: dane MF i obliczenia własne.

W 2008 r. nie było zmian w skali podatkowej ani dużych programów społecznych, gdy rozwarstwienie w porównaniu z 2007 r. zmniejszyło się. W 2009 r. w porównaniu z 2008 r. koncentracja dochodów zmniejszyła się, choć można by przypuszczać, że zwiększy się, gdyż w PIT zlikwidowano góry, objęte 40% stawką szczebel skali podatkowej i podniesiono próg przejścia z I szczebla do II szczebla z 44.490 zł do 85.528 zł. Pomimo to współczynnik Giniego uległ pomniejszeniu, prawdopodobnie dlatego, że efekt spłaszczania progresji wystąpił dopiero w 2010 r., gdy koncentracja dochodów w porównaniu z rokiem wcześniejszym niewiele, ale wzrosła. Powyższe rozważania pokazują, że doszukiwanie się prostej zależności między zmianami w skali podatkowej i wartością współczynnika Giniego byłoby nadmiernym uproszczeniem. Po pierwsze dlatego, że strona wydatkowa finansów publicznych silniej oddziałuje na koncentrację dochodów niż skala w podatku dochodowym od osób fizycznych oraz z powodu dyskrecjonalnych równoległych działań rządu polegających, np. na podwyższaniu płacy minimalnej czy waloryzacji wynagrodzeń, itp.

Po 2012 r. rozwarstwienie dalej zmniejszało się. Można przypuszczać, że powodem tego zmniejszenia w latach 2016-2017 było rozpoczęcie wówczas potężnych transferów socjalnych w ramach programu *Pięćset Plus*, lecz trudno byłoby doszukać się powodów podatkowych, gdyż skala podatkowa w PIT ani w CIT nie uległa wówczas zmianie. Podobnie w 2018 r., w porównaniu z 2017 r., nie było istotnych zmian w przepisach dotyczących PIT i CIT a także w rozmiarach transferów socjalnych, a pomimo to rozwarstwienie dochodów wzrosło.

Ostrożność wnioskowania nakazuje jednak podjęcie próby sprawdzenia czy istnieje liniowa zależność pomiędzy wpływami podatkowymi i wartością współczynnika Giniego. Trzeba jednak wyraźnie zaznaczyć, że w takim badaniu nie

wyodrębnia się kwestii związanych z zastosowaną skalą podatkową, lecz bierze się pod uwagę całkowite wpływy podatkowe z poszczególnych podatków zrelacjonowane do PKB. Inaczej mówiąc zakłada się, że im większe przyrosty (spadki) wpływów (bez względu na sposób ich uzyskania) tym większe (mniejsze) wydatki, także na programy wyrównujące dochodowość, w tym transfery i regulacje dotyczące emerytur czy płacy minimalnej itp.

W badaniu wpływu obciążeń podatkowych na kształtowanie się współczynnika Giniego przyjęto hipotezę, że kwoty podatków zrelacjonowane do PKB oddziałują odwrotnie proporcjonalnie na wartość współczynnika Giniego, czyli na koncentrację dochodów. Inaczej mówiąc wzrost obciążeń podatkowych powoduje zmniejszanie współczynnika Giniego, gdyż większa część wytworzonego dochodu narodowego podlega wówczas redystrybucji i stopień koncentracji dochodów maleje. Hipoteza ta znalazła potwierdzenie tylko przy badaniu szeregu danych od 2012-2018 r. Analiza szeregu danych dotyczących współczynnika koncentracji dochodów i udziału wpływów podatkowych w PKB w latach 2005-2018 wykazała brak związku pomiędzy tymi szeregami. Dopiero zbadanie szeregu danych od 2012 do 2018 r., tj. po przyjęciu nowej metody obliczania współczynnika Giniego, wykazało istnienie silnej zależności pomiędzy wpływami z podatku dochodowego od osób fizycznych i kształtowaniem się współczynnika Giniego. W latach 2012-2018 dowiedziona została silna ujemna korelacja wynosząca -0,8 a i dopasowanie funkcji dochodów podatkowych do wartości współczynnika Giniego było bardzo dobre i R kwadrat wyniosło 0,64, co oznacza, że kształtowanie się obciążeń PIT aż w 64% objaśniało kształtowanie się współczynnika Giniego (por. tabela 2).

Tabela 2. Zależność między udziałem poszczególnych podatków w PKB i współczynnikiem Giniego w latach 2012-2018

Podatki pośrednie	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Współczynnik GINI	0,298	0,299	0,297	0,291	0,285	0,275	0,281
Udział podatków pośrednich w PKB w%	13,2	13,0	13,1	13,1	13,6	14,0	14,2
R kwadrat							0,5815
Współczynnik korelacji							-0,762
Udział podatku od korporacji w PKB w%	2,1	1,8	1,8	1,8	1,8	1,9	2,1
R kwadrat							0,3599
Współczynnik korelacji							-0,564
Udział podatku od dochodów osobistych w PKB w %	6,6	6,3	6,4	6,5	6,7	6,9	7,4
R kwadrat							0,6432
Współczynnik korelacji							-0,802

Źródło: Eurostat i dane OECD oraz obliczenia własne.

W przypadku podatku dochodowego od osób prawnych dopasowanie tych funkcji nie było już tak wysokie, gdyż R kwadrat wyniosło 0,36 a współczynnik korelacji -0,56. Ponieważ także podatki pośrednie objaśniały kształtowanie się współczynnika Giniego w 58% i były z tym współczynnikiem skorelowane na

poziomie -0,76, nasuwa się oczywisty wniosek. Im większe wpływy podatkowe w relacji do PKB tym w zasadzie większa zdolność podatku do zmniejszania koncentracji dochodów. Choć wpływy z tytułu PIT były o połowę niższe od wpływów z podatków pośrednich, to podatek dochodowy i tak w większym stopniu mógł pomniejszać rozwarstwienie dochodowe niż inne podatki, czyli jego konstrukcja może być skutecznym narzędziem pomniejszania koncentracji dochodów.

4. PODATKI NARZĘDZIEM SPOŁECZNEJ KOMUNIKACJI

Obserwacja wpływów podatkowych dostarcza ważnych informacji dla animatorów polityki gospodarczej, ale też przez sprawowanie polityki podatkowej administracja publiczna obwieszcza sposób rozumienia sprawiedliwości społecznej.

Podatnik naturalnie nie obserwuje kształtowania się współczynnika Giniego i nie ma pojęcia czy system obciążeń jest sprawiedliwy czy też nie. Podatnik sprawdza natomiast, czy na proponowanych zmianach w systemie podatkowym straci czy też zyska. Zupełnie czymś innym jest zatem świadoma i konsekwentna polityka państwa zmierzająca do zmniejszania koncentracji dochodu niż świadomość podatnika na temat sprawiedliwego systemu podatkowego. Świadomość ta wynika w ogromnej mierze ze zdolności administracji do objaśniania jej najlepszych intencji.

Stosunek podatnika do systemu obciążeń daninami ujawnia się w latach, gdy zachodzą w nim zmiany oraz przez obserwację skali podatkowej. Przeciętny podatnik nie orientuje się czym jest kwota wolna od opodatkowania i jak jest uwzględniana w rozliczeniu podatkowym, od czego odliczana jest składka na ubezpieczenie społeczne i od czego składka na NFZ, prawie nikt nie wie jaki rzeczywisty odsetek dochodów stanowi jego składka zdrowotna, na którym etapie rozliczeń potrącane są ulgi na IKZE albo na dzieci itd.

Jeśli przyjmiemy założenie, że społeczna akceptacja systemu podatkowego wynika z dość powierzchownej oceny prawa podatkowego, gdyż koncentruje się na budowie skali podatkowej, roztropne wydaje się zbudowanie obciążeń dochodów osobistych w sposób jak najbardziej zrozumiały, a więc prosty. Głównie z tabeli pokazującej skalę podatkową wypływa dla społeczeństwa komunikat o tym czy podatki płacone są sprawiedliwie, tzn. czy osoby zamożniejsze mają wyższe obciążenia niż te biedniejsze czy też odwrotnie, relatywnie wyższe daniny dźwigają podatnicy najmniej zamożni. Jeśli wyższe obciążenia mają podatnicy zamożniejsi niż biedniejsi można powiedzieć, że realizuje się wówczas konstytucyjna zasada wyrażona w art. 2: „Rzeczpospolita Polska jest demokratycznym państwem prawnym, urzeczywistniającym zasady sprawiedliwości społecznej”¹⁰.

Nieprzypadkowo politycy tuż przed wyborami i w okresach przełomu próbują zwiększać swoją popularność pokazując, że będą obniżali podatki i że obciąż-

¹⁰ Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r.

zenia będą po zmianach bardziej sprawiedliwe. Konstrukcja systemu podatkowego staje się wówczas elementem gry politycznej, ale także przedmiotem zainteresowania szerokich rzesz społecznych, starannie rachujących potencjalne zyski lub straty podatkowe. Sporządzenie rzetelnego rachunku jest możliwe tylko wówczas, gdy zaprojektowany nowy system podatkowy jest przejrzysty i zrozumiały.

Oddzielnym problemem jest przedstawianie społeczeństwu całej prawdy o obciążeniach podatkowych i odpowiedzialna za to jest administracja publiczna. Wydaje się, że właśnie tej rzetelnej informacji najbardziej brakuje. Pokazanie więc sprawiedliwych obciążeń wymagałoby przedstawienia ich nie tylko z tytułu PIT, ale także z tytułu CIT, VAT i akcyzy oraz z podatków majątkowych, ze wskazaniem podatków płaconych od dochodów osobistych i od zysków firm. Faktem jest bowiem, że konsumenci płacą ok. 9-krotnie wyższe podatki niż przedsiębiorcy, praca jest dużo silniej obciążona niż zyski. Przeciwnikiem tak łagodnej polityki podatkowej prowadzonej wobec przedsiębiorców był T. Kowalik, który obniżanie podatków dla biznesu i ostre cięcia wydatków rządowych (polityka sprawowana w minionych dekadach) uważał za brak zrozumienia ekonomii.¹¹

Konkludując, ustawa podatkowa jednoznacznie i prosto pokazująca intencje prawodawcy powinna zakładać, że uwaga podatnika przede wszystkim będzie koncentrowała się na wspomnianej skali podatkowej. Oczywiście nie oznacza to, że należy zrezygnować z mechanizmów finezyjnej redystrybucji zawartych w kwocie wolnej od opodatkowania oraz w przepisach dotyczących różnych preferencji podatkowych, w tym ulg np. na dzieci.

5. CZYNNIKI ZNIEKSZTAŁCAJĄCE OBCIĄŻENIA PODATKAMI

Przebieg obciążenia podatkowego dla wszystkich podatników w 2018 r. pokazuje rys. 2. Wykres ten wypłaszcza się począwszy od dochodów od 100 tys. zł do ok. 200 tys. zł a następnie linia trendu opada, tzn. pojawia się tendencja malejącego obciążenia. Odwrócenie przebiegu tego obciążenia w progresywny dla dochodów rosnących byłoby możliwe, gdyby zlikwidowano kwotę zatrzymującą płaconie składek ubezpieczeniowych, ale na to nie ma zgody politycznej ze względu na silne wpływy biznesowe. Aktualnie obowiązuje zwolnienie ze składek odprowadzanych od kwoty przewyższającej 30-krotność prognozowanego przeciętnego wynagrodzenia, co dotyczy ok. 400 tys. osób¹². Zmienić tę sytuację może także zbudowanie kilkuschczeblowej prawdziwej progresji podatkowej, choćby z progresją liniową¹³. Progresja podatkowa może przybierać różne formy. Formę

¹¹ W podobnym tonie wypowiedział się wówczas Financial Times. Por. T. Kowalik, Systemowa różnorodność w warunkach globalizacji i integracji, w: Globalizacja, marginalizacja, rozwój, red. naukowa G.W. Kołodko, WSPiZ Warszawa 2003, s. 302.

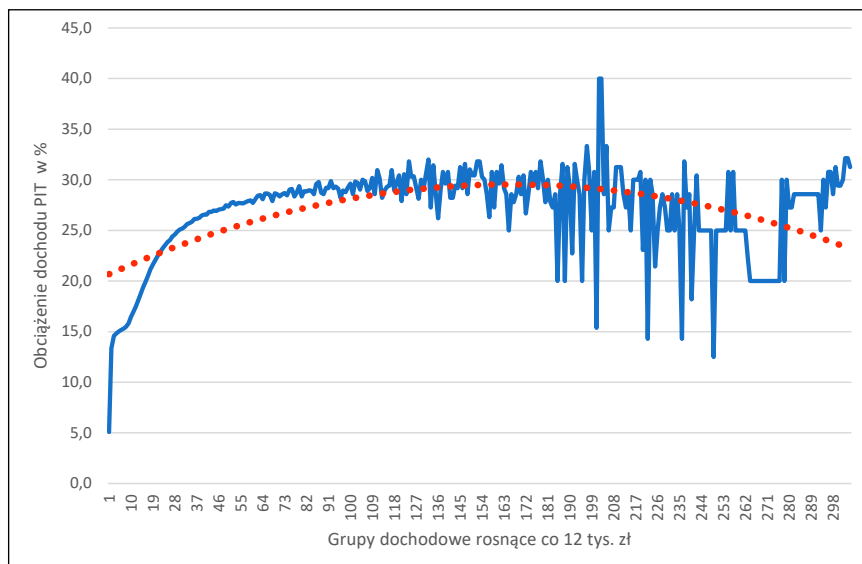
¹² Składki ZUS w 21 r. nie płaci się od dochodu ponad 157 tys. zł. <https://businessinsider.com.pl/firmy/zniesienie-limitu-30-krotnosci-skladek-na-zus-rozmowy-w-rzadzie/zqdt4s1> (28 lutego 2021).

¹³ Wyborowi rodzaju progresji powinna towarzyszyć myśl o utrzymaniu zadowolenie u bogatych i wzmaganiu poczucia wartości u ubogich...” – por. Gomułowicz (2005), s. 19.

liniową, to znaczy, że dla kolejnych przedziałów podatkowych rośnie o stałą liczbę punktów procentowych, progresji przyspieszonej, co oznacza szybciej niż o stałą liczbę rosnącą stawkę przy przejściu z przedziału do przedziału i wreszcie progresji opóźnionej, wzrost stawki jest coraz wolniejszy (możliwa jest także forma mieszana)¹⁴.

Kwota wolna od opodatkowania najlepiej chroni dochody niskie, łagodzi ostrości progresji, tak jak czyni to progresja szczeblowa, jednak progresywna kilkuszczebłowa skala pokazuje intencję władzy dokonywania sprawiedliwej redystrybucji dochodów.

Rysunek 2. Częściowo wyrównany. Obciążenie dochodu podatkiem obliczonym w grupach dochodów rosnących co 12 tys. zł (w %)

Źródło: jak na rys. 1 i obliczenia własne.

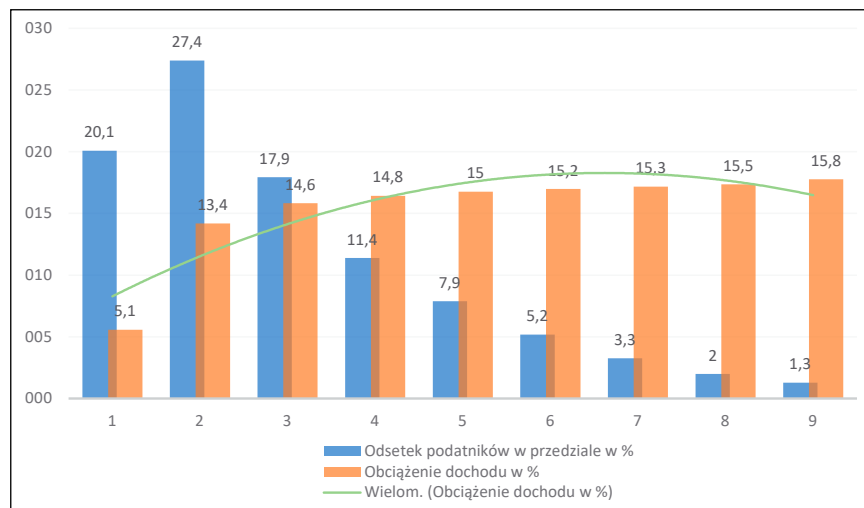
Uwaga: dane pokazujące obciążenie ponad stawkę opodatkowania wynoszącą 32% oraz zerowe obciążenie pominięto w zbiorze jako nieprawdopodobne.

Rysunek 3 przedstawia najliczniejszą choć słabo widoczną na rysunku 2 liczebność i obciążenie dochodów PIT wg skali podatkowej ok. 96% wszystkich podatników. Ich dochody rosną w dziewięciu przedziałach co 12 tys. zł aż do 108 tys. zł. W tej skali podatkowej – wg danych za 2018 r. – obserwujemy wyraźną progresję przy przejściu z grupy dochodowej od 0 do 12 tys. zł rocznie, następnie do grupy od 12 tys. do 24 tys. zł rocznie i przy przejściu od 24 tys. do 36 tys. zł rocznie.

¹⁴ G. Szczodrowski, *Polski system podatkowy*, PWN Warszawa 2007, s. 19.

Obciążenie dochodu rosło w tych grupach odpowiednio od 5,1% do 13,4% oraz 14,6%. Tak przebiegająca progresja podatkowa dotyczyła 65% wszystkich podatników, choć byli oni wszyscy usytuowani w I progu skali podatkowej i objęci 17% stawką PIT, Z punktu widzenia obowiązującej ustawowej stawki podatkowej, PIT dla 65% podatników był liniowy, jednakże z punktu widzenia rzeczywistych obciążeń był on dla tych trzech grup dochodowych (od 0 do 36 tys. zł rocznie) progresywny. Powyżej 36 tys. zł aż do grupy dziewiątej (dochody do 108 tys. zł (96% podatników) obciążenie przybiera charakter niemalże liniowy.

Rysunek 3. Obciążenie dochodu podatkiem obliczonym w dziewięciu pierwszych grupach dochodów rosnących co 12 tys. zł

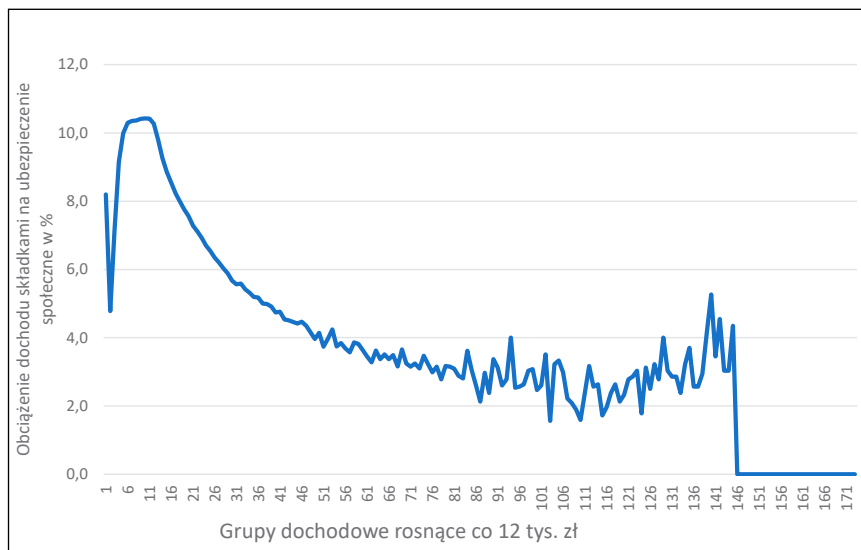

Źródło: jak na rys. 1 i obliczenia własne.

Tę realną a nie nominalną – widzianą w skali podatkowej – progresję dla niskich dochodów ustanawiała kwota wolna od opodatkowania a nie składki na ubezpieczenie społeczne, które obciążały dochód w sposób przedstawiony na rys. 4, czyli dochody od 12-36 tys. zł były silniej obciążone niż te powyżej 36 tys. zł. Przebieg obciążenia składkami dla całej populacji podatników jest wyraźnie regresywny. Zamiar prawodawcy ustanowienia progresji opodatkowania PIT najbardziej zniekształca w pierwszych przedziałach dochodowych progresywność a w kolejnych już regresywność obciążeń składkami ubezpieczeniowymi.

Dlatego zastosowanie wyższej kwoty wolnej od opodatkowania może realnie poprawić niesprawiedliwy przebieg obciążeń podatkowych. Nie jest przecież intencją prawodawcy stosowanie progresji dla najuboższych podatników (do 36 tys. dochodów rocznie) a w kolejnych przedziałach dochodowych stosowanie podatku bardzo spłaszczonego.

Rysunek 4. Częściowo wyrównany. Obciążenie dochodu składkami na ubezpieczenie społeczne w grupach dochodów rosnących co 12 tys. zł (w %)

Źródło: jak na rys. 1 i obliczenia własne.

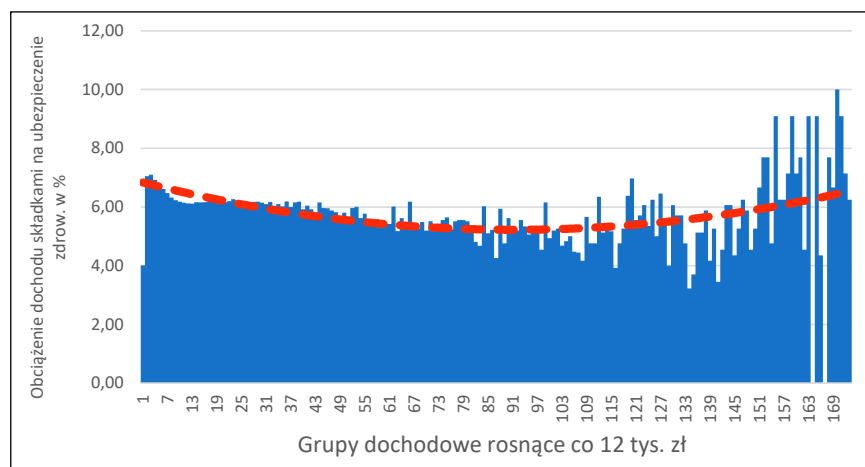
5.1. Składka na NFZ elementem systemu podatkowego

Z proponowanych przez rząd propozycji zmian w systemie podatkowym¹⁵ najbardziej niezrozumiała jest propozycja obniżania podatków dla najuboższych przy jednoczesnym ustanowieniu 9% składki zdrowotnej, co oznacza podwyższenie obciążeń o 7,75% dochodu. Razem z płaconym już na zdrowie odsetkiem wynagrodzenia w wysokości 1,25% daje to łączną tzw. składkę zdrowotną na NFZ w wysokości 9% wynagrodzenia. Propozycja zamiany „niby składki” w rzeczywistą składkę wydaje się uzasadniona, jednakże ze względów komunikacyjno-informacyjnych całkowicie chybiona. Podatnicy nie powinni otrzymywać informacji aż tak skomplikowanej, gdyż nie wiedzą ostatecznie czy ich sytuacja podatkowa poprawi się czy też pogorszy po wprowadzeniu nowych przepisów. Wydaje się, że najwłaściwszym rozwiązaniem byłoby zbudowanie czytelnej skali podatkowej i całkowita rezygnacja z wplatania kwestii finansowania ochrony zdrowia w konstrukcję owej skali. W podatku dochodowym od osób fizycznych nie powinno być składki zdrowotnej, co oznacza, że publiczne nakłady na ochronę zdrowia byłyby finansowane wprost z budżetu państwa.

¹⁵ Projekt ustawy z dnia 26 lipca 2021 r. o zmianie ustawy o podatku dochodowym od osób fizycznych, ustawy o podatku dochodowym od osób prawnych oraz niektórych innych ustaw.

Wg danych za 2018 r. część składek pomniejszającej podatek dochodowy od osób fizycznych w relacji do dochodu miała najpierw przebieg regresywny a w wyższych grupach dochodowych progresywny, co pokazuje najlepiej linia trendu wielomianowego na rysunku 5. Jest to naturalnie konsekwencją innego sposobu naliczania składki na NFZ dla pracowników najemnych i innego naliczania dla działalności gospodarczej (dochody i ich obciążenie dla działalności gospodarczej są pomieszczone z dochodami pracowników najemnych). Gdyby tego nie było, obciążenie dochodu składką byłoby liniowe i wynosiłoby 7,75% dochodu. Ponadto w danych empirycznych pojawiało się wiele danych logicznie niespójnych, wymagających szczegółowych wyjaśnień, np. dotyczących braku wpłacanych składek albo ich poziomu wyższego od ustawowego, co mogło być rezultatem wpłat zaległości z poprzednich okresów. Tego rodzaju informacje ze względu na niemożliwość ich szczegółowego wyjaśnienia zostały na rysunku pominięte. W obecnym kształcie ustawy o podatku dochodowym od osób fizycznych próba uzyskania progresji obciążeń lub choćby liniowości wymagałaby ujednolicenia odsetka wpłat na NFZ dla pracowników najemnych i działalności gospodarczej opodatkowanej wg skali podatkowej. Trwające na ten temat dyskusje i konsultacje ze środowiskami biznesowymi pokazują, że wprowadzenie regulacji zwiększającej opodatkowanie działalności gospodarczej na rzecz ochrony zdrowia jest najmniej oprotestowywane.¹⁶

Rysunek 5. Częściowo wyrównany. Obciążenie dochodu składkami na ubezpieczenie zdrowotne w grupach dochodów rosnących co 12 tys. zł (w %)

Źródło: jak na rys. 1 i obliczenia własne.

¹⁶ Katarzyna Bartman, Polski Ład. PiS robi krok w tył? Na stole są nowe rozwiązania podatkowe <https://www.money.pl/gospod> (19.08.21).

6. WNIOSKI

Jeśli w Polsce zamierzamy budować model państwa o koncentracji dochodów na poziomie takich krajów jak Norwegia, Słowacja, Słowenia czy Szwecja trzeba by rozważyć podjęcie działań wzmacniających siłę redystrybucji dochodów i m.in.:

- zbudować progresywny szczeblowy system opodatkowujący dochody osobiste, łagodzący regresywność opodatkowania VAT,
- zwiększyć opodatkowanie działalności gospodarczej, być może także przy pomocy progresji szczeblowej, by uzyskać właściwe proporcje opodatkowania pracy i kapitału,
- wprowadzić wysoką kwotę wolną od opodatkowania, która realnie chroni dochody najniższe,
- zbudować co najmniej 5-szczeblową skalę podatkową, rozważenia wymaga rodzaj zastosowanej progresji,
- w przekazie społecznym kłaść nacisk na wysoką kwotę wolną oraz wysokość progów i stawek podatkowych,
- nie stosować w podatku dochodowym od osób fizycznych ani składki pomniejszającej podatek (stan aktualny) ani też poza PIT składki rzeczywistej zadedykowanej na finansowanie ochrony zdrowia; podatek dochodowy od osób fizycznych także służy sfinansowaniu ochrony zdrowia, należałoby jednak zwiększyć jego finansową wydajność,
- redystrybucja podatkowa nie może poprawić się przez podniesienie progu przejścia z I szczebla do II szczebla podatkowego.

Sformułowane na podstawie badania rekomendacje zasadniczo byłyby inne, gdyby z podatku dochodowego od osób fizycznych zostały wydzielone dochody uzyskiwane z tytułu prowadzonej działalności gospodarczej.

Bibliografia

- Bartman K., Polski Ład. PiS robi krok w tył? Na stole są nowe rozwiązania podatkowe <https://www.money.pl/gospod> (19.08.21).
- Business Insider, <https://businessinsider.com.pl/firmy/zniesienie-limitu-30-krotnosci-sk-ladek-na-zus-rozmowy-w-rzadzie/zqdt4s1>
- Devereux M. P., Efektywność polityki podatkowej, Wydawnictwo Sejmowe, Warszawa 2007.
- Giddens A., Socjologia, wyd. naukowe PWN 2006.
- Gomułowicz, A. (2005). Ochrona wolności i praw ekonomicznych a granice opodatkowania – zasady i kontrowersje, *Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny*, r. LXVII, z. 3.
- Informacja o realizacji świadczeń rodzinnych w 2007 r. MPiPS Warszawa 2008. <https://www.google.com/search?q=wypdatki+na+rodzin%C4%99+w+2006+r.&oq=wypdatki>

+na+rodzin%C4%99+w+2006+r.&aqs=chrome..69i57j33i22i29i30.19215j0j15&sourceid=chrome&ie=UTF-8 (7.08.21).

- Kołodko, G. W. (2014) Nowy pragmatyzm, czyli ekonomia i polityka dla przyszłości, *Ekonomista*, nr 2. <http://www.pte.pl/pliki/2/12/Nowypragmatyzm.pdf> (12.08.2021).
- Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia z dnia 2 kwietnia 1997 r.
- Kowalik T., Systemowa różnorodność w warunkach globalizacji i integracji, w: *Globalizacja, marginalizacja, rozwój*, red. naukowa G.W. Kołodko, WSPiZ Warszawa 2003.
- Łaski K., Wykłady z makroekonomii. Gospodarka kapitalistyczna bez bezrobocia, red. naukowy J. Osiatyński, PWE, Warszawa 2015.
- Projekt ustawy z dnia 26 lipca 2021 r. o zmianie ustawy o podatku dochodowym od osób fizycznych, ustawy o podatku dochodowym od osób prawnych oraz niektórych innych ustaw. [https://orka.sejm.gov.pl/Druki9ka.nsf/Projekty/9-020-437-2021/\\$file/9-020-437-2021.pdf](https://orka.sejm.gov.pl/Druki9ka.nsf/Projekty/9-020-437-2021/$file/9-020-437-2021.pdf) (5.08.21).
- Rocznik Statystyczny GUS 2019, s. 732.
- Szczodrowski G., *Polski system podatkowy*, PWN Warszawa 2007.

CAN INCOME TAXES EFFECTIVELY FULFILL A REDISTRIBUTIVE FUNCTION?

Abstract. National income redistribution is also about reducing income disparities with the help of taxes. This goal is achieved mainly thanks to income and property taxes and, to a small extent, indirect taxes. VAT and excise duty do not refer to the taxpayer's resources, i.e., ability to pay. Redistribution serves to reduce the concentration of income as measured by the Gini coefficient. In 2018, this indicator was in Poland higher than in Slovenia, Slovakia, Norway, Sweden, or Denmark, but lower than in Spain, Portugal, Bulgaria, and Romania. If the aim of fiscal policy is to reduce the concentration of income, taxation of personal income, especially higher income, and taxation of corporate profits should be increased. This raises the question of the features of the new tax scale that should reduce the regression of indirect taxes.

Keywords: redistribution, taxation, personal income tax

Prof. SGH dr hab. Dominik J. Gajewski

Centrum Analiz i Studiów Podatkowych, Szkoła Główna Handlowa
ORCID 0000-0002-7935-9221

Mgr Kamil Joński

Wydział Prawa i Administracji, Uniwersytet Łódzki
ORCID 0000-0001-6195-1561

30 LAT PODATKU DOCHODOWEGO OD OSÓB FIZYCZNYCH W POLSCE A SĄDOWNICTWO ADMINISTRACYJNE: PERSPEKTYWA EKONOMICZNA

Streszczenie: Celem niniejszego artykułu jest dokonanie syntetycznego, wspartego analizą danych statystycznych, przeglądu kluczowych zagadnień związanych z obciążeniem sądów administracyjnych sprawami dotyczącymi PIT oraz ich rozpoznawaniem. Zgromadzone dane sugerują, że zgodnie ze znaczeniem fiskalnym PIT – oraz sięgającą dwudziestu milionów liczbą osób składających co roku zeznania podatkowe – skargi dotyczące podatku dochodowego od osób fizycznych pozostają relatywnie liczną grupą spraw podatkowych rozpoznawanych przez sądy administracyjne. Kwestie wydaje się potęgować częstotliwość zmian legislacyjnych, efektywnie wykluczająca bieżące zapoznanie się podatników z tekstem normatywnym. Trzydziesta rocznica wprowadzenia PIT stanowi okazję do pogłębionego przeglądu adekwatności obecnych rozwiązań do realiów ekonomicznych i struktury rynku pracy.

Słowa kluczowe: Podatek dochodowy od osób fizycznych, sądy administracyjne

1. WPROWADZENIE

Podatek dochodowy od osób fizycznych (dalej PIT) wprowadzono w Polsce *ustawą z dnia 26 lipca 1991 r. o podatku dochodowym od osób fizycznych* (Dz.U.1991.80.350, dalej u.p.d.o.f.). Jej uchwalenie zostało zainicjowane przedłożeniem Rady Ministrów – projekt ustawy został przyjęty przez rząd T. Mazowieckiego 10 września 1990 r.¹ Sejm kontraktowy uchwalił ustawę 195 głosami za, przy 60 przeciw i 43 wstrzymujących się².

¹ Por. Rządowy projekt ustawy o podatku dochodowym od osób fizycznych, Druk Sejmowy 561, I Kadencja (11 października 1990 r.).

² Por. wyniki głosowania 5 lipca 1991 r. sz. 128-129. Senat zgłosił poprawki do ustawy, z których część przyjęto 26 lipca 1991 r. Uchwaleniu ustawy towarzyszyło przyjęcie uchwały z 4 lipca 1991 r., w sprawie wprowadzenia

Z perspektywy trzech dekad funkcjonowanie PIT warto przypomnieć, jakie założenia stawiali przed nim jego twórcy. „Wprowadzenie powszechnego podatku dochodowego od dochodów ludności oznaczałoby ujednoczenie zasad opodatkowania tych dochodów. Podatnik bowiem niezależnie od ilości i rodzajów źródeł dochodów, płaciłby w zasadzie tylko jeden podatek (obecnie może płacić nawet pięć), zaś liczba aktów prawnych regulujących zasady ustalania i poboru tego podatku uległaby zmniejszeniu z kilkudziesięciu do kilku; tym samym system podatkowy zostałby uproszczony. Jednolite opodatkowanie sprzyjałoby też aktywizacji różnych form społecznie użytecznej indywidualnej przedsiębiorczości (...) Podatek ten może również w większym stopniu uświadamiać obywatelom związek między stopniem ich obciążenia podatkiem a poziomem świadczeń społecznych na rzecz ludności. Tym samym powinno wzrosnąć zainteresowanie sprawami publicznymi i kontrola sposobu wydatkowania środków budżetowych”³.

Dokument ten jest bez wątplenia – zarówno w warstwie aksjologii jak i frazeologii – świadectwem epoki⁴. Warto w tym kontekście zacytować wspomnienie powstałe w związku z dwudziestolecie PIT: „Wytoczne Balcerowicza były jasne. [po pierwsze] PIT ma motywować ludzi do jak najlepszej pracy, musi więc być społecznie obojętny – wspomina Irena Ożóg. To znaczy bez żadnych ulg na dzieci. Od redystrybucji jest pomoc społeczna, zasiłki (...) Zeznanie podatkowe powinno być możliwie jak najprostsze [po drugie] PIT ma przynieść budżetowi tyle samo pieniędzy, co te cztery, które ma zastąpić”⁵.

Z perspektywy trzech dekad, uzasadniona jest konfrontacja ówczesnych założeń i praktyki. W. Modzelewski charakteryzuje paradygmat polskiego PIT w kategoriach regresywności, dyskryminacji w stosunku do niektórych źródeł przychodu (ze stosunku pracy, rent i emerytur), anty-pracowniczego charakteru (najwyższe opodatkowanie usług wykonywanych na podstawie stosunku pracy, następnie umów cywilnoprawnych i działalności gospodarczej) oraz asymetrii zasad

podatku dochodowego od osób fizycznych (Druk Sejmowy 948) dotyczącej obowiązku informowania Sejmu o przygotowaniach do wprowadzenia PIT.

³ Por. Uzasadnienie rządowego projektu... Druk Sejmowy 561, I Kadencja, str. 5 uzasadnienia. Wicepremier Balcerowicz podkreślał w Sejmie trzy aspekty projektu: „nasz system podatkowy będzie zdecydowanie bardziej uproszczony i nowoczesny”, „system będzie bardziej skuteczny... nie będzie stwarzać okazji do manipulacji i nadużyć podatkowych”, zwracał także uwagę na „powszechność opodatkowania ... jednolitej skali opodatkowania, na tyle, na ile w naszym porządku prawnym jest to możliwe”, por. Sprawozdanie stenograficzne z 66 posiedzenia Sejmu RP w dniach 4 i 5 lipca 1991 r. sz. 117.

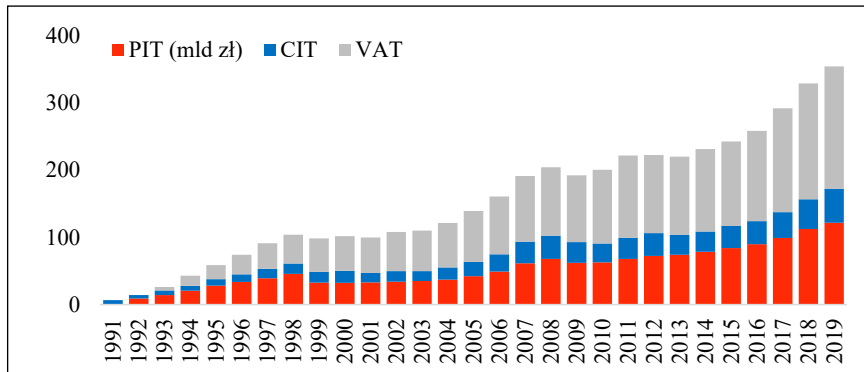
⁴ O atmosferze w jakiej przyjmowano ustawę świadczy wymownie wypowiedź wicepremiera L. Balcerowicza „w żadnym dotychczasowym przypadku żaden ważny, doniosły dla gospodarki akt prawny nie uległ w toku rozpatrywania przez Wysoką Izbę i w toku debaty żadnym istotnym znieszczeniu, że w toku, czasami bardzo napiętej dyskusji przeważały jednak względy ogólne nad względami odcinkowymi, także nad emocjami doraźnej chwili... Chciałem w związku z tym zwrócić się z prośbą do Wysokiej Izby, aby ten niezwykle ważny projekt... został przez Wysoką Izbę potraktowany tak, jak były potraktowane dotąd wszelkie ważne, doniosłe akty prawne”, por. Sprawozdanie stenograficzne z 66 posiedzenia Sejmu RP w dniach 4 i 5 lipca 1991 r. sz. 116-118. Nie oznacza to, że zasadnicze założenia projektu nie były krytykowane – np. Przykładowo R. Bugaj zgłaszał wątpliwości dotyczące stanu przygotowania aparatu fiskalnego do wejścia ustawy w życie, błędów technicznych w projekcie, jego „wymiar społeczny” („uprzywilejowania ludzi zamożnych”) oraz fakt opodatkowania „najwyższych dochodów na tle praktyki krajów europejskich o rynkowej gospodarce stosunkowo bardzo łagodnie”, por. Sprawozdanie stenograficzne z 66 posiedzenia Sejmu RP w dniach 4 i 5 lipca 1991 r. sz. 41-42.

⁵ por. J. Solska, „Podatek społecznie obojętny”, *Polityka* 27.2011 (2814) z dnia 28.06.2011, s. 31

poboru (obliczania samodzielnie bądź przez płatnika, co sprzyja „ucieczce od opodatkowania” w przypadku działalności gospodarczej)⁶.

Pomimo tak zidentyfikowanych problemów – które, jak się wydaje, są w niemałej części wynikiem późniejszych nowelizacji oraz braku dostosowania architektury PIT do zmian struktury i otoczenia regulacyjnego rynku pracy – PIT okazał się skutecznym narzędziem fiskalnym, stanowiąc jedno z głównych źródeł dochodów podatkowych (rys. 1).

Rys. 1. Dochody z tytułu najważniejszych podatków (budżet państwa i j.s.t.),

Źródło: Global Revenue Statistics Database, OECD

Jednocześnie, ze swej natury, PIT pozostaje najbardziej powszechnie rozliczanym podatkiem – liczba podatników PIT w 2019 r. wyniosła 26,182 mln., z czego 20,533 mln złożyło zeznanie (w tym 17,861 mln PIT-37, zaś 2,671 PIT 36) a 5,649 mln. zostało rozliczonych przez organy rentowe⁷ (Informacja dotycząca rozliczenia podatku PIT za 2018 r.).

Uwzględniając znaczenie dla finansowania wydatków publicznych, oraz powszechność PIT, spory na te tego podatku generują szczególnie potencjał obciążenia sądownictwa administracyjnego, sprawującego kontrolę nad działalnością administracji publicznej (por. art. 3 par. 1 p.p.s.a.⁸).

Celem niniejszego artykułu jest dokonanie syntetycznego, wspartego analizą danych statystycznych, przeglądu kluczowych zagadnień związanych z obciążeniem sądów administracyjnych sprawami dotyczącymi PIT oraz ich rozpoznawaniem.

⁶ Por. W. Modzelewski (2021) Podatek dochodowy od osób fizycznych – zmiana paradygmatu

⁷ Por. Informacja dotycząca rozliczenia podatku PIT za 2019 r., dostępna pod adresem (dost. dnia 28 VII 2021 r.) <https://www.podatki.gov.pl/media/6835/informacja-pit-za-2019.pdf>

⁸ Ustawy z dnia 30 sierpnia 2002 r. prawo o postępowaniu przed sądami administracyjnymi (Dz.U.2019.2325 t.j.)

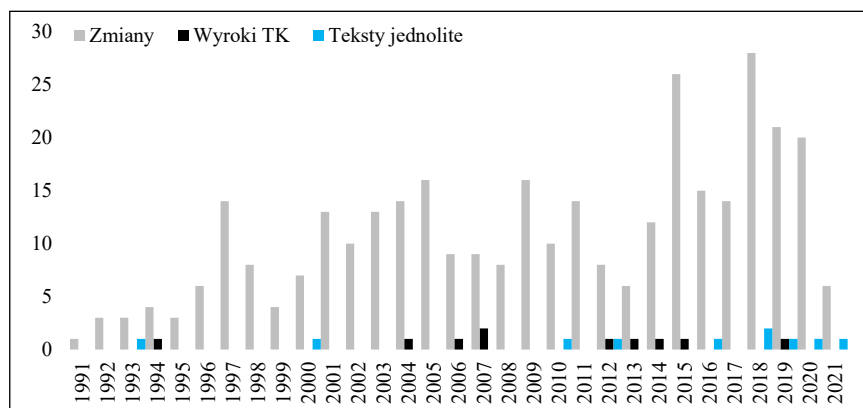
2. NIESTABILNOŚĆ U.P.D.O.F. I JEJ KONSEKWENCJE

Wbrew wyrażanym od początku prac nad u.p.d.o.f. założeniom, praktyka pokazała, że akt ten cechował się daleko idącą niestabilnością i podlegał licznym nowelizacjom. Na przestrzeni trzech dekad, treść u.p.d.o.f. została 334 ustawami, przy czym częstotliwość zmian wzrastała w kolejnych dekadach. W pierwszej, było to 6,5 ustawy na rok, w drugiej – 11,9 zaś w trzeciej – 15,6. Rekordowy okazał się rok 2018, w którym opublikowano 28 ustaw zmieniających przepisy u.p.d.o.f. (rys. 2).

W kontekście zmian u.p.d.o.f. należy przypomnieć (także z punktu widzenia praw podatnika i ustrojowych zadań parlamentu) o stosowanej do 2002 r. praktyce ustalania skali PIT za pomocą rozporządzeń Ministra Finansów (wydano siedem takich rozporządzeń)⁹.

W analizowanym okresie zostało także wydanych dziesięć orzeczeń Trybunału Konstytucyjnego, które skutkowały utratą mocy obowiązującej przepisów u.p.d.o.f.¹⁰ Ogłoszono dziesięć wersji tekstu jednolitego (nie bez znaczenia było tu przejście na elektroniczne wydawanie Dziennika Ustaw w 2012 r.)¹¹.

Rys. 2. Zmiany brzmienia u.p.d.o.f., wg. roku publikacji w Dzienniku Ustaw

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z system informacji prawnej LEX

Powyższe dane ilustrują, że niezwykle istotny akt prawny jakim jest u.p.d.o.f. cechuje się daleko idącą niestabilnością i wzrastającym poziomem skomplikowania (ogłoszona u.p.d.o.f. liczyła 86,9 tys. znaków, wersja aktualna na 26 lipca 2021 r. – bez załączników -, 732,9 tys. znaków). W świetle faktu, że każdego roku

⁹ Dz.U.1995.135.665; Dz.U.1996.138.642; Dz.U.1997.143.955; Dz.U.1998.144.935; Dz.U.1999.95.1105; Dz.U.2000.101.1090; Dz.U.2002.200.1691.

¹⁰ K 10/93; K 8/03; SK 51/06; K 18/06; SK 39/06; K 27/08; SK 18/09; P 49/13; K 21/14; SK 13/16

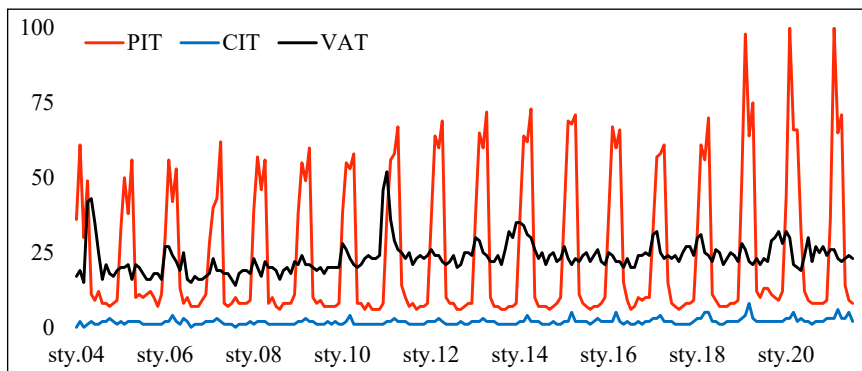
¹¹ Dz.U.2021.1128; Dz.U.2020.1426; Dz.U.2019.1387; Dz.U.2018.1509; Dz.U.2018.200; Dz.U.2016.2032; Dz.U.2012.361; Dz.U.2010.51.307; Dz.U.2000.14.176; Dz.U.1993.90.416.

na jej podstawie zeznania podatkowe składa 20 mln osób, oczywistą staje się konstatacja, że *gros* z nich nie ma realnej możliwości zapoznania się z kształtującym ich sytuację tekstem normatywnym.

Można wręcz zaryzykować hipotezę, że znaczna część adresatów norm u.p.d.o.f. stosuje upraszczające *heurystyki*¹², opierając się np. na formularzach zeznań podatkowych (wystawianych przez płatnika i wypełnianych przez podatnika) i, ewentualnie, tzw. „*broszury informacyjne*” do poszczególnych formularzy.

Za przyjęciem takiej hipotezy przemawia porównanie częstotliwości wyszukiwań internetowych haseł odnoszących się do kluczowych podatków. W przypadku PIT charakterystyczny wzór piły koresponduje z okresem składania zeznań podatkowych. Ciekawy kontekst analizowanych danych ukazuje nagły wzrost zainteresowania hasłem „VAT” w styczniu 2011 r., który nie trudno powiązać z dokonaną w końcu 2010 r. podwyżką stawek tego podatku¹³. Jednocześnie liczba wyszukiwań związanych z CIT pozostawała relatywnie niewielka, co wydaje się mieć związek z proporcją płatników podatku dochodowego od osób prawnych do liczby składających zeznania PIT¹⁴.

Rys. 3. Indeks wyszukiwani internetowych haseł związanych z kluczowymi podatkami

Źródło: Google Trends

Bez wątpienia istotną rolę w kognitywnym odciążeniu podatników PIT odegrało wprowadzenie e-PIT’ów. W 2020 r. na 20,9 mln. złożonych zeznań, tę formę wybrało 18,3 mln. podatników (88 proc.)¹⁵. W świetle badań nad procesami

¹² Więcej na ten temat por. T. Gilovich, D. Griffin, D. Kahneman (2002) *Heuristics and Biases: The Psychology of Intuitive Judgment*, Cambridge University Press, Cambridge

¹³ Por. ustawy: z dnia 26 listopada 2010 r. o zmianie niektórych ustaw związanych z realizacją ustawy budżetowej (Dz.U.2010.238.1578) i z dnia 16 grudnia 2010 r. o zmianie ustawy o finansach publicznych oraz niektórych innych ustaw (Dz.U.2010.257.1726).

¹⁴ W 2018 r. – 0,02, dane za *Informacją dotyczącą rozliczenia podatku PIT za 2018 r.* i *Informacją dotyczącą rozliczenia podatku CIT za 2018 r.*

¹⁵ Dane za <https://www.gov.pl/web/finanse/kolejny-rekord--ok-183-mln-elektronicznych-pitow/> (dost. dnia 28 VII 2021 r.).

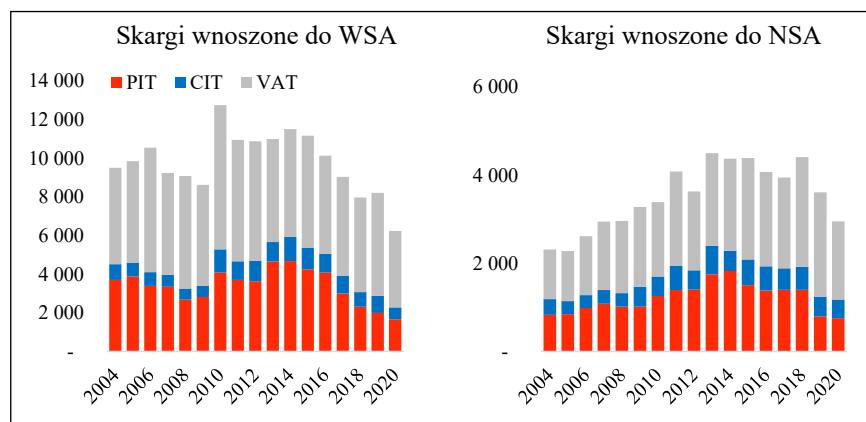
podjmowania decyzji (np. znaczeniem opcji domyślnej tzw. *the default heuristic*¹⁶) można spekulować, że wielu z nich uczyniło to bez głębszego namysłu nad strukturą i zasadami swoich obciążeń podatkowych. Z drugiej strony, osoby zainteresowane głębszym zrozumieniem regulacji u.p.d.o.f. wydają się skazane na skorzystanie z profesjonalnych usług.

Oprócz znaczenia fiskalnego i dużej liczby wypełniających zeznania podatników, kwestie niestabilności i wzrostu skomplikowania u.p.d.o.f. mogą dodatkowo przyczyniać się do zapotrzebowania na rozstrzyganie sporów w tym zakresie przed sądami administracyjnymi.

3. SPRAWY DOTYCZĄCE PIT PRZED SĄDAMI ADMINISTRACYJNYMI

Istotnie, liczba wnoszonych do sądów administracyjnych skarg dotyczących PIT – w porównaniu do skarg dotyczących innych podatków – pozostaje relatywnie znaczna (rys. 4). Zwraca jednak uwagę wyraźna tendencja spadkowa, obserwowalna po 2016 r.

Rys. 4. Liczba skarg dot. najważniejszych podatków

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych dostępnych pod adresem <https://www.nsa.gov.pl/statystyki-wsa.php> oraz <https://www.nsa.gov.pl/statystyki-nsa.php>

Co charakterystyczne dla skarg związanych z PIT, relatywnie niewiele z nich dotyczy interpretacji indywidualnych prawa podatkowego – acz proporcja ta wzrasta w drugiej instancji (rys. 5). Taka prawidłowość wydaje się odzwierciedlać generalnie trendy w liczbie wydawanych interpretacji indywidualnych – w których

¹⁶ Azar, O. H. (2014). The default heuristic in strategic decision making: When is it optimal to choose the default without investing in information search? *Journal of Business Research*, 67 (8), 1744–1748. <https://doi.org/10.1016/j.jbusres.2014.02.021>

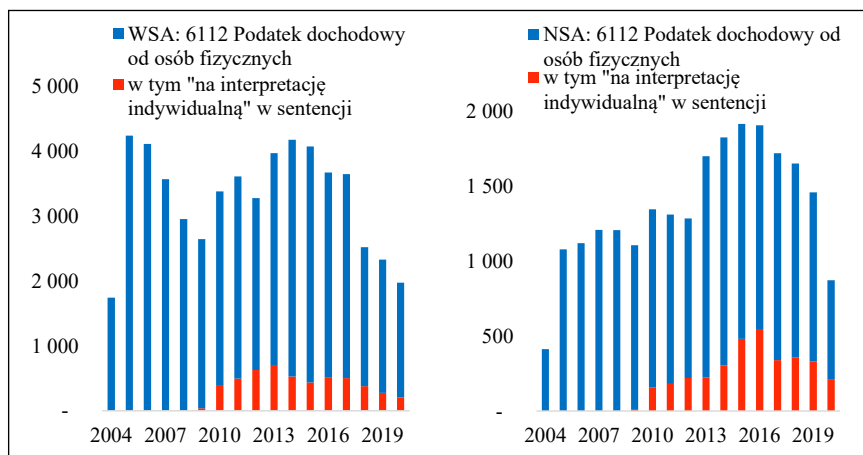
PIT odgrywa niewielką (zważywszy na liczbę podatników i skalę dochodów z tego podatku) rolę.

Tab. 1. Wydawane interpretacje indywidualne w podziale na podatek, którego dotyczyły

	2017	2018	2019	2020
CIT	3,9	3,4	3,5	2,6
PIT	6,8	5,8	5,3	6,7
VAT	13,8	13,3	11,3	9,9
inne	1,2	1,1	1,0	1,0

Źródło: Coroczne Informacje o działalności Krajowej Informacji Skarbowej dostępne pod adresem <https://www.kis.gov.pl/dzialalnosc/raporty-z-dzialalnosci>

Rys. 4. Orzeczenia sądów administracyjnych dotyczące PIT

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z Centralnej Bazy Orzeczeń i Informacji o Sprawach (CBOIS) dostępnej pod adresem <http://orzeczenia.nsa.gov.pl>

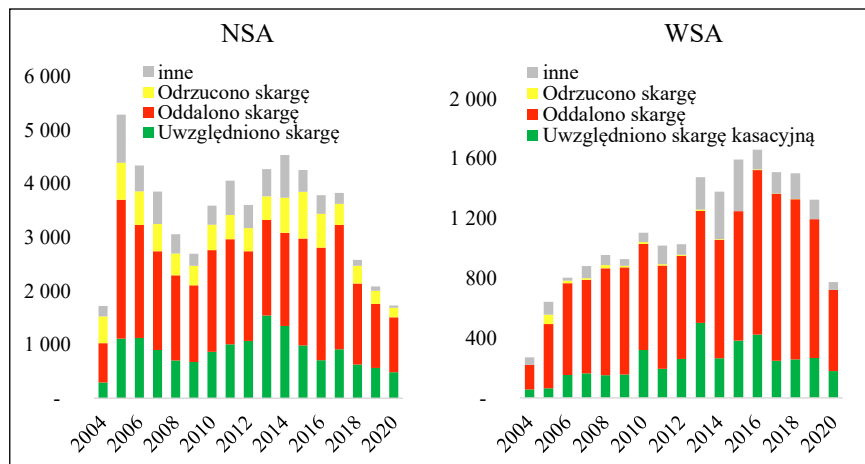
4. ORZECZNICTWO SĄDÓW ADMINISTRACYJNYCH W SPRAWACH DOT. PIT – OBRAZ STATYSTYCZNY

W przypadku skarg dotyczących PIT rozpoznawanych przez WSA w okresie 2005 – 2020, dominowały rozpoznania merytoryczne. Warto także wskazać, że w średnio co czwartej rozpoznanej sprawie sądy wojewódzkie przyznawały rację skarżącemu.

Także w przypadku skarg kasacyjnych, dominowało merytoryczne rozpoznanie spraw, zaś NSA w analizowanym okresie przychylił się do stanowiska stron wnoszących skargi kasacyjne średnio w co piątym przypadku (rys. 5). Zważywszy

na odsetek zaskarżanych orzeczeń sądów pierwszej instancji świadczy to o przy-
zwoitym poziomie stabilności orzecznictwa.

Rys. 5. Orzeczenia sądów administracyjnych dotyczące PIT

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych dostępnych pod adresem <https://www.nsa.gov.pl/statystyki-wsa.php> oraz <https://www.nsa.gov.pl/statystyki-nsa.php>

Od 2004 r. NSA wydał dwadzieścia sześć uchwał odnoszących się do PIT. Co znamienne w świetle danych o odsetku orzeczeń zapadłych w sprawach dotyczących interpretacji indywidualnych (rys. 4) odnosiło się do nich aż sześć uchwał (niemal co czwarta, por. tab. 2).

Tab. 2. Działalność uchwałodawcza NSA w zakresie PIT

Sygnatura	Data uchwały	Tezy
II FPS 2/21	2021-06-14	W stanie prawnym obowiązującym przed 1 stycznia 2015 r., w przypadku objęcia udziałów w spółce w zamian za wkład niepieniężny w postaci wierzytelności z tytułu pożyczki, kosztem uzyskania przychodu z tytułu objęcia tych udziałów, o którym mowa w art. 22 ust. 1e pkt 3 ustawy z 26 lipca 1991 r. o podatku dochodowym od osób fizycznych (Dz.U. z 2012 r. poz. 361 ze zm.), jest wartość odpowiadająca kwocie pożyczki, która została udzielona spółce przez wnoszącego wkład, nie wyższa jednak niż wartość wkładu odpowiadająca wierzytelności z tytułu tej pożyczki.
II FPS 1/21	2021-05-24	Przychody z najmu, podnajmu, dzierżawy, poddzierżawy oraz innych umów o podobnym charakterze są zaliczane bez ograniczeń do źródła przychodów wymienionego w art. 10 ust. 1 pkt 6 u.p.d.of., chyba, że stanowią składnik majątkowy mienia osoby fizycznej, który został przez nią wprowadzony do majątku związanego z wykonywaniem działalności gospodarczej

II FPS 4/19	2020-02-17	Kwota zadatku (zaliczki) otrzymana przy zawarciu przedwstępnej umowy odpłatnego zbycia nieruchomości wydatkowana na cele mieszkaniowe określone w art. 21 ust. 25 ustawy z dnia 26 lipca 1991 r. o podatku dochodowym od osób fizycznych (Dz.U. z 2019 r. poz. 1387, z późn. zm.), korzysta ze zwolnienia, o którym mowa w art. 21 ust. 1 pkt 131 tej ustawy, jeżeli następnie doszło do zawarcia umowy przyrzeczonej przenoszącej własność nieruchomości, a kwota zadatku (zaliczki) została zaliczona na poczet ceny jej odpłatnego zbycia.
II FPS 4/17	2017-10-16	W przypadku określenia przez organ podatkowy na podstawie art. 17 ust. 1 w zw. z ust. 2 ustawy z dnia 20 listopada 1998 r. o zryczałtowanym podatku dochodowym od niektórych przychodów osiąganych przez osoby fizyczne (Dz.U. z 2016 r. poz. 2180), ryczałtu od niezewidencjonowanego przychodu, stosuje się art. 68 § 2 pkt 2 ustawy z dnia 29 sierpnia 1997 r. – Ordynacja podatkowa (Dz.U. z 2017 r. poz. 201).
II FPS 2/17	2017-05-15	„Dla celów opodatkowania podatkiem dochodowym od osób fizycznych, odpłatnego zbycia nieruchomości i praw majątkowych określonych w art. 10 ust. 1 pkt 8 lit. a – c ustawy z dnia 26 lipca 1991 r. o podatku dochodowym od osób fizycznych (Dz.U. z 2000 r., Nr 14, poz. 176, ze zm.) nabytych przez współmałżonka w wyniku dziedziczenia, datą ich nabycia lub wybudowania w rozumieniu tego przepisu jest dzień nabycia (wybudowania) tych nieruchomości i praw majątkowych do majątku wspólnego małżonków”.
II FPS 2/16	2016-06-06	„Odsetki za nieterminowe uiszczenie ceny za zbyte akcje powinny zostać zaliczone do przychodów z innych źródeł, o których mowa w art. 10 ust. 1 pkt 9 w związku z art. 20 ust. 1 ustawy o podatku dochodowym od osób fizycznych”.
II FPS 1/15	2015-06-22	Przychody sportowców mogą być zaliczone do źródła przychodów z pozarolniczej działalności gospodarczej (art.10 ust.1 pkt 3 ustawy z dnia 26 lipca 1991 r. o podatku dochodowym od osób fizycznych – Dz.U. z 2000 r., Nr 14, poz. 176 ze zm.), jeżeli działalność sportowca spełnia kryteria określone w art.5a pkt 6 tej ustawy i nie spełnia kryteriów z art.5b ust.1 tej ustawy.
II FPS 3/14*	2014-11-17	W stanie prawnym obowiązującym do dnia 31 grudnia 2013 r. wydatki na nabycie jednostek uczestnictwa w funduszach kapitałowych poniesione przez spadkodawcę podlegały odliczeniu przez spadkobiercę od przychodu z tytułu odkupienia przez fundusz inwestycyjny tych jednostek na podstawie art. 22 ust. 1 w związku z art. 23 ust. 1 pkt 38 ustawy z dnia 26 lipca 1991 r. o podatku dochodowym od osób fizycznych (Dz.U. 2012 r. poz. 361 ze zm.).
II FPS 4/14*	2014-11-17	W przypadku zbycia nieruchomości na podstawie umowy o dożywocie nie jest możliwe określenie przychodu ze źródła, o którym mowa w art. 10 ust. 1 pkt 8 lit. a ustawy z dnia 26 lipca 1991 r. o podatku dochodowym od osób fizycznych (Dz.U. z 2010 r. Nr 51, poz. 307 ze zm.), na zasadach wynikających z art. 19 ust. 1 i 3 tej ustawy.

II FPS 8/13	2014-02-17	W stanie prawnym obowiązującym od dnia 1 stycznia 2004 r. nie stanowi przychodu z działalności gospodarczej w rozumieniu art. 14 ust. 2 pkt 1 lit. „a” ustawy z dnia 26 lipca 1991 r. o podatku dochodowym od osób fizycznych (Dz.U. z 2012 r. poz. 361 z późn. zm.), odpłatne zbycie nieruchomości lub ich części oraz udziału w nieruchomości, wykorzystywanych na potrzeby związane z działalnością gospodarczą, które nie były ujęte w ewidencji środków trwałych oraz wartości niematerialnych i prawnych, a które nie stanowią składników majątku wskazanych w art. 14 ust. 2c tej ustawy.
II FPS 1/13	2013-10-21	Wynagrodzenie z tytułu nieopłaconej pomocy prawnej udzielonej przez pełnomocnika ustanowionego z urzędu, zależnie od formy prawnej w jakiej wykonuje on swój zawód, należy kwalifikować do źródła przychodów z pozarolniczej działalności gospodarczej, o którym mowa w art. 10 ust. 1 pkt 3 ustawy z dnia 26 lipca 1991 r. o podatku dochodowym od osób fizycznych (Dz.U. z 2012 r. poz. 361, z późn. zm.) – w przypadku gdy pomoc prawną z urzędu pełnomocnik wykonuje prowadząc działalność zawodową w formie działalności gospodarczej w rozumieniu art. 5a pkt 6 lit. a) u.p.d.o.f., a gdy czyni to w ramach innych form wykonywania swojego zawodu – wynagrodzenie to należy kwalifikować do źródła przychodów z działalności wykonywanej osobiście, o którym mowa w art. 10 ust. 1 pkt 2 tej ustawy.
II FPS 6/12*	2013-05-20	I. Przychód (dochód) osoby fizycznej, będącej akcjonariuszem spółki komandytowo-akcyjnej, stosownie do art. 5b ust. 2 ustawy z dnia 26 lipca 1991 r. o podatku dochodowym od osób fizycznych (Dz.U. z 2010 r., Nr 51, poz. 307 ze zm.) jest przychodem z pozarolniczej działalności gospodarczej. II. W świetle art. 44 ust. 1 pkt 1 ustawy z dnia 26 lipca 1991 r. o podatku dochodowym od osób fizycznych (Dz.U. z 2010 r., Nr 51, poz. 307 ze zm.) osoba fizyczna, będąca akcjonariuszem spółki komandytowo-akcyjnej, ma jako podatnik obowiązek odprowadzenia zaliczki na podatek dochodowy od osób fizycznych dopiero w dacie powstania przychodu, którą w myśl art. 14 ust. 1i tej ustawy jest dzień wypłaty dywidendy.
II FPS 3/11*	2012-04-02	Tzw. ulga meldunkowa przewidziana w art. 21 ust. 1 pkt 126 lit. a/ ustawy z dnia 26 lipca 1991 r. o podatku dochodowym od osób fizycznych (Dz.U. z 2000 r. Nr 14, poz. 176 ze zm.), w stanie prawnym obowiązującym do końca 2008 r., obejmowała swoim zakresem nie tylko przychody uzyskane z odpłatnego zbycia budynku mieszkalnego, jego części lub udziału w takim budynku, ale także gruntu, na którym budynek ten został posadowiony.
II FPS 7/10*	2011-10-24	Wykupione przez pracodawcę pakiety świadczeń medycznych, których wartość nie jest wolna od podatku dochodowego od osób fizycznych na podstawie art. 21 ust. 1 pkt 11 ustawy z dnia 26 lipca 1991 r. o podatku dochodowym od osób fizycznych (tekst jedn. Dz.U. z 2000 r., Nr 14, poz. 176 ze zm.), stanowią dla pracowników, uprawnionych do ich wykorzystania, nieodpłatne świadczenie w rozumieniu art. 12 ust. 1 wymienionej ustawy.

II FPS 8/10*	2011-03-14	Wniesienie przez osobę fizyczną do spółki osobowej (jawnej) wkładu niepieniężnego w postaci udziałów w spółce kapitałowej (aport) nie stanowi odpłatnego zbycia tych udziałów, o jakim mowa w art. 17 ust. 1 pkt 6 lit. a ustawy z dnia 26 lipca 1991 r. o podatku dochodowym od osób fizycznych (Dz.U. z 2000 r., Nr 14, poz. 176 ze zm.).
II FPS 2/10	2011-01-17	1. W stanie prawnym obowiązującym od dnia 1 stycznia 2001 r. obowiązek prowadzenia ksiąg rachunkowych, o których mowa w art. 24a ust. 1 i ust. 4 ustawy z dnia 26 lipca 1991 r. o podatku dochodowym od osób fizycznych (Dz.U. z 2000 r. Nr 14, poz. 176 ze zm.) nie dotyczy podatników uzyskujących przychody z działów specjalnych produkcji rolnej (art. 2 ust. 1 pkt 1 i ust. 3), bez względu na wielkość tych przychodów, o ile podatnicy ci nie zgłosili zamiaru prowadzenia ksiąg w trybie określonym w art. 24a ust. 2 pkt 2 i art. 15 zdanie drugie tej ustawy. 2. W świetle art. 24 ust. 4 zdanie drugie i art. 15 ustawy o podatku dochodowym od osób fizycznych dla ustalenia dochodu z działów specjalnych produkcji rolnej uzyskiwanych przez podatników, którzy nie zgłosili zamiaru prowadzenia ksiąg, mają zastosowanie wyłącznie normy szacunkowe dochodu określone w załączniku Nr 2 do tej ustawy.
II FPS 1/10	2010-05-24	Wykupione przez pracodawcę pakiety świadczeń medycznych, których wartość nie jest wolna od podatku dochodowego od osób fizycznych na podstawie art. 21 ust. 1 pkt 11 ustawy z dnia 26 lipca 1991 r. o podatku dochodowym od osób fizycznych (Dz.U. z 2000 r. Nr 14, poz. 176 ze zm.), stanowią dla pracowników, uprawnionych do ich wykorzystania, nieodpłatne świadczenie w rozumieniu art. 12 ust. 1 tej ustawy.
II FPS 10/09	2010-04-26	Przychody wspólników, o których mowa w art. 5b ust. 2 ustawy z dnia 26 lipca 1991 r. o podatku dochodowym od osób fizycznych (tekst jedn. Dz.U. z 2000 r. Nr 14, poz. 176 ze zm.), uzyskiwane po dniu 1 stycznia 2008 r. z udziału w spółce jawnej uzyskującej przychody na podstawie umów o zarządzanie przedsiębiorstwem, kontraktów menedżerskich lub umów o podobnym charakterze, nie podlegają opodatkowaniu na zasadach określonych w art. 30c ust. 1 tej ustawy.
II FPS 5/09	2009-12-07	Na podstawie art. 70 § 1 w związku z art. 53 § 3 lit. a) oraz art. 21 § 4, a także art. 3 pkt 3 lit. a) ustawy z dnia 29 sierpnia 1997 r. – Ordynacja podatkowa (Dz.U. Nr 137, poz. 926 ze zm.), w stanie prawnym obowiązującym w 2004 r., odsetki od zaliczek na podatek dochodowy od osób fizycznych zapłaconych w zaniżonej wysokości oraz odsetki od zaliczek niewniesionych w terminie przedawniają się z upływem 5 lat, licząc od końca roku podatkowego, w którym powstał obowiązek zapłaty zaliczek
II FPS 9/08	2009-04-21	Niedopełnienie obowiązku złożenia odwołania jednocześnie z wnioskiem o przywrócenie terminu jego wniesienia, o którym mowa w art. 162 § 2 ustawy z dnia 29 sierpnia 1997 r. – Ordynacja podatkowa (Dz.U. z 2005 r. Nr 8, poz. 60 ze zm.), stanowi brak formalny podania. W przypadku jego wystąpienia organ podatkowy właściwy do rozpoznania odwołania powinien wezwać stronę – na podstawie art. 169 § 1 wspomnianej ustawy – do usunięcia braku w terminie 7 dni z pouczeniem, że niewypełnienie tego warunku spowoduje pozostawienie podania bez rozpatrzenia

II FPS 7/08	2009-03-30	Świadczenie wypłacane pozaetatowym członkom samorządowego kolegium odwoławczego na podstawie art. 15 ust. 4 ustawy z dnia 12 października 1994 r. o samorządowych kolegiach odwoławczych (Dz.U. z 2001 r. Nr 79, poz. 856 ze zm.) nie korzysta ze zwolnienia, o jakim mowa w art. 21 ust. 1 pkt 17 ustawy z dnia 26 lipca 1991 r. o podatku dochodowym od osób fizycznych (Dz.U. z 2000 r. Nr 14, poz. 176 ze zm.).
II FPS 1/07	2007-10-29	Naczelný Sąd Administracyjny, po rozpoznaniu na rozprawie skargi kasacyjnej od postanowienia wojewódzkiego sądu administracyjnego odrzucającego skargę, wydaje orzeczenie w formie postanowienia/art. 184 albo art. 185 par. 1 ustawy z dnia 30 sierpnia 2002 r. Prawo o postępowaniu przed sądami administracyjnymi – Dz.U. nr 153 poz. 1270 ze zm. – w związku z art. 160 tej ustawy/.
II FPS 5/06	2007-06-25	1. Art. 30 ust. 1 pkt 2 ustawy z dnia 26 lipca 1991 r. o podatku dochodowym od osób fizycznych/Dz.U. 1993 nr 90 poz. 416 ze zm./nie miał w 1999 r. zastosowania do dochodów/przychodów/ze sprzedaży premii otrzymanych przez podmioty uzyskujące przychody z pozarolniczej działalności gospodarczej.
II FPS 6/06	2007-06-18	Zasada wyrażona w art. 55 par. 2 ustawy z dnia 29 sierpnia 1997 r. Ordynacja podatkowa/Dz.U. nr 137 poz. 926 ze zm./nie ma zastosowania w przypadku wpłacenia po terminie przez syndyka masy upadłości zaliczek na poczet podatku dochodowego od osób fizycznych.
II FPS 2/06	2006-11-20	Do uzyskanego w 2004 r. dochodu z odpłatnego zbycia akcji, o których mowa w art. 52 pkt 1 lit. b) ustawy z dnia 26 lipca 1991 r. o podatku dochodowym od osób fizycznych (Dz.U. z 2000 r. Nr 14, poz. 176 ze zm.), w celu ich umorzenia nie stosuje się przepisów tej ustawy, na podstawie art. 19 ust. 1 ustawy z dnia 12 listopada 2003 r. o zmianie ustawy o podatku dochodowym od osób fizycznych oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. Nr 202, poz. 1956 ze zm.), pod warunkiem, że są to akcje nabyte przed dniem 1 stycznia 2004 r.
FPS 5/04	2005-03-14	W przypadku dokonania w latach 1995-2003 darowizny na działalność charytatywno-opiekuńczą kościelnych osób prawnych darowizna taka, stosownie do art. 55 ust. 7 ustawy z dnia 17 maja 1989 r. o stosunku Państwa do Kościoła Katolickiego w Rzeczypospolitej Polskiej (Dz.U. Nr 29, poz. 154 ze zm.) oraz art. 40 ust. 7 ustawy z dnia 4 lipca 1991 r. o stosunku Państwa do Polskiego Autokefalicznego Kościoła Prawosławnego (Dz.U. Nr 66, poz. 287 ze zm.), była wyłączona z podstawy opodatkowania darczyńcy podatkiem dochodowym od osób fizycznych.

*- uchwały zapadłe w sprawach dot. interpretacji indywidualnych

Źródło: Centralna Baza Orzeczeń i Informacji o Sprawach (CBOIS) dostępnej pod adresem <http://orzeczenia.nsa.gov.pl>, niektóre tezy za systemem informacji prawnej LEX.

5. PODSUMOWANIE

Celem niniejszego artykułu jest dokonanie syntetycznego, wspartego analizą danych statystycznych, przeglądu kluczowych zagadnień związanych z obciążeniami

żeniem sądów administracyjnych sprawami dotyczącymi PIT oraz ich rozpoznawaniem.

Zgromadzone dane sugerują, że zgodnie ze znaczeniem fiskalnym PIT – oraz sięgającą dwudziestu milionów liczbą osób składających co roku zeznania podatkowe – skargi dotyczące podatku dochodowego od osób fizycznych pozostają relatywnie liczną grupą spraw podatkowych rozpoznawanych przez sądy administracyjne.

Kwestie wydaje się potęgować częstotliwość zmian legislacyjnych, efektywnie wykluczająca bieżące zapoznawanie się podatników z tekstem normatywnym. Można domniemywać, że w przypadku niemających grup podatników wchodzi tu w grę podejmowanie decyzji w sposób odbiegający od standardowych założeń racjonalności ekonomicznej (bazowanie na heurystykach). Konsekwencje takiego stanu rzeczy wydają się stanowić interesujący temat badań empirycznych z pogranicza ekonomii, psychologii i prawa. Z drugiej strony, osoby zainteresowane głębszym zrozumieniem regulacji u.p.d.o.f. (a więc w szczególności osoby lokujące się w górnych decylach rozkładu dochodów w gospodarce narodowej) wydają się skazane na korzystanie z profesjonalnych usług, w których przypadku poziom skomplikowania regulacji bynajmniej nie musi przekładać się na ich fiskalną efektywność.

Trzydziesta rocznica wprowadzenia PIT stanowi okazję do pogłębionego przeglądu adekwatności obecnych rozwiązań do realiów ekonomicznych i struktury współczesnego rynku pracy. W tym kontekście należy przypomnieć, że jak zauważa W. Modzelewski, „*efektywność fiskalna podatków, w których zobowiązania podatkowe powstają z mocy prawa, w podstawowym zakresie zależy od jakości stanowionego prawa podatkowego*”, ta zaś „*zależy przede wszystkim od procesu legislacyjnego, aktywności jego uczestników a zwłaszcza wpływu podmiotów zainteresowanych unikaniem opodatkowania*”.

W tym kontekście zaprojektowanie transparentnego procesu formułowania polityki podatkowej państwa, i oparcie go na rzetelnej wiedzy, podpartej doświadczeniem praktyków i analizą danych empirycznych (tzw. *evidence-based policymaking*) wydaje się warunkiem powodzenia takiego projektu.

Bibliografia

- O. Azar (2014). The default heuristic in strategic decision making: When is it optimal to choose the default without investing in information search? *Journal of Business Research*, 67 (8), 1744–1748. <https://doi.org/10.1016/j.jbusres.2014.02.021>
- T. Gilovich, D. Griffin, D. Kahneman (2002) *Heuristics and Biases: The Psychology of Intuitive Judgment*, Cambridge University Press, Cambridge
- W. Modzelewski (2019) Wpływ uczestników procesu tworzenia materialnego prawa podatkowego na efektywność fiskalną podatków, *Kwartalnik Prawno-Finansowy*, nr 1/2019, s.7-22, 10.34616/kpf.2019.1.7.22

- W. Modzelewski (2021) Podatek dochodowy od osób fizycznych – zmiana paradygmatu, wystąpienie na konferencji „Koncepcje opodatkowania dochodu – refleksje na 30-lecie podatku dochodowego od osób fizycznych”, Warszawa, 13-14 lipca 2021 r.
- Rządowy projekt ustawy o podatku dochodowym od osób fizycznych, Druk Sejmowy 561, I Kadencja
- J. Solska, „Podatek społecznie obojętny”, Polityka 27.2011 (2814) z dnia 28.06.2011, s. 31
- Informacja dotycząca rozliczenia podatku PIT za 2019 r., dostępna pod adresem (dost. dnia 28 VII 2021 r.) <https://www.podatki.gov.pl/media/6835/informacja-pit-za-2019.pdf>
- <https://www.gov.pl/web/finanse/kolejny-rekord-ok-183-mln-elektronicznych-pitow>/(dost. dnia 28 VII 2021 r.).

THIRTY YEARS OF POLAND'S PERSONAL INCOME TAX IN THE CONTEXT OF THE ADMINISTRATIVE JUDICIARY. AN ECONOMIC PERSPECTIVE

Abstract: The goal of the paper is to present synthetic, data-driven review of key aspects of adjudicating PIT-related cases by Polish Administrative Courts. Collected data indicates that – in line with fiscal importance and scope (20-million taxpayers submitting annually their income tax returns) – PIT-related cases accounts for substantial share of taxation cases adjudicated by the Administrative Courts. It seems that frequency of amendments precluding effective familiarization with relevant law amplifies the effect. 30th anniversary of PIT introduction provides opportunity for through review of its suitability to the current economic and labor market structure.

Keywords: Personal Income Tax, Administrative Courts,

Dr Krzysztof Radzikowski

Katedra Prawa Finansowego, Wydział Prawa i Administracji, Uniwersytet
Warszawski

ORCID 0000-0001-6246-8838

USTAWA O PODATKU DOCHODOWYM OD OSÓB FIZYCZNYCH W ŚWIETLE POSTULATÓW RÓWNOŚCI I SPRAWIEDLIWOŚCI OPODATKOWANIA

Streszczenie. Obciążenia dochodów osobistych są zasadniczym polem dyskusji na temat postulatów równości i sprawiedliwości opodatkowania. Dyskusja ta ogniskuje się wokół dylematu podatku liniowego albo progresywnego. Mimo nominalnie progresywnych stawek, podatek dochodowy od osób fizycznych wraz ze składkami na ubezpieczenia społeczne i zdrowotne (tzw. klin podatkowy) są zbliżone do rozkładu liniowego z wyraźnym maksimum w środkowych przedziałach rozpiętości dochodów. Wysokość obciążeń zależy przede wszystkim od źródła przychodu: rysuje się wyraźne uprzywilejowanie działalności gospodarczej względem pracy najemnej, zwłaszcza w kodeksowych formach zatrudnienia. Sytuacja ta rodzi istotne wątpliwości z punktu widzenia postulatów równości i sprawiedliwości opodatkowania, zaś nie rozwiewają ich planowane zmiany w ramach tzw. Polskiego Ładu.

Słowa kluczowe: sprawiedliwość opodatkowania, równość opodatkowania, podatek dochodowy, podatek od dochodów osobistych (PIT), progresja opodatkowania, podatek liniowy, tzw. klin podatkowy, składka ZUS, składka NFZ

1. UWAGI WPROWADZAJĄCE

Idee równości i sprawiedliwości stanowią podstawę życia społecznego i porządku prawnego, więc oczywiste jest odnoszenie ich także do danin publicznych i prawa podatkowego. Istotą tego problemu jest tradycyjny dylemat podatku liniowego albo progresywnego, czyli odpowiedź na pytanie, czy bogatsi powinni płacić wyższe podatki niż biedniejsi proporcjonalnie czy ponadproporcjonalnie do poziomu zamożności¹? Zagadnienie to jest obszarem nieustających sporów w

¹ Progresja opodatkowania polega na ponadproporcjonalnym wzroście obciążeń wraz ze wzrostem podstawy opodatkowania (poziomu zamożności), przeciwieństwem progresji jest regresja, natomiast podatek proporcjonalny cechuje jednolita stawka procentowa niezależnie od wysokości podstawy opodatkowania, bez żadnych ulg, zwolnień, wyłączeń i kwoty wolnej od podatku, takie elementy zawiera zaś – przy jednolitej stawce procentowej – tzw. podatek liniowy (potocznie pojęcia podatków liniowego i proporcjonalnego są utożsamiane).

nauce prawa, ekonomii i socjologii a także w polityce i publicystyce oraz w życiu codziennym².

Szczególnie ważne miejsce w dyskusjach zajmuje podatek od dochodów osobistych, który w Polsce funkcjonuje pod nazwą podatku dochodowego od osób fizycznych (PIT), gdyż jest najbardziej odczuwalny przez społeczeństwo i w największym stopniu uwzględnia sytuację osobistą podatnika, tym niemniej przy ocenie postulatów równości i sprawiedliwości opodatkowania trzeba całościowo traktować system ciężarów publicznych wraz ze składkami na ubezpieczenia społeczne (ZUS) i zdrowotne (NFZ) oraz z uwzględnieniem zjawiska przerzucalności podatku³. Z punktu widzenia społeczno-gospodarczego podejście to trafniej odnosić do ekonomicznego źródła obciążonego podatkiem (dylematy: praca albo kapitał oraz oszczędności albo konsumpcja), niż do formalnoprawnego kryterium przedmiotu opodatkowania (przychód, dochód, obrót, majątek). Co więcej, spór o równość i sprawiedliwość rozkładu ciężaru podatkowego powinien także uwzględniać funkcje redystrybucyjną finansów publicznych, która łagodzi nierówności społeczne (świadczenia na rzecz społeczeństwa finansowane ze środków publicznych).

W konsekwencji, postulaty równości i sprawiedliwości opodatkowania trzeba odnieść do opodatkowania dochodów osobistych na czterech obszarach, które uskładają się w myśl zasady „od ogółu do szczegółu”:

- 1) relacja między funkcją fiskalną a funkcją redystrybucyjną finansów publicznych,
- 2) relacja obciążenia podatkowego dochodów osobistych wobec obciążenia podatkowego konsumpcji i majątku oraz dochodów korporacji,
- 3) relacja PIT wobec innych obciążeń dochodów osobistych, składających się na pojęcie tzw. klina podatkowego: przede wszystkim składki na ubezpieczenia społeczne i zdrowotne,
- 4) konstrukcja ustawy z dnia 26 lipca 1991 r. o podatku dochodowym od osób fizycznych⁴.

2. PIT A MODELE PODATKU OD DOCHODÓW OSOBISTYCH

Funkcjonują dwa zasadnicze modele podatku od dochodów osobistych: cedularny (analityczny) i globalny (syntetyczny). Podatek cedularny jest podzielony na źródła przychodów (ceduły), dla których obowiązują odrębne zasady opodatkowania: stawki, ulgi i zwolnienia itd. Podatek globalny obciąża zsumowane dochody ze wszystkich źródeł przychodów według jednolitych zasad, acz-

² Zagadnieniu temu poświęciłem serię artykułów, do których odwołuje się w dalszej analizie: K. Radzikowski, *Współczesne dylematy równości i sprawiedliwości opodatkowania*, „Doradztwo Podatkowe. Biuletyn Instytutu Studiów Podatkowych” 2020, nr 12 (cz. I) oraz 2021 nry 1 (cz. II), 2 (cz. III) i 3 (cz. IV).

³ Pogląd ten nie budzi wątpliwości w literaturze: por.: A. Gomułowicz, *Zasada sprawiedliwości podatkowej*, Warszawa 2001, s. 54-56; E. K. Drozdowski, *Zasada zdolności płatniczej a polski system podatkowy*, Poznań 2018, s. 168 i n.

⁴ Tekst jedn. Dz.U. z 2021 r., poz. 1128 ze zm.; dalej: u.p.d.o.f.

kolwiek często dopuszcza się zróżnicowanie w zakresie ustalania wysokości dochodu dla poszczególnych źródeł. Stawka progresywna nabiera sensu dopiero w obliczu wszystkich dochodów podatnika i co do zasady dotyczy podatku globalnego, podatki cedularne nie uwzględniają natomiast sytuacji osobistej podatnika, w tym jego zdolności do poniesienia ciężaru podatkowego.

Pierwszy model kształtował się od przełomu XVIII i XIX wieku do początku XX wieku w Anglii: wymierzany po odtrąceniu kosztów i rozdzielony na 5 ceduł w zależności od źródeł dochodu wraz z tzw. super tax: progresywny podatek od nadwyżki sumy wszystkich ceduł ponad określone minimum (podatek ten często uznawany jest za wzorzec sprawiedliwości podatkowej)⁵. Drugi model ukształtował się pod koniec XIX w. w Prusach i szybko przeniósł się na inne państwa niemieckie: cechował się jednakowym dla wszystkich minimum egzystencji i jednolitymi stawkami, które z czasem nabrały charakteru progresywnego⁶.

Współczesne systemy podatku od dochodów osobistych opierają się na modelach wykształconych w Anglii i w Prusach, także poprzez ich połączenie (system mieszany). W ramach podejścia analitycznego zasadniczo rozdzielone są dochody z pracy (włączając emerytury, renty i świadczenia socjalne) i z kapitału, w ramach których najczęściej wyróżnia się następujące źródła: oszczędności, nieruchomości i działalność gospodarcza⁷. W państwach Europy Zach. zazwyczaj praca najemna jest opodatkowana stawkami progresywnymi, zaś kapitał – stawką proporcjonalną (tzw. dual income tax), natomiast w państwach Europy Śr-Wsch. popularny stał się globalny podatek liniowy⁸.

Podatek dochodowy od osób fizycznych łączy oba modele: co do zasady dochody z różnych źródeł łączą się w skumulowaną podstawę opodatkowania, do której stosujemy stawki progresywne (17 i 32%), tym niemniej każde ze źródeł jest poddane odrębnym zasadom ustalania dochodu oraz ulgom i zwolnieniom; co więcej, wiele źródeł przychodu jest wyłączonych spod zasady kumulacji i podlega odrębnemu opodatkowaniu stawką proporcjonalną (liniową). Zróżnicowanie to jest w dużej mierze pozostałością historyczną leżącą u genezy omawianego podatku: zastąpił on szereg danin z okresu gospodarki socjalistycznej, a jednocześnie przejął od nich zasadnicze elementy konstrukcyjne⁹. Powyższą prawidłowość najlepiej obrazują przepisy przejściowe omawianej ustawy, które wskazują uchylone akty prawne (art. 54 ust. 1):

⁵ N. Gajl, *Teorie podatkowe w świecie*, Warszawa 1992, s. 59-61; też: *Modele podatkowe. Podatki dochodowe*, Warszawa 1995, s. 61-63; R. Rybarski, *Nauka skarbowości*, Warszawa 1935 (reprint 2015), s. 282-283 i 296-298; S. Głabiński, *Nauka skarbowości*, Lwów 1925, s. 293-296.

⁶ N. Gajl, *Teorie...*, s. 59-61; też: *Modele...*, s. 66 i n.; R. Rybarski, *Nauka...*, s. 283 i 298-299; S. Głabiński, *Nauka...*, s. 298-300.

⁷ F. Grądalski, *System podatkowy w świetle teorii optymalnego opodatkowania*, Warszawa 2006, s. 59 i n., 183 i n.; K. Raczkowski, F. Schneider, J. Węgrzyn, *Ekonomia systemu podatkowego*, Warszawa 2020, s. 119-127.

⁸ D. Grodzka, *Systemy podatku dochodowego od osób fizycznych w państwach UE. Tendencje w opodatkowaniu osób fizycznych w UE*, Studia Biura Analiz Sejmowych Kancelarii Sejmu nr 14, Warszawa 2008, s. 41 i n.

⁹ *Materiałne prawo podatkowe*, red. W. Modzelewski, J. Bielawny, Warszawa 2009, s. 198-200.

- 1) źródło przychodu „stosunek służbowy” odpowiada uchylonemu podatkowi od wynagrodzeń i podatkowi od płac (por. art. 10 ust. 1 pkt 1 z art. 54 ust. 1 pkt 1-2 u.p.d.o.f.),
- 2) źródła przychodu „działalność wykonywana osobiście” oraz „kapitały pieniężne i prawa majątkowe” odpowiadają uchylonemu podatkowi wyrównawczemu (por. art. 10 ust. 1 pkt 2 i 7 z art. 54 ust. 1 pkt 3 u.p.d.o.f.),
- 3) źródło przychodu „pozarolnicza działalność gospodarza” odpowiada uchylonemu podatkowi dochodowemu (dla sektora nieuspołecznionego) (por. art. 10 ust. 1 pkt 3 z art. 54 ust. 1 pkt 4 u.p.d.o.f.)
- 4) źródło przychodu „działy specjalne produkcji rolnej” odpowiada uchylonemu podatkowi rolnemu w części dotyczącej tych działów (por. z art. 10 ust. 1 pkt 4 z art. 54 ust. 1 pkt 5 u.p.d.o.f.).

Wśród różnic konstrukcyjnych dotyczących poszczególnych źródeł największe znaczenie mają różnice dotyczące kosztów uzyskania przychodów: dla działalności gospodarczej podstawa opodatkowania uwzględnia koszty rzeczywiste (poniesione przez podatnika w celu uzyskania przychodu), dla działalności wykonywanej osobiście (umowa zlecenia, umowa o dzieło itp.) – ryczałtowe w wysokości co do zasady 20% przychodu, dla stosunku pracy – ryczałtowe w wysokości co do zasady 250 zł miesięcznie, zaś podatek od emerytur i rent wymierza się bez potrącenia kosztów. W konsekwencji, jedynie obciążenia działalności gospodarczej mają charakter podatku dochodowego, obciążenia rent i emerytur są typowym podatkiem przychodowym, obciążenia pracy najemnej w formie kodeksowej, a w dużej mierze także na podstawie umów cywilnoprawnych, są bliskie podatkowi przychodowemu, zaś jedynie w przypadku przeniesienia praw autorskich (także w ramach stosunku pracy), gdy zryczałtowane koszty uzyskania przychodów wynoszą 50% (do wysokości przychodu równego progowi, powyżej którego stosujemy stawkę 32%), pozwalają zbliżyć się do modelu podatku dochodowego. Dopiero w powyższym kontekście można badać wysokość obciążeń, gdyż porównywanie stawek podatku przychodowego i podatku dochodowego jest metodologicznie błędne i prowadzi do absurdalnych rezultatów.

3. DYLEMAT PODATKU LINIOWEGO ALBO PROGRESYWNEGO

Współczesny dyskurs na tematy społeczno-gospodarcze mieści się w granicach wyznaczonych z jednej strony przez liberalizm, z drugiej zaś – przez szeroko pojęte nurty lewicowe, które nawiązują do koncepcji tzw. państwa dobrobytu (ang. *welfare state*); odrzucamy natomiast poglądy sprzed ery ekonomii klasycznej jako utopijne bądź anachroniczne (np. fizjokratyzm czy merkantylizm). Według myśli liberalnej obciążenie proporcjonalne do poziomu zamożności jest sprawiedliwe i efektywne ekonomicznie, gdyż zachęca do bardziej wydajnej pracy, zaś zakumulowane dzięki temu zasoby pobudzają całą gospodarkę, z korzyścią także dla

uboższych, natomiast wbrew pozorom progresja opodatkowania nie przynosi nikomu korzyści, gdyż hamuje rozwój gospodarczy całego społeczeństwa i sprzyja tzw. szarej strefie, dla bogatszych stanowi swoistą karę za bardziej wydajną pracę a ubogim nie daje niczego. Koncepcja tzw. państwa dobrobytu opiera się natomiast o aktywną politykę socjalną finansową z wysokich podatków o charakterze progresywnym.

Liberałowie uwypuklają dwa paradoksy progresywnego podatku dochodowego: 1) dotyka on ludzi o relatywnie wysokich zarobkach u szczytu swoich aspiracji zawodowych, lecz pomija grupę jeszcze bardziej zamożnych osób dysponujących zgromadzonym wcześniej majątkiem (także w drodze dziedziczenia), które nie prowadzą istotnej działalności zarobkowej¹⁰, zaś 2) liczne ulgi i rosnące wraz z poziomem zamożności możliwości unikania opodatkowania realnie zbliżają skalę progresywną do liniowej¹¹. W konsekwencji, opowiadają się za proporcjonalnym podatkiem od przychodów pobieranym „u źródła” przez pracodawcę, bez zwolnień, ulg, kwoty wolnej od podatku i indywidualizowania sytuacji życiowej podatnika¹². Co ciekawe, wskazane paradoksy progresywnego podatku dochodowego dostrzegają także współczesne nurty lewicowe, niemniej – inaczej niż liberałowie – opowiadają się za progresywnym podatkiem majątkowym (od: kapitału, nieruchomości i spadków), który ma lepiej odzwierciedlić zróżnicowanie majątkowe społeczeństwa ze względu na postępującą akumulację bogactwa (przede wszystkim w drodze dziedziczenia) i wynagradzanie pracy znacznej części najlepiej zarabiających poprzez udziały w kapitale¹³.

Rządzący światową polityką gospodarczą do lat 70. ub. wieku interwencjonizm realizował postulat wysokiego i progresywnego opodatkowania dochodów osobistych, tym niemniej od lat 80. ubiegłego wieku prym wiedzie szkoła neoliberalna, kierująca się założeniem neutralności opodatkowania oraz niskiej i liniowej stawki. Znacząca obniżka podatków zwiększyła zadłużenie społeczeństwa jako całości, gdyż rządy musiały pożyczać kapitał, który nie wpłynął tytułem podatków, zaś odsetki stanowiące wynagrodzenie elit finansowych obciążają nas wszystkich. Struktura współczesnych systemów podatkowych co do zasady odzwierciedla paradygmat zachęt do inwestycji poprzez niższe opodatkowanie kapitału (działalności gospodarczej) w stosunku do pracy i konsumpcji. Należy przy tym pamiętać, że z wyjątkiem państw o skrajnie niskich kosztach pracy (np. Azja Płd-Wsch), inwestycje obejmują wkłady kapitałowe i rynek usług, więc bardzo łatwo można je relokować w zależności od aktualnych uwarunkowań

¹⁰ T. Sowell, *Ekonomia dla każdego*, Warszawa 2019, s. 412.

¹¹ T. Syryjczyk, *Podatek powszechny*, *Kapitalista Powszechny* 1998, nr 71, <http://www.ktp.org.pl/index.php?module=subjects&func=viewpage&pageid=35>.

¹² R. Gwiazdowski, *Podatek progresywny i proporcjonalny: doktrynalne przesłanki, praktyczne konsekwencje*, Warszawa 2007, s. 13-14 oraz 171 i n.

¹³ T. Piketty, *Kapitał w XXI wieku*, Warszawa 2015, s. 644 i n.; A. Atkinson, *Nierówności: co da się zrobić?*, Warszawa 2017, s. 297-338; por. krytycznie: G. Reisman, *Kapitał i kapitalizm XXI wieku, czyli od błędnej teorii do destrukcyjnych reform Piketty'ego*, Warszawa 2015.

społeczno-gospodarczych, a w konsekwencji wymagają permanentnego utrzymywania zachęt o charakterze podatkowym.

Rysuje się ogólnoswiatowa tendencja do efektywnie niższego obciążenia podatkiem dochodowym, zarówno ludności, jak i przedsiębiorstw/korporacji (CIT) niż nominalna stawka podatkowa wynikająca z przepisów prawa, przy czym międzynarodowe korporacje płacą znacznie niższe podatki niż drobni i średni przedsiębiorcy, zaś najwyższą opodatkowaną pozostaje praca najemna. Zarysowana tendencja nasila się w Europie Środkowo-Wschodniej, a trafnie odzwierciedla ją tzw. test 10 przedsiębiorstw, obrazujący opodatkowanie grupy 10 największych spółek (badano państwa należące do UE): grupa ta wypracowuje ok. 25% PKB, lecz pochodzi od niej jedynie 1-2% wpływów z tytułu CIT (w skrajnym przypadku Bułgarii w ujęciu netto grupa ta nie odprowadza żadnego podatku, lecz korzysta z ulg i pomocy publicznej)¹⁴.

Przeważnie, mimo nominalnie progresywnych stawek, realne obciążenie zbliża się do proporcjonalnego lub spłaszczonej krzywej, która stopniowo rośnie do punktu odpowiadającego ponadprzeciętnym dochodom w danym społeczeństwie, lecz następnie opada wraz z ich dalszym wzrostem. Powyższe dowodzi tego, że wraz z poziomem dochodów rosną możliwości korzystania z szerokiej gamy instrumentów optymalizacyjnych (np. ceny transferowe, pożyczki od udziałowców, opłaty licencyjne na rzecz grupy kapitałowej, pochodne instrumenty finansowe), dzięki którym ukrywają je bądź ujawniają w państwach o niskiej stopie opodatkowania, zamiast tam, gdzie zostały wypracowane. Nie idzie tylko o klasyczne rajy podatkowe, korzystające na stałych opłatach administracyjnych oraz na rozwoju usług prawno-księgowych obsługujących tego typu operacje, ale rysuje się szersze zjawisko swoistej negatywnej konkurencji państw rozwiniętych polegające na obniżeniu podatków obciążających działalność gospodarczą (kapitał) celem przyciągnięcia inwestycji. Wiele państw zawiera indywidualne (przeważnie tajne) porozumienia z międzynarodowymi korporacjami gwarantujące im minimalne opodatkowanie (przykładowo, tzw. afera LuxLeaks ujawniła, że tego typu obciążenie w Luksemburgu nie przekraczało 1%). Podejmowane w ostatnim czasie działania poszczególnych państw i organizacji międzynarodowych (np. OECD czy UE) mające na celu uszczelnienie systemów podatkowych nie okazały się jeszcze wystarczająco skuteczne. Co ważne, międzynarodowe korporacje przeznaczają środki zaoszczędzone na podatkach nie tylko na akumulację i redystrybucję do udziałowców, ale także na nieuczciwą konkurencję z drobnymi i średnimi przedsiębiorcami.

Niezależnie od powyższych prawidłowości, rysuje się tendencja do podwyżki podatku dochodowego najbogatszym obywatelom w związku z kryzysami gospodarczymi i finansowymi oraz ze szczególnymi potrzebami społecznymi.

¹⁴ *Uciekające podatki*, raport IGO Instytutu Globalnej Odpowiedzialności, Warszawa 2017, http://igo.org.pl/wp-content/uploads/2017/03/Runaway_taxes_A4_PL.pdf.

Obciążenia te mają nadzwyczajny charakter i są określane są mianem solidarnościowych; mają wyraźny wydzźwięk polityczny przy marginalnym znaczeniu fiskalnym, a często okazują się przeciwnie skuteczne, gdyż powodują ucieczkę (zmianę rezydencji) dotkniętych nimi osób do innych państw (głośny przykład Francji).

Na całym świecie wrasta rola podatków znaczenie podatków pośrednich obciążających konsumpcję (tzw. podatki obrotowe, głównie VAT i akcyza). W sensie ekonomicznym podatki obrotowe obciążają wydatki konsumpcyjne społeczeństwa, natomiast od jego ciężaru uwalniają się przedsiębiorcy ponoszący wydatki inwestycyjne; podatkom tym nie podlegają także akumulowane oszczędności. Podatki te cechuje przerzucalność: rozlicza je sprzedawca, niemniej ich ciężar ponosi nabywca, a ostatecznie finalny konsument, który nie prowadzi działalności gospodarczej i nie ma możliwości ich dalszego przerzucenia. W konsekwencji, mimo że podatki te odprowadzają przedsiębiorcy, to ich ciężar ponoszą jedynie tymczasowo, zaś konsumenci wykazują się swoistym znieczuleniem podatkowym: kierują się łączną ceną, często nie mając pojęcia, ile wynoszą zawarte w niej podatki obrotowe. Podatki obrotowe odzwierciedlają zasady powszechności i minimalizacji ciężaru jednostkowego: o ile podatku dochodowego nie zapłacą osoby, których dochody nie przekraczają kwoty wolnej, korzystają z ulg, ponoszą straty itp., o tyle podatkami obrotowymi pozostają obciążeni wszyscy konsumenci, niezależnie od poziomu zamożności i uwarunkowań życiowych. Stawki podatków obrotowych mają charakter liniowy, lecz wraz ze wzrostem poziomu zamożności spada udział wydatków konsumpcyjnych, które obciążają te podatki, rośnie zaś – inwestycyjnych (oszczędności), wolnych od tych podatków, więc efektywne opodatkowanie ma charakter regresywny względem dochodu, jakim rozporządzają gospodarstwa domowe (zależność tę jedynie częściowo korygują preferencyjne stawki podatków obrotowych: dla dóbr pierwszej potrzeby, których udział w strukturze konsumpcji maleje wraz ze wzrostem poziomu zamożności)¹⁵.

Co ciekawe, w następstwie kryzysu finansowego 2008 r. w ramach całej UE zarysowała się tendencja do podnoszenia stawek VAT, natomiast stawki podatku dochodowego obciążającego działalność gospodarczą pozostawiano bez zmian bądź wręcz obniżano¹⁶. Co więcej, wprowadzano nowe typy obciążeń o charakterze konsumpcyjnym. Po pierwsze, dodatkowe podatki selektywne, które obciążają konsumpcję wielu towarów codziennego użytku niezależnie od akcyzy (np. cukru czy alkoholu). Po drugie, specjalne podatki obciążające sektor bankowy (finansowy), niemniej w dużej mierze ich ciężar został przerzucony na społeczeństwo (kredytobiorców) poprzez podwyższenie cen usług (prowizje, stopy procentowe itp.).

¹⁵ H. Kuzińska, *Rola podatków pośrednich w Polsce*, Warszawa 2002, s. 34-37.

¹⁶ *Polityka podatkowa krajów Unii Europejskiej wobec kryzysu finansowego*, red. S. Owisak, Warszawa 2016, s. 91 i n. oraz s. 460 i n.

4. SZCZEGÓŁOWE ZAGADNIENIA KONSTRUKCJI PIT

Mimo nominalnie progresywnych stawek, które w świadomości społecznej tworzą wrażenie generalnej progresji polskiego systemu podatkowego, PIT traktowany łącznie z obciążeniami systemu ubezpieczeń społecznych i zdrowotnych efektywnie nie ma charakteru progresywnego ze względu na szereg czynników łagodzących obciążenia wraz ze wzrostem poziomu dochodu (obciążenia te potocznie określa się mianem klina podatkowego)¹⁷. Składki ZUS i NFZ różnią się od typowego podatku w tym sensie, że konkretyzują świadczenia ekwiwalentne (nie są nieodpłatne): opiekę emerytalno-rentową i opiekę zdrowotną, lecz jedynie w przypadku ubezpieczeń społecznych wysokość świadczenia zależy od wysokości składek, natomiast w przypadku ubezpieczeń zdrowotnych, składka jest warunkiem objęcia opieką medyczną, niemniej jej zakres nie zależy od wysokości składek ale od generalnej dostępności świadczeń medycznych i indywidualnych wskazań lekarskich (w konsekwencji, składka na ubezpieczenie zdrowotne jest bliska podatkowi i została wbudowana w konstrukcję PIT: 7,75% z 9% podstawy wymiaru podlega odliczeniu od podatku).

Po pierwsze, jak już wspomniano, przedsiębiorcy rozliczają tytułem kosztów uzyskania przychodów rzeczywiście poniesione wydatki, a co więcej częste (niezgodne z prawem, ale trudne do skontrolowania) są nadużycia polegające na uwzględnieniu zakupów wykorzystywanych do celów prywatnych (dotyczy także odliczenia VAT, które zwiększa efektywny poziom dochodu), podczas gdy zleceniobiorcom i pracownikom przysługują koszty ryczałtowe: dla umowy zlecenia i umowy o dzieło – 20% (niekiedy 50%) przychodu a dla umowy o pracę – jedynie 250 zł miesięcznie (poprzednio: 111zł 25gr miesięcznie)¹⁸. Po drugie, występują jedynie dwie stawki podatku – 17% (poprzednio: 18%) i 32% (granica jest próg dochodowy w wysokości 85.528 zł)¹⁹, zaś ponad 98% podatników pozostaje objętych pierwszą z nich (progresja dotyczy jedynie 2% podatników). Po trzecie, przedsiębiorcy są objęci przywilejem stawki liniowej PIT w wysokości 19%²⁰. Po czwarte, częste – niezgodne z prawem, ale trudne do skontrolowania – jest zaniżanie przez przedsiębiorców podstawy opodatkowania PIT (podobnie: CIT) oraz wymiaru składek ZUS i NFZ poprzez brak ewidencjonowania obrotu (dotyczy także VAT, zwiększając efektywny poziom dochodu) i wynagrodzenia wypłacanego pracownikom. Po piąte, stawki składek ZUS i NFZ mają charakter liniowy, z zastrzeżeniem zawieszenia poboru pierwszej z nich po przekroczeniu progu dochodowego 30-krotności średniego wynagrodzenia rocznie (250% średniej krajowej w ujęciu miesięcznym), które nadaje jej charakter wyraźnie regresywny²¹.

¹⁷ W najszerszym ujęciu uwzględnia on także części składek ZUS i NFZ, które obciążają pracodawców i zleceniodawców.

¹⁸ Art. 22 ust. 2 i 9 u.p.d.o.f.

¹⁹ Art. 27 ust. 1 u.p.d.o.f.

²⁰ Art. 30c u.p.d.o.f.

²¹ Art. 19 ustawy z dnia 13 października 1998 r. o systemie ubezpieczeń społecznych (tekst jedn. Dz.U. z 2021 r., poz. 423 ze zm.; dalej: u.s.u.s.).

Po szóste, przedsiębiorcy są objęci ryczałtowymi składkami ZUS i NFZ, kalkulowanymi od 60% przeciętnego wynagrodzenia (niezależnie od faktycznych dochodów)²², z możliwością: 1) obniżenia podstawy wymiaru składek ZUS i NFZ do 30% minimalnego wynagrodzenia w okresie początkowych 24 miesięcy prowadzenia działalności gospodarczej²³, 2) zawieszenia poboru składek ZUS w okresie początkowych 6 miesięcy prowadzenia działalności gospodarczej (tzw. ulga na start)²⁴, 3) wymiaru od rzeczywistych przychodów, gdy nie przekraczają one 120.000 zł (początkowo: 30-krotności minimalnego wynagrodzenia w ujęciu rocznym), przy czym podstawa wymiaru nie może być niższa niż 30% najniższego wynagrodzenia ani wyższa niż 60% przeciętnego wynagrodzenia (tzw. mały ZUS obowiązujący od 1 stycznia 2019 r. do końca stycznia 2020 r. i tzw. mały ZUS plus obowiązujący od 1 lutego 2020 r.)²⁵. Po siódme, mimo regularnych zapowiedzi zmian, spod obowiązku odprowadzania składek ZUS i NFZ cały czas wyłączone są niektóre tzw. śmieciowe formy zatrudnienia (np. umowy o dzieło). Po ósme, występują liczne ryczałtowe formy opodatkowania (niezależne od rzeczywistych dochodów); w szczególności na podstawie ustawy z dnia 20 listopada 1998 r. o zryczałtowanym podatku dochodowym od niektórych przychodów osiąganych przez osoby fizyczne²⁶, która od 1 stycznia 2021 r. obniżyła stawki, zniósła większość ograniczeń branżowych i prawie 10-krotnie podniosła próg przychodów, którego przekroczenie odbiera prawo do ryczałtu (podstawa opodatkowania nie uwzględnia kosztów uzyskania przychodów)²⁷. Po dziewiąte, spod PIT (podobnie: CIT) wyłączone są rolnictwo i leśnictwo, niezależnie od powierzchni gruntów, rodzaju upraw lub hodowli oraz skali osiąganych zysków, z zastrzeżeniem tzw. działów specjalnych (np. szklarni)²⁸. Po dziesiąte, rolnicy są objęci preferencyjnymi w stosunku do ZUS składkami w KRUS, zaś przywilej ten jak na razie pozostaje dostępny także dla przedsiębiorców posiadających con. 1 ha ziemi rolnej²⁹.

Progresję intensyfikują następujące czynniki, niemniej kwoty odliczeń są na tyle niskie (zwłaszcza w pierwszym przypadku), że skutek ten dotyczy jedynie osób osiągających najniższe dochody: 1) kwota wolna od podatku o wyraźnie regresywnym charakterze (od 2017 r.)³⁰ oraz 2) ulgi na dzieci, która konsumuje

²² Art. 18 ust. 8 u.s.u.s.

²³ Art. 18a u.s.u.s.

²⁴ Art. 18 ust. 1 ustawy z dnia 6 marca 2018 r. Prawo przedsiębiorców (tekst jedn. Dz.U. z 2021 r., poz. 162 ze zm.).

²⁵ Art. 18c u.s.u.s.

²⁶ Tekst jedn. Dz.U. z 2020 r., poz. 1905 ze zm.; dalej: u.r.

²⁷ Por. art. 6 ust. 4, art. 8 ust. 1 pkt 3 i art. 12 ust. 1 u.r.

²⁸ Por. art. 2 ust. 1 pkt 1 u.p.d.o.f.

²⁹ Art. 5a ustawy z dnia 20 grudnia 1990 r. o ubezpieczeniu społecznym rolników (tekst jedn. Dz.U. z 2021 r., poz. 266 ze zm.).

³⁰ W latach 2009-16 wynosiła nieco ponad 3 tys. zł rocznie; począwszy od 2017 r. wynosi 6.600zł (w latach 2018-19 – 8 tys. zł) i maleje (nierównomiernie) do zera przy podstawie opodatkowania w wysokości 127 tys. zł rocznie i wyższych; dla osób zarabiających powyżej 11 tys. zł w 2017 r. i 13 tys. zł w latach 2018-19 a poniżej progu zmiany stawki z 18% na 32%, tj. 85.528 zł 50gr rocznie, kwota wolna od podatku została zachowana w poprzedniej wysokości (por. art. 27 ust. 1a u.p.d.o.f.).

podatek pozostały po odliczeniu składek NFZ³¹. Podobnie, lecz w wąskim zakresie podmiotowym, oddziałuje tzw. zerowy PIT dla młodych: zwolnienie od podatku dochodów osiąganych osób poniżej 26. r. ż. (do wysokości 85.528 zł rocznie)³². Od 1 stycznia 2019 r. dochody najwyżej zarabiających osób fizycznych obciąża natomiast dodatkowa danina solidarnościowa w wysokości 4% nadwyżki dochodów ponad kwotę 1 mln zł³³. Na mocy ustawy z dnia 23 października 2018 r. o Solidarnościowym Funduszu Wsparcia Osób Niepełnosprawnych³⁴ wpływa do wspomnianego Funduszu z przeznaczeniem na wsparcie społeczne, zawodowe i zdrowotne osób niepełnosprawnych. Danina ta ma nadzwyczajny charakter, a została wprowadzona wskutek szczególnych uwarunkowań politycznych, nie obejmuje spółek i innych podmiotów zbiorowych; obciąża ok. 21 tys. osób i przynosi Funduszowi ok. 1,150 mld zł rocznie³⁵, więc nie tylko nie wpływa na kondycję finansów publicznych, ale pozostaje także poza zakresem świadomości społecznej.

Szacuje się, że całkowite obciążenie wskazanymi powyżej daninami publicznymi umów o pracę ma charakter liniowy (stały, niezależnie od wysokości dochodów) i wynosi ok. 37%; całkowite obciążenie umów cywilnoprawnych ma charakter łagodnie regresywny: zaczynając od ok. 29% maleje wraz ze wzrostem dochodów do ok. 26%; całkowite obciążenie działalności gospodarczej jest silnie regresywne: od ok. 53% przy dochodach rzędu 10 tys. rocznie (od 1 stycznia 2019 r. poziom ten łagodzi tzw. mały ZUS) do ok. 24% i mniej przy dochodach rzędu 200 tys. rocznie i wyższych³⁶. Jak wynika z powyższego, praca najemna jest opodatkowana znacząco wyżej niż działalność gospodarcza, co powoduje – nasilającą się wraz ze wzrostem dochodów – fikcję samozatrudnienia, gdy przedsiębiorca pracuje w sposób typowy dla stosunku pracy: na rzecz jednego podmiotu, pod jego nadzorem, w jego siedzibie i w unormowanym czasie, sam natomiast nie zatrudnia pracowników i nie ponosi ryzyka biznesowego (dotyczy to con. 10% przedsiębiorców)³⁷. Zjawisko to potęguje od 1 stycznia 2019 r. tzw. mały ZUS (obecnie tzw. mały ZUS plus), który przesuwą granicę opłacalności porzucenia etatu na rzecz samozatrudnienia do poziomu podstawy wymiaru składek rzędu 1.200-

³¹ Art. 27f u.p.d.o.f.

³² Art. 21 ust. 1 pkt 148 u.p.d.o.f.

³³ Por. art. 30h u.p.d.o.f.

³⁴ Dz.U. poz. 2192; w przeciwieństwie do „zasadniczego” PIT, we wpływach z daniny solidarnościowej nie partycypują jednostki samorządu terytorialnego i nie stanowi ona podstawy przekazania 1% na rzecz organizacji pożytku publicznego.

³⁵ Uzasadnienie projektu ustawy, druk sejmowy nr VIII.2848.

³⁶ J. Sawulski, *Kogo obciążają podatki w Polsce?*, IBS Policy Paper 1/2019, <http://ibs.org.pl/publications/>, s. 4-8. Kalkulacje te nie uwzględniają przede wszystkim różnic w sposobie kalkulacji podstawy opodatkowania dla poszczególnych źródeł przychodów (dochód albo przychód), a także daniny solidarnościowej ani ulg podatkowych, w tym zwłaszcza na dzieci (art. 27f u.p.d.o.f.), która nierazdko pokrywa całą kwotę podatku obciążającego mniej zamożnych rodziców, pozostają oni zaś obciążeni jedynie składkami na ubezpieczenia społeczne i zdrowotne (ulga ta nie przysługuje w przypadku wychowywania tylko jednego dziecka po przekroczeniu proggu 56 tys. dochodu rocznie w przeliczeniu na każdego z rodziców).

³⁷ Ibidem, s. 9.

1.250zł zł miesięcznie (wcześniej próg ten wynosił ok. 3 tys. zł)³⁸. Zróżnicowanie poziomu obciążeń w zależności od formy zatrudnienia rośnie, gdy uwzględnic całość tzw. klina podatkowego wraz z częścią obciążającą płatników składek. W tych okolicznościach tzw. śmieciowe formy zatrudnienia potrafią być na krótkiej perspektywie czasowej korzystne zarówno dla pracownika, jak i dla pracodawcy, mimo braku poczucia stabilności i bezpieczeństwa socjalnego w dłuższej perspektywie oraz niższych świadczeń emerytalnych w przyszłości. Wiosną 2019 r. MF pracowało nad odebraniem prawa do linowej stawki PIT przypadku fikcyjnego samozatrudnienia (tzw. test przedsiębiorcy), niemniej ze względów politycznych po zmianach w kierownictwie resortu prace te zostały zaniechane.

5. PODSUMOWANIE

Analiza wykazała, że niesposób rozpatrywać postulatów równości i sprawiedliwości obciążenia dochodów osobistych badając tylko ustawę o podatku dochodowym od osób fizycznych, lecz trzeba uwzględnić wszystkie elementy tzw. klina podatkowego. Przede wszystkim idzie o składkę na ubezpieczenia zdrowotne, która ma podobny charakter jak podatek, gdyż jej wysokość nie przekłada się na dostępność oraz rodzaj świadczeń wzajemnych ze strony państwa na rzecz obywatela (składka ta w znacznej części pomniejsza podatek). W dalszej kolejności idzie o składki na ubezpieczenia społeczne: co prawda ich wysokość wpływa na wysokość świadczeń emerytalno-rentowych, tym niemniej związek ten w świadomości społecznej bywa zatarty, zaś dodatkowo podważają go regularnie powracające w dyskusjach politycznych plany likwidacji zawieszenia poboru po przekroczeniu progu dochodów w wysokości 250% średniego wynagrodzenia w ujęciu miesięcznym przy jednoczesnym utrzymaniu odpowiadającego mu limitu świadczeń emerytalno-rentowych (nadwyżka składek nie da prawa do zwiększonej emerytury lub renty i przekształci się w typowy podatek).

Podatek dochodowy od osób fizycznych wraz ze składkami ZUS i NFZ są zbliżone do rozkładu liniowego, z zastrzeżeniem następujących czynników. Po pierwsze, w dolnych przedziałach dochodowych odczuwalne pozostają skutki czynników progresywnych w PIT: ulgi na dzieci, nowe zasady kwoty wolnej od podatku i tzw. mały ZUS (mały ZUS plus), zaś wyłączenie spod PIT i ZUS rolnictwa oraz liczne ryczałty „przesuwają” regresję opodatkowania w górę struktury społecznej. Po drugiej, rysuje się zróżnicowanie obciążeń w zależności od formy prawnej zatrudnienia: najwyższe obciążenia ponoszą pracownicy najemni w ramach umowy o pracę. Zróżnicowanie tzw. klina podatkowego w zależności od podstawy prawnej zatrudnienia wpływa dezorganizująco na rynek pracy, powodując m. in.: 1) fikcję samozatrudnienia, gdy przedsiębiorca pracuje w sposób

³⁸ T. Lasocki, *Obniżenie składek ubezpieczeniowych dla niektórych przedsiębiorców – krytyka założeń ustawy, Praca i Zabezpieczenie Społeczne 2018, nr 9, s. 23 i n.*

typowy dla stosunku pracy (zjawisko nasila się wraz ze wzrostem dochodów) i 2) wzrost popularności tzw. umów śmieciowych.

Gdy rozpatrywać tylko ustawę o podatku dochodowym od osób fizycznych, okazuje się, że uzależnia ona wysokość obciążeń w największej mierze nie tyle od wysokości podstawy opodatkowania, ile od źródła przychodu, zaś problem progresji w istocie nie występuje, zwłaszcza gdy intuicyjnie wiązać go ze stawkami podatku. Stawka 32% obejmuje jedynie ok. 2% podatników, a co więcej dość szybko jest niwelowana przez zawieszenie poboru składek na ubezpieczenie społeczne (pierwotnie oba progi były zbliżone, tym niemniej progę skali podatkowej przez nie waloryzowano, zaś próg zawieszenia poboru składek stopniowo rośnie wraz ze wzrostem przeciętnego wynagrodzenia). Najważniejsza determinanta wysokości obciążeń podatkowych pozostaje ukryta w szczegółowych regulacjach dotyczących elementów konstrukcyjnych omawianego podatku, tym niemniej uprzywilejowanie działalności gospodarczej względem pracy najemnej jest odzwierciedlone w świadomości społecznej i przyczynia się do kryzysu kodeksowych form zatrudnienia: bywa korzystniejsze nie tylko dla pracodawcy, ale także dla pracownika, przynajmniej w krótkiej perspektywie czasowej. Nie można także zapominać o różnicy w sposobie poboru podatku: instytucja płatnika w przypadku stosunku pracy i działalności wykonywanej osobiście dość skutecznie zapobiega oszustwom i nadużyciom przy deklarowaniu i odprowadzaniu podatku, natomiast przedsiębiorcy mają znacznie większą możliwość zaniżenia przychodów lub zawyżenia kosztów – niezgodnego z prawem, ale trudnego do weryfikacji ze względu na masową skalę drobnych nadużyć (najczęściej wydatki osobiste są traktowane jako koszty działalności gospodarczej).

Najwyższe ciężary ponosi klasa średnia, zwłaszcza pracownicy najemni w kodeksowych formach zatrudnienia, a jednocześnie w ograniczonym stopniu dociera do nich pomoc o charakterze redystrybucyjnym limitowana poziomem zamożności. Paradoks najwyższego obciążenia klasy średniej trafnie dostrzegają zarówno nurty liberalne, jak i lewicowe, aczkolwiek różnią się w jego ocenie i kierunkach proponowanych zmian, natomiast w dyskusjach politycznych i publicystycznych najczęściej formułowane są zarzuty o braku ochrony najbiedniejszych i postulaty wyraźnej progresji opodatkowania. Zarzuty te należy traktować z dużą ostrożnością. Po pierwsze, bynajmniej nie jest tak, że najbiedniejsi ponoszą najwyższe obciążenia w sensie procentowym. Po drugie, trzeba uwzględnić aktywną politykę socjalną opartą o mechanizmy redystrybucyjne: Polska jest typowym państwem opiekuńczym, zaś wydatki z tego tytułu nie odbiegają od średniej UE (niższe wartości bezwzględne wynikają z niższego poziomu życia całego społeczeństwa), zaś pomoc ta co do zasady jest limitowana poziomem zamożności (z zastrzeżeniem programu „Rodzina 500+”).

Zróznicowanie obciążeń dochodów osobistych w zależności od źródła przychodów rodzi zastrzeżenia z punktu widzenia równości i sprawiedliwości opodatkowania. Oczywiście jest pytanie o potrzebę nowelizacji ustawy o podatku docho-

dowym od osób fizycznych, tym niemniej dotychczasowe zmiany zasad opodatkowania dochodów osobistych są chaotyczne i nie poprawiają kondycji finansów publicznych, a jedynie niepotrzebnie antagonizują społeczeństwo i rodzą uzasadnione podejrzenia o faworyzowanie grup sprzyjających aktualnie rządzącym politykom. Powyższa uwaga dotyczy także tzw. Polskiego Ładu. Przede wszystkim nie prowadzi on do zwiększenia dochodów budżetowych z PIT, lecz wręcz przeciwnie – prognozuje ich spadek (ze szkodą przede wszystkim dla jednostek samorządu terytorialnego, pozbawionych znacznej części udziałów we wpływach z PIT), co samo w sobie podważa sens jakiegokolwiek reformy podatkowej. Zmiany wysokości obciążeń różnych grup ludności z tytułu PIT oraz składek na ubezpieczenia społeczne i zdrowotne nie wynikają ani z racjonalnych przesłanek ekonomicznych ani ze spójnego systemu wartości aksjologicznych, lecz sprawiają wrażenie przypadkowości. W konsekwencji, trudno dostrzec szanse na realizację przez Polski Ład postulatów równości i sprawiedliwości opodatkowania.

Bibliografia

- A. Atkinson, *Nierówności: co da się zrobić?*, Warszawa 2017
- E. K. Drozdowski, *Zasada zdolności płatniczej a polski system podatkowy*, Poznań 2018
- N. Gajl, *Modele podatkowe. Podatki dochodowe*, Warszawa 1995
- N. Gajl, *Teorie podatkowe w świecie*, Warszawa 1992
- S. Głąbiński, *Nauka skarbowości*, Lwów 1925
- A. Gomułowicz, *Zasada sprawiedliwości podatkowej*, Warszawa 2001
- F. Grądalski, *System podatkowy w świetle teorii optymalnego opodatkowania*, Warszawa 2006
- D. Grodzka, *Systemy podatku dochodowego od osób fizycznych w państwach UE, Tendencje w opodatkowaniu osób fizycznych w UE*, Studia Biura Analiz Sejmowych Kancelarii Sejmu nr 14, Warszawa 2008
- R. Gwiazdowski, *Podatek progresywny i proporcjonalny: doktrynalne przesłanki, praktyczne konsekwencje*, Warszawa 2007
- H. Kuzińska, *Rola podatków pośrednich w Polsce*, Warszawa 2002
- T. Lasocki, *Obniżenie składek ubezpieczeniowych dla niektórych przedsiębiorców – krytyka założeń ustawy*, Praca i Zabezpieczenie Społeczne 2018, nr 9
- Materialne prawo podatkowe*, red. W. Modzelewski, J. Bielawny, Warszawa 2009
- T. Piketty, *Kapitał w XXI wieku*, Warszawa 2015
- Polityka podatkowa krajów Unii Europejskiej wobec kryzysu finansowego*, red. S. Owisak, Warszawa 2016
- K. Raczkowski, F. Schneider, J. Węgrzyn, *Ekonomia systemu podatkowego*, Warszawa 2020
- K. Radzikowski, *Współczesne dylematy równości i sprawiedliwości opodatkowania*, „Doradztwo Podatkowe. Biuletyn Instytutu Studiów Podatkowych” 2020, nr 12 (cz. I) oraz 2021 nry 1 (cz. II), 2 (cz. III) i 3 (cz. IV)
- G. Reisman, *Kapitał i kapitalizm XXI wieku, czyli od błędnej teorii do destrukcyjnych reform Piketty’ego*, Warszawa 2015

R. Rybarski, *Nauka skarbowości*, Warszawa 1935 (reprint 2015)

J. Sawulski, *Kogo obciążają podatki w Polsce?*, IBS Policy Paper 1/2019, <http://ibs.org.pl/publications/>

T. Sowell, *Ekonomia dla każdego*, Warszawa 2019

T. Syryjczyk, *Podatek powszechny*, Kapitalista Powszechny 1998, nr 71, <http://www.ktp.org.pl/index.php?module=subjects&func=viewpage&pageid=35>

THE POLISH PERSONAL INCOME TAX ACT IN THE LIGHT OF TAXATION EQUALITY AND EQUITY POSTULATES

Summary. Encumbrance of personal income is the basic field of discussion that focuses around the dilemma of linear vs. progressive tax. With nominally progressive rates, the personal income tax, together with social and health insurance premiums (so-called tax wedge), resembles a linear distribution with an evident maximum in the mid-range income. The amount of the encumbrance is primarily dependent on the source of income, running one's own business clearly outstanding against the hired/wage work, particularly in its Labour Code forms of employment. Such a situation triggers fundamental doubts related to the postulates of equality and equity of taxation—not to be dispelled by the impending 'Polish Order' change.

Keywords: equity of taxation, equality of taxation, income tax, personal income tax (PIT), tax progression, linear tax, 'tax wedge'/high tax bracket, Social Insurance Institution [ZUS] premium, National Health Fund [NFZ] premium

Mgr Maciej Flis

Doktorant, Wydział Prawa i Administracji, Uniwersytet Warszawski

PODATKI W BIBLIJ, CO MIESZKAŃCY STAROŻYTNEJ PALESTYNY POWIEDZIELIBY O WSPÓŁCZESNYM POLSKIM PODATKU DOCHODOWYM

Abstrakt. W artykule zaprezentowano wybrane aspekty opodatkowania w biblii. Zaprezentowano zarys systemu podatkowego w czasach starożytnego Izraela, a także w czasach rzymskich. Przedstawiono charakter sakralny oraz świecki opodatkowania. Opisano różnice w rozumieniu współczesnym i starożytnym podatku. W końcowej części tekstu zostają zaprezentowane poglądy o niemożności porównania całkowicie różnych realiów historycznych przy jednoczesnym postawieniu hipotezy, że największym zastrzeżeniem dla mieszkańców starożytniej Palestyny wobec polskiego systemu podatkowego, z podatkiem od podatku dochodowego jako jego elementem, byłoby jego rozbudowanie i ciężar opodatkowania.

Słowa kluczowe: biblia, podatki, progresja, starożytność, Izrael, Palestyna

1. SŁOWO WSTĘPNE O PODATKU DOCHODOWYM W POLSCE

Trzydziestolecie polskiego podatku dochodowego od osób fizycznych zachęca do refleksji nad charakterem polskiego prawa podatkowego. Polski podatek dochodowy od osób fizycznych jest ewenementem polskiego systemu prawnego. Ilością i objętością nowelizacji ustawie z dnia 26 lipca 1991 r. o podatku dochodowym od osób fizycznych¹ dorównywać może jedynie ustawa o podatku od towarów i usług z 2004 roku², jednak należy zauważyć, że ustawa ta ma zdecydowanie krótszy rodowód, sięgający tzw. „uniowstąpienia”.

Ustawa o podatku dochodowym od osób fizycznych z 1991 r., jest zupełnie inną ustawą od tej z 2021, i wszystko wskazuje, że w związku z pracami nad reformą podatkową w ramach tzw. Polskiego Ładu odmiennie ta się jeszcze pogłębi. Podobieństwo polega jedynie na zachowaniu siatki pojęciowej, a także systematyki pierwotnej ustawy. Pierwotna ustawa o podatku dochodowym od osób fizycznych liczyła swojej objętości 16 stron i 58 artykułów³. Obecnie liczy tych

¹ Dz.U. 1991 nr 80 poz. 350 z późn. zm.

² Dz.U. 2004 nr 54 poz. 535 z późn. zm.

³ Dz.U. 1991 nr 80 poz. 350 z późn. zm.

stron 353 i koniecznym jest podkreślenie, że z dużym prawdopodobieństwem ten akt prawny od roku 2022 przekroczy ponad 400 stron objętości ze względu na przyjętą już przez Sejm wspomnianą wcześniej reformę, która w brzmieniu skierowanym do Senatu w części dotyczącej podatku dochodowego od osób fizycznych liczy 87 stron⁴

Ustawę o podatku dochodowym na przestrzeni ostatnich 30 lat można, patrząc na zasadzie uproszczonej analogii, przyrównać do Biblii. Oczywiście porównanie to dotyczy ewolucji i kształtowania się ostatecznej treści, a nie sakralnego charakteru. Na potrzeby tytułowych rozważań Biblia stanowi główne źródło, jednak należy wskazać że będą one miejscami wspomagane opracowaniami historycznymi.

2. ZŁOŻONY CHARAKTER BIBLI

Biblia jest dziełem uniwersalnym. Najpowszechniejsza jej funkcja to funkcja sakralna, ponieważ stanowi księgę świętą w swojej całości dla chrześcijan. W przypadku żydów, funkcję sakralną ma jedynie Stary Testament. W przypadku muzułmanów kwestia jest bardziej złożona, stanowi bardziej źródło wtórne wobec Koranu.

Biblia może być rozpatrywana jako dzieło literatury, w swojej całości zawiera wiele gatunków literackich i środków wyrazu. Jako tekst kultury ma charakter uniwersalny i pełnił funkcję kulturotwórczą poprzez stanowienie inspiracji do powstania licznych dzieł.

Rola społeczna Biblii jest również niekwestionowana, była ona fundamentem systemów moralnych i politycznych. I należy tu wspomnieć, nie tylko o byciu fundamentem żydowskiego prawa religijnego, lecz przede wszystkim, jako podstawa do tworzenia się dominującej świat cywilizacji chrześcijańskiej. W pierwszej kolejności należy wskazać, na fakt, że Biblia wraz z tradycjami kościelnymi i z dużym wpływem synkretyzmu międzykulturowego stała się podstawą istnienia państw chrześcijańskich wczesnośredniowiecznej Europy. Warty jest również podkreślenie, że przeżyła swój renesans wraz z rewolucją protestancką w Europie, kiedy to w życiu publicznym państw konwertujących się z katolicyzmu na wyznania reformowane, dążono do większego zastosowania wzorów biblijnych w życiu państwowym. W reakcji Kościoła Katolickiego na rewolucję protestancką, jaką była kontrreformacja, jednym z elementów było wzmocnienie pozycji Biblii w kulcie i edukacji prowadzonej w szkołach katolickich, co przelożyło się na jej większą obecność w świadomości społecznej.

Biblia stanowi również tekst historyczny. Ma dużą wartość jako źródło, jednocześnie należy wskazać, że Biblia jaką znamy współcześnie jest efektem

⁴ Druk Senacki nr 506

Podatki w Biblii, co mieszkańcy starożytnej Palestyny powiedzieliby o współczesnym polskim podatku...

setek lat pracy jej autorów⁵⁶. Teksty powstawały na przestrzeni setek lat, sam proces zaś kształtowania Biblii jaką znamy współcześnie zakończył się około V wieku naszej ery i stanowił ogromny wysiłek, który przyrównać można na zasadzie luźnej analogii do prawnej kodyfikacji lub nowelizowania ustawy. Ukształtowanie zawartości Biblii jaką znamy, jest efektem pracy wczesnochrześcijańskich struktur kościelnych i odrzucenia wielu tekstów tzw. apokryfów, które zostały uznane za niepowstałe z natchnienia boskiego. Rewolucja protestancka przyniosła kolejne zmiany, w przypadku treści Biblii, ponieważ część kościołów protestanckich odrzuciła niektóre księgi oraz powstało również wiele tłumaczeń⁷.

Można powiedzieć, że ukształtowanie obecnie obowiązującej treści Biblii stanowiło proces złożony i co warto wiedzieć, nadal otwarty ze względu na dezaktualizację jej przekładów. Proces ten był podobnie złożony i skomplikowany, jak ma to miejsce, oczywiście w skali mikro, w przypadku świętującej 30-lecie ustawy o podatku dochodowym od osób fizycznych.

3. O STAROŻYTNEJ PALESTYNIE

Chcąc dopowiedzieć sobie na pytanie, co o polskim podatku dochodowym powiedzieliby mieszkańcy starożytnej Palestyny, należy sobie zadać pytanie czy to co by powiedzieli, jest zależne od tego w którym biblijnym okresie żyli. Bo istnieje spore prawdopodobieństwo, że inaczej na kwestie podatkowe zapatrywali się mieszkańcy starożytnego Izraela w czasach jego największej świetności, a jeszcze inaczej mieszkańcy rzymskiej prowincji.

Warto zaznaczyć jak należy rozumieć obszar Palestyny. Jest to część większej krainy, którą przyjęło się nazywać Syrią⁸⁹. W przybliżeniu można szacować powierzchnię Syrii na około 200.000 km², z czego około 25.000 km² przypada na Palestynę wraz z Transjordanią, 8.000 km² na Fenicję, resztą na właściwą Syrię¹⁰.

Ziemia Palestyny (Kanaan) zamieszkała przez Izraelitów była pierwszą i przez długi czas jedyną krainą starożytnego Wschodu, której historia była znana i możliwa do odtworzenia, głównie dzięki tekstom biblijnym. Dzieje Egiptu, Babilonii i Asyrii musiały czekać na poznanie za pomocą wykopalisk archeologicznych, a i tak pozostają do dziś mniej znane¹¹.

W XIII wieku przez naszą erą lub wcześniej nastąpił podbój głównej części kraju Kanaan przez Izraelitów, będących wtedy ludem nomadów. Podobnym semickim ludem koczowniczym byli Filistyni. Pomędzy Filistynami i Izraelitami doszło do długotrwałych walk, które najprawdopodobniej wymusiły przekształ-

⁵ Oczywiście, w zależności od podejścia i światopoglądu religijnego można uznawać autorstwo ludzkie lub autorstwo boskie spisane jedynie ręką człowieka.

⁶ Autorzy Ci, często też mogli mieć wpływ na kształt przekazu, co zostanie wspomniane w dalszej części tekstu.

⁷ Z Polski należy przytoczyć choćby Biblię Gdańską.

⁸ Rzymianie w późniejszym czasie tak też nazywali całą prowincję.

⁹ T. Wałek- Czernecki, Historia Gospodarcza Świata Starożytnego, t. II, Grecja-Rzym, Warszawa 1948 r. s. 316

¹⁰ T. Wałek- Czernecki, Historia Gospodarcza Świata Starożytnego, t. I, Wschód, Warszawa 1948 r. s. 157

¹¹ Tamże, s. 160

cenie organizacji Izraelitów z luźnego ustroju plemiennego na silną scentralizowaną monarchię. Równolegle do przekształceń politycznych po podboju Kanaanu doszło do ekonomicznego przeobrażenia społeczeństwa. Ze społeczności pasterskiej stali się ludem rolniczym, który następnie zasymilował autochtoniczną ludność miejską i przejął jej tryb życia. Miasta Palestyny, według materiału archeologicznego już w III tysiącleciu przed Chr. były poważnymi ośrodkami przemysłu i handlu¹². Za panowania króla Dawida Izraelici podbili Palestynę, a także pokonali Aramejczyków. Dawid oraz jego następca Salomon utrzymywali dobre stosunki sąsiedzkie tylko z Fenicjanami¹³. Należy też odnotować, że za czasów panowania Salomona państwo Izraelitów osiągnęło swoją najlepszą pozycję gospodarczą w świecie starożytnym¹⁴. System ekonomiczny Salomona, dość szczegółowo opisany w Księdze Królów, opierał się na połączeniu gospodarki naturalnej, odziedziczonej po przeszłości, ale zmodyfikowanej w kierunku upodobnienia jej do egipskiej¹⁵, jednocześnie Salomon, nie mógł mocno ingerować w chronioną przez prawo własność prywatną gruntów i innych środków produkcji, musiał się ograniczyć do nałożenia na nią wysokich świadczeń na rzecz króla¹⁶. Jednak jego system gospodarki był znacznie mniej uciążliwy od systemu gospodarczego jego ojca opartego o dochody z łupiestwa wojennego sąsiadów, a także fiskalizmu utrzymującego zmilitaryzowane państwo¹⁷. Dochody Salomona poza wysokimi wpływami w naturze oraz haraczem płaconym przez wasalów miały wynosić 668 talentów złota rocznie. Niestety objętość jednostki talentu, używanego przez Izraelitów budzi wątpliwości¹⁸. Izraelici nie zaakceptowali systemu ekonomicznego z rządów królów Dawida i Salomona¹⁹.

W XI i X wieku przed Chr. przypała największy rozkwit polityczny i ekonomiczny Fenicjan i Izraelitów spowodowany osłabieniem sąsiadów. Jednak monarchia Salomona rozpadła się po jego śmierci na dwa państwa, Judy i Izraela²⁰.

W ciągu IX i VIII wieku Assyria podbiła ziemie Syrii, w tym królestwo Izraela, a następnie ta stała się obiektem walki pomiędzy państwem nowobabilońskim a Egiptem. Wojna zakończyła się pełnym zwycięstwem Babilończyków, a jej ofiarą padło do tej pory niepodbite królestwo Judy, które w r. 586 przed Chr. spotkał ten sam los, który w 722 dotknął królestwo Izraela. Ten okres przyjęto się określać mianem „niewoli babilońskiej”²¹.

¹² Tamże, s. 168

¹³ Tamże, s. 162

¹⁴ Tamże, s. 168

¹⁵ Tamże, s. 169

¹⁶ Tamże, s. 169

¹⁷ R. Domsy, Taxation in the Bible during the Period of the First and Second Temples, 7 (225) Journal of International Law and Practice, John Marshall Law School 1998 s. 228 [dostęp dnia 20.08.2021 <https://repository.law.uic.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1180&context=facpubs>]

¹⁸ T. Wałek- Czernecki, Historia.... s. 171

¹⁹ Tamże, s. 171

²⁰ Tamże, s. 163

²¹ Tamże, s. 163

4. PODATEK DZIŚ, A PODATEK KIEDYŚ

Zanim wrócimy do rozważań odnośnie tego co powiedzieliby o współczesnym systemie podatkowym mieszkańcy starożytnej Palestyny należy zwrócić uwagę na rzecz kluczową, jaką jest współczesne rozumienie podatku. Podatki we współczesnym kształcie zaczęły się kształtować wraz z rozwojem ekonomii politycznej i kameralizmu²². We wcześniejszym czasie powstawały akty, które ze względu na swoją specyfikę należy traktować z ostrożnością, gdyż stosowanie do nich współczesnej metodologii gałęzi prawa podatkowego może być niewłaściwe²³. Oczywiście w okresie biblijnym były to formy prymitywne, jednak znacząco różniące się od swojej praistoty jakim było złożenie indywidualnej ofiary na zbiorowy cel²⁴.

Podatek jest kategorią ekonomiczną ale też pojęciem i instytucją prawnofinansową²⁵. W kontekście świata starożytnego i biblijnego kontekstu należy go bardziej utożsamiać ze wspomnianych już względów metodologicznych z kategorią ekonomiczną. Jednak warto przytoczyć jego definicję, gdyż w kontekście dalszej części tekstu poprawi to percepcję tego, jak bardzo, po pierwsze w odmiennym świecie żyjemy od ludzi sprzed kilkudziesięciu stuleci, a także jak współczesna myśl prawnicza osadzona jest na XIX wiecznych fundamentach.

Podatek jest to świadczenie pieniężne na rzecz podmiotu prawa publicznego czyli państwa lub samorządu, jednostronnie przez ten podmiotu ustalonego o charakterze ogólnym, zasadniczym, bezzwrotnym, nieodpłatnym i przymusowym²⁶. Niespełnienie, któregoś z kryteriów zawartych w definicji powoduje zmianę klasyfikacji podatkowej konstrukcji, na rzecz innego dochodu publicznego²⁷. Oznacza to, że w rozumieniu współczesnej nomenklatury tytułowe podatki w biblii należałoby rozumieć w przeważającej większości jako inne dochody publiczne. Co ważne, obecnie powszechny jest pogląd o tym, że prawo podatkowe stanowi odrębną gałąź prawa, od macierzystego mu prawa finansowego²⁸, dla ludzi w starożytności tego typu rozróżnienie stanowiłoby zapewne ogromny szok, gdyż w owym czasie poglądem rewolucyjnym dla zarządzania finansami państwa było rozdzielenie skarbu państwa od władcy²⁹. W niniejszym tekście przyjmijmy konwencję,

²² Brzeziński Bogumił, 2019. Teoretyczne aspekty systemowej odrębności prawa podatkowego i jego relacji z normami innych dziedzin prawa, red. A Kaźmierczyk, A Franczak Prawo podatkowe w systemie prawa Międzygałęziowe związki norm i instytucji prawnych, Warszawa, Wolters Kluwer, s. 27

²³ Tamże, s. 27

²⁴ Słysz Aleksander, 2019. Ewolucja prawa podatkowego, a konstytucyjne prawa i wolności, red. A Kaźmierczyk, A Franczak Prawo podatkowe w systemie prawa Międzygałęziowe związki norm i instytucji prawnych, Warszawa, Wolters Kluwer, s. 113

²⁵ P. Smoleń i in., 2019. Prawo Podatkowe, Wydanie IV, Wydawnictwo C.H.Beck s. 6

²⁶ Tamże, s. 7

²⁷ Tamże, s. 7

²⁸ Borszowski P, red., 2020, Prawo podatkowe z kazusami i pytaniami, Wydanie II, Warszawa, Woltes Kluwer, s. 34

²⁹ Co zresztą w okresie tzw. wieków ciemnych zanikło, kiedy majątek państwa był utożsamiany jako majątek władcy tzw. patrymonium.

że świadczenia opisane w Biblii będą określane mianem podatków mimo że według współczesnej nomenklatury nie można by było ich tak co do zasady sklasyfikować.

5. STARY TESTAMENT O PODATKACH

W starym testamencie wielokrotnie pojawiają się wzmianki o opodatkowaniu, daninach, lub ofiarach. Przytaczanie wszystkich jest niecelowe, ze względu na objętość, a także charakter niniejszego tekstu.

Pierwsza wzmianka w Biblii o opodatkowaniu pojawia się Księdze Wyjścia. W rozdziale 25 Bóg, każe Mojżeszowi zebrać daninę na budowę swojej świątyni. Co ważne, danina ta jest dobrowolna, stanowi niejako składkę na budowę i ma być zbierana tylko w rzeczach wartościowych. W rozdziale 35, występuje bliźniacza konstrukcja tym razem na rzecz budowy Namiotów Spotkania. Jest to szczególnie ciekawe i istotne, ponieważ pokazuje wczesny etap kształtowania się społeczności Żydów i brak występowania przymusu, a bardziej działanie mechanizmu religijnej ofiary.

Konstrukcja przełomowa pojawia się jednak w rozdziale 30. „*Pan rzekł do Mojżesza: Gdy będziesz liczyć Izraelitów, by dokonać spisu, każdy przy spisie złoży za swe życie okup Panu, aby nie spadło na nich nieszczęście. To zaś winni dać podlegli spisowi: pół sykla według wagi przybytku, czyli dwadzieścia ger za jeden sykl; pół sykla na ofiarę Panu. Każdy podległy spisowi z synów Izraela, mający dwadzieścia i więcej lat, złoży tę ofiarę Panu. Bogaty nie będzie zwiększał, a ubogi nie będzie zmniejszał wagi pół sykla, aby złożyć ofiarę Panu na przebłaganie za swe życie. A wzięwszy te pieniądze jako przebłaganie od Izraelitów, obrócisz je na służbę w Namiocie Spotkania, i będą one na pamiątkę Izraelitom przed Panem jako ofiara zadośćuczynienia za ich życie*”. W ten właśnie sposób ustanowiony został powszechny podatek pogłówny uiszczany na rzecz świątyni. Jednocześnie należy wskazać, że sam cytat może kwestionować jego podatkowy charakter w rozumieniu współczesnej nauki prawa podatkowego, ponieważ wskazuje się, że ma on być zadośćuczynieniem, za życie. Oznacza to niespełnienie przytoczonych wcześniej cech podatku, konkretnie cechy nieodpłatności³⁰.

W drugiej Księdze Królewskiej, w rozdziale 23 w wersecie 35, kiedy to król musi obciążać swój lud daniną na rzecz Faraona. Biblia w swojej treści wskazuje, że Król Jojakim, „*na każdym z ludu ziemi, stosownie do swego oszacowania, wymógł daninę srebra i złota, aby ją dać faraonowi Neko.*” Co jest istotne wskazuje to na powszechny charakter opodatkowania, co więcej wskazuje się, że podatek ten był płacony według oszacowania, co może sugerować na jego odgórnie narzuconą wysokość, nie jest jednak wskazana podstawa opodatkowania.

W drugiej Księdze Kronik w rozdziale 24 w wersecie 5 wspomina się o podatku mającym na celu odnowienie świątyni w Jerozolimie. Co jest wybitnie ciekawe, król nakładając, a raczej odnawiając, ten podatek odwołuje się do histo-

³⁰ Mimo, że odpłatność odwołuje się do religii.

rycznego przymierza Izraelitów z Bogiem, zawartego w czasach Mojżesza, wspomnianego wyżej. Co równie ważne wspomina się o pozytywnym odbiorze nowego podatku przez jego podatników. Warty jest również odnotowania, że fragment ten wskazuje na obecnie dominującą w prawie podatkowym metodę samoopodatkowania³¹, polegała ona na wystawieniu przed świątynię skrzyni-skarbony i ludzie wrzucali do niej pieniądze. Jest to tym bardziej ciekawy fragment, że danina ta była pośrednio sankcjonowana religijnie. Należy wskazać, że była to w istocie kontynuacja opisanej już ustanowionej w księdze wyjścia daniny świątynnej. Co równie ważne miała ona wysokość pół szekla, jednak nie wiadomo dokładnie ile to było, gdyż szekel jako jednostka miał różną wartość nominalną w zależności do miejsca i okresu³². Podatek ten przeszedł do historii i jest obecny w świadomości chrześcijan jako dwudrachama (lub didrachma) ujęta z Ewangelii Św. Mateusza.

W Księdze Ezdrasza w rozdziale 7, znajduje się opis odbudowy świątyni w Jerozolimie, a także towarzyszące temu czynności. W wersecie 24 opisany jest przypadek przyznania zwolnienia podatkowego, lub nawet bardziej daninowego, bo obejmującego podatek, daninę i cło, wszystkim pracownikom świątynnym. Według współczesnych zasad prawa podatkowego, tego typu działanie jest niedopuszczalne, ponieważ faworyzuje osoby fizyczne ze względu na miejsce wykonywania pracy i stoi w sprzeczności z zasadą równości i powszechności, należy jednak pamiętać, że w czasach starożytnych tendencje teokratyczne i silna pozycja społeczna osób sprawujących kult, stanowiły uzasadnienie dla tego typu działań. Co więcej, nadal ciężar opodatkowania kościołów i związków wyznaniowych stanowi temat wielu dyskusji, w których dość często przedstawiany jest pogląd o podatkowym uprzywilejowaniu związków religijnych. Jest to więc swego rodzaju potwierdzenie ponadczasowego przekazu obecnego w Biblii, pokazujące uniwersalność pewnych zagadnień obecnych w życiu publicznym.

W Księdze Przysłów w rozdziale 29 na samym początku znajduje się fragment dotyczący rozsądnego i prawowitego postępowania. Znalazła się w nim również wzmianka o podatkach. „*Król państwo umacnia sprawiedliwością, niszczy je ten, kto podatkami uciska.*” Co warto odnotować, we wspomnianym fragmencie zestawiane są przeciwieństwa, oznacza to, że w zacytowanym fragmencie sprawiedliwość jest przeciwstawiona uciskowi fiskalnemu. Władca według tej dyrektywy postępowania powinien budować sprawiedliwy system podatkowy, bo tylko taki umacnia państwo i jego władzę. Jednocześnie dokonano potępienia fiskalizmu, nie mogło to być ujęte w sposób bardziej opisowy, jednak wskazuje to na fakt, że już w czasach Króla Salomona znane było zjawisko erozji bazy podatkowej i zdolności płatniczej podatników.

³¹ Czyli uiszczenia podatku przez podatnika bez ingerencji poborcy lub organu.

³² Ks. Z. Żywica, Historia i wartość, biblijnego podatku świątynnego, „*Elckie Studia Teologiczne*”, Instytut Teologii Diecezji Elckiej, 2001, t. 2, s 343-356

Jednocześnie w Starym Testamencie występuje bardzo dużo fragmentów łączących uiszczanie daniny z podległością np. wraz z podporządkowywaniem ludów Palestyny władzy Króla Dawida nakładana była na nie danina.

6. OPINIA O OPODATKOWANIU W STARYM TESTAMENCIE

Biblia zawiera kilka świadectw reakcji Izraelitów na panujące wówczas podatki, w szczególności podatek świątynny. Opinie te z dużym prawdopodobieństwem są nieobiektywne, ponieważ redaktorami Biblii hebrajskiej byli beneficjenci podatków, a sami ich nie płacący np. kapłani³³.

Jednocześnie trzeba zaznaczyć, że Biblia przyjmuje przeciwstawne sobie postawy wobec podatku, w zależności od okresu historycznego. Od czasów królewskich do niewoli babilońskiej podchodzono negatywnie, a nawet wrogo wobec wszelkiego rodzaju dani, w tym także podatku świątynnego. Po niewoli pod wpływem redaktorów z kręgów kapłańskich, Biblia podchodziła do podatków przychylniej. Ocena ta była się jeszcze przychylniejsza w literaturze pozabiblijnej okresu rabinicznego³⁴.

7. RZYMSKIE OPODATKOWANIE

Wraz z przejściem z gruntu starego testamentu na Nowy Testament należy stwierdzić, że w okresie życia Jezusa z Nazaretu doszło do znaczących przeobrażeń np. względem czasów królów Dawida i Salomona. Czynnikiem zmiany wpływającym na to ile i jak płacili mieszkańcy Palestyny była rzymska okupacja. Gdyby próbować ją przyrównywać do czegoś współcześnie funkcjonującego w systemie podatkowym w materii unifikacji, można by ewentualnie spróbować przyrównać to do regulacji podatku od wartości dodanej na terenie Unii Europejskiej³⁵.

Rzymski system podatkowy można byłoby podzielić całkiem współcześnie na podatki bezpośrednie, podatki pośrednie i świadczenia rzeczowe. W ramach podatków bezpośrednich można wyróżnić dwa rodzaje: *tributum soli* oraz *tributum capitis*, czyli podatek od gruntów i podatek od osób.

Tributum soli był powszechnym podatkiem gruntowym na terytoriach poza Italią. Podatek gruntowy musieli płacić wszyscy mieszkańcy prowincji, nie wyłączając obywateli rzymskich i *liberae civitates*, wyjątek stanowiły miasta, z przyznaniem *ius Italicum*, czyli wyłączenie od podatku tak jak ziemni w Italii³⁶.

³³ Tamże, s. 354

³⁴ Tamże, s. 354

³⁵ I nie chodzi tu o złośliwości i politykę, a o fakt harmonizacji prawa podatkowego. W przypadku podatku od wartości dodanej ta występuje najmocniej ze wszystkich podatków na terenie UE. W przypadku Rzymian również występował proces quasi harmonizacji na terenie całego imperium i jest to proces całkowicie normalny i naturalny w przypadku większych organizmów polityczno-gospodarczych.

³⁶ Ks. J. Klinkowski, Nowotestamentalny obraz celników na tle systemu finansowego Judei i Imperium Rzymskiego, *Perspectiva*, Legnickie Studia Teologiczno-Historyczne, 2007, nr 2 (11) Legnica 2007, s. 57

W większości prowincji podatek gruntowy wynosił stałą kwotę w srebro (*stipendium*), odpowiadającą wartości określonej części przeciętnego zbioru. Natomiast na Sycylii i Sardynii oraz w prowincjach azjatyckich zachowano zwyczaj pobierania dziesiątej części faktycznego zbioru w danym roku. Na Sycylii i Sardynii dziesiącinę uiszczano w ziarnie, w prowincjach azjatyckich w pieniądzech³⁷.

Tributum capitis występujący też jako *capitatio* był podatkiem obliczanym na osobę. Obejmował on jednak także osoby zależne, a więc wszystkie kobiety i niewolników w wieku podatkowym. Deklaracja podatkowa obejmowała również ewentualnych lokatorów, wierzycieli, klejnoty, kosztowne szaty, co sugeruje, że podatek *tributum capitis* dotyczył całości dóbr innych niż ziemskie jednej rodziny uznawanej za jednostkę podatkową³⁸. Tego typu konstrukcja wnikać mogła z jeszcze silnej wtedy instytucji *pater familias*. Jednocześnie konstrukcja wskazywać może na dominację lub znaczący udział komponentu majątkowego, nad komponentem osobistym w tym przypadku.

Od roku 63 przed Chr. Żydzi płacili Rzymowi trybut w postaci podatku od produkcji kraju. Nie jest wykluczone, że Judea tworzyła wówczas jednolitą jednostkę podatkową z prowincją Syrią. Podatek od produktu kraju został uregulowany przez Juliusza Cezara w 47 r. przed Chr., który uwzględnił lokalną specyfikę, między innymi w odniesieniu do roku szabatowego³⁹ (czyli co siódmego).

Judea jako rzymska prowincja płaciła podatek gruntowy (*tributum soli* w wysokości 12,5%), określany co roku na podstawie wielkości plonów i pogłowia bydła, jak też podatek osobisty od mieszkańców prowincji, czyli wspomniany wyżej *tributum capitis*, ustalony w wyniku cenzusu. Kolejnym zobowiązaniem finansowym było *annona*, czyli roczna danina przeznaczona na zaspokojenie potrzeb garnizonu, obejmująca żywność i pracę. Mieszkańców Judei obowiązywały *vectigalia*, czyli podatki pośrednie płacone przez mieszkańców całego cesarstwa, z których najważniejsze były *portoria*, opłaty portowe. Dochody z Judei zasilają prawdopodobnie skarb publiczny (*aerarium*)⁴⁰.

Nie wiemy jak ten system podatkowy funkcjonował w okresie rządów Heroda Wielkiego. W chwili śmierci posiadał on roczne dochody państwa w wysokości 1050 żydowskich talentów lub 1050000 drachm. Było to znacznie mniej w porównaniu z dochodami Egiptu, a nawet w porównaniu z wpływami, jakie później posiadał wnuk Heroda z judejskiego królestwa, zbliżonego obszarem do Herodowego.

Herod Wielki z pewnością stosował rzymski system podatkowy, a więc *tributum soli*, *tributum capitis* oraz *annona*. Wydaje się, że nowością było wpro-

³⁷ Tamże, s. 58

³⁸ Tamże, s. 63

³⁹ Józef Flawiusz, Dawne dzieje Izraela, Księga XIV, rozdział VI, s. 576 [dostęp dnia 20.08.2021 <http://biblioteka.kijowski.pl/antyk%20rzymski/06.%20flawiusz%20j%20E3%B3zef%20-%20dawne%20dzieje%20izraela.pdf>]

⁴⁰ J. Klinkowski, Nowotestamentalny..., s. 63

wadzenie podatku od posiadania domu i być może od sprzedaży nieruchomości, konstrukcyjnie mógł być zbliżony do czegoś na wzór opłaty skarbowej⁴¹. Przypuszczalnie system poboru bazował na modelu z czasów zależności od Egiptu. W Egipcie ptolemejskim podatek pogłówny ściągano na podstawie corocznych raportów urzędników wiejskich, które zawierały wykazy wszystkich mężczyzn od czternastego do sześćdziesiątego roku życia. W Syrii zaś opodatkowaniu podlegali mężczyźni między 14 a 65 rokiem życia oraz kobiety w wieku 12-65 lat. Nie można jednak wykluczyć, że stosowano wzór syryjski.

System opodatkowania utrzymany zapewne został przez synów Heroda Wielkiego, między których zostało podzielone królestwo w 4 r. przed Chr, a więc przez Heroda Archelaosa, Heroda Antypasa i Heroda Filipa. Jednak Herod Archelaos szybko, bo już w 6 r. po Chr. został zastąpiony rzymską administracją podległą prokuratorowi. Należy zatem przypuszczać, że na terenie królestw żydowskich w pełni zaczął funkcjonować system oparty na wzorcach rzymskich z wykorzystaniem kadry urzędników Heroda Wielkiego i jego syna Heroda Archelaosa.

Ponadto Żydzi płacili jeszcze wspomnianą już wcześniej didrachmę. Z chwilą zburzenia Świątyni Jerozolimskiej podatek ten stracił jednak rację bytu, jednak był nadal pobierany celem finansowania rzymskiego kultu⁴², co miało dodatkowy wymiar upokarzającej represji

8. NOWY TESTAMENT O PODATKACH

Obecnie najstynniejszym fragmentem Biblii dotyczącym płacenia podatków, jest znajdujący się w Nowym Testamencie dialog Jezusa z faryzeuszami, co ważne został on ujęty w Ewangeliiach Mateusza oraz Marka. Faryzeusze zapytali Jezusa czy należy płacić podatek Cezarowi i było to pytanie posiadające drugie dno polityczne. Ponieważ w istocie Cezar był po pierwsze uznawany za Boga, po drugie zaś za okupanta ziemi Izraela. Ponadto w ocenie współczesnych płacenie Rzymianom podatku mogło być niezgodne z wizją Izraela rządzonego przez Boga i zapewne wynikało z kwestii oddawania pieniędzy poganom. Zeloci, czwarta droga judaizmu w tamtym okresie, uważali nawet podatek pogańskim władcom za grzech⁴³.

Jezus odpowiedział, w sposób bardzo rozsądny i przemyślany. Wskazał na monetę i widniejący na niej wizerunek Cezara i podpis, a także stwierdził aby oddać Cezarowi co do niego należy, a Bogu co do niego. Tą odpowiedzią, wskazał, że należy płacić podatki władzy świeckiej, jednocześnie sprytnie dokonał rozdziału osoby Cezara i Boga.

⁴¹ Tamże, s. 64

⁴² Tamże, s. 66

⁴³ Tamże, s. 67

9. PODATEK NA ŚWIĄTYNIĘ JEROZOLIMSKĄ

Na podstawie źródeł biblijnych i pozabiblijnych można stwierdzić, że w czasach Jezusa jego współcześni przyjmowali różne postawy wobec obowiązku płacenia podatku na funkcjonowanie świątyni jerozolimskiej, który był już wcześniej wspomniany przy okazji Starego Testamentu.

Kapłani byli odbiorcami podatku i sami wyłączyli siebie jako jedyną grupę z obowiązku jego płacenia. Powoływali się przy tym na księgę Kapłańską, gdzie Mojżesz zobowiązał ich do składania ofiar pokarmowych w dniu namaszczenia na kapłana. Ich udział w podatku polegał wyłącznie na składaniu ofiar pokarmowych. Odrzucenie tej czynności na rzecz płacenia podatku pół szekla byłoby ich zdaniem przekroczeniem prawa religijnego⁴⁴.

Saduceusze i faryzeusze płacili podatek, był między nimi spór o jego formę. Saduceusze, pozwalali indywidualnym osobom na dodatkowe finansowanie ofiar pokarmowych. Faryzeusze twierdzili, że koszty tych ofiar powinny być finansowane wyłącznie z funduszy świątynnych, zbieranych od wszystkich Izraelitów jako podatek pół szekla, uzasadniali to tradycją⁴⁵.

Esseńczycy choć zgadzali się z faktem, że podatek świątynny ma swoje biblijne podstawy w Księdze Wyjścia, kierowali się własną interpretacją. Według niej płacili oni podatek tylko raz w życiu. Niejasny był jednak czas jego płacenia. Możliwe, że było to podczas pierwszego spisu, któremu podlegali mężczyźni w momencie osiągnięcia wieku dojrzałego, możliwe też że członkowie wspólnoty traktowali zarządzenie jako nakaz obowiązujący dopiero w ostatnich dniach istnienia świata⁴⁶.

Samarytanie byli wyłączeni z obowiązku płacenia podatku, choć, jeżeli chcieli, mogli go płacić. Prozelici mogli być zobowiązani do płacenia podatku, jeśli wystarczająco wiernie identyfikowali się z judaizmem⁴⁷.

Na postawę wobec podatku miał też duży wpływ stan majątkowy poszczególnych osób. Bogaci Żydzi, których było stać na roczne płacenie podatku pół szekla, czynili to jak wskazują w swoich tekstach Filon i Flawiusz chętnie⁴⁸. Gdyż była to manifestacja religijności, a także statusu społecznego.

Dla biednej części społeczeństwa podatek był uciążliwy, tym bardziej że nie był jednym z wielu obciążeń fiskalnych. Należy jednak podkreślić, że w czasach Jezusa panowała powszechna opinia, że podatek świątynny był podatkiem nałożonym przez Boga i płaconym Bogu⁴⁹.

⁴⁴ Ks. Z. Żywica, Historia... s. 354

⁴⁵ Tamże, s. 354

⁴⁶ Tamże, s. 355

⁴⁷ Tamże, s. 355

⁴⁸ Tamże, s. 356

⁴⁹ Tamże, s. 356

10. APARAT SKARBOWY W NOWYM TESTAMENCIE

W czasach republiki powszechne było dzierżawienie poboru podatków związkom publikanów. Związki te były prywatnymi spółkami trudniącymi się profesjonalnym poborem. W czasach cesarstwa odchodzono od tej praktyki i tam, gdzie były miasta, bądź zorganizowane wspólnoty lokalne powierzano im ściąganie podatków. Podatki pośrednie w I w. po Chr. nadal były dzierżawione przez publikanów, chociaż kontrolę nad ich działalnością posiadali prokuratorzy. Od czasów Augusta w prowincjach cesarskich nadzór ogólny nad egzekwowaniem należności podatkowych sprawował prokurator rangi ekwickiej, niemal zupełnie niezależnie od namiestnika, a w prowincjach senatorskich funkcję spełniał kwesor. Podatki pośrednie wydzierżawiano jak dawniej publikanom, ale zwiększono nad nimi nadzór państwowy⁵⁰.

Przechodząc zaś na grunt biblijny trzeba wskazać, na Rozdział 13 Listu do Rzymian, w wersetach 6 i 7 potwierdzone zostały wspomniane już słowa Jezusa z Ewangelii, a także rozszerzone. We wspomnianym fragmencie, opisywane było jaki należy mieć stosunek do władzy świeckiej trudniącej się poborem podatków. *„Należy więc jej się poddać nie tylko ze względu na karę, ale ze względu na sumienie. Z tego samego też powodu płacicie podatki. Bo ci, którzy się tym zajmują, z woli Boga pełnią swój urząd. Oddajcie każdemu to, mu się należy: komu podatek – podatek, komu cło – cło, komu uległość – uległość, komu cześć – cześć.”* Pokazane zostało, że płacenie podatków nie jest wyłącznie kwestią majątkową, a również moralną. Co więcej, Biblia wskazuje na status urzędników aparatu skarbowego. Pokazuje ona, że tego rodzaju praca również jest wartościowa i nie powinna spotykać się z negatywnym odbiorem z samej swojej istoty. Jest to przekaz bardzo uniwersalny i wartościowy współcześnie. Jednak w Palestynie czasów Jezusa był on rewolucyjny i wynikał z tego, że w tym okresie praca celnika, miała charakter infamujący, gdyż ze względu na współpracę z okupantem byli postrzegani jako grzesznicy. Z listu do Rzymian wynika, że zobowiązania podatkowe podlegają kategorii grzechu. Zawód poborcy podatkowego uzyskuje zaś sankcję religijną, aby przez pogardzanie osobami zbierającymi podatki nie usprawiedliwiać własnych nadużyć w tej dziedzinie⁵¹.

W Ewangelii św. Łukasza znajduje się także fragment dotyczący Zacheusza będącego zwierzchnikiem celników w Jerychu. Został on doceniony przez Jezusa, a nie odrzucony jak przez miejscową społeczność z racji wykonywanego zawodu. Jerycho było punktem granicznym między Judeą a Perea. Prerea należała do Heroda Antypasa, a Judeą zarządzał bezpośrednio prokurator i to na jego terytorium znajdowało się Jerycho, a więc podatki były ściągane bezpośrednio na rzecz Imperium Rzymskiego, co budziło dodatkową niechęć do celników⁵², tym bardziej zacho-

⁵⁰ J. Klinkowski, Nowotestamentalny..., s. 60

⁵¹ Tamże, s. 68

⁵² Tamże, s. 72

wanie Jezusa było doniosłe i potwierdzało przekaz o rozdziale odbioru poboru podatku od stosunku do osoby go dokonującej

11. CO MIESZKAŃCY STAROŻYTNEJ PALESTYNY POWIEDZIELIBY DZIŚ

Mając już omówione poszczególne fragmenty Biblii, można powiedzieć, że ogólny pogląd jaki występuje odnośnie podatków należy określić jako bardzo ogólny i bardziej dyrektywny. Konstrukcję podatku i jego charakter chętniej omawia Stary Testament. Pokazane jest w nim, że podatki powinny być skonstruowane mądrze tj. tworzyć zobowiązanie możliwe do zapłaty i nie mające charakteru represyjnego dla podatnika. Jednocześnie widać wyraźnie, że podkreślany jest walor przekonania podatników o słuszności podatku. W Nowym Testamencie zaś, podkreśla się obowiązek płacenia podatku, a także słuszność istnienia opodatkowania, przymusu państwowego i służebnego wobec niego aparatu poboru.

Dokując porównania cech promowanych w Biblii i polskiego podatku dochodowego, należy mieć na uwadze to, że jest to porównanie poglądów ludzi żyjących w zupełnie innych czasach, o zupełnie innych doświadczeniach i biorących udział w znacznie odmiennym życiu gospodarczym i społecznym. Tego rodzaju zestawienie powinno służyć za porównanie na zasadzie stymulacji intelektualnej i zastosowania nowej metody krytycznej oceny współczesnych rozwiązań. Wszelkie pomysły zmieniania obecnie funkcjonującej regulacji z powodu ich niezgodności z poglądami wyrażonymi w Biblii stanowią ogromne uproszczenie i nadużycie, ponieważ nie są to rozwiązania konstruktywne, lecz w istocie swojego prymitywizmu i niedostosowania do współczesnych realiów destrukcyjne.

Pierwszym zarzutem odnośnie obecnie obowiązującego podatku dochodowego od osób fizycznych, byłoby obowiązywanie progresji, na podstawie fragmentów Biblii widać wyraźnie, że ludzie współcześni opisywanym w niej wydarzeniom nie znali koncepcji progresywności opodatkowania w swojej istocie. W każdym fragmencie widać wyraźnie, że domyślnie występuje podatek o charakterze, według współczesnych kryteriów, liniowym lub równym. Ewentualnie możliwa jest zapłata wyższego podatku, jednak występuje jako forma manifestacji statusu i ma charakter bardziej dobrowolnej ofiary. Oczywiście nie oznacza to, że Biblia nie może uzasadniać progresji opodatkowania, bo jest wiele fragmentów, pozwalających na wyinterpretowanie, że od osób bardziej bardziej majątnych lub utalentowanych powinno się wymagać więcej.

Drugim zarzutem byłaby błędna metoda opodatkowania i to w swojej istocie czyli przedmiocie opodatkowania jakim jest dochód. Koncepcje wyrażone w Biblii, w swojej prostocie zbliżone są bardziej do podatku majątkowego, ewentualnie przychodowego, nie znają konstrukcji której geneza jest nowożytna.

Zboku rozważań o podatku dochodowym należy także wskazać na to, że ludzie czasów biblijnych mogliby mieć duży szok porównując skalę obciążeń

podatkowych w czasach im współczesnych, z tą obecną dzisiaj w Polsce. Należy tu wskazać podatek dochodowy od osób fizycznych, podatek dochodowy od osób prawnych, podatek od towarów i usług, podatek akcyzowy, podatek od nieruchomości, a także należności publicznoprawne takie jak składki na ubezpieczenia społeczne, składka zdrowotna szczególnie ostatnio popularna w dyskusjach ze względu na zwiększenie jej ciężarów dla przedsiębiorców rozliczających się tzw. podatkiem liniowym, a także coraz istotniejsze opłaty, które można nazwać daninami „pseudopodatkowymi” jak np. potocznie nazywane podatek cukrowy, a także podatek od małych, a także opłata reprograficzna. Zestawiając wymienione wcześniej daniny, z ciężarami opisanymi w Biblii i źródłach, których wcale nie było tak mało sumując podatki na rzecz władzy (żydowskiej lub rzymskiej), a także na rzecz świątyni w oczach mieszkańca starożytnej Palestyny obecny polski system podatkowy musiałby być uznany na mocno represyjny, a państwo za wybitnie fiskalne.

Oczywiście wszystkie te rozważania, mają charakter teoretyczny. Odpowiadając, na tytułowe pytanie, mieszkańcy starożytnej Palestyny, abstrahując od całej reszty współczesnego świata, na pewno byliby mocno zdziwieni i istnieje spore prawdopodobieństwo, że widząc, że podatek dochodowy od osób fizycznych, jest to jedynie jeden z wielu podatków w rozumieniu czasów im współczesnych, mogliby się odwołać do przytoczonego wcześniej fragmentu Księgi Przysłów – *„Król państwo umacnia sprawiedliwość, niszczy je ten, kto podatkami uciska.”*

Bibliografia:

Książki:

1. Wałek- Czernecki T., Historia Gospodarcza Świata Starożytnego, t. I, Wschód, Warszawa 1948 r.
2. Wałek- Czernecki T., Historia Gospodarcza Świata Starożytnego, t. II, Grecja-Rzym, Warszawa 1948 r.
3. Józef Flawiusz, Dawne dzieje Izraela
4. Pismo Święte Nowego i Starego Testamentu, Biblia Tysiąclecia, Pallottinum
5. Kaźmierczyk A., Franczak A., Prawo podatkowe w systemie prawa Międzygałęziowe związku norm i instytucji prawnych, Warszawa, Wolters Kluwer, 2019 r.
6. P. Borszowski red., Prawo podatkowe z kazusami i pytaniami, Wydanie II, Warszawa, Wolters Kluwer, 2020
7. P. Smoleń i in.. Prawo Podatkowe, Wydanie IV, Wydawnictwo C.H.Beck. 2019

Czasopisma:

1. R. Domsy, Taxation in the Bible during the Period of the First and Second Temples, 7 (225) *Journal of International Law and Practice*, John Marshall Law School 1998
2. Ks. Z. Żywica, Historia i wartość, biblijnego podatku świątynnego, *„Elckie Studia Teologiczne”*, Instytut Teologii Diecezji Elckiej, 2001, t. 2

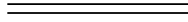
3. Ks. J. Klinkowski, „Nowotestamentalny obraz celników na tle systemu finansowego Judei i Imperium Rzymskiego”, *Perspectiva, Legnickie Studia Teologiczno-Historyczne*, 2007, nr 2 (11) Legnica 2007

TAXES IN THE BIBLE, WHAT THE INHABITANTS OF ANCIENT PALESTINE WOULD SAY ABOUT THE MODERN POLISH INCOME TAX

Summary. The article presents selected aspects of taxation in the Bible. An outline of the tax system in ancient Israel and in Roman times is presented. The sacral and secular character of taxation is presented. Differences in the understanding of modern and ancient tax are described. In the final part of the text opinions are presented about the impossibility of comparing completely different historical realities, while hypothesizing that the greatest objection of the inhabitants of ancient Palestine to the Polish tax system, with income tax as its element, would be its extension and the burden of taxation.

Key words: bible, taxes, progression, antiquity, Israel, Palestine

Rozdział II

WĘZŁOWE PROBLEMY PODATKU DOCHODOWEGO

Prof. dr hab. Witold Modzelewski

Katedra Prawa Finansowego, Wydział Prawa i Administracji, Uniwersytet
Warszawski

ORCID 0000-0002-6449-9897

PODATEK DOCHODOWY OD OSÓB FIZYCZNYCH – DOTYCHCZASOWY PARADYGMAT

Streszczenie. Koncepcje powszechnego podatku dochodowego od osób fizycznych mogą być tworzone na podstawie co najmniej dwóch przeciwstawnych paradygmatów:

- 1) podatku regresywnego, który wysoko opodatkowuje dochody ze stosunku pracy oraz ubezpieczenia i zabezpieczenia społecznego (głównie renty i emerytury) poprzez uzależnienie podatku od wysokości przychodów, a nie dochodów, oraz opodatkowuje rzeczywiste dochody (a nie przychody) z szeroko pojmowanej działalności gospodarczej – przez to podatek nawet formalnie posługujący się stawkami progresywnymi jest w rzeczywistości podatkiem regresywnym;
- 2) podatku proporcjonalnego lub nawet progresywnego, który nie dyskryminuje niskich dochodów poprzez opodatkowanie dochodów rzeczywistych lub zastosowanie relatywnie wysokiego minimum wolnego, zwłaszcza do dochodu ze stosunku pracy oraz rent i emerytur.

Podatek będący podstawą pierwszego paradygmatu zapewnia jednak dużo wyższą efektywność fiskalną i większy wpływ budżetowy w porównaniu do modelu drugiego. Różnice mogą wynosić od 30% do 45% w zależności od wysokości minimum wolnego i stawek.

Ukształtowany przez minione 30 lat, obowiązujący w Polsce podatek dochodowy od osób fizycznych został utworzony na podstawie pierwszego z powyższych paradygmatów; przyjęcie drugiego paradygmatu spowoduje istotny spadek wpływów budżetowych.

Słowa kluczowe: podatki dochodowe, podatek dochodowy od osób fizycznych, podatek regresywny.

1. Rozpoczęta w tym roku przez polityków (a nie lobbystów – warte odnotowania) dyskusja na temat zmiany zasadniczej koncepcji podatku dochodowego od osób fizycznych jest wydarzeniem bez precedensu w całym minionym trzydziestolecu. Przypomnę, że przez pierwsze 2 lata tzw. radykalnej transformacji ustrojowej (okres od 1990 do 1991 r.) obowiązywało formalnie stare „socjalistyczne” ustawodawstwo dotyczące opodatkowania osób fizycznych. Podatki te jednak były powszechnie lekceważone przez podmioty zobowiązane, a władza dewastowała wszystko, co się da, w tym również bezpośrednio opodatkowanie ludności.

Już w pierwszym roku owych „eksperymentów” załamały się wpływy budżetowe, zresztą nie tylko z tych źródeł. Sabotowanie płacenia podatków było również odpowiedzią na faktyczną grabież majątku, a zwłaszcza oszczędności wszystkich obywateli, które zostały odebrane w wyniku zainicjowanej i sterowanej przez władze wysokiej inflacji bez równoczesnego wprowadzenia jakichkolwiek środków zabezpieczających zgromadzone w bankach środki, np. poprzez ustawową waloryzację depozytów¹. Wrogość ówczesnej władzy do majątku i dochodów obywateli oraz wszystkich sektorów gospodarki, w tym także gospodarki prywatnej w rolnictwie i poza rolnictwem, była czymś (pozornie) niepojętym i bezprecedensowym. Jediną analogię można znaleźć w Polsce w latach bezpośrednio po drugiej wojnie światowej, gdy ówczesne władze niszczyły sektor prywatny, zwłaszcza w tzw. bitwie o handel (rok 1948). Wrogiem dla władzy w latach 1989-1991 był oczywiście przemysł państwowy i spółdzielczy oraz zatrudnieni w nim pracownicy. Mimo nachalnej, trwającej do dziś propagandy, występującej w mediach kryptocenzury oraz skutecznego eliminowania z publicznego dyskursu wszystkich, którzy nie potwarzają obowiązujących w tym zakresie ocen, od początku można było się domyślać, że najważniejsze cele ówczesnej polityki podatkowej to deindustrializacja („odprzemysłowienie”) naszego kraju, masowa przecena aktywów, stworzenie masowego bezrobocia wysokokwalifikowanych robotników i zmuszenie ich poprzez powszechną i głęboką pauperyzację do emigracji zarobkowej (Stara Europa już wtedy była w stanie wchłonąć dowolną liczbę biednych, lecz chętnych do pracy białych emigrantów).

Niejako ukoronowaniem tej polityki była ówczesna koncepcja podatku dochodowego od osób fizycznych, którą ostatecznie uchwalono w dniu 26 lipca 1991 r., a weszła w życie z dniem 1 stycznia 1992 r.² Przypomnę jej podstawowe założenia:

- 1) wynagrodzenie ze stosunku pracy wypłacane przez pracodawców oraz renty i emerytury wypłacane przez organy rentowe były jednorazowo ubruttowione o kwotę, która miała pokryć zaliczkę na nowy podatek; miesiącem bazowym tego ubruttowienia były wynagrodzenia (należne) za wrzesień 1991 r.;
- 2) następował skokowy wzrost kosztów wynagrodzeń (z perspektywy pracodawcy) o kwotę owego ubruttowienia;
- 3) jednocześnie likwidowano w tzw. sektorze uspołecznionym (podmioty państwowe i spółdzielcze) podatek od płac obciążający pracodawców (20% funduszu płac), co części z nich rekompensowało wzrost wydatków płaconych z tytułu ubruttowienia;

¹ Prawna ochrona wartości realnej depozytów oszczędnościowych osób fizycznych w przypadku braku umiejętności ograniczania zjawisk inflacyjnych przez władze publiczne należy do kanonów zachowań państwa prawnego.

² Ustawa z dnia 26 lipca 1991 r. o podatku dochodowym od osób fizycznych, tekst jednolity Dz.U. z 2021 r. poz. 1128 ze zm., dalej: ustawa z dnia 26 lipca 1991 r.

- 4) likwidowano obowiązujący od wielu lat (1949 r.) podatek od wynagrodzeń (obciążający głównie dochody z tytułu umów o dzieło i umów zlecenia), podatek wyrównawczy (obowiązujący od 1975 r.) oraz podatek dochodowy obciążający pozarolniczą, a nawet częściowo rolniczą działalność gospodarczą (obowiązujący od 1972 r.) o charakterze prywatnym („nieuspołecznionym”);
- 5) względem przychodów z tytułu rent, emerytur i innych świadczeń z ubezpieczenia społecznego nowy podatek był (i jest) tylko z nazwy podatkiem dochodowym, a w rzeczywistości był (i jest) podatkiem przychodowym (brak prawa do odliczenia kosztów uzyskania przychodów);
- 6) względem wynagrodzeń ze stosunku pracy (we wszystkich sektorach gospodarki) podatek ten również był (i jest) tylko z nazwy podatkiem dochodowym, a w rzeczywistości był (i jest) podatkiem przychodowym, przy czym w tym przypadku wprowadzono symboliczną formę kosztów uzyskania przychodów w formie kwotowej, będącej – co warto przypomnieć – równowartością kosztu zakupu biletu miesięcznego na wszystkie linie autobusowe w Warszawie;
- 7) dla innych głównych źródeł przychodu w nowym podatku, w tym zwłaszcza przychodu z szeroko pojętej działalności gospodarczej, wprowadzono „prawdziwy” podatek dochodowy, przy bardzo pojemnej definicji kosztów uzyskania przychodów z tego źródła;
- 8) nie wprowadzono rzeczywistego oraz istotnego z punktu widzenia obywateli minimum wolnego od podatku, które choć trochę łagodziłoby rażącą wręcz dyskryminację dochodów ze źródeł wymienionych w pkt 5 i 6;
- 9) stawki podatku miały formalnie charakter progresywny (20%, 30% i 40%), przy zachowaniu początkowo tylko jednej formy zryczałtowanej tego podatku, która była przeznaczona dla przychodów z działalności gospodarczej (tzw. karta podatkowa³).

Podsumowując: ogólna koncepcja tego podatku miała na celu podatkową dyskryminację dochodów ze stosunku pracy oraz świadczeń z ubezpieczenia i zabezpieczenia społecznego (rent i emerytur), a także podatkowe faworyzowanie, wręcz uprzywilejowanie dochodów z innych źródeł, w tym zwłaszcza z pozarolniczej działalności gospodarczej oraz części przychodów z działalności wykonywanej osobiście (przychody uzyskane z umów o dzieło oraz umów zlecenia).

Był to jednak model o wysokiej efektywności fiskalnej dzięki wprowadzeniu obowiązków płatników, którzy obliczają, pobierają i płacą zaliczki na ten podatek, przede wszystkim ze źródeł przychodów, o których mowa w pkt 5 i 6.

³ Zryczałtowany podatek dochodowy od przychodów z działalności gospodarczej został wprowadzony dopiero w 1993 r.

Przez kolejne dziesięciolecia omawiany podatek był drugim w strukturze dochodów budżetowych źródłem wpływów, a palmę pierwszeństwa ma podatek od towarów i usług.

2. Tym samym powstał swoisty paradygmat podatku dochodowego od osób fizycznych, który – mimo tysięcy zmian w treści przepisów prawa (nikt ich dokładnie nie policzył) – przetrwał kolejne 30 lat, czyli bardzo długo. Jego treścią jest:

- 1) **regresywny charakter podatku** – co oznacza zmniejszającą się relację kwoty efektywnie płaconego zobowiązania podatkowego do dochodu podatników (nie przychodu). Przy czym dochód ten należy rozumieć nie w sensie formalnym, tylko merytorycznym: jest to nadwyżka przychodów nad kosztami ich uzyskania. Jeśli w prawnopozytywnej wersji podatku dochodowego dochód z danego źródła jest opodatkowany w ten sposób, że podatnik nie może odliczyć od przychodu rzeczywistych kosztów uzyskania przychodów, czyli zobowiązanie podatkowe powstaje nawet wówczas, gdy występuje przychód, ale nie występuje dochód, podatek ten staje się podatkiem majątkowym obciążającym poniesione wydatki;
- 2) **dyskryminacyjny charakter podatku** względem niektórych źródeł przychodów (ze stosunku pracy, rent i emerytur). Dyskryminacja w tym zakresie wynika wprost z przepisów prawa podatkowego. Jednocześnie podatek ten ma szczególnie dyskryminacyjny charakter względem niskich dochodów, jeżeli dochody te idą w parze z niskimi przychodami: wraz ze wzrostem skumulowanych dochodów, które wiążą się z wysokimi przychodami, zmniejsza się relacja zobowiązania podatkowego do przychodu i zbliża nawet do zera. Wiąże się to również z nieporównywalnie większą możliwością ucieczki od opodatkowania podatników osiągających wysokie przychody oraz wysokie dochody. Możliwości te są w istotnej części faktycznie wykorzystywane, a władze z reguły tolerowały i nadal tolerują ten proceder;
- 3) **antypracowniczy charakter podatku** – przychody i dochody uzyskane ze wszystkich form stosunku pracy są efektywnie opodatkowane, nawet gdy obiektywnie nie ma dochodu, a podatnik osiąga przychody z tego źródła. Lecz nie tylko: jeśli porówna się obowiązujące w tym podatku zasady opodatkowania dochodu w związku ze świadczeniem usługi przez osobę fizyczną w zależności od tytułu prawnego uzyskanych z tego tytułu przychodów, relacje wysokości opodatkowania przedstawiają się w sposób następujący:
 - a) najwyżej opodatkowany jest dochód w przypadku, gdy usługa jest wykonana na podstawie stosunku pracy,
 - b) niżej opodatkowany jest dochód uzyskany na podstawie umowy zlecenia (o dzieło), bo są wyższe zryczałtowane koszty uzyskania przychodów oraz możliwość odliczenia rzeczywistych kosztów, jeśli ich kwota byłaby wyższa od ryczałtu,

- c) najniżej opodatkowane albo w ogóle nieopodatkowane są dochody z działalności gospodarczej, gdzie podatnik nie tylko może uwzględnić poniesione z tego tytułu rzeczywiste koszty uzyskania przychodów, lecz również może ponieść stratę, którą może odjąć od przyszłych dochodów z tego źródła.

W przypadku tytułów prawnych, o których mowa w lit. a i b strata jako taka *ex lege* nie występuje, mimo że w sensie merytorycznym obiektywnie może wystąpić;

4) **wewnętrzna asymetria zasad poboru podatku** preferująca przychody z działalności gospodarczej. Podatek od dochodów z działalności gospodarczej jest obliczany i wpłacany samodzielnie przez podatników, a podatek od dochodów uzyskanych ze stosunku pracy, krajowych rent i emerytur oraz umów zlecenia (o dzieło) jest obliczany i pobierany przez płatników, co w znakomity sposób ogranicza możliwość ucieczki od opodatkowania.

3. Powyższy paradygmat podatku dochodowego od osób fizycznych łączy wysoką efektywność fiskalną z wyjątkową wręcz niesprawiedliwością (nawet w sensie prawnym). Konieczność jego zasadniczej zmiany wynika z następujących przesłanek:

- 1) dyskryminacja podatkowa dochodów ze stosunku pracy przy relatywnie niższym w stosunku do państw Starej Europy poziomie przychodów z tego źródła pośrednio stymuluje masową emigrację zarobkową, która jest jedną z największych katastrof historycznych minionego trzydziestolecia;
- 2) trzeba usunąć wszystkie istotne sprzeczności ustawy z dnia 26 lipca 1991 r. z Konstytucją RP⁴, w tym zwłaszcza przepisy narzucone zasadą równości. Ta sama czynność podatnika, z której tytułu uzyskuje on przychody, nie może być opodatkowana w różny sposób w zależności od tytułu prawnego łączącego podatnika z podmiotem zlecającym wykonanie tej czynności;
- 3) konieczne jest przekształcenie tego podatku z modelu regresywnego w proporcjonalny lub nawet progresywny w sensie materialnym.

Nowy paradygmat wiązać się będzie jednak z obniżeniem efektywności fiskalnej tego podatku, bo skutki budżetowe eliminacji regresji nie zrównoważą powstałych z tego tytułu ubytków we wpływach budżetowych.

4. Ukształtowanie wizji powszechnego opodatkowania dochodu osób fizycznych jest z oczywistych względów czymś bardzo mocno złożonym od strony przedmiotowej. Kryterium podmiotowe jest tu oczywiste: osoba fizyczna jest najistotniejszym podmiotem prawa podatkowego i najważniejszym rodzajem podatnika, a wszystkie inne formy podmiotowości mają obiektywnie pomocnicze i uzupełniające znaczenie. Przecież „dochód” dla celów podatkowych definiowany w sensie ekonomicznym (czyli nadwyżka przychodów nad kosztami ich uzyskania) może osiągać tylko osoba fizyczna.

⁴ Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r., Dz.U. Nr 78, poz. 483 ze zm.

Dochody osób prawnych, a tym bardziej jednostek organizacyjnych niemających osobowości prawnej czy podatników grupowych, są obecnie zjawiskiem statystycznym lub prawnym. Dopóki nie nastąpiło obiektywnie i bezspornie szeroko rozumiane „wzbogacenie” osoby fizycznej, nie wystąpiło zdarzenie istotne z punktu widzenia prawa podatkowego. Oczywiście w sensie prawnym można i nawet należy opodatkować statystyczne dochody tych podmiotów, lecz jest to głównie podyktowane względami pragmatycznymi. Podatników tych jest nieporównywalnie mniej niż osób fizycznych, są oni obowiązani do prowadzenia określonych urzędzeń ewidencyjnych oraz posiadają mniejszy lub większy aparat zarządczy, który może obsłużyć rozliczenia podatkowe oraz ewentualnie ponieść odpowiedzialność za wadliwość tych rozliczeń.

Istnieją w zasadzie trzy przeciwstawne koncepcje opodatkowania dochodu tych podmiotów:

- 1) opodatkowanie dochodu statystycznego (prawnego), niezależnie od tego, w jaki sposób dochód ten został rozdysponowany lub nierozdysponowany na rzecz osób fizycznych albo innych podmiotów;
- 2) opodatkowanie wyłącznie tej części nadwyżki przychodów nad kosztami ich uzyskania, która jest definitywnie rozdysponowywana (nieodpłatnie transferowana) na rzecz osób fizycznych;
- 3) zryczałtowane opodatkowanie dochodu w relacji do przychodów tych podmiotów. W tej koncepcji zakłada się, że podmioty z tej grupy zawsze (z definicji) osiągają dochody, a jeśli nie, to nie powinny istnieć, względnie będą w stanie przerzucić ciężar tej podatkowej „prowizji” na inne podmioty (opodatkowanie pośrednie osób fizycznych). Oczywiście kluczem do wprowadzenia tej koncepcji jest określenie definicji przychodu dla potrzeb podatkowych, która może być przecież różna.

W przypadku opodatkowania dochodu osób fizycznych problem jest tylko pozornie podobny, ale w rzeczywistości inny:

- 1) po pierwsze, można przyjąć wręcz przeciwstawne koncepcje kosztów uzyskania przychodu przez te podmioty: od minimalistycznej (zamknięta lista rzeczywistych wydatków niezaspokajających potrzeb osobistych podatnika i osób z nim związanych) do bardzo szerokiej (każdy wydatek, który jest ponoszony po to, aby uzyskać przychód, w tym zaspokoić potrzeby osobiste, jest uwzględniany jako podatkowy koszt uzyskania przychodu);
- 2) po drugie, fakt bezzwrotnego i nieodpłatnego rozdysponowania dochodu przez osobę fizyczną na rzecz innych podmiotów, a przede wszystkim innych osób fizycznych, nie ma co do zasady znaczenia podatkowego (w pierwotnej koncepcji może mieć decydujące znaczenie). Osoba fizyczna może dzielić swoje zasoby, tj. odpłatnie i nieodpłatnie przekazywać je osobom trzecim w

sposób całkowicie swobodny – należy to do podstawowych obywatelskich praw podmiotowych⁵;

- 3) po trzecie, przychód definiowany w sposób kasowy z istoty zwiększa majątek podatnika i jego uzyskanie jest szeroko rozumianą akumulacją (brak wydatkowania), która może być naturalną konsekwencją bytu osoby fizycznej, podobnie jak najszerszej pojęte wydatkowanie (rozdysponowanie) tych przychodów jest naturalną konsekwencją uzyskania przychodu. Nie ma to w sensie obiektywnym znaczenia podatkowego w przypadku, gdy mówimy o opodatkowaniu dochodu tych podmiotów (a nie majątku).

Aby podatek dochodowy od osób fizycznych miał wysoką efektywność fiskalną i był istotnym źródłem dochodów budżetowych, muszą być spełnione co najmniej cztery istotne przesłanki:

- 1) co do zasady wszyscy podatnicy w następstwie uzyskania przychodów są uznani za uzyskujących dochody, czyli są oni obciążeni wstępnie w systemie quasi-prowizyjnym – uzależnionym od uzyskania przychodów, a nie dochodów;
- 2) należy powszechnie wprowadzić instytucję płatnika, który byłby obowiązany do obliczenia i pobierania zaliczek (podatku) już w momencie uzyskania przychodu przez podatnika, który to przychód jest jednocześnie wydatkiem płatnika;
- 3) należy ograniczyć przedmiotowo lub zryczałtować koszty uzyskania przychodów poza zakresem przychodów z tytułu działalności gospodarczej, przez co dochody uzyskiwać będą wszyscy lub prawie wszyscy podatnicy;
- 4) nie należy wprowadzać minimum wolnego w tym podatku lub należy je ustalić na niskim poziomie, tak by nie nadawać mu powszechnego charakteru.

Jeśli spełnione będą powyższe przesłanki, podatek ten będzie jednak bliższy podatkowi przychodowemu; nie musi się również posługiwać wysokimi (formalnie) stawkami.

Spełniający powyższe kryteria podatek dochodowy jest w rzeczywistości podatkiem regresywnym w relacji do dochodów (w relacji do przychodów jest podatkiem proporcjonalnym, a nawet może być podatkiem progresywnym). Przedsiębiorcy uzyskujący przychody z działalności gospodarczej jednak są opodatkowani w relacji do dochodów, które w tym zakresie mogą być nawet wyższe od przychodów, przez co obowiązujące tu stawki progresywne mają tylko potencjalne znaczenie fiskalne. Inaczej mówiąc, efektywność fiskalna podatku jest w istotnym stopniu uzależniona od dyskryminacji podatkowej dwóch największych grup podatników, którymi są pracownicy oraz osoby uzyskujące przychody z ubezpieczenia i zabezpieczenia społecznego (rent i emerytur). Jest bezspornie

⁵ Przyjęcie albo odrzucenie zasady, że nie podlegają podatkowi dochodowemu od osób fizycznych lub są zwolnione od tego podatku wydatki na utrzymanie osób bliskich podatnika stanowi jeden z najważniejszych dylematów tego podatku.

historycznym fenomenem, że podatek dochodowy od osób fizycznych, obowiązujący przez ostatnie 30 lat, nie był kontestowany politycznie ani nie zarzucano mu niezgodności z konstytucyjną zasadą równości. Miał jednak jeden wręcz dewastacyjny skutek: dyskryminuje on przychody osób będących pracownikami, przez co skutecznie zwiększa koszty pracy dla pracodawców, a jednocześnie skutecznie ogranicza realne dochody konsumentów.

5. Aby zapewnić przynajmniej proporcjonalność, a wręcz progresję opodatkowania dochodu wszystkich osób fizycznych, co oznacza przekształcenie tego podatku regresywnego w proporcjonalny, a nawet łagodnie progresywny, należy przede wszystkim opodatkować dochody ze stosunku pracy oraz ubezpieczenia i zabezpieczenia społecznego (rent i emerytur) w sposób bezpośredni, a nie pośrednio poprzez zryczałtowany podatek („prowizję”) liczony od całości lub części przychodów. Bezpośrednie opodatkowanie dochodów można osiągnąć poprzez:

- 1) prawo do odliczenia kosztów uzyskania przychodów z tych źródeł;
- 2) w sposób uproszczony – wprowadzenie minimum wolnego, będącego swoistym substytutem odliczenia rzeczywistych kosztów uzyskania przychodów;
- 3) połączenie powyższych dwóch metod – podatnik ma prawo odliczyć rzeczywiste koszty uzyskania przychodów lub odliczyć ich zryczałtowaną kwotę w relacji do przychodów, będącą swoistym minimum wolnym (zasada ta ma zastosowanie w przypadku przychodów z umów o dzieło lub umów zlecenia z powodzeniem od 30 lat).

Koncepcja minimum wolnego (ad 2) może mieć dwie postacie:

- a) podmiotowy charakter w wysokości kwotowej, która ma zastosowanie do niektórych (ściśle określonych) źródeł przychodów;
- b) przedmiotowy charakter w wysokości procentowej lub procentowo-kwotowej w relacji do przychodów z tytułu niektórych źródeł.

Należy podkreślić, że w podatku dochodowym od osób fizycznych minimum wolne nie może i nie powinno mieć charakteru powszechnego, czyli nie może dotyczyć wszystkich źródeł przychodów. Tzw. dochody pasywne, tj. uzyskiwane przez podatnika bez jakiegokolwiek zaangażowania jego sił i czasu (dywidendy i inne udziały w zyskach podmiotów będących podatnikami podatku dochodowego od osób prawnych, darowizny, donacje i inne nieodpłatnie przyznawane świadczenia, np. fundowane stypendia dla twórców lub badaczy), nie powinny być objęte przywilejem z tytułu zastosowania minimum wolnego; co najwyżej te dochody mogą być zwolnione od podatku, jeśli jest to uzasadnione z innych powodów. Minimum wolne może być jednak zastosowane do dochodów z działalności gospodarczej opodatkowanych na zasadach ogólnych (rzeczywisty dochód wynikający z uwzględnienia również rzeczywistych kosztów uzyskania przychodów). Jeśli jednak minimum wolne w stosunku do innych źródeł będzie substytutem braku prawa podatnika do odliczenia kosztów uzyskania przychodu (w wysokości tego minimum były faktycznie ukryte zryczałtowane koszty uzyskania przychodu), to w przypadku przychodów z działalności gospodarczej powinno być ono określo-

ne na dużo niższym poziomie, bo ma tu inną misję oraz sens ekonomiczny i społeczny.

6. W konkluzji należy stwierdzić, że odejście od regresywnego na rzecz proporcjonalnego lub nawet progresywnego opodatkowania dochodów osób fizycznych wiązać się musi ze znacznym obniżeniem efektywności fiskalnej tego podatku, a tym samym wpływów budżetowych.

Bibliografia

Literatura

- Jendraszczyk M., *Pozarolnicza działalność gospodarcza w orzeczeniach sądów administracyjnych i interpretacjach indywidualnych*, „Doradztwo Podatkowe – Biuletyn Instytutu Studiów Podatkowych” 2021, nr 5.
- Jendraszczyk M., *Wycofanie i zmniejszenie kapitału w spółce komandytowej – skutki w podatku dochodowym od osób fizycznych*, „Doradztwo Podatkowe – Biuletyn Instytutu Studiów Podatkowych” 2021, nr 2.
- Kiszka J., *Opodatkowanie dochodów członka zarządu spółki osiągniętych na podstawie kontraktu menedżerskiego*, „Doradztwo Podatkowe – Biuletyn Instytutu Studiów Podatkowych” 2021, nr 7.
- Komentarz do ustawy o podatku dochodowym od osób fizycznych*, W. Modzelewski (red.), wyd. 16, Warszawa 2021.
- Kuśmierczyk M., *Zwolnienie z opodatkowania przychodów osiągniętych ze sprzedaży nieruchomości rolnych jako wyjątek od zasady, który powinien być interpretowany ściśle*, „Doradztwo Podatkowe – Biuletyn Instytutu Studiów Podatkowych” 2020, nr 8.
- Słomka M., *Opodatkowanie akcji w ramach programu motywacyjnego*, „Doradztwo Podatkowe – Biuletyn Instytutu Studiów Podatkowych” 2021, nr 4.
- Słomka M., *Zwolnienie od podatku świadczeń z zakładowego funduszu świadczeń socjalnych a kryterium socjalne*, „Doradztwo Podatkowe – Biuletyn Instytutu Studiów Podatkowych” 2020, nr 8.
- Słomka M., *Zwolnienie z opłaty czesnego – czy powstaje przychód dla studenta?*, „Doradztwo Podatkowe – Biuletyn Instytutu Studiów Podatkowych” 2020, nr 10.
- Wawrzonkiewicz K., *Określenie skutków podatkowych sprzedaży nieruchomości w podatku dochodowym od osób fizycznych*, „Doradztwo Podatkowe – Biuletyn Instytutu Studiów Podatkowych” 2021, nr 7.
- Zagórski M., *Definicja kosztów uzyskania przychodów na gruncie podatku dochodowego od osób fizycznych*, „Doradztwo Podatkowe – Biuletyn Instytutu Studiów Podatkowych” 2020, nr 10.
- Akty prawne**
- Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r., Dz.U. Nr 78, poz. 483 ze zm.
- Ustawa z dnia 26 lipca 1991 r. o podatku dochodowym od osób fizycznych, tekst jednolity Dz.U. z 2021 r. poz. 1128 ze zm.

PERSONAL INCOME TAX: THE HITHERTO-PREVALENT PARADIGM

Summary. The concepts of common personal income tax can be developed based on at least two contradicting paradigms:

- 1) regressive tax, being a high tax on employment income and on national insurance/social security (mainly, pensions and retirement pensions), whose amount is based upon the amount of revenue rather than income, and the taxation of real income (rather than revenue) from business activities/operations (as a broad concept). Hence, a tax that formally uses progressive rates is, in effect, a regressive tax;
- 2) prorated or even progressive tax that does not discriminate low income, this through taxation on real income or resulting from application of a relatively high exempt minimum, particularly with regard to employment income and pensions/retirement pensions.

The tax forming the basis of the former paradigm ensures a much higher fiscal efficiency and a higher State revenue budget as compared to the models of the latter: the differences may amount to 30% to 45%, depending on the exempt minimum amount and the rates.

The CIT presently in force in Poland, as it has developed over the last thirty years, was formed on the basis of the former mentioned paradigm. Implementation of the other model would have caused an essential decrease in the budgetary revenue.

Keywords: income tax(es), personal income tax, regressive tax.

Dr Maria Supera-Markowska

Katedra Prawa Finansowego, Wydział Prawa i Administracji Uniwersytet
Warszawski, ORCID: 0000-0003-1599-0740

OPODATKOWANIE DOCHODU RODZINY WE WSPÓŁCZESNYCH SYSTEMACH PODATKOWYCH

Streszczenie: Celem niniejszego referatu było zwrócenie uwagi na pewne zagadnienie opodatkowania dochodu rodziny i zaprezentowanie podstawowych problemów w tym zakresie we współczesnych systemach podatkowych. Rozważania zostały skoncentrowane na kwestii prawidłowego ustalania zdolności podatkowej rodziny, skonfrontowaniu koncepcji opodatkowania podatnika z opodatkowaniem jednostki rodzinnej oraz zagadnieniu znaczenia i zakresu ulg w formie odliczeń od podatku dostępnych dla rodzin. Podjęto też pewną próbę odpowiedzi na pytanie, czy podatek dochodowy ma być wykorzystywany do stymulacyjnego oddziaływania na rodziny, czy też, z uwagi na cel fiskalny, powinien być neutralny, ale przy prawidłowym ustalaniu zdolności podatkowej w rodzinie.

Słowa kluczowe: podatki, rodzina, opodatkowanie dochodu rodziny, podatki dochodowe

1. WPROWADZENIE

Zagadnienie opodatkowania rodziny dotyczy kształtowania obciążenia podatkowego z uwzględnieniem sytuacji rodzinnej podatnika, a podstawowe uzasadnienie dla poszukiwania szczególnych rozwiązań w tym zakresie stanowi spełnienie zasady sprawiedliwości podatkowej oraz zapewnienie – gwarantowanych konstytucyjnie w wielu porządkach prawnych – ochrony i opieki nad rodziną ze strony państwa. Wiąże się to też z zagadnieniem polityki tzw. prorodzinnej, którą niektóre kraje opierają na pomocy socjalnej dla najuboższych rodzin, inne stosują w jej ramach system dodatków rodzinnych czy też zasiłków macierzyńskich i wychowawczych, jeszcze inne próbują, przynajmniej deklaratorywnie, wpływać na wzrost urodzeń przez politykę podatkową. Zagadnienia związane z opodatkowaniem rodziny występują w obszarze różnych podatków, jakkolwiek uwzględnienie sytuacji rodzinnej podatnika najczęściej występują w podatkach dochodowych¹. Rozważania w niniejszym referacie zostaną skoncentrowane właśnie na kwestiach podatku dochodowego od osób fizycznych, w przypadku którego w polskim systemie problematyka rodziny wiąże się przede wszystkim z instytucją wspólnego

¹ Por. E. K. Drozdowski, *Zasada zdolności płatniczej*, Poznań 2018, s. 151.

rozliczenia małżonków lub osób samotnie wychowujących dzieci oraz tzw. ulgą na dzieci. Kwestie te nabrały ostatnio pewnego nowego kontekstu w związku z niektórymi zmianami w ustawie o podatku dochodowym od osób fizycznych², wchodzącymi w życie od 2022 r., w tym m. in. w zakresie tzw. kwoty wolnej. Z innych systemów podatkowych niż polski szczególna uwaga zostanie poświęcona systemowi hiszpańskiemu (w literaturze prezentowano już bowiem założenia systemów pozostałych państw członkowskich UE o najbardziej interesujących rozwiązaniach w tym zakresie, zwłaszcza systemu francuskiego i niemieckiego³, a także niektórych innych państw OECD⁴) i występującej tam koncepcji dostosowania podatku dochodowego od osób fizycznych do sytuacji osobistej i rodzinnej podatnika oraz opodatkowania jednostki rodzinnej. Szczególnie bowiem przy skonfrontowaniu właśnie przedmiotowych polskich i hiszpańskich rozwiązań widoczne jest kluczowe zagadnienie problematyki opodatkowania dochodu rodziny związane z pytaniami:

- czy regulacje podatkowe dotyczące sytuacji rodzinnej podatnika powinny być traktowane jako podatkowe instrumenty funkcji stymulacyjnej?
- czy też w gruncie rzeczy istota problemu opodatkowania dochodu rodziny sprowadza się do prawidłowego ustalenia zdolności podatkowej (sprawiedliwej realizacji funkcji fiskalnej), co nie jest wręcz możliwe bez prawidłowego uwzględnienia sytuacji rodzinnej podatnika poprzez pewne szczególne zasady dotyczące ustalenia dochodu rodziny?

Problematyka ta wymaga też pewnej analizy co do możliwego faktycznego wpływu podatków na rodzinę lub kształtowanie rodziny; przede wszystkim jednak rozważania w referacie zostaną skoncentrowane na kwestii prawidłowego ustalenia zdolności podatkowej rodziny we współczesnych systemach podatkowych, skonfrontowaniu koncepcji opodatkowania podatnika z opodatkowaniem jednostki rodzinnej oraz zagadnieniu znaczenia i zakresu ulg w formie odliczeń od podatku dostępnym dla rodzin.

2. KONSTYTUCYJNE REGULACJE DOTYCZĄCE RODZINY I POLITYKA PODATKOWA

Podstawowym uzasadnieniem dla poszukiwania szczególnych rozwiązań w zakresie opodatkowania dochodu rodziny są zasada sprawiedliwości podatkowej⁵

² Ustawa z 26 lipca 1991 r. o podatku dochodowym od osób fizycznych (t. j. Dz.U. z 2021 r. poz. 1128 ze zm.).

³ Zob. K. Świątek, *Pozycja rodziny w polskim prawie podatkowym*, Warszawa 2013, s. 345-374; W. Wójtowicz, P. Smoleń, *Podatek dochodowy od osób fizycznych – prorodzinny czy neutralny?*, Warszawa 1999, s. 38-48.

⁴ Zob. T. Kardach, M. Karlikowska, *Ułgi rodzinne w podatkach dochodowych od osób fizycznych w wybranych państwach OECD*, „Kwartalnik Prawa Podatkowego”, 2001/3-4.

⁵ Szerzej na temat zasady sprawiedliwości podatkowej zob. przede wszystkim: A. Gomułowicz, *Podatki a etyka*, Warszawa 2013; A. Gomułowicz, *Postulat sprawiedliwości podatkowej a prawodawstwo podatkowe* [w:] *Księga pamiątkowa ku czci profesora Apoloniusza Kosteckiego. Studia z dziedziny prawa podatkowego*, red. B. Brzeziński, J. Głuchowski, C. Kosikowski, R. Mastalski, Toruń 1998; A. Gomułowicz, *Zasada sprawiedliwości podatkowej w orzecznictwie Trybunału Konstytucyjnego: aspekt materialny*, Warszawa 2003; A. Gomułowicz, *Zasada sprawiedliwości podatkowej*, Warszawa 2001.

oraz gwarantowana konstytucyjnie w wielu porządkach prawnych ochrona i opieka nad rodziną ze strony państwa. W szczególności należy w tym miejscu przytoczyć art. 18 i art. 71 *Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej*⁶. Zgodnie z art. 18 Konstytucji RP *małżeństwo jako związek kobiety i mężczyzny, rodzina, macierzyństwo i rodzicielstwo znajdują się pod ochroną i opieką Rzeczypospolitej Polskiej*. Natomiast na podstawie art. 71 ust.1 Konstytucji RP *Państwo w swojej polityce społecznej i gospodarczej uwzględnia dobro rodziny. Rodziny znajdujące się w trudnej sytuacji materialnej i społecznej, zwłaszcza wielodzietne i niepełne, mają prawo do szczególnej pomocy ze strony władz publicznych. Z konstytucji innych państw członkowskich Unii Europejskiej warto przywołać art. 39 Konstytucji Hiszpanii z 1978 r.⁷, w którym wskazano, iż *władze publiczne zapewniają społeczną, ekonomiczną i prawną ochronę rodziny*⁸, oraz przepisy Konstytucji Włoch z 1947 r.⁹, stanowiące, że *Republika uznaje prawa rodziny jako naturalnego związku opartego na małżeństwie* (art. 29 ust. 1¹⁰) oraz *wspiera środkami ekonomicznymi i innymi środkami zakładanie rodziny i wykonywanie związanych z tym obowiązków, szczególnie względem otaczając rodziny wielodzietne* (art. 31 zd.1¹¹). Opieka nad rodziną zagwarantowana jest też w art. 14 Konstytucji Bułgarii z 1991 r.¹², zgodnie z którym *rodzina, macierzyństwo i dzieci są pod opieką państwa i społeczeństwa*¹³ czy art. L konstytucji Węgier z 2011 r.¹⁴, stanowiącym, iż *Węgry chronią instytucję małżeństwa jako dobrowolną wspólnotę życiową kobiety i mężczyzny, a także rodzinę jako podstawę przetrwania Narodu. Podstawą więzi rodzinnej jest małżeństwo oraz relacja rodzic-dziecko*¹⁵. Zasada ochrony rodziny jest też szeroko gwarantowana w prawie międzynarodowym¹⁶.*

Zaznaczyć jednocześnie należy, iż samo pojęcie „rodzina” nie zostało zdefiniowane w polskich przepisach konstytucyjnych¹⁷. W innych gałęziach prawa także nie ma uniwersalnej definicji legalnej rodziny, którą można by posłużyć się dla celów prawnopodatkowych¹⁸. Pewne definicje tego pojęcia formułuje natomiast

⁶ *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r.*, tekst jedn.: Dz.U. Nr 78, poz. 483 ze zm., dalej: Konstytucja RP.

⁷ *Constitución Española*, Boletín Oficial del Estado, Nr 311, z 29.12.1978 r., ze zm., dalej: Konstytucja Hiszpanii.

⁸ W oryginale: *Los poderes públicos aseguran la protección social, económica y jurídica de la familia*.

⁹ *Costituzione della Repubblica Italiana*, Gazzetta Ufficiale, Nr 298, z 27.12.1947 r., ze zm.

¹⁰ W oryginale: *La Repubblica riconosce i diritti della famiglia come società naturale fondata sul matrimonio*.

¹¹ W oryginale: *La Repubblica agevola con misure economiche e altre provvidenze la formazione della famiglia e l'adempimento dei compiti relativi, con particolare riguardo alle famiglie numerose*.

¹² Конституция на Република България, „Държавен Вестник”, Nr 56, z 13.7.1991 r., ze zm.

¹³ W oryginale: Семейството, майчинството и децата са под закрилата на държавата и обществото.

¹⁴ Magyarország Alaptörvénye, Magyar Közlöny, Nr 43, z 25.4.2011 r., ze zm.

¹⁵ W oryginale: *Magyarország védi a házasság intézményét mint férfi és nő között, önkéntes elhatározás alapján létrejött életközösséget, valamint a családot mint a nemzeti fennmaradásának alapját. A családi kapcsolat alapja a házasság, illetve a szülő-gyermek viszony*.

¹⁶ Zob. A. Mączyński, *Konstytucyjne podstawy prawa rodzinnego*, [w:] *Państwo prawa i prawo karne*, red. P. Kardas, T. Sroka, W. Wróbel, Warszawa 2012, s. 759–761.

¹⁷ Por. *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz*, red. L. Garlicki Leszek, M. Zubik, Warszawa 2016, komentarz do art. 18 Konstytucji RP.

¹⁸ Por. K. Święch, *Pozycja rodziny w polskim prawie podatkowym*, Warszawa 2013, s. 15 i 16 oraz T. Kardach, M. Karlikowska, *Ułgi rodzinne w podatkach dochodowych od osób fizycznych w wybranych państwach OECD*,

doktryna¹⁹, ale nie są one jednolite. Na potrzeby rozważań prowadzonych w niniejszym referacie pojęciem rodziny obejmuje się małżeństwo oraz ich zstępnych i wstępnych, w tym zarówno tzw. rodziny pełne, jak i niepełne²⁰ (np. osoby samotnie wychowujące dzieci czy bezdzietne małżeństwa), wstrzymując się od analiz dotyczących związków nieformalnych z uwagi na brak ich uregulowania w polskim systemie prawa. Opierając się na takim rozumieniu pojęcia rodzina przez politykę prorodziną, której z resztą samo zdefiniowanie i związana z tym dyskusja wykraczają poza ramy niniejszego referatu²¹, rozumie się politykę państwa, obejmującą między innymi pewne rozwiązania prawne, przyjęte i realizowane przez władzę publiczną tak, aby zapewnić ochronę i opiekę nad rodziną. Z tak zdefiniowanym zakresem wiąże się polityka podatkowa, w ramach której podatki powinny być skonstruowane z uwzględnieniem zapewnienia wspomnianej ochrony oraz wspierania rodziny – tak określone konstytucyjnie wartości musi też bowiem respektować system podatkowy.

Oczywiście polityka podatkowa jest tylko jedną z polityk rozważanych w kontekście polityki prorodzinnej, dla realizacji której niektóre kraje wykorzystują instrumenty pomocy socjalnej dla najuboższych rodzin lub pomocy dla rodzin z małoletnimi dziećmi, inne stosują system dodatków rodzinnych czy też zasiłków macierzyńskich i wychowawczych, jeszcze inne próbują, przynajmniej deklaratorywnie, wpływać na wzrost urodzeń przez politykę podatkową. Zaznaczyć bowiem należy, iż zagadnienie polityki prorodzinnej, w tym w kontekście podatkowym, często koncentrowane jest wokół kwestii zwiększania stopy przyrostu naturalnego (przeciwdziałania jego spadkowi)²², podczas gdy przecież mogą występować też rodziny bezdzietne (zarówno w związkach formalnych, jak i w związkach nieformalnych) czy też rodziny wielopokoleniowe (w polskich realiach też można i należy akceptować istnienie rodziny wielopokoleniowej²³), stąd też w niektórych systemach podatkowych – np. w systemie hiszpańskim – przy opodatkowaniu dochodu rodziny uwzględnia się jako członków rodziny zamieszkujących z podatnikiem wstępnych powyżej 65 roku życia (lub dotkniętych niepełnosprawnością), jakkolwiek oczywiście pod pewnymi dodatkowymi warunkami.

„Kwartalnik Prawa Podatkowego”, 2001/3-4, s. 58.

¹⁹ Zob. A. Nita, *Z problematyki opodatkowania rodziny podatkiem dochodowym od osób fizycznych*, „Monitor Prawniczy”, 1993/6, s. 164-166 i 166 i przywołana tam literatura.

²⁰ Określenie zaczerpnięte z: *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz*, red. L. Garlicki Leszek, M. Zubik, Warszawa 2016, komentarz do art. 18 Konstytucji RP.

²¹ Zob. np.: B. Balcerzak-Paradowska, *Rodzina i polityka rodzinna na przełomie wieków: przemiany, zagrożenia, potrzeba działań*, Warszawa 2004; *Ekonomia polityki rodzinnej: wybrane zagadnienia*, red. J. Szczepaniak-Sienniak, Wrocław 2021; *Polityka rodzinna w wymiarze lokalnym, regionalnym i krajowym*, red. J. Szczepaniak-Sienniak, A. Kubów, Wrocław 2016; *Sytuacja rodzin i polityka rodzinna w Polsce po dekadzie członkostwa w Unii Europejskiej*, red. J. Szczepaniak-Sienniak, A. Kubów., Wrocław 2016; W. Turnowiecki, *Polityka rodzinna*, [w:] *Wprowadzenie do polityki społecznej*, red. R. Gabryszak, D. Magierka, Warszawa 2009; inne pozycje.

²² Zob. np. K. Świąch, *Pozycja rodziny w polskim prawie podatkowym*, Warszawa 2013, s. 380 i 381.

²³ *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz*, red. L. Garlicki Leszek, M. Zubik, Warszawa 2016, komentarz do art. 18 Konstytucji RP.

3. ISTOTA SPOJRZENIA NA PROBLEM: STYMULACJA CZY SPRAWIEDLIWOŚĆ?

Zagadnienia związane z opodatkowaniem rodziny występują w obszarze różnych podatków²⁴ (majątkowych, w tym zwłaszcza podatku od spadków i darowizn, obrotowych: podatku od towarów i usług, ale też podatku od czynności cywilnoprawnych czy innych); koncentrując się jednak na kwestiach opodatkowania dochodu, w polskim systemie podatkowym zagadnienie to wiąże się przede wszystkim z instytucją wspólnego rozliczenia małżonków lub osób samotnie wychowującej dzieci oraz tzw. ulgi na dzieci. Jest to zagadnienie silnie związane też z instytucją tzw. kwoty wolnej, która to kwota zarówno obecnie, jak i w świetle zmian od 2022 r., sama w sobie nie jest powiązana z sytuacją rodzinną podatnika. Od 2017 roku²⁵ kwota ta stała się zależna od wysokości dochodu i nadano jej charakter degresywny. Podstawa obliczenia podatku została podzielona na 4 progi, a kwota wolna od podatku jest obliczana inaczej dla każdego z nich, przy czym z chwilą osiągnięcia czwartego progu (tj. 127 000 zł) – kwota ta już nie przysługuje. Zgodnie z art. 27 ust. 1a u.p.d.o.f. kwota zmniejszająca podatek, o której mowa w art. 27 ust. 1 u.p.d.o.f., odliczana w rocznym obliczeniu podatku lub w zeznaniu rocznym wynosi:

- 1360 zł – dla podstawy obliczenia podatku nieprzekraczającej kwoty 8000 zł;
- 1360 zł pomniejszone o kwotę obliczoną według wzoru: $834 \text{ zł } 88 \text{ gr} \times (\text{podstawa obliczenia podatku} - 8000 \text{ zł}) \div 5000 \text{ zł}$ – dla podstawy obliczenia podatku wyższej od 8000 zł i nieprzekraczającej kwoty 13 000 zł;
- 525 zł 12 gr – dla podstawy obliczenia podatku wyższej od 13 000 zł i nieprzekraczającej kwoty 85 528 zł;
- 525 zł 12 gr pomniejszone o kwotę obliczoną według wzoru: $525 \text{ zł } 12 \text{ gr} \times (\text{podstawa obliczenia podatku} - 85 528 \text{ zł}) \div 41 472 \text{ zł}$ – dla podstawy obliczenia podatku wyższej od 85 528 zł i nieprzekraczającej kwoty 127 000 zł.

W przypadku podatnika rozliczającego się wspólnie z małżonkiem lub jako osoba samotnie wychowująca dziecko kwota ta może ulec w pewnych sytuacjach efektywnemu zwiększeniu do jej dwukrotności, co wynika z zastawiania mechanizmu tzw. spillingu albo inaczej ilorazu, o którym jest mowa w art. 6 u.p.d.o.f. Zgodnie z art. 6 ust. 1 u.p.d.o.f. małżonkowie podlegają odrębnemu opodatkowaniu od osiągniętych przez nich dochodów, z tym że na podstawie art. 6 ust. 2 u.p.d.o.f. małżonkowie podlegający nieograniczonemu obowiązkowi podatkowemu (w pewnych sytuacjach – także obowiązkowi ograniczonemu²⁶), przy spełnie-

²⁴ Zob. H. Litwińczuk, *Opodatkowanie rodziny*, Warszawa 1989; I. Bolkowiak, M. Majewicz, *Polityka rodzinna a system podatkowy*, Warszawa 1996; K. Święch, *Pozycja rodziny w polskim prawie podatkowym*, Warszawa 2013.

²⁵ Zmiana wprowadzono ustawą z 29 listopada 2016 r. o zmianie ustawy o podatku dochodowym od osób fizycznych, ustawy o podatku dochodowym od osób prawnych oraz ustawy o zmianie ustawy – Ordynacja podatkowa oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. poz. 1926).

²⁶ Zob. art. 6 ust. 3a u.p.d.o.f.

ni pewnych dodatkowych warunków, mogą być, z pewnymi zastrzeżeniami, na wspólny wniosek wyrażony w zeznaniu podatkowym, opodatkowani łącznie od sumy swoich dochodów, po uprzednim odliczeniu, odrębnie przez każdego z małżonków kwot pomniejszających dochód, a podatek określa się na imię obojga małżonków w podwójnej wysokości podatku obliczonego od połowy łącznych dochodów małżonków. Z kolei zgodnie z art. 6 ust. 4 u.p.d.o.f. od dochodów rodzica lub opiekuna prawnego, podlegającego nieograniczonemu obowiązkowi podatkowemu (w pewnych sytuacjach też obowiązkowi organicznemu²⁷) będącego panną, kawalerem, wdową, wdowcem, rozwódką, rozwodnikiem albo osobą, w stosunku do której orzeczono separację w rozumieniu odrębnych przepisów, lub osobą pozostającą w związku małżeńskim, jeżeli jej małżonek został pozbawiony praw rodzicielskich lub odbywa karę pozbawienia wolności, jeżeli ten rodzic lub opiekun w roku podatkowym samotnie wychowuje dzieci:

- 1) małoletnie,
- 2) bez względu na ich wiek, które zgodnie z odrębnymi przepisami otrzymały zasiłek (dodatek) pielęgnacyjny lub rentę socjalną,
- 3) do ukończenia 25 roku życia uczące się w szkołach, o których mowa w przepisach o systemie oświaty, przepisach o szkolnictwie wyższym i nauce lub w przepisach regulujących system oświatowy lub szkolnictwo wyższe obowiązujących w innym niż Rzeczpospolita Polska państwie,

przy spełnieniu pewnych dodatkowych warunków – podatek może być określony, z pewnymi zastrzeżeniami, na wniosek wyrażony w rocznym zeznaniu podatkowym, w podwójnej wysokości podatku obliczonego od połowy dochodów osoby samotnie wychowującej dzieci, z uwzględnieniem art. 7 u.p.d.o.f., z tym że do sumy tych dochodów nie wlicza się dochodów (przychodów) opodatkowanych w sposób zryczałtowany na zasadach określonych w tej ustawie²⁸.

Zgodnie z projektem nowelizacji u.p.d.o.f. z września 2020 r.²⁹ kwota wolna miała zostać podniesiona do 30 000 zł dla podatników, których podstawa obliczenia podatku nie przekroczyłaby 120 000 zł (odliczenie od podatku kwoty 5 100 zł); po przekroczeniu tego progu kwota wolna ma nie przysługiwać. Zmianę tę wprowadzono ustawą nowelizującą z 2021 r. Nadal jednak w systemie polskim kwota wolna jest zasadniczo jednolita dla osób o takiej samej podstawie obliczenia podatku, co powoduje, iż w gruncie rzeczy brakuje jej prawidłowego uzasadnienia ekonomicznego, dla zapewnienia którego konieczna jest jej indywidualizacja z uwzględnieniem sytuacji osobistej i właśnie rodzinnej podatnika. Takie zindywidualizowanie występuje w systemie hiszpańskim, w którym kwota nie-

²⁷ Zob. art. 6 ust. 4a u.p.d.o.f.

²⁸ Przepisy uchylone *ustawą z 29 października 2021 r. o zmianie ustawy o podatku dochodowym od osób fizycznych, ustawy o podatku dochodowym od osób prawnych oraz niektórych innych ustaw* (Dz.U. poz. 2105), zwaną dalej ustawą nowelizującą z 2021 r., w związku z wprowadzeniem przez nią odliczenia od podatku w art. 27ea u.p.d.o.f. obowiązującym od 1 stycznia 2022 r.

²⁹ Rządowy projekt *ustawy o zmianie ustawy o podatku dochodowym od osób fizycznych, ustawy o podatku dochodowym od osób prawnych oraz niektórych innych ustaw*, druk nr 1532 z 8 września 2021 r.

podlegająca opodatkowaniu jest zróżnicowana w ramach instytucji dostosowania podatku do okoliczności osobistych i rodzinnych podatnika (hiszp. *adecuación del impuesto a las circunstancias personales y familiares del contribuyente*). I tak podstawowa kwota zmniejszająca w ramach tej instytucji dochód do opodatkowania przewidziana w przepisach hiszpańskiej ustawy o podatku dochodowym od osób fizycznych³⁰ wynosi 5500 euro, które ulega podwyższeniu o 1150 euro, jeśli podatnik ukończył 65 lat, a o kolejne 1400 euro – 75 lat³¹. Z tytułu każdego zamieszkałego z podatnikiem zstępnego (i nieosiągającego pewnych dochodów) w wieku poniżej 25 lat lub niepełnosprawnego, kwota ta ulega zwiększeniu o 2400 euro rocznie na pierwszego zstępnego, 2700 euro – na drugiego, 4000 euro – na trzeciego i 4500 euro na czwartego i każdego kolejnego³². W przypadku zamieszkujących z podatnikiem wstępnym (i nieosiągających pewnych dochodów) w wieku powyżej 65 lat lub niepełnosprawnych, kwota ta wynosi 1150 euro na każdego wstępnego; kwota ta podlega zwiększeniu o 1400 euro, gdy wstępny ukończył 75 lat³³. Ponadto dodatkowe kwoty zmniejszające dochód do opodatkowania przysługują z tytułu niepełnosprawności własnej podatnika, jego zstępnym lub wstępnym (3000 euro lub 9000 euro – w zależności od stopnia niepełnosprawności i dodatkowo 3000 euro w sytuacji, gdy podatnik lub członek jego rodziny potrzebuje pomocy osób trzecich lub ma ograniczoną możliwość poruszania się³⁴)³⁵. Celem regulacji przewidującej przedstawione odliczenia jest zwolnienie z opodatkowania kwot niezbędnych na pokrycie podstawowych potrzeb osobistych lub rodzinnych podatnika³⁶, dla ustalenia których bierze się pod uwagę m.in. liczbę członków rodziny, przesłanki wieku i niepełnosprawności. Podkreślić przy tym należy, iż w systemie hiszpańskim kwoty wolne mogą być nawet kilkakrotnie zwielokrotniane (np. przy czwórce dzieci kwota ta może wynieść w wariancie podstawowym 13 600 euro, podczas gdy przy dwójce – 5 100 euro), a nie jedynie podwajane, jak w systemie polskim.

Oprócz samego zróżnicowania kwot z uwzględnieniem liczby członków rodziny, ich wieku i ewentualnej niepełnosprawności, odmienna jest też sama metodologia stosowana dla zwolnienia w systemie hiszpańskim pewnej kwoty z

³⁰ *Ley 35/2006, de 28 de noviembre, del Impuesto sobre la Renta de las Personas Físicas y de modificación parcial de las leyes de los Impuestos sobre Sociedades, sobre la Renta de no Residentes y sobre el Patrimonio*, Boletín Oficial de Estado, Nr 285, z 29.11.2006 r., ze zm., dalej: LIRPF. Ogólna charakterystyka tej ustawy i systemu opodatkowania podatkami dochodowymi w Hiszpanii zob.: M. Supera-Markowska, *Uwarunkowania prawne polsko-hiszpańskiej współpracy gospodarczej – przewodnik dla przedsiębiorców*, Warszawa 2019, s. 98-101.

³¹ Art. 57 LIRPF.

³² Art. 58 LIRPF.

³³ Art. 59 LIRPF.

³⁴ Art. 60 LIRPF.

³⁵ Szerzej na temat tych odliczeń zob. S. Moreno González, *El impuesto sobre la renta de las personas físicas (II)*, [w:] *Manual de derecho tributario: parte especial*, red. L. M. Alonso González, M. Á. Collado Yurrita, S. Moreno González, Barcelona 2018, s. 117-120.

³⁶ S. Moreno González, *El impuesto sobre la renta de las personas físicas (II)*, [w:] *Manual de derecho tributario: parte especial*, red. L. M. Alonso González, M. Á. Collado Yurrita, S. Moreno González, Barcelona 2018, s. 117.

opodatkowania, gdzie kwoty te podlegają odliczeniu od dochodu, podczas gdy w systemie polskim następuje w tym celu odpowiednie pomniejszenie wyliczonego podatku, co nie zmienia faktu, iż zasadniczo w obydwu wariantach dochodzi do zwolnienia pewnej części dochodu z opodatkowania, jakkolwiek system hiszpański wydaje się bardziej przejrzysty³⁷.

W systemie polskim kolejną konstrukcją istotną w kontekście opodatkowania dochodu rodziny jest tzw. ulga na dzieci³⁸, często prezentowana jako instrument podatkowy „zachęcający do posiadania dzieci”. Zgodnie z art. 27f ust.1 u.p.d.o.f. podatnik ma prawo odliczyć od podatku stosownie obliczoną kwotę na każde małoletnie dziecko, w stosunku do którego w roku podatkowym:

- 1) wykonywał władzę rodzicielską;
- 2) pełnił funkcję opiekuna prawnego, jeżeli dziecko z nim zamieszkiwało;
- 3) sprawował opiekę poprzez pełnienie funkcji rodziny zastępczej na podstawie orzeczenia sądu lub umowy zawartej ze starostą. Kwota odliczenia wynosi od 92,67 zł do 225 zł na jedno dziecko miesięcznie; w niektórych przypadkach (tylko jednego dziecka przy przekroczeniu pewnego progu dochodów przez podatnika) odliczenie nie przysługuje.

W tak zarysowanym kontekście widoczne jest wyraźnie już wcześniej zasygnalizowane kluczowe zagadnienie związane z opodatkowaniem dochodu rodziny, którego dotyczą następujące pytania:

- czy regulacje podatkowe dotyczące sytuacji rodzinnej podatnika powinny być traktowane jako instrumenty funkcji stymulacyjnej mające zachęcać do pewnych zachowań „prorodzinnych” kosztem funkcji fiskalnej?
- czy też w gruncie rzeczy istota problemu opodatkowania dochodu w rodzinie sprowadza się właśnie do prawidłowego ustalenia zdolności podatkowej (sprawiedliwej realizacji funkcji fiskalnej), co nie jest wręcz możliwe bez uwzględnienia sytuacji rodzinnej podatnika i wymaga właśnie *dostosowania podatku do sytuacji osobistej i rodzinnej podatnika* poprzez pewne szczególne zasady dotyczące ustalenia dochodu?

Innymi słowy czy polityka podatkowa uwzględniająca sytuację rodzinną jest lub ma być przejawem stymulacji kosztem funkcji fiskalnej czy prawidłowym realizowaniem zasady sprawiedliwości? Przypomnieć należy, iż funkcja fiskalna jest podstawową funkcją podatków³⁹, a w literaturze wręcz poddaje się pewnej

³⁷ W literaturze polskiej zwraca się uwagę, iż w tym zakresie w naszym systemie *wybrano rozwiązanie najbardziej skomplikowane* (E. K. Drozdowski, *Zasada zdolności płatniczej*, Poznań 2018, s. 157).

³⁸ Na temat też innych ulg w podatkach dochodowych mogących wpływać na sytuację rodziny, bezpośrednio albo pośrednio, zob. W. Wójtowicz, P. Smoleń, *Podatek dochodowy od osób fizycznych – prorodzinny czy neutralny?*, Warszawa 1999, s. 68 i n.

³⁹ Por. np.: M. Bitner, E. Chojna-Duch, M. Grzybowski, J. Chowaniec, P. Karwat, E. Kornberger-Sokołowska, M. Lachowicz, H. Litwińczuk, W. Modzelewski, K. Radzikowski, M. Supera-Markowska, M. Ślifirczyk, K. Tettak, M. Waluga, *Prawo finansowe. Prawo finansów publicznych. Prawo podatkowe. Prawo bankowe*, Warszawa 2017, s. 274; A. Gomułowicz, J. Małecki, *Podatki i prawo podatkowe*, Warszawa 2013, s. 259; W. Wójtowicz, *Problem „prorodzinności” podatku dochodowego osób fizycznych*, [w:] *Konstytucja – ustrój, system finansowy państwa: księga pamiątkowa ku czci prof. Natalii Gajl*, red. T. Romanowska-Dębowska, S. Jankiewicz, War-

krytyce pozafiskalne wykorzystywanie podatków⁴⁰. Dla realizacji funkcji fiskalnej art. 84 Konstytucji RP⁴¹ statuuje powszechny obowiązek ponoszenia ciężarów publicznych, w tym podatków, co dotyczy też członków rodzin. Powszechność opodatkowania pozostaje jednak w ścisłym związku z koncepcją zdolności podatkowej, mającej zapewnić sprawiedliwe rozłożenie ciężarów podatkowych.

Zasada sprawiedliwości podatkowej ujmowana jest w dwu aspektach, sprawiedliwości poziomej i sprawiedliwości pionowej. Sprawiedliwość pionowa jest ściśle związana z zasadą zdolności podatkowej⁴². W literaturze wskazuje się na dwa wymiary zdolności podatkowej: sensu *largo* – podatek musi nawiązywać do przejawów zdolności podatkowej, tj. do ekonomicznych źródeł opodatkowania, oraz sensu *stricto* – ponoszenie ciężarów podatkowych powinno być zindywidualizowane⁴³. Sprawiedliwość pozioma, wprowadzająca zakaz dyskryminacji, jest natomiast konkretyzowana przez zasadę powszechności i zasadę równości⁴⁴. W tym kontekście pojawia się zatem zagadnienie, czy pewne szczególne rozwiązania podatkowe dla rodziny w systemie opodatkowania dochodu są przywilejem naruszającym zasadę równości w imię osiągania pewnych celów społecznych (demograficznych) czy też przejawem prawidłowej realizacji zasady równości w ujęciu materialnym? Sprowadzając te teoretycznoprawne zagadnienia do oceny pewnych istniejących regulacji w polskich regulacjach u.p.d.o.f.: czy wspólne rozliczenie małżonków lub osób samotnie wychowujący dzieci jest przywilejem, a ulga na dzieci instrumentem stymulacyjnym polityki prorodzinnej czy też są to niezbędne (co nie oznacza, że wystarczające) przejawy prawidłowego ustalania zdolności podatkowej i konstruowania sprawiedliwego systemu opodatkowania podatkiem dochodowym dla osób fizycznych? Warto w tym miejscu przypomnieć też koncepcję systemowej sprawiedliwości prawa podatkowego, w myśl której zdolność podatkowa nie może być traktowana w sposób izolowany, lecz właśnie systemowo⁴⁵. W kontekście opodatkowania dochodu rodziny oznacza to konieczność uwzględniania całości systemu transferów od rodziny do budżetów publicznych i ze środków publicznych do rodziny, a nie tylko jej opodatkowania, co jednakże przekracza już ustalany zakres niniejszego referatu, zwłaszcza że tematyka jest

szawa 1999, s. 408; *Wstęp do nauki polskiego prawa podatkowego*, red. W. Modzelewski, Warszawa 2005, s. 24-27.

⁴⁰ Zob. W. Wójtowicz, *Problem „prorodzinności” podatku dochodowego osób fizycznych*, [w:] *Konstytucja – ustroj, system finansowy państwa: księga pamiątkowa ku czci prof. Natalii Gajl*, red. T. Romanowska-Dębowska, S. Jankiewicz, Warszawa 1999, s. 409; *Wstęp do nauki polskiego prawa podatkowego*, red. W. Modzelewski, Warszawa 2005, s. 24-27.

⁴¹ Zgodnie z którym każdy jest obowiązany do ponoszenia ciężarów i świadczeń publicznych, w tym podatków, określonych w ustawie.

⁴² Szerzej o koncepcji zdolności podatkowej: E. K. Drozdowski, *Zasada zdolności płatniczej*, Poznań 2018; A. Gomułowicz, *Postulat sprawiedliwości podatkowej a prawodawstwo podatkowe*, [w:] *Księga pamiątkowa ku czci Profesora Apoloniusza Kosteckiego: studia dziedziny praw podatkowego*, Toruń 1998, s. 85-91; A. Gomułowicz, J. Małecki, *Podatki i prawo podatkowe*, Warszawa 2013, s. 74-75, 245-246.

⁴³ E. K. Drozdowski, *Zasada zdolności płatniczej*, Poznań 2018, s. 109, 144 i 182-183

⁴⁴ A. Gomułowicz, *Zasada sprawiedliwości podatkowej*, Warszawa 2001, s. 27.

⁴⁵ A. Gomułowicz, *Zasada sprawiedliwości podatkowej w orzecznictwie Trybunału Konstytucyjnego: aspekt materialny*, Warszawa 2003, s. 56

niezwykle złożona z uwagi na jej silne upolitycznienie i ścieranie się w prowadzonych dyskusjach argumentów politycznych właśnie, społecznych i prawnych⁴⁶.

4. NEUTRALNOŚĆ OPODATKOWANIA A FAKTYCZNY WPŁYW PODATKÓW NA RODZINĘ

Analizując teoretycznie kwestię ewentualnego wpływu podatków na rodzinę lub jej kształtowanie, można wyróżnić dwa podstawowe warianty: zrealizowanie zasady neutralności (opodatkowanie nie ma wpływu) bądź właśnie wpływ podatków, pożądaný przez ustawodawcę w przypadku próby wykorzystania podatków do realizacji funkcji stymulacyjnej lub nieprzewidziany. W przypadku próby interwencyjnego oddziaływania na rodzinę lub jej kształtowanie (zwłaszcza zwiększenie dzietności), co może znajdować pewne potencjalne uzasadnienie w przytoczonych regulacjach konstytucyjnych dotyczących rodziny i założeniach polityki prorodzinnej państwa, możliwe jest:

- wystąpienie wpływu pożądanego przez ustawodawcę, np. następuje zwiększenie stopy przyrostu naturalnego (jakkolwiek niekoniecznie dzięki instrumentom podatkowym albo jest to trudne do ustalenia),
- zakładany cel nie zostanie osiągnięty, pomimo wprowadzenia instrumentu podatkowego który miałby temu służyć (jakkolwiek mogły się do tego przyyczynić inne czynniki),
- zastosowany przez ustawodawcę instrument prowadzi do innego skutku niż pożądaný, czasami nieprzewidzianego (np. zmniejszenie chęci do podejmowania pracy przez niektórych członków rodziny w przypadku, gdy wystąpienie lub przekroczenie pewnego poziomu dochodów może decydować o utracie prawa do skorzystania z pewnych odliczeń podatkowych),
- któryś z powyższych efektów może wystąpić, mimo że ustawodawca nie zakładał żadnego efektu interwencyjnego normy podatkowej;
w każdym przypadku ocena, na ile faktycznie norma podatkowa wpłynęła lub nie na wystąpienie określonego skutku bądź jego brak, jest niezwykle trudne z uwagi na wielość czynników innych niż podatkowe, które mogły mieć określony efekt oddziałujący. Ponadto, jak wskazuje się w literaturze⁴⁷, konsekwencje wywierane na rzeczywistość społeczno-gospodarczą przez nałożony podatek często są odmienne od zamierzeń ustawodawcy.

Abstrahując od założeń i oczekiwań ustawodawcy oraz trudności metodologicznych w ustaleniu faktycznego oddziaływania podatków, teoretycznie (czasem też praktycznie) mogą one wpływać na rodziny m.in.:

- zachęcając do sformalizowania faktycznych związków i zawarcia małżeństwa oraz zachęcać do ich utrzymania (np. wspólne rozliczenie małżonków),
- wspomagając decyzję o posiadaniu dzieci (np. ulga dziecko),

⁴⁶ Por. K. Świąch, *Pozycja rodziny w polskim prawie podatkowym*, Warszawa 2013, s. 13.

⁴⁷ A. Gomułowicz, P. Małecki, *Podatki a prawo podatkowe*, Warszawa 2013, s. 258.

- zniechęcając do aktywności zawodowej niektórych członków rodziny (np. w przypadku, gdy ulgi podatkowe zależą od poziomu dochodów),
jakkolwiek racjonalnie podchodząc do zagadnienia, wydaje się, że, o ile występuje jakiś efekt stymulacyjny, to raczej co do momentu w czasie czy wspierania już niemal podjętych decyzji, a nie wpływu na samą istotę decyzji (czy w ogóle zawrzeć związek małżeński, czy w ogóle posiadać dzieci). Szczególnym przypadkiem jest sytuacja, gdy pewne regulacje dotyczące opodatkowania dochodu rodziny mogą negatywnie wpłynąć na skłonność do pracy jej poszczególnych członków. Chodzi zwłaszcza o to, gdy jedno z małżonków może być zupełnie nieaktywne zarobkowo i mimo to możliwe jest wspólne rozliczenie małżonków, które w takich sytuacjach jest wręcz najbardziej korzystne i przez to może zniechęcać do podejmowania działalności zarobkowej⁴⁸. Podobny efekt może przynieść ulga na jedno dziecko warunkowana nieprzekroczeniem pewnego progu dochodów. Przypomnieć bowiem należy, iż w polskim systemie jedynie w przypadku co najmniej 2 dzieci możliwość skorzystania z tzw. ulgi na dzieci nie zależy od dochodu; przy jednym dziecku nie można natomiast przekroczyć poziomu 112 tys. zł (56 tys.)⁴⁹, jakkolwiek początkowo (do 2012 r.) ulga ta miała charakter powszechny. Kryterium dochodowe w przypadku tej ulgi budzić może wątpliwości co do prawidłowego realizowania zasady równości w ujęciu materialnym z uwagi na brak w takim przypadku wyrównania ubytku w zdolności podatkowej⁵⁰. Tymczasem kluczowe w konstruowaniu systemu opodatkowania dochodu rodziny powinno być zapewnienie, że opodatkowanie to będzie sprawiedliwe, czyli oparte na prawidłowym ustalaniu zdolności podatkowej, w tym w szczególności *sensu stricto*. I to powinno stanowić główną przesłankę przy określaniu zasad opodatkowaniu dochodu rodziny we współczesnych systemach podatkowych. Pozostałe kwestie, które mogą, i wręcz powinny mieć rzeczywisty efekt stymulacyjny (dostęp do żłobków i przedszkoli, elastyczny czas pracy, życzliwe podejście do korzystania z praw rodzicielskich czy też pewne świadczenia finansowe, np. w postaci zasiłków rodzinnych⁵¹), pozostają już bowiem poza polityką podatkową, której rolą jest dostarczenie środków finansowych na realizację tych innych polityk finansowanych z podatków przy sprawiedliwym rozłożeniu ciężaru podatkowego. Co do tego, czy jest to sprawiedliwe rozłożenie – prawidłowe ustalenie zdolności podatkowej rodziny – w polskim systemie, mogą pojawiać się pewne wątpliwości.

⁴⁸ Tak też E. K. Drozdowski, *Zasada zdolności płatniczej a polski system podatkowy*, Poznań 2018, s. 154-155.

⁴⁹ Art. 27f ust. 2 pkt 1 u.p.d.o.f.

⁵⁰ E. K. Drozdowski, *Zasada zdolności płatniczej a polski system podatkowy*, Poznań 2018, s. 158.

⁵¹ Zob. W. Wójtowicz, *Problem „prorodzinności” podatku dochodowego osób fizycznych*, [w:] *Konstytucja – ustrój, system finansowy państwa: księga pamiątkowa ku czci prof. Natalii Gajl*, red. T. Romanowska-Dębowska, S. Jankiewicz, Warszawa 1999, s. 409

5. USTALANIE ZDOLNOŚCI PODATKOWEJ RODZINY – MOŻLIWE ZMIANY DE LEGE FERENDA

W polskim systemie kwestie opodatkowania dochodu rodziny wiążą się przede wszystkim z instytucją wspólnego opodatkowania małżonków lub osób samotnie wychowujących dzieci oraz tzw. ulgą na dzieci. Według danych dotyczących rozliczenia za 2018 r.⁵² z możliwości łącznego opodatkowania dochodów małżonków skorzystało 8 327 606 podatników, (tj. 31,91% ogólnej liczby podatników opodatkowujących dochody przy zastosowaniu skali podatkowej), z rozliczenia jako osoba samotnie wychowująca dzieci – 524 495 podatników (tj. 2,01% ogólnej liczby podatników opodatkowujących dochody przy zastosowaniu skali podatkowej), a z tzw. ulgi na dzieci – 4 467 873 podatników (kwota odliczona od podatku powiększona o zwrot nieodliczonej ulgi na dzieci wyniosła 6,9 mln zł, a liczba dzieci – 6 484 416). W rozliczeniu za 2019 r.⁵³ z możliwości łącznego opodatkowania dochodów małżonków skorzystało 8 106 708 podatników (tj. 31,0% ogólnej liczby podatników opodatkowujących dochody przy zastosowaniu skali podatkowej), z opodatkowania dochodów na zasadach przysługujących osobom samotnie wychowującym dzieci – 514 224 podatników (tj. 2,0% ogólnej liczby podatników opodatkowujących dochody przy zastosowaniu skali podatkowej), a z tzw. ulgi na dzieci – 4 736 990 podatników (kwota odliczona od podatku powiększona o zwrot nieodliczonej ulgi na dzieci – 6,9 mln zł, a liczba dzieci – 6 559 875). Jak już sygnalizowano, ta pierwsza konstrukcja (tzw. splitting) prezentowana jest często jako przywilej (preferencja) podatkowy (podatkowa)⁵⁴. Przywilej – rozumiany jako kategoria powodująca naruszenie równości – jednak to zdaniem Autorki nie jest, gdyż podatnicy o takim samym dochodzie, ale z obowiązkiem utrzymania członków rodziny, nie są przecież w takiej samej sytuacji jak podatnicy dysponujący dochodem tylko na własne potrzeby⁵⁵ (istotna jest też liczba członków rodziny i ich sytuacja osobista, np. niepełnosprawność). Realizacja zasady równości wymaga natomiast rozłożenia ciężaru podatkowego równo dla podatników o takiej samej zdolności podatkowej, ale różnie – dla podatników o zdolności odmiennej⁵⁶. Co więcej, wydaje się że istniejący w Polsce system nie w pełni odpowiada postulatowi prawidłowego rozłożenia tego ciężaru. W mechani-

⁵² Ministerstwo Finansów, *Informacja dotycząca rozliczenia podatku dochodowego od osób fizycznych za 2018 rok*, Warszawa 2019, <https://www.podatki.gov.pl/media/5635/informacja-dotycz%C4%85ca-rozliczenia-podatku-pit-za-2018-r.pdf>.

⁵³ Ministerstwo Finansów, *Informacja dotycząca rozliczenia podatku dochodowego od osób fizycznych za 2019 rok*, Warszawa 2020, <https://www.podatki.gov.pl/media/6835/informacja-pit-za-2019.pdf>.

⁵⁴ Zob. np. Ministerstwo Finansów, *Informacja dotycząca rozliczenia podatku dochodowego od osób fizycznych za 2018 rok*, Warszawa 2019, <https://www.podatki.gov.pl/media/5635/informacja-dotycz%C4%85ca-rozliczenia-podatku-pit-za-2018-r.pdf>, s. 10 oraz Ministerstwo Finansów, *Informacja dotycząca rozliczenia podatku dochodowego od osób fizycznych za 2019 rok*, Warszawa 2020, <https://www.podatki.gov.pl/media/6835/informacja-pit-za-2019.pdf>, s. 10, gdzie mowa jest o „preferencyjnym rozliczeniu”.

⁵⁵ Por. W. Wójtowicz, *Problem „prorodzinności” podatku dochodowego osób fizycznych*, [w:] *Konstytucja – ustroj, system finansowy państwa: księga pamiątkowa ku czci prof. Natalii Gajl*, red. T. Romanowska-Dębowska, S. Jankiewicz, Warszawa 1999, s. 410-411.

⁵⁶ Por. E. K. Drodzowski, *Zasada zdolności płatniczej*, Poznań 2018, s. 62.

zmie tzw. *splittingu* uwzględnia się bowiem praktycznie dwu członków rodziny (z ewentualnie dalszą ulgą na etapie ustalania podatku dotyczącą dzieci), nawet gdy jest ich więcej. Nie różnicuje się zatem sytuacji małżeństw bezdzietnych i np. małżeństw z dwójką dzieci czy mającymi na utrzymaniu starszego członka rodziny⁵⁷. Jak już wcześniej wskazano, rozwiązanie takie występuje w systemie hiszpańskim w ramach instytucji dostosowania podatku dochodowego od osób fizycznych do sytuacji osobistej i rodzinnej podatnika i *de lege ferenda* można by rozważyć jego wprowadzenie w polskim systemie. Samo podwyższanie kwoty wolnej, bez uwzględnienia takich elementów sytuacji rodzinnej i osobistej, jak ilość dzieci, osoby starsze pozostające na utrzymaniu podatnika czy ewentualna niepełnosprawność i jej stopień, nie odpowiada koncepcji indywidualizacji ciężaru podatkowego i zasadzie zdolności podatkowej *sensu stricto*. Z rozwiązań tak ukierunkowanych, warto jeszcze wskazać, iż hiszpańskie rozwiązania przewidują też pewne odliczenia od dochodu w sytuacji śmierci członka rodziny⁵⁸, a z uwagi na zwiększone koszty w początkowym okresie życia dziecka w przypadku dziecka do lat 3 przysługuje jeszcze dodatkowe odliczenie w wysokości 2800 euro rocznie⁵⁹. Przy takiej konstrukcji podlegający opodatkowaniu dochód rodziny jest rzeczywiście dostosowany do sytuacji osobistej i rodzinnej podatnika (zstępni, wstępni, niepełnosprawność, śmierć), co z resztą dobrze oddaje sama nazwa tego rozwiązania („*dostosowania podatku do sytuacji osobistej i rodzinnej podatnika*”), któremu wyraźnie przyświeca dążenie do zapewnienia sprawiedliwego opodatkowania zgodnie z zasadą zdolności podatkowej⁶⁰ *sensu stricto*. W doktrynie hiszpańskiej konstrukcja ta wyraża zasadę subiektywnego (podmiotowego) dochodu netto (hiszp. *principio del neto subjetivo*), zgodnie z którą prawo podatkowe ma pozostawić wolne od opodatkowania minimum niezbędne dla godnej egzystencji podatnika⁶¹, tzw. minimum osobiste i rodzinne (hiszp. *minimo personal y familiar*)⁶². Dodać należy, iż zgłaszana w literaturze alternatywna propozycja wprowadzenia dla opodatkowania dochodu rodziny konstrukcji ilorazu rodzinnego⁶³ (wzorowana przede wszystkim na rozwiązaniach francuskich), byłaby znacznie bardziej skom-

⁵⁷ Por. W. Wójtowicz, *Problem „prorodzinności” podatku dochodowego osób fizycznych*, [w:] *Konstytucja – ustroj, system finansowy państwa: księga pamiątkowa ku czci prof. Natalii Gajl*, red. T. Romanowska-Dębowska, S. Jankiewicz, Warszawa 1999, s. 418.

⁵⁸ Zob. art. 61 ust. 4 LIRPF.

⁵⁹ Zob. art. 58 ust. 2 LIRPF.

⁶⁰ Wyrażoną wprost w Konstytucji Hiszpanii (art. 31 ust. 1).

⁶¹ Szerzej zob.: P. M. Herrera Molina, *Capacidad económica y sistema fiscal: análisis del ordenamiento español a luz del Derecho alemán*, Madrid 1998, s. 513-514; P. M. Muñoz, *El principio de capacidad económica como principio jurídico material de la tributación: su elaboración doctrinal y jurisprudencial en España*, “Ius et Praxis”, 2010/1, s. 313.

⁶² Zob. art. 56 LIRPF. Zgodnie z ust. 1 tego artykułu minimum osobiste i rodzinne stanowi taką część podstawy obliczenia podatku, która z uwagi na jej przeznaczenie na pokrycie podstawowych potrzeb osobistych i rodzinnych podatnika, nie podlega opodatkowaniu tym podatkiem (w oryginale: *El mínimo personal y familiar constituye la parte de la base liquidable que, por destinarse a satisfacer las necesidades básicas personales y familiares del contribuyente, no se somete a tributación por este Impuesto.*)

⁶³ W. Wójtowicz, *Problem „prorodzinności” podatku dochodowego osób fizycznych*, [w:] *Konstytucja – ustroj, system finansowy państwa: księga pamiątkowa ku czci prof. Natalii Gajl*, red. T. Romanowska-Dębowska, S. Jankiewicz, Warszawa 1999, s. 419-420.

plikowania niż zaprezentowana konstrukcja zindywidualizowanego ustalania subiektywnego dochodu netto na wzór przedstawianych rozwiązań hiszpańskich.

Druga koncepcją, której ewentualną implementację do polskiego systemu warto by rozważyć, jest opodatkowanie jako podatnika jednostki rodzinnej. Koncepcja ta zakłada, iż podatnikiem jest rodzina. W polskiej doktrynie⁶⁴ wyodrębniano *system łącznej podmiotowości podatkowej*, w którym małżonkowie traktowani są jako pewna całość, konsekwencją czego jest uznanie ich za kompleksowy podmiot podatkowy. Natomiast koncepcja opodatkowania jednostki rodzinnej zakłada takie podejście do całej rodziny, a nie tylko małżonków. W systemie hiszpańskim jest to rozwiązanie fakultatywne wobec indywidualnego rozliczenia każdego z członków rodziny i przyjmuje ono formę opodatkowania jednostki rodzinnej (hiszp. *unidad familiar*⁶⁵). Polega ono na tym, iż sumuje się dochody członków rodziny, dokonując stosownych odliczeń m. in. z racji ich sytuacji osobistej i rodzinnej, przy szczególnym dodatkowym odliczeniu przewidzianym dla jednostki rodzinnej (w wysokości 3400 lub 2150 euro)⁶⁶. Przy takiej konstrukcji podlegający opodatkowaniu dochód rodziny jest rzeczywiście dostosowany do jej sytuacji jako rodziny. W systemie takim nie chodzi o ewentualne uniknięcie progresji podatkowej, co kolei może być ekonomiczną przesłanką korzystania z tzw. ilorazu w systemie polskim. W systemie hiszpańskim takie zjawisko nie występuje, gdyż podatnikiem jest jednostka rodzinna, która od łącznie dla niej ustalonej podstawy opodatkowania płaci podatek według stosownej stawki. Zaznaczyć jednak należy, iż system hiszpański ma silnie rozbudowaną skalę podatkową (zasadniczo sześciostopniową⁶⁷), realizującą przez to konstytucyjną zasadę progresji⁶⁸ postrzeganą jako wręcz niezbędna do realizacji zasady sprawiedliwości podatkowej⁶⁹. Ewentualne wprowadzenie analogicznej koncepcji w systemie polskim wymagałaby przemyślenia konstrukcji skali podatkowej w u.p.d.o.f., obecnie zaledwie dwu (względnie trzy⁷⁰)stopniowej.

Trzecią natomiast kwestią do rozważenia jest ewentualne interwencyjne wykorzystywanie konstrukcji prawnopodatkowych do stymulacyjnego oddziaływania na członków rodziny. Takim przykładem w hiszpańskim systemie podatkowym jest ulga w postaci odliczenia od podatku dla kobiet posiadających dzieci w wieku do lat trzech. Mianowicie w przypadku, gdy kobieta jest aktywna zawodo-

⁶⁴ Zob. A. Kostecki, *Podmiotowość podatkowa małżonków*, „Państwo i Prawo”, 1963/1.

⁶⁵ Zob. art. 82-84 LIRPF.

⁶⁶ Szerzej: S. Moreno González, *El impuesto sobre la renta de las personas físicas (II)*, [w:] *Manual de derecho tributario: parte especial*, red. L. M. Alonso González, M. Á. Collado Yurrita, S. Moreno González, Barcelona 2018, s. 152-153.

⁶⁷ Zob. art. 63 LIRPF i szerzej M. Supera-Markowska, *Hiszpański system podatkowy – ogólna charakterystyka z uwzględnieniem najnowszych rozwiązań (wprowadzonych w 2021 r.) i specyficznych cech*, „Doradztwo Podatkowe. Biuletyn Instytutu Studiów Podatkowych”, 2021/4, s.47.

⁶⁸ Zob. art. 31 ust. 1 Konstytucji Hiszpanii.

⁶⁹ Szerzej zob. M. Á. Collado Yurrita, S. Moreno González, *Principios constitucionales del derecho financiero: principios materiales*, [w:] *Manual de derecho tributario: parte especial*, red. L. M. Alonso González, M. Á. Collado Yurrita, S. Moreno González, Barcelona 2018, s. 131-132.

⁷⁰ Przy uwzględnieniu daniny solidarnościowej.

wa, to ma prawo do odliczenia 1200 euro z tytułu każdego dziecka w tym wieku, a w przypadku ponoszenia wydatków w związku z pobytem dziecka w żłobku lub podobnej instytucji – dodatkowo do 1000 euro⁷¹. Ulga ta jest dostępna jedynie dla kobiet, co wynika z jej wyraźnie stymulacyjnego ukierunkowania, a mianowicie dążenia do aktywizacji zawodowej kobiet we wczesnych latach życia dziecka. W tym przypadku nie ulega wątpliwości interwencyjne ukierunkowanie normy podatkowej, które uzasadnienia zmniejszenie stopnia realizacji funkcji fiskalnej. Wprowadzenie ewentualnych rozwiązań stymulacyjnych w polskim systemie podatkowym, wymagałoby najpierw jednak ustalenia i jasnego wyartykułowania zakładanych do osiągnięcia celów polityki prorodzinnej.

6. PODSUMOWANIE

Celem niniejszego referatu było zwrócenie uwagi na pewne zagadnienie opodatkowania dochodu rodziny i zaprezentowanie podstawowych problemów w tym zakresie we współczesnych systemach podatkowych. W referacie podjęto pewną próbę odpowiedzi na pytanie, czy podatek dochodowy ma być wykorzystywany do stymulacyjnego oddziaływania na rodziny, czy też, z uwagi na cel fiskalny, powinien być neutralny, ale przy prawidłowym ustalaniu zdolności podatkowej w rodzinie? Otóż Autorka stoi na stanowisku, że podatek zasadniczo nie jest instrumentem do stymulacyjnego oddziaływania na rodzinę, natomiast bezwzględnie powinien być tak skonstruowany, aby można było prawidłowo ustalić zdolność podatkową rodziny, co nie wydaje się zapewnione w systemie polskim. Zwłaszcza traktowanie wspólnego rozliczenie małżonków czy osób samotnie wychowujących dzieci jako przywileju wydaje się niewłaściwym podejściem do tego zagadnienia, a jednocześnie nie jest wystarczające dla zapewnienia sprawiedliwego opodatkowania dochodu rodziny zgodnie z zasadą zdolności podatkowej *sensu stricto*. Podobnie określenie wysokości kwot wolnych od podatku z uwzględnieniem jedynie jego podstawy obliczenia nie znajduje wystarczającego uzasadnienia ekonomicznego. Warte zatem rozważenia byłoby wprowadzenie koncepcji zindywidualizowanego dostosowania dochodu do sytuacji osobistej i rodzinnej podatnika z uwzględnieniem zarówno zstępnych, jak i wstępnych, ich wieku i ewentualnej niepełnoprawności (a także śmierci). Pewnych wzorów w tym zakresie mogą dostarczyć rozwiązania hiszpańskie, które m.in. z uwagi na konstytucyjnie określoną tam zasadę zdolności podatkowej, na tym aspekcie się przede wszystkim koncentrują, co jest jednak jednocześnie połączone z konsekwentną realizacją zasadą progresji. W systemie polskim brakuje też w szczególności uwzględnienia sytuacji rodzin wielopokoleniowych, co wobec starzejącego się społeczeństwa może być coraz bardziej istotne. Pogłębionej refleksji warto by też poddać kategorię jednostki rodzinnej jako podatnika, która absolutnie jednak nie powinna być analizowana bez zbadania szerszego kontekstu wysokości ciężaru

⁷¹ Zob. art. 81 LIRPF.

podatkowego (rozbudowy skali podatkowej). Ewentualne wykorzystanie podatku do stymulacyjnego oddziaływania – czemu powinny służyć zasadniczo inne niż podatki instrumenty – mogłoby następować poprzez odpowiednio ukształtowane ulgi w formie odliczeń od podatku, np. mające wspierać aktywność zawodową kobiet we wczesnym okresie życia dziecka. Wymaga to jednak najpierw ustalenia i jasnego wyartykułowania celów polityki prorodzinnej, znajdujących uzasadnienie w wartościach konstytucyjnych i wpisanych w spójną koncepcję rozwoju społeczeństwa i państwa.

Bibliografia:

- A. Balcerzak-Paradowska, *Rodzina i polityka rodzinna na przełomie wieków: przemiany, zagrożenia, potrzeba działań*, Warszawa 2004
- M. Bitner, E. Chojna-Duch, M. Grzybowski, J. Chowaniec, P. Karwat, E. Kornberger-Sokołowska, M. Lachowicz, H. Litwińczuk, W. Modzelewski, K. Radzikowski, M. Supera-Markowska, M. Ślifirczyk, K. Tetlak, M. Waługa, *Prawo finansowe. Prawo finansów publicznych. Prawo podatkowe. Prawo bankowe*, Warszawa 2017
- I. Bolkowiak, M. Majewicz, *Polityka rodzinna a system podatkowy*, Warszawa 1996
- M. Á. Collado Yurrita, S. Moreno González, *Principios constitucionales del derecho financiero: principios materiales*, [w:] *Manual de derecho tributario: parte especial*, red. L. M. Alonso González, M. Á. Collado Yurrita, S. Moreno González, Barcelona 2018
- E. K. Drozdowski, *Zasada zdolności płatniczej*, Poznań 2018
- Ekonomia polityki rodzinnej: wybrane zagadnienia*, red. J. Szczepaniak-Sienniak, Wrocław 2021
- A. Gomułowicz, *Podatki a etyka*, Warszawa 2013
- A. Gomułowicz, *Postulat sprawiedliwości podatkowej a prawodawstwo podatkowe* [w:] *Księga pamiątkowa ku czci profesora Apoloniusza Kosteckiego. Studia z dziedziny prawa podatkowego*, red. B. Brzeziński, J. Głuchowski, C. Kosikowski, R. Mastalski, Toruń 1998
- A. Gomułowicz, *Zasada sprawiedliwości podatkowej*, Warszawa 2001, s. 27.
- A. Gomułowicz, *Zasada sprawiedliwości podatkowej w orzecznictwie Trybunału Konstytucyjnego: aspekt materialny*, Warszawa 2003
- A. Gomułowicz, J. Małecki, *Podatki i prawo podatkowe*, Warszawa 2013
- P. M. Herrera Molina, *Capacidad económica y sistema fiscal: análisis del ordenamiento español a luz del Derecho alemán*, Madrid 1998
- T. Kardach, M. Karlikowska, *Ulgi rodzinne w podatkach dochodowych od osób fizycznych w wybranych państwach OECD*, „Kwartalnik Prawa Podatkowego”, 2001/3-4
- Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz*, red. L. Garlicki Leszek, M. Zubik, Warszawa 2016
- A. Kostecki, *Podmiotowość podatkowa małżonków*, „Państwo i Prawo”, 1963/1
- H. Litwińczuk, *Opodatkowanie rodziny*, Warszawa 1989
- A. Mączyński, *Konstytucyjne podstawy prawa rodzinnego*, [w:] *Państwo prawa i prawo karne*, red. P. Kardas, T. Sroka, W. Wróbel, Warszawa 2012

- Ministerstwo Finansów, *Informacja dotycząca rozliczenia podatku dochodowego od osób fizycznych za 2018 rok*, Warszawa 2019, <https://www.podatki.gov.pl/media/5635/informacja-dotycz%C4%85ca-rozliczenia-podatku-pit-za-2018-r.pdf>
- Ministerstwo Finansów, *Informacja dotycząca rozliczenia podatku dochodowego od osób fizycznych za 2019 rok*, Warszawa 2020, <https://www.podatki.gov.pl/media/6835/informacja-pit-za-2019.pdf>
- S. Moreno González, *El impuesto sobre la renta de las personas físicas (II)*, [w:] *Manual de derecho tributario: parte especial*, red. L. M. Alonso González, M. Á. Collado Yurrita, S. Moreno González, Barcelona 2018
- P. M. Muñoz, *El principio de capacidad económica como principio jurídico material de la tributación: su elaboración doctrinal y jurisprudencial en España*, „Ius et Praxis”, 2010/1
- A. Nita, *Z problematyki opodatkowania rodziny podatkiem dochodowym od osób fizycznych*, „Monitor Prawniczy”, 1993/6
- Polityka rodzinna w wymiarze lokalnym, regionalnym i krajowym*, red. J. Szczepaniak-Sienniak, A. Kubów, Wrocław 2016
- M. Supera-Markowska, *Hiszpański system podatkowy – ogólna charakterystyka z uwzględnieniem najnowszych rozwiązań (wprowadzonych w 2021 r.) i specyficznych cech*, „Doradztwo Podatkowe. Biuletyn Instytutu Studiów Podatkowych”, 2021/4
- M. Supera-Markowska, *Uwarunkowania prawne polsko-hiszpańskiej współpracy gospodarczej – przewodnik dla przedsiębiorców*, Warszawa 2019
- Sytuacja rodzin i polityka rodzinna w Polsce po dekadzie członkostwa w Unii Europejskiej*, red. J. Szczepaniak-Sienniak, A. Kubów., Wrocław 2016
- K. Świąch, *Pozycja rodziny w polskim prawie podatkowym*, Warszawa 2013
- W. Turnowiecki, *Polityka rodzinna*, [w:] *Wprowadzenie do polityki społecznej*, red. R. Gabryszak, D. Magierka, Warszawa 2009
- W. Wójtowicz, P. Smoleń, *Podatek dochodowy od osób fizycznych – prorodzinny czy neutralny?*, Warszawa 1999
- W. Wójtowicz, *Problem „prorodzinności” podatku dochodowego osób fizycznych*, [w:] *Konstytucja – ustroj, system finansowy państwa: księga pamiątkowa ku czci prof. Natalii Gajl*, red. T. Romanowska-Dębowska, S. Jankiewicz, Warszawa 1999
- Wstęp do nauki polskiego prawa podatkowego*, red. W. Modzelewski, Warszawa 2005

TAXATION OF FAMILY INCOME IN MODERN TAX SYSTEMS

Summary: The aim of this paper was to draw attention to a certain issue of family income taxation and to present the basic problems in this area in modern tax systems. The considerations were focused on the issue of correct determination of the family's tax capacity, confronting also the concept of taxpayer taxation with taxation of the family unit and the issue of the meaning and scope of reliefs in the form of tax deductions available to families. An attempt was also made to answer the question whether income tax should be used to

stimulate families or whether, due to its fiscal purpose, it should be neutral, but with the correct determination of tax capacity in the family.

Key words: taxes, family, family income taxation, incomes taxes

Dr Andrzej Dmowski

Adwokat

EWOLUCJA MODELU OPODATKOWANIA ZDARZEŃ RESTRUKTURYZACYJNYCH W PODATKACH DOCHODOWYCH

Streszczenie: Procesy oraz zdarzenia restrukturyzacyjne stanowią istotną część uregulowania przepisów odnośnie podatków dochodowych. Ewolucja zmian w podatkach, w szczególności w podatku dochodowym od osób prawnych i w podatku dochodowym od osób fizycznych, jest konsekwencją nie tylko harmonizacji prawa europejskiego, ale również uszczelnieniem modelu opodatkowania zdarzeń restrukturyzacyjnych. Kluczowy wpływ na konsekwencje podatkowe transgranicznych zdarzeń restrukturyzacyjnych miały dwie Dyrektywy tj. Dyrektywa Rady 2009/133/WE z dnia 19 października 2009 r. w sprawie wspólnego systemu opodatkowania mającego zastosowanie w przypadku łączenia, podziałów, podziałów przez wydzielenie, wnoszenia aktywów i wymiany udziałów dotyczących spółek różnych państw członkowskich oraz przeniesienia statutowej siedziby SE lub SCE z jednego państwa członkowskiego do innego państwa członkowskiego oraz Dyrektywa 2017/1132 – Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2017/1132 z dnia 14 czerwca 2017 r. w sprawie niektórych aspektów prawa spółek. Błędy oraz niejednoznaczności w zakresie implementacji wskazanych dyrektyw spowodował wiele sporów interpretacyjnych w zakresie domniemanej zasady neutralności podatkowej związanej z reorganizacją spółek kapitałowych. Jednakże, kluczowym wyzwaniem przed jakim stoi polski Ustawodawca to prawidłowy sposób wdrożenia zmian w zakresie dopuszczalności na wspólnym rynku Państw Członkowskich Unii Europejskiej dwóch nowych zdarzeń restrukturyzacyjnych – z założenia neutralnych podatkowo – tj. transgranicznego podziału spółki kapitałowej do nowo zawiązanej spółki w innym kraju EU, oraz transgranicznego przekształcenia spółki kapitałowej skutkującego zmianą rezydencji podatkowej na inną w innym kraju UE, łącznie z dostosowaniem formy prawnej do najbardziej zbliżonej funkcjonującej w kraju nowej rezydencji podatkowej. Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2019/2121 z dnia 27 listopada 2019 r. zmieniająca dyrektywę (UE) 2017/1132 w odniesieniu do transgranicznego przekształcania, łączenia i podziału spółek powinna być implementowana przez Kraje Członkowskie UE do lokalnych porządków prawnych najpóźniej do 31 stycznia 2023 r. Nowe możliwości mogą być podstawą do realizacji swobód wspólnotowych (m.in. swobody przedsiębiorczości i przepływu kapitału w ramach wspólnego rynku UE), lub mogą stanowić podstawę do istotnych nadużyć podatkowych mających na celu unikanie lub uchylanie się od opodatkowania. Istotnym zagadnieniem będzie dostosowanie regulacji w zakresie podatku od niezrealizowanych zysków (tzw. exit tax) do nowych możliwości w zakresie transgranicznej realokacji aktywów i zobowiązań.

Słowa kluczowe: Restrukturyzacja, transgraniczna restrukturyzacja, podatek dochodowy od osób fizycznych, podatek dochodowy od osób prawnych, transgraniczny podział, transgraniczne przekształcenie spółki kapitałowej, Dyrektywa 2017/1132, Dyrektywa 2009/133/WE, Dyrektywa 2019/2121, podatek od niezrealizowanych zysków, exit tax, model ewolucji podatków dochodowych,

1. WSTĘP

Procesy oraz zdarzenia restrukturyzacyjne stanowią istotną część uregulowania przepisów odnośnie podatków dochodowych. Prawo podatkowe w Polsce ewoluowało w sposób naturalny wraz z rozwojem oraz dostosowywaniem się do zachodzących zmian gospodarczych w okresie zmian ustrojowych, w szczególności w zakresie przejścia na gospodarkę rynkową. Jednym z hamulców tych zmian było niedostosowanie prawa do nowych warunków ekonomicznych, co stało się jednym z pierwszych kluczowych aspektów przeprowadzania zmian w przepisach prawa. Efektem tych ewolucji, przyspieszonym dodatkowo w procesie harmonizacji prawa europejskiego, były równoległe zmiany w zakresie podatków dochodowych, z wyszczególnieniem modelu opodatkowania zdarzeń restrukturyzacyjnych.

Bez wątpienia działania restrukturyzacyjne w *spółkach prawa handlowego mogą przybierać formę dość złożonych procesów wymagających kompleksowego spojrzenia prawnego i prawno-podatkowego*. Pomimo jednak złożoności procesów restrukturyzacyjnych, przedsiębiorcy oraz udziałowcy spółek decydują się na niego. Jakże mogą być przyczyny powyższego?

Główne przyczyny dotyczą dwóch aspektów: ekonomicznego oraz prawnego. Aspekt ekonomiczny wiąże się przede wszystkim z doбором odpowiedniej strategii dążącej do ciągłego rozwoju podmiotu, a ta może być różna w zależności od zmian zachodzących na rynku, na którym dany podmiot działa. Restrukturyzacja, definiowana m.in. jako podziały albo przekształcenia danych podmiotów mogą być również związane z ich rozwojem. Przykładowo, z jednej spółki może zostać wydzielona odrębna, która przejmie część funkcji i zadań tej pierwszej, aby doprowadzić do optymalizacji pracy oraz skupienia się na poszczególnych zadaniach w ramach prowadzonej działalności.

Powyższe łączy się pośrednio również z aspektem prawnym – przede wszystkim pod względem opodatkowania. Może dojść do sytuacji, gdy forma prawna, będąca optymalną i zyskową na początku prowadzenia danej działalności, w dalszej perspektywie stanie się nieopłacalna. Należy mieć również na względzie, że prawo także ulega zmianom, czasami dość niespodziewanie. Inną sytuacją, która może prowadzić do podjęcia decyzji o restrukturyzacji, jest wprowadzenie nowego sposobu opodatkowania danej formy prawnej. Przykładem powyższego są niedawne zmiany dotyczące opodatkowania spółek komandytowych¹ podatkiem dochodowym od osób prawnych.

¹ M.in. zmiany te zostały wprowadzone ustawą z dnia 28 listopada 2020 r. o zmianie ustawy o podatku dochodowym od osób fizycznych, ustawy o podatku dochodowym od osób prawnych, ustawy o zryczałtowanym

Pod względem rodzaju transakcji dokonywanych celem przeprowadzenia restrukturyzacji, „procesy restrukturyzacyjne można podzielić na następujące główne grupy:

- połączenia i podziały,
- przekształcenia,
- likwidacje,
- zbycie (sprzedaż bądź aport) części lub całości majątku.²²

Mając na względzie powyższy podział, procesy restrukturyzacyjne zostały unormowane w Kodeksie spółek handlowych³. Ogólne informacje dotyczące łączenia spółek zawiera art. 491⁴ KSH. Z kolei art. 492 § 1⁵ KSH dodaje, że połączenie może być dokonane na dwa sposoby, tj.: połączenie przez przejęcie lub przez zawiązanie nowego podmiotu. Dalsze przepisy doprecyzowują powyższe kwestie, regulując m. in. łączenie spółek kapitałowych czy transgraniczne łączenie spółek kapitałowych i spółki komandytowo-akcyjnej, przy czym każdemu z powyższych zagadnień jest poświęcony oddzielny rozdział KSH. O podziale spółek jest mowa w Dziale II Tytułu IV KSH. Art. 528⁶ KSH mówi o podziałach spółek kapitałowych na dwa lub więcej innych spółek kapitałowych. Art. 529 § 1⁷ KSH

podatku dochodowym od niektórych przychodów osiąganych przez osoby fizyczne oraz niektórych innych ustaw, Dz.U. z 2020 r., poz. 2123.

² K. Klimkiewicz-Deplano, Restrukturyzacje spółek kapitałowych – zmiana polskich regulacji na przestrzeni ostatnich lat, PP 2011, nr 10, s. 23-31.

³ Ustawa z dnia 15 września 2000 r. Kodeks spółek handlowych (t.j. Dz.U. z 2020 r. poz. 1526 z późn. zm.), zwana dalej: KSH.

⁴ Art. 491 KSH

§ 1. Spółki kapitałowe mogą się łączyć między sobą oraz ze spółkami osobowymi; spółka osobowa nie może jednakże być spółką przejmującą albo spółką nowo zawiązaną.

§ 1¹. Spółka kapitałowa oraz spółka komandytowo-akcyjna mogą łączyć się ze spółką zagraniczną, o której mowa w art. 2 pkt 1 dyrektywy 2005/56/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 26 października 2005 r. w sprawie transgranicznego łączenia się spółek kapitałowych (Dz. Urz. UE L 310 z 25.11.2005, str. 1), utworzoną zgodnie z prawem państwa członkowskiego Unii Europejskiej lub państwa-strony umowy o Europejskim Obszarze Gospodarczym i mającą siedzibę statutową, zarząd główny lub główny zakład na terenie Unii Europejskiej lub państwa-strony umowy o Europejskim Obszarze Gospodarczym (połączenie transgraniczne). Spółka komandytowo-akcyjna nie może jednakże być spółką przejmującą albo spółką nowo zawiązaną.

§ 2. Spółki osobowe mogą się łączyć między sobą tylko przez zawiązanie spółki kapitałowej.

§ 3. Nie może się łączyć spółka w likwidacji, która rozpoczęła podział majątku, ani spółka w upadłości.

⁵ Art. 492 KSH

1) przez przeniesienie całego majątku spółki (przejmowanej) na inną spółkę (przejmującą) za udziały lub akcje, które spółka przejmująca przynajmniej wspólnikom spółki przejmowanej (łączenie się przez przejęcie);
2) przez zawiązanie spółki kapitałowej, na którą przechodzi majątek wszystkich łączących się spółek za udziały lub akcje nowej spółki (łączenie się przez zawiązanie nowej spółki).

⁶ Art. 528 KSH

§ 1. Spółkę kapitałową można podzielić na dwie albo więcej spółek kapitałowych. Nie jest dopuszczalny podział spółki akcyjnej, jeżeli kapitał zakładowy nie został pokryty w całości.

§ 2. Spółka osobowa nie podlega podziałowi.

§ 3. Nie może być dzielona spółka w likwidacji, która rozpoczęła podział majątku, ani spółka w upadłości.

⁷ Art. 529 KSH

1) przez przeniesienie całego majątku spółki dzielonej na inne spółki za udziały lub akcje spółki przejmującej, które obejmują wspólnicy spółki dzielonej (podział przez przejęcie);
2) przez zawiązanie nowych spółek, na które przechodzi cały majątek spółki dzielonej za udziały lub akcje nowych spółek (podział przez zawiązanie nowych spółek);
3) przez przeniesienie całego majątku spółki dzielonej na istniejącą i na nowo zawiązaną spółkę lub spółki (podział przez przejęcie i zawiązanie nowej spółki);

przedstawia cztery sposoby dokonania podziału. O przekształcaniu spółek traktuje Dział III Tytułu IV KSH. Art. 551⁸ dotyczy ogólnych reguł przekształcenia spółek. Likwidacje spółek również zostały omówione w KSH w działach poświęconych poszczególnym spółkom. Należy też zwrócić uwagę, iż nie każdy dział KSH dotyczący danej spółki posiada odrębne przepisy w zakresie jej likwidacji⁹.

2. REGULACJE PRAWA UNIJNEGO W ZAKRESIE ZDARZEŃ RESTRUKTURYZACYJNYCH.

Unormowanie procesów restrukturyzacyjnych stanowi również podstawę zainteresowania prawa unijnego. Regulacje odnoszące się do procesów reorganizacyjnych spółek, w ujęciu szerokim – przedsiębiorców, w państwach członkowskich Unii Europejskiej charakteryzują się zasadniczymi różnicami w zakresie katalogu dopuszczalnych transformacji oraz procedury, na podstawie których procesy te przebiegają. Wynika to z faktu, że regulacje harmonizujące wprowadzane są najczęściej za pomocą dyrektyw a nie rozporządzeń. Pozwala to w wielu przypadkach na powstawanie rozbieżności w ustawodawstwie wewnętrznym

4) przez przeniesienie części majątku spółki dzielonej na istniejącą spółkę lub na spółkę nowo zawiązaną (podział przez wydzielenie).

⁸ Art. 551 KSH

§ 1. Spółka jawna, spółka partnerska, spółka komandytowa, spółka komandytowo-akcyjna, spółka z ograniczoną odpowiedzialnością, spółka akcyjna (spółka przekształcana) może być przekształcona w inną spółkę handlową (spółkę przekształconą).

§ 2. Spółka cywilna może być przekształcona w spółkę handlową, inną niż spółka jawna. Przepis ten nie narusza przepisów art. 26 § 4-6.

§ 3. Do przekształcenia, o którym mowa w § 2 zdanie pierwsze, stosuje się odpowiednio przepisy dotyczące przekształcenia spółki jawnej w inną spółkę handlową, z tym że do skutków przekształcenia stosuje się art. 26 § 5.

§ 4. Nie może być przekształcana spółka w likwidacji, która rozpoczęła podział majątku, ani spółka w upadłości.

§ 5. Przedsiębiorca będący osobą fizyczną wykonującą we własnym imieniu działalność gospodarczą w rozumieniu ustawy z dnia 6 marca 2018 r. – Prawo przedsiębiorców (Dz.U. z 2019 r. poz. 1292 i 1495 oraz z 2020 r. poz. 424 i 1086) – (przedsiębiorca przekształcany) może przekształcić formę prowadzonej działalności w jednoosobową spółkę kapitałową (spółkę przekształconą) (przekształcenie przedsiębiorcy w spółkę kapitałową).

⁹ Regulacje dot. likwidacji spółek na tle KSH, odpowiednio:

1. likwidacji spółki jawnej zostały poświęcone art. 67 – 85 KSH (Tytuł II, Dział I, Rozdział 5 KSH), zaś rozwiązaniu spółki i wystąpieniu wspólnika art. 58 – 66 KSH (Tytuł II, Dział I, Rozdział 4 KSH),

2. niektóre kwestie związane z rozwiązaniem spółki partnerskiej zostały uregulowane w art. 98 – 101 KSH, natomiast poprzez odwołanie zawarte w art. 89 oraz w art. 99 § 1 KSH, w kwestiach nieuregulowanych w przepisach dotyczących spółki partnerskiej, stosuje się odpowiednie przepisy dotyczące spółki jawnej,

3. w przepisach dotyczących spółki komandytowej nie została uregulowana kwestia jej likwidacji, natomiast – podobnie, jak w przypadku przepisów dotyczących spółki partnerskiej – KSH przewiduje odesłanie do odpowiednich przepisów dotyczących spółki jawnej; odesłanie znajduje się w art. 103 KSH (§ 2 dotyczy spółki komandytowej, której umowa została zawarta przy wykorzystaniu wzorca umowy),

4. art. 150 KSH – dotyczący likwidacji spółki komandytowo – akcyjnej – odsyła w § 1 do przepisów dotyczących likwidacji spółki akcyjnej (jeżeli przepisy Tytułu II Działu IV KSH, czyli dotyczącego spółki komandytowo – akcyjnej, nie stanowią inaczej); §. 2 powyższego przepisu stwierdza zaś, iż likwidatorami są komplementariusze mający prawo prowadzenia spraw spółki, chyba że statut lub uchwała walnego zgromadzenia, powzięta za zgodą wszystkich komplementariuszy, stanowi inaczej,

5. likwidacji i rozwiązaniu spółki z ograniczoną odpowiedzialnością poświęcony jest Rozdział 6 Tytułu III Działu I KSH, tj. art. 270 – 290 KSH,

6. likwidacji i rozwiązaniu spółki akcyjnej poświęcony jest Rozdział 7 Tytułu III Działu II KSH, tj. art. 459 – 478 KSH.

różnych krajów członkowskich. Co więcej, regulacje wspólnotowe skupiają się przeważnie na problematyce spółek kapitałowych, z wyszczególnieniem spółek akcyjnych. Prawodawca krajowy posiada zatem znacznie większą swobodę w odniesieniu do innych typów spółek.

W trakcie rozwoju Unii Europejskiej jej głównym zamysłem od zawsze była harmonizacja oraz tworzenie wspólnego rynku ekonomicznego, konkurencyjnego wobec rynku światowego i pozbawionego wewnętrznych barier. Już w latach 90-tych uznano, że jedną z tych barier była kwestia nierównego traktowania transakcji restrukturyzacyjnych, rozumianych jako połączenia, przekształcenia, aporty, podziały ect. spółek. Dysproporcja była tym wyraźniejsza, gdy spojrzano na różnice pomiędzy transakcjami zawieranymi pomiędzy spółkami znajdującymi się w tym samym państwie członkowskim a transakcjami transgranicznymi. Stanowiło to istotny problem nie tylko w kwestii budowania wspólnego rynku, ale również produktywności i konkurencyjności europejskich spółek w porównaniu do spółek na rynkach światowych. Brak jest jednak do dnia dzisiejszego generalnych regulacji transformacji spółek w ustawodawstwie unijnym. „ (...) *pierwotna regulacja zawarta w kodeksie spółek handlowych została oparta na dyrektywach unijnych. W zakresie łączenia się była to trzecia dyrektywa Rady z 9.10.1978 r. wydana na podstawie art. 54 ust. 3 lit. g Traktatu, dotycząca łączenia się spółek akcyjnych (78/855/EWG). Natomiast w zakresie podziału była to szósta dyrektywa Rady z 17.12.1982 r. wydana na podstawie art. 54 ust. 3 lit. g Traktatu dotycząca podziału spółek akcyjnych (82/891/EWG)*”¹⁰.

W celu zapewnienia harmonizacji w podejściu do kwestii restrukturyzacyjnych stosowane są obecnie m.in. następujące przepisy unijne:

- Dyrektywa Rady 2008/7/WE¹¹;
- Dyrektywa 2017/1132¹²;
- Dyrektywa MR¹³;

Zakres Dyrektywy Rady 2008/7/WE wyznaczony jest operacjami, które mogą być opodatkowane w państwach członkowskich podatkiem kapitałowym.

¹⁰ A. Kidyba, A. J. Witosz, A. Witosz, Rozdział 3 Założenia legislacyjne regulacji prawnej transformacji w Kodeksie Spółek Handlowych [w:] A. Kidyba, A. J. Witosz, A. Witosz, Łączenie, podział i przekształcanie spółek handlowych, Warszawa 2019.

¹¹ Dyrektywa Rady 2008/7/WE – Dyrektywa Rady 2008/7/WE z dnia 12 lutego 2008 r. dotycząca podatków pośrednich od gromadzenia kapitału (Dz.U. UE. L. z 2008 r. Nr 46, str. 11 z późn. zm.) – zwana dalej: Dyrektywa Rady 2008/7/WE; zastępująca pierwotną dyrektywę Rady 69/335/EWG z dnia 17 lipca 1969 r. (Dz.U. UE. L. z 1969 r. Nr 249, str. 25 z późn. zm.).

¹² Dyrektywa 2017/1132 – Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2017/1132 z dnia 14 czerwca 2017 r. w sprawie niektórych aspektów prawa spółek (Dz.U. UE. L. z 2017 r. Nr 169, str. 46 z późn. zm.), zwana dalej: Dyrektywa 2017/1132; zmieniona Dyrektywą Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2019/2121 z dnia 27 listopada 2019 r. (Dz.U. UE. L. z 2019 r. Nr 321, str. 1 z późn. zm.). Dodany został Tytuł II „Przekształcenia, połączenia i podziały spółek kapitałowych”.

¹³ Dyrektywa MR – Dyrektywa Rady 2009/133/WE z dnia 19 października 2009 r. w sprawie wspólnego systemu opodatkowania mającego zastosowanie w przypadku łączenia, podziałów, podziałów przez wydzielenie, wnoszenia aktywów i wymiany udziałów dotyczących spółek różnych państw członkowskich oraz przeniesienia statutowej siedziby SE lub SCE z jednego państwa członkowskiego do innego państwa członkowskiego (Dz.U. UE. L. z 2009 r. Nr 310, str. 34 z późn. zm.), zwana dalej: Dyrektywa MR; zastępująca pierwotną dyrektywę Rady 90/434/EWG.

Na celu ma, przede wszystkim, ujednoczenie prawodawstwa państw członkowskich, aby wyeliminować elementy, które mogłyby zakłócić konkurencyjność oraz swobodny przepływ kapitału. Dyrektywa wymienia przy tym enumeratywnie jakie operacje uznawane są za wkład kapitałowy podlegający opodatkowaniu¹⁴. Jednocześnie zaś wskazano również jakie działania restrukturyzacyjne nie są uważane, na użytek Dyrektywy 2008/7/WE, za wkłady kapitałowe¹⁵. Podatkowi kapitałowemu nie podlegają również przeniesienia do spółki kapitałowej wszystkich aktywów i pasywów innej spółki kapitałowej będącej w pełni własnością tej spółki¹⁶. Przepisy Dyrektywy Rady 2008/7/WE zostały transponowane w przepisach dotyczących podatku od czynności cywilnoprawnych¹⁷, tak więc nie będą stanowiły przedmiotu dalszych rozważań niniejszego artykułu. Stanowią one jednak na tyle istotny element unijnego prawa dotyczącego restrukturyzacji spółek, że autor uznał za istotne wspomnienie o nich w niniejszej pracy.

Dyrektywa 2017/1132 obejmuje swoim zakresem, po zmianach z dnia 27 listopada 2019 r., trzy zagadnienia transformacji spółek. Najszerze zastosowanie

¹⁴ Art. 3 Dyrektywy Rady 2008/7/WE
Operacje uznawane są za wkład kapitałowy podlegający opodatkowaniu:

- a) utworzenie spółki kapitałowej;
- b) przekształcenie spółki, przedsiębiorstwa, stowarzyszenia lub osoby prawnej, która nie jest spółką kapitałową, w spółkę kapitałową;
- c) podwyższenie kapitału spółki kapitałowej poprzez wniesienie wkładów jakiegokolwiek rodzaju;
- d) podwyższenie majątku spółki kapitałowej poprzez wniesienie wkładów jakiegokolwiek rodzaju, jednak nie w zamian za udział w kapitale lub majątku spółki, lecz za prawa tego samego rodzaju jak te, które posiadają członkowie, takie jak prawo głosu, udział w zyskach lub udział w podziale nadwyżki powstałej po likwidacji spółki;
- e) przeniesienie z państwa trzeciego do państwa członkowskiego centrum rzeczywistego zarządzania spółki kapitałowej, której statutowa siedziba znajduje się w państwie trzecim;
- f) przeniesienie z państwa trzeciego do państwa członkowskiego statutowej siedziby spółki kapitałowej, której centrum rzeczywistego zarządzania znajduje się w państwie trzecim;
- g) podwyższenie kapitału spółki kapitałowej w drodze kapitalizacji zysków lub rezerwy stałej lub tymczasowej;
- h) zwiększenie majątku spółki kapitałowej w drodze świadczenia usług przez członka, które nie powodują zwiększenia kapitału spółki, ale powodują zmianę w prawach spółki bądź mogą zwiększyć wartość udziałów spółki;
- i) zaciągnięcie pożyczki przez spółkę kapitałową, jeśli wierzyciel uprawniony jest do udziału w zyskach spółki;
- j) zaciągnięcie pożyczki przez spółkę kapitałową u członka, współmałżonka lub dziecka członka, a także zaciągnięcie pożyczki u strony trzeciej, jeżeli jest ona gwarantowana przez członka, pod warunkiem, że takie pożyczki mają taką samą funkcję jak zwiększenie kapitału spółki.

¹⁵ Art. 4 ust. 1 Dyrektywy Rady 2008/7/WE
Działania restrukturyzacyjne nie są uważane za wkłady kapitałowe:

- a) przeniesienie przez jedną lub kilka spółek kapitałowych wszystkich swoich aktywów i pasywów, lub jednego bądź więcej oddziałów do jednej lub więcej spółek kapitałowych, które są w trakcie tworzenia lub już istnieją, pod warunkiem, że rekompensata obejmuje przynajmniej częściowo papiery wartościowe reprezentujące kapitał spółki przejmującej;
- b) przejście przez spółkę kapitałową, która jest w trakcie tworzenia lub już istnieje, udziałów dających większość głosów w innej spółce kapitałowej, pod warunkiem, że rekompensata obejmuje przynajmniej częściowo papiery wartościowe reprezentujące kapitał tej pierwszej spółki. W przypadku gdy większość praw głosu uzyskuje się za pomocą co najmniej dwóch operacji, za działania restrukturyzacyjne uznaje się wyłącznie operację, w której uzyskano większość praw głosu, i wszelkie kolejne operacje.

¹⁶ Art. 5 ust. 1 lit. e w zw. z art. 4 ust. 1 Dyrektywy Rady 2008/7/WE

¹⁷ Ustawa z dnia 9 września 2000 r. o podatku od czynności cywilnoprawnych (t.j. Dz.U. z 2020 r. poz. 815 z późn. zm.).

znajduje kwestia transgranicznego połączenia spółek, gdyż obejmuje swoim zakresem nie tylko spółki kapitałowe, ale również komandytowo-akcyjne. Polskie prawo jest w tej kwestii niemalże tożsame z przepisami unijnymi. Pozostałe kwestie dotyczą łączenia i podziału, ale wyłącznie spółek akcyjnych. Polskie przepisy stanowią więc znaczne rozbudowanie regulacji w odniesieniu do przepisów unijnych, gdyż obejmują również spółki z ograniczoną odpowiedzialnością oraz, w ograniczony sposób, spółki osobowe. „*Podstawowe założenia dyrektywy 2017/1132 nie różnią się przy tym od rozwiązań uprzednio obowiązujących i wcześniejsze uwagi pozostają aktualne. Tak jest na przykład w odniesieniu do podziału przez wydzielenie, który w dalszym ciągu jest traktowany w prawie wspólnotowym jako „inna czynność traktowana jako podział”, choć ze zbliżonym reżimem prawnym ustalonym w drodze odesłania (art. 159 dyrektywy 2017/1132)*”¹⁸.

Zakres Dyrektywy MR obejmuje nie tylko restrukturyzacje, które powodują zniknięcie dotychczasowych podmiotów poprzez połączenie i podziały, ale również te, które nie wywołują utraty bytu prawnego jak np. przy podziale przez wydzielenie czy wymianie udziałów. Należy podkreślić jednak, że dotyczy to wyłącznie transakcji transgranicznych, czyli odbywających się pomiędzy spółkami istniejącymi w przynajmniej dwóch państwach członkowskich. Brak jest jednak przeciwwskazań, aby regulacje wewnętrzne państw dostosowały się do rozwiązań zawartych w Dyrektywie MR¹⁹.

3. WPŁYW PRZEPISÓW UNIJNYCH NA ZMIANY W OPODATKOWANIU REORGANIZACJI SPÓŁEK – WYMIANA UDZIAŁÓW

Dostosowanie polskich przepisów krajowych do rozwiązań unijnych nie należało jednak do zadań prostych. Przykładem tego są regulacje w zakresie wymiany udziałów. Pierwotna treść art. 12 ust. 4d ustawy o CIT²⁰ powodowała, iż przepis ten był kompletnie niezgodny z obowiązującą wtedy dyrektywą 90/434/EWG²¹. Wynikało z niego bowiem, że warunkiem wyłączenia z przychodów podatkowych wartości udziałów w spółce zbywającej i nabywającej (tj. spółki, której udziały/akcje są przedmiotem wymiany) było podleganie w państwie członkowskim Unii Europejskiej opodatkowaniu od całości swoich dochodów, bez względu na miejsce ich osiągnięcia. Dyrektywa 90/434/EWG nie stawiała jednak wobec spółki nabywanej warunku terytorialnego²². Dodatkowo przepisy unijne

¹⁸ A. Kidyba, A. J. Witosz, A. Witosz, Rozdział 3 Założenia legislacyjne regulacji prawnej transformacji w Kodeksie Spółek Handlowych [w:] A. Kidyba, A. J. Witosz, A. Witosz, Łączenie, podział i przekształcanie spółek handlowych, Warszawa 2019.

¹⁹ Por. Wyrok TS z 17.07.1997 r., C-28/95, A. LEUR-BLOEM v. INSPECTEUR DER BELASTINGDIENST/ ONDERNEMINGEN AMSTERDAM 2, ECR 1997

²⁰ Ustawa z dnia 15 lutego 1992 r. o podatku dochodowym od osób prawnych (tj. Dz.U. z 2000 r. Nr 54, poz. 654 z późn. zm.), zwana dalej: Ustawa o CIT.

²¹ Dyrektywa Rady 90/434/EWG – Dyrektywa Rady 90/434/EWG z dnia 23 lipca 1990 r. (Dz.U. UE. L. z 1990 r. Nr 225, str. 1 z późn. zm.), zwana dalej: Dyrektywa Rady 90/434/EWG.

²² Art. 8 Dyrektywy 90/434/EWG

wymagały od „spółki nabywanej” aby posiadała jedną z form wymienionych w załączniku do dyrektywy, była uznawana za rezydenta w tym państwie członkowskim, nie będąc jednocześnie rezydentem spoza UE i podlegała jednemu z podatków, bez możliwości wyboru lub wyłączenia²³. Redakcja tego przepisu – art. 12 ust. 4d²⁴ – została skorygowana ustawą nowelizacyjną z dnia 16 listopada 2006 r. o zmianie ustawy o podatku dochodowym od osób prawnych (Dz.U. Nr 217, poz. 1589) i nadawała nowe brzmienie²⁵. Dostosowano przy tym również brzmienie przepisów do Dyrektywy 2005/19/WE²⁶, rozszerzając definicję wymiany udziałów, jak w opisanym powyżej punkcie b. Wartym podkreślenia jest fakt, że do tego momentu przepisy krajowe naruszały bezpośrednio art. 31 Porozumienia o Europejskim Obszarze Gospodarczym²⁷, poprzez nieuwzględnienie wobec państw członkowskich EOG takich samych warunków jak wobec państw członkowskich UE. Przepis ten nowelizowano z uwagi na to, że jego pierwotne brzemienie ograniczało neutralność podatkową takiej czynności:

- a) tylko do sytuacji kiedy spółka uzyskiwała bezwzględną większość praw głosu w spółce
- b) tylko do spółek podlegających w państwie członkowskim Unii Europejskiej opodatkowaniu od całości swoich dochodów.

Kolejną nowelizację przepis przeszedł 1 stycznia 2011 r. w celu lepszego ujednolicenia brzmienia względem regulacji unijnych, w szczególności zaś art. 2 lit. d Dyrektywy MR²⁸. Efektem tych zmian była rezygnacja z pojęcia „spółki zbywającej” i zastąpienie jej terminem „udziałowcy (akcjonariusze)”. Enigmatycznie jednak uznano warunek rezydencji w UE i EOG jako kierowany

²³ Art. 3 Dyrektywy 90/434/EWG

²⁴ Art. 12 ust. 4d ustawy z dnia 15 lutego 1992 r. o podatku dochodowym od osób prawnych (t.j. Dz.U. z 2000 r. Nr 54, poz. 654 z późn. zm.) w brzmieniu z 1 stycznia 2007 r.

²⁵ Art. 12 ust. 4d ustawy o CIT

„W przypadku podatników dokonujących zbycia udziałów (akcji) jednej spółki kapitałowej innej spółce kapitałowej, jeżeli spółka nabywająca oraz spółka zbywająca (obejmująca), podlegają w państwie członkowskim Unii Europejskiej lub w innym państwie należącym do Europejskiego Obszaru Gospodarczego opodatkowaniu od całości swoich dochodów bez względu na miejsce ich osiągnięcia oraz w zamian za zbywane udziały (akcje) spółka zbywająca otrzyma udziały (akcje) spółki nabywającej albo otrzyma udziały (akcje) spółki nabywającej wraz z zapłatą w gotówce w wysokości nie wyższej niż 10% wartości nominalnej otrzymanych udziałów (akcji) lub – w przypadku braku wartości nominalnej – wartości rynkowej tych udziałów (akcji), a także jeżeli w wymiaru nabycia udziałów (akcji):

- a) *spółka nabywająca uzyska bezwzględną większość praw głosu w spółce, której udziały (akcje) są zbywane, albo*
- b) *spółka posiadająca bezwzględną większość praw głosu w spółce, której udziały (akcje) są zbywane, zwiększa ilość udziałów (akcji) w tej spółce*
– *do przychodów nie zalicza się wartości otrzymanych udziałów (akcji) w spółce zbywającej i w spółce nabywającej.”*

²⁶ Dyrektywa Rady 2005/19/WE z dnia 17 lutego 2005 r. zmieniająca dyrektywę Rady 90/434/EWG w sprawie wspólnego systemu opodatkowania mającego zastosowanie w przypadku łączenia, podziałów, wnoszenia aktywów i wymiany udziałów, dotyczących spółek różnych Państw Członkowskich (Dz.U. UE. L. z 2005 r. Nr 58, str. 19 z późn. zm.).

²⁷ (Dz.U. UE. L. z 1994 r. Nr 1, str. 3 z późn. zm.).

²⁸ „wniesienie aktywów” oznacza czynność, w wyniku której spółka nieulegająca likwidacji przekazuje, jeden, kilka lub wszystkie swoje oddziały innej spółce, w zamian za przekazanie papierów wartościowych reprezentujących kapitał spółki przejmującej przekaz”.

w stronę „podmiotów biorących udział w tej transakcji”. „Zgodnie z nakazem wykładni prounijnej trzeba uznać, że do podmiotów tych nie należy akcjonariusz – treść dyrektywy 2009/133/WE uzasadnia pogląd, że warunek ten go nie dotyczy”²⁹.

Warto zauważyć, że zmiana jaka została dokonana wskutek powyższej nowelizacji doprecyzowała kryteria jakie powinny spełniać wszystkie podmioty zaangażowane w transakcję wymiany udziałów, tj. spółka nabywająca, spółka nabywana oraz akcjonariusze (udziałowcy) spółki nabywanej. Każdy z tych podmiotów powinien podlegać nieograniczonemu obowiązkowi podatkowemu w państwie członkowskim Unii Europejskiej lub w innym państwie należącym do EOG.

Co istotniejsze nowelizacja ta wprowadziła również przepisy odnoszące się do wymiany udziałów do ustawy o podatku dochodowym od osób fizycznych, w przypadku akcjonariusza wnoszącego udziały w spółce nabywanej do spółki nabywającej³⁰. Pod wpływem orzecznictwa sądów administracyjnych zwrócono bowiem słusznie uwagę, że akcjonariuszem może być również osoba fizyczna. „Wniesienie przez akcjonariusza będącego osobą fizyczną posiadanych przez niego udziałów w spółce akcyjnej z siedzibą w Polsce (dające prawo do więcej niż 51% głosów) do spółki kapitałowej mającej siedzibę w innym Państwie Członkowskim UE, w zamian za udziały tej spółki kapitałowej, jest operacją wymiany udziałów, która objęta jest zakresem przedmiotowym dyrektywy 2009/133/WE w sprawie wspólnego systemu opodatkowania mającego zastosowanie w przypadku łączenia, podziałów, podziałów przez wydzielenie, wnoszenia aktywów i wymiany udziałów dotyczących spółek różnych państw członkowskich oraz przeniesienia statutowej siedziby SE lub SCE z jednego państwa członkowskiego do innego państwa członkowskiego”³¹.

Przepis ten podlegał dalszym zmianom. Najpierw z dniem 1 stycznia 2014 r. zmianie uległ zwrot „udziałowcy (akcjonariusze)” na „wspólnicy” a od 1 stycznia 2015 r. na „wspólnik”. Jednocześnie dodany został art. 12 ust. 12 Ustawy o CIT oraz art. 24 ust. 8c Ustawy o PIT³² brzmiący: „Przepis ust. 4d stosuje się również w przypadku dokonania więcej niż jednej transakcji nabycia udziałów (akcji), przeprowadzonych w okresie nieprzekraczającym 6 miesięcy liczonych począwszy od miesiąca, w którym nastąpiło pierwsze ich nabycie, jeżeli w wyniku tych transakcji są spełnione warunki określone w tym przepisie”. Treść artykułu w zakresie podatku dochodowego od osób fizycznych była tożsama. Nie należy jednak tego przepisu odczytywać jakoby transakcje te musiały być dokonane przez jednego wspólnika, gdyż dyrektywa MR podobnego warunku nie ustanawia³³.

²⁹ H. Filipczyk, A. Zalański, 2.3. Zmiany w opodatkowaniu reorganizacji spółek (dyrektywa 90/434/EWG) [w:] Polskie prawo podatkowe a prawo unijne. Katalog rozbieżności, red. B. Brzeziński, D. Dominik-Ogińska, K. Lasiński-Sulecki, A. Zalański, Warszawa 2016.

³⁰ Art. 24 ust. 8a i 8b Ustawy o PIT.

³¹ Wyrok NSA z 15.06.2011 r., nr sygn. II FSK 208/10, Wyrok NSA z 30.04.2014 r., nr sygn. II FSK 1252/12

³² Ustawa z dnia 26 lipca 1991 r. o podatku dochodowym od osób fizycznych (t.j. Dz.U. z 2021 r. poz. 1128), zwana dalej: Ustawa o PIT.

³³ Za taką interpretacją świadczy m. in. wyrok Kofoed, C-321/05, EU:C:2007:408.

Zmiana ta okazała się problematyczna dla podatników, gdyż organy podatkowe zaczęły kwestionować transakcje w których zaangażowane były więcej niż jednej podmiot (wspólnik) zbywający udziały. Doprowadziło to do licznych sporów przed sądami administracyjnymi. Poniższe przykłady orzeczeń³⁴ wskazują, że sądu odmawiały przyznania racji organom podatkowym³⁵. „*Na tle art. 12 ust. 4d i ust. 12 ustawy o podatku dochodowym od osób prawnych, w którym mowa o „wspólniku”, a nie „wspólnikach”, należy przyjąć, że przepis ten może dotyczyć nabycia udziałów od kilku wspólników w ramach kilku transakcji, a nie nabycia od jednego wspólnika w ramach transakcji z nim zawieranych.*”³⁶. Dodatkowo, ukształtowała się linia orzecznicza wskazująca, iż „*za nieuprawniony i wadliwy uznać należy pogląd, że zastosowanie przez ustawodawcę w art. 12 ust. 4d ustawy z dnia 15 lutego 1992 r. o podatku dochodowym od osób prawnych (t.j. Dz.U. z 2018 r. poz. 1036) zwrotu „spółka nabywa od wspólnika innej spółki udziały”, a więc liczby pojedynczej w odniesieniu do „wspólnika” oznacza, że transakcja spełniająca wskazane w tym przepisie warunki dotyczyć może nabycia udziałów od jednego wspólnika w ramach kilku transakcji, a nie nabycia udziałów od kilku wspólników w ramach transakcji z nimi zawieranych.*”³⁷.

Przytoczone orzeczenia jasno wskazują, że zmiana jaka została dokonana w brzmieniu art. 12 ust 4d ustawy o CIT przysporzyła podatnikom jedynie problemów. Efektem linii orzeczniczej powstałej w tym zakresie było wydanie w dniu 7 maja 2021 r. przez Ministra Finansów interpretacji ogólnej w sprawie stosowania przepisów o podatku dochodowym regulujących transakcje wymiany udziałów (akcji)³⁸. W interpretacji tej Minister Finansów stwierdził, że „*uwzględniając stanowisko prezentowane w judykaturze należy zatem przyjąć za prawidłową taką interpretację przepisów art. 24 ust. 8a–8c ustawy PIT oraz art. 12 ust. 4d, 11 i 12 ustawy CIT, która dopuszcza ich stosowanie również w modelu, w którym większość głosów w spółce nabywanej jest uzyskiwana przez spółkę nabywającą w wyniku nabycia udziałów (akcji) w tej spółce od większej liczby udziałowców (akcjonariuszy) tej spółki w drodze odrębnych transakcji zawartych w okresie 6 miesięcy*”. Kończy to zatem ponad pięcioletni okres sporów podatników z organami podatkowymi.

³⁴ Wyrok Naczelnego Sądu Administracyjnego z dnia 27 lutego 2020 r. II FSK 399/18

³⁵ „*Mimo obecnego użycia przez ustawodawcę w przepisie art. 12 ust. 4d ustawy z dnia 15 lutego 1992 r. o podatku dochodowym od osób prawnych określenia „wspólnik” w liczbie pojedynczej, z jego treści wynika, iż cel w postaci uzyskania większości głosów w spółce, której udziały (akcje) są wnoszone, może być osiągnięty w postaci kilku transakcji, oddzielonych od siebie czasowo w okresie nieprzekraczającym 6 miesięcy. Zarówno wykładnia językowa, jak i celowościowa art. 12 ust. 4d ustawy wskazuje na dopuszczenie przez ustawodawcę sytuacji, gdy uzyskanie przez spółkę nabywającą większość głosów w innej spółce jest wynikiem jednoczesnego działania kilku osób – udziałowców (akcjonariuszy) innej spółki. Przepis art. 12 ust. 12 ustawy o liczbie wspólników nie stanowi, natomiast w art. 12 ust. 4d ustawy mowa jest o kategorii adresatów tej regulacji prawnej – określonej jako „wspólnik”*”.

³⁶ Wyrok Naczelnego Sądu Administracyjnego z dnia 26 czerwca 2018 r. II FSK 1722/16.

³⁷ Wyrok Wojewódzkiego Sądu Administracyjnego w Warszawie z dnia 22 lutego 2018 r. III SA/Wa 1280/17.

³⁸ Dziennik Urzędowy Ministra Finansów, Funduszy i Polityki Regionalnej z dnia 13 maja 2021 r. poz. 76.

Modyfikacji w tym samym czasie uległ również art. 12 ust. 11 Ustawy o CIT. Początkowo po zmianie z 1 stycznia 2011 r. przepis wskazywał, że w przypadku nabycia przez nierezydenta w Polsce, ust. 4d stosuje się wyłącznie, jeżeli jest on podmiotem wymienionym w załączniku nr 3 do ustawy, lub spółką mającą siedzibę lub zarząd w innym niż państwo członkowskie Unii Europejskiej państwie należącym do Europejskiego Obszaru Gospodarczego. Wcześniej wyjątek dotyczył wyłącznie podmiotów wymienionych w załączniku nr 3. Nowelizacja z 1 stycznia 2014 r. wykluczyła element nieposiadania polskiej rezydencji podatkowej, natomiast nowelizacja z 1 stycznia 2015 r. dostosowała brzmienie tego przepisu do wyglądu jaki znamy obecnie³⁹. Co najciekawsze, ostatni warunek nie znajduje swojego odpowiednika w Dyrektywie MR, jest zatem z nią niezgodny. Analogicznym zmianom podlegał art. 24 ust. 8b Ustawy o PIT.

4. PODZIAŁ SPÓŁEK ORAZ JEGO KONSEKWENCJE PODATKOWE

Podział spółek kapitałowych na gruncie przepisów krajowych jest co do zasady neutralny podatkowo dla spółki dzielonej i dla spółki przejmującej bądź nowo zawiązanej w konsekwencji podziału. Co prawda zależy od sposobu dokonywania podziału, a mianowicie czy jest to podział przez wydzielenie, czy na przykład podział przez wydzielenie zorganizowanej części przedsiębiorstwa. Jednak niekiedy czynności podziału mogą wywołać obowiązek wykazania przychodu do opodatkowania.

W obecnym stanie prawnym, zgodnie z art. 12 ust. 4 pkt. 3e, 3f ustawy o CIT do przychodów nie zaliczamy: „3e) wartości majątku spółki przejmowanej lub dzielonej otrzymanego przez spółkę przejmującą odpowiadającej wartości emisyjnej udziałów (akcji) przydzielonych udziałowcom (akcjonariuszom) spółek łączonych lub spółki dzielonej;

3f) wartości majątku spółki przejmowanej lub dzielonej, odpowiadającej procentowemu udziałowi spółki przejmującej w kapitale zakładowym spółki przejmowanej lub dzielonej, określone na ostatni dzień poprzedzający dzień łączenia lub podziału, otrzymanego przez spółkę przejmującą posiadającą w kapitale zakładowym spółki przejmowanej lub dzielonej udział w wysokości nie mniejszej niż

³⁹ „Przepis ust. 4d stosuje się, jeżeli:

- 1) spółka nabywająca oraz spółka, której udziały (akcje) są nabywane, są podmiotami wymienionymi w załączniku nr 3 do ustawy lub są spółkami podlegającymi opodatkowaniu podatkiem dochodowym od całości swoich dochodów, bez względu na miejsce ich osiągnięcia, w innym niż państwo członkowskie Unii Europejskiej państwie należącym do Europejskiego Obszaru Gospodarczego oraz
- 2) wspólnik jest podatnikiem podatku dochodowego i wnoszone przez niego udziały (akcje) stanowią wkład niepieniężny przeznaczony w całości lub w części na podwyższenie kapitału zakładowego spółki nabywającej.”

10%,” Natomiast regulacje dotyczące kwalifikacji kosztów mamy zawarte w art. 12 ust. 1 pkt. 8b⁴⁰ ustawy o CIT.

Historycznie, zasada neutralności była uregulowana w art. 10 ust. 2⁴¹ ustawy o CIT, przepis został jednak uchylony w 2017 roku. Przedmiotowa zmiana została skorelowana z wprowadzeniem nowego źródła przychodu do podatku dochodowego od osób prawnych – zysków kapitałowych⁴². Nowa regulacja nastrocza dużo więcej wątpliwości interpretacyjnych w zakresie neutralności podatkowej zdarzeń restrukturyzacyjnych⁴³.

Kolejnym zagadnieniem podatkowym, o którym warto wspomnieć, jest regulacja o przeciwdziałaniu wykorzystania procesów podziału do unikania opodatkowania. W ustawie o podatku dochodowym od osób prawnych znajduje się tzw. „klauzula antyabuzywna” Art. 12 ust. 13 „Przepisów ust. 4 pkt 3e, 3f, 12 i pkt 25 lit. b oraz ust. 4d nie stosuje się w przypadkach, gdy głównym lub jednym z głównych celów połączenia spółek, podziału spółek, wymiany udziałów lub wniesienia wkładu niepieniężnego jest uniknięcie lub uchylenie się od opodatkowania.”

5. OPODATKOWANIE DOPLAT PRZY PODZIALE SPÓŁEK

Jak już zostało wspomniane wcześniej, rodzaje podziałów spółek zostały określone w art. 529 § 1 KSH. Natomiast kwestia dopłat związanych z podziałem spółek została uregulowana w § 3⁴⁴ powyższego artykułu. Czy powyższa sytuacja może powodować powstanie przychodu podatkowego? Można zastanawiać się nad tym w kontekście art. 12 ust. 4 pkt 11 ustawy o CIT. Zgodnie z tym przepisem, do przychodów nie zalicza się dopłat wnoszonych do spółki, jeżeli ich wniesienie następuje w trybie i na zasadach określonych w odrębnych przepisach, kwot i wartości stanowiących nadwyżkę ponad wartość nominalną udziałów (akcji), otrzymanych przy ich wydaniu i przekazanych na kapitał zapasowy, oraz w spół-

⁴⁰ „Przychodami, z zastrzeżeniem ust. 3 i 4 oraz art.14, są w szczególności: ustalona na dzień podziału wartość emisyjna udziałów (akcji) spółki przejmującej lub nowo zawiązanej przydzielonych udziałowcowi (akcjonariuszowi) spółki dzielonej, jeżeli majątek przejmowany na skutek podziału, a przy podziale przez wydzielenie – majątek przejmowany na skutek podziału lub majątek pozostający w spółce, nie stanowią zorganizowanej części przedsiębiorstwa; przepis art. 14 ust. 2 stosuje się odpowiednio”

⁴¹ „Przy połączeniu lub podziale spółek:

- 1) dla spółki przejmującej lub nowo zawiązanej nie stanowi dochodu, o którym mowa w ust., nadwyżka wartości otrzymanej przez spółkę przejmującą lub nowo zawiązaną majątku spółki przejmowanej lub dzielonej ponad nominalną wartość udziałów (akcji) przyznanych udziałowcom (akcjonariuszom) spółki przejmowanej lub dzielonej;
- 2) dla spółki przejmującej, która posiada w kapitale zakładowym spółki przejmowanej lub dzielonej udział w wysokości mniejszej niż 10%, dochód stanowi nadwyżka wartości przejętego majątku odpowiadająca procentowemu udziałowi w kapitale zakładowym spółki przejmowanej lub dzielonej nad kosztami uzyskania przychodu obliczonymi zgodnie z art. 15 ust. 1k lub art. 16 ust. 1 pkt 8; dochód ten określa się na dzień wykreślenia spółki przejmowanej lub dzielonej z rejestru albo na dzień wydzielenia.”

⁴² Art. 7b ustawy o CIT.

⁴³ Art. 12 ust. 1 pkt 8c, art. 12 ust. 4 pkt 3e, 3f i 12 ustawy o CIT.

⁴⁴ „Wspólnicy spółki dzielonej mogą otrzymać obok udziałów lub akcji spółek przejmujących bądź spółek nowo zawiązanych dopłaty w gotówce nieprzekraczające łącznie 10% wartości bilansowej przyznanych udziałów lub akcji właściwej spółki przejmującej, określonej według oświadczenia, o którym mowa w art. 534 § 2 pkt 4, bądź 10% wartości nominalnej przyznanych udziałów lub akcji właściwej spółki nowo zawiązanej. Dopłaty spółki przejmującej są dokonywane z zysku bądź z kapitału zapasowego tej spółki”.

dzielniach i ich związkach – wartości wpisowego, przeznaczonych na fundusz zasobowy⁴⁵. Mając na względzie literalne brzmienie przepisu, wnoszenie dopłat przy podziale spółek (w kontekście art. 529 § 3 KSH) nie powoduje powstania przychodu podatkowego. Analogiczne zdanie zostało przedstawione w artykule „*Podatkowopravne konsekwencje podziału spółek kapitałowych*”⁴⁶.

6. KONSEKWENCJE PODZIAŁU SPÓŁKI DLA AMORTYZACJI ŚRODKÓW TRWAŁYCH

Zdarzenia restrukturyzacyjne związane z podziałem spółek mogą również oddziaływać na amortyzację środków trwałych. Spółki przejmujące i nowo zawiązane powinny przede wszystkim zwrócić uwagę, w jaki sposób ustalić wartość początkową amortyzowanych środków trwałych. Ogólne zasady dotyczące powyższej sytuacji znajdują się w przepisach art. 16g ust. 9⁴⁷, ust. 18⁴⁸ i ust. 19⁴⁹ ustawy o CIT. Zasada kontynuacji metody wyceny środków trwałych oraz przyjętej metody amortyzacji ma zastosowanie aktywów będących przedmiotem podziału/wydziałenia w ramach zorganizowanej części przedsiębiorstwa ze spółki dzielonej na spółkę przejmującą lub nowozawiązaną. Wciąż problematycznym zagadnieniem pozostaje kwestia tzw. ujawniania środków trwałych oraz wartości niematerialnych i prawnych w wyniku podziału.

7. ZMIANY W OPODATKOWANIU PRZENIESIENIA MAJĄTKU W DRODZE WKŁADU NIEPIENIĘŻNEGO JAKO FORMA DZIAŁAŃ RESTRUKTURYZACYJNYCH

Jednym z przykładów działań restrukturyzacyjnych może być także przeniesienie majątku jednego podmiotu na inny podmiot w drodze wkładu niepieniężnego (aport). Zasady opodatkowania aportów należy rozpatrywać z punktu widzenia podmiotu, który dokonuje wkładu niepieniężnego oraz odrębnie z punktu widzenia podmiotu, do którego aport jest wnoszony. Dużą zmienną co do konse-

⁴⁵ Art. 12 ust. 4 pkt 12 ustawy o CIT.

⁴⁶ Porównaj: A. Derylak, J. Niedojadło, J. Paliński, *Podatkowopravne konsekwencje podziału spółek kapitałowych*, w: *Język-Prawo-Spoleczeństwo*, tom V, Redaktor naukowy prof. zw. dr hab. Stanisław Wrzosek, redaktor naczelny mgr Katarzyna Romanowska, Stowarzyszenie studentów Bez Granic, Radom, 2013.

⁴⁷ W razie „*przekształcenia formy prawnej, podziału albo połączenia podmiotów, z zastrzeżeniem ust. 19, dokonywanych na podstawie odrębnych przepisów – wartość początkową środków trwałych oraz wartości niematerialnych i prawnych ustala się w wysokości wartości początkowej określonej w ewidencji środków trwałych oraz wartości niematerialnych i prawnych, o której mowa w art. 9 ust. 1, podmiotu przekształcanego, połączonego albo podzielonego. Zasadę tę stosuje się odpowiednio do spółek niebędących osobami prawnymi*”.

⁴⁸ „*Przepis ust. 9 ma zastosowanie, jeżeli z odrębnych przepisów wynika, że podmiot powstały z przekształcenia, podziału albo połączenia lub podmiot istniejący, do którego przeniesiono w wyniku wydziałenia część majątku podmiotu dzielonego, wstępuje we wszelkie prawa i obowiązki podmiotu przekształconego, połączonego albo podzielonego*”.

⁴⁹ „*Przepisu ust. 9 nie stosuje się do podziału podmiotów, jeżeli majątek przejmowany na skutek podziału, a przy podziale przez wydzielenie także majątek pozostający w podmiocie dzielonym, nie stanowi zorganizowanej części przedsiębiorstwa. W takim przypadku dla wyceny przejmowanego majątku przepisy ust. 1 pkt 4 lub ust. 10 stosuje się odpowiednio*”.

kwencji podatkowych stanowi też przedmiot aportu, tj. to czy przedmiotem aportu jest przedsiębiorstwo lub jego zorganizowana część, czy będą to inne składniki majątku.

Ustawodawca zdecydował się także na wprowadzenie pewnych różnic w opodatkowaniu aportu na gruncie ustawy o PIT oraz ustawy o CIT.

Zgodnie z aktualnie obowiązującymi regulacjami art. 17 ust. 1 pkt 9 ustawy o PIT, w przypadku gdy podatnik PIT wnosi wkład niepieniężny (inny niż przedsiębiorstwo lub jego zorganizowana część) do spółki będącej podatnikiem CIT powstanie u niego przychód z kapitałów pieniężnych. Wysokość tego przychodu równa będzie wartości aportu określonej w statucie lub umowie spółki, a w razie jej braku – wartości wkładu określonej w innym dokumencie o podobnym charakterze. Jeżeli jednak wartość ta będzie niższa od wartości rynkowej tego wkładu albo wartość wkładu nie została określona w statucie, umowie albo innym dokumencie o podobnym charakterze, za przychód uważa się wartość rynkową takiego wkładu określoną na dzień przeniesienia własności przedmiotu wkładu niepieniężnego.

Do końca 2000 r. objęcie udziałów (akcji) w spółce lub wkładów w spółdzielni w zamian za aport nie stanowiło przychodu podatkowego. Ta kategoria przychodów pojawiła się w związku z nowelizacją ustawy dokonaną z mocą od 1 stycznia 2001 r. i ma zastosowanie do udziałów, akcji lub wkładów objętych po 31 grudnia 2000 r. Od 1 stycznia 2014 r. opodatkowaniu podlega również wniesienie wkładów niepieniężnych do spółki, o której mowa w art. 5a pkt 28 lit. c) lub d) ustawy o PIT (tj. np. spółki komandytowo-akcyjnej z siedzibą lub miejscem zarządu na terytorium RP)⁵⁰.

W tym miejscu warto zauważyć, że do końca 2016 roku, zgodnie z ówczesnym brzmieniem art. 17 ust. 1 pkt 9 ustawy o PIT, przy wniesieniu do spółki wkładu niepieniężnego przychodem była nominalna wartość udziałów objętych w zamian za wkład niepieniężny. Dodatkowo w okresie od 1 stycznia 2014 r. do 31 grudnia 2016 r. przychodem była również określona w umowie spółki wartość wkładu niepieniężnego wniesionego do spółki, o której mowa w art. 5a pkt 28 lit. c) lub d) ustawy o PIT (np. spółki komandytowo-akcyjnej z siedzibą w Polsce), za który nie były wydawane udziały lub akcje (obowiązujący do 1 stycznia 2017 r. art. 17 ust. 1 pkt 9a ustawy o PIT)⁵¹. Co warte wskazania, taka konstrukcja przepisów prowadziła do nadużyć polegających na ustalaniu nominalnej wartości obejmowanych udziałów poniżej ich wartości rynkowej, a pozostała część wartości lokowana była na kapitale rezerwowym tworząc tzw. *agio*. Powyższe pozwalało także na uniknięcie zapłaty podatku od czynności cywilnoprawnych od całej wartości, która trafiała do spółki. Podatek płacony był jedynie od tej części, która powiększała kapitał zakładowy (podstawowy) spółki.

⁵⁰ Podatek dochodowy od osób fizycznych. Komentarz, red. dr Janusz Marciniuk, 2017.

⁵¹ Ibidem.

Przychód z tytułu objęcia udziałów (akcji) w spółce lub wkładów w spółdzielni w zamian za aport powstaje zgodnie z art. 17 ust. 1a⁵² ustawy o PIT,

Podatnik uzyskujący przychód z tytułu aportu do spółki będącej podatnikiem CIT ma prawo do rozpoznania kosztów uzyskania przychodów, które zgodnie z art. 22 ust. 1e ustawy o PIT, na dzień objęcia udziałów, co do zasady, ustala się jako:

– wartość początkową przedmiotu wkładu, zaktualizowaną zgodnie z odrębnymi przepisami, pomniejszoną o sumę dokonanych przed wniesieniem tego wkładu odpisów amortyzacyjnych – jeżeli przedmiotem wkładu niepieniężnego (aportu) jest środek trwały;

albo

– faktycznie poniesione, niezaliczone do kosztów uzyskania przychodów, wydatki na nabycie lub wytworzenie przedmiotu wkładu – jeżeli przedmiotem wkładu niepieniężnego (aportu) nie jest środek trwały.

Na mocy zmiany przepisów, która dodała art. 17 ust. 1d ustawy o PIT, od 1 stycznia 2017 roku nie ustala się przychodu z tytułu wniesienia aportu, jeżeli przedmiotem wkładu niepieniężnego do spółki kapitałowej jest komercjalizowana własność intelektualna wniesiona przez podmiot komercjalizujący⁵³. Jeżeli przedmiotem wkładu niepieniężnego (aportu) do spółki jest przedsiębiorstwo albo zorganizowana część przedsiębiorstwa to przychody uzyskane przez wnoszącego aport podlegają zwolnieniu przewidzianemu w art. 21 ust. 1 pkt 109 ustawy o PIT.

Odrębnego omówienia wymaga sytuacja, gdy wnoszącym wkład niepieniężny będzie podatnik CIT. W tym miejscu należy zwrócić uwagę na znaczącą zmianę przepisów, która spowodowała rozszerzenie grona podatników CIT na spółki komandytowe oraz niektóre spółki jawne, które utraciły transparentność podatkową (przed zmianą przepisów spółki te nie były podatnikami podatku dochodowego, a jedynie ich wspólnicy, którzy w odpowiedniej proporcji rozliczali przychody i koszty spółki komandytowej w swoich rozliczeniach PIT/CIT)⁵⁴.

⁵² Zgodnie z art. 17 ust. 1a ustawy o PIT, przychód powstaje w dniu:

- 1) zarejestrowania spółki (od 1 stycznia 2015 r. także spółdzielni) albo
- 2) wpisu do rejestru podwyższenia kapitału zakładowego spółki albo
- 3) przeniesienia na spółkę własności przedmiotu wkładu – w przypadku, gdy spółka lub podwyższenie kapitału spółki nie podlegają obowiązkowi rejestracji we właściwym rejestrze zgodnie z przepisami państwa, w którym spółka ma siedzibę lub zarząd,
- 4) wydania dokumentów akcji, jeżeli objęcie akcji jest związane z warunkowym podwyższeniem kapitału zakładowego,
- 5) podjęcia uchwały o przyjęciu w poczet członków spółdzielni.

⁵³ Przepis dodany na mocy ustawy z dnia 5 września 2016 r. o zmianie ustawy o podatku dochodowym od osób fizycznych oraz ustawy o podatku dochodowym od osób prawnych (Dz.U. 2016 poz. 1550).

⁵⁴ Zmiany wprowadzone stawa z 28.11.2020 r. o zmianie ustawy o podatku dochodowym od osób fizycznych, ustawy o podatku dochodowym od osób prawnych, ustawy o zryczałtowanym podatku dochodowym od niektórych przychodów osiąganych przez osoby fizyczne oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. z 2020 poz. 2123). Na jej mocy dochody spółek komandytowych, które mają siedzibę lub zarząd na terytorium Polski, od 1.01.2021 lub od 1.05.2021 r. stały się podatnikami CIT).

Obecnie za podatnika podlegającego opodatkowaniu CIT uważa się podmioty, o których mowa w art. 4a pkt 21 ustawy o CIT⁵⁵. W sytuacji, gdy podatnik CIT dokona wkładu niepieniężnego do spółki będącej podatnikiem CIT, osiągnie z tego tytułu przychód. Zgodnie z art. 12 ust. 1 pkt 7 ustawy o CIT przychodem tym będzie wartość wkładu określona w statucie lub umowie spółki, a w razie ich braku wartość wkładu określona w innym dokumencie o podobnym charakterze. Jeżeli jednak wartość ta będzie niższa od wartości rynkowej tego wkładu albo wartość wkładu nie została określona w statucie, umowie albo innym dokumencie o podobnym charakterze, przychodem będzie wartość rynkowa takiego wkładu określona na dzień przeniesienia własności przedmiotu wkładu niepieniężnego. Jest to więc analogiczna regulacja, jak ta przewidziana w PIT. Przychód ten powstaje w momentach określonych w art. 12 ust. 1 pkt 7 ustawy o CIT⁵⁶. Koszty uzyskania przychodów również ustalane będą podobnie jak w przypadku ustawy o PIT. Sposób ustalenia tych kosztów kształtować się będzie również w zależności od tego co będzie przedmiotem aportu i co do zasady, jeśli przedmiotem będzie:

- środek trwały lub wartości niematerialne i prawne – kosztem uzyskania przychodów będzie wartość początkowa przedmiotu wkładu, zaktualizowana zgodnie z odrębnymi przepisami, pomniejszona o dokonaną przed wniesieniem tego wkładu sumę odpisów amortyzacyjnych;
- składniki majątkowe inne od środków trwałych, akcji, udziałów, wierzytelności – kosztem uzyskania przychodów będzie równowartość faktycznie poniesionych przez podatnika, niezaliczonych do kosztów uzyskania przychodów, wydatków na nabycie lub wytworzenie tych składników majątkowych⁵⁷.

Zgodnie z art. 12 ust. 4 pkt 25 ustawy o CIT, do przychodów nie zalicza się wartości przedmiotu wkładu do spółki albo spółdzielni, jeżeli przedmiotem wkładu jest przedsiębiorstwo lub jego zorganizowana część.

⁵⁵ Zgodnie z art. 4a pkt 21 ustawy o CIT, za podatnika uznaje się:

- 1) spółkę posiadającą osobowość prawną, w tym także tzw. spółkę europejską,
- 2) spółkę kapitałową w organizacji,
- 3) spółkę komandytową oraz spółkę komandytowo-akcyjną, które mają siedzibę lub zarząd na terytorium Polski,
- 4) spółkę jawną, która ma siedzibę lub zarząd na terytorium Polski, jeżeli wspólnikami tej spółki jawnej nie są wyłącznie osoby fizyczne oraz spółka jawna nie złoży w odpowiednim czasie informacji o prawie do udziału w zysku tej spółki,

spółkę niemającą osobowości prawnej mającą siedzibę lub zarząd w innym państwie, jeżeli zgodnie z przepisami prawa podatkowego tego innego państwa jest traktowana jak osoba prawna i podlega w tym państwie opodatkowaniu od całości swoich dochodów bez względu na miejsce ich osiągania.

⁵⁶ Zgodnie z art. 12 ust. 1b ustawy o CIT, przychód powstaje odpowiednio, w momencie:

- 1) zarejestrowania spółki, spółdzielni albo
- 2) wpisu do rejestru podwyższenia kapitału zakładowego albo emisji nowych akcji w prostej spółce akcyjnej, albo
- 3) przeniesienia na spółkę własności przedmiotu wkładu – w przypadku, gdy spółka lub podwyższenie kapitału spółki nie podlegają obowiązkowi rejestracji we właściwym rejestrze zgodnie z przepisami państwa, w którym spółka ma siedzibę lub zarząd, albo

wpisu do rejestru akcjonariuszy, o którym mowa w art. 300 § 1 albo art. 328 § 1 KSH, jeżeli objęcie akcji jest związane odpowiednio z warunkową emisją akcji albo z warunkowym podwyższeniem kapitału zakładowego.

⁵⁷ Art. 15 ust. 1k ustawy o CIT.

W przypadku wniesienia do spółki niebędącej podatnikiem CIT wkładu niepieniężnego przez podatnika PIT, po stronie wnoszącego aport powstanie przychód, który na mocy w art. 21 ust. 1 pkt 50b ustawy o PIT będzie zwolniony z opodatkowania podatkiem dochodowym. W takim przypadku wniesienie aportu do spółki niebędącej podatnikiem CIT będzie neutralne podatkowo dla wnoszącego.

Jeśli wnoszącym aport będzie podatnik CIT, zastosowanie znajdzie regulacja zawarta w art. 12 ust. 4 pkt 3c ustawy o CIT, która wskazuje, że nie stanowią przychodów przychody z tytułu przeniesienia własności składników majątku będących przedmiotem wkładu niepieniężnego wnoszonych do spółki niebędącej osobą prawną. W konsekwencji taki aport będzie neutralny na gruncie podatku dochodowego również, jeśli wnoszącym będzie podatnik CIT.

8. PRZYCHÓD W PRZYPADKU ŁĄCZENIA SIĘ SPÓŁEK ORAZ PRZYCHÓD WSPÓLNIKA SPÓŁKI DZIELONEJ W PRZYPADKU PODZIAŁU SPÓŁKI KAPITAŁOWEJ.

Art. 12 ustawy o CIT, oprócz wymienienia czym są przychody, wymienia również w ust. 4 co do przychodów się nie zalicza. m. in., zgodnie z pkt 12 powyższego przepisu, do przychodów nie zalicza się „w przypadku połączenia lub podziału spółek, z zastrzeżeniem ust. 1 pkt 8b, przychodu wspólnika spółki przejmowanej lub dzielonej stanowiącego wartość emisyjną udziałów (akcji) przydzielonych przez spółkę przejmującą lub nowo zawiązaną”⁵⁸.

Powyższe oznacza, że co do zasady nie jest uznawana za przychód wartość emisyjna udziałów przydzielonych wspólnikowi spółki dzielonej. Wyjątek stanowi art. 12 ust. 1 pkt 8b, zgodnie z którym przychodem jest „ustalona na dzień podziału wartość emisyjna udziałów (akcji) spółki przejmującej lub nowo zawiązanej przydzielonych udziałowcowi (akcjonariuszowi) spółki dzielonej, jeżeli majątek przejmowany na skutek podziału, a przy podziale przez wydzielenie – majątek przejmowany na skutek podziału lub majątek pozostający w spółce, nie stanowią zorganizowanej części przedsiębiorstwa; przepis art. 14 ust. 2⁵⁹ stosuje się odpowiednio”⁶⁰. W przypadku wystąpienia powyższego wyjątku, koszt uzyskania powyższego przychodu ustala się na podstawie art. 15 ust. 1 ma ustawy o CIT⁶¹.

⁵⁸ Art. 12 ust. 4 pkt 12 ustawy o CIT.

⁵⁹ Art. 14 ust. 2 ustawy o CIT – „Wartość rynkową, o której mowa w ust. 1, rzeczy, praw majątkowych lub usług określa się na podstawie cen rynkowych stosowanych w obrocie rzeczami, prawami lub usługami tego samego rodzaju i gatunku, z uwzględnieniem w szczególności ich stanu i stopnia zużycia oraz czasu i miejsca zbycia albo świadczenia.”

⁶⁰ Art. 12 ust. 1 pkt 8b ustawy o CIT.

⁶¹ Art. 15 ust. 1 ma ustawy o CIT – „W przypadku podziału spółki, o którym mowa w art. 12 ust. 1 pkt 8b, kosztem uzyskania przychodów udziałowca (akcjonariusza) spółki dzielonej są koszty nabycia lub objęcia udziałów (akcji) w spółce dzielonej, obliczone zgodnie z ust. 1k albo art. 16 ust. 1 pkt 8. Jeżeli podział spółki następuje przez wydzielenie, koszt ten ustala się w takiej proporcji, w jakiej pozostaje wartość wydzielanej części majątk-

9. *DATIO IN SOLUTUM*, A MAJĄTEK LIKWIDOWANEJ SPÓŁKI

Należy wspomnieć jeszcze o zmianach dotyczących opodatkowania przychodów w przypadku uregulowania w całości lub w części zobowiązania przez wykonanie świadczenia niepieniężnego. Kwestia związana jest z art. 14a ust. 1 ustawy o CIT, który reguluje kwestię instytucji *datio in solutum*. W praktyce instytucja ta jest często wykorzystywana np. gdy spółka będąca podatnikiem CIT, przez wykonanie świadczenia niepieniężnego, reguluje w całości lub w części ciężące na niej zobowiązanie, przykładowo z tytułu zaciągniętej pożyczki lub dywidendy.

Linia orzecznicza sądów, zgodnie z brzmieniem powyższego przepisu obowiązującym do 31 grudnia 2020 r.⁶², potwierdzała, iż wydanie przez spółkę składników majątku swoim udziałowcom w ramach likwidacji nie będzie rodziło powstania przychodu oraz związanego z nim obowiązku zapłaty podatku dochodowego od osób prawnych. Pomimo, iż orzecznictwo, również Naczelnego Sądu Administracyjnego, jest w tej kwestii bogate, warto przywołać fragmentu uzasadnienia prawnego jednego z nowszych wyroków, tj. wyroku Naczelnego Sądu Administracyjnego z dnia 17 listopada 2020 r., nr sygn. II FSK 1868/18. Sąd podkreślił, iż wydanie/pozbycie się rzeczy nie może, co do zasady, być uznane za przychód u tego, kto tę rzecz wydał. Wydanie rzeczy może rodzić przychód jedynie w specyficznych okolicznościach, takich jak ta przedstawiona w art. 14a ust. 1 ustawy o CIT. Jednakże podkreślił również, iż przychód może powstać jedynie po spełnieniu wymogów, jakie ustawodawca zawarł w danym przepisie. *„Wykonanie zobowiązania (w tym z tytułu zaciągniętej pożyczki (kredytu), dywidendy, umorzenia albo zbycia w celu umorzenia udziałów (akcji)) przez spełnienie świadczenia niepieniężnego generuje przychód u dłużnika. Przy czym w art. 14a ust. 1 u.p.d.o.p. chodzi o spełnienie świadczenia niepieniężnego w miejsce świadczenia pieniężnego, do którego podatnik był zobowiązany, o czym świadczy po pierwsze użycie sformułowania o „wysokości zobowiązania”, a po wtóre przykładowe wymienienie wyłącznie zobowiązań o charakterze pieniężnym (pożyczka, kredyt, dywidenda itd.). Innymi słowy, do zastosowania omawianego przepisu dochodzi w sytuacji kumulatywnego spełnienia dwóch przesłanek, tj.: 1) pomiędzy stronami musi istnieć stosunek zobowiązaniowy, na podstawie którego dłużnik obowiązany jest do zapłaty na rzecz wierzyciela określonej kwoty, 2) zobowiązanie musi być uregulowa-*

ku spółki dzielonej do wartości jej majątku bezpośrednio przed podziałem. Pozostała część kwoty tych kosztów stanowi koszt uzyskania przychodów z odpłatnego zbycia udziałów (akcji) spółki dzielonej przez wydzielenie.”

⁶² Art. 14a ust. 1 ustawy o CIT w brzmieniu do 31 grudnia 2020 r.: „W przypadku, gdy podatnik przez wykonanie świadczenia niepieniężnego reguluje w całości lub w części zobowiązanie, w tym z tytułu zaciągniętej pożyczki (kredytu), dywidendy, umorzenia albo zbycia w celu umorzenia udziałów (akcji), przychodem takiego podatnika jest wysokość zobowiązania uregulowanego w następstwie takiego świadczenia. Jeżeli jednak wartość rynkowa świadczenia niepieniężnego jest wyższa niż wysokość zobowiązania uregulowanego tym świadczeniem, przychód ten określa się w wysokości wartości rynkowej świadczenia niepieniężnego. Przepisy art. 14 ust. 1-3 stosuje się odpowiednio”.

ne przez wykonanie świadczenia niepieniężnego (gdy podatnik przez wykonanie świadczenia niepieniężnego reguluje w całości lub w części zobowiązanie)”.

Mając na względzie powyższą linię orzeczniczą, ustawodawca zmienił brzmienie art. 14a ust. 1 ustawy o CIT⁶³, dodając do wymienionych wcześniej zobowiązań fragment: „*podziału pomiędzy wspólników (akcjonariuszy) majątku likwidowanej spółki albo spółdzielni*”. Jak zostało wskazane w uzasadnieniu do ustawy z dnia 28 listopada 2020 r. o zmianie ustawy o podatku dochodowym od osób fizycznych, ustawy o podatku dochodowym od osób prawnych, ustawy o zryczałtowanym podatku dochodowym od niektórych przychodów osiąganych przez osoby fizyczne oraz niektórych innych ustaw: „*Uwzględniając zatem fakt, iż linia orzecznicza sądów administracyjnych – wbrew jednoznacznemu, wynikającemu z uzasadnienia do ustawy, celowi wprowadzenia do ustawy o CIT przepisu art. 14a – ogranicza zakres przypadków, w których przepis ten znajduje zastosowanie, zasadnym stało się wskazanie wprost w tym przepisie, iż obejmuje on swoją normą również przeniesienie przez likwidowaną spółkę (spółdzielnię) majątku rzeczowego na rzecz jej wspólników (akcjonariuszy, członków spółdzielni) tytułem podziału majątku likwidowanej osoby prawnej.*”

10. NOWE ZDARZENIA RESTRUKTURYZACYJNE – TRANSGRANICZNY PODZIAŁ SPÓŁKI KAPITAŁOWEJ ORAZ TRANSGRANICZNE PRZEKSZTAŁCENIE SPÓŁKI A SKUTKI PODATKACH DOCHODOWYCH

Jednym z kluczowych wspólnotowych aktów prawnych w zakresie zdarzeń restrukturyzacyjnych jest Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2019/2121 z dnia 27 listopada 2019 r. zmieniająca dyrektywę (UE) 2017/1132 w odniesieniu do transgranicznego przekształcania, łączenia i podziału spółek (Dz. Urz.UE.L Nr 321). Niniejsza dyrektywa ustanawia środki dotyczące m.in. transgranicznych przekształceń, transgranicznych połączeń i transgranicznych podziałów transgranicznego łączenia się spółek kapitałowych. Jako nowe zdarzenie restrukturyzacyjne zostało zdefiniowane przekształcenie transgraniczne oznaczające operację, w ramach której spółka, która nie zostaje rozwiązana ani postawiona w stan likwidacji, przekształca formę prawną, w jakiej jest zarejestrowana w państwie członkowskim wyjścia, w formę prawną państwa członkowskiego przeznaczenia wymienioną w załączniku II i przenosi co najmniej swoją siedzibę do państwa członkowskiego przeznaczenia, zachowując przy tym swoją osobowość prawną. Parafrazując przedmiotową definicję, można wskazać i transgraniczne przekształcenie sprowadza się do realokacji (przeniesienia) miejsca siedziby spółki kapitałowej z jednego kraju członkowskiego do innego kraju UE, z jednoczesnym

⁶³ Zmiana została dokonana zgodnie z ustawą z dnia 28 listopada 2020 r. o zmianie ustawy o podatku dochodowym od osób fizycznych, ustawy o podatku dochodowym od osób prawnych, ustawy o zryczałtowanym podatku dochodowym od niektórych przychodów osiąganych przez osoby fizyczne oraz niektórych innych ustaw.

„dostosowaniem”/przekształceniem formy prawnej spółki występującej w jednym kraju, do najbardziej zbliżonej formy prawnej spółki w tym innym kraju⁶⁴. Co najważniejsze, przedmiotowe zdarzenie restrukturyzacyjne, nie powinno powodować likwidacji bytu prawnego spółki w jednym kraju członkowskim, przy jednoczesnym rozpoczęciu/zawiązaniu nowego bytu prawnego w innym kraju członkowskim. Powinna nastąpić kontynuacja bytu prawnego podmiotu w ramach transgranicznego przekształcenia, tylko przy zmienionej formie prawnej. Aktualnie obowiązujące przepisy KSH, wskazują jako jedną z przyczyn obligatoryjnego rozwiązania spółki z ograniczoną odpowiedzialnością⁶⁵ oraz spółki akcyjnej⁶⁶ przeniesienie ich siedziby poza terytorium Polski. Oczywiście, polski ustawodawca będzie zobowiązany do zmiany przedmiotowej regulacji w ramach obowiązkowej implementacji Dyrektywy 2019/2121 z dnia 27 listopada 2019 r., wskazując wprost, iż transgraniczne przekształcenie polskiej spółki kapitałowej nie będzie stanowiło podstawy do otwarcia likwidacji spółki w Polsce.

Co najważniejsze, takie przekształcenie transgraniczne powinno być – co do zasady – neutralne podatkowo zarówno dla podmiotu podlegającemu przekształceniu, jak również w dla udziałowców lub akcjonariuszy będących podatnikami podatku dochodowego od osób prawnych lub podatku dochodowego od osób fizycznych.

Odrębnym zagadnieniem korzystającym również z przywileju neutralności podatkowej powinien być również transgraniczny podział spółki kapitałowej. Należy wskazać, iż przepisy dyrektywy mają zastosowanie do podziałów transgranicznych spółek kapitałowych utworzonych zgodnie z prawem państwa członkowskiego i mających siedzibę, zarząd główny lub główne przedsiębiorstwo na terytorium Unii, pod warunkiem, że co najmniej dwie ze spółek kapitałowych uczestniczących w podziale⁶⁷ podlegają prawu różnych państw członkowskich.

⁶⁴ Jako przykład transgranicznego przekształcenia spółki kapitałowej można wskazać, przekształcenie spółki z ograniczoną odpowiedzialnością prawa polskiego w spółkę GmbH prawa niemieckiego.

⁶⁵ Art. 270 KSH

Rozwiązanie spółki powodują:

- 1) przyczyny przewidziane w umowie spółki;
- 2) uchwała wspólników o rozwiązaniu spółki albo o przeniesieniu siedziby spółki za granicę, stwierdzona protokołem sporządzonym przez notariusza;
- 2 (1) w przypadku spółki, której umowa została zawarta przy wykorzystaniu wzorca umowy, również uchwała wspólników o rozwiązaniu spółki opatrzona przez wszystkich wspólników kwalifikowanym podpisem elektronicznym, podpisem zaufanym lub podpisem osobistym;
- 3) ogłoszenie upadłości spółki;
- 4) inne przyczyny przewidziane prawem.

⁶⁶ Art. 459 KSH

Rozwiązanie spółki powodują:

- 1) przyczyny przewidziane w statucie;
- 2) uchwała walnego zgromadzenia o rozwiązaniu spółki albo o przeniesieniu siedziby spółki za granicę;
- 3) ogłoszenie upadłości spółki;
- 4) inne przyczyny przewidziane prawem.

⁶⁷ »podział« oznacza czynność, przez którą:

- a) spółka podlegająca podziałowi, w chwili rozwiązania bez przeprowadzenia postępowania likwidacyjnego, przenosi wszystkie swoje aktywa i pasywa na co najmniej dwie spółki przejmujące, w zamian za przyznanie wspólnikom spółki podlegającej podziałowi papierów wartościowych lub udziałów lub akcji spółek

Osoby fizyczne będące udziałowcami/akcjonariuszami spółki dzielonej oraz spółki nowozawiazanej w wyniku podziału w innym kraju Unii Europejskiej nie powinny być opodatkowane na moment objęcia tych udziałów/akcji w wyniku podziału, a moment ewentualnego opodatkowania jest ewentualnie odroczone do momentu zbycia tych udziałów/akcji.

Przedmiotowe zdarzenia restrukturyzacyjne mogą mieć doniosłe znaczenia dla interesów fiskalnych Skarbu Państwa. Można wyobrazić sobie sytuację, w której podatnik CIT (spółka kapitałowa) korzystała z różnego rodzaju ulg lub zwolnień podatkowych w jednym kraju członkowskim – kraju pierwotnej rezydencji podatkowej (miejsca siedziby), nie generując w danym okresie dochodu podatkowego i w konsekwencji nie płacąc podatku dochodowego. Wskazany podmiot dokonałby transgranicznego przekształcenia, ze zmianą rezydencji podatkowej do innego kraju Unii Europejskiej, z korzystniejszym reżimem podatkowym. Docelowo, dochody podatkowe tego podmiotu byłyby opodatkowane w mniejszym stopniu w innym kraju, podczas gdy podmiot ten korzystał uprzednio z preferencji podatkowych (nie płacąc podatku dochodowego lub płacąc go w znacząco niższej wysokości) w kraju swojej pierwotnej siedziby. W konsekwencji, w celu ochrony fiskalnych interesów państwa, powinny zostać wprowadzone regulacje, które zniechęcałyby podatników do agresywnych działań w zakresie planowania podatkowego.

Patrząc na transakcję transgranicznego przekształcenia z drugiej strony, tj. z punktu widzenia kraju tzw. nowej rezydencji podatkowej podmiotu zmieniającego kraj siedziby, również może dochodzić do istotnych nadużyć podatkowych. Przykładowo można wskazać na zasadę kontynuacji metod wyceny i sposobu amortyzacji środków trwałych i wartości niematerialnych i prawnych. Objęcie w formie wkładu niepieniężnego (aportu) przez podatnika podatku CIT po wartości rynkowej określonych aktywów podlegających amortyzacji może być w jednym kraju opodatkowane na moment wkładu, co dawałoby podstawę do przeszacowania dla celów podatkowych wartości składników podlegających amortyzacji, podczas gdy w innym kraju przedmiotowa transakcja byłaby neutralna podatkowo. Zmiana miejsca rezydencji podatkowej takiego podatnika dawałaby duże, nieprzewidziane przez ustawodawcę korzyści podatkowe.

przejmujących oraz, w stosownych przypadkach, świadczenie pieniężne nieprzekraczające 10% wartości nominalnej lub, w przypadku braku wartości nominalnej, świadczenie pieniężne nieprzekraczające 10% wartości księgowej tych papierów wartościowych lub udziałów lub akcji (»podział pełny«);

- b) spółka podlegająca podziałowi przenosi część swoich aktywów i pasywów na jedną lub więcej spółek przejmujących, w zamian za przyznanie wspólnikom spółki podlegającej podziałowi papierów wartościowych lub udziałów lub akcji spółek przejmujących, spółki podlegającej podziałowi lub zarówno spółek przejmujących, jak i spółki podlegającej podziałowi oraz, w stosownych przypadkach, świadczenie pieniężne nieprzekraczające 10% wartości nominalnej lub, w przypadku braku wartości nominalnej, świadczenie pieniężne nieprzekraczające 10% wartości księgowej tych papierów wartościowych lub udziałów lub akcji (»podział częściowy«); lub
- c) spółka podlegająca podziałowi przenosi część swoich aktywów i pasywów na jedną lub więcej spółek przejmujących w zamian za emisję na rzecz spółki podlegającej podziałowi papierów wartościowych lub udziałów lub akcji w spółkach przejmujących (»podział przez wydzielenie«).

Powstaje pytanie czy zagadnienie tzw. podatku od niezrealizowanych zysków (exit tax) będzie miało zastosowanie do transgranicznego przekształcenia. „Exit tax” został wprowadzony do polskiego systemu prawa podatkowego z dniem 1 stycznia 2019 r. ustawą z 23 października 2018 r. o zmianie ustawy o podatku dochodowym od osób fizycznych, ustawy o podatku dochodowym od osób prawnych, ustawy – Ordynacja podatkowa oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. z 2018 r., poz. 2193). Celem nowelizacji ustawy o PIT oraz ustawy o CIT było dostosowanie polskich przepisów podatkowych do postanowień dyrektywy Rady (UE) 2016/1164 z 12.07.2016 r. ustanawiającej przepisy mające na celu przeciwdziałanie praktykom unikania opodatkowania, które mają bezpośredni wpływ na funkcjonowanie rynku wewnętrznego – tzw. dyrektywa ATAD. Zagadnienie podatku od niezrealizowanych zysków zasadniczo dotyczy przypadków „*transgranicznego przeniesienia składników majątku w ramach tego samego podatnika*”. Wskazane regulacje zostały umieszczone w art. 24f⁶⁸ ustawy o CIT oraz w art. 30da⁶⁹ ustawy o PIT. Opodatkowanie podatkiem od dochodów z niezrealizo-

⁶⁸ Art. 24f ustawy o CIT

1. Podatek od dochodów z niezrealizowanych zysków wynosi 19% podstawy opodatkowania.
2. Opodatkowaniu podatkiem od dochodów z niezrealizowanych zysków podlega:
 - 1) przeniesienie składnika majątku poza terytorium Rzeczypospolitej Polskiej, w wyniku którego Rzeczpospolita Polska w całości albo w części traci prawo do opodatkowania dochodów ze zbycia tego składnika majątku, przy czym przenoszony składnik majątku pozostaje własnością tego samego podmiotu;
 - 2) zmiana rezydencji podatkowej przez podatnika podlegającego w Rzeczypospolitej Polskiej obowiązkowi podatkowemu od całości swoich dochodów (nieograniczonemu obowiązkowi podatkowemu), w wyniku której Rzeczpospolita Polska w całości albo w części traci prawo do opodatkowania dochodów ze zbycia składnika majątku będącego własnością tego podatnika, w związku z przeniesieniem jego siedziby lub zarządu do innego państwa.
3. Przeniesienie składnika majątku poza terytorium Rzeczypospolitej Polskiej, o którym mowa w ust. 2 pkt 1, obejmuje w szczególności sytuację, w której:
 - 1) podatnik, o którym mowa w art. 3 ust. 1, przenosi do swojego zagranicznego zakładu składnik majątku dotychczas związany z działalnością prowadzoną na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej;
 - 2) podatnik, o którym mowa w art. 3 ust. 2, przenosi do państwa swojej rezydencji podatkowej lub do innego niż Rzeczpospolita Polska państwa, w którym prowadzi działalność poprzez zagraniczny zakład, składnik majątku dotychczas związany z działalnością prowadzoną na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej przez zagraniczny zakład;
 - 3) podatnik, o którym mowa w art. 3 ust. 2, przenosi do innego państwa całość albo część działalności prowadzonej dotychczas poprzez położony na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej zagraniczny zakład.
4. Opodatkowanie podatkiem od dochodów z niezrealizowanych zysków w wyniku zmiany rezydencji podatkowej, o której mowa w ust. 2 pkt 2, nie dotyczy składników majątku, które po zmianie rezydencji podatkowej pozostają związane z położonym na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej zagranicznym zakładem podatnika, który zmienił rezydencję podatkową.

(...)

⁶⁹ Art. 30da ustawy o PIT

1. Podatek od dochodów z niezrealizowanych zysków wynosi:
 - 1) 19% podstawy opodatkowania – gdy ustalana jest wartość podatkowa składnika majątku;
 - 2) 3% podstawy opodatkowania – gdy nie ustala się wartości podatkowej składnika majątku.
2. Opodatkowaniu podatkiem od dochodów z niezrealizowanych zysków podlega:
 - 1) przeniesienie składnika majątku poza terytorium Rzeczypospolitej Polskiej, w wyniku którego Rzeczpospolita Polska w całości albo w części traci prawo do opodatkowania dochodów ze zbycia tego składnika majątku, przy czym przenoszony składnik majątku pozostaje własnością tego samego podmiotu;
 - 2) zmiana rezydencji podatkowej przez podatnika podlegającego w Rzeczypospolitej Polskiej nieograniczonemu obowiązkowi podatkowemu, w wyniku której Rzeczpospolita Polska w całości albo w

wanych zysków w wyniku zmiany rezydencji podatkowej nie dotyczy składników majątku, które po zmianie rezydencji podatkowej pozostają związane z położonym na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej zagranicznym zakładem podatnika, który zmienił rezydencję podatkową. Podstawę opodatkowania podatkiem od dochodów z niezrealizowanych zysków stanowi suma dochodów z niezrealizowanych zysków ustalonych dla poszczególnych składników majątku. Dochód z niezrealizowanych zysków stanowi nadwyżka wartości rynkowej przenoszonego składnika majątku, w tym wynikającego ze zmiany rezydencji podatkowej, ustalonej na dzień jego przeniesienia albo dzień poprzedzający dzień zmiany rezydencji ponad jego wartość podatkową. W przypadku podatników CIT stawka podatku wynosi 19% podstawy opodatkowania. Dla podatników podatku PIT obowiązują 2 stawki podatkowe – 3% podstawy opodatkowania (gdy nie ustala się wartości podatkowej składnika majątku) i stawka 19% w pozostałych sytuacjach.

W konsekwencji, niezbędna będzie istotna zmiana aktualnie obowiązujących przepisów dot. podatku od niezrealizowanych zysków w zakresie zdarzenia restrukturyzacyjnego jakim jest transgraniczne przekształcenie spółki, zarówno w odniesieniu do podatku dochodowe od osób fizycznych, jak również w odniesieniu do podatku dochodowego od osób prawnych.

Zagadnieniem, które w chwili obecnej całkowicie pozostaje poza regulacjami podatkowymi w zakresie tzw. exit tax jest transgraniczny podział spółki kapitałowej. Należy podkreślić, iż w wyniku takiego podziału, aktywa i zobowiązania dotyczące spółki dzielonej w jednym kraju członkowskim Unii Europejskiej, zostaną przeniesione do spółki nowozawiazanej w innym kraju członkowskim

części traci prawo do opodatkowania dochodów ze zbycia składnika majątku będącego własnością tego podatnika, w związku z przeniesieniem jego miejsca zamieszkania do innego państwa.

3. W przypadku składnika majątku niezwiązanego z działalnością gospodarczą opodatkowaniu podatkiem od dochodów z niezrealizowanych zysków w przypadku, o którym mowa w ust. 2 pkt 2, podlegają tylko składniki majątku stanowiące: ogół praw i obowiązków w spółce niebędącej osobą prawną, udziały w spółce, akcje i inne papiery wartościowe, pochodne instrumenty finansowe oraz tytuły uczestnictwa w funduszach kapitałowych, zwane dalej „majątkiem osobistym”, jeżeli podatnik ma miejsce zamieszkania na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej przez łącznie co najmniej pięć lat w dziesięcioletnim okresie poprzedzającym dzień zmiany rezydencji podatkowej.
4. Przeniesienie składnika majątku poza terytorium Rzeczypospolitej Polskiej, o którym mowa w ust. 2 pkt 1, obejmuje w szczególności sytuację, w której:
 - 1) podatnik, o którym mowa w art. 3 ust. 1, przenosi do swojego zagranicznego zakładu składnik majątku dotychczas związany z działalnością gospodarczą prowadzoną na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej;
 - 2) podatnik, o którym mowa w art. 3 ust. 2a, przenosi do państwa swojej rezydencji podatkowej lub do innego niż Rzeczpospolita Polska państwa, w którym prowadzi działalność gospodarczą poprzez zagraniczny zakład, składnik majątku dotychczas związany z działalnością gospodarczą prowadzoną na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej przez zagraniczny zakład;
 - 3) podatnik, o którym mowa w art. 3 ust. 2a, przenosi do innego państwa całość albo część działalności gospodarczej prowadzonej dotychczas poprzez położony na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej zagraniczny zakład.
5. Opodatkowanie podatkiem od dochodów z niezrealizowanych zysków w wyniku zmiany rezydencji podatkowej, o której mowa w ust. 2 pkt 2, nie dotyczy składników majątku, które po zmianie rezydencji podatkowej pozostają związane z położonym na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej zagranicznym zakładem podatnika, który zmienił rezydencję podatkową.

(...)

Unii Europejskiej – tj. do innego podatnika podatku dochodowego od osób prawnych (w innej jurysdykcji). Udziałowcy/akcjonariusze będący osobami fizycznymi, w wyniku transakcji podziału transgranicznego mogą objąć udziały lub akcje w spółkach nowozawiazanych. Dla celów podatkowych, wartość emisyjna objętych udziałów lub akcji nie powinna powodować powstania przychodu podatkowego. Z drugiej strony, odpowiednie ukształtowanie parytetu wymiany przy podziale spółki może doprowadzić do tzw. rozdzielenia wspólników tj. tylko część dotychczasowych wspólników spółki dzielonej obejmie udziały w spółce nowozawiazanej. Takie działania mogą stanowić podstawę do agresywnego planowania podatkowego. Należy podkreślić, iż ewentualne konsekwencje podatkowe w podatku dochodowym od osób fizycznych powstawałyby dopiero w momencie sprzedaży objętych udziałów w nowozawiazanym podmiocie. Powstaje pytanie o sposób kalkulacji kosztów uzyskania przychodów przy wskazanej transakcji zbycia, aby nie dochodziło do „niezamierzonego” przez ustawodawcę przeszacowania kosztów podatkowych.

11. PODSUMOWANIE

Ewolucja modelu opodatkowania zdarzeń restrukturyzacyjnych oraz związanych z nią zmian w innych zakresach opodatkowania ciągle postępuje. Wraz z rozwojem społecznym, technologicznym oraz kulturowym dochodzi również do zmian w zakresie prawa i podatków. Odzwierciedleniem tego są nowelizacje prawa (niestety nieustanne i niespójne nowelizacje ustaw podatkowych) mające na celu unormowanie coraz to nowszych zachodzących zdarzeń gospodarczych oraz zwiększanie bezpieczeństwa gospodarczego i prawnego obywateli i występujących w obrocie podmiotów gospodarczych. Działania ustawodawcy w zakresie uszczelnienia systemu podatkowego w zakresie zdarzeń restrukturyzacyjnych, skądinąd słuszne, przebiegają równolegle z działaniami w zakresie sukcesywnego zwiększania obciążeń podatkowych. Nowe zdarzenia restrukturyzacyjne, dopuszczone przez prawo wspólnotowe, będą przyczynkiem do kolejnych zmian legislacyjnych nie tylko w sferze prawa handlowego, ale przede wszystkim prawa podatkowego i bilansowego. Istnieje istotne ryzyko, iż transakcje w zakresie transgranicznego przekształcenia spółek kapitałowych dla osób fizycznych będących udziałowcami/akcjonariuszami tych podmiotów, mogą stanowić podstawę do uzyskania dodatkowych korzyści podatkowych (zaniżenia lub niepowstania podstawy opodatkowania w podatku dochodowym od osób fizycznych).

Transgraniczny podział spółek kapitałowych jako transakcja oczekiwana przed przedstawicieli sektora prywatnego, który musi być implementowany do polskiego ustawodawstwa. Transpozycja do polskiego systemu prawnego wymogów w zakresie transgranicznej realokacji aktywów i zobowiązań również może być podstawą nadużycia: z jednej strony zasady neutralności podatkowej zdarzeń restrukturyzacyjnych a z drugiej jako podstawa do agresywnego planowania po-

datkowego. Jako postulat *de lege ferenda* można wskazać na potrzebę istotnych zmian w zakresie exit tax w podatku dochodowym od osób fizycznych i podatku dochodowym od osób prawnych, w szczególności w zakresie doprecyzowania regulacji oraz uwzględnienia wskazanych transgranicznych zdarzeń restrukturyzacyjnych. Ewolucja modelu opodatkowania zdarzeń restrukturyzacyjnych w podatku dochodowym od osób fizycznych oraz w podatku dochodowym od osób prawnych wskazuje nie tylko na aspekt uszczelniania systemu podatkowego, ale wskazuje i prowadzi do wniosku o racjonalności pełnej zbieżności metodologicznej w obu podatkach dochodowych. Autor stoi na stanowisku, iż ustawodawca powinien wprowadzić jedną, kompleksową regulację prawną dla „podatników podatku dochodowego” (osób fizycznych i dzisiejszych podatników podatku dochodowego od osób prawnych) w zakresie krajowych i międzynarodowych zdarzeń restrukturyzacyjnych. Należy podkreślić, iż prawo bilansowe, już w chwili obecnej – co do zasady – w sposób zbieżny traktuje zdarzenia restrukturyzacyjne dla osób fizycznych prowadzących działalność gospodarczą oraz dla innych przedsiębiorców (m.in. spółek kapitałowych i osobowych). Zbieżność i kompleksowość regulacji dawałaby podstawę bezpieczeństwa prawnopodatkowego, usunęłyby istniejące bariery prawne oraz usunęłyby wątpliwości interpretacyjne i istniejące luki prawne, co doprowadziłoby do uszczelnienia systemu podatkowego.

Bibliografia:

- 1 Derylak A., Niedojadło J., Paliński J., Podatkowopravne konsekwencje podziału spółek kapitałowych, w: Język-Prawo-Społeczeństwo, tom V, Redaktor naukowy prof. zw. dr hab. Stanisław Wrzosek, redaktor naczelny mgr Katarzyna Romanowska, Stowarzyszenie studentów Bez Granic, Radom, 2013.
- 2 Filipczyk H., Zalański A., Zmiany w opodatkowaniu reorganizacji spółek (dyrektywa 90/434/EWG) [w:] Polskie prawo podatkowe a prawo unijne. Katalog rozbieżności, red. B. Brzeziński, D. Dominik-Ogińska, K. Lasiński-Sulecki, A. Zalański, Warszawa 2016.
- 3 Kidyba A., Witosz A.J., Witosz A., Rozdział 3 Założenia legislacyjne regulacji prawnej transformacji w Kodeksie Spółek Handlowych [w:] A. Kidyba, A. J. Witosz, A. Witosz, Łączenie, podział i przekształcanie spółek handlowych, Warszawa 2019.
- 4 Klimkiewicz-Deplano K., Restrukturyzacje spółek kapitałowych – zmiana polskich regulacji na przestrzeni ostatnich lat, PP 2011, nr 10.
- 5 Marciniuk J., Podatek dochodowy od osób fizycznych. Komentarz, red. J. Marciniuk, 2017.

Wyroki:

- 1 Wyrok TS z dnia 17 lipca 1997 r., C-28/95, A. LEUR-BLOEM v. INSPECTEUR DER BELASTINGDIENST/ONDERNEMINGEN AMSTERDAM 2, ECR 1997.
- 2 Wyrok TSUE Kofoed, C-321/05, EU:C:2007:408.
- 3 Wyrok Naczelnego Sądu Administracyjnego z dnia 15 czerwca 2011 r., II FSK 208/10.

- 4 Wyrok Naczelnego Sądu Administracyjnego z dnia 30 kwietnia 2014 r., II FSK 1252/12.
- 5 Wyrok Wojewódzkiego Sądu Administracyjnego w Warszawie z dnia 22 lutego 2018 r., III SA/Wa 1280/17.
- 6 Wyrok Naczelnego Sądu Administracyjnego z dnia 26 czerwca 2018 r. II FSK 1722/16.
- 7 Wyrok Naczelnego Sądu Administracyjnego z dnia 27 lutego 2020 r. II FSK 399/18.

EVOLUTION OF THE MODEL OF TAXATION OF RESTRUCTURING EVENTS IN INCOME TAXES

Summary: Restructuring processes and events constitute an important part of the regulation of income tax regulations. The evolution of changes in taxes, in particular in corporate income tax and personal income tax, is a consequence of not only the harmonization of European law, but also the tightening of the model of taxation of restructuring events. Two Directives had a key impact on the tax consequences of cross-border restructuring events, i.e. Council Directive 2009/133/EC of 19 October 2009 on the common taxation system applicable to mergers, divisions, divisions by separation, transfers of assets and exchanges of shares companies of different Member States and the transfer of the registered office of an SE or SCE from one Member State to another Member State and Directive 2017/1132 – Directive (EU) 2017/1132 of the European Parliament and of the Council of 14 June 2017 on certain aspects of company law. Errors and ambiguities in the implementation of the aforementioned directives caused many interpretation disputes regarding the alleged principle of tax neutrality related to the reorganization of capital companies. However, the key challenge faced by the Polish legislator is the correct implementation of changes in the admissibility of two new restructuring events on the common market of the European Union Member States – tax-neutral by definition – i.e. the cross-border division of a capital company into a newly established company in another EU country, cross-border conversion of a capital company resulting in a change of tax residence to another in another EU country, including adaptation of the legal form to the most similar new tax residence functioning in the country. Directive (EU) 2019/2121 of the European Parliament and of the Council of November 27, 2019 amending Directive (EU) 2017/1132 with regard to cross-border conversions, mergers and divisions of companies should be implemented by EU Member States into local legal systems no later than 31 January 2023. New opportunities may be the basis for the implementation of Community freedoms (including the freedom of establishment and the movement of capital within the EU common market), or may constitute the basis for significant tax abuses aimed at tax avoidance or evasion. An important issue will be the adjustment of the regulations on the tax on unrealized profits (exit tax) to the new possibilities in the field of cross-border reallocation of assets and liabilities.

Keywords: Restructuring, cross-border restructuring, personal income tax, corporate income tax, cross-border division, cross-border conversion of a limited company, Directive 2017/1132, Directive 2009/133/EC, Directive 2019/2121, tax on unrealized profits, exit tax, model of income tax evolution,

Mgr Anna Karczewska

Doktorantka, Wydział Prawa i Administracji Uniwersytet Warszawski

OGRANICZONY OBOWIĄZEK PODATKOWY. CZY PRZEZ 30 LAT OBOWIĄZYWANIA USTAW O PODATKACH DOCHODOWYCH USTAWODAWCA WYPRACOWAŁ ŁĄCZNIK PODATKOWY?

Streszczenie: Jednym z podstawowych wyzwań stojących przed ustawodawcą przy konstruowaniu zasad opodatkowania podatkiem dochodowym jest precyzyjne określenie zakresu podmiotowego regulacji. Instrumentem służącym realizacji tego celu są łączniki podatkowe (nexus). Celem niniejszej publikacji jest przedstawienie katalogu wykorzystywanych przez polskiego ustawodawcę łączników podatkowych oraz próba odpowiedzi na pytanie czy przez trzydzieści lat obowiązywania ustaw o podatkach dochodowych udało się wypracować niebudzącą wątpliwości definicję. Czy coraz bardziej rozbudowana regulacja faktycznie zapewnia podstawowy cel, tj. właściwą identyfikację podatników służącą zapewnieniu efektywności opodatkowania?

W XVI w francuski prawnik Jean Bodin¹ użył pojęcia suwerenność. Zapoczątkowana przez Bodinusa doktryna suwerenności oznaczała absolutną, niepodzielną, wieczną i nieograniczoną władzę monarchy nad ludem, wyrażającą się w mocy tworzenia i znoszenia prawa państwowego. Prawo jako rozkaz władzy, uznawał Bodin za najwyższy jej przejaw. W sensie pozytywnym, pojęcie suwerenności, definiowane było rozmaicie w różnych okresach historycznych. W epoce apogeum idei „państwa narodowego” w XIX i w początkach XX wieku dominowała tendencja do absolutyzowania tego pojęcia jako „władzy najwyższej”, której wyłącznym nosicielem jest państwo i którego właściwość ta jest wyróżniającą cechą charakterystyczną. Swoboda postępowania państwa w stosunkach wewnętrznych i zewnętrznych jest pełna i nie może podlegać żadnym ograniczeniom zewnętrznym. Czołowym przedstawicielem tej orientacji doktrynalnej był

¹ Jean Bodin – francuski prawnik, polityk, twórca myśli politycznej doby odrodzenia, zwolennik absolutyzmu monarszego. Uważany za twórcę nowoczesnej koncepcji suwerenności jako władzy najwyższej i niezwiązanej prawami, której cechą najważniejszą jest wyłączność prawodawcza; autor m.in. dzieła pt.: Sześć ksiąg o Rzeczypospolitej. Źródło: www.encyklopedia.pwn.pl

niemiecki filozof Georg Wilhelm Friedrich Hegel². Dziś pojęcie suwerenności jest jednym z podstawowych terminów międzynarodowego prawa publicznego i wyraża się w zdolności do samodzielnego i niezależnego od innych podmiotów sprawowania władzy politycznej na określonym terytorium i w stosunku do określonej grupy podmiotów. Suwerenność każdego państwa jest co do zasady wewnętrznie i zewnętrznie nieograniczona i przejawia się wobec innych podmiotów międzynarodowego prawa publicznego, w możliwości wykonywania wyłącznego władztwa. Suwerenność daje między innymi prawo do prowadzenia samodzielnej polityki fiskalnej³.

Koncepcja suwerenności z końca XVI czy jeszcze z początku XX wieku a suwerenność z XXI wieku jest rozumiana zdecydowanie inaczej. Trudno bowiem obecnie zestawiać pojęcie suwerenności z takimi przymiotnikami jak absolutna, nieograniczona i niepodzielna. Tradycyjna definicja suwerenności przestała istnieć. Współcześnie podkreśla się, że suwerenność jest nieodłącznym atrybutem państwa, przejawiającym się w jego wolności i niezależności a zatem organy państwowe mogą podejmować działania z ich punktu widzenia najkorzystniejsze dla interesów danego kraju. Granicami wykonywania władzy suwerennej jest poszanowanie suwerenności pozostałych podmiotów prawa międzynarodowego oraz norm, które przyjęły na siebie w wyniku podpisywania różnego typu zobowiązań prawnomiędzynarodowych⁴. Obecnie pojęcie to nie ma nic wspólnego z wszechwładzą czy arbitralnością. Ewolucja koncepcji suwerenności, daje podstawę do stwierdzenia, iż współcześnie prawo do jej wykonywania jest w znacznym stopniu ograniczone, gdyż kraje przystępując do różnego rodzaju organizacji międzynarodowych czy też podpisując umowy bądź traktaty godzą się na przekazanie części kompetencji organów krajowych na szczebel ponadnarodowy⁵. Prowadzi to do swoistej współzależności suwerenności poszczególnych państw, ogólnej w skali globalnej i bardziej bezpośredniej oraz coraz to bardziej pogłębionych w relacjach grupowych⁶.

Jak trafnie wskazał prof. Pieńkos: „Państwo z mocy swej samowładności może kształtować zakres i sposób wykonywania swej suwerenności. Przyjmując w płaszczyźnie prawa międzynarodowego określone zobowiązania do działania, zaniechania lub znoszenia, państwo nie umniejsza (nie ogranicza) swej suweren-

² Prof.dr hab. Eugeniusz Piontek, Ograniczenie i utrata suwerenności a dobrowolne ograniczenia wykonywania władzy suwerennej przez państwo – opinia prawna, s. 1-2; www.fsap.pl/documents/other/Dobrowolne_ograniczenie_wladzy.pdf

³ W Czaplński A. Wyrozumka, *Prawo międzynarodowe publiczne*, Warszawa 1999 r. str. 114.

⁴ Z. Cesarz, E. Stadtmuller, *Problemy polityczne współczesnego świata*, Wyd. UW, Wrocław 1998, s. 12

⁵ Należy podkreślić, iż państwa nie utraciły suwerenności, jednakże dobrowolnie przekazują niektóre ze swych kompetencji tym samym godząc się na jej ograniczenie jej wykonywania.. O ograniczeniu względnie o utracie suwerenności można mówić wówczas, gdy transferu kompetencji własnych państwa na inny podmiot lub podmioty prawa międzynarodowego dochodzi wbrew woli cedenta bądź wówczas gdy godzi się on na to pod przymusem i nie od woli cedującego państwa zależy odzyskanie pełnowładztwa.

⁶ Prof. E. Piontek, op.cit, s. 4.

ności, a jedynie ogranicza jej wykonywanie. Ograniczenie wykonywania suwerenności następuje w każdej umowie międzynarodowej zobowiązującej państwo do określonego zachowania; może wynikać także z norm prawa zwyczajowego. Takie ograniczenie wykonywania suwerenności nie narusza istoty suwerenności państwa, dysponentem uprawnienia pozostaje nadal państwo⁷. Dobrowolność państwa w powyższym zakresie jest li tylko wyrazem korzystania przez nie ze swojej suwerenności.

Konstytucja RP w art. 90 ust. 1 stwierdza, że: „*Rzeczpospolita Polska może na podstawie umowy międzynarodowej przekazać organizacji międzynarodowej lub organowi międzynarodowemu kompetencje organów władzy państwowej w niektórych sprawach*”⁸. Należy zatem pojęcie suwerenności zrewidować i przystosować do nowej rzeczywistości międzynarodowej. Suwerenność ma wiele płaszczyzn. Wśród nich należy wyodrębnić suwerenność podatkową, która jest domeną państw jako odrębnych bytów⁹. Z uwagi jednakże na fakt, że suwerenność jest źródłem wszelkich kompetencji państwa¹⁰, koncepcję suwerenności należy uznać za podstawę dalszych rozważań dotyczących jurysdykcji podatkowej. Ta ostatnia rozumiana jest bowiem jako pierwotna suwerenność związku publicznoprawnego w sferze prawa podatkowego, która co do zasady jest wewnętrznie i zewnętrznie nieograniczona. Jurysdykcja podatkowa to atrybut władztwa danego państwa do nakładania i pobierania podatków, jak również do rozstrzygania sporów powstających na tle realizacji obowiązków podatkowych. Wyraża się ona wobec innych podmiotów międzynarodowego prawa publicznego wykonywaniem wyłącznego władztwa podatkowego w zakresie aktów ustawodawczych, administracyjnych i sędowniczych w obrębie terytorium państwowego¹¹. Jednakże i na tej płaszczyźnie należy zaakcentować stopniowe ograniczenie suwerenności podatkowej, związane z przekazaniem szeregu praw w tej dziedzinie na rzecz Unii Europejskiej. Koegzystencja norm różnych systemów prawnych jakimi niewątpliwie są system prawny Unii Europejskiej i systemy prawne państw członkowskich oparta jest z jednej strony, na respektowaniu uprawnień państw członkowskich, z drugiej zaś na podporządkowaniu ich systemów wewnętrznych zadaniom Unii. Zbiór reguł i zasad, wynikający z systemu prawa unijnego znacząco wpływa na suwerenność podatkową poszczególnych państw członkowskich. Należy również

⁷ J. Pienkos, *Prawo międzynarodowe publiczne*, Zakamycze 2004, s. 71.

⁸ Tekst Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej Ogłoszony w Dz.U. 1997, nr 78, poz. 483.

⁹ Tak: prof. Witold Modzelewski, *Instytut Nowej Europy- Prawo podatkowe – Wizja Nowej Europy*, wywiad z dnia 2 stycznia 2020 r; <https://ine.org.pl/prawo-podatkowe-prof-witold-modzelewski-wizja-nowej-europy/>

¹⁰ Jak dowodzi prof. Cezary Mik: „suwerenność należy ujmować w kategoriach normatywnych, tj. jako niezbywalny składnik pojmowania państwa, źródło jego wszelkich kompetencji (...), jako pierwotne źródło władzy państwowej, a nie jako sumę kompetencji władczych (...)”. C. Mik, „Powierzenie Unii Europejskiej władzy przez państwa członkowskie i jego podstawowe konsekwencje prawne”, w: J. Kranz (red.) *Suwerenność i ponadnarodowość a integracja europejska*, Wydawnictwo Prawo i Gospodarka,

¹¹ B. Brzeziński, J. Pustul, *Polska Encyklopedia Nauki*, Tom X, *Prawo Finansowe*, http://wikiprawna.com.pl/index.php?title=JURYSDYKCJA_PODATKOWA

pamiętać o ograniczeniach wynikających z międzynarodowego prawa podatkowego, do którego należy zakwalifikować między innymi, umowy o unikaniu podwójnego opodatkowania oparte na Modelowej Konwencji w sprawie podatku od dochodu i majątku. Problematykę suwerenności podatkowej należy zatem rozważać w warunkach multicytrycznego systemu podatkowego¹², na który składają się normy krajowego, wspólnotowego i międzynarodowego prawa podatkowego.

Pochodną suwerenności podatkowej jest jurysdykcja podatkowa. Jurysdykcja podatkowa jest zatem właściwością suwerenności, jej podstawowym atrybutem¹³. Mając na uwadze stosowane w doktrynie rozróżnienie suwerenności personalnej, terytorialnej i funkcjonalnej należy ją traktować przede wszystkim jako manifestację i pochodną suwerenności w jej aspekcie terytorialnym a więc jako wyraz dominacji państwa nad podmiotami i rzeczami znajdującymi się na jego obszarze¹⁴ traktując jako wyznacznik władczych uprawnień państwa jego terytorium¹⁵. Oparcie jurysdykcji podatkowej na koncepcji władztwa ograniczonego jedynie granicami terytorium państwowego nie ma jednak charakteru absolutnego. Kluczowe znaczenie ma bowiem uszanowanie zasady, że żadna norma międzynarodowego prawa publicznego nie zakazuje rozciągania władztwa podatkowego państwa na zdarzenia występujące poza jego granicami. Ta wolność ograniczona jest więc nakazem – dobrowolnie przyjętym przez suwerena – uszanowania suwerenności innych samodzielnych podmiotów międzynarodowego prawa publicznego¹⁶. A zatem każde państwo niezależnie, uznaniowo ma prawo określić zakres podmiotowy i przedmiotowy podlegający opodatkowaniu na jego terytorium. Suwerenność terytorialna oznacza bowiem uprawnienie państwa do wykonywania władczych funkcji nad wszystkimi osobami i rzeczami znajdującymi się w obrębie jego terytorium. W naturalny sposób wyznacza ono granice wykonywania wszystkich władczych uprawnień państwa. Obejmuje ona nieograniczone prawo państwa do nakładania podatków na swoim terytorium. Jako stan prawny związany z terytorium traktuje się obywatelstwo, tak więc i ono mieści się w zakresie pojęcia jurysdykcji

¹² Szerzej na ten temat m.in. E. Łętowska, *Multicytryczność współczesnego systemu prawa i jej konsekwencje*, Państwo i Prawo, 2005,4, s. 3-5.

¹³ R.S.J. Martha, *Jurisdiction to Tax in International Law. Theory and Practice of Legislative Fiscal Jurisdiction*, Deventer, Boston 1989, s. 14 – 15.

¹⁴ Tak też jest ona definiowana w literaturze, m.in. przez A. Knetchtle, który potwierdzając, że jurysdykcja podatkowa oznacza pierwotną suwerenność państwa, wyrażającą się wobec innych państw w wykonywaniu wyłącznego autorytetu podatkowego w obrębie terytorialnej władczej sfery, dokonuje zarazem wyodrębnienia jurysdykcji ustawodawczej, wykonawczej i sędziowskiej [w:] J. Kiszka, *Traktatowe ograniczenia jurysdykcji podatkowej państw członkowskich Unii Europejskiej w kształtowaniu krajowego systemu podatkowego – stan prawny i praktyka* www.orka.sejm.gov.pl s. 73 – 76. Por. R. Mastalski, *Prawo podatkowe*, C.H. Beck, Warszawa 2014, s. 13. Na temat terytorium jako wyznacznika władczych uprawnień państwa zob. np. R. Bierzanek, J. Simonides, *Prawo międzynarodowe publiczne*, Warszawa 1994, s. 187. Należy zaznaczyć, że suwerenność personalną i funkcjonalną również uznaje się za podstawę jurysdykcji podatkowej – tak A. Biegalski w *Polska jurysdykcja podatkowa*.

¹⁵ Por. R. Mastalski, *Prawo podatkowe*, wyd. C.H.Beck, Warszawa 2014, s. 13.

¹⁶ B. Brzeziński, J.Pustul, *Polska Encyklopedia Nauki*, op.cit.

podatkowej¹⁷. W jego obrębie ma ono całkowite zwierzchnictwo, zarówno w aspekcie wewnętrznym (krajowym), jak i zewnętrznym (międzynarodowym). W granicach swojego terytorium, państwo jest również uprawnione do wykluczania lub zapobiegania niepożądanym działaniom innych państw¹⁸. Kryteria kwalifikacji podmiotów i przedmiotów podlegających jurysdykcji podatkowej danego państwa muszą być określone w ustawie. Jednakże w wielu przypadkach dochodzi do konfliktu wynikającego z nakładania się jurysdykcji podatkowych różnych państw, co prowadzi do podwójnego opodatkowania. Z problemem tym państwa radzą sobie jednak z tym zagadnieniem podpisując umowy w sprawie zapobieżenia podwójnemu opodatkowaniu.

Jurysdykcja podatkowa obejmuje nieograniczone prawo do nakładania podatku na terytorium danego państwa oraz prawo do nakładania podatku na obywateli tego państwa niezależnie od tego na jakim terytorium się znajdują. Państwa wyznaczając zakres jurysdykcji podatkowej, czyli zakres swoich roszczeń podatkowych, opierają się zwykle na dwóch zasadach: rezydencji – gdzie, państwa opodatkowują wszelkie dochody podmiotów mających miejsce zamieszkania lub siedzibę na ich terytorium, bez względu na to, gdzie w rzeczywistości taki dochód powstał, – bądź *źródła* – *państwa opodatkowują wszelkie dochody powstałe na terytorium bez względu na to, czy podmiot uzyskujący ten dochód ma na ich terytorium miejsce zamieszkania lub siedzibę*¹⁹.

W doktrynie międzynarodowego prawa podatkowego powszechnie akceptuje się możliwość wprowadzania regulacji prawnych rozciągających jurysdykcję podatkową danego państwa poza jego terytorium, a zatem skutkujących opodatkowaniem rezydentów z działalności wykonywanej poza krajem rezydencji, jak też nierezydentów – na zasadzie opodatkowania w państwie źródła. Jednocześnie wskazuje się na pewne ograniczenia w tym zakresie, wśród nich: obowiązek poszanowania kompetencji innych państw, oparcie obowiązku podatkowego na racjonalnych kryteriach łączących podmiot lub przedmiot opodatkowania z terytorium państwa czy wreszcie stosowanie kryteriów respektujących zasadę efektywności poboru podatku. Oczywiście to, czy powyższe postulaty zostaną spełnione, zależy od woli ustawodawcy, gdyż normy międzynarodowego prawa podatkowego nie ingerują w przyjmowane przez suwerenne państwa zasady ustalania zakresu opodatkowania. Normy pozwalające na opodatkowanie zaistniałych zdarzeń lub podmiotów znajdujących się na terenie danego państwa nie budzą większych wątpliwości. Nie można jednak wykluczyć sytuacji, w której nastąpi rozciągnięcie jurysdykcji podatkowej przez dwa różne państwa poza terytorium swojego kraju i w konsekwencji nałożony zostanie podatek na tego samego podatnika. Wynikająca

¹⁷ J.Fiszer „Międzynarodowe podwójne opodatkowania – problemy definicji, Państwo i Prawo, 1990 nr 3 s. 72.

¹⁸ Ibidem, s. 72.

¹⁹ [w:] Polski System Podatkowy. Założenia a praktyka” red. A.Pomorska Lublin 2004. Wiesława Miemieć „Zakres podmiotowy umów o unikaniu podwójnego opodatkowania”.

stąd kolizja jako efekt krzyżowania się zakresów jurysdykcji i roszczeń zainteresowanych państw, jest lub może być źródłem podwójnego opodatkowania ze wszystkimi tego zjawiska negatywnymi implikacjami²⁰.

Potrzeba eliminacji, a przynajmniej redukcji – tak przyczyn, jak ewentualnych konsekwencji – zjawiska podwójnego opodatkowania wymaga z jednej strony porozumień umownych, o najczęściej bilateralnym charakterze między poszczególnymi państwami i zastosowania jednej z wybranych metod wyłączających lub choćby łagodzących następstwa tego zjawiska, z drugiej zaś strony w obrębie UE doznaje dodatkowo realizacji na drodze harmonizacji podatków oraz innych środków zapobiegających naruszaniu swobód wspólnego rynku zgodnie ze zobowiązaniami traktatowymi państw członkowskich²¹. Dopiero bowiem na poziomie zaistnienia podwójnego (w sensie prawnym) opodatkowania możemy mówić o stosowaniu zasad jego unikania.

Jednakże poszukiwanie kryteriów umożliwiających racjonalne rozciągnięcie jurysdykcji podatkowej na zdarzenia występujące poza danym terytorium jest przedmiotem wieloletniej dyskusji. W doktrynie międzynarodowego prawa podatkowego podkreśla się rolę łącznika podatkowego, jednocześnie wskazując, że władztwo podatkowe powinna cechować racjonalna więź (*reasonable connection*)²². W opinii A. Knechtlego racjonalna więź odzwierciedla sytuację, w której podmiot prawa jest złączony z żądaniem podatkowym państwa przez specjalne fakty i prawne relacje osobistej lub ekonomicznej natury. Łączniki jako normatywne wzorce definiują zatem jurysdykcję podatkową, wskazując, że konkretna jurysdykcja obejmuje swoim zakresem określone sytuacje faktyczne lub prawne, a wystąpienie faktu podatkowego rodzi obowiązek podatkowy podatnika w granicach danej jurysdykcji podatkowej²³. Natomiast za przesłanki istnienia podporządkowania przykładowo M. Pires uznawał posiadanie rezydencji podatkowej lub źródła dochodów w danym państwie²⁴. Bardziej precyzyjnie wypowiadał się natomiast A.R. Albrecht, który podkreślał pełne prawo opodatkowania osób i rzeczy znajdujących się fizycznie na terytorium danego państwa. Uprawnienie to może mieć więc zastosowanie także do obcokrajowców, gdy ci znajdowali się w kraju, posiadali położony tam majątek lub prowadzili działalność gospodarczą. W ten oto sposób jurysdykcja podatkowa, stanowiąc uprawnienie do autonomicznego tworzenia i stosowania na danym obszarze elementów systemu podatkowego będącego jej instrumentem służącym do opodatkowania osób, majątku, transakcji i rzeczy, realizuje się zarówno w wymiarze zewnętrznym, jak też wewnętrznym.

²⁰ J. Kiszka, Traktatowe ograniczenia jurysdykcji podatkowej państw członkowskich Unii Europejskiej w kształtowaniu krajowego systemu podatkowego – stan prawny i praktyka, [http://orka.sejm.gov.pl/wydbas.nsf/0/6BCED3AB52A440AEC1257FB20044BA5D/\\$File/Strony%20od-Dylematy%20reformy%20systemu%20podatkowego-3.pdf](http://orka.sejm.gov.pl/wydbas.nsf/0/6BCED3AB52A440AEC1257FB20044BA5D/$File/Strony%20od-Dylematy%20reformy%20systemu%20podatkowego-3.pdf), s. 75 -76, dostęp [10.10.2021 r.]

²¹ *Ibidem*, s.77.

²² A.Knechtle Basic problems in international fiscal law. Deventer 1979 r; str. 35.

²³ A. Biegalski, Polska jurysdykcja podatkowa, op. cit., s. 66 -69.

²⁴ M.Pires, International juridical Double taxation of income, Deventer 1989 r; s. 120.

W kontekście zewnętrznym stanowi uprawnienie, które nie wypływa z żadnego innego, zewnętrznego porządku prawnego. W stosunkach wewnętrznych objawia się, między innymi, dowolnym kształtowaniem kompetencji (ustawodawczych, wykonawczych i administracyjnych) oraz stosowaniem do wszystkich jednostek i przedmiotów na terytorium danego państwa jego systemu podatkowego na zasadzie wyłączności, z pominięciem innych, konkurencyjnych systemów. W obu kontekstach (wewnętrznym i zewnętrznym) pozostaje – używając frazy A. Knechtle – „w zasadzie (...) nieograniczona”²⁵. Jurysdykcja podatkowa nie może jednak istnieć poza suwerennością podatkową, jej zakres musi być zamknięty w pewnych ramach i tym samym ograniczony – wydaje się, iż, w takim właśnie zakresie w jakim ograniczona jest suwerenność. Granice terytorium państwowego nie zawsze wytyczają oczywiste granice podatkowej władzy państwowej czy jurysdykcji, bowiem zwierzchnictwu terytorialnemu powinny towarzyszyć przesłanki, wyznaczające minimalny poziom powiązania państwa z osobą podatnika, majątkiem czy transakcją podlegającą opodatkowaniu. Normatywny wyraz owych przesłanek podporządkowania jurysdykcji podatkowej stanowią łączniki podatkowe (nexus)²⁶. W doktrynie i orzecznictwie przyjmuje się, że aby dany podmiot mógł zostać zobowiązany do ponoszenia ciężaru podatkowego, musi być w jakiś sposób związany z krajowym systemem prawa podatkowego. Funkcję taką pełnią właśnie łączniki podatkowe, czyli elementy podatkowego stanu faktycznego, których wystąpienie u konkretnego podmiotu powoduje powstanie obowiązku podatkowego. Łączniki podatkowe mogą mieć charakter łączników podmiotowych, czyli nawiązujących do cech osoby mającej być podmiotem obowiązku podatkowego lub łączników przedmiotowych – gdy nawiązują do cech przedmiotu opodatkowania. Typowym łącznikiem podmiotowym jest np. rezydencja podatkowa (tzw. domicyl podatkowy). Łączniki przedmiotowe nawiązują natomiast do źródła przychodów (łącznik źródła), miejsca położenia rzeczy (łącznik miejsca położenia rzeczy) oraz wykonywania praw majątkowych (łącznik miejsca wykonywania praw majątkowych). Łącznik podatkowy winien być *expressis verbis* wyrażony w treści ustawy podatkowej²⁷. W wyroku Wojewódzkiego Sądu Administracyjnego we Wrocławiu czytamy²⁸ „*właściwe zastosowanie łączników podatkowych skutkuje wykonywaniem w sposób efektywny jurysdykcji podatkowej. Natomiast niewłaściwy dobór łączników podatkowych zagraża efektywności jurysdykcji podat-*

²⁵ J. Kiszka, Traktatowe ograniczenia jurysdykcji podatkowej państw członkowskich Unii Europejskiej w kształtowaniu krajowego systemu podatkowego – stan prawny i praktyka, [http://orka.sejm.gov.pl/wydbas.nsf/0/6BCED3AB52A440AEC1257FB20044BA5D/\\$File/Strony%20od-Dylematy%20reformy%20systemu%20podatkowego-3.pdf](http://orka.sejm.gov.pl/wydbas.nsf/0/6BCED3AB52A440AEC1257FB20044BA5D/$File/Strony%20od-Dylematy%20reformy%20systemu%20podatkowego-3.pdf), dostęp [10.10.2021 r.]

²⁶ Ibidem, s. 74.

²⁷ B. Brzeziński (red.), Lasiński-Sulecki Krzysztof (red.), Morawski Wojciech (red.), Nowe narzędzia prawne w podatkach dochodowych i majątkowych, źródło: <https://sip.lex.pl/komentarze-i-publicacje/monografie/nowe-narzedzia-prawne-w-podatkach-dochodowych-i-majatkowych-369442033>

²⁸ I SA/Wr 337/08 – Wyrok WSA we Wrocławiu z dnia 2008-07-07. W podobnym tonie wypowiedział się Naczelny Sąd Administracyjny w wyroku II FSK 2194/08 – Wyrok NSA z dnia 2009-11-05.

kowej z jednej strony – jeżeli zakreślono ją zbyt szeroko, z drugiej może grozić bezzasadną rezygnacją z opodatkowania określonych sytuacji – gdy jurysdykcję zakreślono zbyt wąsko (Brzeziński B. „Wprowadzenie do prawa podatkowego” wydawnictwo „Dom Organizatora”, Poznań 2008, str. 221 i n.). Łącznik podatkowy podmiotowy domicylu oraz łącznik przedmiotowy źródła został zawarty w przepisie art. 3 ustawy o podatku dochodowym od osób fizycznych”. Trzeba zauważyć, że także w literaturze przedmiotu wskazuje się, iż określający zasięg jurysdykcji podatkowej danego państwa, tak zwany łącznik podatkowy (a więc sposób powiązania określonej kategorii podmiotów z krajowym systemem prawa podatkowego) powinien zostać *expressis verbis* zawarty w treści przepisów prawa i mieć charakter zawężający potencjalny zasięg opodatkowania²⁹. Można dodać, że adresem postulowanego przez autora stosowania łączników zawężających potencjalny zasięg opodatkowania może być tylko normodawca, natomiast interpretator w drodze wykładni wykraczającej poza językowy sens przepisu zasięgu opodatkowania zawężyć nie powinien³⁰.

Dzięki łącznikom podatkowym w procesie stosowania prawa możliwe jest określenie zasięgu jurysdykcji podatkowej danego państwa. Należy zadać pytanie, w jaki sposób polski ustawodawca poradził sobie z definicją *łącznika podatkowego* i czy w okresie obowiązywania ustawy o podatku dochodowym od osób fizycznych i ustawy o podatku dochodowym od osób prawnych w okresie obowiązywania powyższych aktów, zakres ten uległ zmianie i jeśli tak to w jakim zakresie.

W pierwotnej wersji ustawy z dnia 26 lipca 1991 r. o podatku dochodowym od osób fizycznych (opublikowanym w Dz.U. Nr 80, poz. 350) zakres organicznego obowiązku podatkowego określony był treścią art. 4. Obejmował on osoby fizyczne, niemające na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej miejsca zamieszkania lub pobytu uzyskujące dochody z pracy wykonywanej na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej na podstawie stosunku służbowego lub stosunku pracy, bez względu na miejsce wypłaty wynagrodzenia oraz inne dochody osiągnięte na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej (ograniczony obowiązek podatkowy). Ograniczony obowiązek podatkowy rozciągnięto także na osoby fizyczne przybyłe do Rzeczypospolitej Polskiej na pobyt czasowy w celu podjęcia zatrudnienia w zagranicznych przedsiębiorstwach drobnej wytwórczości, w spółkach utworzonych z udziałem podmiotów zagranicznych oraz oddziałach i przedstawicielstwach przedsiębiorstw i banków zagranicznych. Ustawa o podatku dochodowym od osób fizycznych nie zawierała jednak bliższego sprecyzowania co należy rozumieć przez dochody osiągnięte na terytorium Rzeczypospolitej. Wyodrębnienie wśród nich dochodów ze stosunku pracy i zastrzeżenie, że w ich konkretnym przypadku nie ma znaczenia miejsce wypłaty wynagrodzenia, może sugerować, że w pozostałych

²⁹ A. Biegalski, Czynniki kształtujące zakres jurysdykcji podatkowej państwa w odniesieniu do osób prawnych, w: „Kwartalnik Prawa Podatkowego”, Nr 1 z r. 2000.

³⁰ Wyrok NSA z dnia 21 sierpnia 2014 r. sygn. II FSK 2121/12.

przypadkach to miejsce wypłaty wynagrodzenia może być decydującym czynnikiem klasyfikacji danego dochodu jako uzyskanego na terytorium Polski.

Zmiany, w dużej mierze o charakterze technicznym, przyniósł art. 1 ustawy z dnia 27 lipca 2002 r. o zmianie ustawy o podatku dochodowym od osób fizycznych oraz o zmianie niektórych innych ustaw (Dz.U. nr 141, poz. 1182 z dnia 5 września 2002 r.), Zrezygnowano, w związku ze zmianami społeczno-gospodarczymi, z wyodrębnienia kategorii osób przybyłych do Polski na pobyt czasowy w celu podjęcia zatrudnienia w zagranicznych przedsiębiorstwach drobnej wytwórczości, w spółkach utworzonych z udziałem podmiotów zagranicznych oraz oddziałach i przedstawicielstwach przedsiębiorstw i banków zagranicznych. Treść art. 4 ustawy regulującą zakres ograniczonego obowiązku przeniesiono natomiast bez zmian do art. 3 (nadając mu numerację ust. 2a) skupiając w tym artykule zasady określania zarówno nieograniczonego jak i ograniczonego obowiązku podatkowego.

Ustawą z dnia 16 listopada 2006 r. o zmianie ustawy o podatku dochodowym od osób fizycznych oraz o zmianie niektórych innych ustaw (Dz.U.2006 nr 217 poz 1588), artykułowi ust. 2a nadano nowa treść. Ograniczony obowiązek podatkowy obejmował osoby fizyczne, nie mające na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej miejsca zamieszkania, uzyskujące dochody (przychodów) osiągnane na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej. Ustawodawca pokusił się jednocześnie o próbę zdefiniowania dochodów (przychody) osiągnianych na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej. Za takowe uznał – przy czym ze względu na zastosowany zwrot się „w szczególności”, wyliczenie to nie ma charakteru zamkniętego – dochody (przychody) z:

- 1) pracy wykonywanej na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej na podstawie stosunku służbowego, stosunku pracy, pracy nakładczej oraz spółdzielczego stosunku pracy, bez względu na miejsce wypłaty wynagrodzenia,
- 2) działalności wykonywanej osobiście na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej, bez względu na miejsce wypłaty wynagrodzenia,
- 3) działalności gospodarczej prowadzonej na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej,
- 4) położonej na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej nieruchomości, w tym ze sprzedaży takiej nieruchomości.

Po dekadzie nastąpiła kolejna zmiana i próba uzupełnienia listy sytuacji, w których osoby nie mające miejsca zamieszkania w Polsce podlegają ograniczonemu obowiązkowi podatkowemu. Ustawa z dnia 5 września 2016 r. o zmianie ustawy o podatku dochodowym od osób fizycznych oraz ustawy o podatku dochodowym od osób prawnych (Dz.U. z 2016 r. poz. 1550) przewidywała – nadal w sposób otwarty – następujące rodzaje dochodu traktowanego jako uzyskiwany na terytorium Polski, tj. dochód z:

- 1) pracy wykonywanej na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej na podstawie stosunku służbowego, stosunku pracy, pracy nakładczej oraz spółdzielczego stosunku pracy, bez względu na miejsce wypłaty wynagrodzenia;
- 2) działalności wykonywanej osobiście na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej, bez względu na miejsce wypłaty wynagrodzenia;
- 3) działalności gospodarczej prowadzonej na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej, w tym poprzez położony na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej zagraniczny zakład;
- 4) położonej na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej nieruchomości lub praw do takiej nieruchomości, w tym ze sprzedaży zbycia jej w całości albo w części lub zbycia jakichkolwiek praw do takiej nieruchomości.;
- 5) papierów wartościowych oraz pochodnych instrumentów finansowych niebędących papierami wartościowymi, dopuszczonych do publicznego obrotu na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej w ramach regulowanego rynku giełdowego, w tym uzyskane ze zbycia tych papierów albo instrumentów oraz z realizacji praw z nich wynikających;
- 6) tytułu przeniesienia własności udziałów (akcji) w spółce, ogółu praw i obowiązków w spółce niebędącej osobą prawną lub tytułów uczestnictwa w funduszu inwestycyjnym albo instytucji wspólnego inwestowania, w których co najmniej 50% wartości aktywów, bezpośrednio lub pośrednio, stanowią nieruchomości położone na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej lub prawa do takich nieruchomości;
- 7) tytułu należności regulowanych, w tym stawianych do dyspozycji, wypłacanych lub potrącanych, przez osoby fizyczne, osoby prawne albo jednostki organizacyjne nieposiadające osobowości prawnej, mające miejsce zamieszkania, siedzibę lub zarząd na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej, niezależnie od miejsca zawarcia umowy i wykonania świadczenia.

Kolejne zmiany w powyższym katalogu (np. ustawa z dnia 27 października 2017 r. o zmianie ustawy o podatku dochodowym od osób fizycznych, ustawy o podatku dochodowym od osób prawnych oraz ustawy o zryczałtowanym podatku dochodowym od niektórych przychodów osiąganych przez osoby fizyczne (Dz.U. z 2017 nr 2175 z dnia 27 listopada 2017 r.) miały charakter doprecyzowujący i porządkujący, nie zmieniły jednak zarówno charakteru listy jak i rodzajów dochodu w niej ujętego.

W obecnie obowiązującym brzmieniu art. 3 ust. 1 i 1a) ustawy o podatku dochodowym od osób fizycznych³¹, osoby fizyczne, jeżeli mają miejsce zamieszkania na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej, podlegają obowiązkowi podatkowemu od całości swoich dochodów (przychodów) bez względu na miejsce położenia źródeł przychodów (posiadają tak zwany nieograniczony obowiązek podat-

³¹ Ustawa o podatku dochodowym od osób fizycznych z dnia 26 lipca 1991 r. (Dz.U. 1991, nr 80, poz. 350).

kowy). Za osobę mającą miejsce zamieszkania na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej uważa się osobę fizyczną, która: 1) posiada na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej centrum interesów osobistych lub gospodarczych (ośrodek interesów życiowych) lub 2) przebywa na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej dłużej niż 183 dni w roku podatkowym.

Natomiast jeśli osoby fizyczne, nie mają na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej miejsca zamieszkania, podlegają obowiązkowi podatkowemu tylko od dochodów (przychodów) osiągniętych na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej (tak zwany ograniczony obowiązek podatkowy).

Jak wynika z powyższego, ustawodawca opodatkowuje zarówno osoby fizyczne, które mają nieograniczony jak i ograniczony obowiązek podatkowy na terytorium Polski. W pierwszym przypadku łącznikiem podatkowym jest rezydencja podatkowa na terytorium kraju. Rezydencję nabywa się poprzez przebywanie określony czas na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej lub posiadanie centrum interesów osobistych lub życiowych. W drugim przypadku, dla nierezydentów, ustawodawca polski znalazł łącznik podatkowy w postaci określonych w ustawie kategorii dochodów osiągniętych przez te podmioty na terytorium Polski.

W przypadku osób prawnych, w świetle art. 3 ust. 1 i 2 ustawy o podatku dochodowym od osób prawnych³² „podatnicy, jeżeli mają siedzibę lub zarząd na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej, podlegają obowiązkowi podatkowemu od całości swoich dochodów, bez względu na miejsce ich osiągnięcia. Natomiast podatnicy nie mający na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej siedziby lub zarządu, podlegają obowiązkowi podatkowemu tylko od dochodów które osiągną na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej”. W świetle powyższego obowiązkowi podatkowemu w danym państwie mogą, po pierwsze, podlegać podmioty podatkowe mające siedzibę lub zarząd na terytorium tego państwa, po drugie, podmioty osiągające przychody (dochody) na terytorium państwa. Opodatkowanie uzyskiwania dochodu (przychodu) przez nierezydenta jest uzależnione od wystąpienia łącznika przedmiotowego w postaci źródła dochodu (przychodu).

W obu ustawach o podatkach dochodowych artykuł 3, wyprowadzając instytucję ograniczonego obowiązku podatkowego, posługuje się kryterium osiągnięcia dochodu (przychodu) na terytorium Polski. Łącznik ten wydaje się naturalnym, jednak gdy przejdziemy do meritum to *de facto* nie wiemy co oznacza „dochód osiągnięty na terytorium Polski”. Analiza historyczna 30 lat obowiązywania ustaw o podatkach dochodowych jasno pokazuje, że pomysł na zdefiniowanie tak podstawowego pojęcia jakim jest dochód osiągnięty na terytorium Polski ustawodawca nigdy nie miał i nadal nie ma. Przykładem potwierdzającym powyższą tezę są usługi – przez wiele lat pojawiał się problem, gdzie opodatkować dochód z tytułu powyższych. W tym zakresie pojawiło się w literaturze i orzecznictwie

³² Ustawa o podatku dochodowym od osób prawnych z dnia 15 lutego 1992 r. (Dz.U. 1992, nr 21, poz. 86).

szereg koncepcji, pierwsza: należy opodatkować tam gdzie podmiot świadczy usługę, druga koncepcja: opodatkować tam gdzie widoczny będzie efekt tej usługi, trzecia koncepcja: liczy się kto płaci, czwarta: przesądzający jest efekt wykorzystania usługi. Ustawodawca nie podjął próby doprecyzowania powyższych kryteriów. Zagadnienie to przez wiele lat było przedmiotem sporów interpretacyjnych. Wyraźnie widać to w wyroku NSA z dnia 15 maja 2017 r.³³: „*mając na uwadze, że ustawa o podatku dochodowym od osób prawnych nie definiuje sformułowania przychody uzyskane na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej, w orzecznictwie ukształtowały się trzy koncepcje rozumienia wskazanego terminu: 1) przychód jest osiągnięty na terytorium Polski, jeżeli jest wypłacany przez podmiot polski; 2) przychód jest osiągnięty na terytorium Polski, jeżeli związane z nim świadczenie było realizowane na terytorium Polski; 3) przychód jest osiągnięty na terytorium Polski, jeżeli efekty związanego z nim świadczenia będą wykorzystywane na terytorium Polski*”.

Naczelny Sąd Administracyjny podniósł, że zasadnicza wątpliwość w rozpoznanej sprawie dotyczy ustalenia kryteriów, w oparciu, o które należy oceniać, czy nierezydent obciążony jest w Polsce ograniczonym obowiązkiem podatkowym. Ograniczony obowiązek podatkowy wynika bowiem z zasady źródła, która wiąże się z opodatkowaniem dochodu powstałego na terytorium Polski bez względu na miejsce, w którym podatnik ma siedzibę lub zarząd.

NSA stwierdził, że brak jest podstaw do opodatkowania dochodu w Polsce w przypadku wykonania usługi na terytorium RP jeśli umowa o jej świadczenie jak i jej wykonanie i efekt tej usługi nie mają z terytorium RP nic wspólnego. Reakcją ustawodawcy na powyższy wyrok była nowelizacja ustawy³⁴ i doprecyzowanie, w art. 3 ust. 2 podkreślił, że za dochody osiągnięte na terytorium Polski, uważa się w szczególności dochody z tytułu należności regulowanych, w tym stawianych do dyspozycji, wypłacanych lub potrąconych przez osoby fizyczne, mające miejsce zamieszkania na terytorium RP niezależnie od miejsca zawarcia umowy i wykonania świadczenia. Przykład ten, w ocenie autorki, jasno pokazuje, że ustawodawca nie wypracował koncepcji *nexusa*, co więcej nie zajmuje się tym problemem, Tworząc katalog dochodów podlegających opodatkowaniu działa chaotycznie. Reakcją ustawodawcy na pojawiające się w doktrynie koncepcje jest wybór technicznie najprostszej. Ustawodawca przestał zastanawiać się nad istotą omawianego zagadnienia i idzie na skróty, wybierając najprostszą technicznie koncepcję, która sprowadza się do prostego założenia: płaci się w Polsce bo źródło powstania dochodu jest w Polsce.

Drugi przykład jaskrawo pokazujący problem braku zdefiniowania *nexusa* to sprzedaż akcji spółki polskiej, której akcjonariuszami i są osoby fizyczne niebędące rezydentami. Jeśli przykładowo w spółce polskiej rezydent podatkowy w

³³ Sygn. II FSK 3587/14.

³⁴ Ustawa o zmianie ustawy o podatku dochodowym od osób fizycznych i ustawie o podatku dochodowym od osób prawnych z dnia 1.08.2018 r.

Szwecji posiada akcje i sprzedaje je rezydentowi z Holandii to pojawia się gdzie powinien zapłacić podatek od zrealizowanego na tej operacji gospodarczej dochodu? Według koncepcji ustawodawcy odpowiedź na to pytanie zależy od tego czy akcje spółki są notowane na giełdzie papierów wartościowych. Jeśli spółka akcyjna jest spółką giełdową (publiczną) to zbywający akcjonariusz zapłacić powinien podatek dochodowy w Polsce. Natomiast jeśli spółka nie ma statusu spółki giełdowej to obowiązek zapłaty podatku w Polsce nie wystąpi (oczywiście pominięto tu zarówno kwestię tego czy taki dochód faktycznie powstanie a także kwestię umów o unikaniu podwójnego opodatkowania i wynikających z nich zasad rozdziału obowiązków podatkowych). Obecnie zasada ta wynika wprost z ustawy, jednak pod koniec zeszłego wieku kwestia ta była przedmiotem sporu. Ministerstwo Finansów wydało bowiem interpretację, która wprowadziła taki właśnie podział. Jakie było *ratio legis* takiej koncepcji – nie wiadomo. Jednakże ów pogląd ministerialny funkcjonował kilkanaście dobrych lat. Przecież to czy spółka jest notowana na giełdzie czy też nie jest decyzją akcjonariuszy podyktowaną różnymi, najczęściej biznesowymi motywami. Jest to kolejny przykład pokazujący, że ustawodawcy brak kompleksowego pomysłu, rozwiązania na precyzyjne zdefiniowanie **łącznika podatkowego**.

PODSUMOWANIE

Większość państw nakłada podatki nie tylko na podmioty, które mają personalne związki z danym państwem, ale także nakłada je na dochód i kapitał, w przypadku występowania gospodarczego związku dochodu lub kapitału z danym państwem. Innymi słowy, opodatkowaniu w danym państwie podlegają nie tylko wszelkie dochody lub kapitały podmiotów będących rezydentami tego państwa, ale także opodatkowaniu podlega dochód lub kapitał osiągnięty przez nierezydentów, jeżeli jego źródło lub miejsce położenia (*situs*) znajduje się w tym państwie³⁵. Jak wskazuje się w doktrynie i orzecznictwie, aby dana kategoria podmiotów była w świetle prawa podatkowego zobowiązana do ponoszenia ciężaru podatkowego musi być w jakiś sposób związana z krajowym systemem prawa podatkowego. Funkcję taką pełni tzw. łącznik podatkowy, czyli element podatkowego stanu faktycznego, którego wystąpienie u konkretnego podmiotu powoduje powstanie obowiązku podatkowego. Łączniki podatkowe mogą mieć charakter łączników podmiotowych, czyli nawiązują do cech osoby mającej być podmiotem obowiązku podatkowego lub łączników przedmiotowych – nawiązują do cech przedmiotu opodatkowania. Typowe łączniki podmiotowe (osobowe) to: obywatelstwo (przynależność państwowa) bądź rezydencja (tzw. „domicyl podatkowy”). Łączniki przedmiotowe natomiast nawiązują do położenia źródła przychodów (łącznik źródła), miejsca położenia rzeczy (łącznik miejsca położenia rzeczy) oraz wyko-

³⁵ H. Hamaekers, K. Holmes, J. Głuchowski, T. Kardach, W. Nykiel, Wprowadzenie do międzynarodowego prawa podatkowego, LexisNexis, 2006.

nywania praw majątkowych (łącznik miejsca wykonywania praw majątkowych). Właściwe zastosowanie łączników podatkowych skutkuje wykonywaniem w sposób efektywny jurysdykcji podatkowej. Analiza dokonana w niniejszej pracy prowadzi do konkluzji, że przez 30 lat obowiązywania ustaw o podatkach dochodowych, polski ustawodawca wciąż nie ma pomysłu na doprecyzowanie tak podstawowego łącznika ograniczonego obowiązku podatkowego za jaki przyjął dochód (przychód) osiągany na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej. Tym samym powstaje problem ze definiowaniem kręgu podatników czyli fundamentalnej kwestii opodatkowania. Katalog dochodów podlegających opodatkowaniu na terytorium RP sprawia wrażenie przypadkowego, zaś analiza zmian przepisów ustawy pokazuje, że często ustawodawca wypełnia treści ustawy interpretacjami wybierając koncepcje technicznie najprostsze. Taka zaś sytuacja w państwie prawa nie powinna mieć miejsca.

Bibliografia:

1. Biegalski A., Polska jurysdykcja podatkowa.
2. Biegalski A., Czynniki kształtujące zakres jurysdykcji podatkowej państwa w odniesieniu do osób prawnych, w: „Kwartalnik Prawa Podatkowego”, Nr 1 z r. 2000.
3. Brzeziński B. (red.), Lasieński-Sulecki Krzysztof (red.), Morawski Wojciech (red.), Nowe narzędzia prawne w podatkach dochodowych i majątkowych, Lex, www.lex.pl,
4. Brzeziński B. Pustul J., Polska Encyklopedia Nauki, Tom X, Prawo Finansowe, http://wikiprawna.com.pl/index.php?title=JURYSZYKCYA_PODATKOWA, dostęp na dzień 10.10.2021 r.
5. Cesarz Z., Stadtmuller E., *Problemy polityczne współczesnego świata*, Wyd. UW, Wrocław 1998.
6. Czapliński W., Wyrozumska A., *Prawo międzynarodowe publiczne*, Warszawa 1999 r.
7. Fiszer J. „Międzynarodowe podwójne opodatkowania – problemy definicji, Państwo i Prawo, 1990 nr 3.
8. Hamaekers H., Holmes K., Głuchowski J., Kardach T., Nykiel, W., Wprowadzenie do międzynarodowego prawa podatkowego, LexisNexis, 2006.
9. Kiszka J., Traktatowe ograniczenia jurysdykcji podatkowej państw członkowskich Unii Europejskiej w kształtowaniu krajowego systemu podatkowego – stan prawny i praktyka, [http://orka.sejm.gov.pl/wydbas.nsf/0/6BCED3AB52A440AEC1257FB-20044BA5D/\\$File/Strony%20oDylematy%20reformy%20systemu%20podatkowego-3.pdf](http://orka.sejm.gov.pl/wydbas.nsf/0/6BCED3AB52A440AEC1257FB-20044BA5D/$File/Strony%20oDylematy%20reformy%20systemu%20podatkowego-3.pdf), dostęp na dzień 10.10.2021 r.
10. Knechtle A., Basic problems in international fiscal law. Deventer 1979 r.
11. Łętowska E., Multicentryczność współczesnego systemu prawa i jej konsekwencje, Państwo i Prawo, 2005.
12. Mastalski, R., *Prawo podatkowe*, C.H. Beck, Warszawa 2014, s. 13. Na temat terytorium jako wyznacznika władczych uprawnień państwa zob. np. R. Bierzanek, J. Simonides, *Prawo międzynarodowe publiczne*, Warszawa 1994.

13. Mik C., „Powierzenie Unii Europejskiej władzy przez państwa członkowskie i jego podstawowe konsekwencje prawne”, w: J. Kranz (red.) Suwerenność i ponadnarodowość a integracja europejska, Wydawnictwo Prawo i Gospodarka,
14. Modzelewski W., Instytut Nowej Europy- Prawo podatkowe – Wizja Nowej Europy, wywiad z dnia 2 stycznia 2020 r; <https://ine.org.pl/prawo-podatkowe-prof-witold-modzelewski-wizja-nowej-europy/>
15. Pieńkos J., Prawo międzynarodowe publiczne, Zakamycze 2004.
16. Piontek E., Ograniczenie i utrata suwerenności a dobrowolne ograniczenia wykonywania władzy suwerennej przez państwo – opinia prawna, www.fsap.pl/documents/other/Dobrowolne_ograniczenie_wladzy.pdf, dostęp na dzień 10.10.2021 r.
17. Pires M., International juridical Double taxation of income, Deventer 1989 r.
18. Pomorska A. (red.), Miemieć W., „Zakres podmiotowy umów o unikaniu podwójnego opodatkowania”. Polski System Podatkowy. Założenia a praktyka” Lublin 2004.

Mgr Dawid Strzala

Doktorant, Wydział Prawa i Administracji Uniwersytet Warszawski

PROBLEMATYKA TRANSPARENTNOŚCI PODATKOWEJ ORAZ PODMIOTOWOŚCI PODATKOWEJ W PODATKACH DOCHODOWYCH NA PRZESTRZENI OSTATNICH 20 LAT – WYBRANE ZAGADNIENIA

Streszczenie. Przedmiotem artykułu jest przedstawienie problematyki podmiotowości podatkowej i transparentności podatkowej w odniesieniu do wybranych form prawnych w Polsce i na świecie ze szczególnym naciskiem na spółki osobowe. Przedstawione zostały różne funkcjonujące modele opodatkowania spółek osobowych oraz problemy jakie mogą się z nimi wiązać. W artykule wyszczególniono problemy pojawiające się w przypadku różnego traktowania tych samych spółek osobowych pod kątem modelu podatkowego w poszczególnych jurysdykcjach. Różne mechanizmy traktowania spółek osobowych w zależności od państwa były przyczyną tworzenia schematów „paraoptimalizacyjnych” z wykorzystaniem schodkowej struktury spółek osobowych opisanych w artykule. Artykuł przedstawia również historyczne zmiany sposobu opodatkowania spółek osobowych funkcjonujących w polskim systemie prawnym, od zmiany opodatkowania spółek komandytowo – akcyjnych z 2013 roku do najnowszych zmian jakie weszły w życie w 2020 roku w zakresie opodatkowania spółek komandytowych i jawnych.

Słowa kluczowe: transparentność podatkowa, podmiotowość podatkowa, spółka komandytowa, spółka komandytowo – akcyjna, unikanie opodatkowania, międzynarodowa optymalizacja podatkowa, podatnik widmo, trusty, podatek z źródła.

1. PODMIOTOWOŚĆ PODATKOWA W USTAWACH O PODATKU DOCHODOWYM

Podmiotowość prawna jest cechą przypisywaną przez prawo pozytywne i oznacza zdolność do posiadania określonych praw i obowiązków oraz zdolność ich wykonywania. Prawo podatkowe, inaczej aniżeli prawo cywilne, nie przyznaje podmiotowości w drodze generalnej normy prawnej. Określenie podmiotowości prawnej podatnika ma zasadnicze znaczenie dla zakresu opodatkowania.

W doktrynie prawa cywilnego przez wiele lat toczył się spór co do podmiotowości spółek osobowych i koncepcji ułomnej osoby prawnej, zakończony wprowadzeniem do kodeksu cywilnego przepisu art. 33¹, zgodnie z którym do jednostek organizacyjnych niebędących osobami prawnymi, którym ustawa przy-

znaje zdolność prawną, stosuje się odpowiednio przepisy o osobach prawnych. W prawie cywilnym wyróżnić należy trzy grupy podmiotów: osoby fizyczne, osoby prawne i podmioty bez osobowości prawnej, czyli jednostki organizacyjne niebędące osobami prawnymi, którym ustawa przyznaje zdolność prawną. Ustawodawca przesądził o podmiotowości handlowych spółek osobowych w art. 8 § 1 ksh, stanowiąc, że spółka osobowa może we własnym imieniu nabywać prawa, w tym własność nieruchomości i inne prawa rzeczowe, zaciągać zobowiązania, pozywać i być pozywaną. Wejście w życie art. 8 ksh i art. 33¹ kc uczyniło oczywistym, że osobowa spółka handlowa zajmuje pozycję odrębnego – względem wspólników – podmiotu praw i obowiązków, ma własny majątek, uczestniczy w obrocie we własnym imieniu i ponosi odpowiedzialność cywilną.

W polskim systemie prawnym zdecydowano się na podział podatników podatku dochodowego pod względem ich osobowości prawnej. Ustawa z dnia 26 lipca 1991 r. o podatku dochodowym od osób fizycznych jak sam tytuł mówi reguluje opodatkowanie podatkiem dochodowym dochodów osób fizycznych zaś dochody osób prawnych były (są) objęte zakresem ustawy z dnia 15 lutego 1992 r. o podatku dochodowym od osób prawnych. Ustawa CIT regulowała bowiem opodatkowanie podatkiem dochodowym dochodów osób prawnych i spółek kapitałowych w organizacji oraz jednostki organizacyjne niemające osobowości prawnej (z wyłączeniem spółek osobowych). Ustawy podatkowe od początku ich wejścia w życie do roku 2014 nie rozpoznawały jako podatnika spółek osobowych tj. spółek jawnych, partnerskich, komandytowych oraz komandytowo-akcyjnych.

2. IDEA TRANSPARENTNOŚCI PODATKOWEJ W STOSUNKU DO SPÓŁEK OSOBOWYCH I PROBLEMY Z TYM ZWIĄZANE NA GRUNCIE POLSKICH USTAW PODATKOWYCH.

W stosunku do spółek osobowych przyjęto model zgodnie z którym spółka osobowa traktowana jest jako zespół przedsiębiorców indywidualnych, a nie jak jeden przedsiębiorca (podatnik).

Takie rozwiązanie powoduje, że spółka osobowa traktowana była jako podmiot podatkowo transparentny – w takim przypadku dochód osiągnięty przez spółkę osobową opodatkowany jest na poziomie wspólników (proporcjonalnie do posiadanych udziałów w zysku), natomiast nie na poziomie spółki (jak to następuje w odniesieniu do spółek kapitałowych).

Podmiot transparentny podatkowo „nie istnieje” dla potrzeb podatków dochodowych. Jest „przejrzysty” podatkowo, co oznacza, że podatnikami są osoby stojący za spółką (najczęściej wspólnicy). Z problematyką transparentności podatkowej można się spotkać nie tylko w odniesieniu do spółek osobowych ale również do innych bytów prawnych którym prawo danego państwa nadaje zdolność prawną. Przykładem takiego bytu są trusty istniejące w systemie anglosaskim. Trust jest stosunkiem prawnym o charakterze powierniczym, nieposiadającym

osobowości prawnej który może być (i najczęściej jest) transparentny podatkowo. Oznacza to, że poszczególne rodzaje przychodów (dochodów) podlegają opodatkowaniu nie na poziomie samej struktury trustu, lecz na poziomie osób wchodzących w jego skład (najczęściej beneficjentów).

Sposób traktowania spółek osobowych na potrzeby opodatkowania podatkiem dochodowym nie jest jednak jednakowy w każdym państwie. To od władz ustawodawczych każdego państwa zależy w jaki sposób zdecydują się opodatkować dochody spółek osobowych. Zasadniczo można wyróżnić trzy modele:

- a) uznanie spółki osobowej – dla celów podatku dochodowego – za podmiot podatkowo transparentnym;
- b) przyznanie spółce osobowej – dla celów podatku dochodowego – podmiotowości podatkowej; w takim przypadku podatnikiem podatku dochodowego jest nie wspólnik spółki osobowej, ale sama spółka (dla celów opodatkowania podatkiem dochodowym spółka osobowa de facto jest traktowana jak spółka kapitałowa);
- c) przyznanie spółce osobowej (wspólnikom/założycielom spółki osobowej) prawa wyboru zasad opodatkowania; prawo wyboru może dotyczyć zarówno transparentnych spółek osobowych – w takim przypadku spółka osobowa (wspólnicy spółki osobowej) rezygnuje z przejrzystości podatkowej i wybiera opodatkowanie na zasadach właściwych dla podmiotu, który posiada podmiotowość podatkową, jak i spółek osobowych, które mają status podatnika – w takim przypadku spółka osobowa (wspólnicy spółki osobowej) rezygnuje z podmiotowości podatkowej i wybiera opodatkowanie na zasadach właściwych dla podmiotu transparentnego.

W Polsce początkowo został przyjęty model, w którym spółki osobowe, ze względu na brak osobowości prawnej nie posiadały również podmiotowości podatkowej na gruncie podatków dochodowych.

Należy w tym miejscu zwrócić uwagę, że w niektórych państwach w przeciwieństwie do modelu przyjętego w Polsce: (i) występują spółki osobowe które mają osobowość prawną, ale nie mają podmiotowości podatkowej na gruncie podatków dochodowych – są transparentne podatkowo (np. Dania, Wielka Brytania), lub (ii) występują spółki osobowe, które mają osobowość prawną i są podatnikami podatku dochodowego (np. Belgia, Hiszpania).

Największe wątpliwości praktyczne występują w przypadku zagranicznych spółek osobowych z pierwszej grupy państw (i) tj. posiadających osobowość prawną nadaną im przez prawo danego państwa ale będących jednocześnie transparentne podatkowo dla potrzeb podatków dochodowych. Problem powstaje w sytuacji osiągnięcia przez taką zagraniczną spółkę dochodów na terytorium Polski i pojawia się w momencie konieczności ustalenia jak należy traktować taką spółkę w polskim reżimie podatkowym. Jako podmiot posiadający osobowość prawną nie ulega wątpliwości, że na gruncie polskich przepisów podatkowych spółka taka powinna być traktowana jak podatnik podatku dochodowego. Jest to jednak

sprzeczne z naturą prawnopodatkową nadaną jej przez ustawodawstwo państwa w którym ma siedzibę, w którym jest transparentna podatkowo. Taka rozbieżność w różnym traktowaniu tego samego podmiotu może prowadzić do sytuacji, że dochód spółki osobowej (transparentnej podatkowo) może być inaczej traktowany w Polsce a inaczej w państwie jej siedziby.

Ten sam problem może powstać w przypadku spółek osobowych, posiadających siedzibę w Państwie w którym to od woli wspólników zależy, czy spółka będzie posiadała podmiotowość podatkową na gruncie podatków dochodowych, czy też będzie transparentna podatkowo. Najwłaściwsze wydaje się traktowanie spółki osobowej, nieposiadającej podmiotowości podatkowej na gruncie podatków dochodowych, tak samo w każdym państwie w którym spółka ta osiąga dochody. W tym przypadku dochód spółki powinien być opodatkowany na poziomie wspólników spółki a nie na poziomie samej spółki.

3. PIERWSZE ROZSZERZENIE ZAKRESU PODMIOTOWEGO W USTAWACH PODATKOWYCH

Na fali wątpliwości dotyczących obowiązku odprowadzania zaliczek na podatek dochodowy przez akcjonariuszy spółek komandytowo-akcyjnych w dniu 20 maja 2013 roku Naczelny Sąd Administracyjny w Warszawie wydał bardzo zaskakujące orzeczenie.

Sąd stwierdził bowiem, że osoba posiadająca akcje spółki komandytowo-akcyjnej ma płacić podatek tylko wtedy, gdy ta wypłaci jej dywidendę a obowiązek odprowadzenia zaliczki na podatek dochodowy od osób fizycznych powstaje dopiero w dacie powstania przychodu, którą w myśl art. 14 ust. 1i ustawy PIT jest dzień wypłaty dywidendy. W orzeczeniu NSA uzależnił więc opodatkowanie zysków spółki komandytowo-akcyjnej od zdarzenia korporacyjnego jakim jest wypłata dywidendy do akcjonariuszy. Tak długo jak spółka komandytowo-akcyjna nie wypłacała swoich zysków w formie dywidendy tak długo mogła je reinwestować nie ponosząc żadnego ciężaru podatkowego. Spółka komandytowo-akcyjna stała się więc de facto podmiotem zwolnionym z podatku dochodowego, bo moment powstania obowiązku podatkowego (wypłaty dywidendy) mógł nigdy nie powstać.

Duży wzrost zainteresowań spółkami komandytowo – akcyjnymi ze względu na przywilej nadany im poprzez uchwałę NSA stał się przyczyną interwencji ustawodawcy. Na podstawie ustawy z dnia 8 listopada 2013 roku (Dz.U.2013.1387) znowelizowano ustawę CIT rozszerzając krąg spółek podlegających opodatkowaniu, czyniąc tym samym wyłom w zasadzie transparentności podatkowej spółek osobowych. Na podstawie art. 1 ust. 3 ustawy CIT od 1 stycznia 2014 podatkiem dochodowym zostały objęte dochody spółek komandytowo-akcyjnych.

Ustawodawca zdecydował się objąć zakresem ustawy CIT również spółki niemające osobowości prawnej, mające siedzibę lub zarząd w innym państwie,

jeżeli zgodnie z przepisami prawa podatkowego tego innego państwa są traktowane jak osoby prawne i podlegają w tym państwie opodatkowaniu od całości swoich dochodów bez względu na miejsce ich osiągnięcia.

Rozszerzając zakres podmiotowy o spółki zagraniczne ustawodawca starał się uregulować statut prawno-podatkowy zagranicznych spółek osobowych, które mogły osiągać dochody w Polsce a które według prawa państwa siedziby posiadały podmiotowość podatkową.

4. MECHANIZMY „PARAOPTYMALIZACYJNE” Z WYKORZYSTANIEM PODMIOTÓW TRANSPARENTNYCH PODATKOWO.

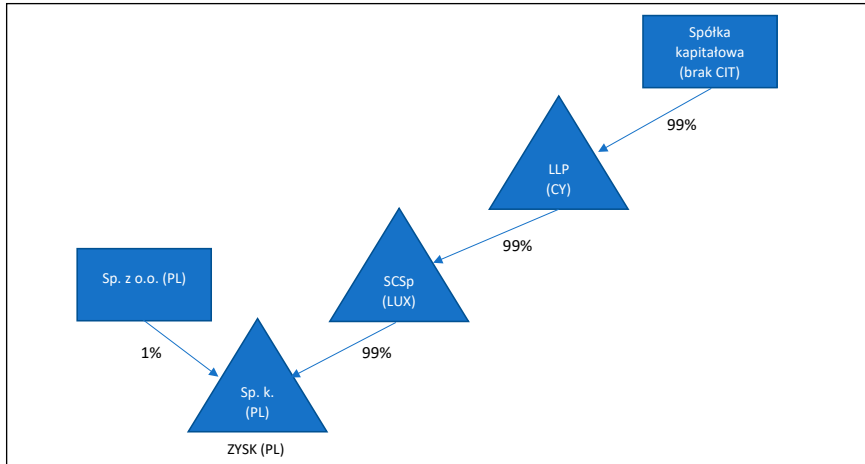
Objęcie podatkiem dochodowym spółek komandytowo-akcyjnych wykorzystywanych w schematach optymalizacyjnych, zwłaszcza na rynku nieruchomości przyczyniło się do wytworzenia innych bardziej skomplikowanych struktur własnościowych mających na celu uniknięcie opodatkowania dochodów uzyskiwanych w Polsce.

Struktura optymalizacyjna składała się z drabinkowego układu spółek osobowych, transparentnych podatkowo, gdzie każda kolejna spółka osobowa była współnikiem poprzedniej. W spółce osobowej prawa polskiego, prowadzącej i osiągnącej dochód w Polsce, współnikiem zostawała inna transparentna spółka osobowa, nieposiadająca osobowości prawnej, zaś współnikiem tej innej spółki zostawała następna transparentna spółka osobowa, nieposiadająca osobowości prawnej. Tą drabinkową strukturę można było dalej powielać, tak aby na samym końcu współnikiem ostatniej spółki była osoba posiadająca miejsce zamieszkania, siedzibę lub zarząd w państwie w którym nie ma podatków dochodowych lub osoba ta korzystała ze zwolnienia z tego podatku. Najczęściej był to kraj stosujący szkodliwą konkurencję podatkową.

W zaprezentowanym przykładzie, działalność gospodarcza jest prowadzona przez spółkę komandytową (w czasie kiedy spółka ta nie była jeszcze podatnikiem podatku dochodowego). Spółka komandytowa osiąga zysk w Polsce. Komplementariuszem w spółce komandytowej jest spółka kapitałowa (Sp. z o.o.). Z kolei komandytariuszem jest spółka osobowa, transparentna podatkowo z siedzibą w Luxemburgu – Société en commandite spéciale (SCSp). Wspólnikiem spółki SCSp jest z kolei spółka osobowa, transparentna podatkowo z siedzibą na Cyprze – Limited Liability Partnership (LLP). Zarówno spółka z siedzibą na Cyprze jak i Luxemburgu nie mają osobowości prawnej. Wspólnikiem w spółce LLP jest osoba posiadająca miejsce zamieszkania, siedzibę lub zarząd w państwie w którym nie ma podatków dochodowych lub osoba ta korzysta ze zwolnienia z tego podatku.

Ze względu na fakt, że wszystkie spółki osobowe występujące w strukturze są transparentne podatkowo, dochód spółki komandytowej powinien być opodat-

Przykład 1

kowany podatkiem dochodowym dopiero na poziomie wspólnika posiadającego podmiotowość podatkową. Odnosząc się do przykładu będzie to spółka z siedzibą lub miejscem zarządu w kraju stosującym szkodliwą konkurencję podatkową bądź spółka z siedzibą lub osoba z miejscem zamieszkania w państwie w którym korzysta ze zwolnienia z podatku dochodowego.

W doktrynie analizującej patologię podatku od towarów i usług często spotykamy się z określeniem „znikającego podatnika”. W mechanizmach „paraoptimalizacyjnych” z wykorzystaniem spółek osobowych, transparentnych podatkowo właściwsze będzie określenie „podatnika widmo”. – niby wiadomo, że on jest ale nie wiadomo gdzie i jak go ustalić. Skuteczność opisanego mechanizmu sprawdziła się do trudności z ustaleniem podatnika podatku dochodowego, na którym ciążył obowiązek zapłaty podatku. Każda ze spółek osobowych występowała z argumentem, że dochód osiągnięty w Polsce nie powinien być przez nią opodatkowany, tylko przez jej wspólników (ze względu na ich naturę podatkową). Jeżeli dodamy do tego fakt, że spółki osobowe mogły emitować akcje dla swoich wspólników, ustalenie podatnika podatku było praktycznie niemożliwe.

5. DRUGIE ROZSZERZENIE ZAKRESU PODMIOTOWEGO W USTAWACH PODATKOWYCH

Ze względu na stosowanie powyższych struktur mających na celu uchylanie się od opodatkowania zysków osiągniętych w Polsce, zwłaszcza z nieruchomości, ustawodawca zdecydował się w 2020 po raz kolejny rozszerzyć katalog podmiotów będących podatnikami podatku dochodowego.

Na podstawie ustawy z dnia 28 listopada 2020 r. (Dz.U.2020.2123)¹ rozszerzony został zakres spółek posiadających podmiotowość podatkową na gruncie podatków dochodowych o spółki komandytowe oraz spółki jawne. Objęcie spółek jawnych podatkiem dochodowym zostało uzależnione od spełnienia łącznie dwóch negatywnych warunków: (i) w skład wspólników spółki nie wchodzi wyłącznie osoby fizyczne, (ii) spółka nie złoży informacji o podatnikach podatku dochodowego posiadających, bezpośrednio lub za pośrednictwem podmiotów niebędących podatnikami podatku dochodowego, prawa do udziału w zysku tej spółki.

Zatem, (i) spółki jawne składające się wyłącznie z osób fizycznych jako wspólników, lub (ii) spółki jawne z innymi spółkami jako wspólnikami, które przekazały informację o statucie podatkowym swoich wspólników będą dalej transparentne podatkowo.²

Powyższa regulacja w pełni eliminuje mechanizmy unikania opodatkowania poprzez drabinkową konstrukcję ze spółkami osobowymi, transparentnymi podatkowo. Jeżeli dodatkowo dodamy do tego regulacji nakazujące ujawniania beneficjentów rzeczywistych³ wynikający z ustawy od przeciwdziałaniu praniu pieniędzy problem „podatników widmo” wydaje się być rozwiązany.

6. PROBLEMY Z USTALENIEM STATUTU PODATNIKA NA POTRZEBY PODATKU POBIERANEGO U ŹRÓDŁA.

Status podatkowy spółki osobowej (tzn. kwalifikacja jako podmiot podatku albo podmiot podatku transparenty) ma również istotne znaczenie dla możliwości zastosowania postanowień umowy o unikaniu podwójnego opodatkowania. Umowa o unikaniu podwójnego opodatkowania dotyczy wyłącznie spółek osobowych, które posiadają podmiotowość podatkową, Nie ma natomiast zastosowania do spółek osobowych transparentnych podatkowo – w takim przypadku z postanowień umowy może korzystać tylko wspólnik spółki osobowej. Postanowienia umowy o unikaniu podwójnego opodatkowania mają zatem zastosowanie do spółek osobowych – jeżeli spółka ta posiada podmiotowość podatkową, albo do wspólników spółek osobowych – jeżeli spółka ta jest podatkowo transparentna.

W konsekwencji, jeżeli (i) spółka osobowa posiada podmiotowość podatkową, zastosowanie będzie miała umowa o unikaniu podwójnego opodatkowania z państwem, w którym spółka osobowa (dla celów podatku dochodowego) posiada

¹ Ustawa z dnia 28 listopada 2020 r. o zmianie ustawy o podatku dochodowym od osób fizycznych, ustawy o podatku dochodowym od osób prawnych, ustawy o zryczałtowanym podatku dochodowym od niektórych przychodów osiąganych przez osoby fizyczne oraz niektórych innych ustaw (Dz.U.2020.2123).

² Zdaniem autora lepszym rozwiązaniem jaki mógłby przyjąć ustawodawca byłby model wyboru statutu podatkowego spółek osobowych funkcjonujących w innych państwach. Od woli wspólników zależałoby, czy spółka osobowa ma mieć status podatnika podatku dochodowego czy korzystać z transparentności podatkowej. Wybór ten byłby możliwy tylko dla spółek osobowych w których wspólnikami są wyłącznie osoby fizyczne mający miejsce zamieszkania w Polsce.

³ Art. 55 ustawy z dnia 1 marca 2018 r. o przeciwdziałaniu praniu pieniędzy oraz finansowaniu terroryzmu

siedzibę. Jeżeli natomiast (ii) spółka osobowa jest podatkowo transparentna, zastosowanie będzie miała umowa o unikaniu podwójnego opodatkowania z państwem, w którym wspólnik (dla celów podatku dochodowego) posiada odpowiednio siedzibę lub miejsce zamieszkania.

Ta druga sytuacja (ii) jest dużo bardziej problematyczna, bowiem podatnikiem podatku potrącanego u źródła od wypłat dokonywanych przez polskiego płatnika jest inny podmiot niż podmiot uzyskujący określoną płatność/przychód (np. dywidenda, należności licencyjne, odsetki). Dodatkowo, na podmiocie wypłacającym ciąży obowiązek ustalenia podatnika podatku u źródła i zastosowania odpowiedniej umowy o unikaniu opodatkowania w zakresie np. zastosowania właściwej stawki tego podatku.

Bibliografia:

Literatura:

- Kalinowski Marek, Podmiotowość prawna podatnika, TNOiK, Toruń 1999, s. 76.
- Korzyb Karolina, Krajowe opodatkowanie anglosaskiego trustu polskim podatkiem dochodowym, PP 2020/7/6-11
- Litwińczuk Hanna (red.), Prawo podatkowe przedsiębiorców, Warszawa 2013, s. 209
- Morska Agnieszka, Rozbieżności w zakresie opodatkowania spółki osobowej w ustawodawstwie wybranych państw, „Monitor Podatkowy” 2012, nr 8, s. 24.
- Morska Agnieszka, Spółka osobowa w świetle wybranych zagranicznych regulacji prawnych – najistotniejsze konsekwencje dla polskich podatników, LEX
- Sobiech Agnieszka, Podmiotowość podatkowa spółek osobowych na przestrzeni ostatnich 25 lat, [w:] „Prace naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu”, Wrocław 2014, nr. 362

Akty prawne:

- Ustawa z 26 lipca 1991 r. o podatku dochodowym od osób fizycznych (Dz.U. 1991 nr 80 poz. 350).
- Ustawa z 15 lutego 1992 r. o podatku dochodowym od osób prawnych (Dz.U. 1992 nr 21 poz. 86).
- Ustawa z dnia 8 listopada 2013 r. o zmianie ustawy o podatku dochodowym od osób prawnych, ustawy o podatku dochodowym od osób fizycznych oraz ustawy o podatku tonażowym (Dz.U.2013.1387).
- Ustawa z dnia 28 listopada 2020 r. o zmianie ustawy o podatku dochodowym od osób fizycznych, ustawy o podatku dochodowym od osób prawnych, ustawy o zryczałtowanym podatku dochodowym od niektórych przychodów osiąganych przez osoby fizyczne oraz niektórych innych ustaw (Dz.U.2020.2123).
- Ustawa z dnia 1 marca 2018 r. o przeciwdziałaniu praniu pieniędzy oraz finansowaniu terroryzmu

Orzeczenia sądowe:

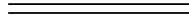
- Uchwała Naczelnego Sądu Administracyjnego 7 sędziów NSA W-wa z dnia 20 maja 2013 r. syg. II FPS 6/12

TAX TRANSPARENCY AND TAX SUBJECTIVITY IN INCOME TAXES OVER THE LAST 20 YEARS – SELECTED ISSUES

Abstract. The article's subject is to present the issues of tax subjectivity and tax transparency in relation to selected legal forms in Poland and around the world, with particular emphasis on partnerships. The author presents various models of taxation of partnerships and the problems arising from that diversity. The article details the problems arising from different treatment of the same partnerships in terms of taxation model in specific jurisdiction. Different mechanisms of partnerships' treatment depending on the country were the reason for the creation of „para-optimization” schemes built by staircase structure of partnerships that were widely described in the article. The article also presents historical changes in the method of taxation of partnerships in the Polish legal system, starting from the change of taxation of limited joint-stock partnerships in 2013 to the latest changes that came into force in 2020 changing tax status of limited partnerships and general partnerships.

Keywords: tax transparency, tax subjectivity, limited partnership, limited joint-stock partnership, tax avoidance, international tax optimization, ghost taxpayer, trusts, withholding tax.

Rozdział III

SZCZEGÓŁOWE ZAGADNIENIA KONSTRUKCJI PODATKU DOCHODOWEGO

Dr hab. Maciej Ślifirczyk

Katedra Prawa Finansowego, Wydział Prawa i Administracji, Uniwersytet
Warszawski

ORCID 0000-0003-0878-0315

ZWIĄZEK PRZYCZYNOWO-SKUTKOWY JAKO PRZESŁANKA ZALICZENIA KOSZTÓW POSTĘPOWAŃ SĄDOWYCH DO KOSZTÓW UZYSKANIA PRZYCHODÓW

Streszczenie. O wielu dziesięcioleci w orzecznictwie i piśmiennictwie wskazuje się, że warunkiem zaliczenia kosztu do kosztów uzyskania przychodów jest istnienie związku przyczynowo-skutkowego pomiędzy poniesieniem kosztu a uzyskaniem przychodu, bądź jego zachowaniem lub zabezpieczeniem (ewentualnie zachowaniem albo zabezpieczeniem źródła przychodów). Współcześnie wskazuje się, że zakładany skutek niekoniecznie musi zostać faktycznie osiągnięty, wystarczy, że jest obiektywnie możliwy do osiągnięcia. Konieczność wystąpienia wspomnianego związku przyczynowo-skutkowego podnoszona jest również w przypadku badania dopuszczalności zaliczenia do kosztów uzyskania przychodów kosztów prowadzenia spraw sądowych, choć w tym przypadku zasadniczy cel przypisywany ponoszonym kosztom polega na zachowaniu albo zabezpieczeniu źródła przychodów. Wiąże się to z występującymi w praktyce rozbieżnościami stanowisk co do tego, jakie znaczenie ma w omawianym zakresie przyczyna wszczęcia postępowania sądowego oraz wynik wspomnianego postępowania. Przeprowadzona analiza ukazuje wątpliwą użyteczność kryterium obiektywnego związku przyczynowo-skutkowego pomiędzy poniesieniem kosztu prowadzenia postępowania sądowego a zachowaniem albo zabezpieczeniem źródła przychodów. Przemawia to za porzuceniem tej koncepcji. Kluczowe znaczenie z punktu widzenia zaliczenia kosztu do kosztów uzyskania przychodu powinny mieć okoliczności związane z samym poniesieniem kosztu, a nie inne, przyszłe zdarzenia (np. wydany w sprawie wyrok sądowy).

Słowa kluczowe: koszty uzyskania przychodów, koszty prowadzenia spraw sądowych, podatek dochodowy

1. WPROWADZENIE

Problematyka zaliczania kosztów prowadzenia postępowań sądowych do kosztów uzyskania przychodów budzi wątpliwości od czasów wprowadzenia pierwszego polskiego podatku dochodowego. Obserwacja współczesnej praktyki pozwala na sformułowanie wniosku, że w dalszym ciągu wiele kwestii z tego zakresu nie zostało w pełni przekonująco rozstrzygniętych a orzecznictwo i urzę-

dowe interpretacje prezentują szereg rozbieżnych, a niekiedy nawet wzajemnie sprzecznych stanowisk. Niewątpliwie istnieje zatem potrzeba wyklarowania zasad i przesłanek warunkujących zaliczenie kosztów postępowań sądowych do kosztów uzyskania przychodów. Jest to jednak problematyka złożona, stanowiąca konglomerat różnego rodzaju zagadnień. Obszerność problematyki sprawia, że w niniejszym tekście zostanie omówiony tylko jej niewielki fragment związany ze wskazywaną w doktrynie i orzecznictwie jedną z przesłanek zaliczenia kosztu do kosztów uzyskania przychodów w postaci związku przyczynowo-skutkowego pomiędzy poniesieniem kosztu a uzyskaniem przychodu lub zabezpieczeniem albo zachowaniem źródła przychodów. Rozważania zawarte w niniejszym tekście będą ponadto ograniczone do kosztów postępowań w sprawach cywilnych a tylko marginalnie będą odnosić się do kosztów innych postępowań sądowych. Zagadnienie kosztów prowadzenia postępowań w sprawach cywilnych wydaje się szczególnie istotne, bowiem koszty te mogą być bardzo wysokie. Wynika to nie tylko z wysokości opłat sądowych¹, ale także konieczności ponoszenia innych kosztów sądowych, wynagrodzenia profesjonalnych pełnomocników, jak również – ewentualnie – konieczności dokonania zwrotu zasądzonych kosztów postępowania drugiej stronie oraz ponoszenia różnego rodzaju wydatków związanych z przygotowaniem do wszczęcia postępowania, w tym – z pozyskaniem niezbędnego materiału dowodowego, czy też opinii prawnych. Sama liczba spraw sądowych prowadzonych przez sądy sprawia przy tym, że nawet jeśli koszty związane z pojedynczymi sprawami są stosunkowo niewielkie, to w skali ogólnopolskiej oznacza to bardzo wysokie kwoty². Według danych za 2017 r. wpływ samych spraw cywilnych do sądów przekraczał 6 mln, z czego spraw rozpoznawanych w postępowaniu procesowym oraz nakazowych i upominawczych było ponad 3 mln³. Choć oczywiście duża część tych spraw to sprawy, w których kwestia zaliczenia ponoszonych kosztów do kosztów uzyskania przychodów z natury rzeczy nie wchodzi w rachubę, to jednak niewątpliwie w przypadku setek tysięcy spraw sądowych wspomniana kwestia będzie miała znaczenie.

¹ Dla ilustracji warto zwrócić uwagę, że maksymalna stosunkowa opłata sądowa w sprawach cywilnych od pozwu wynosi obecnie 200.000 zł, a sam pozew nie jest jedynym pismem, które będzie w postępowaniu sądowym co do zasady podlegało opłacie sądowej. Opłacie podlegać będzie bowiem również np. apelacja i zażalenie, czy też skarga kasacyjna.

² W 2019 r. dochody budżetowe z tytułu opłat sądowych przekraczały 2 mld złotych. Patrz: Wykonanie budżetu sądów powszechnych w 2019 r. Informacja o wynikach kontroli, Najwyższa Izba Kontroli, KPB.430.003.2020, Nr ewid. 136/2020/P/20/001/KPB, str. 10.

³ A. Siemaszko, P. Ostaszewski, J. Włodarczyk-Madejska, Tendencje wpływu spraw do polskich sądów powszechnych, Warszawa 2019, <https://iws.gov.pl/wp-content/uploads/2019/05/IWS-Siemaszko-Ostaszewski-W%C5%82odarczyk-Madejska-Tendencje-wp%C5%82ywu-spraw-do-polskich-s%C4%85d%C3%B3w-powszechnych.pdf> (dostęp: 13.8.2021 r.).

2. GENEZA I EWOLUCJA WYMOGU ISTNIENIA ZWIĄZKU PRZYCZYNOWO-SKUTKOWEGO JAKO PRZESŁANKI ZALICZENIA KOSZTU DO KOSZTÓW UZYSKANIA PRZYCHODÓW

Niedawno upłynęła 101 rocznica uchwalenia aktu prawnego wprowadzającego pierwszy polski podatek dochodowy. Chodzi o ustawę z dnia 16 lipca 1920 r. o państwowym podatku dochodowym i podatku majątkowym⁴. Art. 6 tej ustawy stwierdzał m.in.: „Za dochód uważa się sumę wszystkich przychodów w pieniądzu lub wartościach pieniężnych, otrzymanych z poszczególnych źródeł (...) po strąceniu kosztów osiągnięcia, zachowania i zabezpieczenia tych przychodów”. Zacytowana regulacja obowiązywała w niezmienionej postaci przez cały okres obowiązywania ww. ustawy. Podobną formułę ujmowania kosztów uzyskania przychodów przyjęto w dekreście z dnia 8 stycznia 1946 r. o podatku dochodowym⁵. Koszty uzyskania przychodów w art. 10 ust. 1 dekretu sprecyzowano jako „wszelkie koszty ponoszone w celu osiągnięcia, zachowania lub zabezpieczenia przychodów”. Identyczną regulację zawierał również art. 13 ust. 1 dekretu z dnia 25 października 1948 r. o podatku dochodowym⁶. W ustawie z dnia 16 grudnia 1972 r. o podatku dochodowym⁷ zredukowano sposób ujęcia kosztów uzyskania przychodów i ograniczono się do stwierdzenia, że kosztami tymi są „wszelkie koszty ponoszone w celu osiągnięcia przychodów”⁸. Ta formuła została następnie przejęta przez uchwalane w latach dziewięćdziesiątych XX w. ustawy o podatkach dochodowych, czyli przez ustawę z dnia 31 stycznia 1989 r. o podatku dochodowym od osób prawnych⁹ oraz kolejną, zastępującą ją ustawę z dnia 15 lutego 1992 r. o podatku dochodowym od osób prawnych¹⁰, jak również przez ustawę z dnia 26 lipca 1991 r. o podatku dochodowym od osób fizycznych¹¹. Od dnia 1 stycznia 2007 r. ostatnie dwie ustawy operują szerszym wskazaniem celów poniesienia kosztów, koszty uzyskania przychodów to bowiem „koszty poniesione w celu osiągnięcia przychodów lub w celu zachowania albo zabezpieczenia źródła przychodów”¹². Wprowadzona zmiana dość wyraźnie nawiązała do pierwotnej regu-

⁴ Dz.U. nr 82, poz. 550. Zawarte w tej ustawie regulacje dotyczące podatku majątkowego nie miały większego znaczenia praktycznego. Zgodnie bowiem z art. 56 ustawy z dnia 16 grudnia 1921 r. o poborze nadzwyczajnej daniny państwowej (Dz.U. nr 1 z 1922 r., poz. 1) począwszy od dnia 1 stycznia 1921 r. – a więc z datą wsteczna – zawieszono pobór podatku majątkowego co oznaczało, że w istocie podatek ten nie miał zastosowania.

⁵ Dz.U. nr 2, poz. 14.

⁶ Dz.U. nr 52, poz. 414.

⁷ Dz.U. nr 53, poz. 339.

⁸ Patrz: art. 11 ust. 1 tej ustawy. W późniejszym okresie definicja ta została przeniesiona do art. 12 tej ustawy.

⁹ Dz.U. nr 3, poz. 12. Patrz: art. 10 ust. 1 tej ustawy.

¹⁰ Dz.U. nr 21, poz. 86. Patrz: art. 15 ust. 1 tej ustawy. Odnotować można, że w tej ustawie przez krótki czas – do 1 stycznia 1993 r. – obowiązywała definicja kosztów uzyskania przychodów obejmująca także „koszty funkcjonowania osoby prawnej”.

¹¹ Dz.U. nr 80, poz. 350. Patrz: art. 22 ust. 1 tej ustawy.

¹² Od dnia 1 stycznia 2018 r. w ustawie o podatku dochodowym od osób prawnych doprecyzowano pierwszy z podanych celów wskazując, że chodzi o osiągnięcie przychodów „ze źródła przychodów”.

Związek przyczynowo-skutkowy jako przesłanka zaliczenia kosztów postępowań sądowych do kosztów...

lacji kosztów uzyskania przychodów przyjętej jeszcze w latach dwudziestych XX w.

Jak z powyższego wynika, mimo dużej zmienności przypisywanej przepisom prawa podatkowego, prawne ujęcie kosztów uzyskania przychodów cechuje się w swoim podstawowym zakresie zadziwiająco trwałością. Nawiązanie w przepisach z jednej strony do poniesienia kosztu, z drugiej natomiast – do uzyskania przychodu, bądź ich zachowania lub zabezpieczenia (ewentualnie zachowania albo zabezpieczenia źródła przychodów), sprawia, że dość szybko zaczyna pojawiać się w praktyce postrzeganie tych elementów we wzajemnym związku, który przybiera postać związku przyczynowo-skutkowego. Tego rodzaju koncepcję dostrzec można już w międzywojennym orzecznictwie Najwyższego Trybunału Administracyjnego¹³. Koncepcja ta jest w późniejszym czasie kontynuowana i konkretyzowana przez Naczelny Sąd Administracyjny. Dobrą ilustracją jest w tym zakresie wyrok NSA z dnia 17 czerwca 1998 r.¹⁴: „Użyty zwrot „w celu” oznacza, w rozumieniu prawa podatkowego, że za koszty uważa się tylko te, których rodzaj oraz ilość wskazuje bezpośrednio na cel osiągnięcia przychodu. Innymi słowy musi istnieć ścisły związek przyczynowo-skutkowy między faktem poniesienia określonego kosztu a uzyskanym efektem w postaci określonego przychodu. Ustawodawca użył zwrotu „wszelkie” koszty dla podkreślenia, że każdy koszt może być uznany za poniesiony w celu uzyskania przychodu jeśli został poniesiony w celu osiągnięcia przychodu, z zachowaniem wskazanego w związku przyczynowego oraz nie został wprost wymieniony w treści art. 13 ustawy z dnia 16 grudnia 1972 r. [o podatku dochodowym]”. Również na gruncie obecnie obowiązujących ustaw o podatkach dochodowych koncepcję tę reprezentuje bardzo liczny nurt orzecznictwa¹⁵.

Przyjęcie koncepcji związku przyczynowo-skutkowego w logiczny sposób oznacza, że dla zaistnienia takiego związku konieczne jest wystąpienie zarówno przyczyny (poniesienia kosztu), jak i skutku (czyli osiąganego w ten sposób celu). Dlatego też w orzecznictwie i praktyce organów podatkowych pojawiła się tendencja do ograniczania pojęcia kosztów uzyskania przychodów wyłącznie do kosztów, które dają zakładany efekt. Przykładowo powołać można stanowisko wyrażone przez NSA w wyroku z dnia 29 listopada 1994 r.¹⁶: „Aby określony wydatek można było uznać za koszt uzyskania przychodu, między tym wydatkiem a osiągnięciem przychodu musi zachodzić związek przyczynowy tego typu, że poniesienie wydatku ma wpływ na powstanie lub zwiększenie tego przychodu”.

¹³ Np. wyrok NTA z dnia 28 października 1936 r., L. Rej. 434/34, wyrok NTA z dnia 17 listopada 1934 r., L. Rej. 1414/32, wyrok NTA z dnia 21 lutego 1934 r., L. Rej. 4401/30, wyrok NTA z dnia 23 czerwca 1936 r., L. Rej. 455/35.

¹⁴ I SA/Gd 1558/96.

¹⁵ Nie oznacza to jednak, że koncepcja ta nie spotyka się również z krytyką. Patrz np. A. Mariański, Brak podstaw do stosowania cywilnoprawnego pojęcia związku przyczynowo-skutkowego jako przesłanki uznania kosztu podatkowego, PP 2006, nr 6, str. 13-17.

¹⁶ Sygn. akt SA/Wr 1242/94, ONSA 1996, nr 1, poz. 11.

Podobne stanowisko zaprezentował Minister Finansów w swojej interpretacji z 14 kwietnia 1998 r.¹⁷: „Użyty [...] zwrot »w celu« oznacza, że aby określony wydatek można było uznać za koszt uzyskania przychodu, między tym wydatkiem a osiągnięciem przychodu musi zachodzić związek tego typu, że poniesienie wydatku ma wpływ na powstanie lub zwiększenie przychodu bądź na funkcjonowanie źródła przychodu”. Z biegiem czasu to rygorystyczne podejście – m.in. pod wpływem krytyki ze strony doktryny¹⁸ – zostało zasadniczo wyeliminowane. Nie oznaczało to jednak zarzucenia samej koncepcji związku przyczynowo-skutkowego. Zmodyfikowano bowiem sposób ujęcia skutku, któremu służy poniesienie kosztu. Aktualnie stosunkowo szeroko prezentowany jest pogląd, że zakładany skutek niekoniecznie musi zostać faktycznie osiągnięty, wystarczy, że jest **obiektywnie (potencjalnie) możliwy do osiągnięcia**¹⁹. Niekiedy ujęcie skutku związanego z poniesieniem kosztu przybiera postać nieco słabszą, stwierdza się bowiem, że wystarczające jest, gdy koszt „**może obiektywnie przyczynić się do realizacji pożądanego celu**”²⁰. W dalszym ciągu jednak takie ujęcie oznacza odwołanie się do pewnego rodzaju obiektywnej relacji pomiędzy przyczyną a skutkiem, której istnienie warunkuje zaliczenie kosztu do kosztów uzyskania przychodów (bywa ona określana mianem adekwatnego związku przyczynowo-skutkowego).

3. ZWIĄZEK KOSZTÓW PROWADZENIA SPRAW SĄDOWYCH Z UZYSKANIEM PRZYCHODU, ZACHOWANIEM ALBO ZABEZPIECZENIEM ŹRÓDŁA PRZYCHODÓW

Przechodząc do analizy związku przyczynowo-skutkowego w odniesieniu do kosztów związanych z prowadzeniem postępowań sądowych należy w pierwszej kolejności odpowiedzieć na pytanie, który z celów warunkujących zaliczenie do kosztów uzyskania przychodów jest w tym przypadku realizowany. Zagadnienie to budzi pewne kontrowersje i nie ma pełnej jednolitości poglądów orzecznictwa i piśmiennictwa w tym zakresie. Zdecydowanie przeważa jednak stanowisko, że **koszty prowadzenia postępowań sądowych ponoszone są zasadniczo w celu zachowania albo zabezpieczenia źródła przychodów**²¹.

Jak z powyższego wynika – zgodnie z koncepcją związku przyczynowo-skutkowego – koszty związane z prowadzeniem postępowań sądowych powinny obiektywnie pozwalać na osiągnięcie skutku w postaci zachowania albo zabezpieczenia źródła przychodów. W tej sytuacji wymaga rozstrzygnięcia, czy przyczyna

¹⁷ Nr PO2/AS-0179-1782/98.

¹⁸ Patrz np. A. Gomułowicz, Koszty uzyskania przychodu. Zasady ogólne, Warszawa 2005, passim.

¹⁹ Np. A. Gomułowicz, Prawna formuła kosztu podatkowego, WK 2016, rozdział I.3. stwierdza np.: „Jako koszty uzyskania przychodów co do zasady należy traktować te wydatki, których poniesienie przez podatnika było spowodowane racjonalnym dążeniem i obiektywną możliwością osiągnięcia przychodu lub zachowania albo zabezpieczenia źródła przychodów, aczkolwiek samo następstwo nie powstało.”. Podobnie tenże, Glosa do wyroku WSA z dnia 16 lutego 2016 r., III SA/Wa 890/15, ZNSA 2020, nr 1, str. 185-190, W. Dmoch, Rozliczanie w czasie kosztów uzyskania przychodów w podatku dochodowym od osób prawnych, WKP 2018, rozdział II.8.

²⁰ Uchwała 7 sędziów NSA z dnia 25 czerwca 2012 r., II FPS 2/12, pkt 9.6.

²¹ Takie ujęcie będzie podstawą dla dalszych rozważań zawartych w niniejszym tekście.

wszczęcia postępowania sądowego ma wpływ na dopuszczalność zaliczenia kosztów z nim związanych do kosztów uzyskania przychodów oraz jakie znaczenie dla takiego zaliczenia posiada wynik wspomnianego postępowania. W odniesieniu do obu tych kwestii orzecznictwo i urzędowe interpretacje są niejednolite, brakuje w nich także konsekwencji i klarownej myśli porządkującej sposób rozstrzygnięcia konkretnych przypadków.

Rozważając znaczenie przyczyny wszczęcia postępowania sądowego zauważyć trzeba, że ocena zasadności prowadzenia postępowania sądowego nie może być oceniana w oderwaniu od jego kontekstu. Zasadność ta może wynikać bowiem ze związku danego postępowania z innymi postępowaniami lub działaniami podejmowanymi przez podatnika. Przyjęta strategia prowadzenia sporu może bowiem wykraczać poza jedno postępowanie i wiązać się z szeregiem różnych działań podejmowanych nawet w różnych obszarach prawa i przed różnymi organami, niekoniecznie sądami. Działania te niekiedy mogą poprzedzać samo postępowanie sądowe lub mu towarzyszyć. Przykładowo tego rodzaju znaczenie mogą mieć działania stanowiące próbę pociągnięcia do odpowiedzialności karnej. Trzeba mieć bowiem na uwadze, że zgodnie z art. 11 k.p.c. ustalenia wydane w postępowaniu karnym prawomocnego wyroku skazującego co do popełnienia przestępstwa wiążą sąd w postępowaniu cywilnym. Postępowania prowadzone przed innymi organami mogą także pozwalać na zebranie materiału dowodowego, który mógłby być wykorzystany w postępowaniu cywilnym. Z uwagi na obawę przedawnienia innych potencjalnych roszczeń, których znaczenie zależy od wyniku prowadzonego sporu, strona może zdecydować się na zainicjowanie dalszych postępowań sądowych, aby przerwać bieg terminu przedawnienia, choć w przypadku uzyskania zaspokojenia w postępowaniu wcześniej wszczętym działania te mogą okazać się zbyteczne. Z podobnego powodu w postępowaniu sądowym po stronie pozwanej mogą znaleźć się także podmioty, których odpowiedzialność w ocenie powoda jest wątpliwa lub mało prawdopodobna. Różnorodność możliwych sytuacji jest zbyt duża, aby w niniejszym tekście dokonać ich pełnego wyliczenia i systematyki. W tym miejscu chodzi jednak o zwrócenie uwagi na konieczność uwzględnienia szeroko postrzeganej sytuacji podatnika, bez ograniczania się wyłącznie do przedmiotu danego postępowania sądowego.

Poważne kontrowersje budzi zaliczanie do kosztów uzyskania przychodów kosztów postępowań sądowych, które wiążą się z nieprawidłowymi działaniami lub zaniechaniami po stronie podatnika. Przykładowo neguje się zaliczalność do kosztów uzyskania przychodów kosztów na postępowania związane z niewykonaniem zobowiązań przez podatnika, a jednocześnie powszechnie akceptowane są jako koszty uzyskania przychodów koszty na postępowania z zakresu prawa pracy, w tym także takich, które sankcjonują wadliwe działania podatnika. Biorąc pod uwagę, że z reguły nieprawidłowości leżące po stronie podatnika są właśnie kwestią sporną rozstrzyganą w postępowaniu sądowym, uzależnianie od istnienia tych nieprawidłowości kwalifikacji kosztów prowadzenia postępowania jako

kosztów uzyskania przychodów sprowadza się w istocie do uzależnienia tej kwalifikacji od wyniku postępowania sądowego. Zagadnienie to zostanie poruszone niżej, w tym miejscu natomiast trzeba zauważyć, że **ryzyko sporów sądowych jest naturalnym ryzykiem związanych z istnieniem podatnika i prowadzeniem przez niego działalności**. Podatnikami są bowiem ludzie, albo też ludzie kierują działalnością podatników, żaden zaś człowiek nie jest bezbłędny. Każda działalność wiąże się w związku z tym z mniejszym lub większym ryzykiem różnego rodzaju nieprawidłowości. Można nawet stwierdzić, że ryzyko to jest trwałym elementem funkcjonowania każdego podmiotu. Faktyczne lub domniemane nieprawidłowości mogą być z kolei źródłem sporów sądowych. Jeśli zatem podatnik dokłada należytej staranności aby unikać nieprawidłowości w prowadzonej działalności to zasadniczo koszty postępowania sądowych pojawiających się na tym tle nie powinny być eliminowane z kosztów uzyskania przychodów.

Omawiając znaczenie wyniku postępowania sądowego dla oceny dopuszczalności zaliczenia jego kosztów do kosztów uzyskania przychodów trzeba zauważyć, że **istnieje pewna tendencja prezentowana przez część orzecznictwa do eliminowania z kosztów uzyskania przychodów kosztów postępowań, które zakończyły się niekorzystnie dla podatnika**²². Niekiedy za dyskwalifikujące koszty postępowania sądowego z kosztów uzyskania przychodu uznaje się tylko niektóre niekorzystne orzeczenia sądowe np. takie, w których stwierdzono ewidentną winę umyślną podatnika, obejście przepisów prawa, działania podatnika niezgodne z zasadami współżycia społecznego, świadczenie zasądzono jedynie na podstawie zasad współżycia społecznego, dłużnik podejmował działania zmierzające do nieuzasadnionego przedłużenia postępowania²³. W tej sytuacji niemożność uwzględnienia kosztu w kosztach uzyskania przychodu staje się w istocie pewnego rodzaju sankcją związaną z tego rodzaju sytuacjami. Powyższa optyka nie wydaje się właściwa. Ze sporami sądowymi powiązać można łącińską maksymę *varius et dubius est belli eventus* (zmienny i wątpliwy jest wynik wojny). Przewidywanie wyroku sądowego w momencie wszczynania sporu zawsze jest bowiem obarczone ryzykiem błędu. Wiąże się to z szeregiem przyczyn. Różne składy orzekające mogą prezentować różne poglądy, czemu sprzyja niezawisłość sędziowska. Sam pogląd sędziowski dotyczący pewnego rodzaju kwestii może też ewoluować. Analiza orzecznictwa potwierdza, że nawet na szczeblu Sądu Najwyższego czy Naczelnego Sądu Administracyjnego różne składy potrafiły zajmować różne stanowisko w podobnych sprawach. Nie można zatem zakładać z całą pewnością, że w każdym przypadku pogląd prezentowany uprzednio w orzecznictwie zostanie potwierdzony w danej sprawie. Ponadto tylko ograniczona

²² Np. wyrok NSA z dnia 25 kwietnia 2013 r., II FSK 1829/11, wyrok NSA z dnia 20 września 2011 r., II FSK 589/10, wyrok WSA w Poznaniu z dnia 2 grudnia 2011 r., I SA/Po 719/11, wyrok WSA w Lublinie z 5.04.2017 r., I SA/Lu 1082/16.

²³ Interpretacja indywidualna z dnia 21 kwietnia 2010 r., ILPB3/423-828/08/10-S/DS 238556/I. Podobnie: interpretacja indywidualna z dnia 27 lutego 2013 r., ITPB4/423-21/12/AM 351732/I.

liczba spraw jest w pełni klarowna zarówno pod względem faktycznym, jak i prawnym. Sprawa klarowna dla jednych osób, dla innych może być przy tym źródłem wątpliwości prawnych lub faktycznych. Różne osoby, w szczególności różni sędziowie, mogą w różny sposób oceniać np. wiarygodność świadków, wagę poszczególnych dowodów i argumentów podnoszonych przez strony. Elementy ocenne odgrywają także niejednokrotnie istotną rolę przy interpretacji przepisów prawa. Niezależnie od powyższego trzeba też zauważyć, że prognoza co do wyniku sprawy może być różna na samym jej początku, jak i na różnych jej etapach. Wnioskowane dowody, np. z zeznań świadków, dać mogą wynik inny niż zakładany, albo też ich przeprowadzenie może okazać się niemożliwe, pojawią się nieznane dotychczas dowody lub okoliczności itp. Istotną rolę odgrywa również aktywność pozostałych stron sporu, np. podniesienie lub pominięcie, możliwego do podniesienia zarzut albo sformułowanie lub brak sformułowania określonego wniosku. Pojawić się mogą ponadto inne okoliczności, niezależne od stron, takie jak „precedensowe” orzeczenia, czy zmiana przepisów prawa mająca wpływ na toczące się postępowanie. Wreszcie nie można wykluczyć błędu po stronie samego sądu. Zgodnie ze statystykami Ministerstwa Sprawiedliwości za 2020 r. tzw. wskaźnik stabilności wyniósł 60,4% co oznacza, że tylko taki procent wyroków zaskarżonych do sądów drugiej instancji został utrzymany w mocy²⁴. W sprawach gospodarczych wskaźnik ten był jeszcze niższy i wyniósł 58,8%. Nie ma podstaw aby zakładać, że sądy drugiej instancji są nieomyłne i zapewne część z wydawanych przez nie wyroków również może być uważana za błędne. Nie można zatem wykluczać, że niekorzystny dla podatnika wyrok był nie tyle wynikiem dokonanej przez niego nieprawidłowej oceny sprawy, ale był konsekwencją nieprawidłowego działania sądu. Wszystko to sprawia, że ocena zasadności zaliczenia kosztu postępowania do kosztów uzyskania przychodów w momencie jego ponoszenia (a więc z reguły przed prawomocnym zakończeniem postępowania) będzie niemożliwa. Obserwacja ta staje się tym bardziej istotna, jeśli weźmie się pod uwagę, że spór sądowy może generować koszty ponoszone sukcesywnie przez kilka lat i podobny okres może trwać oczekiwanie na jego prawomocne zakończenie. Zgodnie natomiast z regulacjami dotyczącymi podatków dochodowych koszty inne niż koszty bezpośrednio związane z przychodami są zaliczane do kosztów uzyskania przychodów w dacie ich poniesienia²⁵. Jak z powyższego wynika, zasadne jest uznanie, że ryzyko przegrania sporu sądowego jest w sposób naturalny związane z samym jego prowadzeniem. Nie można także przyjmować, że sam fakt przegrania sporu czyni go bezwartościowym dla podatnika. Niekiedy może np. mieć on znaczenie dla skorygowania działań podejmowanych przez podatnika, bądź też wpłynąć na korzystne zakończenie innego sporu.

²⁴ Agata Łukasiewicz, W 2020 r. polskie sądy myliły się częściej niż w latach poprzednich – statystyki Ministerstwa Sprawiedliwości, <https://www.rp.pl/Sedziowie-i-sady/305109990-W-2020-r-polskie-sady-myliły-sie-czesciej-niz-w-latach-poprzednich--statystyki-Ministerstwa-Sprawiedliwosci.html> (dostęp: 18.8.2021 r.).

²⁵ Por. art. 15 ust. 4d u.p.d.o.p., art. 22 ust. 5c u.p.d.o.f.

4. PODSUMOWANIE

Przeprowadzone rozważania prowadzą do wniosku, że posługiwanie się koncepcją związku przyczynowo-skutkowego jako warunku zaliczenia kosztu do kosztów uzyskania przychodów ma wątpliwą użyteczność. Dobrą tego ilustracją jest właśnie problematyka zaliczania do kosztów uzyskania przychodów kosztów prowadzenia spraw sądowych. W przypadku bowiem wielu tego rodzaju kosztów nie jest jasne, o jakiej obiektywnej prawidłowości pomiędzy poniesieniem kosztu i zachowaniem albo zabezpieczeniem źródła przychodów można mówić. Jak wynika z przeprowadzonych rozważań, nie ma racjonalnych podstaw aby przyjmować, że wspomniana obiektywna prawidłowość ma polegać na pewności uzyskania korzystnego wyniku postępowania sądowego. Nie jest w związku z tym uzasadnione eliminowanie z kosztów uzyskania przychodów kosztów postępowania sądowego tylko dlatego, że w postępowaniu tym zapadł wyrok odmienny od oczekiwanego przez podatnika, albo też dlatego, że celowość danego postępowania została zniweczona wobec skuteczności innych działań podejmowanych równoległe przez podatnika. Poczynić można w tym zakresie uwagę jeszcze bardziej ogólną. Skoro postępowanie sądowe jest w istocie pewnym instytucjonalnym mechanizmem stosowania prawa to budowanie obiektywnych zależności przyczynowo-skutkowych wiąże się z postrzeganiem prawa stanowionego przez ludzi jako pewnej obiektywnej rzeczywistości, niezależnej od samych ludzi. Nie wydaje się to zasadne. Domniemane zależności wynikające z prawa to bowiem tylko pewne, z reguły zmienne w czasie, przekonania podzielane w szerszym lub węższym zakresie. Daleko im więc do obiektywnych prawidłowości. Jeśli zatem nie można wspomnianego związku przyczynowo-skutkowego traktować jako obiektywnej relacji, możliwej do pewnego uchwycenia *ex ante*, to czy w ogóle jest sens posługiwać się taką koncepcją? Wiele wskazuje na to, że nie wydaje się ona ani potrzebna, ani szczególnie użyteczna, nie ma również wystarczająco jasnego oparcia w brzmieniu art. 22 ust.1 u.p.d.o.f. i art. 15 ust. 1 u.p.d.o.p.²⁶ Przepisy te odnoszą się przede wszystkim do cech działania, jakim jest poniesienie kosztu. Analiza konkretnego przypadku powinna polegać w związku z tym na badaniu okoliczności związanych z poniesieniem kosztu, a nie innych, przyszłych zdarzeń (np. wydanego w sprawie wyroku sądowego). Ocena przyjmowana w tym zakresie przez podatnika powinna być respektowana przez organy podatkowe, o ile jest do zaakceptowania z punktu widzenia wzorca podmiotu stosującego zasady prawidłowej gospodarki i bazującego na racjonalnie uzasadnionym (na moment ponoszenia kosztu) przekonaniu o wpływie ponoszonych kosztów związanych z postępowaniem sądowym na zachowanie albo zabezpieczenie źródła przychodów.

²⁶ Sygnalizowałem to już wcześniej. Patrz: M. Ślifirczyk [w:] G. Dźwigała, Z. Huszcz, P. Karwat, R. Krasnodębski, M. Ślifirczyk, F. Światała, Ustawa o podatku dochodowym od osób prawnych. Komentarz, Warszawa 2009, str. 288-292.

Bibliografia:

- W. Dmoch, Rozliczanie w czasie kosztów uzyskania przychodów w podatku dochodowym od osób prawnych, WKP 2018
- G. Dźwigała, Z. Huszcz, P. Karwat, R. Krasnodębski, M. Ślifirczyk, F. Światała, Ustawa o podatku dochodowym od osób prawnych. Komentarz, Warszawa 2009
- A. Gomułowicz, Koszty uzyskania przychodu. Zasady ogólne, Warszawa 2005
- A. Gomułowicz, Prawna formuła kosztu podatkowego, WK 2016
- A. Mariański, Brak podstaw do stosowania cywilnoprawnego pojęcia związku przyczynowo-skutkowego jako przesłanki uznania kosztu podatkowego, PP 2006, nr 6, str. 13-17
- A. Siemaszko, P. Ostaszewski, J. Włodarczyk-Madejska, Tendencje wpływu spraw do polskich sądów powszechnych, Warszawa 2019
- Wykonanie budżetu sądów powszechnych w 2019 r. Informacja o wynikach kontroli, Najwyższa Izba Kontroli, KPB.430.003.2020, Nr ewid. 136/2020/P/20/001/KPB

CAUSE-AND-EFFECT RELATIONSHIP AS A PREMISE FOR CLASSIFYING THE COSTS OF LEGAL PROCEEDINGS AS TAX DEDUCTIBLE COSTS

Abstract. For many decades the jurisprudence and the literature have been pointing out that the condition for the inclusion of the cost in the tax deductible costs is the existence of the cause-and-effect relationship between incurring the cost and obtaining revenue or its preservation or protection (or eventually preservation or protection of the source of revenue). Nowadays it is pointed out that the assumed effect does not necessarily have to be actually achieved, it is sufficient that it is objectively possible to achieve. The necessity of the occurrence of the above-mentioned cause-and-effect relationship is also raised in the case of examining the admissibility of classifying the costs of conducting court cases as tax deductible costs, although in this case the primary purpose assigned to the incurred costs is to preserve or protect the source of revenue. This is connected with the divergence of opinions in practice regarding the significance in this respect of the reason for the initiation of legal proceedings and the outcome of such proceedings. The conducted analysis demonstrates the doubtful usefulness of the criterion of an objective cause-and-effect relationship between incurring the cost of court proceedings and preservation or protection of the source of revenue. This argues for abandoning this concept. From the point of view of recognising a cost as a tax deductible cost, the circumstances connected with incurring the cost itself should be of key importance, not other, future events (e.g. a court judgment issued in the case).

Key words: tax deductible costs, litigation costs, income tax

Dr Jakub Chowaniec

Katedra Prawa Finansowego, Wydział Prawa i Administracji, Uniwersytet
Warszawski

ORCID: 0000-0003-1270-7786

PROBLEMATYKA SAMOZATRUDNIENIA W PODATKU DOCHODOWYM OD OSÓB FIZYCZNYCH – CZY NADSZEDŁ CZAS NA WYODRĘBNIE NIE NOWEGO ŹRÓDŁA PRZYCHODÓW?

Streszczenie. Celem opracowania jest charakterystyka zjawiska samozatrudnienia, przede wszystkim na gruncie podatku dochodowego od osób fizycznych. Przedstawione zostały szacunki liczby osób samozatrudnionych, główne motywy wyboru fikcyjnego samozatrudnienia jako formy aktywności zawodowej (zarówno podatkowe, jak i pozapodatkowe), kalkulacje klina podatkowego dla różnych form aktywności zawodowej, a także narzędzia podatkowe i pozapodatkowe służące do ograniczania zjawiska samozatrudnienia. Zwieńczeniem opracowania jest postulat autora utworzenia w ramach podatku dochodowego od osób fizycznych nowego źródła przychodu, jakim byłoby samozatrudnienie. Ponadto pokrótce przedstawiony został zarys rozwiązań podatkowych dotyczących samozatrudnienia w wybranych państwach świata.

Słowa kluczowe: PIT, samozatrudnienie, działalność gospodarcza, klin podatkowy.

1. ZAGADNIENIA OGÓLNE

Problematyka samozatrudnienia na gruncie podatku dochodowego od osób fizycznych stanowi doniosłe, zróżnicowane i wielowątkowe zagadnienie, generujące istotne ryzyko podatkowe po stronie podatników i mogące prowadzić do erozji bazy podatkowej lub przynajmniej narażenia dochodów podatkowych na znaczące uszczuplenie. Według danych Głównego Urzędu Statystycznego (GUS) w trzecim kwartale 2019 r.¹ liczba osób prowadzących pozarolniczą działalność gospodarczą i niezatrudniających innych pracowników w Polsce wyniosła aż

¹ Główny Urząd Statystyczny, *Aktywność ekonomiczna ludności Polski. III kwartał 2019 roku*, https://stat.gov.pl/download/gfx/portalinformacyjny/pl/defaultaktualnosci/5475/4/35/1/aktywnosc_ekonomiczna_iii_kw_2019.pdf, dostęp: 19.01.2022.

1,3 mln osób, co stanowiło 8% wszystkich pracujących. Dane OECD² wskazują wręcz, że odsetek samozatrudnionych osiąga w Polsce 20%³.

Oczywiście struktura tych jednoosobowych przedsiębiorstw jest zróżnicowana, dlatego że wiele z nich prowadzi rzeczywistą pozarolniczą działalność gospodarczą, polegającą na świadczeniu usług lub dostawie towarów dla szerokiej gamy klientów, biorąc na siebie ciężar, a przede wszystkim ryzyko tej działalności, niemniej z uwagi za skalę i zakres prowadzonych czynności rezygnuje z zatrudniania pracowników lub w ogóle nie potrzebuje ich zatrudniać.

Znacząca część tej grupy przedsiębiorców to natomiast osoby, które wykorzystują formalny reżim pozarolniczej działalności gospodarczej, w której ramach świadczą usługi na rzecz byłego (a nawet obecnego!) pracodawcy, często przedmiotowo pokrywające się z treścią świadczeń wykonywanych na podstawie stosunku pracy lub innych pozapracowniczych form zatrudnienia. Zjawisko to stanowi fikcyjne samozatrudnienie, gdyż przez wykorzystanie reżimu prawnego pozarolniczej działalności gospodarczej ukrywa się rzeczywistą formę współpracy, jaką jest stosunek pracy. Skala tego procederu nie jest dokładnie zbadana, opiera się jedynie na szacunkach, jednakże odsetek podatników działających w ten sposób jest znaczący, a tendencja ma charakter wzrostowy⁴. Status prawno-podatkowy tej grupy podatników będzie przedmiotem rozważań w dalszej części niniejszego opracowania.

Motywów, dla których byli pracownicy decydują się na zmianę formy zatrudnienia ze stosunku pracy na kontrakt w ramach prowadzonej pozarolniczej działalności gospodarczej, jest wiele – począwszy od korzystniejszej formy opodatkowania dochodów przekraczających określony pułap podstawy opodatkowania, przez korzystniejszą kalkulację innych danin publicznych (przykładowo składek na ubezpieczenia społeczne lub składek na ubezpieczenie zdrowotne), kończąc na możliwości rozpoznania kosztów uzyskania przychodu w wysokości wyższej niż ryczałtowe kwoty przewidziane w art. 22 ust. 2 ustawy z dnia 26 lipca 1991 r. o podatku dochodowym od osób fizycznych⁵. Co więcej, na gruncie prawnym istnieją możliwości konstruowania elastyczniejszej formuły współpracy z byłym pracodawcą. Należy również podkreślić, że po stronie byłego pracodaw-

² Organisation for Economic Co-operation and Development – Organizacja Współpracy Gospodarczej i Rozwoju.

³ Business Insider, *W Polsce co piąty pracownik jest na samozatrudnieniu. To jeden z najwyższych wskaźników na świecie*, <https://businessinsider.com.pl/twoje-pieniadze/praca/samozatrudnienie-w-polsce-dane-oecd/nvp23vs>, dostęp: 13.07.2021.

⁴ J. Klejdysz, *Dlaczego liczba osób prowadzących działalność gospodarczą wzrosła w czasie pandemii?*, „MF Opracowania i Analizy” 2021, nr 5, Warszawa 2021. Według danych z tego źródła „w ciągu roku, między grudniem 2019 r. a grudniem 2020 r., liczba osób prowadzących działalność gospodarczą wzrosła o około 49 tys. W tym samym okresie liczba osób na umowie o pracę spadła o około 110 tys., a liczba osób na umowach cywilnoprawnych spadła o około 15 tys. W grudniu 2020 r. było około 11,50 mln pracowników na umowie o pracę, 1,98 mln osób na umowach cywilnoprawnych i 2,36 mln osób prowadziło działalność gospodarczą”, przy czym jedna osoba może być wykazana więcej niż raz w przytoczonych statystykach (przykładowo jest pracownikiem i posiada zawartą umowę zlecenia).

⁵ Tekst jednolity Dz.U. z 2021 r. poz. 1128 ze zm., dalej: ustawa z dnia 26 lipca 1991 r.

cy mogą się pojawić określone oszczędności związane z kosztami zatrudnienia, chociaż zależą one od ostatecznej kalkulacji wynagrodzenia wynikającego z treści zawartej umowy.

Obok wspomnianych bodźców o charakterze daninowym można wskazać także pozapodatkowe motywacje do wyboru samozatrudnienia – szersze zastosowanie pracy zdalnej, większa autonomia, elastyczniejsza forma pogodzenia obowiązków służbowych z rodzinnymi i osobistymi, umożliwienie samorealizacji⁶. Również problematyka coraz powszechniejszego outsourcingu ma wpływ na zmiany struktury zatrudnienia w kierunku podejmowania działalności na własny rachunek⁷. Mając na względzie powyższe, należy stwierdzić, że motywacje, dla których poszczególne osoby podejmują się podjęcia współpracy z przedsiębiorcami w ramach prowadzonej pozarolniczej działalności gospodarczej, mają charakter zarówno podatkowy, jak i pozapodatkowy. W zależności od kierunków tych motywacji można podzielić je na warianty:

- 1) *pull factors* – czyli sytuację, gdy to sama osoba jest zainteresowana otwarciem działalności gospodarczej z uwagi na chęć realizacji własnych ambicji, dążeń, wykorzystania posiadanych kompetencji czy osiągnięcia korzyści ekonomicznych;
- 2) *push factors* – czyli sytuację, gdy przyczyną takiej formy zatrudnienia jest presja pracodawcy, kontrahenta, brak możliwości znalezienia alternatywnej formy zarobkowania;
- 3) pośredni, łączący w sobie elementy z obu ww. kategorii.

Biorąc pod uwagę charakter niniejszego opracowania, szerzej scharakteryzowane zostaną motywy uzależnione od danin publicznych, dla których jest wybierana forma samozatrudnienia.

2. PODATKOWE KORZYŚCI SAMOZATRUDNIENIA

Jak już zostało wspomniane wyżej, dla znacznej części podatników wybór samozatrudnienia jako formy aktywności zawodowej jest podyktowany przede wszystkim korzyściami płynącymi z układu i ciężaru danin publicznych, który w pewnych okolicznościach przyjmował wręcz degresywny charakter – z uwagi na „pogłówny” charakter składki na ubezpieczenie zdrowotne⁸ (podatnik mógł zadeklarować wyższą kwotę składki, ale nie musiał) oraz możliwość wyboru opodatkowania dochodu z pozarolniczej działalności gospodarczej według stawki pro-

⁶ J. Cieślak, *Samozatrudnienie w Polsce na tle tendencji ogólnoświatowych: wyzwania w sferze polityki wspierania przedsiębiorczości i zabezpieczenia emerytalnego przedsiębiorców*, „Studia BAS” 2019, nr 2 (58), s. 11-12.

⁷ M. Skrzek-Lubasińska, Z. Gródek-Szostak, *Różne oblicza samozatrudnienia*, Warszawa 2019.

⁸ W przypadku osób prowadzących pozarolniczą działalność gospodarczą, stosownie do postanowień art. 81 ust. 2 ustawy z dnia 27 sierpnia 2004 r. o świadczeniach opieki zdrowotnej finansowanych ze środków publicznych (tekst jednolity Dz.U. z 2021 r. poz. 1285 ze zm.), podstawę wymiaru składki na ubezpieczenie zdrowotne stanowi zadeklarowana kwota, nie niższa jednak niż 75% przeciętnego miesięcznego wynagrodzenia w sektorze przedsiębiorstw w czwartym kwartale roku poprzedniego, włącznie z wypłatami z zysku, ogłaszanego przez Prezesa GUS w Dzienniku Urzędowym Rzeczypospolitej Polskiej „Monitor Polski”.

porcjonalnej, niezależnej od podstawy opodatkowania⁹, co przy podstawie opodatkowania wynoszącej ponad 100 tys. zł zaczynało przynosić wymierne korzyści podatkowe; podobnie jak możliwość opodatkowania w ramach ryczałtu ewidencjonowanego lub karty podatkowej¹⁰.

Po dniu 1 stycznia 2022 r., kiedy weszły w życie przepisy ustawy nowelizującej ustawę z dnia 26 lipca 1991 r.¹¹ (wprowadzającej podatkową część tzw. Polskiego Ładu), zasady te uległy znaczącym zmianom. Składka na ubezpieczenie zdrowotne straciła w większości przypadków ryczałtowy charakter i jest obliczana w zależności od wysokości dochodu (z wyjątkiem opodatkowania na zasadach ryczałtu ewidencjonowanego określonego w postanowieniach ustawy z dnia 20 listopada 1998 r.), podniesiona została również wysokość pułapu podstawy opodatkowania, po której przekroczeniu zastosowanie znajdzie stawka 32%. Spowodowało to obniżenie atrakcyjności opodatkowania na zasadach określonych w art. 30c ustawy z dnia 26 lipca 1991 r., a próg opłacalności wyboru tej formy opodatkowania ukształtował się powyżej 150 tys. zł¹².

Dodatkowym atutem prowadzenia pozarolniczej działalności jest możliwość uwzględnienia kosztów uzyskania przychodu (z wyjątkiem opodatkowania na zasadach ryczałtu ewidencjonowanego określonego w postanowieniach ustawy z dnia 20 listopada 1998 r.) na zasadach ogólnych, wynikających z art. 22 ustawy z dnia 26 lipca 1991 r., zapewniająca prawo do pomniejszenia podstawy opodatkowania o wysokość wydatków, które w alternatywnych formach nie mogłyby wpłynąć na wysokość uzyskanego dochodu.

Analogicznie przedstawia się sprawa możliwości rozpoznawania odpisów amortyzacyjnych od nabytych towarów lub usług zaliczonych do środków trwałych lub wartości niematerialnych i prawnych. Dodając jeszcze możliwość skorzystania z przywilejów podatnika podatku od towarów i usług, polegających na pomniejszeniu kwoty podatku należnego o kwotę podatku naliczonego, a także prawo do skorzystania z preferencyjnej wysokości składek na ubezpieczenia społeczne w pierwszych latach prowadzenia działalności gospodarczej¹³, uzyskujemy pełen

⁹ Art. 30c ustawy z dnia 26 lipca 1991 r.

¹⁰ Na podstawie postanowień ustawy z dnia 20 listopada 1998 r. o zryczałtowanym podatku dochodowym od niektórych przychodów osiąganych przez osoby fizyczne (tekst jednolity Dz.U. z 2021 r. poz. 1993 ze zm., dalej: ustawa z dnia 20 listopada 1998 r.).

¹¹ Ustawa z dnia 29 października 2021 r. o zmianie ustawy o podatku dochodowym od osób fizycznych, ustawy o podatku dochodowym od osób prawnych oraz niektórych innych ustaw, Dz.U. poz. 2105 ze zm., dalej: Polski Ład.

¹² Obliczenia własne.

¹³ Na preferencje te składa się m.in. tzw. ulga na start, uregulowana w art. 18 ustawy z dnia 6 marca 2018 r. – Prawo przedsiębiorców (tekst jednolity Dz.U. z 2021 r. poz. 162 ze zm.). Polega ona na niepodleganiu obowiązkowym ubezpieczeniom społecznym przez okres 6 miesięcy od dnia podjęcia działalności gospodarczej (pod warunkiem że przedsiębiorca podejmuje działalność gospodarczą po raz pierwszy albo podejmuje ją ponownie po upływie co najmniej 60 miesięcy od dnia jej ostatniego zawieszenia lub zakończenia i nie wykonuje jej na rzecz byłego pracodawcy, na którego rzecz przed dniem rozpoczęcia działalności gospodarczej w bieżącym lub w poprzednim roku kalendarzowym wykonywał w ramach stosunku pracy lub spółdzielczego stosunku pracy czynności wchodzące w zakres wykonywanej działalności gospodarczej). Po upływie tego okresu przedsiębiorca może korzystać przez okres 24 miesięcy z obniżonej podstawy wymiaru składek na ubezpieczenia społeczne (nie niższej niż kwota 30% minimalnego wynagrodzenia za pracę), stosownie do postanowień art. 18a ustawy

wachlarz rozwiązań przesądzających o atrakcyjności samozatrudnienia jako formy aktywności zawodowej alternatywnej względem stosunku pracy lub działalności wykonywanej osobiście.

Skala tych korzyści rośnie w miarę wzrostu uzyskiwanych dochodów. Tabele 1-4 ilustrują strukturę danin publicznych ponoszonych w zależności od formy zatrudnienia. W przypadku współpracy w ramach samozatrudnienia (ang. *business-to-business* – B2B) przyjęto, że składki na ubezpieczenia społeczne są opłacane w standardowej wysokości (nie korzystają z preferencji), a podatnik nie odliczył żadnych kosztów uzyskania przychodu poza kwotą wpłaconych składek na ubezpieczenia społeczne i rozlicza się według ogólnej skali podatkowej¹⁴. Oznacza to, że w przypadku działalności gospodarczej istnieje dodatkowa przestrzeń do kolejnych oszczędności podatkowych w zależności od innych okoliczności i charakteru działalności podatnika, co może uczynić samozatrudnienie jeszcze atrakcyjniejszym rozwiązaniem względem pozostałych form. Założono również, że podatnik nie korzysta z minimum podatkowego (nie uwzględnia tzw. kwoty zmniejszającej podatek, o której mowa w art. 27 ustawy z dnia 26 lipca 1991 r.).

Kalkulacje zawarte w tabelach 1-2 zostały sporządzone według stanu prawnego na dzień 13 lipca 2021 r., a zatem jeszcze sprzed zmian w ustawie z dnia 26 lipca 1991 r. wprowadzonych przepisami Polskiego Ładu¹⁵. Kolejne kalkulacje – przedstawione w tabelach 3-4 – są sporządzone według stanu prawnego na dzień 8 stycznia 2022 r., a zatem uwzględniającego zmiany wprowadzone przez Polski Ład, przy czym wyjściowa kwota wynagrodzenia za 2020 r. pozostaje niezmienna w celu umożliwienia porównywalności wyników. Na potrzeby wyliczeń przyjęto, że podatnik zatrudniony na podstawie umowy o pracę korzysta z tzw. ulgi dla klasy średniej, wprowadzonej przepisami Polskiego Ładu¹⁶. W każdym przypadku przyjęto, że podatnik nie jest uczestnikiem pracowniczych planów kapitałowych¹⁷.

Tabela 1. Kalkulacja dla przeciętnego wynagrodzenia za 2020 r. (5167,47 zł) według stanu prawnego na dzień 13 lipca 2021 r.

Kategoria	Umowa o pracę	Umowa zlecenia	Współpraca B2B
Łączny koszt pracodawcy	6225,78 zł	6225,78 zł	6225,78 zł
Kwota brutto	5167,47 zł	5167,47 zł	nd.
Ubezpieczenia społeczne (pracownik)	708,46 zł	581,86 zł	998,37 zł
Ubezpieczenie zdrowotne (pracownik)	401,31 zł	412,71 zł	381,81 zł

z dnia 13 października 1998 r. o systemie ubezpieczeń społecznych (tekst jednolity Dz.U. z 2021 r. poz. 423 ze zm., dalej: ustawa z dnia 13 października 1998 r.).

¹⁴ Na zasadach określonych w art. 27 ustawy z dnia 26 lipca 1991 r., według stawek 17% lub 32%.

¹⁵ Zmiany przewidziane w Polskim Ładzie w zakresie m.in. kwoty zmniejszającej podatek, podniesienia progu, od którego podatek według zasad ogólnych oblicza się według stawki 32% do 120 tys. zł, a przede wszystkim – braku możliwości odliczenia składki na ubezpieczenie zdrowotne od podatku.

¹⁶ Wynikającej z przepisów art. 26 ust. 4a-4c oraz art. 32 ust. 2a-2b ustawy z dnia 26 lipca 1991 r.

¹⁷ Ustawa z dnia 4 października 2018 r. o pracowniczych planach kapitałowych, tekst jednolity Dz.U. z 2020 r. poz. 1342 ze zm.

Problematyka samozatrudnienia w podatku dochodowym od osób fizycznych

Zaliczka na podatek dochodowy od osób fizycznych	326,00 zł	268,00 zł	560,00 zł
Koszt pracodawcy	1058,31 zł	1058,31 zł	nd.
Kwota netto	3731,70 zł	3904,91 zł	4285,72 zł
Kwota netto jako procent łącznego kosztu	59,94%	62,72%	68,83%

Źródło: opracowanie własne.

Tabela 2. Kalkulacja dla 200% przeciętnego wynagrodzenia za 2020 r. (10 334,94 zł) według stanu prawnego na dzień 13 lipca 2021 r.

Kategoria	Umowa o pracę	Umowa zlecenia	Współpraca B2B
Łączny koszt pracodawcy	12 451,53 zł	12 451,53 zł	12 451,53 zł
Kwota brutto	10 334,94 zł	10 334,94 zł	nd.
Ubezpieczenia społeczne (pracownik)	1416,92 zł	1163,71 zł	998,37 zł
Ubezpieczenie zdrowotne (pracownik)	802,62 zł	825,41 zł	381,81 zł
Zaliczka na podatek dochodowy od osób fizycznych	739,00 zł	527,00 zł	1848,00 zł
Koszt pracodawcy	2116,59 zł	2116,59 zł	nd.
Kwota netto	7376,40 zł	7808,82 zł	9224,03 zł
Kwota netto jako procent łącznego kosztu	59,25%	62,71%	74,08%

Źródło: opracowanie własne.

Tabela 3. Kalkulacja dla przeciętnego wynagrodzenia za 2020 r. (5167,47 zł) według stanu prawnego na dzień 8 stycznia 2022 r.

Kategoria	Umowa o pracę	Umowa zlecenia	Współpraca B2B ¹⁸
Łączny koszt pracodawcy	6225,78 zł	6225,78 zł	6225,78 zł
Kwota brutto	5167,47 zł	5167,47 zł	nd.
Ubezpieczenia społeczne (pracownik)	708,46 zł	581,86 zł	1124,23 zł
Ubezpieczenie zdrowotne (pracownik)	401,31 zł	412,70 zł	459,14 zł
Zaliczka na podatek dochodowy od osób fizycznych	291,00 zł	624,00 zł	867,00 zł
Koszt pracodawcy	1058,31 zł	1058,31 zł	nd.
Kwota netto	3766,70 zł	3548,91 zł	3775,15 zł
Kwota netto jako procent łącznego kosztu	60,50%	57,00%	60,63%

Źródło: opracowanie własne.

¹⁸ W obliczeniach przyjęto wysokość składek na ubezpieczenia społeczne oraz Fundusz Pracy w wysokości należnej za styczeń 2022 r., która może zostać zapłacona w lutym 2022 r. Wysokość składki na ubezpieczenie zdrowotne ustalono w wysokości należnej za luty 2022 r., gdyż kalkulacja składki zdrowotnej za styczeń 2022 r. podlega przepisom przejściowym i nie jest reprezentatywna dla obliczeń.

Tabela 4. Kalkulacja dla 200% przeciętnego wynagrodzenia za 2020 r. (10 334,94 zł) według stanu prawnego na dzień 8 stycznia 2022 r.

Kategoria	Umowa o pracę	Umowa zlecenia	Współpraca B2B ¹⁹
Łączny koszt pracodawcy	12 451,53 zł	12 451,53 zł	12 451,53 zł
Kwota brutto	10 334,94 zł	10 334,94 zł	nd.
Ubezpieczenia społeczne (pracownik)	1416,92 zł	1163,71 zł	1124,23 zł
Ubezpieczenie zdrowotne (pracownik)	802,62 zł	825,41 zł	1019,48 zł
Zaliczka na podatek dochodowy od osób fizycznych	989,00 zł	1247,00 zł	1926,00 zł
Koszt pracodawcy	2116,59 zł	2116,59 zł	nd.
Kwota netto	7126,40 zł	7098,82 zł	8381,82 zł
Kwota netto jako procent łącznego kosztu	57,23%	57,01%	67,32%

Źródło: opracowanie własne.

Powyższe kalkulacje, choć oparte na bardzo uogólnionych założeniach i mogące się różnić w odniesieniu do konkretnych podatników, wskazują jednak na pewne tendencje, z których da się wyciągnąć wnioski. Okazuje się, że już nawet przy kwocie przeciętnego wynagrodzenia zatrudnienie w formie współpracy B2B w ramach prowadzonej działalności gospodarczej wciąż może być korzystniejsze, gdyż relacja kwoty netto do całkowitego kosztu pracodawcy (przychodu osoby prowadzącej działalność gospodarczą) jest najwyższa. Skala tej przewagi jest względnie niewielka i w wielu przypadkach nie będzie stanowić wystarczającej zachęty do zmiany formy zatrudnienia, jednakże należy pamiętać o tym, że kalkulacja nie zakłada uwzględnienia jakichkolwiek kosztów uzyskania przychodu (poza składkami na ubezpieczenia społeczne) ani odpisów amortyzacyjnych lub wyboru innej formy opodatkowania niż ogólna skala podatkowa, co dodatkowo może przemawiać za wyborem opcji samozatrudnienia. Przy wyższych przychodach skala dysproporcji jeszcze bardziej będzie zachęcać do wyboru pozapracowniczych form zatrudnienia.

Wprowadzone zmiany w przepisach prawa podatkowego, na mocy Polskiego Ładu, które miały na celu m.in. redukcję tzw. klina podatkowego²⁰, mogą się przyczynić do zmniejszenia presji na zmianę formy zatrudnienia w kierunku prowadzenia własnej działalności gospodarczej. Należy jednak zauważyć, że o ile dysproporcje w wysokości klina podatkowego w odniesieniu do różnych form zatrudnienia uległy wyraźnemu spłaszczeniu, o tyle wciąż samozatrudnienie w

¹⁹ W obliczeniach przyjęto wysokość składek na ubezpieczenia społeczne oraz Fundusz Pracy w wysokości należnej za styczeń 2022 r., która może zostać zapłacona w lutym 2022 r. Wysokość składki na ubezpieczenie zdrowotne ustalono w wysokości należnej za luty 2022 r., gdyż kalkulacja składki zdrowotnej za styczeń 2022 r. podlega przepisom przejściowym i nie jest reprezentatywna. Zastosowano stawkę 17% – przy założeniu, że podstawa opodatkowania podatnika nie przekroczyła 120 tys. zł.

²⁰ Przez pojęcie „klina podatkowego” należy rozumieć różnicę między całkowitym kosztem pracodawcy z tytułu zatrudnienia pracownika na pełny etat a wynagrodzeniem, które ten pracownik otrzyma w kwocie netto. W tym rozumieniu klin podatkowy jest sumą danin płaconych przez pracownika i pracodawcę z tytułu należności pracownika wynikającej z umowy o pracę.

ramach pozarolniczej działalności gospodarczej daje wymierne przywileje, nawet przy kwocie przeciętnego wynagrodzenia, aczkolwiek różnica ta jest marginalna.

Niemniej trzeba pamiętać, że kalkulacja dla pozarolniczej działalności gospodarczej jest znacząco uproszczona – nie uwzględnia możliwości pomniejszenia podstawy opodatkowania o ulgę dla klasy średniej²¹, jak również żadnych kosztów uzyskania przychodów (z wyjątkiem pomniejszenia podstawy opodatkowania o wysokość zapłaconych składek na ubezpieczenia społeczne) ani odpisów amortyzacyjnych lub innych preferencji podatkowych, z których przedsiębiorca może skorzystać, w tym minimum podatkowego.

Dodatkowo symulacji podlegało opodatkowanie według ogólnej skali podatkowej, a podatnik ma możliwość wyboru opodatkowania tzw. podatkiem liniowym²² lub ryczałtem ewidencjonowanym²³, jeżeli uzna, że ta forma będzie dla niego korzystniejsza. Pracownik zatrudniony na podstawie umowy o pracę nie może zmienić formy opodatkowania swoich dochodów, margines swobody jego działań w zakresie obowiązku podatkowego jest niewielki, a większość przysługujących mu preferencji i rozwiązań obniżających ciężar podatku została uwzględniona w kalkulacji. Oznacza to, że – mimo zmian wprowadzonych na mocy Polskiego Ładu – przy wyższych zarobkach wciąż mniej opłacalny będzie standardowy stosunek pracy z punktu widzenia pracownika, aczkolwiek należy zaznaczyć, iż na tym polu zachęta do samozatrudnienia została istotnie zredukowana.

3. PRZECIWDZIAŁANIE ZJAWISKU SAMOZATRUDNIENIA

Zjawisko fikcyjnego samozatrudnienia jest pejoratywnie oceniane z perspektywy różnorodnych interesów państwa. Zjawisko zastępowania umów o pracę samozatrudnieniem nie tylko prowadzi do erozji dochodów budżetowych (lub innych przychodów podmiotów sektora finansów publicznych) z tytułu utraconych danin publicznych na skutek sztucznego zaniżenia podstawy opodatkowania lub wyboru korzystniejszej formy opodatkowania względem obciążenia stosunku pracy, lecz również zdecydowanie pogarsza bezpieczeństwo socjalne zainteresowanych osób z trzech podstawowych powodów:

- 1) niższe składki na ubezpieczenia społeczne wiążą się z niższymi świadczeniami z tytułu zajścia zdarzenia ubezpieczeniowego w przyszłości;
- 2) osobom samozatrudnionym nie przysługują należne pracownikom przywileje określone w przepisach prawa pracy, w tym przede wszystkim korzystanie z urlopu wypoczynkowego;
- 3) samozatrudnieni nie są również chronieni przepisami prawa pracy – oznacza to m.in. brak okresu wypowiedzenia umowy o pracę oraz brak ochrony przed

²¹ Wynikającą z przepisów art. 26 ust. 4a-4c ustawy z dnia 26 lipca 1991 r.

²² Na zasadach określonych w art. 30c ustawy z dnia 26 lipca 1991 r.

²³ Na zasadach określonych w ustawie z dnia 20 listopada 1998 r. Należy zauważyć, że na podstawie art. 65 Polskiego Ładu podatnicy utracili prawo do złożenia wniosku o zastosowanie opodatkowania w formie karty podatkowej, począwszy od dnia 1 stycznia 2022 r.

zwolnieniem, konieczność samodzielnego organizowania bezpiecznych i higienicznych warunków pracy itp.²⁴

Chociaż niedogodności te dotyczą poszczególnych osób samozatrudnionych, to jednak mogą się przełożyć na negatywne tendencje w skali makro i prowadzić do poważnych problemów i konsekwencji społecznych.

Mając na względzie powyższe, polski ustawodawca podjął pewne działania mające na celu ograniczenie zjawiska samozatrudnienia. Zarówno przepisy prawa podatkowego, jak i przepisy z innych gałęzi prawa, a przede wszystkim prawa pracy, pozwalają bowiem na uznanie za stosunek pracy każdej relacji, która spełnia konstytutywne przesłanki stosunku pracy, niezależnie od nazwy zawartej przez strony umowy²⁵, oraz na kontrolę pracodawców w zakresie przestrzegania przepisów tej gałęzi prawa, a także na nałożenie sankcji na nieuczciwych pracodawców²⁶. Normy prawne wynikające z tych przepisów stanowią źródło ochrony pracownika, aczkolwiek w większości przypadków mogą nie być zastosowane, do czasu powstania określonych roszczeń względem pracodawcy. Dopóki jednak relacje między domniemanym pracownikiem i pracodawcą układają się prawidłowo, bez wykazania nieprawidłowości w drodze kontroli wspomniany art. 22 § 1¹ k.p. pozostaje de facto martwy, nie zostanie zastosowany w praktyce, mimo spełnienia hipotezy przepisu.

Należy również zauważyć, że z uwagi na autonomię prawa podatkowego ewentualne uznanie danej relacji za stosunek pracy nie pociąga za sobą automatycznych skutków na gruncie prawa podatkowego, aczkolwiek może stanowić istotny dowód w sprawie następczego wydania ewentualnej decyzji określającej wysokość zobowiązania podatkowego lub decyzji o odpowiedzialności podatkowej płatnika (o ile orzeczenie sądu w sprawie uznania stosunku pracy nie wykracza poza horyzont czasowy przedawnienia zobowiązania podatkowego lub przedawnienia wymagalności składek)²⁷.

Abstrahując od postanowień prawa pracy oraz stopnia ich skuteczności w przeciwdziałaniu zjawisku fikcyjnego zatrudnienia, należy wskazać, że także przepisy prawa podatkowego zostały wyposażone w narzędzia mające na celu

²⁴ Forsal.pl, *PIE: w czasie pandemii wzrosła liczba prowadzących własną działalność gospodarczą*, <https://forsal.pl/biznes/firma/artykuly/8136510,pie-2020-rok-wzrost-liczby-samozatrudnionych-w-gospodracze.html>, dostęp: 22.11.2021.

²⁵ Należy zauważyć, że stosownie do postanowień art. 22 § 1¹ ustawy z dnia 26 czerwca 1974 r. – Kodeks pracy (tekst jednolity Dz.U. z 2020 r. poz. 1320 ze zm., dalej: k.p.) zatrudnienie na warunkach określonych w ust. 1 tego przepisu (pracownik zobowiązuje się do wykonywania pracy określonego rodzaju na rzecz pracodawcy i pod jego kierownictwem oraz w miejscu i czasie wyznaczonym przez pracodawcę, a pracodawca – do zatrudniania pracownika za wynagrodzeniem) jest zatrudnieniem na podstawie stosunku pracy – bez względu na nazwę zawartej przez strony umowy.

²⁶ W myśl art. 281 § 1 k.p. kto, będąc pracodawcą lub działając w jego imieniu, zawiera umowę cywilnoprawną w warunkach, w których zgodnie z art. 22 § 1 powinna być zawarta umowa o pracę, podlega karze grzywny od 1000 zł do 30 tys. zł.

²⁷ Należności z tytułu składek ulegają przedawnieniu po upływie 5 lat, licząc od dnia, w którym stały się wymagalne (art. 24 ust. 4 ustawy z dnia 13 października 1998 r.). Zobowiązanie podatkowe przedawnia się z upływem 5 lat, licząc od końca roku kalendarzowego, w którym upłynął termin płatności podatku (art. 70 § 1 ustawy z dnia 29 sierpnia 1997 r. – Ordynacja podatkowa, tekst jednolity Dz.U. z 2021 r. poz. 1540 ze zm.).

ograniczenie tego zjawiska. Przykładem jest dodanie z dniem 1 stycznia 2007 r. art. 5b ust. 1 do ustawy z dnia 26 lipca 1991 r., który nie pozwala na uznanie za pozarolniczą działalność gospodarczą czynności spełniających konstytutywne przesłanki stosunku pracy²⁸ (nie klasyfikuje jednakże tak wykonanych czynności automatycznie do żadnego innego źródła), lub art. 9a ust. 3 tej ustawy, który wyłącza możliwość opodatkowania tzw. podatkiem liniowym (zgodnie z art. 30c ww. ustawy) w przypadku świadczenia na rzecz byłego lub obecnego pracodawcy usług tożsamyh z tymi, które były świadczone na podstawie stosunku pracy lub spółdzielczego stosunku pracy. Normy prawne wynikające z tych przepisów nie są jednak skuteczne, gdyż w praktyce bardzo łatwo ukształtować stosunek prawny w taki sposób, aby nie naruszał on tych regulacji, a jednocześnie wciąż spełniał przesłanki samozatrudnienia.

Wspomniany art. 5b ust. 1 nie wymienia wszystkich kryteriów, według których należy badać fikcyjność samozatrudnienia, tj. nie zawiera katalogu zamkniętego, a wskazuje jedynie, że łączne spełnienie trzech przesłanek w nim określonych powoduje brak możliwości uznania danych czynności za pozarolniczą działalność gospodarczą. Niespełnienie choćby jednej z nich powoduje brak możliwości zastosowania dyspozycji wynikającej z tego przepisu, ale nie pozbawia możliwości weryfikacji prowadzenia działalności gospodarczej przez podatnika na podstawie innych przesłanek, takich jak np. kwestia samodzielności wykonywanych czynności, wykorzystania sprzętu i narzędzi podmiotu zlecającego czy stan stosunków między stronami umowy²⁹.

Z kolei art. 9a ust. 3 ustawy z dnia 26 lipca 1991 r.³⁰ został istotnie zmodyfikowany – do dnia 31 grudnia 2010 r. wyłączenie to dotyczyło także podatników wykonujących w poprzednim roku podatkowym czynności podobne w ramach stosunku pracy³¹. W obecnym brzmieniu, nawet jeśli w poprzednim roku podatnik

²⁸ Za pozarolniczą działalność gospodarczą nie uznaje się czynności, jeżeli łącznie są spełnione następujące warunki:

- 1) odpowiedzialność wobec osób trzecich za rezultat tych czynności oraz ich wykonywanie, z wyłączeniem odpowiedzialności za popełnienie czynów niedozwolonych, ponosi zlecający wykonanie tych czynności;
- 2) są one wykonywane pod kierownictwem oraz w miejscu i czasie wyznaczonym przez zlecającego te czynności;
- 3) wykonujący te czynności nie ponosi ryzyka gospodarczego związanego z prowadzoną działalnością.

Przepis ten został dodany na mocy ustawy z dnia 16 listopada 2006 r. o zmianie ustawy o podatku dochodowym od osób fizycznych oraz o zmianie niektórych innych ustaw (Dz.U. Nr 217, poz. 1588 ze zm.).

²⁹ A. Bartosiewicz, R. Kubacki, *Samozatrudnienie i związane z tym ryzyko podatkowe*, „Przegląd Podatkowy” 2007, nr 4, s. 7-12; M. Siwiński, *Samozatrudnienie A.D. 2007 w podatku dochodowym od osób fizycznych*, „Doradztwo Podatkowe – Biuletyn Instytutu Studiów Podatkowych” 2006, nr 12, s. 9.

³⁰ Jeżeli podatnik, który wybrał sposób opodatkowania, o którym mowa w art. 30c ustawy z dnia 26 lipca 1991 r. (podatek liniowy), uzyskała z działalności gospodarczej prowadzonej samodzielnie lub z tytułu prawa do udziału w zysku spółki niebędącej osobą prawną przychody ze świadczenia usług na rzecz byłego lub obecnego pracodawcy, odpowiadających czynnościom, które podatnik lub co najmniej jeden ze współników wykonywał lub wykonuje w roku podatkowym w ramach stosunku pracy lub spółdzielczego stosunku pracy, podatnik ten traci w roku podatkowym prawo do opodatkowania w sposób określony w art. 30c i jest obowiązany do wpłacenia zaliczek od dochodu osiągniętego od początku roku, obliczonych przy zastosowaniu skali podatkowej, oraz odsetek za zwłokę od zaległości z tytułu tych zaliczek.

³¹ A. Bartosiewicz, R. Kubacki, *PIT. Komentarz*, wyd. 5, Warszawa 2015, komentarz do art. 9a. Zmiana nastąpiła na mocy ustawy z dnia 18 marca 2010 r. o zmianie ustawy o podatku dochodowym od osób fizycznych, ustawy

wykonywał w ramach stosunku pracy czynności na rzecz tej samej osoby, analogiczne do usług świadczonych obecnie, to nie traci możliwości skorzystania z prawa do opodatkowania na zasadach określonych w art. 30c. Trzeba również zauważyć, że wystarczy, aby usługi wykonywane na rzecz byłego pracodawcy różniły się od tych świadczonych uprzednio w ramach stosunku pracy lub były wykonywane na rzecz podmiotu powiązanego, by ominąć dyspozycję art. 9a ust. 3 przywołanej ustawy. Omawiany przepis nie obejmuje również zagadnienia sprzedaży towarów na rzecz byłego pracodawcy (nawet gdy przedmiotem umowy o pracę było wykonywanie działań prowadzących do wytworzenia określonych dóbr, które mogłyby być przedmiotem odpłatnej dostawy w ramach prowadzonej przez podatnika pozarolniczej działalności gospodarczej).

Zbliżona, aczkolwiek szersza przedmiotowo regulacja znajduje się w art. 8 ust. 2 ustawy z dnia 20 listopada 1998 r. – tutaj w mocy pozostało pierwotne ograniczenie dotyczące również poprzedniego roku podatkowego, a ponadto obejmuje ono również dostawę towarów handlowych na rzecz obecnego lub byłego pracodawcy.

Przykładem zniechęcania do samozatrudnienia jest także art. 13 pkt 9 ustawy z dnia 26 lipca 1991 r. kwalifikujący przychody z kontraktu menadżerskiego do źródła działalność wykonywana osobiście, nawet gdyby ten kontrakt był wykonywany w ramach pozarolniczej działalności gospodarczej. Dzięki temu nie istnieje możliwość opodatkowania dochodu z tych kontraktów na zasadach określonych w art. 30c przywołanej ustawy, tylko podlegają one opodatkowaniu według ogólnej skali podatkowej.

Biorąc pod uwagę ograniczenia niniejszego opracowania, kompleksowa analiza przytoczonych wyżej przepisów nie będzie przedmiotem dalszych rozważań, szczególnie że należałoby je zestawić również z problematyką definicji działalności gospodarczej wynikającej z treści art. 5a pkt 6 ustawy z dnia 26 lipca 1991 r. oraz kwalifikacji poszczególnych przychodów do źródła pozarolnicza działalność gospodarcza.

Zważywszy na doniosłość problemu samozatrudnienia w polskich realiach społeczno-gospodarczych, brak skuteczności w ograniczaniu skali tego zjawiska oraz niejednoznaczną jego ocenę, jak również problem w kwalifikowalności przychodu z tego typu aktywności ekonomicznej podatnika do źródła pozarolnicza działalność gospodarcza lub alternatywnych źródeł (stosunek pracy, działalność wykonywana osobiście), powstaje pytanie: czy nie jest zasadne wyodrębnienie źródła przychodu na gruncie ustawy z dnia 26 lipca 1991 r., w którego ramach można by opodatkować dochód samozatrudnionego podatnika?

o podatku dochodowym od osób prawnych oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. Nr 75, poz. 473).

4. SAMOZATRUDNIENIE JAKO NOWE ŹRÓDŁO PRZYCHODÓW W PODATKU DOCHODOWYM OD OSÓB FIZYCZNYCH?

Zanim podejmie się próbę odpowiedzi na powyższe pytanie, warto się zastanowić nad przyczynami preferencji podatkowych dla przedsiębiorców względem osób osiągających dochody ze stosunku pracy.

Przede wszystkim w przypadku przedsiębiorców istotna jest kwestia ponoszenia ryzyka związanego z prowadzoną działalnością. O ile pracownik podlega ochronie wynikającej z przepisów prawa pracy, w tym w odniesieniu do stabilności zatrudnienia oraz otrzymywanego zań wynagrodzenia, o tyle przedsiębiorca ponosi ryzyko prowadzonej przez siebie działalności gospodarczej – nikt nie zapewni mu stałych i stabilnych przychodów, klientów, nie zrekompensuje kosztów nadzwyczajnych zdarzeń mających wpływ na jego sytuację majątkową ani nie zapobiegnie sezonowości w prowadzonej działalności. Dlatego też ewentualne korzyści daninowe dla osób prowadzących pozarolniczą działalność gospodarczą powinny być skonfrontowane z ryzykiem prowadzenia tej działalności, które pobieżnie zostało zarysowane powyżej. Dzięki oszczędnościom podatkowym przedsiębiorca może zyskać dodatkowe środki na ekspansję gospodarczą, możliwość wejścia na inne rynki lub pozycje łańcucha dostaw lub stworzyć swoisty bufor finansowy mogący antycypować przyszłe straty lub okresy dekonunktury gospodarczej. W przypadku fikcyjnego samozatrudnienia, czyli podmiotów prowadzących formalnie pozarolniczą działalność gospodarczą, jednakże nieponoszących niemal żadnego ryzyka, mających zagwarantowane stałe i stabilne przychody, jednego kontrahenta (lub dodatkowych powiązanych kapitałowo lub organizacyjnie), o którego zabiegać nie muszą (brak konieczności reklamy i promocji swoich usług, stosowania mechanizmów rabatowych itp.), który zapewnia większość narzędzi, systemów i innych elementów infrastruktury niezbędnej do świadczenia usług objętych zakresem umowy, sens istnienia tych dodatkowych przywilejów w prawie daninowym budzi natomiast uzasadnione wątpliwości.

Mając na względzie powyższe, jak również obliczenia na przykładach przedstawionych wcześniej, można dojść do wniosku, że mimo reform wprowadzonych przez Polski Ład w dalszym ciągu wysokość klina podatkowego dla osób prowadzących pozarolniczą działalność gospodarczą jest najniższa, chociaż jak już zostało wspomniane, rozbieżność wysokości klina podatkowego uległa znacznemu spłaszczeniu. Czy zatem zasadne jest kontynuowanie redukcji ciężaru daninowego dla osób zatrudnionych w ramach stosunku pracy lub zwiększenie tego ciężaru dla osób prowadzących działalność gospodarczą? Wydaje się, że odpowiedź na to pytanie powinna być negatywna – jeśli zostanie zwiększony ciężar podatkowy i składkowy dla przedsiębiorców, nieproporcjonalnie bardziej zostaną obciążone te osoby, które rzeczywiście prowadzą faktyczną działalność gospodarczą i ponoszą realne ryzyko z nią związaną (zostaną pozbawione premii za to ryzyko). Nie każ-

dy podmiot prowadzący działalność gospodarczą, niezatrudniający pracowników, jest przykładem fikcyjnego samozatrudnienia, a dalsze zwiększenie ciężaru podatkowego zmniejszy atrakcyjność prowadzenia własnego biznesu, co będzie miało negatywny skutek dla gospodarki.

Biorąc pod uwagę, że dalsze obciążanie daninami publicznymi osób prowadzących pozarolniczą działalność gospodarczą nie jest zasadne, a dotychczasowe narzędzia prawne służące do przeciwdziałania fikcyjnemu samozatrudnieniu nie są skuteczne, a samo to zjawisko staje się coraz powszechniejsze, warto się zastanowić nad dalszymi instrumentami mogącymi je ograniczać.

Takim pomysłem był tzw. test przedsiębiorcy, za pomocą którego miało być weryfikowane, które osoby są w istocie przedsiębiorcami, a które jednak nadużywają tego określenia, tak się tytułując. Ta propozycja spotkała się jednak z bardzo negatywnym oddźwiękiem na rynku³², co świadczyć też może o słabości państwa, niepotrafiącego poradzić sobie z problemem w inny sposób³³ niż przez wprowadzenie dodatkowego narzędzia, które będzie generowało bardzo wysokie ryzyko dla wielu przedsiębiorców, w tym też prowadzących rzeczywistą działalność gospodarczą. W efekcie pomysł wprowadzenia testu przedsiębiorcy został porzucony, chociaż plan uszczelnienia kwalifikacji przychodów do źródła pozarolnicza działalność gospodarcza pozostał jako założenie w wieloletnim planie finansowym państwa na lata 2019-2022³⁴.

Być może innym rozwiązaniem jest zwiększenie potencjału analitycznego danych podatkowych w zakresie podatku dochodowego poprzez wprowadzenie obowiązku przesyłania informacji podatkowych o kontrahentach i osiągniętych przychodach oraz ponoszonych kosztach („JPK_PIT”). Narzędzie to z pewnością wyposaży organy podatkowe w zbiór ważnych informacji, jednakże konieczność ich przetworzenia stanowi poważne wyzwanie, mogące ograniczyć jego zastosowanie w praktyce.

Skoro zatem dotychczasowe narzędzia i pomysły zawodzą, być może zasadne byłoby wyodrębnienie w ramach art. 10 ustawy z dnia 26 lipca 1991 r. dodatkowego źródła przychodów, jakim jest samozatrudnienie. W ślad za utworzeniem nowego źródła przychodów powinno pójść zdefiniowanie nowego reżimu ustalania wysokości i zasad opodatkowania dochodu z tego źródła. Wydaje się zasadne, aby reżim opodatkowania łączył cechy charakterystyczne dla stosunku pracy, działalności wykonywanej osobiście oraz pozarolniczej działalności gospodarczej. Mógłby on wtedy dawać pewną elastyczność zarówno podatnikowi, jak i jego kontrahentowi, jednakże nie byłby aż tak preferencyjny jak reżim utworzony na

³² Por. np. J. Goryca, M. Nowacki, *Polowanie na podatkowe czarownice, czyli test przedsiębiorcy*, <https://codozasady.pl/p/polowanie-na-podatkowe-czarownice-czyli-test-przedsiębiorcy>, dostęp: 20.12.2021; PIT.pl, *Nie będzie testu przedsiębiorcy*, <https://www.pit.pl/aktualnosci/nie-bedzie-testu-przedsiębiorcy-954376>, dostęp: 20.12.2021.

³³ R. Kowalski, *Samozatrudnienie – ryzyka fiskalne związane z samozatrudnieniem*, LEX/el 2019.

³⁴ Załącznik do uchwały nr 31 Rady Ministrów z dnia 24 kwietnia 2019 r. w sprawie Wieloletniego Planu Finansowego Państwa na lata 2019-2022 (M.P. poz. 429), s. 60.

potrzeby opodatkowania dochodu z pozarolniczej działalności gospodarczej. Z pewnością trudne byłoby zdefiniowanie, które przychody mają podlegać opodatkowaniu w ramach tego źródła; najprawdopodobniej trzeba by je było wyodrębnić, opierając się na doświadczeniach projektu testu przedsiębiorcy oraz definicji przychodu charakterystycznej dla pozarolniczej działalności gospodarczej.

Kluczowym elementem tego źródła byłaby konstrukcja kosztów uzyskania przychodów. Wydaje się, że ustawodawca mógłby spróbować wprowadzić zamknięty katalog wydatków mogących stanowić koszt uzyskania przychodu w ramach tego źródła lub przynajmniej dodatkowy negatywny katalog wydatków, które nie mogłyby zostać uznane za taki koszt. Ograniczenia powinny dotyczyć w szczególności wydatków na leasing i eksploatację samochodów osobowych, amortyzacji środków trwałych oraz wartości niematerialnych i prawnych, kosztów odsetkowych i innych form finansowania dłużnego. Od strony pozytywnej do kategorii potencjalnych kosztów uzyskania przychodów należałoby zaliczyć w szczególności: różnorodne koszty dojazdu do kontrahenta, koszty biurowe (takie jak koszt mediów, w tym usług telekomunikacyjnych, dostępu do sieci Internet, koszt oprogramowania, wybranych narzędzi informatycznych i akcesoriów elektronicznych, usług pocztowych i kurierskich), koszty ubezpieczenia mienia niezbędnego do prowadzenia działalności gospodarczej oraz opłat i prowizji bankowych ściśle związanych z rachunkiem bankowym przeznaczonym do obsługi tej formy działalności gospodarczej. Rozważyć można by było również wprowadzenie ryczałtowych kosztów uzyskania przychodu.

Przychód z tego źródła mógłby podlegać opodatkowaniu według ogólnej skali podatkowej lub na zasadach z art. 30c ustawy z dnia 26 lipca 1991 r., a zatem wyłączona powinna zostać możliwość skorzystania z opodatkowania w ramach ryczałtu ewidencjonowanego i karty podatkowej, określonych w ustawie z dnia 20 listopada 1998 r. Mechanizm poboru oraz terminy i zasady płatności zaliczek na poczet zobowiązania podatkowego pozostałyby identyczne jak w przypadku źródła pozarolnicza działalność gospodarcza.

Przykładem państwa, w którym ustawodawca podatkowy wyodrębnił samozatrudnienie jako odrębne źródło przychodu, jest Republika Turcji³⁵. Ustawa wprowadza m.in. definicję osoby samozatrudnionej, a także szeroki katalog kosztów uzyskania przychodu, które taki podmiot może rozpoznać w ramach tego źródła.

Przepisy czeskiego prawa podatkowego umożliwiają od dnia 1 stycznia 2021 r. osobom samozatrudnionym płatność zryczałtowanego podatku w wysokości (w 2022 r.) 5994 koron czeskich miesięcznie, czyli około 1100 zł, obejmu-

³⁵ Art. 65 i nast. Prawa o podatku dochodowym (Gelir Vergisi Kanunu [G.V.K.]), <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.4.193.pdf>, dostęp: 20.01.2022.

jącego tradycyjne należności z tytułu podatku dochodowego, ubezpieczenia społecznego i zdrowotnego³⁶.

Ustawodawstwo portugalskie nie przewiduje co prawda oddzielnego źródła przychodów dla osób samozatrudnionych, ale umożliwia wybór reżimu opodatkowania, w którym są stosowane ryczałtowe 25-proc. koszty uzyskania przychodu, w tym również dla osób samozatrudnionych³⁷.

Z kolei Hiszpania, dążąca do zrównania sytuacji pracownika i osoby samozatrudnionej, poszła wręcz w kierunku przeciwnym do postulowanego – wprowadzone w 2017 r. regulacje³⁸ mają na celu uatrakcyjnienie samozatrudnienia jako formy aktywności zawodowej. W tym celu znowelizowano również prawo podatkowe poprzez wprowadzenie specjalnych kosztów uzyskania przychodu, z których mogą skorzystać osoby samozatrudnione (w tym np. kosztów wyżywienia czy pracy w domu).

W niektórych innych państwach (np. Węgry, Łotwa, wybrane kraje byłego Związku Socjalistycznych Republik Radzieckich) istnieją również specjalne uproszczone reżimy opodatkowania, obejmujące osoby samozatrudnione. Ograniczenia niniejszego opracowania nie pozwalają na szczegółową analizę ustawodawstw innych państw, niemniej należy zaznaczyć, że istnieją doświadczenia międzynarodowe, które można uwzględnić przy reformie opodatkowania osób samozatrudnionych w Polsce, przy czym wciąż byłoby to rozwiązanie innowacyjne w skali państw Unii Europejskiej i OECD.

5. ZAKOŃCZENIE

Problematyka fikcyjnego samozatrudnienia jest zagadnieniem wielowątkowym i doniosłym fiskalnie. Z jednej strony generuje coraz większe ryzyko systemowe i prowadzi do erozji dochodów budżetowych oraz wpływów z tytułu innych danin publicznych, z drugiej strony uelastycznia szeroko rozumiany rynek pracy, gdyż stanowi ukształtowaną przez praktykę rynkową formę aktywności zawodowej. Istniejące rozwiązania prawa daninowego stanowiły jedną z zachęt do wyboru tej formy współpracy zawodowej, a w miarę wzrostu dochodowości zatrudnienia ta forma stawała się coraz atrakcyjniejsza. Rozwiązania Polskiego Ładu, którego celem było zmniejszenie rozbieżności w wysokości klina podatkowego, powinny wpłynąć na zahamowanie wzrostu liczby osób fikcyjnie samozatrudnionych, jednakże nie zatrzymają w pełni ani tym bardziej nie odwrócą tej tendencji

³⁶ Rozwiązanie wprowadzone na mocy art. 7a ustawy w sprawie podatków dochodowych (Zákon 586/1992 Sb. České národní rady ze dne 20. listopadu 1992 o daních z příjmů, <https://www.fulsoft.cz/sbirka-zakonu-online/586-1992-sb/?wa=www15i3%20psp>, dostęp: 20.01.2022).

³⁷ Tzw. Regime Simplificado, uregulowany w art. 31 kodeksu podatku dochodowego od osób fizycznych (Código do Imposto sobre o Rendimento das Pessoas Singulares, https://info.portaldasfinancas.gov.pt/pt/informacao_fiscal/codigos_tributarios/cirs_rep/Pages/codigo-do-irs-indice.aspx, dostęp: 20.01.2022).

³⁸ Ustawa 6/2017 z dnia 24 października o pilnych reformach samozatrudnienia (Ley 6/2017, de 24 de octubre, de Reformas Urgentes del Trabajo Autónomo, https://www.boe.es/diario_boe/txt.php?id=BOE-A-2017-12207, dostęp: 20.01.2022).

– wciąż istnieją bowiem inne czynniki przesądzające o atrakcyjności tej formy współpracy. Pomimo istnienia narzędzi służących do przeciwdziałania temu zjawisku – nie są one efektywnie wykorzystywane, a organy państwa nie są wydolne w walce z analizowanym zjawiskiem. Pomysł wprowadzenia testu przedsiębiorcy spotkał się z bardzo dużą krytyką na rynku i został zarzucony.

W tej sytuacji autor postuluje wprowadzenie do katalogu źródeł przychodów w podatku dochodowym od osób fizycznych nowej pozycji – samozatrudnienia. Pozwoliłoby to na wyodrębnienie nowego reżimu opodatkowania osób samozatrudnionych, łączącego cechy charakterystyczne dla stosunku pracy, działalności wykonywanej osobiście i pozarolniczej działalności gospodarczej. Kształt reżimu opodatkowania dochodów osób samozatrudnionych pozostaje otwarty – jest to bowiem ważne i skomplikowane zagadnienie wymagające dalszych analiz. Niemniej można skonstruować postulowany model opodatkowania, opierając się na dotychczasowych doświadczeniach. Wprowadzenie specjalnego reżimu opodatkowania osób samozatrudnionych może być uznane za wyraz pragmatyzmu ustawodawcy – skoro zjawisko występuje powszechnie, a jego eliminacja jest niemożliwa i/lub niecelowa, być może lepszym rozwiązaniem jest jego zalegalizowanie i uregulowanie. W ten sposób obniża się ryzyko organizacyjne po stronie podatników, potencjalne zaangażowanie organów podatkowych w długotrwałe postępowania podatkowe i uzyskuje się szansę na większe wpływy z danin publicznych od osób samozatrudnionych. Rozwiązanie to może pozwolić na opuszczenie szarej strefy przez osoby, które nie zarejestrowały swojej działalności. Równocześnie z pewnością zachęci to kolejnych podatników do oparcia modelu aktywności zawodowej na samozatrudnieniu, co jednak niekoniecznie musi być odbierane negatywnie w związku z uregulowaniem tej sfery, czego dobrym przykładem może być Hiszpania. Być może warto się zastanowić nad ochroną osób, które będą współpracować na tych zasadach, i zastosować wybrane instytucje charakterystyczne dla stosunku pracy do samozatrudnionych. W przygotowaniu niezbędnych regulacji przydatne mogą się okazać doświadczenia innych państw, skrótkowo przedstawione w niniejszym opracowaniu.

Bibliografia

Literatura

- Bartosiewicz A., Kubacki R., *PIT. Komentarz*, wyd. 5, Warszawa 2015.
- Bartosiewicz A., Kubacki R., *Samozatrudnienie i związane z tym ryzyko podatkowe*, „Przegląd Podatkowy” 2007, nr 4.
- Cieślík J., *Samozatrudnienie w Polsce na tle tendencji ogólnoświatowych: wyzwania w sferze polityki wspierania przedsiębiorczości i zabezpieczenia emerytalnego przedsiębiorców*, „Studia BAS” 2019, nr 2 (58).
- Klejdysz J., *Dlaczego liczba osób prowadzących działalność gospodarczą wzrosła w czasie pandemii?*, „MF Opracowania i Analizy” 2021, nr 5.

- Kowalski R., *Samozatrudnienie – ryzyka fiskalne związane z samozatrudnieniem*, LEX/el 2019.
- Siwiński M., *Samozatrudnienie A.D. 2007 w podatku dochodowym od osób fizycznych*, „Doradztwo Podatkowe – Biuletyn Instytutu Studiów Podatkowych” 2006, nr 12.
- Skrzek-Lubasińska M., Gródek-Szostak Z., *Różne oblicza samozatrudnienia*, Warszawa 2019.

Źródła internetowe

- Business Insider, *W Polsce co piąty pracownik jest na samozatrudnieniu. To jeden z najwyższych wskaźników na świecie*, <https://businessinsider.com.pl/twoje-pieniadze/praca/samozatrudnienie-w-polsce-dane-oecd/nvp23vs>, dostęp: 13.07.2021.
- Forsal.pl, *PIE: w czasie pandemii wzrosła liczba prowadzących własną działalność gospodarczą*, <https://forsal.pl/biznes/firma/artykuly/8136510,pie-2020-rok-wzrost-liczby-samozatrudnionych-w-gospodracie.html>, dostęp: 22.11.2021.
- Goryca J., Nowacki M., *Polowanie na podatkowe czarownice, czyli test przedsiębiorcy*, <https://codozasady.pl/p/polowanie-na-podatkowe-czarownice-czyli-test-przedsiębiorcy>, dostęp: 20.12.2021.
- PIT.pl, *Nie będzie testu przedsiębiorcy*, <https://www.pit.pl/aktualnosci/nie-bedzie-testu-przedsiębiorcy-954376>, dostęp: 20.12.2021.

Akty prawne

- Código do Imposto sobre o Rendimento das Pessoas Singulares, https://info.portaldasfinancas.gov.pt/pt/informacao_fiscal/codigos_tributarios/cirs_rep/Pages/codigo-do-irs-indice.aspx, dostęp: 20.01.2022.
- Gelir Vergisi Kanunu (G.V.K.), <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.4.193.pdf>, dostęp: 20.01.2022.
- Ley 6/2017, de 24 de octubre, de Reformas Urgentes del Trabajo Autónomo, https://www.boe.es/diario_boe/txt.php?id=BOE-A-2017-12207, dostęp: 20.01.2022.
- Uchwała nr 31 Rady Ministrów z dnia 24 kwietnia 2019 r. w sprawie Wieloletniego Planu Finansowego Państwa na lata 2019-2022, M.P. poz. 429.
- Ustawa z dnia 4 października 2018 r. o pracowniczych planach kapitałowych, tekst jednolity Dz.U. z 2020 r. poz. 1342 ze zm.
- Ustawa z dnia 6 marca 2018 r. – Prawo przedsiębiorców, tekst jednolity Dz.U. z 2021 r. poz. 162 ze zm.
- Ustawa z dnia 13 października 1998 r. o systemie ubezpieczeń społecznych, tekst jednolity Dz.U. z 2021 r. poz. 423 ze zm.
- Ustawa z dnia 16 listopada 2006 r. o zmianie ustawy o podatku dochodowym od osób fizycznych oraz o zmianie niektórych innych ustaw, Dz.U. Nr 217, poz. 1588 ze zm.
- Ustawa z dnia 18 marca 2010 r. o zmianie ustawy o podatku dochodowym od osób fizycznych, ustawy o podatku dochodowym od osób prawnych oraz niektórych innych ustaw, Dz.U. Nr 75, poz. 473.

- Ustawa z dnia 20 listopada 1998 r. o zryczałtowanym podatku dochodowym od niektórych przychodów osiąganych przez osoby fizyczne, tekst jednolity Dz.U. z 2021 r. poz. 1993 ze zm.
- Ustawa z dnia 26 czerwca 1974 r. – Kodeks pracy, tekst jednolity Dz.U. z 2020 r. poz. 1320 ze zm.
- Ustawa z dnia 26 lipca 1991 r. o podatku dochodowym od osób fizycznych, tekst jednolity Dz.U. z 2021 r. poz. 1128 ze zm.
- Ustawa z dnia 27 sierpnia 2004 r. o świadczeniach opieki zdrowotnej finansowanych ze środków publicznych, tekst jednolity Dz.U. z 2021 r. poz. 1285 ze zm.
- Ustawa z dnia 29 października 2021 r. o zmianie ustawy o podatku dochodowym od osób fizycznych, ustawy o podatku dochodowym od osób prawnych oraz niektórych innych ustaw, Dz.U. poz. 2105 ze zm.
- Ustawa z dnia 29 sierpnia 1997 r. – Ordynacja podatkowa, tekst jednolity Dz.U. z 2021 r. poz. 1540 ze zm.
- Zákon 586/1992 Sb. České národní rady ze dne 20. listopadu 1992 o daních z příjmů, <https://www.fulsoft.cz/sbirka-zakonu-online/586-1992-sb/?wa=www15i3%20psp>, dostęp: 20.01.2022.

Inne źródła

- Główny Urząd Statystyczny, *Aktywność ekonomiczna ludności Polski. III kwartał 2019 roku*, https://stat.gov.pl/download/gfx/portalinformacyjny/pl/defaultaktualnosci/5475/4/35/1/aktywnosc_ekonomiczna_iii_kw_2019.pdf, dostęp: 19.01.2022.

THE ISSUE OF SELF-EMPLOYMENT IN PERSONAL INCOME TAX – IS IT A TIME TO SEPARATE A NEW SOURCE OF REVENUE?

Abstract. The aim of the study is to characterize the phenomenon of self-employment, mainly in terms of personal income tax. The estimates of the number of self-employed persons were presented, as well as the main reasons for choosing bogus self-employment as a form of professional activity (both tax and non-tax), tax wedge calculations for various forms of professional activity, and finally tax and non-tax tools to limit the phenomenon of self-employment. The culmination of the study is the author's postulate to create a new source of income under PIT, which would be self-employment. In addition, an outline of tax solutions for self-employment in selected countries of the world is briefly presented.

Keywords: PIT, self-employment, economic activity, tax wedge.

Dr Marcin Lachowicz

Katedra Prawa Finansowego, Wydział Prawa i Administracji Uniwersytetu
Warszawskiego,
ORCID 0000-0002-0959-5261

**„SAMOSPEŁNIAJĄCA SIĘ” PRZESŁANKA
SPRZECZNOŚCI KORZYŚCI PODATKOWEJ
Z PRZEDMIOTEM LUB CELEM USTAWY PODATKOWEJ
LUB JEJ PRZEPISU (UWAGI O UNIKANIU PODATKU
DOCHODOWEGO)**

Streszczenie. W pierwszych opiniach odnośnie do zasadności zastosowania klauzuli przeciwko unikaniu opodatkowania Rada do Spraw Przeciwdziałania Unikaniu Opodatkowania wskazywała, że przesłanka sprzeczności osiągniętej korzyści podatkowej z celem i przedmiotem przepisu ustawy podatkowej jest w pewnym stopniu „samospełniająca się”, w przypadku gdy zostanie wykazane sztuczne działanie dokonane przede wszystkim w celu osiągnięcia korzyści podatkowej. Stanowisko to spotkało się z krytyką w literaturze. Analiza opinii Rady wskazuje, że stanowisko takie nie jest każdorazowo ponawiane w wydawanych opiniach. Okoliczności stanu faktycznego ocenianego przez Radę wskazują na prawidłowość przyjęcia w pierwszej badanej sprawie, że przesłanka sprzeczności jest w pewnym stopniu „samospełniająca się”.

Słowa kluczowe: unikanie opodatkowania, Rada do Spraw Przeciwdziałania Unikaniu Opodatkowania, przesłanka sprzeczności

W połowie lipca 2016 r. przywrócono do polskiego porządku prawnego klauzulę przeciwko unikaniu opodatkowania¹. Przepisy materialne klauzuli umieszczono w art. 119a-119f Ordynacji podatkowej².

Zgodnie z pierwotną treścią art. 119a Ordynacji podatkowej czynność dokonana przede wszystkim w celu osiągnięcia korzyści podatkowej, sprzecznej w danych okolicznościach z przedmiotem i celem przepisu ustawy podatkowej, nie

¹ Zgodnie z art. 9 ustawy z dnia 13 maja 2016 r. o zmianie ustawy – Ordynacja podatkowa oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. poz. 846) zmiany wprowadzone tą ustawą zaczęły, co do zasady, obowiązywać po upływie 30 dni od dnia ogłoszenia. Wskazana ustawa została zaś ogłoszona w dniu 14 czerwca 2016 r. (zob. <http://www.dziennikustaw.gov.pl/du/2016/846/1>).

² Ustawa z dnia 29 sierpnia 1997 r. – Ordynacja podatkowa (t.jedn. z 2020 r. poz. 1325 ze zm.; dalej: „Ordynacja podatkowa”)

„Samospełniająca się” przesłanka sprzeczności korzyści podatkowej z przedmiotem lub celem ustawy...

skutkuje osiągnięciem korzyści podatkowej, jeżeli sposób działania był sztuczny. Definicja unikania opodatkowania została zmieniona³ i od początku 2019 r. treść art. 119a Ordynacji podatkowej wskazuje, że czynność nie skutkuje osiągnięciem korzyści podatkowej, jeżeli osiągnięcie tej korzyści, sprzecznej w danych okolicznościach z przedmiotem lub celem ustawy podatkowej lub jej przepisu, było głównym lub jednym z głównych celów jej dokonania, a sposób działania był sztuczny.

Kierując się doświadczeniami innych państw⁴ oraz dążąc do tego, aby klauzula przeciwko unikaniu opodatkowania była stosowana w indywidualnych sprawach w sposób przewidywalny i wyważony, ustawodawca zdecydował się na ustanowienie niezależnego, opiniodawczego panelu eksperckiego – Rady do Spraw Przeciwdziałania Unikaniu Opodatkowania (dalej: „Rada”)⁵. Rada składa się z dziewięciu osób. W jej skład wchodzi przedstawiciele różnych środowisk. Radę tworzą:

- dwie osoby wskazane przez ministra właściwego do spraw finansów publicznych,
- dwie osoby powołane spośród pracowników szkół wyższych, jednostek organizacyjnych Polskiej Akademii Nauk lub instytutów badawczych,
- jedna osoba wskazana przez Prezesa Naczelnego Sądu Administracyjnego spośród sędziów Naczelnego Sądu Administracyjnego w stanie spoczynku,
- jedna osoba wskazana przez Komisję Wspólną Rządu i Samorządu Terytorialnego jako przedstawiciel jednostek samorządu terytorialnego,
- jedna osoba będąca doradcą podatkowym, wskazana przez Krajową Radę Doradców Podatkowych
- jedna osoba wskazana przez Ministra Sprawiedliwości oraz
- jedna osoba wskazana przez Radę Dialogu Społecznego.

Rada wydaje w konkretnych sprawach opinie odnośnie do zasadności zastosowania klauzuli przeciwko unikaniu opodatkowania⁶. Z uwagi na niezależność Rady oraz zróżnicowanie środowisk, które reprezentują jej poszczególni członkowie, opinie Rady – choć nie wiążące w poszczególnych sprawach – mogą się przekładać na kierunek rozstrzygnięć w poszczególnych sprawach oraz wpływać mogą na sposób odczytywania poszczególnych przesłanek stosowania klauzuli. Efekty prac Rady (tzn. podjęte uchwały, w tym wydane opinie) są publicznie

³ Zmiana art. 119a Ordynacji podatkowej nastąpiła na mocy ustawy z dnia 23 października 2018 r. o zmianie ustawy o podatku dochodowym od osób fizycznych, ustawy o podatku dochodowym od osób prawnych, ustawy – Ordynacja podatkowa oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. 2193 ze zm.).

⁴ W uzasadnieniu do rządowego projektu ustawy o zmianie ustawy – Ordynacja podatkowa oraz niektórych innych ustaw (druk sejmowy 367 dostępny pod adresem: <https://orka.sejm.gov.pl/Druki8ka.nsf/0/F9586880528E8C3FC1257F86003475BD/%24File/367.pdf>; dalej: „Uzasadnienie”) wskazano na doświadczenia Francji, Kanady, Australii i Wielkiej Brytanii – zob. s. 35 Uzasadnienia.

⁵ Zob. s. 6 Uzasadnienia.

⁶ Kompetencje Rady są szersze (zob. art. 109m Ordynacji podatkowej) i dotyczą m.in. opiniowania w indywidualnych sprawach zasadności zastosowania środków ograniczających umowne korzyści lub opiniowania projektów ustaw podatkowych i zmian w przepisach prawa podatkowego zawartych w innych aktach normatywnych związanych z przeciwdziałaniem unikaniu opodatkowania.

dostępne⁷. Aktywność Rady podlega publicznej ocenie. Komentatorami efektów prac Rady są głównie przedstawiciele środowiska doradczego.

W grudniu 2019 r. – tj. po ponad trzech latach od przywrócenia klauzuli przeciwko unikaniu opodatkowania – Rada wydała trzy pierwsze opinie w indywidualnych sprawach⁸. Choć sprawy te dotyczyły trzech odrębnych podatników – osób fizycznych – to w istocie dotyczy tego samego zespołu czynności podjętego przez te osoby z wykorzystaniem powiązanych spółek. W dalszej części artykułu wskazane zostaną uwagi odnoszące się do treści pierwszej z tych opinii. Dwie pozostałe opinie mają niemal identyczną treść.

W opinii dotyczącej możliwości zastosowania względem podatnika (osoby fizycznej) przez Szefa Krajowej Administracji Skarbowej klauzuli przeciwko unikaniu opodatkowania Rada uznała m.in. za spełnione poszczególne kryteria unikania opodatkowania. W uzasadnieniu przyjętego stanowiska Rady dokonano analizy znajdujących zastosowanie w badanej sprawie przesłanek zastosowania klauzuli przeciwko unikaniu opodatkowania (tj. przesłanki osiągnięcia korzyści podatkowej, przesłanki działania w celu osiągnięcia korzyści podatkowej, przesłanki sztuczności sposobu działania oraz przesłanki sprzeczności osiągniętej korzyści podatkowej z celem i przedmiotem przepisu ustawy podatkowej [dalej: „**przesłanka sprzeczności**”]). Uwagi Rady bazowały na treści art. 119a Ordynacji podatkowej w wersji obowiązującej do końca 2018 roku.

Uzasadniając spełnienie przesłanki sprzeczności Rada wskazała, że jest ona przesłanką w pewnym stopniu „samospelniająca się” w przypadku gdy zostanie wykazane sztuczne działanie dokonane przede wszystkim w celu osiągnięcia korzyści podatkowej⁹. Rada powołała się w tym zakresie na uzasadnienie wyroku Wojewódzkiego Sądu Administracyjnego w Warszawie w sprawie III SA/Wa 2354/17, w którym wskazano, że: *Zdaniem Sądu więc kluczowe znaczenie ma wykazanie przez Szefa KAS wydającego odmowę wydania opinii zabezpieczającej, że sposób działania podatnika nie zostałby zastosowany przez podmiot działający rozsądnie i kierujący się zgodnymi z prawem celami a zasadniczym celem sztucznego działania podatnika było osiągnięcie korzyści podatkowej przez co jest ona sprzeczna z przedmiotem i celem przepisu ustawy podatkowej.*

Uwaga dotycząca samospelniającej się przesłanki sprzeczności została powtórzona w dwóch kolejnych opiniach Rady (tzn. uchwale Nr 4/2019¹⁰ oraz uchwale Nr 5/2019¹¹), które Rada przyjęła w tym samym dniu, tj. 18 grudnia 2019 r.

Uwaga odnośnie samospelniającej się przesłanki sprzeczności została powtórzona w większości opinii przyjętych przez Radę (zob. przykładowo uzasad-

⁷ Strona dedykowana Radzie dostępna jest pod adresem internetowym: <https://www.gov.pl/web/finanse/rada-doprac-przeciwdzialania-unikaniu-opodatkowania>

⁸ Zob. Uchwały Nr 3/2019, 4/2019 oraz 5/2019 z 18 grudnia 2019 r. – uchwały dostępne są w wersji zanonimizowanej na stronie: <https://www.gov.pl/web/finanse/opinie-rady>.

⁹ Zob. pkt 46 uzasadnienia Uchwały Nr 3/2019.

¹⁰ Zob. pkt 46 uzasadnienia Uchwały Nr 4/2019 Rady z dnia 18 grudnia 2019 r.

¹¹ Zob. pkt 46 uzasadnienia Uchwały Nr 5/2019 Rady z dnia 18 grudnia 2019 r.

„Samospełniająca się” przesłanka sprzeczności korzyści podatkowej z przedmiotem lub celem ustawy...

nienie uchwał Nr 1/2020¹², Nr 2/2020¹³, Nr 1/2021¹⁴, Nr 2/2021¹⁵ oraz Nr 3/2021¹⁶). Jedyne w dwóch uchwałach (Nr 5/2020 i Nr 6/2020 – obie uchwały podjęto w dniu 8 października 2020 r.) Rada nie przywołała w swoich rozważaniach tej uwagi.

Uwaga Rady odnośnie samospełniającej się przesłanki sprzeczności została poddana krytyce w literaturze¹⁷. Część krytyków wskazywała na trudności w odbiorze i stosowaniu przesłanki sprzeczności, podkreślali przy tym, że nie jest możliwe traktowanie tej przesłanki jako „subsydianej” w stosunku do przesłanki sztuczności. W tym zakresie powoływano się również na przepisy prawa Unii Europejskiej dot. przeciwdziałania unikaniu opodatkowania¹⁸. Postulowano, aby przesłankę sprzeczności traktować jako odrębne kryterium klauzuli przeciwko unikaniu opodatkowania i wykazywać jej wystąpienie w oparciu o inne argumenty niż sztuczność. Proponowano, aby badać zwłaszcza cel regulacji oraz analizować czy sztuczne działania podatnika wpływają na osiągnięcie tych celów¹⁹.

Odnosząc się w sposób pobieżny do krytyki stanowiska wyrażonego przez Radę zauważyć należy, że uzasadnienia opinii wydawanych przez Radę wskazują na dokonanie poszerzonej analizy poszczególnych przesłanek²⁰. Uzasadnienia opinii Rady stanowią także wypadkową dyskusji, jakie toczono w ramach prac Rady. Widać to wyraźnie zwłaszcza w tych opiniach, w których wyrażono wątpliwości odnośnie przepisów intertemporalnych wprowadzających klauzulę przeciwko unikaniu opodatkowania.

Rada w swoich opiniach wskazuje na potencjalne trudności w interpretowaniu przesłanki sztuczności²¹. Rada wskazała przy tym, że przy analizowaniu ewentualnej sprzeczności „przedmiotem i celem” należy odnosić się do sprzeczności „w danych okolicznościach”. Można więc przyjąć, że owa sprzeczność jest warunkowana występowaniem określonych okoliczności, do których należy zaliczyć, biorąc pod uwagę całą treść art. 119a § 1 Ordynacji podatkowej oraz cel, dla którego przepis ten został ustanowiony: sztuczność działania oraz działanie przede wszystkim w celu osiągnięcia korzyści podatkowej.

¹² Zob. pkt 58 uzasadnienia Uchwały Nr 1/2020 Rady z dnia 2 marca 2020 r.

¹³ Zob. pkt 58 uzasadnienia Uchwały Nr 2/2020 Rady z dnia 2 marca 2020 r.

¹⁴ Zob. pkt 45 uzasadnienia Uchwały Nr 1/2021 Rady z dnia 1 marca 2021 r.

¹⁵ Zob. pkt 77 uzasadnienia Uchwały Nr 2/2021 Rady z dnia 16 czerwca 2021 r.

¹⁶ Zob. pkt 77 uzasadnienia Uchwały Nr 3/2021 Rady z dnia 16 czerwca 2021 r.

¹⁷ M. Kondej, T. Cebula, Dlaczego przesłanki „sprzeczności korzyści podatkowej z przedmiotem lub celem ustawy podatkowej lub jej przepisu” nie należy nazywać „samospełniająca się”, „Monitor Podatkowy” 2020, nr 10, Legalis/el.; B. Kuźniacki, Dekodowanie hipotezy GAAR: przesłanka sztuczności i jej istotny wpływ na przesłankę sprzeczności, cz. 2, „Przegląd Podatkowy” 2020, nr 7.

¹⁸ M. Kondej i T. Cebula swoje wnioski opierali m.in. na postanowieniach dyrektywy Rady (UE) 2016/1164 z dnia 12 lipca 2016 r. ustanawiającej przepisy mające na celu przeciwdziałanie praktykom unikania opodatkowania, które mają bezpośredni wpływ na funkcjonowanie rynku wewnętrznego (Dz. Urz. UE L 193 z 19.07.2016, str. 1 oraz Dz. Urz. UE L 144 z 07.06.2017, str. 1)

¹⁹ M. Kondej, T. Cebula, Dlaczego ..., op. cit.

²⁰ Rozbudowane uwagi w tym zakresie zostaną przedstawione w publikacji pokonferencyjnej.

²¹ Zob. pkt 42 uzasadnienia Uchwały Nr 3/2019.

Zauważyć należy również, że nie we wszystkich dotychczasowych opiniach Rady została powtórzona myśl o samospełniającej się przesłance sprzeczności. Oznacza to – w mojej opinii – że przywołanie tego toku rozumowania przez Radę uzależnione jest od okoliczności konkretnej, ocenianej przez Radę sprawy.

Skoro tak istotne znaczenie ma konkretny stan faktyczny danej sprawy, to warto ewentualną krytykę przywołania przez Radę samospełniającej się przesłanki sprzeczności odnieść do okoliczności konkretnej sprawy. W przypadku pierwszego analizowanego przez Radę zespołu czynności, w stosunku do którego użyto stwierdzenia o samospełniającej się przesłance sprzeczności, podatnicy skorzystali m.in. z neutralności podatkowej wymiany udziałów²².

Przepisy unijne regulujące tematykę wymiany udziałów²³ przewidują wprowadzenie odroczenia opodatkowania ewentualnych dochodów (zysków kapitałowych) osiągniętych w związku z transakcją wymiany udziałów. W badanym przez Radę zespole czynności prowadziło to do braku opodatkowania osiągniętego zysku kapitałowego przez podatnika na moment dokonania wymiany udziałów. Jednak z uwagi na czynności dokonane przez podatnika w ramach ocenianego zespołu czynności (w tym zwłaszcza wystąpienia elementów wzajemnie się znoszących lub kompensujących [przekształcenia wykorzystanej spółki celowej i jej likwidacji] oraz nieuzasadnionego dzielenia operacji oraz angażowania podmiotów pośredniczących mimo braku uzasadnienia ekonomicznego lub gospodarczego – tj. elementów wskazujących na sztuczność sposobu działania²⁴) doszło nie tylko do przewidzianego w prawie unijnym odroczenia opodatkowania na moment dokonania wymiany udziałów, ale całkowitego braku opodatkowania na poziomie podatnika osiągniętego zysku kapitałowego²⁵. Zagłębiając się w okoliczności stanu faktycznego, który oceniała Rada nie sposób się nie zgodzić ze stanowiskiem, że w tych okolicznościach przesłanka sprzeczności z przedmiotem i celem jest przesłanką w pewnym stopniu „samospełniająca się”, gdy zostanie wykazane sztuczne działanie dokonane przede wszystkim w celu osiągnięcia korzyści podatkowej.

²² Zob. pkt 52 i n. uzasadnienia Uchwały Nr 3/2019.

²³ Zob. art. 8 Dyrektywy Rady 90/434/EWG z dnia 23 lipca 1990 r. w sprawie wspólnego systemu opodatkowania mającego zastosowanie w przypadku łączenia, podziałów, wnoszenia aktywów i wymiany udziałów, dotyczących spółek różnych Państw Członkowskich (Dz. Urz. WE L 225 z 20.08.1990 r., s. 6) oraz art. 8 Dyrektywy Rady 2009/133/WE z dnia 19 października 2009 r. w sprawie wspólnego systemu opodatkowania mającego zastosowanie w przypadku łączenia, podziałów, podziałów przez wydzielenie, wnoszenia aktywów i wymiany udziałów dotyczących spółek różnych państw członkowskich oraz przeniesienia statutowej siedziby SE lub SCE z jednego państwa członkowskiego do innego państwa członkowskiego (wersja ujednoliczona), Dz. Urz. UE L 310 z 25.11.2009 r., s. 34.

²⁴ Czynności te zostały wskazane przez Radę jako uzasadnienie dla przyjęcia, że w badanym stanie faktycznym doszło do spełnienia przesłanki sztuczności – zob. pkt 39 uzasadnienia Uchwały Nr 3/2019.

²⁵ Zob. pkt 57-58 uzasadnienia Uchwały Nr 3/2019.

„Samospełniająca się” przesłanka sprzeczności korzyści podatkowej z przedmiotem lub celem ustawy...

Bibliografia:

Kondej M., Cebula T., Dlaczego przesłanki „sprzeczności korzyści podatkowej z przedmiotem lub celem ustawy podatkowej lub jej przepisu” nie należy nazywać „samospełniająca się”, „Monitor Podatkowy” 2020, nr 10, Legalis/el.

Kuźniacki B., Dekodowanie hipotezy GAAR: przesłanka sztuczności i jej istotny wpływ na przesłankę sprzeczności, cz. 2, „Przegląd Podatkowy” 2020, nr 7.

Akty prawne

Dyrektywa Rady 2009/133/WE z dnia 19 października 2009 r. w sprawie wspólnego systemu opodatkowania mającego zastosowanie w przypadku łączenia, podziałów, podziałów przez wydzielenie, wnoszenia aktywów i wymiany udziałów dotyczących spółek różnych państw członkowskich oraz przeniesienia statutowej siedziby SE lub SCE z jednego państwa członkowskiego do innego państwa członkowskiego (wersja ujednolicona), Dz. Urz. UE L 310 z 25.11.2009 r., s. 34.

Dyrektywa Rady 90/434/EWG z dnia 23 lipca 1990 r. w sprawie wspólnego systemu opodatkowania mającego zastosowanie w przypadku łączenia, podziałów, wnoszenia aktywów i wymiany udziałów, dotyczących spółek różnych Państw Członkowskich (Dz. Urz. WE L 225 z 20.08.1990 r., s. 6)

Ustawa z dnia 13 maja 2016 r. o zmianie ustawy – Ordynacja podatkowa oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. poz. 846).

Ustawa z dnia 23 października 2018 r. o zmianie ustawy o podatku dochodowym od osób fizycznych, ustawy o podatku dochodowym od osób prawnych, ustawy – Ordynacja podatkowa oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. 2193 ze zm.).

Ustawa z dnia 29 sierpnia 1997 r. – Ordynacja podatkowa (t.jedn. z 2020 r. poz. 1325 ze zm.).

Inne źródła

Projekt ustawy o zmianie ustawy – Ordynacja podatkowa oraz niektórych innych ustaw (druk sejmowy 367).

”SELF-FULFILLING” CONDITION THAT THE TAX ADVANTAGE IS INCONSISTENT WITH THE OBJECT OR PURPOSE OF THE TAX ACT OR ITS PROVISION (REMARKS ON AVOIDANCE OF THE INCOME TAX)

Abstract. In its first opinions regarding the application of the general anti-tax avoidance rule the GAAR panel pointed out that the condition that the tax advantage is inconsistent with the object or purpose of the tax act or its provision is to some extent „self-fulfilling” if an artificial acting performed primarily for the purpose of obtaining a tax advantage exists. This standpoint was criticized in the literature. The analysis of the GAAR panel’s activity shows that such standpoint is not always reiterated in its opinions. The circumstances of the first examined case assessed by the GAAR panel prove the correctness of the standpoint that the said condition is to some extent “self-fulfilling”.

Keywords: tax avoidance, GAAR panel, condition of inconsistency

Dr Wiktor Klimiuk

Doktor nauk prawnych, adwokat; wykładowca na Wydziale Prawa i
Administracji Uniwersytetu Warszawskiego

OPODATKOWANIE DUCHOWNYCH – CZY KONSTRUKCJA RYCZAŁTU WYMAGA ZMIAN?

Streszczenie. Artykuł ma na celu przedstawienie zasad opodatkowania osób duchownych w Polsce oraz problemów pojawiających się w związku ze strukturą tego opodatkowania. Samo opodatkowanie, mimo że obowiązuje od 1998 r., jest stosunkowo mało znane a jego konstrukcja, pomimo zdiagnozowanych problemów nie ulega zmianom. Okres pandemii po raz kolejny pokazuje na nieprzystosowanie obowiązującego systemu do obecnych realiów. Niniejsza dysertacja przedstawia strukturę finansową dochodów Kościoła i sposób jego opodatkowania, biorąc pod uwagę również kwestię zmiany realnego podatkowego obciążenia kościoła wskutek waloryzacji podatku w sposób nieekwiwalentny do wzrostu siły nabywczej. Z drugiej strony przedstawia także powody, dla których realny dochód kościoła jest mniejszy niż w chwili ustanowienia podatku.

Artykuł ma być asumptem do dyskusji na temat roli i konstrukcji opodatkowania osób duchownych w obecnym otoczeniu prawnym i społecznym.

Słowa kluczowe: Podatek, kościół, osoba duchowna, ryczałt

Analizując system podatków dochodowych warto zwrócić uwagę na kwestię zazwyczaj budzącą duże kontrowersje, a mianowicie na problematykę opodatkowania kościołów oraz związków wyznaniowych w Polsce. Tematem tym warto się zainteresować po pierwsze z uwagi na to, że wbrew wielu poglądom wypowiedzianym w sferze publicznej nie zachodzą wątpliwości co do tego, że takie opodatkowanie jak najbardziej istnieje. Drugą, istotniejszą przesłanką, wskazującą na potrzebę przeanalizowania tego zagadnienia jest fakt, że stanowiący podstawę tego systemu ryczałtowany podatek obowiązuje prawie bez zmian od 1998 r., co w polskich warunkach prawnych jest wynikiem z pewnością zasługującym na uwagę a jednocześnie skłaniającym do pytanie o to, jak przepisy z końca lat 90-tych przetrwały próbę czasu i czy obecnie zapewniają sprawiedliwe i skuteczne opodatkowanie kościołów, zwłaszcza teraz, kiedy także sytuacja finansowa tychże kościołów znacznie się zmieniła wskutek pandemii COVID-19.

Na pytanie zatem, czy kościoły są opodatkowane podatkami dochodowymi, należy odpowiedzieć twierdząco. Zaznaczyć trzeba, że opodatkowane są wszyst-

kie uznane kościoły i związki wyznaniowe, gdyż takich na terenie Polski jest 15 (Kościół katolicki, Polski Autokefaliczny Kościół Prawosławny, Kościół Ewangelicko-Augsburski w Rzeczypospolitej Polskiej, Kościół Ewangelicko-Reformowany w Rzeczypospolitej Polskiej, Kościół Ewangelicko-Methodystyczny w Rzeczypospolitej Polskiej, Kościół Polskokatolicki w Rzeczypospolitej Polskiej, Kościół Adwentystów Dnia Siódmego w Rzeczypospolitej Polskiej, Kościół Chrześcijan Baptystów w Rzeczypospolitej Polskiej, Kościół Starokatolicki Mariawitów w Rzeczypospolitej Polskiej, Kościół Katolicki Mariawitów w Rzeczypospolitej Polskiej, Kościół Zielonoświątkowy w Rzeczypospolitej Polskiej, Związek Gmin Wyznaniowych Żydowskich w Rzeczypospolitej Polskiej, Wschodni Kościół Staroobrzędowy, Muzułmański Związek Religijny w Rzeczypospolitej Polskiej oraz Karaimski Związek Religijny w Rzeczypospolitej Polskiej) a relacje z państwem każdego z nich z nich określone są we właściwej ustawie o stosunku państwa do danego kościoła lub związku wyznaniowego. Przyznać jednak należy, że ustawy te wzorują się na najobszerniejszej ustawie z dnia 17 maja 1989 r. o stosunku Państwa do Kościoła Katolickiego w Rzeczypospolitej Polskiej¹ a przepisy podatkowe często odnoszą się do pojęć właściwych dla Kościoła Katolickiego, zaznaczając wszakże, że przepisy dotyczą też analogicznych osób lub instytucji w innych kościołach. Poza przepisami ustaw o stosunku państwa do danego kościoła pozostają pozostałe wyznania, które podlegają wpisowi do rejestru MSWiA oraz podlegają jedynie regulacjom ustawy o gwarancjach wolności sumienia i wyznania². Jednakże w kwestii opodatkowania podatkami dochodowymi zasady opodatkowania co do zasady są takie same jak w przypadku kościołów i związków wyznaniowych posiadających odrębne ustawy.

W zakresie działalności gospodarczej kościołów jako jednostek prawnych brak jest szczególnych przepisów dotyczących osób kościelnych, zatem wszelkie kościelne osoby prawne są opodatkowane na takich samych zasadach jak każdy inny podmiot, poza tą częścią dochodów, która jest przeznaczona na cele: kultu religijnego, oświatowo-wychowawcze, naukowe, kulturalne, charytatywno-opiekuńcze oraz na konserwację zabytków, prowadzenie punktów katechetycznych, inwestycje sakralne w zakresie: budowy, rozbudowy i odbudowy kościołów oraz kaplic, adaptację innych budynków na cele sakralne, a także innych inwestycji przeznaczonych na punkty katechetyczne i zakłady charytatywno-opiekuńcze. Zaznaczyć jednak należy, że główna działalność kościołów, określana jako działalność niegospodarcza lub statutowa, nie jest uznawana za działalność gospodarczą i jako taka nie podlega opodatkowaniu podatkiem od osób prawnych³. Nie

¹ Ustawa z dnia 17 maja 1989 r. o stosunku Państwa do Kościoła Katolickiego w Rzeczypospolitej Polskiej (Dz.U. z 2019 r. poz. 1347)

² Ustawa z dnia 17 maja 1989 r. o gwarancjach wolności sumienia i wyznania (Dz.U. 2017 poz. 1153)

³ Art. 17 ust. 1 pkt 4a Ustawy z dnia 15 lutego 1992 r. o podatku dochodowym od osób prawnych (Dz.U. 2020 poz. 1406 z późn. zm.)

oznacza to jednak, że podstawowa działalność kościołów nie jest opodatkowana w ogóle.

O ile bowiem z podatku z takie działalności zwolnione są kościoły jako osoby prawne oraz ich osoby prawne (np. parafie) to opodatkowani są kapłani danego kościoła. Po pierwsze, jeżeli dana osoba jest zatrudniona na umowę o pracę, np. jako katecheta w szkole, płaci podatek dochodowy od osób fizycznych na podstawie ustawy o podatku od osób fizycznych, bez żadnych odstępstw ze względu na swój status duchownego ani na przynależność do danego kościoła. Oprócz tego większość duchownych płaci również podatek ryczałtowy na podstawie ustawy o zryczałtowanym podatku dochodowym od niektórych przychodów osiąganych przez osoby fizyczne⁴. Tak jak już było wspomniane wyżej, omawiany akt prawny obowiązuje bez większych zmian od ponad 22 lat, warto więc zbadać, jaką rolę obecnie spełnia.

1. OPODATKOWANIE DUCHOWNYCH W POLSCE – RYS HISTORYCZNY

Pierwsze próby uregulowania kwestii opodatkowania kościołów po odzyskaniu niepodległości podejmowano już w II RP, jednakże w dużej mierze sprowadzało się to do podpisania konkordatu ze Stolicą Apostolską, zgodnie z którymi duchowni, ich majątek oraz majątek osób prawnych, kościelnych i zakonnych podlegały opodatkowaniu na równi z osobami i majątkami obywateli Rzeczypospolitej oraz osób prawnych świeckich, z wyjątkiem wszakże dóbr i praw majątkowych, których dochody były przeznaczane na cele kultu religijnego i nie przyczyniały się do dochodów osobistych beneficjariuszów⁵. Jednakże po zakończeniu II wojny światowej nowe komunistyczne władze dość szybko odeszły od tych uregulowań uznając 12 września 1945 r. konkordat za nieobowiązujący. Od 16 maja 1946 r. osoby duchowne obowiązywał dekret o postępowaniu podatkowym⁶. Ponieważ podatek tam określony był mniej korzystny od podatku od wynagrodzeń, a z tego ostatniego duchowni nie mogli w praktyce skorzystać, to opodatkowanie było dla osób duchownych bardziej uciążliwe niż dla przeciętnego podatnika. Z kolei 5 lipca 1949 r. wydano rozporządzenie Ministra Skarbu o obowiązku prowadzenia ksiąg podatkowych przez duchownych⁷. System stał się więc jeszcze bardziej niekorzystny również ze względu na konieczność księgowania wszelkich dochodów, tj. sum przekazanych duchownemu przez związki religijny lub jednostki administracyjne związku religijnego (na co składać się będą przede wszystkim pensje i ewentualnie obowiązujące świadczenia rzeczowe, jak renty

⁴ Ustawa z dnia 20 listopada 1998 r. o zryczałtowanym podatku dochodowym od niektórych przychodów osiąganych przez osoby fizyczne (Dz.U. z 2020 r. poz. 1905 z późn. zm.).

⁵ Konkordat pomiędzy Stolicą Apostolską a Rzeczpospolitą Polską, podpisany w Rzymie dnia 10 lutego 1925 r. (Dz.U.25.72.501), art. XV

⁶ Dekret z 16 maja 1946 r. o postępowaniu podatkowym (Dz.U.46.27.74; 48.12. 94; 48.52.413)

⁷ Rozporządzenie Ministra Skarbu z 5 lipca 1949 r. o obowiązku prowadzenia ksiąg podatkowych przez duchownych (Dz.U.49.40.292)

itd., stypendia mszalne, tzw. taksa stuły, ofiary dobrowolne: zwyczajne i dorywcze, taksy kancelaryjne, czynsz dzierżawny z gruntów kościelnych) oraz sum przejściowo znajdujących się u duchownego (dzieląc je na zebrane na rzecz związku religijnego, jego instytucji i jego jednostek administracyjnych oraz na rzecz instytucji charytatywnych, społecznych itp.)⁸.

W drugiej połowie lat 50 doszło do ocieplenia stosunków państwa z Kościołem Katolickim, co zaowocowało wprowadzeniem po raz pierwszy ryczałtu dla osób duchownych, czego egzemplifikacją stało się zarządzenie Ministerstwa Finansów z 5 czerwca 1957 r⁹. Wytyczne w nim zawarte statuowało kilka istotnych zasad ryczałtu, takich jak uzależnienie wysokości podatku od liczebności parafii, a w przypadku proboszczów również od położenia parafii, ustalenie kwotowe stawek, zwolnienie z prowadzenia ksiąg rachunkowych oraz zasięganie opinii kurii przy odwołaniach. System ten przetrwał do zmian ustrojowych w 1989 r. i ustanowienia nowych zasad opodatkowania ustawami podatkowymi z 1991 r. Jedyne zmiany w tym czasie dotyczyły zmniejszenia nacisku na miejsce położenia parafii¹⁰.

Ten krótki rys historyczny pokazuje, że obecne uregulowania dotyczące opodatkowania osób duchownych jest pokłosiem i kontynuacją zasad stosowanych za czasów Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej, która początkowo była restrykcyjna i często dyskryminująca w stosunku do osób duchownych, ale z czasem stawała się dla nich coraz względniejsza. Na marginesie należy zauważyć, że podobną ewolucję przeszły uregulowania dotyczące finansowania z Funduszu Kościelnego – początkiem systemu był zabór mienia kościelnego w latach 50-tych, następnie wykorzystywanie funduszu do prób korumpowania księży oraz wywoływanie konfliktów wśród osób duchownych, aż po wspomaganie Kościoła instytucjonalnego ze środków Funduszu w czasach III RP¹¹.

Drugą kwestią, która należy zauważyć jest fakt, że przez cały okres trwania Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej opodatkowanie Kościoła było podyktowane bieżącą polityką państwa wobec Kościoła katolickiego. Tak samo w II RP opodatkowanie Kościoła było związane z podpisanym Konkordatem z tymże kościołem. Tymczasem obecnie obowiązujące ustawy dotyczące opodatkowania kościołów zostały uchwalone w roku 1989 oraz 1991, podczas gdy konkordat został podpisany dopiero w 1993 r., co dobitnie świadczy o tym, że tym razem system został

⁸ T. Stanisławski „Spór o zasady opodatkowania dochodów osób duchownych w 1949 r” w *Studia z Prawa Wyznaniowego Tom III – 2001*, Lublin

⁹ Pismo Departamentu Podatków i Opłat Ministerstwa Finansów do wydziałów (oddziałów) finansowych Prezydium Rad Narodowych szczebla wojewódzkiego i powiatowego w sprawie opodatkowania duchownych Nr PO 7035/3/57 z dn. 5 czerwca 1957 r., Archiwum Akt Nowych (AAN), Urząd do Spraw Wyznań (UdSW), sygn. 125/491, s. 106 – 107

¹⁰ T. Stanisławski „Ewolucja ryczałtowego sposobu opodatkowania przychodów osób duchownych” w *Studia z Prawa Wyznaniowego Tom II – 2001*, Lublin

¹¹ Aczkolwiek nie można zapominać, że świadczenia z Funduszu kościelnego mają charakter pewnego rodzaju odszkodowania za zabór mienia, zgodnie zresztą z intencją prawodawcy w chwili wywłaszczenia Kościoła (przynajmniej deklarowanej w aktach prawnych).

stworzony dla państwa wielowyznaniowego a nie z myślą o jednym tylko kościele, jak to było wcześniej.

2. PRZEDMIOT OPODATKOWANIA

Po pierwsze, analizując konstrukcję dowolnego ryczałtu podatkowego należy rozpoznać przedmiot opodatkowania. Ponieważ sam podatek jest ryczałtowy, to do obliczenia go nie jest wymagane ustalenie podstawy opodatkowania, co utrudnia zidentyfikowanie jego przedmiotu. Sam ustawodawca jako przedmiot opodatkowania wskazuje „opłaty otrzymywane w związku z pełnionymi funkcjami o charakterze duszpasterskim”, jednakże już sama wysokość ryczałtu jest zależna od funkcji sprawowanej przez danego kapłana, liczby mieszkańców w danej parafii oraz położenia parafii w mieście lub na wsi. Ustawodawca nie uzależnia więc wysokości ryczałtu od rodzaju i liczby owych funkcji o charakterze duszpasterskim. Jednocześnie jednak nie podaje definicji funkcji o charakterze duszpasterskim. Wydaje się jednak, że za takie funkcje należy uznać wszystkie czynności związane z wykonywanym zawodem duchownego a nie będące działalnością gospodarczą lub wykonywaniem pracy lub opodatkowanej działalności na mocy przepisów którejkolwiek innej ustawy podatkowej. Wynika z tego, że opłatami wskazanymi w ustawie będą wszelkie *iura stolae*¹², oraz tzw. „kolenda”¹³ oraz „taca”¹⁴, opierające się na ofiarności wiernych. Szczególnie istotna jest ta ostatnia, która stanowi podstawę dochodów kościołów (nawet 80% dochodów, jak wynika z obliczeń Kościoła Katolickiego – co istotne do dochodów tych nie wlicza dochodów katechetów z racji wykonywanej pracy¹⁵). Dokładne kwoty uzyskiwane w ten sposób są na chwilę obecną niemożliwe do oszacowania przez organy państwowe. Pewne obliczenia w tej mierze przeprowadzają niektóre kościoły lub poszczególne parafie, ale z reguły nawet centralne organy kościołów nie mają w obecnym stanie prawnym instrumentów prawnych niezbędnych do wykazania rzeczywistych dochodów i muszą się w tej mierze opierać na sprawozdawczości poszczególnych kapłanów w każdej z parafii. Skoro bowiem podatek osób duchownych jest niezależny od uzyskiwanego dochodu a dochód osób prawnych nie jest opodatkowanych w zakresie działalności niegospodarczej, to nie ma podstaw prawnych do egzekwowania od kościołów prowadzenia księgowości i sprawozdawczości w zakresie dochodów uzyskiwanych w tym zakresie.

Jednocześnie ta właśnie niemożność ustalenia rzeczywistych dochodów jest jednym z powodów ustalenia ryczałtu jako podstawowego sposobu opodatkowania. Oczywiście prawnie jest możliwe zobligowanie kościołów do prowadzenia

¹² Ofiary za udzielanie sakramentów i innych usług religijnych, w szczególności takich jak udzielanie chrztów, ślubów, pogrzebów

¹³ Należy przez to rozumieć dobrowolne ofiary składane przez wiernych podczas wizyty duszpasterskiej duchownego.

¹⁴ Należy przez to rozumieć dobrowolne ofiary składane przez wiernych podczas uczestnictwa w liturgii mszy.

¹⁵ Finanse Kościoła katolickiego w Polsce (analiza) na stronie www.ekai.pl

szczególnej sprawozdawczości i dokumentowania wysokości otrzymanych dochodów, jednak z powodów historyczno-społecznych byłoby to niezwykle trudne. Trudno bowiem na tą chwilę wyobrazić sobie np. wpłacanie ofiar na tzw. tacę za potwierdzeniem z kasy fiskalnej.

Trzeba jednak zaznaczyć, że obiektywne problemy faktyczne nie są jedynymi powodami, dla których utrzymany pozostaje tak określony przedmiot opodatkowania. Działania kolejnych władz państwowych przejawiające się np. podpisaniem konkordatu, uchwaleniem ustaw regulujących stosunek państwa do poszczególnych kościołów czy finansowanie religii w szkołach pokazuje jednoznacznie, że władze państwowe uważają działalność misyjną kościołów za pewnego rodzaju wartość dodaną, którą należy wspierać, ustanowienie zatem zasad podatkowych pozwalających na tradycyjne i nieewidencjonowane gromadzenie środków finansowych jest wyrazem pewnego wsparcia działalności kościołów.

Trzeba przy tym zaznaczyć, że do opodatkowania podatkiem ryczałtowym nie jest de facto wymagane otrzymanie jakiegokolwiek dochodu z opłat wymienionych w ustawie, ale wystarczy sama możliwość otrzymywania takich dochodów. Jeżeli więc nawet w danym kwartale kapłani nie otrzymają żadnej opłaty ani ofiary, to nie zwalnia ich to z obowiązku zapłacenia podatku ryczałtowego. Kwestia ta była zresztą przedmiotem sporów sądowych, np. w zakresie opodatkowania nieosiągających faktycznych dochodów przełożonych domów duchownych. Orzecznictwo wskazuje, że wystarczy zaliczenie danej osoby do kręgu podmiotów wymienionych w ustawie, aby uznać ich za podatników – nie ma zatem znaczenia faktyczne otrzymywanie dochodu¹⁶.

Istotną kwestią wpływającą na wysokość opodatkowania jest obniżenie ryczałtu o kwotę składki na ubezpieczenie zdrowotne, opłaconej zgodnie z przepisami o świadczeniach opieki zdrowotnej finansowanych ze środków publicznych bezpośrednio przez osobę duchowną w kwartale, za jaki uiszczany jest ryczałt, o ile składka ta nie została odliczona od podatku dochodowego. Kwota składki na ubezpieczenie zdrowotne, o którą zmniejsza się stawkę ryczałtu od przychodów osób duchownych, nie może przekroczyć 7,75% podstawy wymiaru tej składki, określonej w odrębnych przepisach a jej wysokość ustala się na podstawie dokumentów stwierdzających ich poniesienie.

Osoby duchowne kierujące jednostkami kościelnymi posiadającymi samodzielną administrację w wydzielonej części parafii (wikariaty eksponowane, kucacje, lokacje itd.) opłacają ryczałt według stawek dla proboszcza, właściwych dla liczby mieszkańców tej części parafii. Proboszcz parafii opłaca w takim przypadku ryczałt według stawki odpowiadającej liczbie mieszkańców, zmniejszonej o liczbę mieszkańców wydzielonej części parafii.

Rektorzy i inne osoby duchowne kierujące jednostkami kościelnymi posiadającymi samodzielną administrację bez wydzielonej części parafii opłacają ryczałt

¹⁶ Wyrok Wojewódzkiego Sądu Administracyjnego siedziba w Opolu z dnia 6 listopada 2013 r. I SA/Op 531/13

według stawek dla wikariuszy, dla parafii o liczbie mieszkańców powyżej 1000 do 3000, w zależności od siedziby kierowanej jednostki lub miejsca zatrudnienia.

Osoby duchowne niepełniące funkcji proboszczów, wikariuszy i rektorów, które osiągają przychody wymienione w art. 42 ust. 1 z misji, rekolekcji oraz innych posług religijnych, jeżeli zawiadomią naczelnika urzędu skarbowego o osiągnięciu takich przychodów, opłacają ryczałt według stawek dla wikariuszy dla parafii o liczbie mieszkańców powyżej 1000 do 3000, w zależności od miejsca zamieszkania.

3. OPODATKOWANIE WYŻSZYCH DUCHOWNYCH

W dyskusji na temat opodatkowania osób duchownych podnosi się często dwie kwestie – po pierwsze wyłączenie z opodatkowania wyższych duchownych, po drugie niską wysokość ryczałtu, która powoduje, że opodatkowanie dochodów kościołów wydaje się iluzoryczne.

Odnosząc się do pierwszej kwestii, rzeczywiście ustawa wymienia jako podatników przede wszystkim wikarych i proboszczów oraz ich odpowiedników w innych kościołach, a także osoby duchowne kierujące jednostkami kościelnymi posiadającymi samodzielną administrację w wydzielonej części parafii, rektorów i inne osoby duchowne kierujące jednostkami kościelnymi posiadającymi samodzielną administrację bez wydzielonej części parafii oraz osoby duchowne niepełniące funkcji proboszczów, wikariuszy i rektorów, które osiągają przychody w związku z pełnionymi funkcjami o charakterze duszpasterskim z misji, rekolekcji oraz innych posług religijnych. W żadnej z wymienionych grup nie znajdują się wyżsi duchowni, jak np. biskupi i arcybiskupi. Powoduje to faktyczne zwolnienie z opodatkowania wyższych, a więc lepiej zarabiających duchownych. Trzeba tu jednak zaznaczyć, że ratio legis takiego sposobu opodatkowania osób duchownych było opodatkowanie środków finansowych wpływających do danego kościoła, natomiast ponieważ wyżsi duchowni zazwyczaj nie wykonują funkcji wiążących się bezpośrednio z osiąganiem dochodu, to ich wynagrodzenia z reguły pochodzą ze środków zgromadzonych wcześniej przez dany kościół. Zazwyczaj więc to proboszcz i wikary jako duchowni mający bezpośredni kontakt z wiernymi i bezpośrednio odbierający wpłaty płacą od tak uzyskanego dochodu podatek ryczałtowy a następnie uiszczają wewnętrzną składkę na rzecz struktur kościoła. Dopiero z tych środków wypłacane jest wynagrodzenie wyższemu duchownemu, stanowi więc to przepływy wewnętrzkościelne środków finansowych, które nie są opodatkowywane przez państwo. Opodatkowanie bowiem środków finansowych zebranych ze składek proboszczów i wikarych (co stanowi de facto wewnątrzkościelne opodatkowanie) doprowadziłoby do dwukrotnego opodatkowania tego samego dochodu. Oczywiście w praktyce może dojść do uzyskania bezpośredniego dochodu przez wyższego duchownego, ale raczej w formie wyjątku aniżeli zasady (często odbędzie się to kosztem opodatkowanego proboszcza, np. w przypadku

koncelebracji). Podsumowując, o ile przyjętym rozwiązaniom można zarzucić pewną niesprawiedliwość w zakresie opodatkowania poszczególnych duchownych, o tyle jeżeli celem ustawodawcy było opodatkowanie dochodów wpływających do danego kościoła a opodatkowanie poszczególnych duchownych było jedynie narzędziem ku temu, to przyjęta koncepcja wydaje się słuszna i uzasadniona.

4. WYSOKOŚĆ RYCZAŁTU

Drugą często podnoszoną kwestią jest wysokość płaconego ryczałtu. Wysokość ta jest z góry ustalona i wyszczególniona w tabelach stanowiących załącznik do ustawy. Wikary płaci w zależności od liczebności swojej parafii oraz liczebności gminy, w której położona jest parafia stawkę od 137 zł (w parafii do tysiąca mieszkańców znajdującej się w gminie lub mieście liczącym do 5000 mieszkańców) do 531 zł (w parafii powyżej 10000 mieszkańców znajdującej się w mieście powyżej 50000 mieszkańców) na kwartał. Proboszcz w zależności od liczebności swojej parafii płaci od 458 zł (w parafii liczącej do tysiąca mieszkańców) do 1648 zł (w parafii liczącej powyżej 20000 mieszkańców) na kwartał¹⁷. Wikary zapłaci więc rocznie od 548 zł do 2124 zł podatku a proboszcz od 1832 zł do 6592 zł. Ostateczna suma opłacanego podatku jest więc rzeczywiście stosunkowo niska, w większości przypadków nie jest jednak symboliczna. Trudno ocenić na ile stawki oddają rzeczywiste dochody osób duchownych a to ze względu na to, że państwo nie jest w posiadaniu weryfikowalnych informacji o rzeczywistych dochodach duchownych. Trzeba jednak znowu spojrzeć na ustawę systemowo. Ustawa z 1998 r. ustanawiała stawki ryczałtu dla osób duchownych, jednak od tego czasu była kilkakrotnie nowelizowana. Początkowo stawka dla wikarego wynosiła od 83 zł (w parafii do tysiąca mieszkańców znajdującej się w gminie lub mieście liczącym do 5000 mieszkańców) do 299 zł (w parafii powyżej 10000 mieszkańców znajdującej się w mieście powyżej 50000 mieszkańców) na kwartał, natomiast dla proboszcza od 257 zł (w parafii liczącej do tysiąca mieszkańców) do 911 zł (w parafii liczącej powyżej 20000 mieszkańców) na kwartał¹⁸. Jak łatwo policzyć stawki te przez ponad 20 lat wzrosły mniej niż dwukrotnie, natomiast w tym czasie płaca minimalna w Polsce wzrosła od 500 zł do 2600 zł¹⁹ miesięcznie a średnia zarobków z 1239,49 zł do 5167,47 zł²⁰. Płace wzrosły zatem więcej czterokrotnie (a stawka minimalna nawet pięciokrotnie). Oznacza to, że de facto poprzez niską waloryzację stawek ryczałtu, faktyczny ciężar podatkowy osób duchownych zmniejszył się o połowę. Wydaje się, że to właśnie pierwotne stawki stanowiły właściwy zamiar ustawodawcy w zakresie obciążenia osób duchownych

¹⁷ Ustawa z dnia 20 listopada 1998 r. o zryczałtowanym podatku dochodowym od niektórych przychodów osiągniętych przez osoby fizyczne (Dz.U. 2021 poz. 1993) – załącznik 5 i 6 w aktualnym brzmieniu

¹⁸ Ustawa z dnia 20 listopada 1998 r. o zryczałtowanym podatku dochodowym od niektórych przychodów osiągniętych przez osoby fizyczne (Dz.U. 2021 poz. 1993) – załącznik 5 i 6 w brzmieniu z dnia ogłoszenia ustawy

¹⁹ Archiwum – Wynagrodzenie minimalne – PIT.pl

²⁰ <https://www.zus.pl/baza-wiedzy/skladki-wskazniki-odsetki-wskazniki/przecietne-wynagrodzenie-w-latach>

podatkiem. Zaznaczyć wobec tego należy, że ustawodawca bez podania żadnej przyczyny poprzez swoje działania i zaniechania zmniejszył o połowę pierwotne obciążenie podatkiem osób duchownych, które wydawało się bliższe realnym zarobkom niż obecne. Powstaje zatem pytanie, czy za takimi działaniami ustawodawcy mogą się kryć jakieś racje. Wydaje się, że może tak być, w tym celu należy jednak przeanalizować kolejne elementy podatku ryczałtowego.

5. UZALEŻNIENIE WYSOKOŚCI PODATKU OD LICZBY MIESZKAŃCÓW PARAFII

Jak zostało już wspomniane, wysokość ryczałtu jest zależna od liczby mieszkańców parafii. Istotne jest to, że ustawodawca uzależnia kwotę opłacanego ryczałtu od liczby wszystkich mieszkańców parafii a nie tylko osób wierzących lub praktykujących wiarę danego kościoła. Wysokość ryczałtu jest nie jest więc uzależniona od osób faktycznie wspierających finansowo dany kościół za pośrednictwem „tacy” lub iura stolae. Wprawdzie ustawodawca wprowadza możliwość obniżenia stawki ryczałtu, jeżeli liczba wyznawców na danym terenie stanowi mniejszość w ogólnej liczbie mieszkańców, jednak rozwiązanie to posiada istotny mankament.

Doprowadza to bowiem do sytuacji, w której osoba duchowna w parafii, gdzie jedynie 60% mieszkańców jest wiernymi danego kościoła płaci stawkę ryczałtu większą aniżeli osoba duchowna z mniej liczebnie parafii, ale za to z większym odsetkiem wiernym (np. 90%), ponieważ w obu przypadkach procent liczby wiernych jest większy niż 50%, więc dany kościół jest kościołem większościowym na danym terenie i osoby duchowne tego kościoła płacą z tego powodu 100% stawkę ryczałtu. Prowadzi to do sytuacji, gdzie duchowni z parafii dysponującej większą ilością wiernych, a więc i większymi możliwościami generowania dochodów opłacają podatek w niższej stawce aniżeli duchowni z niejednolitej wyznaniowo parafii. Stanowi to oczywistą niesprawiedliwość opodatkowania.

Obecnie jednak na pierwszy plan wysuwa się jednak inny problem, a mianowicie wciąż posuwająca się laicyzacja. Wprawdzie w dokumentacji kościołów nadal osoby wierne stanowią większość, jednak w rzeczywistości często osoby, które przyjęły pierwsze sakramenty są poczytywane przez kościoły za swoich wiernych, nawet jeżeli osoby te w dorosłym życiu zawsze uznawały siebie za niewierzące. Co więcej duży odsetek osób wierzących stanowią osoby niepraktykujące, które często nie odczuwają żadnych związków ze swoim macierzystym kościołem. Osoby takie, mimo że zgodnie z dokumentacją kościołów, a więc i pośrednio zgodnie z materiały ustawy, która zmniejszenie stawki uzależnia od złożenia odpowiedniego wniosku przez dany kościół, uzasadniony tym, że wierni nie stanowią już większości na terenie parafii, są uznawane za wiernych danego kościoła a w rzeczywistości w sposób znikomy albo zgoła w żaden sposób nie przyczyniają się do zwiększenia jego dochodów.

Wydaje się więc, że w związku z postępującą laicyzacją i nieprzystosowanym do niej systemem naliczania podatku zryczałtowanego, realne zmniejszanie ciężaru podatkowego poprzez zbyt wolną waloryzację świadczeń jest pewnym przystosowaniem systemu opodatkowania osób duchownych do stanu faktycznego, w którym dochody tych osób prawdopodobnie rzeczywiście znacznie się obniżyły.

6. PODATEK ZRYCZAŁTOWANY A COVID-19

Nie można nie poruszyć przy tej okazji kwestii wpływu pandemii na dochody osób duchownych. Uwarunkowania wirusa COVID-19 wymagają zachowania dużego dystansu społecznego i unikania gromadzenia się w większych grupach, zwłaszcza w pomieszczeniach zamkniętych. Pomimo żebrak jest regulacji nakazujących zamykanie kościołów, a i same władze kościołów z reguły na taki krok również się nie decydują, to obostrzenia związane z pandemią znacznie ograniczają ich działalność. W kościele przez znaczną część roku może przebywać tylko ograniczona liczba osób, kołęda w większości parafii została zawieszona lub ograniczona do najbardziej zdeterminowanych osób, liczba ceremonii religijnych spadła. Szczególnie bolesna dla finansów kościołów była pierwsza fala, kiedy na parę miesięcy msze odbywały się w gronie zaledwie kilkunastu-kilkudziesięciu osób. Obecnie sytuacja jest lepsza i w kościele dopuszczalne jest zajęcie połowy dostępnych miejsc. Jednak osoby zaszczepione mogą przebywać w nim bez ograniczeń²¹. Jednakże przez ostatnie dwa lata liczba osób obecnych na mszach spadła a co za tym spadła ilość osób dających ofiary na mszy. Przekłada się to na drastyczny spadek dochodów kościoła. W szczególności jest to widoczne, jeżeli mówimy o dochodach będących przedmiotem opodatkowania podatkiem ryczałtowym (w skład których nie wchodzi przecież wynagrodzenie za pracę dla katechetów lub dochody z działalności gospodarczej). Jak już zostało wspomniane owe 80% dochodów doznało ogromnego uszczerbku i dochody kościołów znacznie zmalały. Natomiast z samej natury podatku zryczałtowanego wynika, że stawka podatku jest niezależna od osiągniętego dochodu. W rzeczywistości, biorąc pod uwagę wcześniej wymienione czynniki ciężar podatkowy dla poszczególnej osoby duchownej jest dzisiaj najwyższy od momentu wejścia w życie ustawy o zryczałtowanym opodatkowaniu.

Wprawdzie osoba duchowna może zadeklarować zrezygnowanie z rozliczania się na zasadzie ryczałtu i rozliczać się na ogólnych zasadach na podstawie podatkowej księgi przychodów i rozchodów, jednak jak było wspomniane już wcześniej w praktyce jest to martwy przepis, gdyż trudno założyć, aby w przeciągu nawet paru miesięcy duchowni danego kościoła zaczęli całkowicie inaczej niż

²¹ Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 28 października 2021 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie ustanowienia określonych ograniczeń, nakazów i zakazów w związku z wystąpieniem stanu epidemii (Dz.U.2021.1967)

dotychczas prowadzić księgowość i rozliczenia tak, aby były zgodne z przepisami ustawy o podatku dochodowym.

7. RYCZAŁT A POLSKI ŁAD

Wprowadzane obecnie ustawy w ramach tzw. „Polskiego Ładu” mają wpływ również na opodatkowanie duchownych. Nowe regulacje zakładają bowiem wykreślenie zasad z art. 44 ustawy o zryczałtowanym podatku dochodowym od niektórych przychodów osiąganych przez osoby fizyczne, czyli możliwość odliczenia składek zdrowotnych. Realnie, podatek ryczałtowy może wzrosnąć o kwotę nawet o kilka tysięcy złotych rocznie – wedle Konferencji Episkopatu Polski jest to kwota 2500 zł rocznie. Powiększenie więc realnego zobowiązania podatkowego o taką kwotę byłoby zwiększeniem opodatkowania często o ponad 100%. W związku z tym Konferencja Episkopatu Polski zaproponowała trzy alternatywne rozwiązania:

- zmniejszenie podstawy obliczenia składki na ubezpieczenie zdrowotne przez osoby duchowne (proponuje się przyjęcie jako podstawy obliczenia tej składki kwoty specjalnego zasiłku opiekuńczego zamiast minimalnego wynagrodzenia z umowy o pracę),

- dofinansowanie kwoty składki na ubezpieczenie zdrowotne osoby duchownej z Funduszu Kościelnego (KEP zwraca uwagę, że z Funduszu Kościelnego są już dofinansowywane składki na ubezpieczenia społeczne osób duchownych),

- znaczące zmniejszenie stawek podatku od przychodów osób duchownych.

Nic jednak nie wskazuje na to, aby te postulaty były spełnione. Ministerstwo wskazuje, że Kościół i tak pozostanie bardziej uprzywilejowany niż np. rozliczający się w formie Karty Podatkowej, gdyż taka możliwość ma być całkowicie uchylona²².

Zapewne najbliższy rok pokaże czy któryś z postulatów zostanie finalnie uwzględniony oraz czy wprowadzone zmiany rzeczywiście w tak znaczny sposób podniosą opodatkowanie osób duchownych. Przy założeniu, że wyliczenia Konferencji Episkopatu Polski są prawidłowe, opodatkowanie wikariuszy w małych parafiach stanie się o wiele wyższe niż kiedykolwiek po 1989 r., natomiast dla proboszczy największych parafii wzrośnie o ok. 1/3 i realnie nadal będzie niższe niż w chwili uchwalenia ustawy.

8. PODSUMOWANIE

Podsumowując, o ile oczywiście nieprawdą jest, że osoby duchowne nie są opodatkowane, ani to, że opłacany przez nich podatek jest jedynie symboliczny, to zauważyć należy, że ustawa coraz bardziej odbiega od obecnego stanu rzeczywistego. Ustawodawca rzadko i w sposób niewystarczający waloryzuje stawki

²² K. Koślicki „Duchowni nie chcą Polskiego Ładu” na Prawo.pl, dostęp 31.10.2021 r.

podatku, a sama ustawa wydaje się bazować na stanie z lat 90-ych, kiedy kościoły a zwłaszcza Kościół Katolicki dysponował w porównaniu do reszty społeczeństwa znacznymi środkami finansowymi a zdecydowana większość Polaków deklarowała się jako wierząca i praktykująca. Nawet jeżeli uznamy, że zbyt powolne podnoszenie stawek jest zjawiskiem celowym, mającym na celu reagowanie na negatywne dla finansów kościołów tendencje, to właściwszym postępowaniem byłaby raczej nowelizacja lub całkowita zmiana ustawy. Dodatkowo pandemia pokazała, że system podatku zryczałtowanego jest całkowicie nieodporny na tego typu zdarzenia, które uderzają w ryczałtowy sposób opodatkowania.

De lege ferenda, po ponad 20 latach obowiązywania podatku zryczałtowanego dla osób duchownych należałoby zacząć rozważać powoli odchodzenie od tego typu rozwiązań na rzecz bardziej przystosowanych od obecnych czasów rozwiązań, mając jednak wciąż na uwadze konstytucyjne zasady wolności sumienia i równouprawnienia wszystkich kościołów i związków wyznaniowych.

Bibliografia

Akty ustawowe

Konkordat pomiędzy Stolicą Apostolską a Rzeczpospolitą Polską, podpisany w Rzymie dnia 10 lutego 1925 r. (Dz.U.25.72.501).

Dekret z 16 maja 1946 r. o postępowaniu podatkowym (Dz.U.46.27.74; 48.12. 94; 48.52.413)

Rozporządzenie Ministra Skarbu z 5 lipca 1949 r. o obowiązku prowadzenia ksiąg podatkowych przez duchownych (Dz.U.49.40.292)

Pismo Departamentu Podatków i Opłat Ministerstwa Finansów do wydziałów (oddziałów) finansowych Prezydiiów Rad Narodowych szczebla wojewódzkiego i powiatowego w sprawie opodatkowania duchownych Nr PO 7035/3/57 z dn. 5 czerwca 1957 r.

Ustawa z dnia 17 maja 1989 r. o gwarancjach wolności sumienia i wyznania (Dz.U. 2017 poz. 1153)

Ustawa z dnia 17 maja 1989 r. o stosunku Państwa do Kościoła Katolickiego w Rzeczypospolitej Polskiej (Dz.U. z 2019 r. poz. 1347)

Ustawa z dnia 15 lutego 1992 r. o podatku dochodowym od osób prawnych (Dz.U. 2020 poz. 1406 z późn. zm.)

Ustawa z dnia 20 listopada 1998 r. o zryczałtowanym podatku dochodowym od niektórych przychodów osiąganych przez osoby fizyczne (Dz.U. 2021 poz. 1993)

Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 28 października 2021 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie ustanowienia określonych ograniczeń, nakazów i zakazów w związku z wystąpieniem stanu epidemii (Dz.U.2021.1967)

Orzecznictwo sądowe

Wyrok Wojewódzkiego Sądu Administracyjnego siedziba w Opolu z dnia 6 listopada 2013 r. I SA/Op 531/13

Publikacje

Finanse Kościoła katolickiego w Polsce (analiza) na stronie www.ekai (dostęp 31.10.2021 r.)

Wynagrodzenie minimalne na stronie www.PIT.pl (dostęp 31.10.2021 r.)

Przeciętne wynagrodzenie na stronie www.zus.pl (dostęp 31.10.2021 r.)

K. Koślicki „Duchowni nie chcą Polskiego Ładu” na Prawo.pl (dostęp 31.10.2021 r.)

T. Stanisławski „Spór o zasady opodatkowania dochodów osób duchownych w 1949 r” w Studia z Prawa Wyznaniowego Tom III – 2001, Lublin

T. Stanisławski „Ewolucja ryczałtowego sposobu opodatkowania przychodów osób duchownych” w Studia z Prawa Wyznaniowego Tom II – 2001, Lublin

TAXATION OF CLERGY – DOES THE STRUCTURE OF THE LUMP SUM REQUIRE CHANGES?

Abstract. The article aims to present the principles of taxation of clergy in Poland and the problems that arise in connection with the structure of this taxation. The tax, although is valid from 1998, is relatively little known and its structure, despite the diagnosed problems, does not change. The period of the pandemic once again shows that the current system is not adapted to the current realities.

This dissertation presents the financial structure of the Church’s income and the method of its taxation, taking into account also the issue of changing the real tax burden on the church as a result of tax indexation in a way not equivalent to the increase in purchasing power. On the other hand, it also presents the reasons why the real income of the church is less than it was when the tax was introduced.

The article is intended as a stimulus to a discussion on the role and structure of taxation of clergy in the current legal and social environment.

Keywords: Tax, church, clergy, lump sum

Mgr Marek Dębowczyk

Doktorant, Wydział Prawa i Administracji, Uniwersytet Warszawski

OPODATKOWANIE PODATKAMI DOCHODOWYMI ODSZKODOWAŃ I ŚWIADCZEŃ Z TYTUŁU UMOWY UBEZPIECZENIA

Streszczenie. W artykule przedstawiono zasady opodatkowania podatkiem dochodowym przychodów z tytułu otrzymania przez podatnika odszkodowania od ubezpieczyciela. Odszkodowanie takie, co do zasady, stanowi przychód podatnika. Czasem jednak przychód taki jest zwolniony z opodatkowania. Istotny wpływ na kształt obowiązku podatkowego ciążącego na podatniku ma fakt prowadzenia przez owego podatnika działalności gospodarczej.

Słowa kluczowe: Podatek dochodowy od osób fizycznych, podatek dochodowy od osób prawnych, odszkodowanie, działalność gospodarcza

1. WSTĘP

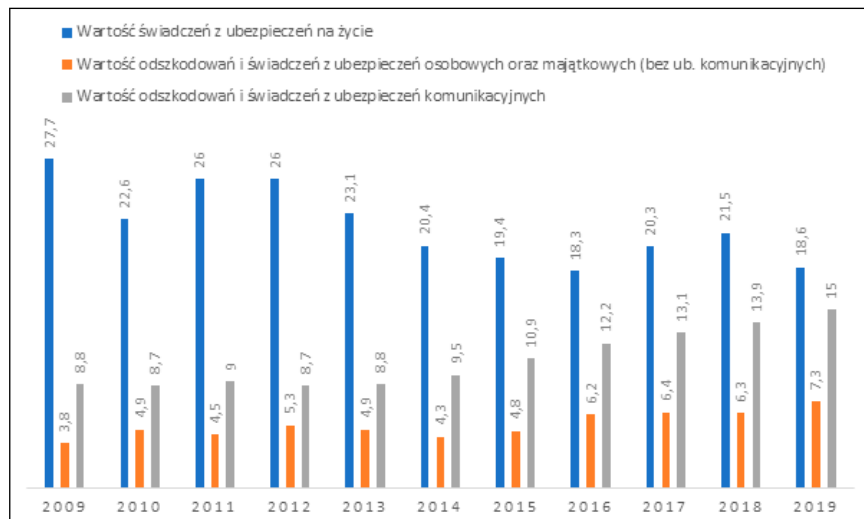
Niniejsze opracowanie dotyczy opodatkowania niektórych odszkodowań i świadczeń otrzymywanych z tytułu ubezpieczeń gospodarczych. Nie dotyczy świadczeń z ubezpieczeń społecznych, świadczeń otrzymywanych z tytułu ubezpieczeń zdrowotnych, świadczeń emerytalnych otrzymywanych z tytułu członkostwa w OFE oraz posiadania IKE lub udziału w PPK.

Większość dorosłych Polaków jest stroną umowy ubezpieczenia na życie lub ubezpieczenia majątkowego. Istotą stosunku ubezpieczeniowego jest obowiązek zapłaty odszkodowania lub świadczenia w przypadku zaistnienia zdarzenia określonego w umowie ubezpieczenia. Owo zdarzenie dotyczyć może majątku, a także zdrowia lub życia osoby ubezpieczonej. Gwarantem odpowiedzialności odszkodowawczej za wystąpienie skutków takich zdarzeń są zakłady ubezpieczeń określone również ubezpieczycielami. Składki gromadzone przez ubezpieczycieli są dla nich najważniejszym źródłem przychodów. Odszkodowania i świadczenia zaś są u ubezpieczycieli najistotniejszymi kosztami uzyskania przychodów. Wydatki ubezpieczycieli na odszkodowania i świadczenia w 2019 r. osiągnęły wartość prawie 41 mld zł. W poprzednich latach sięgały odpowiednio:

- w 2015 r. 35,1 mld zł,
- w 2016 r. 36,7 mld zł,

- w 2017 r. 39,8 mld zł,
- w 2018 r. 41,7 mld zł.

Rysunek 1. Wartość odszkodowań i świadczeń wypłaconych w latach 2009-2019. Opracowanie własne na podstawie raportu: PIU, Ubezpieczenia w liczbach 2019. Rynek ubezpieczeń w Polsce²³

Kwoty otrzymane z tytułu umów ubezpieczeń gospodarczych mogą w ujęciu prawopodatkowym stanowić przychód poszkodowanych, ubezpieczonych lub uposażonych i podlegać opodatkowaniu na podstawie ustawy o podatku dochodowym od osób fizycznych, bądź na podstawie ustawy o podatku dochodowym od osób prawnych.

2. DEFINICJA ODSZKODOWANIA ORAZ ŚWIADCZENIA

Pojęcie umowy ubezpieczenia gospodarczego reguluje obecnie ustawa z 23 kwietnia 1964 r. Kodeks cywilny (t.j. Dz.U. z 2020 r. poz. 1740).²⁴ W kodeksie (kc) umowa ta została uregulowana w Księdze III zatytułowanej „Zobowiązania” w Tytule XXVII. Tytuł składa się z trzech Działów i obejmuje artykuły od 805 do 834.

Zgodnie z art. 805 kc „Przez umowę ubezpieczenia ubezpieczyciel zobowiązuje się, w zakresie działalności swego przedsiębiorstwa, spełnić określone świadczenie w razie zajścia przewidzianego w umowie wypadku, a ubezpieczający zobowiązuje się zapłacić składkę. Świadczenie ubezpieczyciela polega w szczególności na zapłacie:

²³ <https://piu.org.pl/wp-content/uploads/2020/04/ubezpieczenia-w-liczbach-2019.pdf>,

²⁴ <http://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU19640160093/U/D19640093Lj.pdf>

- w przypadku ubezpieczenia majątkowego – określonego odszkodowania za szkodę powstałą wskutek przewidzianego w umowie wypadku,
- w przypadku ubezpieczenia osobowego – umówionej sumy pieniężnej, renty lub innego świadczenia w razie zajścia przewidzianego w umowie wypadku w życiu osoby ubezpieczonej.”

Podział, który wprowadza Kodeks cywilny reguluje ubezpieczenia majątkowe, w skład których wchodzi ubezpieczenia odpowiedzialności cywilnej oraz osobowe, w skład których wchodzi ubezpieczenia na życie. Poszczególne typy umów ubezpieczeń zawarto w art. 821, 822 i 829 kc. W art. 821 kc. ujęto definicję ubezpieczeń majątkowych, w art. 822 umowy ubezpieczenia odpowiedzialności cywilnej, a w art. 829 umowy ubezpieczenia osobowego.

Pojęcie odszkodowania ściśle wiąże się z pojęciem szkody, czyli poniesionego wbrew woli poszkodowanego uszczerbku w jego dobrach lub interesach prawnie chronionych. W przypadku, gdy zdarzeniem objętym ochroną ubezpieczeniową na podstawie umowy ubezpieczenia jest wypadek, w wyniku którego nastąpiła szkoda zakład ubezpieczeń wypłaca poszkodowanemu odszkodowanie. Szkody mogą dotyczyć:

- majątku poszkodowanego (ubezpieczonego),
- uszczerbku o charakterze niemajątkowym.

Zgodnie z treścią art. 363 kc, który określa sposób naprawienia szkody odszkodowanie z tytułu umowy ubezpieczenia jest świadczeniem pieniężnym. W myśl bowiem tego artykułu „ (...) gdyby przywrócenie stanu poprzedniego było niemożliwe albo gdyby pociągało za sobą dla zobowiązanego nadmierne trudności lub koszty, roszczenie poszkodowanego ogranicza się do świadczenia w pieniądzu.” Ponadto zgodnie art. 358¹ § 1 kc „Jeżeli przedmiotem zobowiązania od chwili jego powstania jest suma pieniężna, spełnienie świadczenia następuje przez zapłatę sumy nominalnej, chyba że przepisy szczególne stanowią inaczej.” Zgodnie z definicją pojęcia świadczenia pieniężnego jego „Istota (...) polega na transferze z majątku dłużnika do majątku wierzyciela określonej wartości dającej wyrazić się w sumie pieniężnej.”²⁵

Również świadczenia z tytułu umów ubezpieczeń osobowych mają co do zasady charakter pieniężny. W ubezpieczeniach na życie ubezpieczyciel, w przypadku zajścia określonego zdarzenia w życiu ubezpieczonego, spełnia określone w umowie ubezpieczenia świadczenie pieniężne.

3. CZY KWOTY OTRZYMANE Z TYTUŁU UMÓW UBEZPIECZEŃ STANOWIĄ PRZYCHODY?

W myśl wspomnianych wcześniej artykułów kc wypłata odszkodowania lub świadczenia polega na wypłacie poszkodowanemu lub ubezpieczonemu pieniędzy. Stanowią one na podstawie art. 11 ust. 1 ustawy o podatku dochodowym od osób

²⁵ <http://www.openlaw.com.pl/wikka.php?wakka=SwiadczeniePieniezne>,

fizycznych²⁶ (t.j. Dz.U. 2021 poz. 1128) przychód owego poszkodowanego (ubezpieczonego). Zgodnie bowiem z treścią tego artykułu: „Przychodami (...) są otrzymane lub postawione do dyspozycji podatnika w roku kalendarzowym pieniądze (...)”.

Również odszkodowania otrzymywane przez osoby prawne, gdy poniosły one szkodę i były ubezpieczone stanowią dla nich otrzymane pieniądze, czyli w ujęciu prawopodatkowym ich przychód. Kwestię tą reguluje art. 12 ust. 1 pkt 1 ustawy o podatku dochodowym od osób prawnych.²⁷ Zgodnie z jego treścią „Przychodami (...) są w szczególności otrzymane pieniądze (...)”.

Data powstania przychodu zarówno w przypadku otrzymujących odszkodowania i świadczenia osób fizycznych prowadzących działalność gospodarczą, jak i otrzymujących odszkodowania osób prawnych jest dzień otrzymania odszkodowania lub świadczenia. Na podstawie bowiem:

- art 14 ust 1i ustawy o podatku dochodowym od osób fizycznych „W przypadku otrzymania przychodu z działalności gospodarczej (...) za datę powstania przychodu uznaje się dzień otrzymania zapłaty”,
- art 12 ust 3e ustawy o podatku dochodowym od osób prawnych w przypadku otrzymania przychodu z działalności gospodarczej lub działów specjalnych produkcji rolnej „ (...) za datę powstania przychodu uznaje się dzień otrzymania zapłaty”.

4. CZY I JAK OPODATKOWANE SĄ PRZYCHODY (DOCHODY) OSÓB FIZYCZNYCH Z TYTUŁU OTRZYMANIA ODSZKODOWANIA LUB ŚWIADCZENIA?

Środki otrzymywane jako odszkodowania lub świadczenia przez ubezpieczone lub poszkodowane podmioty w ujęciu prawopodatkowym są ich przychodami. Otrzymujący odszkodowania lub świadczenia w przypadku istnienia obowiązku podatkowego są zaś podatnikami.

Na zakres obowiązku podatkowego z tytułu otrzymania odszkodowania lub świadczenia z umowy ubezpieczenia ostatecznie wpływa treść art. 21 ust. 1 pkt 4 ustawy o PIT, będący częścią Rozdziału 3, poświęconego zwolnieniom przedmiotowym. Zgodnie z treścią tego artykułu „Wolne od podatku dochodowego są kwoty otrzymane z tytułu ubezpieczeń majątkowych i osobowych (...)”. Oznacza to, że odszkodowania i świadczenia otrzymywane przez osoby fizyczne są, poza wyjątkami wskazanymi w ustawie, zwolnione z podatku dochodowego od osób fizycznych. Wyjątki te obejmują:

- odszkodowania za szkody dotyczące składników majątku związanych z prowadzoną działalnością gospodarczą lub prowadzeniem działów specjal-

²⁶ <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU19910800350/U/D19910350Lj.pdf>,

²⁷ <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU19920210086/U/D19920086Lj.pdf>

nych produkcji rolnej, z których dochody są opodatkowane zgodnie z art. 27 ust. 1 lub art. 30c,

- dochody, o których mowa w art. 24 ust. 15 i 15a, czyli dochód uzyskany z umów ubezpieczeń z funduszem kapitałowym oraz dochód z umów ubezpieczeń na życie i dożycie z funduszem kapitałowym.

Należy zaznaczyć, że odszkodowania za szkody w składnikach majątku związanych z prowadzoną działalnością gospodarczą były w całości opodatkowane podatkiem PIT do 31 grudnia 2018 r. Od 1 stycznia 2019 r. ustawodawca zwolnił co do zasady odszkodowania otrzymane z tytułu szkód w składnikach majątku wprowadzonych do ewidencji środków trwałych z opodatkowania podatkiem dochodowym od osób fizycznych. Zwolnienie owo nastąpiło poprzez dodanie u ustawie art. 21 ust. 1 pkt 29b w brzmieniu: „Wolne od podatku dochodowego są (...) odszkodowania za szkody w środku trwałym, z wyłączeniem samochodu osobowego, w części wydatkowanej w roku podatkowym lub w roku bezpośrednio po nim następującym na remont tego środka trwałego albo na zakup lub na wytworzenie we własnym zakresie środka trwałego zaliczonego zgodnie z Klasyfikacją Środków Trwałych (KŚT) wydaną na podstawie odrębnych przepisów, zwaną dalej „Klasyfikacją”, do tego samego rodzaju co środek trwały, z którym związana była ta szkoda (...)”. Należy jednak zaznaczyć, że podatnik w myśl art. 23 ust. 1 pkt 45 nie może obecnie zaliczyć do kosztów uzyskania przychodów części wydatków na remont lub zakup środka trwałego sfinansowanej z otrzymanego odszkodowania.

Opodatkowaniu więc nadal podlegają kwoty otrzymane z tytułu:

- odszkodowań za szkody w środku trwałym, gdy nie zostały one przeznaczone na remont lub wytworzenie środka trwałego,
- odszkodowań za szkody w składnikach majątku związanego z prowadzeniem działów specjalnych produkcji rolnej, gdy nie zostały one przeznaczone na remont lub wytworzenie środka trwałego,
- odszkodowań za szkodę w samochodzie osobowym związanym z prowadzoną działalnością gospodarczą lub prowadzeniem działów specjalnych produkcji rolnej nawet wówczas, gdy odszkodowanie zostało przeznaczone na remont samochodu.

W takich przypadkach podatnicy prowadzący pozarolniczą działalność gospodarczą, zgodnie z treścią art. 9a ust. 1 i 2 mogą wybrać sposób opodatkowania osiągniętych przychodów w tym również przychodu z tytułu otrzymania odszkodowania. Mogą zdecydować o tym, że ich przychody będą opodatkowane na zasadach określonych:

- w art. 27 ust. 1. Zasady opodatkowania określone w tym artykule obowiązują, gdy podatnik nie dokona wyboru zasad opodatkowania określonych w art. 30c,
- lub w art. 30c. Zgodnie z treścią tego przepisu „Podatnicy mogą wybrać sposób opodatkowania dochodów z pozarolniczej działalności gospodarczej

- na zasadach określonych w art. 30c. W tym przypadku są obowiązani do złożenia właściwemu naczelnikowi urzędu skarbowego pisemnego oświadczenia o wyborze tego sposobu opodatkowania do 20. dnia miesiąca następującego po miesiącu, w którym został osiągnięty pierwszy przychód z tego tytułu w roku podatkowym, albo do końca roku podatkowego, jeżeli pierwszy taki przychód został osiągnięty w grudniu tego roku podatkowego.”
- w ustawie o zryczałtowanym podatku dochodowym od niektórych przychodów osiąganych przez osoby fizyczne (t.j. Dz.U. z 2020 r. poz. 1905, 2123, 2320, z 2021 r. poz. 255.).²⁸ W ten sposób przychód z tytułu otrzymania odszkodowania lub świadczenia mogą rozliczyć podatnicy zryczałtowanego podatku dochodowego.

Zgodnie z art. 27 ust. 1 podatek oblicza się w oparciu o progi i stawki określone w zamieszczonej w ustawie tabeli. Należy jednak pamiętać, że podstawę obliczenia podatku tworzą wszystkie przychody z danego źródła przychodów pomniejszone o koszty uzyskania przychodów z tego źródła. Przychody z tytułu odszkodowań i świadczeń będą się więc sumowały z innymi przychodami osiągniętymi przez podatnika z pozarolniczej działalności gospodarczej.

Podstawa obliczenia podatku w złotych		Podatek wynosi	
Ponad	do		
	85 528	17%	Minus kwota zmniejszająca podatek
85 528		14 539 zł 76 gr + 32% nadwyżki ponad 85 528 zł	

W art. 27 ustawy określono również zasady ustalania kwoty zmniejszającej podatek.

Nieco inaczej podatek obliczany jest w przypadku, gdy podatnik zdecydował o tym, że przychody z pozarolniczej działalności gospodarczej lub z działów specjalnych produkcji rolnej będzie rozliczał na zasadach określonych w art. 30c ust. 1 ustawy o podatku dochodowym od osób prawnych. Wówczas podatek dochodowy od dochodów uzyskanych z pozarolniczej działalności gospodarczej lub działów specjalnych produkcji rolnej wynosi 19% podstawy obliczenia podatku. Oznacza to, że podatnicy zobowiązani do zapłaty podatku od dochodów z tytułu otrzymanych odszkodowań zapłacą 19% kwoty:

- otrzymanego odszkodowania za szkodę w środku trwałym, gdy nie zostało one przeznaczone na remont lub wytworzenie środka trwałego,
- odszkodowania za szkodę w samochodzie osobowym związanym z prowadzoną działalnością gospodarczą lub prowadzeniem działów specjalnych produkcji rolnej nawet wówczas, gdy odszkodowanie zostało przeznaczone na remont samochodu.

²⁸ <http://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU19981440930/U/D19980930Lj.pdf>

W przypadku, gdy osoba fizyczna jest podatnikiem zryczałtowanego podatku dochodowego, a więc rozlicza podatek dochodowy na zasadach określonych w ustawie o zryczałtowanym podatku dochodowym od niektórych przychodów osiąganych przez osoby fizyczne kwota odszkodowania stanowi jego przychód opodatkowany według właściwej dla przedsiębiorcy (osoby fizycznej) stawki ryczałtowej.

Należy również zaznaczyć, że opodatkowaniu podatkiem PIT odszkodowania otrzymanego z tytułu umowy ubezpieczenia odpowiedzialności cywilnej podlega jedynie kwota nadwyżki między wartością otrzymanego odszkodowania, a kosztem naprawy uszkodzonego składnika majątkowego (na podstawie art. 14 ust. 3 pkt 3a ustawy o podatku dochodowym od osób fizycznych). Taki sposób ustalania dochodu nie dotyczy jednak podatników rozliczających się w oparciu o ryczałt. U tzw. ryczałtowców podstawę obliczenia podatku będzie stanowiła cała kwota odszkodowania. Podatnik nie będzie mógł jej pomniejszyć o koszty naprawy składnika majątkowego.

Opodatkowaniu podatkiem PIT podlega również dochód z tytułu umów ubezpieczenia na życie z funduszem kapitałowym. Zgodnie z art. 24 ust. 15a ustawy o podatku dochodowym od osób fizycznych „Dochodem z tytułu inwestowania składki ubezpieczeniowej w związku z umową ubezpieczenia na życie lub dożycie, zawartą na podstawie odrębnych przepisów, w której świadczenie zakładu ubezpieczeń z tytułu dożycia jest: 1) ustalane na podstawie określonych indeksów lub innych wartości bazowych albo 2) równe składce ubezpieczeniowej powiększonej o określony w umowie ubezpieczenia wskaźnik – jest różnica między wypłaconą kwotą świadczenia a składką wpłaconą do zakładu ubezpieczeń.”

Dochód z tytułu inwestowania składki ubezpieczeniowej w ubezpieczeniach na życie ustala się więc jako różnicę między sumą otrzymanego świadczenia, a sumą wpłaconych składek. Od dochodu (przychodu) tego zgodnie z art. 30a ust. 1 pkt 5a ustawy o podatku dochodowym od osób fizycznych pobiera się 19% zryczałtowany podatek dochodowy.

5. CZY I JAK OPODATKOWANE SĄ PRZYCHODY (DOCHODY) OSÓB PRAWNYCH Z TYTUŁU OTRZYMANIA ODSZKODOWANIA?

Odszkodowania otrzymywane przez osoby prawne jako przychody (i dochody) tych osób są opodatkowane podatkiem CIT. Do 31 grudnia 2018 r. ustawa o podatku dochodowym od osób prawnych nie przewidywała zwolnień analogicznych do tych, które funkcjonowały w przypadku podatku PIT. Takie rozwiązanie podyktowane było tym, że ewentualne straty majątkowe z tytułu szkód mogły być przez osoby prawne uwzględniane w formie amortyzacji środków trwałych jako koszty uzyskania przychodów.

1 stycznia 2019 r. ustawodawca dodał w art. 17 ust. 1 ustawy o podatku dochodowym od osób prawnych punkt 54a. Zgodnie z jego treścią „Wolne od podatku są (...) odszkodowania za szkody w środku trwałym, z wyłączeniem samochodu osobowego, w części wydatkowanej w roku podatkowym lub w roku bezpośrednio po nim następującym na remont tego środka trwałego albo na zakup lub na wytworzenie we własnym zakresie środka trwałego zaliczonego zgodnie z Klasyfikacją do tego samego rodzaju co środek trwały, z którym związana była taka szkoda, przy czym przepis art. 16 ust. 1 pkt 48 stosuje się odpowiednio”. Dodając punkt 54a ustawodawca ujedynolcił w pewnym zakresie zasady opodatkowania przychodów (dochodów) z tytułu otrzymanych odszkodowań przez osoby prawne i osoby fizyczne prowadzące działalność gospodarczą.

Odszkodowania stanowią dla osoby prawnej, która je otrzymuje, przychody ze źródeł innych niż zyski kapitałowe. Kwoty odszkodowań otrzymywanych przez osoby prawne są opodatkowane na zasadach ogólnych według stawki podatkowej właściwej dla danego podatnika (stawka 19% lub stawka 9% dla małych podatników).

6. PODSUMOWANIE

Podatek dochodowy od osób fizycznych			Zrzczaftowany podatek dochodowy	Podatek dochodowy od osób prawnych	
Podatnik PIT – osoba fizyczna nieprowadząca działalności gospodarczej	Podatnik PIT – osoba fizyczna prowadząca działalność gospodarczą	Podatnik PIT – osoba fizyczna prowadząca działalność w zakresie działów specjalnych produkcji rolnej	Podatnik zrzczaftowan. podatku od dochodów ewidencjonowanych – osoba fizyczna	Podatnik CIT = osoba prawna	Podatnik CIT – jednostka organizacyjna nie posiadająca osobowości prawnej, będąca podatnikiem podatku CIT
Odszkodowania i świadczenia są zwolnione z podatku	Odszkodowania i świadczenia są zwolnione z podatku z wyjątkiem przypadków określonych w ustawie o PIT	Odszkodowania i świadczenia są zwolnione z podatku z wyjątkiem przypadków określonych w ustawie o PIT	Odszkodowania i świadczenia są zwolnione z podatku z wyjątkiem przypadków określonych w ustawie o PIT (opodatkowane są przychody)	Odszkodowania są opodatkowane z wyjątkiem przypadków określonych w ustawie o CIT	Odszkodowania są opodatkowane z wyjątkiem przypadków określonych w ustawie o CIT

Podsumowując powyższe rozważania można zauważyć, że wprowadzane w systemie prawnopodatkowym zmiany legislacyjne następują w kierunku stopniowego ujedynolnienia zasad opodatkowania przychodów z tytułu otrzymywanych przez podatników prowadzących działalność gospodarczą odszkodowań. Ma więc miejsce proces, polegający na konsekwentnej unifikacji zasad opodatkowania odszkodowań otrzymywanych przez przedsiębiorców. Natomiast podatnicy, którzy działalności gospodarczej nie prowadzą, co do zasady, są zwolnieni z podatku. Ten

kierunek zmian jest właściwy oraz pożądany. Forma prawna przedsiębiorcy nie powinna wpływać na zakres obowiązku podatkowego. Byłoby to bowiem sprzeczne z zasadą równości opodatkowania.

Bibliografia

- <https://piu.org.pl/wp-content/uploads/2020/04/ubezpieczenia-w-liczbach-2019.pdf>;
- <http://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU19640160093/U/D19640093Lj.pdf>;
- <http://www.openlaw.com.pl/wikka.php?wakka=SwiadczeniePieniezne>;
- <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU19910800350/U/D19910350Lj.pdf>;
- <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU19920210086/U/D19920086Lj.pdf>;
- <http://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU19981440930/U/D19980930Lj.pdf>;
- W. Moczydłowska, „NSA: Odsetki od odszkodowania są objęte PIT”, <https://www.prawo.pl/podatki/odsetki-od-odszkodowania-nie-sa-zwolnione-z-pit-wyrok-nsa,498990.html/podatki/odsetki-od-odszkodowania-nie-sa-zwolnione-z-pit-wyrok-nsa,498990.html>;
- Wyrok Wojewódzkiego Sądu Administracyjnego w Gdańsku z dnia 29 grudnia 2016 r. I SA/Gd 1254/16; Opodatkowanie podatkiem dochodowym otrzymanego odszkodowania. <https://sip.lex.pl/orzeczenia-i-pisma-urzedowe/orzeczenia-sadow/i-sa-gd-1254-16-opodatkowanie-podatkiem-dochodowym-522298653>;
- Wyrok Wojewódzkiego Sądu Administracyjnego w Krakowie z dnia 26 stycznia 2018 r. I SA/Kr 1059/17; Zwolnienie od opodatkowania odszkodowania lub zadośćuczynienia. <https://sip.lex.pl/orzeczenia-i-pisma-urzedowe/orzeczenia-sadow/i-sa-kr-1059-17-zwolnienie-od-opodatkowania-522542648>;
- Pismo z dnia 13 stycznia 2021 r. Dyrektor Krajowej Informacji Skarbowej 0111-KDIB1-1.4010.466.2020.2.AW; Odszkodowanie uzyskane od ubezpieczyciela jako przychód podatkowy. <https://sip.lex.pl/orzeczenia-i-pisma-urzedowe/pisma-urzedowe/0111-kdi-b1-1-4010-466-2020-2-aw-odszkodowanie-uzyskane-od-185121958>.

TAXATION WITH INCOME TAXES ON COMPENSATIONS AND BENEFITS RECEIVED UNDER INSURANCE CONTRACTS

Summary. The article presents the principles of taxation with income tax of revenues from the taxpayer's receipt of compensation from the insurer. Such compensation, as a rule, constitutes the taxpayer's income. Sometimes, however, such income is exempt from taxation. The fact that that taxpayer conducts business activity has a significant impact on the shape of the tax obligation imposed on the taxpayer.

Keywords: Personal income tax, corporate income tax, compensation, business activity

Dr Mateusz Tchórzewski

Katedra Prawa Finansowego i Ekonomii, WPiA UKSW
ORCID 0000-0003-2189-1175

PREFERENCYJNE OPODATKOWANIE DOCHODÓW OSÓB FIZYCZNYCH Z PRAW WŁASNOŚCI INTELEKTUALNEJ W PRAWIE POLSKIM NA TLE PORÓWNAWCZYM

Streszczenie. Praca poświęcona jest preferencyjnemu opodatkowaniu dochodów osób fizycznych z praw własności intelektualnej w kontekście treści przepisów art. 30ca-30cb ustawy o podatku dochodowym od osób fizycznych (IP Box). W opracowaniu poddano w szczególności analizie treść i kontekst wyżej wymienionych regulacji oraz wybrane problemy interpretacyjne a także praktyczne zidentyfikowane w orzecznictwie sądów administracyjnych. Badane kwestie zostały zestawione z odpowiednimi regulacjami prawa francuskiego. Uwzględniono także poziom odpowiednich stawek podatkowych obowiązujących w innych wybranych prawodawstwach obcych.

Słowa kluczowe: podatek dochodowy od osób fizycznych, IP Box, preferencje podatkowe, opodatkowanie dochodów z praw własności intelektualnej.

1. UWAGI WPROWADZAJĄCE

Coraz to szybszy postęp techniczny¹ w zakresie cyfryzacji i ściśle z nią związanej automatyzacji wiąże się z głębokimi przekształceniami działalności człowieka (w tym procesów gospodarczych) w skali krajowej i globalnej. Żadne państwo nie może pozwolić sobie na pozostanie w tyle za wyżej wymienionymi przekształceniami, grozi to bowiem bardzo poważnymi, długofalowymi i negatywnymi konsekwencjami o charakterze gospodarczym, społecznym a także politycznym². Można tu zaobserwować pewną prawidłowość zgodnie z którą pewne

¹ Warto w tym miejscu sprecyzować znaczenia terminów: technologia i technika na potrzeby niniejszego opracowania. W języku polskim różnica między słowami: technika i technologia polegać ma na tym, że technika wiąże się z tym jak coś się wytwarza a technologia odnosi się do parametrów pracy danych narzędzi lub procesów. Zob. Z. ŁUCKI, *Proszę... nie mówmy „technologia” na technikę!*, https://www.uci.agh.edu.pl/bip/63/11_63.htm (dostęp: 01.07.2021 r.).

² Państwa pozostając w tyle w zakresie przyswajania najbardziej efektywnych rozwiązań prawnych oraz, w szczególności, technicznych stawały się ofiarami mniej lub bardziej brutalnych agresji. Wyrazistym przykładem są Chiny, które w trakcie tak zwanego stulecia upokorzeń padły ofiarą między innymi wyzysku ekonomicznego ze strony Wielkiej Brytanii oraz tragicznej w skutkach inwazji dokonanej przez zmodernizowaną Japonię.

przełomowe postępy w sferze techniki mogą zachodzić w bardziej spontaniczny sposób w jednym miejscu, podczas gdy ich wprowadzanie w innych miejscach może wymagać realizacji przez władzę publiczną świadomej polityki³.

Współcześnie prawo podatkowe jest często wykorzystywane jako narzędzie kształtowania rzeczywistości ekonomicznej i społecznej. Ta rola prawa podatkowego wydaje się być szczególnie wyraźną w kontekście preferencji podatkowych zmierzających do stymulacji określonych, pożądanych przez ustawodawcę, działań podatników.

Przez preferencje podatkowe należy rozumieć wspieranie określonych grup podatników lub określonych działalności drogą nie dokonywania transferów z budżetu państwa, ale poprzez redukcję lub zmniejszenie obciążenia podatkowego. Trzeba tu zaznaczyć, że preferencję podatkową można rozpatrywać jako substytut bezpośredniego wydatku budżetowego⁴. Wsparcie to ma doprowadzić do pożądanych przez ustawodawcę skutków. Skutki te można podzielić na skutki o charakterze społecznym i gospodarczym. Jeśli chodzi o skutki gospodarcze podlegają one dalszemu podziałowi na skutki o charakterze ilościowym i jakościowym. Te pierwsze wiążą się z dążeniem do wzmacniania wzrostu gospodarczego poprzez stymulowanie popytu, jednak bez nacisku kładzionego na długofalowe kształtowanie danej gospodarki. Drugie wiążą się z dążeniem do długofalowego kształtowania gospodarki między innymi poprzez wspieranie postępu technicznego.

Warto dodać, że współcześnie automatyzacja w sposób bezprecedensowy dotyka nie tylko czynności fizycznych, ale także sfer związanych dotąd nieodzownie z pracą intelektualną człowieka⁵. Zdaniem autora przedmiot tego opracowania powinien być rozpatrywany przede wszystkim w kontekście wyżej wymienionych czynników.

Wymaga tu wskazania także sformułowana w doktrynie przedmiotu krytyka pozafiskalnych funkcji podatków. Jak wiadomo rozróżnia się pomiędzy funkcją fiskalną i funkcją pozafiskalną. Funkcję fiskalną rozumie się tu jako dostarczanie władzy publicznej niezbędnych dochodów budżetowych, w perspektywie okresu co najmniej kilkuletniego. Pozafiskalne funkcje podatków w racjonalnym modelu prawa podatkowego powinny nie występować, występować w sposób niezamierzony bądź wynikać z konieczności zachowania pokoju społecznego⁶. Mimo tej krytycznej oceny funkcji pozafiskalnych podatków wydaje się, że szerokie uwzględnianie tych funkcji w treści przepisów prawa podatkowego jest rzeczywistością, która nie ulegnie znaczącym zmianom w dającej się przewidzieć przyszłości. W

³ Charakterystycznym przykładem tego rodzaju sytuacji była gwałtowna transformacja gospodarki i społeczeństwa japońskiego w okresie Meiji.

⁴ A. Wyszowski, *Preferencje podatkowe w ramach podatków dochodowych*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego”, 2012, nr 52, s. 203 i nast.

⁵ Jako przykład można tu podać podejmowane w rosnącym zakresie przez algorytmy decyzje w dotyczące transakcji giełdowych, zob. *The stockmarket is now run by computers, algorithms and passive managers*, „The Economist”, 2019, październik, <https://www.economist.com/briefing/2019/10/05/the-stockmarket-is-now-run-by-computers-algorithms-and-passive-managers> (dostęp: 01.07.2021 r.).

⁶ W. Modzelewski (red.), *Wstęp do nauki polskiego prawa podatkowego*, Warszawa 2010, s. 25.

kontekście przedmiotowych rozważań wynika to w szczególności ze specyficznej konkurencji podatkowej mającej charakter międzynarodowy⁷.

2. PREFERENCYJNE OPODATKOWANIE DOCHODÓW OSÓB FIZYCZNYCH Z PRAW WŁASNOŚCI INTELEKTUALNEJ NA GRUNCIE USTAWY O PODATKU DOCHODOWYM OD OSÓB FIZYCZNYCH

Przedmiotowe rozwiązanie zostało wprowadzone do polskiego ustawodawstwa ustawą z dnia 23 października 2018 r. o zmianie ustawy o podatku dochodowym od osób fizycznych, ustawy o podatku dochodowym od osób prawnych, ustawy – Ordynacja podatkowa oraz niektórych innych ustaw⁸. Intencje ustawodawcy wpisują się tu wprost w kwestie zarysowane we wstępie do tego opracowania. Zgodnie z uzasadnieniem do projektu wyżej wymienionego aktu normatywnego⁹ do głównych celów zachęty podatkowej dla przedsiębiorców, którzy uzyskują dochody z komercjalizacji wytworzonych lub rozwiniętych przez nich praw własności intelektualnej (tzw. *Innovation Box*) należały:

- zwiększenie atrakcyjności prowadzenia w Polsce działalności badawczo-rozwojowej przez polskie i zagraniczne przedsiębiorstwa;
- zmiana modelu ekonomicznego na gospodarkę opartą na wiedzy;
- zwiększenie świadomości w zakresie praw własności intelektualnej jako potencjalnych źródeł przychodów.

Przedmiotowe rozwiązanie miało prowadzić do wzrostu zainteresowania pracami badawczo-rozwojowymi prowadzonymi w Polsce, a także „zamknąć” łańcuch wartości związanych z procesem tworzenia i komercjalizacji innowacyjnych rozwiązań. Omawiana preferencja podatkowa miała także przyczynić się do konkurencyjności i atrakcyjności polskiego systemu podatkowego z punktu widzenia firm rozwijających wysokie technologie, wspierać rozwój i inwestycje, kreować wysoko jakościowe miejsca pracy w innowacyjnych sektorach oraz pełnić funkcję retencyjną dla innowacyjnych rozwiązań a w rezultacie zapobiegać umiejscawianiu praw własności intelektualnej w krajach oferujących niższe opodatkowanie dla podmiotów uzyskujących przychody z komercjalizacji odpowiednich praw¹⁰.

⁷ W literaturze przedmiotu wskazuje się, że w ciągu dwóch dekad poprzedzających rok 2015 większość krajów zaimplementowało lub rozszerzyło istniejące zachęty podatkowe związane z działalnością badawczo-rozwojową. Zob. A. Wildowicz-Gięgiel, R. Dziemianowicz, *The impact of the tax incentives on the process of innovation creation in Polish economy*, Proceedings of the Third International Conference Advances in Social Science, Economics and Management Study, Institute of Research Engineers and Doctors, 2015, s. 26.

⁸ Dz.U. z 2018 r. poz. 2193.

⁹ Zob. uzasadnienie do projektu ustawy o zmianie ustawy o podatku dochodowym od osób fizycznych, ustawy o podatku dochodowym od osób prawnych, ustawy – Ordynacja podatkowa oraz niektórych innych ustaw, <https://www.sejm.gov.pl/Sejm8.nsf/druk.xsp?nr=2860> (dostęp: 24 czerwca 2021 r.), s. 2 i nast.

¹⁰ Tamże.

Warto zauważyć, że w literaturze wyróżnia się zachęty podatkowe o charakterze *front-end* i *back-end*¹¹. Te pierwsze przybierają w szczególności następujące formy:

- efektywna redukcja podstawy opodatkowania;
- odliczenia od podatku do zapłaty;
- odłożenia w czasie terminu płatności podatku (przyśpieszona amortyzacja jest zaliczana do tego rodzaju instrumentów)¹².

Z kolei rozwiązania typu *patent-box*, związane z preferencyjnymi stawkami podatku zaliczają się do tak zwanych zachęt typu *back-end*¹³.

Omawiana preferencja podatkowa znajduje swoje uregulowanie w art. 30ca-30cb ustawy z dnia 26 lipca 1991 r. o podatku dochodowym od osób fizycznych (dalej: upit)¹⁴. Przepis art. 30ca ust. 1 upit przewiduje preferencyjną stawkę podatkową w wysokości 5% w odniesieniu do dochodu podatnika z kwalifikowanych praw własności intelektualnej osiągniętego w ramach pozarolniczej działalności gospodarczej. Za kwalifikowane prawa własności intelektualnej uznaje się zgodnie z art. 30ca ust. 2 upit:

- patent,
 - prawo ochronne na wzór użytkowy,
 - prawo z rejestracji wzoru przemysłowego,
 - prawo z rejestracji topografii układu scalonego,
 - dodatkowe prawo ochronne dla patentu na produkt leczniczy lub produkt ochrony roślin,
 - prawo z rejestracji produktu leczniczego i produktu leczniczego weterynaryjnego dopuszczonego do obrotu,
 - wyłączne prawo, o którym mowa w ustawie z dnia 26 czerwca 2003 r. o ochronie prawnej odmian roślin¹⁵,
 - autorskie prawo do programu komputerowego,
- podlegające ochronie prawnej na podstawie prawa krajowego lub międzynarodowego. Co istotne przedmiot tej ochrony powinien zostać wytworzony, rozwinięty lub ulepszony przez podatnika w ramach prowadzonej przezeń działalności badawczo-rozwojowej.

Przepisy art. 30ca-30cb doczekały się kilku opracowań¹⁶. W tej części pracy skupiono się w związku z tym jedynie na wybranych aspektach przedmiotowej regulacji.

¹¹ A. Witold-Giegiel, R. Dziemianowicz, *The impact of the tax incentives on the...*, s. 26.

¹² Tamże.

¹³ Tamże.

¹⁴ Tekst jedn.: Dz.U. z 2021 r. poz. 1128.

¹⁵ Tekst jedn.: Dz.U. z 2021 r. poz. 213.

¹⁶ Należy tu wskazać w szczególności na następującą pozycję: *Komentarz do art. 30ca ustawy o podatku dochodowym od osób fizycznych*, w: W. Modzelewski (red.), *Komentarz do ustawy o podatku dochodowym od osób fizycznych*, wyd. 16, Warszawa 2021, dostęp: Legalis; na uwagę zasługują także w znacznym stopniu aktualne opracowania: K. Żagun, *Innovation Box – domknięcie łańcucha zachęt fiskalnych na działalność rozwojową*, „Przegląd Podatkowy” 2019, nr 3, s. 19-24; M. Bernat, *IP BOX również w Polsce: preferencyjne o-*

Należy zdaniem autora zgodzić się z twierdzeniem zgodnie z którym autorskie prawo do programu komputerowego zasługuje tu na szczególną uwagę¹⁷. Przyczyną tego nie są jedynie specyficzne zasady w zakresie rejestracji odpowiedniego prawa i znaczne trudności zachodzące w jego precyzyjnym zdefiniowaniu. Ważnym wątkiem jest tu także potrzeba tworzenia zachęt dla pozyskiwania i zatrzymywania wykwalifikowanych programistów. Specyfiką tej branży jest znaczny popyt na usługi programistów oraz stosunkowo niewielkie ograniczenia w ich świadczeniu, co ma dwa ważne aspekty. Pierwszy wiąże się z tym, że języki programowania mają charakter uniwersalny co z kolei bardzo ułatwia podejmowanie działalności w zagranicznym otoczeniu językowo-kulturowym. Drugi wynika z relatywnej łatwości w świadczeniu usług na odległość. Skutkuje to znaczną mobilnością programistów i w konsekwencji potrzebą zapewniania rozwiązań, które tworzyłyby konkurencyjne warunki dzięki którym możliwie duża liczba przedmiotowych usług była świadczona na rzecz polskich podmiotów, realizując potrzeby polskiej gospodarki. Wyżej wymieniona mobilność skutkuje intensywną konkurencją między państwami, która wpisuje się w procesy o których była mowa we wprowadzeniu do niniejszego opracowania. Współcześnie przekształcenia działalności człowieka (nie tylko tej o charakterze *stricte* gospodarczym), wiążące się w szczególności z rosnącą rolą automatyzacji i cyfryzacji, wymagają tworzenia i modernizowania coraz większej ilości coraz bardziej złożonego oprogramowania¹⁸. W związku z powyższym pozytywnie należy ocenić działania zmierzające do preferencyjnego opodatkowania działalności programistów mimo pewnych wątpliwości związanych z wąsko pojętą kwestią sprawiedliwości tego rodzaju rozwiązań. Tego rodzaju preferencje mogą budzić wzburzenie podatników, których sytuacja nie wiąże się z potrzebą tworzenia dostępnych dla nich, porównywalnych rozwiązań. Zdaniem autora długofalowe następstwa braku odpowiedniej retencji (pozyskiwania) wykwalifikowanych programistów prawdopodobnie będą bardziej dotkliwe dla podatników nie korzystających z przedmiotowych preferencji niż dolegliwości związane z nierównościami w opodatkowaniu¹⁹.

datkowanie dochodów z praw własności intelektualnej, LEX/el. 2018; *IP BOX – PIT – objaśnienia podatkowe Ministerstwa Finansów z 15 lipca 2019 r.*, <https://www.podatki.gov.pl/pit/wyjasnienia-pit/objasnienia-podatkowe-ip-box/> (dostęp: 29.06.2021r.).

¹⁷ Zob. 3.1. *Prawa własności intelektualnej uwzględniane przy kalkulacji dochodu objętego IP BOX*, w: M. Bernat, *IP BOX również w Polsce...*

¹⁸ Można w tym kontekście wskazać na co najmniej trzy zasadnicze rodzaje oprogramowania. Pierwszy obejmuje innowacyjne, wysoce złożone oprogramowanie, którego zastosowanie skutkuje skokowym przekształceniem działalności człowieka (jako przykład można tu podać algorytm prowadzący pojazd transportowy lub bojowy bez bezpośredniego udziału człowieka). Drugi wiąże się z bieżącymi modyfikacjami działalności człowieka, które mogą w dłuższej perspektywie skutkować jakościowymi zmianami (przykładowo: oprogramowanie poprawiające subtelne niedoskonałości tekstu pisanego w zakresie jego stylu). Trzeci obejmuje tworzenie (modyfikowanie) oprogramowania nie skutkującego jakościowymi zmianami w działalności człowieka, ale wpływającego na jego komfort (jako przykład można tu podać oprogramowanie umożliwiające wirtualne przymierzanie odzieży).

¹⁹ Rozwiązaniem tego problemu mogłoby potencjalnie być wprowadzenie wiążących standardów na poziomie międzynarodowym. Pewne kroki poczyniono w tym kierunku w ramach OECD (Organizacja Współpracy Go-

Zgodnie z art. 30ca ust. 3 updof podstawą opodatkowania w przedmiotowym zakresie jest suma kwalifikowanych dochodów z kwalifikowanych praw własności intelektualnej osiągniętych w roku podatkowym. Wysokość kwalifikowanego dochodu z kwalifikowanego prawa własności intelektualnej ustala się, zgodnie z art. 30ca ust. 4 updof, jako iloczyn dochodu z kwalifikowanego prawa własności intelektualnej osiągniętego w roku podatkowym i wskaźnika obliczanego zgodnie z następującym wzorem:

$$\frac{(a+b) \times 1,3}{a+b+c+d}$$

gdzie poszczególne litery oznaczają koszty faktycznie poniesione przez podatnika na:

- a – prowadzoną bezpośrednio przez podatnika działalność badawczo-rozwojową związaną z kwalifikowanym prawem własności intelektualnej;
- b – nabycie wyników prac badawczo-rozwojowych związanych z kwalifikowanym prawem własności intelektualnej, innych niż wymienione w lit. d poniżej, od określonego podmiotu niepowiązanego;
- c – nabycie wyników prac badawczo-rozwojowych związanych z kwalifikowanym prawem własności intelektualnej, innych niż wymienione w lit. d poniżej, od określonego podmiotu powiązanego;
- d – nabycie przez podatnika kwalifikowanego prawa własności intelektualnej.

Przy czym do wyżej wymienionych kosztów nie zalicza się, zgodnie z art. 30ca ust. 5 updof, kosztów nie będących bezpośrednio związanymi z kwalifikowanym prawem własności intelektualnej, w szczególności odsetek, opłat finansowych oraz kosztów związanych z nieruchomościami. Warto zaznaczyć, że wskaźnik o którym mowa powyżej (tak zwany wskaźnik *nexus*) został zainicjowany w celu promowania podatników samodzielnie prowadzących prace badawczo-rozwojowe lub przy współpracy z podmiotami niepowiązanymi²⁰.

Dochodem (stratą) z kwalifikowanego prawa własności intelektualnej jest, w myśl art. 30ca ust. 7 updof, obliczony zgodnie z art. 9 ust. 2 updof dochód (strata) z pozarolniczej działalności gospodarczej w zakresie, w jakim został osiągnięty:

- z opłat lub należności wynikających z umowy licencyjnej, która dotyczy kwalifikowanego prawa własności intelektualnej;
- ze sprzedaży kwalifikowanego prawa własności intelektualnej;
- z kwalifikowanego prawa własności intelektualnej uwzględnionego w cenie sprzedaży produktu lub usługi;

spodarczej i Rozwoju, ang. *Organisation for Economic Cooperation and Development*) o czym jest mowa w dalszej części opracowania. Zdaniem autora w dającej przewidzieć się przyszłości nie dojdzie jednak na szczeblu międzynarodowym do stworzenia odpowiednich, faktycznie egzekwowalnych standardów, które usunęłyby następstwa międzynarodowej konkurencji podatkowej w zakresie przedmiotowych preferencji podatkowych.

²⁰ M. Janiszewska, J.M. Janiszewski, *Wykorzystanie regulacji podatkowych w działalności innowacyjnej polskich przedsiębiorców*, „Studia Biura Analiz Sejmowych”, 2020, nr 1, s. 64.

- z odszkodowania za naruszenie praw wynikających z kwalifikowanego prawa własności intelektualnej, jeżeli zostało uzyskane w postępowaniu spornym, w tym postępowaniu sądowym albo arbitrażu.

W przepisie art. 30cb upodf ujęto warunki dotyczące przedmiotowej ulgi. Obowiązki te obejmują w szczególności: konieczność wyodrębnienia każdego kwalifikowanego prawa własności intelektualnej w prowadzonych księgach rachunkowych; prowadzenie ksiąg rachunkowych w sposób, który zapewnia ustalenie przychodów, kosztów uzyskania przychodów i dochodu (straty), przypadających na każde kwalifikowane prawo własności intelektualnej; wyodrębnienie odpowiednich kosztów przypadających na każde przedmiotowe prawo w sposób zapewniający określenie kwalifikowanego dochodu.

Istotne znaczenie z punktu widzenia przedmiotowej preferencji podatkowej ma definicja działalności badawczo-rozwojowej. W myśl art. 5a pkt 38 upodf należy przez nią rozumieć działalność twórczą obejmującą badania naukowe lub prace rozwojowe, podejmowaną w sposób systematyczny w celu zwiększenia zasobów wiedzy oraz wykorzystania zasobów wiedzy do tworzenia nowych zastosowań. Przez pojęcie badań naukowych należy, zgodnie z treścią art. 5a pkt 39 upodf, rozumieć: badania podstawowe²¹ w rozumieniu art. 4 ust. 2 pkt 1 ustawy z dnia 20 lipca 2018 r. – Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce²², badania aplikacyjne²³ w rozumieniu art. 4 ust. 2 pkt 2 tejże ustawy. Przez pojęcie prac rozwojowych²⁴ należy rozumieć w myśl art. 5a pkt 40 upodf prace rozwojowe w rozumieniu art. 4 ust. 3 ustawy z dnia 20 lipca – Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce.

Podsumowując tę część opracowania należy odnieść się do wybranych ocen związanych z przedmiotową regulacją. Wyniki badań wskazują, że zarówno zachęty mające charakter fiskalny, jak i te przybierające postać finansowania bezpośredniego wydają się mieć pozytywny wpływ na wydatki na działalność badawczo-rozwojową. Podkreśla się przy tym, że warunkiem koniecznym dla większej intensywności działalności badawczo-rozwojowej jest korzystne środowisko instytucjonalne w skład którego wchodzi właśnie między innymi zachęty o charakterze fiskalnym²⁵. Oznacza to, że wprowadzenie przedmiotowych rozwiązań wydaje się być dobrym kierunkiem działania, nawet jeżeli od razu nie przynoszą one wyrazistych, pożądaných rezultatów. Mogą bowiem posłużyć co najmniej gromadzeniu przydatnego doświadczenia w kontekście tworzenia i implementacji tego

²¹ Są to badania podstawowe rozumiane jako prace empiryczne lub teoretyczne mające przede wszystkim na celu zdobywanie nowej wiedzy o podstawach zjawisk i obserwowalnych faktów bez nastawienia na bezpośrednie zastosowanie komercyjne.

²² Tekst jedn.: Dz.U. z 2021 r. poz. 478.

²³ Są to prace mające na celu zdobywanie nowej wiedzy oraz umiejętności, nastawione na opracowywanie nowych produktów, procesów lub usług lub wprowadzanie do nich znaczących ulepszeń.

²⁴ Należy przez to rozumieć działalność obejmującą nabywanie, łączenie, kształtowanie i wykorzystywanie dostępnej aktualnie wiedzy i umiejętności, w tym zakresie narzędzi informatycznych lub oprogramowania, do planowania produkcji oraz projektowania i tworzenia zmienionych, ulepszonych lub nowych produktów, procesów lub usług, z wyłączeniem działalności obejmującej rutynowe i okresowe zmiany wprowadzane do nich, nawet jeżeli takie zmiany mają charakter ulepszeń.

²⁵ A. Witold-Giegiel, R. Dziemianowicz, *The impact of the tax incentives on the...*, s. 28.

rodzaju regulacji na gruncie polskim, cechującym się swoją szczególną specyfiką. Trzeba jednak wskazać, że istnieją także badania, których wyniki wydają się podważać efektywność rozwiązań typu IP Box w kontekście wspomaganie innowacji²⁶.

Jeśli chodzi o ocenę przez podatników przedmiotowych regulacji, badania przeprowadzone w czwartym kwartale 2019 r. wskazują na to, że przedsiębiorcy pozytywnie oceniają narzędzia fiskalne, nie wydają się jednak wykazywać przy tym skłonności do ich stosowania. Warto dodać, że znaczna część (40%) respondentów uznało trudność wykorzystania odpowiednich instrumentów w praktyce za barierę stojącą na przeszkodzie ich wykorzystywania²⁷. Jako czynniki zniechęcające przedsiębiorstwa do korzystania z omawianych preferencji wskazuje się tu najczęściej na niepewność i zmienność przepisów oraz brak ich przejrzystości²⁸.

3. WYBRANE WĄTPLIWOŚCI INTERPRETACYJNE I ZAGADNIENIA PRAKTYCZNE W KONTEKŚCIE ORZECZNICTWA SĄDÓW ADMINISTRACYJNYCH

W ocenie autora przydatnym probierzem znaczenia poszczególnych wątpliwości interpretacyjnych jest identyfikacja tych, które stały się przedmiotem orzecznictwa sądów. Wniesienie skargi do sądu administracyjnego wiąże się dla zainteresowanego podmiotu z istotnymi nakładami bez perspektywy uzyskania szybkiego rozstrzygnięcia. Można zatem jak się wydaje założyć, że skoro już zdecydowano się na taki krok przedmiotowy problem uznany został za ważny i na tyle niejednoznaczny, że zarówno rzeczywisty lub potencjalny podatnik, jak i organ podatkowy uznali za zasadne toczenie odpowiedniego sporu.

W tym miejscu na uwagę zasługuje trafna zdaniem autora myśl zgodnie z którą stosowanie prawa podatkowego (zarówno bezpośrednio przez podmioty tego prawa, jak i przez organy władzy) w postępowaniach o charakterze jurysdykcyjnym stanowi w sensie obiektywnym najważniejsze zjawisko w triadzie zjawisk na którą składają się: stanowienie, interpretacja i stosowanie prawa. Co istotne treść rzeczywiście zastosowanych norm prawnych nierzadko różni się od prawa zamierzonego – tego, które wynika z woli prawodawcy²⁹. Ponadto w przypadku, gdy przepis prawny stosowany jest w procedurach o charakterze jurysdykcyjnym przez organy administracji rządowej i samorządowej, bardzo często wybór warunków normy prawnej stanowi przedmiot swoistych negocjacji zachodzących między podatnikiem a władzą. Skutkuje to decyzją organu wyrażającą pogląd prawny co do treści normy, którą „podziela” dany organ, przy czym norma ta może ulec

²⁶ Zob. F. Gaessler, B. H. Hall, D. Harhoff, *Should there be lower taxes on patent income?*, NBER Working Paper, 2019, nr 24843, s. 32.

²⁷ M. Janiszewska, J.M. Janiszewski, *Wykorzystanie regulacji podatkowych...*, s. 67.

²⁸ K. Szuper, *Narzędzia polityki fiskalnej wspierające innowacyjność małych i średnich przedsiębiorstw w Polsce*, „Przegląd Prawno-Ekonomiczny”, 2021, nr 2, s. 65.

²⁹ Zob. W. Modzelewski, *Stosowanie prawa podatkowego jest polem walki o władzę*, Serwis Doradztwa Podatkowego, <https://isp-modzelewski.pl/serwis/stosowanie-prawa-podatkowego-jest-polem-walki-o-wladze/> (dostęp: 30.06.2021 r.)

zmianie na skutek wyroku sądu administracyjnego dotyczącego danej decyzji³⁰. Jak się wydaje trafność tego stanowiska jest dobrze egzemplifikowana w treści tej części niniejszego opracowania.

Analiza przedmiotowego orzecznictwa wydaje się potwierdzać wcześniej zarysowaną tezę zgodnie z którą treść przedmiotowych przepisów nie jest jasna dla podatników. Obawiają się oni w znacznej części konsekwencji tego, że organy podatkowe przyjmą niekorzystne dla nich poglądy co do treści norm zawartych w odpowiednich przepisach. Świadczy o tym stosunkowo duża ilość orzeczeń sądów administracyjnych zapadłych na kanwie indywidualnych interpretacji przepisów prawa podatkowego³¹. Oznacza to, że podatnicy obawiając się negatywnych konsekwencji rozbieżności zdań między nimi a organami podatkowymi często starali się wyeliminować niepewność (ryzyko) szukając potwierdzenia swoich stanowisk w uzyskanych indywidualnych interpretacjach przepisów prawa podatkowego. Prawdopodobnie w wielu przypadkach stanowiło to próby „wybadania” nastawienia organów podatkowych. Możliwa jest bowiem sytuacja, gdzie faktyczna intencja rzeczywistych autorów danych przepisów nie spotka się z aprobatą organów podatkowych. Tego rodzaju brak aprobaty nierzadko wydaje się wynikać z obawy przed nadużywaniem i (lub) „rozlewaniem” się przedmiotowych preferencji podatkowych, z negatywnymi konsekwencjami dla interesu fiskalnego państwa. Taki brak aprobaty może skutkować rzeczywistą odmową efektywnego stosowania przedmiotowych norm prawnych lub brakiem elastyczności w ich stosowaniu. Zdaniem autora wiąże się to z kwestią zaufania (jego braku) między podatnikami a władzą podatkową.

Trzeba podkreślić, że stosunkowo znaczna część przedmiotowych orzeczeń zapadła na kanwie wątpliwości dotyczących kwalifikowanych dochodów z autorskiego prawa do programu komputerowego. Istotne jest także to, że szereg orzeczeń dotyczył sytuacji, gdzie organ wzywał wnioskodawcę do uzupełnienia braków po czym nie uznawał odpowiednich uzupełnień za wystarczające wskutek czego uznawano, że odpowiednie wnioski należy pozostawić bez rozpatrzenia³². W

³⁰ Tamże.

³¹ Można tu wskazać między innymi na: wyrok WSA w Poznaniu z dnia 25 marca 2021 r., sygn. akt I SA/Po 741/20, LEX nr 3168052; wyrok WSA w Szczecinie z dnia 29 października 2020 r., sygn. akt I SA/Sz 619/20, LEX nr 3082852; wyrok WSA w Łodzi z dnia 12 maja 2021 r., sygn. akt I SA/Ld 217/21, LEX nr 3177204; wyrok WSA w Gliwicach z dnia 12 maja 2021 r., sygn. akt I SA/Gl 372/21, LEX nr 3190020; wyrok WSA w Kielcach z dnia 29 kwietnia 2021 r., sygn. akt I SA/Ke 150/21, LEX nr 3184794; wyrok WSA w Gdańsku z dnia 20 kwietnia 2021 r., sygn. akt I SA/Gd 1180/20, LEX nr 3187185; wyrok WSA w Krakowie z dnia 11 marca 2021 r., sygn. akt I SA/Kr 124/21, LEX nr 3176723; wyrok WSA w Warszawie z dnia 10 marca 2021 r., sygn. akt III SA/Wa 2360/20, LEX nr 3161355; wyrok WSA w Gliwicach z dnia 28 stycznia 2021 r., sygn. akt I SA/Gl 1053/20, LEX nr 3123741; wyrok WSA w Warszawie z dnia 18 grudnia 2020 r., sygn. akt III SA/Wa 1283/20, LEX nr 3173576; wyrok WSA w Warszawie z dnia 18 grudnia 2020 r., sygn. akt III SA/Wa 1601/20, LEX nr 3180719; wyrok WSA w Krakowie z dnia 16 grudnia 2020 r., sygn. akt I SA/Kr 975/20, LEX nr 3124485; wyrok WSA w Warszawie z dnia 15 grudnia 2020 r., sygn. akt III SA/Wa 1656/20, LEX nr 3180724; wyrok WSA w Krakowie z dnia 30 listopada 2020 r., sygn. akt I SA/Kr 334/20, LEX nr 3179988.

³² Zob. m. in. wyrok WSA w Poznaniu z dnia 25 marca 2021 r., sygn. akt I SA/Po 741/20; wyrok WSA w Łodzi z dnia 12 maja 2021 r., sygn. akt I SA/Ld 217/21; wyrok WSA w Gliwicach z dnia 12 maja 2021 r., sygn. akt I SA/Gl 372/21; wyrok WSA w Kielcach z dnia 29 kwietnia 2021 r., sygn. akt I SA/Ke 150/21.

wyroku WSA w Poznaniu z dnia 25 marca 2021 r.³³ Sąd stwierdził, że w tym kontekście, w toku sądowej kontroli przeprowadzonej na podstawie kryterium zgodności z prawem, zasadniczą kwestią jest ocena, czy organy podatkowe właściwie zastosowały przepisy art. 169 § 1 w związku z art. 14h ustawy z dnia 29 sierpnia 1997 r. – Ordynacja podatkowa (Op)³⁴ i w konsekwencji zasadnie pozostawiły bez rozpoznania wniosek o wydanie interpretacji indywidualnej przepisów prawa podatkowego. W przedmiotowej sprawie organ uznał, że udzielona przez skarżącą odpowiedź na wezwanie organu do uzupełnienia wniosku nie była wyczerpująca przez co nie istniała możliwość wydania interpretacji, bowiem opis zdarzenia uniemożliwiał merytoryczne rozpoznanie wniosku. Sąd z kolei stwierdził, że, (...) *w celu zabezpieczenia swojego interesu prawnego, zainteresowany (wnioskodawca) ma prawo oczekiwać wyjaśnienia przez właściwy organ nasuwającej wątpliwości regulacji ukształtowanej przepisami prawa podatkowego*” zarazem jednak, (...) *błędne jest rozumienie tego przepisu w ten sposób, że każdy wniosek podatnika o wydanie interpretacji podatkowej w jego indywidualnej sprawie zobowiązuje organ podatkowy do wydania takiej interpretacji*”. Sąd uznał tu, że opis zdarzenia przyszłego przedstawiony przez skarżącą w odpowiednim wniosku był szczegółowy, podobnie jak jej własne stanowisko w sprawie. Skarżąca w ocenie Sądu wyczerpująco odpowiedziała na wszystkie pytania organu. W związku z powyższym wskazano, że, *przyjęcie stanowiska organu wyrażonego w uzasadnieniu zaskarżonego postanowienia i pozostawienie wniosku skarżącej o wydanie interpretacji bez rozpoznania niweczyłoby cel, jakiemu ma służyć interpretacja podatkowa. To właśnie w toku postępowania interpretacyjnego organ winien ustalić, czy wskazany przez skarżącą we wniosku wytwór jej pracy (zestawy makr) stanowi autorskie prawo komputerowe, czy też nie*”.

Powyższe wydaje się wskazywać także na stosunkowo częste problemy w komunikacji zachodzącej między wnioskodawcą a organem, gdzie z jednej strony nie jest dla wnioskodawcy jasnym jakie informacje w jakiej formie należy przedstawić w stosownym wniosku, z drugiej zaś strony po stronie organów mogą zachodzić problemy w czytelnym komunikowaniu tego, w jaki sposób należy uzupełnić odpowiednie wnioski. Wydaje się, że wielu z tych trudności można byłoby uniknąć za pomocą mniej sformalizowanej komunikacji między wyżej wymienionymi podmiotami, gdzie wnioskodawcy mieliby możliwość dzielenia się wątpliwościami w szczególności drogą mailową i (lub) telefoniczną jeszcze przed formalnym uzupełnieniem danego wniosku. Tej roli nie może skutecznie spełnić standardowa infolinia podatkowa, bowiem konieczną byłaby tu bezpośrednia komunikacja pomiędzy osobami faktycznie sporządzającymi dany wniosek (uzupełnienie) a osobami, które *de facto* będą się do niego ustosunkowywać. Zasadność tego podejścia wydaje się potwierdzać stanowisko NSA, który w wyroku z dnia 3

³³ Sygn. akt I SA/Po 741/20.

³⁴ Tekst jedn.: Dz.U. z 2020 r. poz. 1325.

czerwca 2014 r.³⁵ stwierdził, że, *„Uchylenia przez sąd administracyjny indywidualnej interpretacji prawa podatkowego nie można zasadnie oceniać jako rozstrzygnięcia, z punktu widzenia obowiązującego prawa, korzystnego lub niekorzystnego. Uchyleniu podlega bowiem w istocie wyłącznie informacja o możliwości zastosowania i wykładni określonych przepisów prawa, która nie miała mocy formalnie wiążącej ani w stosunku do zainteresowanego ani też w relacji do stosujących prawo organów podatkowych. Na etapie uzyskiwania interpretacji dochodzi jedynie do niewiążącej „wymiany poglądów” na możliwość zastosowania konkretnych przepisów prawa podatkowego do pewnego stanu faktycznego. Dopiero późniejsze zastosowanie się zainteresowanego do twierdzeń w niej zawartych może rodzić określone konsekwencje”*. Jeśli zatem pozyskiwanie interpretacji można uznać za swoiście sformalizowaną a zarazem niewiążącą wymianę poglądów, zasadnym wydaje się być stanowisko zgodnie z którym uzupełnianie jej o niesformalizowaną wymianę poglądów, informacji i wątpliwości jest nie tylko dopuszczalne, ale wręcz wskazane. Na zasadność tego rodzaju praktyk wydaje się wskazywać także treść art. 14h Op zgodnie z którym w sprawach dotyczących interpretacji indywidualnej stosuje się odpowiednio między innymi przepisy art. 121 § 1 Op (zasada prowadzenia postępowania podatkowego w sposób budzący zaufanie do organów podatkowych) oraz art. 125 Op (zasada szybkości i prostoty postępowania). Stosowanie wyżej wskazanych praktyk mogłoby przyczynić się nie tylko do przyśpieszenia odpowiednich postępowań, ale także zmniejszyć koszty związane z ich prowadzeniem, sprzyjać budowaniu zaufania między podatnikami a władzą podatkową i ułatwiać pełniejszą realizację celów ustawodawcy. Reasumując wskazana powyżej niewiążąca wymiana poglądów zdaniem autora powinna mieć przyjazny charakter i odbywać się z założeniem dobrej wiary wnioskodawcy.

Innym zasługującym na uwagę wątkiem są wątpliwości co do tego, czy określonego rodzaju dochody wynikające z odpowiedniej działalności podatnika mogą być opodatkowane z uwzględnieniem preferencji o których mowa w art. 30ca-30cb updog. Istotną wydaje się tu być trudność w zestawianiu opisu działań, wyrażonego w specjalistycznej terminologii, z treścią odpowiednich przepisów prawa podatkowego (w kontekście prawidłowego dokonania subsumpcji). Jako przykład można wskazać wątpliwości co do prawidłowej kwalifikacji następujących czynności:

- wytwarzanie oprogramowania w postaci tworzenia kodu źródłowego;
- wytwarzanie części oprogramowania, w wyniku rozwijania lub ulepszania określonego programu komputerowego;
- tworzenie serwisów umożliwiających eksportowanie ofert pracy na wiele portali jednocześnie;

³⁵ Sygn. akt II FSK 1550/12, LEX nr 1518868.

- tworzenie serwisu świadczącego usługi wysyłania wiadomości tekstowych kanałami takimi jak SMS, WhatsApp;
- tworzenie serwisu oferującego obróbkę danych załączonych w przesyłanych plikach PDF oraz dopasowanie osób do ofert pracy używając algorytmów sztucznej inteligencji;
- autorskie zaimplementowanie wielu rozwiązań automatyzujących wewnętrzne procesy takie jak automatyczne wysyłanie dokumentów do podpisu elektronicznego właściwym osobom, automatyczne generowanie dokumentów w przypadku zdarzeń określonych przez użytkownika³⁶;
- projektowanie programów komputerowych oraz ich rozwój i ulepszanie, przede wszystkim w zakresie tworzenia sklepów internetowych zintegrowanych z autorską rodziną produktów, o określonej nazwie, stanowiących systemy do zarządzania treścią, systemów służących do automatyzacji procesów sprzedaży w Internecie oraz do automatyzacji obsługi klienta w firmach handlowych i produkcyjnych jak również do rezerwacji terminów usług dla klientów indywidualnych³⁷.

Wyżej wymienione wątpliwości interpretacyjne wydają się potwierdzać to, że przedmiotowe preferencyjne opodatkowanie w percepcji podatników wpisuje się w procesy przeobrażeń technicznych o których była mowa we wcześniejszej części pracy. Podatnicy w szeregu przypadków starali się o opodatkowanie na zasadach z art. 30ca-30cb updog w związku z czynnościami zmierzającymi ku, w szczególności, automatyzacji procesów (czynności) realizowanych przez przedsiębiorstwa w ramach prowadzonej działalności gospodarczej. Przemawia to, zdaniem autora, za pozytywną oceną wprowadzenia wyżej wymienionych regulacji do polskiego porządku prawnego.

4. PREFERENCYJNE OPODATKOWANIE DOCHODÓW OSÓB FIZYCZNYCH Z PRAW WŁASNOŚCI INTELEKTUALNEJ NA TLE PORÓWNAWCZYM

4.1. Preferencyjna stawka podatkowa znajdująca zastosowanie wobec opodatkowania dochodów z praw własności intelektualnej w prawie polskim na tle innych ustawodawstw europejskich

Na wstępie należy zaznaczyć, że ogólne porównanie przedmiotowych, preferencyjnych stawek podatkowych wiąże się z istotnymi trudnościami. Trudności te istnieją mimo że państwa członkowskie OECD uzgodniły w 2015 tak zwane zmodyfikowane podejście *nexus* do zasad opodatkowania własności intelektualnej³⁸

³⁶ Zob. wyrok WSA w Gliwicach z dnia 12 maja 2021 r., sygn. akt I SA/GI 372/21.

³⁷ Zob. wyrok WSA w Krakowie z dnia 16 grudnia 2020 r., sygn. akt I SA/Kr 975/20.

³⁸ Zob. OECD/G20 Base Erosion and Profit Shifting Project, *Action 5: Agreement on Modified Nexus Approach for IP Regimes*, Paryż 2015, <https://www.oecd.org/ctp/beps-action-5-agreement-on-modified-nexus-approach-for-ip-regimes.pdf> (dostęp: 30.06.2021 r.).

ograniczające w szczególności zakres kwalifikowalnych aktywów w postaci praw własności intelektualnej³⁹. Ogranicza to do pewnego stopnia rozbieżności między zasadami opodatkowania w przedmiotowych krajach. Zarazem, jak już wskazano we wcześniejszej części tego opracowania, sam tekst ustawy podatkowej nie jest jedyną istotną determinantą treści faktycznie stosowanych norm prawnych. Niemniej przedstawienie przedmiotowych stawek podatkowych ma pewną wartość poznawczą. Polską stawkę preferencyjną na poziomie 5% należy ocenić jako stosunkową niską. Wyższe stawki stosowano w 2020 r. między innymi w Zjednoczonym Królestwie (10%), Niderlandach (7%), Irlandii (6,25%) oraz na Słowacji (10,5%). Niższe stawki obowiązywały w szczególności w Andorze (2%), na Cyprze (2,5%), Malcie (1,75%) i na Węgrzech (0% lub 4,5%)⁴⁰. Wydaje się to potwierdzać tezę o stosunkowo intensywnej międzynarodowej konkurencji podatkowej mającej miejsce w przedmiotowym zakresie.

4.2. Preferencyjne opodatkowanie dochodów osób fizycznych z praw własności intelektualnej w prawie francuskim

Preferencyjne opodatkowanie dochodów z praw własności intelektualnej jest uregulowane we Francji w art. 238 Ogólnego kodeksu podatkowego (fr. *Code général des impôts* – CGI). Przepis ten przewiduje możliwość odrębnego opodatkowania według stawki przewidzianej w art. 219 CIG. Stawka ta wynosi 10% podstawy opodatkowania. Przedmiotowa stawka podatkowa znajduje zastosowanie w stosunku do wyniku netto (dochodu) ze zbycia między innymi następujących aktywów niematerialnych:

- patentów, świadectw użyteczności i dodatkowych świadectw ochronnych dołączonych do patentu;
- świadectw dla hodowców roślin;
- oprogramowania chronionego prawami autorskimi;
- przemysłowych procesów produkcyjnych, które:
 - a) stanowią wynik działalności badawczej;
 - b) stanowią konieczne uzupełnienie eksploatacji wynalazków (patentów, świadectw użyteczności);
 - c) są przedmiotem jednej licencji z wynalazkiem;
- wynalazków, których możliwość opatentowania została certyfikowana przez Narodowy Instytut Własności Przemysłowej.

Na uwagę zasługuje to, że, w myśl art. 238 II.-1. CGI wynik netto wynikający ze zbycia jest określany jako różnica między dochodami pozyskanymi z kwalifikowanych aktywów a wydatkami na prace badawczo-rozwojowe wiążące się bezpośrednio z tymi aktywami i które są realizowane, bezpośrednio lub pośrednio, przez podmiot w tym samym roku obrotowym. W myśl art. 238 III.-1.

³⁹ Zob. E. Asen, D. Bunn, *Patent box regimes in Europe*, Tax Foundation, 26 listopada 2020 r., <https://taxfoundation.org/patent-box-regimes-in-europe-2020/> (dostęp: 30.06.2021 r.).

⁴⁰ Tamże.

CGI wynik ten podlega pomnożeniu przez stosunek istniejący pomiędzy, w liczniku, kwalifikowalnymi wydatkami na działalność badawczo-rozwojową bezpośrednio związaną z wytworzeniem lub rozwinięciem aktywów niematerialnych, ponoszonymi bezpośrednio przez podatnika i, w mianowniku, w szczególności całością wydatków na prace badawczo-rozwojowe.

Na uwagę zasługuje to, że w odniesieniu do wynalazków, których możliwość opatentowania została certyfikowana przez Narodowy Instytut Własności Przemysłowej preferencyjne zasady opodatkowania są dostępne jedynie dla zawężonej grupy podatników. Mogą z nich skorzystać jedynie podatnicy, których grupowe globalne obroty nie przekraczają 50 milionów euro i którzy nie osiągają ponad 7,5 miliona euro rocznie przychodów ze wszystkich przedmiotowych aktywów niematerialnych. Dla wyżej wymienionych wartości oblicza się średnią z pięciu poprzedzających lat obrotowych.

5. WNIOSKI

Wprowadzenie preferencyjnych zasad opodatkowania z art. 30ca-30cb updog do polskiego ustawodawstwa należy w przekonaniu autora ocenić pozytywnie. Za taką oceną przemawiają między innymi badania przeprowadzone wśród zainteresowanych podmiotów oraz stosunkowo intensywna międzynarodowa konkurencja podatkowa zachodząca w przedmiotowym zakresie. Także porównanie struktury odpowiednich przepisów funkcjonujących w ramach polskiego ustawodawstwa z ich francuskimi odpowiednikami nie wydaje się wskazywać na większy stopień skomplikowania (braku przejrzystości) tych pierwszych.

Analiza reakcji podmiotów zainteresowanych oraz treści wybranych sporów toczących się przed sądami administracyjnymi wydaje się wskazywać na stan niewystarczającego zaufania zachodzący między podatnikami (potencjalnymi podatnikami) a organami podatkowymi. Podatnicy wydają się obawiać reakcji organów podatkowych na próby zastosowania preferencyjnego opodatkowania, czego przejawem jest stosunkowo często występująca sytuacja w której postępowanie przed sądem administracyjnym jest poprzedzone próbą uzyskania indywidualnej interpretacji prawa podatkowego. Co istotne w wielu przypadkach podatnicy nie są w stanie uzyskać interpretacji wskutek niemożności porozumienia się z organem co do jego oczekiwania odnośnie wyczerpującego przedstawienia odpowiedniego zdarzenia przysłego (stanu faktycznego). Wydaje się, że wielu z tych trudności można byłoby uniknąć poprzez praktykę w ramach której wnioskodawcy mieliby możliwość szerszego, bezpośredniego niesformalizowanego kontaktu z organami podatkowymi w toku toczącego się postępowania.

W ocenie autora trudności zachodzące w stosowaniu przedmiotowych regulacji nie przekreślają ogólnie pozytywnej oceny ich wprowadzenia do polskiego porządku prawnego. Wydaje się to stanowić pożądaną krok w szczególności w kierunku dostosowywania polskiego systemu podatkowego do wyzwań związanych

z radykalnymi przeobrażeniami gospodarczymi spowodowanymi postępującą automatyzacją i cyfryzacją działalności człowieka.

Bibliografia

Publikacje

- Bernat M., *IP BOX również w Polsce: preferencyjne opodatkowanie dochodów z praw własności intelektualnej*, LEX/el. 2018
- Gaessler F., Hall B. H., Harhoff D., *Should there be lower taxes on patent income?*, NBER Working Paper, 2019, nr 24843
- Janiszewska M., Janiszewski J.M., *Wykorzystanie regulacji podatkowych w działalności innowacyjnej polskich przedsiębiorców*, „Studia Biura Analiz Sejmowych”, 2020, nr 1
- Modzelewski W. (red.), *Komentarz do ustawy o podatku dochodowym od osób fizycznych*, wyd. 16, Warszawa 2021
- Modzelewski W. (red.), *Wstęp do nauki polskiego prawa podatkowego*, Warszawa 2010
- Szuper K., *Narzędzia polityki fiskalnej wspierające innowacyjność małych i średnich przedsiębiorstw w Polsce*, „Przegląd Prawno-Ekonomiczny”, 2021, nr 2
- Wildowicz-Giegiel A., Dziemianowicz R., *The impact of the tax incentives on the process of innovation creation in Polish economy*, Proceedings of the Third International Conference Advances in Social Science, Economics and Management Study, Institute of Research Engineers and Doctors, 2015.
- Wyszkowski, A., *Preferencje podatkowe w ramach podatków dochodowych*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego”, 2012, nr 53
- Żagun K., *Innovation Box – domknięcie łańcucha zachęt fiskalnych na działalność rozwojową*, „Przegląd Podatkowy”, 2019, nr 3

Źródła internetowe

- Asen E., Bunn D., *Patent box regimes in Europe*, Tax Foundation, 26 listopada 2020 r., <https://taxfoundation.org/patent-box-regimes-in-europe-2020/> (dostęp: 30.06.2021 r.)
- ŁUCKI Z., *Proszę... nie mówmy „technologia” na technikę!*, https://www.uci.agh.edu.pl/bip/63/11_63.htm (dostęp: 01.07.2021 r.)
- Modzelewski W., *Stosowanie prawa podatkowego jest polem walki o władzę*, Serwis Doradztwa Podatkowego, <https://isp-modzelewski.pl/serwis/stosowanie-prawa-podatkowego-jest-polem-walki-o-wladze/> (dostęp: 30.06.2021 r.)

Publikacje prasowe

- The stockmarket is now run by computers, algorithms and passive managers*, „The Economist”, 2019, październik, <https://www.economist.com/briefing/2019/10/05/the-stockmarket-is-now-run-by-computers-algorithms-and-passive-managers> (dostęp: 01.07.2021 r.)

Uzasadnienia do projektów ustaw i objaśnienia

- IP BOX – PIT – objaśnienia podatkowe Ministerstwa Finansów z 15 lipca 2019 r.*, <https://www.podatki.gov.pl/pit/wyjasnienia-pit/objasnienia-podatkowe-ip-box/> (dostęp: 29.06.2021 r.).

Preferencyjne opodatkowanie dochodów osób fizycznych z praw własności intelektualnej...

Uzasadnienie do projektu ustawy o zmianie ustawy o podatku dochodowym od osób fizycznych, ustawy o podatku dochodowym od osób prawnych, ustawy – Ordynacja podatkowa oraz niektórych innych ustaw, <https://www.sejm.gov.pl/Sejm8.nsf/druk.xsp?nr=2860> (dostęp: 24 czerwca 2021 r.)

Dokumenty organizacji międzynarodowych

OECD/G20 Base Erosion and Profit Shifting Project, *Action 5: Agreement on Modified Nexus Approach for IP Regimes*, Paryż 2015, <https://www.oecd.org/ctp/beps-action-5-agreement-on-modified-nexus-approach-for-ip-regimes.pdf> (dostęp: 30.06.2021 r.)

Akty prawne

Ustawa z dnia 26 lipca 1991 r. o podatku dochodowym od osób fizycznych, tekst jedn.: Dz.U. z 2021 r. poz. 1128

Ustawa z dnia 29 sierpnia 1997 r. – Ordynacja podatkowa, tekst jedn.: Dz.U. z 2020 r. poz. 1325

Ustawa z dnia 26 czerwca 2003 r. o ochronie prawnej odmian roślin, tekst jedn.: Dz.U. z 2021 r. poz. 213

Ustawa z dnia 20 lipca 2018 r. – Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce, tekst jedn.: Dz.U. z 2021 r. poz. 478

Orzecznictwo

Wyrok NSA z dnia 3 czerwca 2014 r, sygn. akt II FSK 1550/12, LEX nr 1518868

Wyrok WSA w Gliwicach z dnia 28 stycznia 2021 r., sygn. akt I SA/Gl 1053/20, LEX nr 3123741

Wyrok WSA w Warszawie z dnia 10 marca 2021 r., sygn. akt III SA/Wa 2360/20, LEX nr 3161355

Wyrok WSA w Krakowie z dnia 11 marca 2021 r., sygn. akt I SA/Kr 124/21, LEX nr 3176723

Wyrok WSA w Poznaniu z dnia 25 marca 2021 r., sygn. akt I SA/Po 741/20, LEX nr 3168052

Wyrok WSA w Gdańsku z dnia 20 kwietnia 2021 r., sygn. akt I SA/Gd 1180/20, LEX nr 3187185

Wyrok WSA w Kielcach z dnia 29 kwietnia 2021 r, sygn. akt I SA/Ke 150/21, LEX nr 3184794

Wyrok WSA w Gliwicach z dnia 12 maja 2021 r., sygn. akt I SA/Gl 372/21, LEX nr 3190020

Wyrok WSA w Łodzi z dnia 12 maja 2021 r., sygn. akt I SA/Łd 217/21, LEX nr 3177204

Wyrok WSA w Szczecinie z dnia 29 października 2020 r., sygn. akt I SA/Sz 619/20, LEX nr 3082852

Wyrok WSA w Krakowie z dnia 30 listopada 2020 r., sygn. akt I SA/Kr 334/20, LEX nr 3179988

Wyrok WSA w Warszawie z dnia 15 grudnia 2020 r., sygn. akt III SA/Wa 1656/20, LEX nr 3180724

Wyrok WSA w Krakowie z dnia 16 grudnia 2020 r., sygn. akt I SA/Kr 975/20, LEX nr 3124485

Wyrok WSA w Warszawie z dnia 18 grudnia 2020 r., sygn. akt III SA/Wa 1283/20, LEX nr 3173576

Wyrok WSA w Warszawie z dnia 18 grudnia 2020 r., sygn. akt III SA/Wa 1601/20, LEX nr 3180719

PREFERENTIAL TAXATION OF NATURAL PERSONS' INCOME FROM INTELLECTUAL PROPERTY RIGHTS IN POLISH LAW – A COMPARATIVE PERSPECTIVE

Abstract. The paper focuses on the preferential taxation of natural persons' incomes stemming from intellectual property rights in the context of articles 30ca-30cb of the Polish personal income tax act (IP Box). The content and context of the aforementioned regulations were analyzed, as well as selected interpretive and practical problems identified in rulings of administrative courts. The subject matter was juxtaposed against related regulations of French law. The level of relevant tax rates in effect in other foreign jurisdictions was also taken into consideration.

Key words: personal income tax, IP Box, tax preferences, tax expenditures, taxation of income from intellectual property rights.

Dr Paweł Szymanek

Kancelaria Prawna i Podatkowa dr Paweł Szymanek,

ORCID: 0000-0002-7590-7016

EWOLUCJA ANALIZY DANYCH NADSYŁANYCH PRZEZ PODATNIKÓW ORGANOM W PODATKU OD TOWARÓW I USŁUG ORAZ PODATKACH DOCHODOWYCH

Streszczenie. Celem niniejszego opracowania jest ocena zmian ustawowych dotyczących prowadzenia przez organy Krajowej Administracji Skarbowej (KAS) bieżącej analizy danych nadsyłanych przez podatników. W artykule przedstawiono historię stosowanych metod analizy danych podatkowych przez organy – od sprawdzania papierowych deklaracji podatkowych, przez częściowe zastąpienie ich obowiązkiem wysyłania jednolitego pliku kontrolnego (JPK) oraz elektronicznej wersji deklaracji VAT-7, aż po ich całkowitą likwidację i wprowadzenie JPK_VAT. Ponadto omówiono plany wprowadzenia w Polsce Krajowego Systemu e-Faktur (KSeF), będącego odpowiednikiem Centralnego Rejestru Faktur. W artykule potwierdzono fakt zmniejszenia nadzoru nad podatnikami w okresie między likwidacją deklaracji zaliczkowych w podatkach dochodowych a wprowadzeniem JPK i JPK_VAT.

Słowa kluczowe: JPK, JPK_VAT, KSeF, VAT-7, SAF-T.

1. WSTĘP

W związku z intensyfikacją działań mających doprowadzić do uszczelnienia systemu podatkowego oraz zlikwidowania luki podatkowej organy KAS przedsięwzięły różnorodne kroki o charakterze organizacyjnym i prawnym¹. Celem artykułu jest przedstawienie historii związanej z bieżącą analizą danych nadsyłanych przez podatników do organów.

System ten ewoluował od papierowych deklaracji podatkowych składanych przez podatników, przez częściowe zastąpienie ich obowiązkiem wysyłania JPK oraz elektronicznej wersji deklaracji VAT-7, aż po całkowitą likwidację wymogu

¹ A. Pałys, Ł. Daniek, *Krok milowy w stronę elektronicznych rozliczeń podatkowych. Czy ewidencja JPK_VAT może zastąpić deklarację VAT?*, „Przegląd Podatkowy” 2018, nr 11, s. 35: „Wprowadzając obowiązek w zakresie składania plików JPK w Polsce, MF jednocześnie wstępnie przedstawił koncepcję zastąpienia deklaracji VAT-7 plikiem JPK_VAT. Po raz pierwszy taka koncepcja pojawiła się w Zawiadomieniu z 7 lipca 2017 r. po rozpoczęciu konsultacji w zakresie struktury JPK 4 rejestr VAT.”

wysyłania deklaracji VAT-7 i wprowadzenie w to miejsce JPK_VAT². Dodatkowo od dnia 1 października 2021 r. planowane jest wprowadzenie KSeF – odpowiednika Centralnego Rejestru Faktur, zastępującego z kolei JPK_VAT.

W artykule przedstawiono wszystkie zarówno pozytywne, jak i ujemne skutki obecnych regulacji, a także ich planowane zmiany³. Autor stawia tezę, że likwidacja obowiązku składania papierowych deklaracji na zaliczki w podatkach dochodowych, na wiele lat przed wprowadzeniem obowiązku wysyłania JPK_VAT, zmniejszyła bieżący nadzór nad podatnikami na skutek nieotrzymywania przez organy jakichkolwiek informacji o aktualnej sytuacji podatników.

W artykule zastosowano dogmatyczną metodę badawczą.

2. DEFINICJA JPK_VAT

JPK to polski odpowiednik SAF-T (ang. *Standard Audit File for Tax*)⁴ opracowanego przez Organizację Współpracy Gospodarczej i Rozwoju⁵. Po raz pierwszy został zastosowany przez Portugalię, następnie przez Francję, Niemcy, Luksemburg i Austrię⁶.

JPK_VAT jest zbiorem danych tworzonym z systemów informatycznych podatnika. Dane te są bezpośrednio przesyłane organom KAS w jednolitej, elektronicznej formie. JPK_VAT jest elektroniczną postacią ksiąg podatkowych oraz zebranych przez podatnika dowodów księgowych w ściśle określonej strukturze logicznej.

Głównym celem JPK_VAT jest przyspieszenie przekazywania danych wynikających z ksiąg podatkowych, bez potrzeby udostępniania tych ksiąg w papierze.

² J. Góralska, *Wdrożenie jednolitego pliku kontrolnego w praktyce działalności gospodarczej małych i średnich przedsiębiorstw*, „Finanse, Rynki Finansowe, Ubezpieczenia” 2017, nr 4 (88), cz. 1, <https://wnus.edu.pl/frfu/file/article/view/4090.pdf>, s. 264, dostęp: 20.04.2021; „Wprowadzenie JPK w Polsce było wzorowane na doświadczeniach rozwiązań skutecznie wprowadzonych do systemów prawnych wielu państw Unii Europejskiej. Zastosowanie określonego standardu kontroli plików podatków stosowane już przez niektóre państwa członkowskie powinno być zgodne z wytycznymi OECD (Organisation for Economic Cooperation and Development) [...]. Jednolity plik kontrolny wzorowany na wytycznych OECD oparty jest o aktualną wersję specyfikacji schematu pliku SAF-T w wersji 2.0, opublikowanej w 2010 roku (*Forum on the Tax Administration*, 2010)”.

³ Wyrok WSA we Wrocławiu z dnia 26 lutego 2020 r., I SA/Wr 623/19, <http://orzeczenia.nsa.gov.pl/doc/50092436AE>, dostęp: 20.04.2021; „[...] ponadto zweryfikowano bazy danych utworzonych z systemów informatycznych przedsiębiorców zawierające informacje o ich operacjach gospodarczych (utworzone z plików JPK) i na tej podstawie stwierdzono brak kontrahentów Spółki”.

⁴ *Jednolity Plik Kontrolny*, w: *Wikipedia*, https://pl.wikipedia.org/wiki/Jednolity_Plik_Kontrolny, dostęp: 20.04.2021.

⁵ Organisation for Economic Co-operation and Development – OECD.

⁶ G. Voss, *Jednolity Plik Kontrolny – koszty i korzyści cyfryzacji*, „Finanse, Rynki Finansowe, Ubezpieczenia” 2017, nr 4 (88), cz. 2, <https://wnus.edu.pl/frfu/file/article/download/4285.pdf>, s. 187, dostęp: 20.04.2021; „1 lipca 2016 roku weszły w życie nowe przepisy Ordynacji podatkowej (art. 193a) wprowadzające reguły udostępniania organom podatkowym informacji wynikających z ksiąg rachunkowych i dowodów księgowych, nazwanych Jednolitym Plikiem Kontrolnym (Standard Audit File for Taxes – SAF-T). Wprowadzenie obowiązku raportowania JPK nie jest odosobnionym pomysłem polskich władz skarbowych [...]. Polska jako kolejny, piąty kraj Unii Europejskiej (po Wielkiej Brytanii, Niemczech, Litwie i Słowenii) [...] wprowadza JPK jako nowy sposób raportowania danych finansowo-księgowych oraz działanie prowadzące do uszczelniania systemu podatkowego”.

rowej formie organom KAS⁷. W ten sposób organy mogą sprawnie przeprowadzać czynności sprawdzające i kontrole. Szybki dostęp do danych w formie elektronicznej, które regularnie napływają w miesięcznych okresach do organów KAS, pozwala na szybkie ustalenie wszelkich nieprawidłowości rachunkowych oraz automatyczne potwierdzenie prawidłowości dokonanych rozliczeń. Obowiązkowe i regularne przekazywanie danych w formie JPK_VAT ma przeciwdziałać wszelkim próbom unikania opodatkowania, jak również otrzymywania bezpodstawnych zwrotów w podatku od towarów i usług⁸.

Od strony technicznej JPK_VAT ma postać plików XML.

3. HISTORIA POWSTANIA JPK_VAT

Obowiązek wysyłania JPK wprowadzono ustawą z dnia 10 września 2015 r. o zmianie ustawy – Ordynacja podatkowa oraz niektórych innych ustaw⁹. Na początku podatnicy zobowiązani byli przesyłać JPK wyłącznie na żądanie organu podatkowego.

Obowiązek regularnego ich przekazywania został wprowadzony dopiero ustawą z dnia 13 maja 2016 r. o zmianie ustawy – Ordynacja podatkowa oraz niektórych innych ustaw¹⁰. Mali i średni przedsiębiorcy zostali objęci tym obowiązkiem od dnia 1 stycznia 2017 r., a mikroprzedsiębiorcy – od dnia 1 stycznia 2018 r.¹¹

JPK funkcjonowały niezależnie od deklaracji VAT-7, co oznacza, że podatnicy mieli obowiązek w tym samym terminie wysłać JPK oraz deklarację VAT-7¹².

⁷ A. Cwiąkała-Małys, I. Piotrowska, *Jednolity Plik Kontrolny i Centralny Rejestr Faktur jako elektroniczne narzędzia wspierające skuteczność administracji skarbowej*, „Przedsiębiorczość i Zarządzanie” 2017, t. 18, z. 7, cz. 2, <http://piz.san.edu.pl/docs/e-XVIII-7-2.pdf>, s. 86, dostęp: 20.04.2021: „Koncepcja Jednolitego Pliku Kontrolnego została opracowana przez Organizację Współpracy Gospodarczej i Rozwoju (OECD) w 2005 r. Jednym z celów tej organizacji jest uszczelnienie systemu podatkowego w krajach rozwiniętych i prowadzenie działań zmierzających do zwiększenia efektywności kontroli podatkowych. Organizacja zalecała stworzenie «eksportowania» danych w ustandaryzowanym formacie, elektronicznego składania deklaracji oraz tworzenia dokumentacji która pozwoli użytkownikom systemów informatycznych generować odpowiednie zestawienia”.

⁸ Wyrok WSA we Wrocławiu z dnia 10 stycznia 2020 r., I SA/Wr 829/19, <http://orzeczenia.nsa.gov.pl/doc/B4F94FDE3A>, dostęp: 20.04.2021: „Z ustaleń kontroli wynika, że zachodzą istotne różnice pomiędzy danymi deklarowanymi w plikach JPK przez «B» sp. z o.o., a danymi wykazywanymi w plikach JPK przykazywanymi przez jej kontrahentów. Ponadto w odniesieniu do części transakcji nabyć wskazanych w plikach JPK przekazanych przez «B» sp. z o.o., brak jest odpowiadających im danych odnośnie sprzedaży zadeklarowanych przez dostawców”.

⁹ Art. 1 pkt 130; Dz.U. poz. 1649 ze zm.

¹⁰ Art. 1 pkt 5; Dz.U. poz. 846 ze zm., dalej: ustawa z dnia 13 maja 2016 r.

¹¹ A. Cwiąkała-Małys, I. Piotrowska, dz. cyt., s. 88: „Od 1 lipca 2016 r. systematycznie powiększany jest krąg przedsiębiorców i podatników zobowiązanych do comiesięcznego przekazywania pliku JPK_VAT (ewidencja zakupu sprzedaży VAT) oraz do przekazywania plików JPK na żądanie organów podatkowych i organów kontroli skarbowej. Zaplanowano, iż od 1 lipca 2018 r. wszyscy podatnicy, którzy prowadzą księgowość w formie elektronicznej, przekazują pozostałe struktury JPK na żądanie organów podatkowych”. Zob. art. 6 ustawy z dnia 13 maja 2016 r.

¹² Wyrok WSA w Warszawie z dnia 22 maja 2019 r., III SA/Wa 18/19, <http://orzeczenia.nsa.gov.pl/doc/5E6B9109DE>, dostęp: 20.04.2021: „[...] brak jest w przepisach ustaw podatkowych podstawy do [...] zwolnienia z miesięcznego doręczania plików JPK, a w zastępstwie dopuszczenie skutecznego doręczania do urzędu skarbowego kopii faktur wpływów i wydatków w formie papierowej i w formie PDF na płycie CD w trybie postępowania podatkowego, gdyż nie dopuszczono w ustawach podatkowych możliwości zmiany formy składania ww. informacji”.

W związku z wejściem w życie ustawy z dnia 4 lipca 2019 r. o zmianie ustawy o podatku od towarów i usług oraz niektórych innych ustaw¹³ sytuacja uległa kolejnej zmianie, polegającej na likwidacji deklaracji VAT-7 i JPK oraz zastąpieniu ich JPK_VAT. Dodatkowe regulacje dotyczące wysyłania nowych JPK_VAT wprowadzono rozporządzeniem Ministra Finansów, Inwestycji i Rozwoju z dnia 15 października 2019 r. w sprawie szczegółowego zakresu danych zawartych w deklaracjach podatkowych i w ewidencji w zakresie podatku od towarów i usług¹⁴. Dużych podatników objęto obowiązkiem składania JPK_VAT z dniem 1 kwietnia 2020 r., a małych podatników – z dniem 1 lipca 2020 r.

4. HISTORIA LIKWIDACJI DEKLARACJI PODATKOWYCH

Czas i sposób wdrożenia JPK_VAT poprzedził długi proces likwidacji deklaracji zaliczkowych w podatkach dochodowych oraz w podatku od towarów i usług. Niestety ten proces w podatkach dochodowych został zainicjowany wiele lat przed wprowadzeniem w życie obowiązku wysyłania JPK czy JPK_VAT, co spowodowało zmniejszenie nadzoru nad podatnikami¹⁵.

W minionym okresie podstawowym problemem nadzoru organów nad podatnikami była znaczna liczba deklaracji podatkowych wysyłanych przez podatników. Przed likwidacją deklaracji zaliczkowych w podatkach dochodowych do organów przekazywano rocznie ponad 42 mln deklaracji i zeznań podatkowych. Ich analiza odbywała się ręcznie, ponieważ stopień informatyzacji organów był niski. Skutkiem powyższego nadzór nad podatnikami nie przyczyniał się do zmniejszenia szarej strefy, lecz sprowadzał się głównie do eliminowania pomyłek rachunkowych w nadsyłanych deklaracjach.

Niewydolny system zreformowano jednak błędnie, gdyż uchylono obowiązek składania deklaracji zaliczkowych w podatkach dochodowych, co w efekcie uniemożliwiło organom podatkowym pozyskanie informacji na temat tych podatników¹⁶. Po reformie jedyną metodą pozyskania bieżącej informacji stała się kontrola, która z przyczyn organizacyjnych nie mogła być dokonywana u wszystkich podatników, a tylko u nikomej części. System niewydolnej analizy nadsyłanych

¹³ Art. 1 pkt 17; Dz.U. poz. 1520 ze zm.

¹⁴ Dz.U. poz. 1988 ze zm.

¹⁵ P. Szymanek, *Ewolucja ustroju i kompetencji rządowych organów podatkowych, celnych oraz kontroli skarbowej – sprawujących nadzór nad podatnikami, płatnikami i importerami (lata 1991-2017)*, Warszawa 2019, s. 56; „Do czasu likwidacji części deklaracji podatkowych podstawowym obowiązkiem organu podatkowego było sprawdzanie czy deklaracje wpływają w terminie, czy nie zawierają ewidentnych błędów związanych z samoobliczeniem podatku oraz czy deklarowane kwoty były wpłacane w odpowiednim czasie. W przypadku stwierdzenia zgodności tych trzech elementów, deklaracja podatkowa jako prawidłowa archiwizowana była w zgodny z prawem sposób, a zwykły nadzór podatkowy ulegał de facto zakończeniu”.

¹⁶ Tamże, s. 57: „W opisywanym okresie administracja podatkowa niejako przyznała się, że w zakresie zwykłego nadzoru nad podatnikami nie panuje nad lawinowo nadsyłanymi deklaracjami. W związku z tym nastąpiła likwidacja obowiązku składania wielu deklaracji w zakresie podatków dochodowych, związanych z zapłatą zaliczek na ten podatek. W efekcie zwykły nadzór podatkowy uległ dalszemu zmniejszeniu, ponieważ po dokonanych zmianach organy podatkowe nie miały nawet możliwości pozyskania informacji o nieprawidłowościach związanych z obliczeniem podatku, otrzymując tylko wpłatę zaliczek na podatek na właściwe konto”.

deklaracji zaliczkowych w podatkach dochodowych zastąpiono systemem opartym na braku jakiegokolwiek informacji. Konsekwencją tego był przez wiele lat utrzymujący się brak nadzoru nad bieżącymi wpłatami zaliczek na podatki dochodowe, przy czym sam fakt składania rocznych zeznań podatkowych nie kompensował tej luki, gdyż nie wpływał na bieżącą analizę danych podatkowych. Błąd ten naprawiono częściowo przez wprowadzenie obowiązku wysyłania JPK i JPK-VAT.

Elektroniczna analiza deklaracji podatkowych wykonywana była przez cały czas w zakresie podatku od towarów i usług. W przeciwieństwie do podatków dochodowych nigdy nie zlikwidowano obowiązku składania deklaracji VAT-7, zamieniono jedynie obowiązek wysyłania deklaracji papierowych na ich wersję elektroniczną¹⁷. Rozpoczęcie wysyłania deklaracji VAT-7 w formie elektronicznej stało się znaczącym ułatwieniem¹⁸ dla organów¹⁹. Ostatecznie te deklaracje elektroniczne zastąpiono JPK_VAT.

Jak zatem widać, ewolucja nadzoru nad przekazywanymi informacjami w przypadku podatków dochodowych oraz podatku od towarów i usług potoczyła się zupełnie odmiennie. Papierowe deklaracje zaliczkowe w podatkach dochodowych zamiast ulec likwidacji, powinny być zastąpione deklaracjami elektronicznymi, tak samo jak w podatku od towarów i usług. Ostatecznie deklaracje elektroniczne w podatkach dochodowych oraz podatku od towarów i usług powinny być zlikwidowane z chwilą wejścia w życie JPK_VAT. Udało się tak postąpić w przypadku deklaracji VAT-7. Niestety w podatkach dochodowych deklaracji papierowych nie zastąpiono elektronicznymi odpowiednikami, co skutkowało zmniejszeniem nadzoru nad tymi podatkami przez wiele lat, aż do chwili wprowadzenia JPK i JPK_VAT, kiedy częściowo naprawiono problem braku przesyłania danych organom KAS.

5. ZALETY JPK_VAT

Niewątpliwą zaletą obecnych regulacji jest zastąpienie deklaracji VAT-7 i VAT-7K oraz JPK przesyłaniem jednego JPK_VAT, zawierającego wszystkie dane z dotychczasowych dokumentów. Plik ten jest wysyłany w terminie właściwym

¹⁷ A. Cwiąkała-Majys, I. Piotrowska, dz. cyt., s. 92: „Pozytywne aspekty wdrażania rozwiązań opartych na nowoczesnych i sprawdzonych narzędziach informatycznych przeważają nad obawami co do zagrożeń z nich wynikających. Za koniecznością ich wprowadzania przemawiają choćby pozytywne efekty w innych krajach w zakresie uszczelniania systemu podatkowego i skutecznej walki z oszustwami podatkowymi w podatku VAT, których efektem są zwiększone wpływy do budżetu”.

¹⁸ Wyrok WSA w Warszawie z dnia 22 lipca 2019 r., III SA/Wa 1503/19, <http://orzeczenia.nsa.gov.pl/doc/17FE56F4D5>, dostęp: 20.04.2021: „Analiza przepływów na rachunkach bankowych strony wykazała, że zadeklarowane przez nią w plikach JPK nabycia od tego podmiotu nie znajdują odzwierciedlenia w przepływach finansowych skarżącej”.

¹⁹ A. Pałys, Ł. Daniek, dz. cyt., s. 37: „Należy zauważyć że organy podatkowe w plikach JPK utrzymują istotnie bardziej szczegółowe dane niż raportowane w deklaracjach VAT dotyczące transakcji sprzedaży oraz zakupów bez konieczności wszczynania odrębnych postępowań podatkowych i oczekiwania na udostępnienie rejestru VAT”.

dla deklaracji VAT-7²⁰. Dodatkowo wyeliminowano dotychczasowe załączniki: VAT-ZZ, VAT-ZD i VAT-ZT, jak również dodatkowe wnioski w deklaracjach²¹. Zasadniczym celem nowych rozwiązań jest zatem maksymalne uproszczenie rozliczeń w podatku od towarów i usług²².

Inną korzyścią płynącą ze stosowania JPK_VAT jest to, że nie odzwierciedla on tylko dotychczasowych danych przesyłanych w deklaracjach VAT i JPK, lecz zawiera także uzupełniające dane potrzebne do analizy. Podatnicy rozliczający podatek kwartalnie dodatkowo przekazują do organu podatkowego również dane za pierwszy i drugi miesiąc każdego kwartału zamiast dotychczasowego JPK zawierającego wyciąg z ewidencji. Zmianie ulegnie tylko forma przesyłanych danych²³.

Do niewątpliwych zalet JPK_VAT należą:

- 1) przesyłanie jednego JPK_VAT zamiast odrębnych deklaracji VAT-7 lub VAT-7K;
- 2) brak potrzeby składania dwóch podpisów autoryzujących pod JPK oraz deklaracjami VAT-7;
- 3) wyeliminowanie podwójnej archiwizacji Urzędowych Poświadczeń Odbioru (UPO) za JPK oraz deklarację VAT-7;
- 4) zmniejszenie liczby dokumentów przetwarzanych w systemach informatycznych KAS;
- 5) ograniczenie liczby przypadkowych kontroli podatkowych i czynności sprawdzających;

²⁰ K. Schneider, K. Schneider, *Zagrożenia w funkcjonowaniu jednolitego pliku kontrolnego*, „Ekonomiczne Problemy Usług” 2018, nr 2 (131), t. 1, <https://wnus.edu.pl/epu/file/article/download/15033.pdf>, s. 324, dostęp: 20.04.2021.; „Celem zmian miało być zmniejszenie kosztów wypełniania obowiązków podatkowych przez podatników i ich kontrahentów, zmniejszenie kosztów funkcjonowania administracji skarbowej oraz poprawa wyników kontroli”.

²¹ Uzasadnienie rządowego projektu ustawy o zmianie ustawy o podatku od towarów i usług oraz niektórych innych ustaw, druk sejmowy nr 3500 (VIII kad.), <http://orka.sejm.gov.pl/Druki8ka.nsf/0/B26D7DA613F98D91C1258415004B4FBB/%24File/3500.pdf>, s. 1, dostęp: 20.04.2021.; „Projekt ma na celu uproszczenie rozliczeń w podatku od towarów i usług. Ma stanowić proste, przejrzyste, a także przyjazne narzędzie dla podatników do rozliczania podatku od towarów i usług. Podatnicy w celu wypełnienia obowiązków związanych z rozliczeniem podatku VAT nie będą musieli składać dwóch dokumentów: pliku JPK_VAT oraz deklaracji VAT, tak jak dotychczas, ale wyślą jeden plik, zawierający dane odpowiednio z deklaracji oraz ewidencji VAT. Dodatkowym uproszczeniem będzie eliminacja załączników wymaganych przy składaniu tradycyjnego rozliczenia podatku VAT, tj. VAT-ZZ, VAT-ZD i VAT-ZT, a także dodatkowych wniosków występujących w standardowych deklaracjach”.

Zob. też M. Jendraszczyk, *Likwidacja VAT-7 i VAT-7K oraz wprowadzenie nowej rozbudowanej wersji JPK_VAT – skutki dla podatników*, „Doradztwo Podatkowe – Biuletyn Instytutu Studiów Podatkowych” 2020, nr 2 (282).

²² Wyrok WSA w Warszawie z dnia 22 maja 2019 r., III SA/Wa 18/19, dok. cyt.: „Kwestię przekazywania w formie elektronicznej plików JPK_VAT reguluje art. 82 § 1b O.p. [tj. ustawy z dnia 29 sierpnia 1997 r. – Ordynacja podatkowa, tekst jednolity Dz.Ź. z 2020 r. poz. 1325 ze zm. – przyp. red.], z którego wynika obowiązek comiesięcznego składania tylko i wyłącznie za pomocą środków komunikacji elektronicznej informacji JPK_VAT. [...] sposób składania plików JPK wynika wprost z ustawy i nie przewiduje ona wyjątków w tym zakresie”.

²³ Wyrok WSA w Warszawie z dnia 22 maja 2019 r., III SA/Wa 18/19, dok. cyt.: „NUS [tj. naczelnik urzędu skarbowego – przyp. red.] prawidłowo wskazał, powołując się na art. 82 § 1b O.p., na obowiązek comiesięcznego składania tylko i wyłącznie za pomocą środków komunikacji elektronicznej informacji JPK_VAT. Zatem podatnicy bez wezwania organu podatkowego mają obowiązek przekazywania informacji, o których mowa w tym przepisie w terminie i formie w nim określonym”.

- 6) ograniczenie liczby postępowań celno-skarbowych oraz skrócenie czasu ich prowadzenia;
- 7) uszczelnienie systemu podatkowego²⁴;
- 8) zmniejszenie kosztów prowadzenia kontroli podatkowych;
- 9) poprawa rzetelności i wiarygodności wysyłanych informacji podatkowych;
- 10) wzmocnienie wewnętrznej kontroli u podatnika²⁵;
- 11) możliwość prowadzenia kontroli krzyżowych bez angażowania podatnika w te czynności;
- 12) szybka identyfikacja prób unikania opodatkowania²⁶;
- 13) szybsze i skuteczniejsze śledzenie zdarzeń gospodarczych będących łańcuchem powiązanych transakcji;
- 14) zwiększenie ilości przesyłanych informacji w porównaniu do deklaracji VAT-7 lub zlikwidowanych deklaracji zaliczkowych w podatkach bezpośrednich;
- 15) ponowne otrzymanie informacji utraconych wraz z likwidacją deklaracji zaliczkowych w podatkach bezpośrednich;
- 16) eliminowanie z rynku nieuczciwych podatników celem zwiększenia konkurencyjności rzetelnych przedsiębiorców;
- 17) poprawa jakości usług księgowych;
- 18) zmniejszenie liczby błędów rachunkowych w przekazywanych informacjach.

6. PLANY WPROWADZENIA KSEF

Ministerstwo Finansów przedstawiło projekt z dnia 1 lutego 2021 r. nowelizacji ustawy z dnia 11 marca 2004 r. o podatku od towarów i usług²⁷, zgodnie z którym z dniem 1 października 2021 r. ma zostać utworzony KSeF (odpowiednik Centralnego Rejestru Faktur)²⁸.

Projektowana ustawa przewiduje wprowadzenie faktur elektronicznych, zwanych fakturami ustrukturyzowanymi. Faktury te będą funkcjonowały niezależnie w obrocie gospodarczym obok dotychczasowych faktur papierowych. Skutkiem tego KSeF będzie działał początkowo niezależnie od JPK_VAT. Nowe faktury ustrukturyzowane będą wystawiane i przekazywane przez podatników za pośrednictwem KSeF. Zgodnie z projektem w nowym art. 106nc ustawy z dnia 11 marca 2004 r. będą uregulowane wszystkie funkcje i cele, jakie mają być osiągnięte za pośrednictwem KSeF. Będzie to system służący do:

- 1) uwierzytelniania i weryfikacji posiadanych przez podatnika faktur ustrukturyzowanych;

²⁴ A. Cwiakała-Matys, I. Piotrowska, dz. cyt., s. 93.

²⁵ G. Voss, dz. cyt., s. 194.

²⁶ A. Cwiakała-Matys, I. Piotrowska, dz. cyt., s. 93.

²⁷ Tekst jednolity Dz.U. z 2021 r. poz. 685 ze zm., dalej: ustawa z dnia 11 marca 2004 r.

²⁸ Projekt z dnia 1 lutego 2021 r. ustawy o zmianie ustawy o podatku od towarów i usług oraz niektórych innych ustaw, <https://legislacja.gov.pl/projekt/12343202>, dostęp: 17.03.2021, dalej: projekt.

- 2) otrzymywania faktur ustrukturyzowanych;
- 3) stworzenia bazy danych celem przechowywania faktur ustrukturyzowanych w KSeF przez 10 lat;
- 4) nadawania fakturom numerów identyfikacyjnych;
- 5) ujednoczenia faktur ustrukturyzowanych;
- 6) analizy i kontroli faktur ustrukturyzowanych²⁹.

Co najważniejsze, system ten nie będzie tylko miejscem wystawiania, przesyłania i przechowywania faktur zgodnych z ustalonym wzorem, lecz także będzie służył do analizy i kontroli prawidłowości danych z faktur ustrukturyzowanych.

Zgodnie z projektowanymi przepisami faktury ustrukturyzowane będą wysyłane przez platformę e-Urząd Skarbowy. Niestety od dnia 1 października 2021 r. podatnicy będą korzystać z KSeF wyłącznie dobrowolnie³⁰. Według dalszych planów obowiązek wysyłania faktur ustrukturyzowanych obejmie najpierw podatników osiągających znaczne obroty, a ostatecznie wszystkich podatników. Plan wprowadzenia powszechnego rejestru faktur jest więc odległy i wieloletowy. Dopiero za kilka lat powstanie baza danych ze wszystkimi wystawionymi fakturami ustrukturyzowanymi³¹.

W przyszłości, po ukończeniu budowy KSeF, organy KAS otrzymają dostęp do wszystkich faktur w czasie rzeczywistym. Faktury sprzedawców i kupujących będą parowane, co wyeliminuje obecną patologię polegającą na księgowaniu wyłącznie faktur zakupowych (w których wykazany jest podatek podlegający odliczeniu) bez jednoczesnego księgowania faktur z wykazanym podatkiem od towarów i usług, co było nagminnym problemem w przypadku korzystania z faktur papierowych. Uproszczony zostanie system czynności sprawdzających i kontrolnych, co skutkować będzie zmniejszeniem liczby tych kontroli oraz większą ich skutecznością.

Z chwilą ostatecznego wprowadzenia w życie KSeF, gromadzącego informacje o wszystkich wystawionych fakturach przez wszystkich podatników, przestanie istnieć potrzeba niezależnego obowiązkowego wysyłania JPK_VAT. Ponadto organy KAS będą wówczas otrzymywać pełną informację o zobowiązaniach podatkowych podatników w podatku od towarów i usług oraz podatkach dochodowych, co pozwoli na ostateczne wyeliminowanie błędu polegającego na likwidacji deklaracji papierowych w podatkach dochodowych bez jednoczesnego wprowadzenia jakiegokolwiek kontroli informatycznej.

Według obecnych planów jednak od dnia 1 października 2021 r. wysyłanie JPK_VAT nadal będzie obowiązkowe, ponieważ korzystanie z KSeF będzie dobrowolne, a sam system będzie działał niezależnie od JPK_VAT.

²⁹ Tamże, art. 1 pkt 8. Zob. też Komisja Europejska, 5.4.1. *Weryfikacja sposobu poboru podatku VAT*, w: *Zielona księga w sprawie przyszłości podatku VAT. W stronę prostszego, solidniejszego i wydajniejszego podatku VAT*, Bruksela, dnia 1.12.2010, KOM(2010) 695 wersja ostateczna, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/PL/TXT/PDF/?uri=CELEX:52010DC0695&from=PL>, s. 23-24, dostęp: 20.04.2021.

³⁰ Art. 1 pkt 8 projektu.

³¹ A. Cwiąkała-Małys, I. Piotrowska, dz. cyt., s. 93.

7. PODSUMOWANIE

Kiedy analizuje się ostatnie 30 lat funkcjonowania polskiej administracji podatkowej, dostrzegalny jest bardzo wyraźny postęp w zakresie informatyzacji³². Niestety wraz z jej rozwojem nie następował regularny wzrost poziomu nadzoru organów nad podatnikami. Po likwidacji obowiązku składania papierowych deklaracji podatkowych w podatkach dochodowych nie wprowadzono w ich miejsce żadnego innego środka mającego na celu pozyskanie bieżących informacji o podatnikach. Spowodowało to wieloletni okres zmniejszenia nadzoru nad nimi. Zmiana ta była niesystemowa, ponieważ jednocześnie w tym samym czasie istniał obowiązek składania papierowych deklaracji VAT-7.

Dopiero z chwilą wdrożenia JPK i JPK_VAT częściowo naprawiono powstały problem, bo organy KAS znów na bieżąco zaczęły otrzymywać część danych związanych z podatkami dochodowymi. Ostatecznie w przyszłości po wprowadzeniu obowiązkowego wysyłania faktur ustrukturyzowanych przez wszystkich podatników do KSeF organy KAS będą otrzymywać pełną informację o zobowiązaniach podatkowych w podatku od towarów i usług oraz podatkach dochodowych. Data wejścia w życie tego obowiązku jednak nie jest znana. Od dnia 1 października 2021 r. korzystanie z tego systemu będzie dobrowolne, oprócz tego będzie on funkcjonował niezależnie od obowiązkowego wysyłania JPK_VAT.

Tym samym potwierdzono postawioną na wstępie tezę, że likwidacja obowiązku składania papierowych deklaracji na zaliczki w podatkach dochodowych na wiele lat przed wprowadzeniem obowiązku wysyłania JPK_VAT zmniejszyła bieżący nadzór nad podatnikami na skutek nieotrzymywania przez organy jakichkolwiek informacji o aktualnej sytuacji podatników.

Bibliografia

Literatura

- Biernacki K., *Krajowa Administracja Skarbowa 2018*, Warszawa 2018.
- Bitner M. i in., *Prawo finansowe. Prawo finansów publicznych. Prawo podatkowe. Prawo bankowe*, Warszawa 2017.
- Chojna-Duch E., *Podstawy finansów publicznych i prawa finansowego*, Warszawa 2012.
- Ćwiakła-Matys A., Piotrowska I., *Centralny Rejestr Faktur i zmiany w przepisach karnych i karnych skarbowych jako sposoby ograniczania zjawiska „pustych faktur”*, „Prace Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu” 2019, nr 513, http://yadda.icm.edu.pl/yadda/element/bwmeta1.element.desklight-b1119bfa-59b3-4f3c-a516-f-52da66ea664/c/PN_513_Nowak_Rachunkowosc_Czesc9.pdf, dostęp: 20.04.2021.

³² A. Pałys, E. Danielek, dz. cyt., s. 40: „Digitalizacja środowiska podatkowego w Polsce jest już trwającym procesem. Należy spodziewać się, że w najbliższym czasie MF przedstawi kolejne propozycje mające na celu istotne zwiększenie kontroli nad rozliczeniami podatkowymi przy jednoczesnym zmniejszeniu obciążeń administracyjnych. Swego rodzaju mapą drogową tych rozwiązań są dokumenty przygotowane przez OECD wskazujące na obszary możliwej automatyzacji”.

- Ćwiąkała-Małys A., Piotrowska I., *Jednolity Plik Kontrolny i Centralny Rejestr Faktur jako elektroniczne narzędzia wspierające skuteczność administracji skarbowej*, „Przedsiębiorczość i Zarządzanie” 2017, t. 18, z. 7, cz. 2, <http://piz.san.edu.pl/docs/e-XVIII-7-2.pdf>, dostęp: 20.04.2021.
- Dylematy i perspektywy rozwoju rachunkowości i podatków*, Z. Drewniak i in. (red.), Toruń 2016.
- Fornalik J., Ziętek J., *Rewolucja technologiczna w podatkach*, „Krytyka Prawa” 2019, nr 2, t. 11, <https://krytykaprawa.pl/resources/html/article/details?id=192418>, dostęp: 20.04.2021.
- Gomułowicz A., Mączyński D., *Podatki i prawo podatkowe*, Warszawa 2016.
- Górska J., *Wdrożenie jednolitego pliku kontrolnego w praktyce działalności gospodarczej małych i średnich przedsiębiorstw*, „Finanse, Rynki Finansowe, Ubezpieczenia” 2017, nr 4 (88), <https://wnus.edu.pl/frfu/file/article/view/4090.pdf>, dostęp: 20.04.2021.
- Jednolity Plik Kontrolny. Obowiązki e-raportowania danych podatkowych w 2018 roku*, P. Grzanka, M. Sidelnik (red. nauk.), Warszawa 2018.
- Jendraszczyk M., *Likwidacja VAT-7 i VAT-7K oraz wprowadzenie nowej rozbudowanej wersji JPK_VAT – skutki dla podatników*, „Doradztwo Podatkowe – Biuletyn Instytutu Studiów Podatkowych” 2020, nr 2 (282).
- Komentarz do ustawy o podatku dochodowym od osób prawnych*, W. Modzelewski (red. nauk.), Warszawa 2019.
- Krajowa Administracja Skarbowa. Komentarz*, A. Melezini, K. Teszner (red. nauk.), Warszawa 2018.
- Krawczak M., Zalewski D., *Kontrola podatkowa działalności gospodarczej*, M. Krawczak (red. nauk.), Warszawa 2019.
- Modzelewski W., *Myśli chore 2019-2020*, Warszawa 2019.
- Nowe narzędzia kontrolne, dokumentacyjne i informatyczne w prawie podatkowym. Poprawa efektywności systemu podatkowego*, B. Brzeziński, K. Lasiński-Sulecki, W. Morawski (red. nauk.), Warszawa 2018.
- Nowe narzędzia prawne w podatkach dochodowych i majątkowych. Poprawa efektywności systemu podatkowego*, B. Brzeziński, K. Lasiński-Sulecki, W. Morawski (red. nauk.), Warszawa 2018.
- Oleśniewicz J., *JPK – wstęp do cyfryzacji rachunkowości i rewizji finansowej*, „Rachunkowość” 2017, nr 8.
- Ordynacja podatkowa. Komentarz*, L. Etel (red. nauk.), Warszawa 2017.
- Pałys A., Daniek Ł., *Krok milowy w stronę elektronicznych rozliczeń podatkowych. Czy ewidencja JPK_VAT może zastąpić deklarację VAT?*, „Przegląd Podatkowy” 2018, nr 11.
- Poprawa efektywności systemu podatkowego. Nowe narzędzia prawne w VAT i akcyzie*, B. Brzeziński, K. Lasiński-Sulecki, W. Morawski (red. nauk.), Warszawa 2018.
- Prawo podatkowe*, P. Smoleń, W. Wójtowicz (red.), Warszawa 2019.
- Prawo podatkowe przedsiębiorców*, H. Litwińczuk (red. nauk.), Warszawa 2017.

- Różycki K., *Kontrola celno-skarbowa. Komentarz. Wzory, zestawienia i procedury kontrolne*, Warszawa 2018.
- Schneider K., Schneider K., *Zagrożenia w funkcjonowaniu jednolitego pliku kontrolnego*, „Ekonomiczne Problemy Usług” 2018, nr 2 (131), t. 1, <https://wnus.edu.pl/epu/file/article/download/15033.pdf>, dostęp: 20.04.2021.
- Szymanek P., *Ewolucja ustroju i kompetencji rządowych organów podatkowych, celnych oraz kontroli skarbowej – sprawujących nadzór nad podatnikami, płatnikami i importerami (lata 1991-2017)*, Warszawa 2019.
- Ustawa o Krajowej Administracji Skarbowej. Komentarz*, L. Bielecki, A. Gorgol (red.), Warszawa 2018.
- Uszczelnienie systemu podatkowego w Polsce*, D. Gajewski (red. nauk.), Warszawa 2020.
- Voss G., *Jednolity Plik Kontrolny – koszty i korzyści cyfryzacji*, „Finanse, Rynki Finansowe, Ubezpieczenia” 2017, nr 4 (88), cz. 2, <https://wnus.edu.pl/frfu/file/article/download/4285.pdf>, dostęp: 20.04.2021.
- Wolański R., *System podatkowy. Zarys wykładu*, Warszawa 2020.
- Zarys finansów publicznych i prawa finansowego*, W. Wójtowicz (red. nauk.), Warszawa 2020.

Źródła internetowe

Jednolity Plik Kontrolny, w: *Wikipedia*, https://pl.wikipedia.org/wiki/Jednolity_Plik_Kontrolny, dostęp: 20.04.2021.

Akty prawne

- Rozporządzenie Ministra Finansów, Inwestycji i Rozwoju z dnia 15 października 2019 r. w sprawie szczegółowego zakresu danych zawartych w deklaracjach podatkowych i w ewidencji w zakresie podatku od towarów i usług, Dz.U. poz. 1988 ze zm.
- Ustawa z dnia 4 lipca 2019 r. o zmianie ustawy o podatku od towarów i usług oraz niektórych innych ustaw, Dz.U. poz. 1520 ze zm.
- Ustawa z dnia 10 września 2015 r. o zmianie ustawy – Ordynacja podatkowa oraz niektórych innych ustaw, Dz.U. poz. 1649 ze zm.
- Ustawa z dnia 11 marca 2004 r. o podatku od towarów i usług, tekst jednolity Dz.U. z 2021 r. poz. 685 ze zm.
- Ustawa z dnia 13 maja 2016 r. o zmianie ustawy – Ordynacja podatkowa oraz niektórych innych ustaw, Dz.U. poz. 846 ze zm.
- Ustawa z dnia 29 sierpnia 1997 r. – Ordynacja podatkowa, tekst jednolity Dz.U. z 2020 r. poz. 1325 ze zm.

Orzecznictwo

- Wyrok WSA w Warszawie z dnia 22 lipca 2019 r., III SA/Wa 1503/19, <http://orzeczenia.nsa.gov.pl/doc/17FE56F4D5>, dostęp: 20.04.2021.
- Wyrok WSA w Warszawie z dnia 22 maja 2019 r., III SA/Wa 18/19, <http://orzeczenia.nsa.gov.pl/doc/5E6B9109DE>, dostęp: 20.04.2021.

Wyrok WSA we Wrocławiu z dnia 10 stycznia 2020 r., I SA/Wr 829/19, <http://orzeczenia.nsa.gov.pl/doc/B4F94FDE3A>, dostęp: 20.04.2021.

Wyrok WSA we Wrocławiu z dnia 26 lutego 2020 r., I SA/Wr 623/19, <http://orzeczenia.nsa.gov.pl/doc/50092436AE>, dostęp: 20.04.2021.

Inne źródła

Komisja Europejska, 5.4.1. *Weryfikacja sposobu poboru podatku VAT*, w: *Zielona księga w sprawie przyszłości podatku VAT. W stronę prostszego, solidniejszego i wydajniejszego podatku VAT*, Bruksela, dnia 1.12.2010, KOM(2010) 695 wersja ostateczna, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/PL/TXT/PDF/?uri=CELEX:52010DC0695&from=PL>, dostęp: 20.04.2021.

Projekt z dnia 1 lutego 2021 r. ustawy o zmianie ustawy o podatku od towarów i usług oraz niektórych innych ustaw, <https://legislacja.gov.pl/projekt/12343202>, dostęp: 17.03.2021.

Uzasadnienie rządowego projektu ustawy o zmianie ustawy o podatku od towarów i usług oraz niektórych innych ustaw, druk sejmowy nr 3500 (VIII kad.), <http://orka.sejm.gov.pl/Druki8ka.nsf/0/B26D7DA613F98D91C1258415004B4FBB/%24File/3500.pdf>, dostęp: 20.04.2021.

EVOLUTION OF THE ANALYSIS OF DATA SENT BY TAXPAYERS TO THE TAX ON GOODS AND SERVICES AND INCOME TAXES

Abstract. The purpose of this study was to assess the statutory changes regarding the ongoing analysis of data sent by taxpayers by KAS authorities. The article presents the history of the methods used to analyze tax data by the authorities – from checking paper tax declarations, partially replacing them with the obligation to send JPK files and the electronic version of VAT-7 declarations, to their complete elimination and introduction of JPK_VAT files. Moreover, plans were presented to introduce KSeN in Poland, the Polish equivalent of the Central Register of Invoices. The article confirms the fact that the supervision over taxpayers has been reduced in the period between the liquidation of advance declarations in income taxes and the introduction of JPK and JPK_VAT files.

Keywords: JPK, JPK_VAT, KSeF, VAT-7, SAF-T.

Dr Miłosz Kłosowiak

Katedra Prawa i Postępowania Administracyjnego, Wydział Prawa i
Administracji Uniwersytetu Warszawskiego
ORCID: 0000-0002-2037-3280

ASPEKTY PRAWNO-PODATKOWE PROJEKTU USTAWY O FUNDACJI RODZINNEJ

Streszczenie. W Europie Środkowej nadchodzi moment sukcesji firm rodzinnych. Dotychczas istniejące rozwiązania sukcesyjne oparte o przepisy prawa cywilnego oraz prawa handlowego okazały się być niewystarczające. Wprowadzone zostały rozwiązania ustawy o zarządzie sukcesyjnym. Nie spowodowało to jednak rozwiązania problemu jak dokonać podziału przedsiębiorstwa między spadkobierców. Odpowiedzą na ten problem może być projekt ustawy o fundacji rodzinnej. Projekt ten został przedstawiony w drugiej wersji, uwzględniającej zgłoszone uwagi zainteresowanych podmiotów.

Słowa kluczowe: prawo finansowe, sukcesja, biznes rodzinny, zarząd sukcesji, fundacja rodzinna

1. WPROWADZENIE

W dniu 15 października 2021 r. przedstawiona została druga wersja projektu ustawy o fundacji rodzinnej¹. Projekt został zmodyfikowany w następstwie uwag zgłoszonych w ramach uzgodnień międzyresortowych, konsultacji publicznych i opiniowania². Pierwsza wersja projektu została przedstawiona w dniu 22 marca 2021 r.³, jednak na skutek znaczącej liczby uwag, które projektodawca zdecydował się uwzględnić, konieczne było przedstawienie kolejnej wersji. Istotnym obszarem zgłaszanych uwag, jak i zmian poczynionych w projekcie, są kwestie podatkowe.

Zmieniona wersja projektu w dniu 18 października 2021 r., ze względu na zakres wprowadzonych modyfikacji ponownie została przekazana do opiniowania oraz do uzgodnień międzyresortowych.

¹ <https://legislacja.rcl.gov.pl/docs//2/12344906/12774288/12774289/dokument525891.pdf>; dostęp: 23 listopada 2021 r.; dalej: projekt.

² <https://legislacja.rcl.gov.pl/docs//2/12344906/12774288/12774292/dokument505870.docx>; dostęp: 23 listopada 2021 r.

³ <https://legislacja.rcl.gov.pl/docs//2/12344906/12774288/12774289/dokument495490.pdf>; dostęp: 23 listopada 2021 r.

W ocenie projektodawcy, przygotowywane rozwiązania stanowią jeden z elementów programu Polski Ład, realizując takie jego cele jak repatriacja kapitału czy ułatwienie wielopokoleniowej sukcesji przedsiębiorstw i rodzinnego majątku. Projektodawca podkreśla, że od początku prac nad projektem ustawy o fundacji rodzinnej kierowano się potrzebą zachowania neutralności podatkowej, tj. zabezpieczenia wpływów podatkowych przy jednoczesnym nienakładaniu dodatkowych obciążeń⁴.

Projekt w pierwotnej wersji zakładał wejście w życie od dnia 1 stycznia 2022 r., ze względu jednak na trwający proces analizy zgłoszonych uwag, projektodawca zmodyfikował planowaną datę wejścia w życie prezentowanych rozwiązań na dzień 1 czerwca 2021 r.⁵

Celem naukowym publikacji jest przedstawienie zmian jakie zaszły w przygotowywanym projekcie oraz ich ocena z punktu widzenia prawa podatkowego. W niezbędnym zakresie przedstawione zostały aktualnie obowiązujące regulacje mogące mieć wpływ na sukcesję działalności gospodarczej oraz elementy ustrojowe projektowanej fundacji rodzinnej.

Przyczyną podejmowania kroków ustawodawczych w obszarze sukcesji majątku rodzinnego jest fakt, że w Europie Środkowej i Środkowo-Wschodniej, z racji transformacji ustrojowej i przejścia na przełomie lat 80 i 90 do gospodarki rynkowej, nadchodzi krytyczny moment działalności wielu przedsiębiorstw rodzinnych – wejście w fazę sukcesji.

Jak zauważył projektodawca, problem sukcesji działalności gospodarczej jest aktualny także w innych krajach europejskich. Z raportu przygotowanego przez SUFABU⁶ z 2020 r. *Current State of the art of succession proces in family business* wynika, że w Czechach 90% firm rodzinnych⁷ prowadzonych jest w pierwszym pokoleniu, 9% w drugim pokoleniu i 1% w trzecim pokoleniu. Z kolei w Hiszpanii prawie 54% firm rodzinnych jest prowadzonych w pierwszym pokoleniu, 37% w drugim pokoleniu i 9% w trzecim pokoleniu. Analizując te dane w Wielkiej Brytanii, ustalono, że 86% firm rodzinnych prowadzona jest w pierwszym pokoleniu, 8,5% w drugim, zaś 3% w trzecim pokoleniu⁸. Dane te pokazują jak niskie jest prawdopodobieństwo sukcesji międzypokoleniowej i dalszego funkcjonowania firmy rodzinnej po śmierci założyciela.

⁴ <https://legislacja.rcl.gov.pl/docs/2/12344906/12774288/12774290/dokument525889.pdf>; dostęp: 23 listopada 2021 r.

⁵ Art. 105 projektu.

⁶ Succession in Family Businesses; <https://www.onprojects.es/en/projects/sufabu/>; dostęp: 23 listopada 2021 r.

⁷ Określenie firma rodzinna z punktu widzenia języka nauk prawnych ma charakter potoczny. Firma zgodnie z art. 43¹ – 43¹⁰ ustawy z dnia 3 kwietnia 1964 r. – Kodeks cywilny (Dz.U. 2020 poz. 1740) to nazwa identyfikująca danego przedsiębiorcę. Jednak jest to sformułowanie używane powszechnie w naukach ekonomicznych. Pojęcie firmy rodzinnej nie ma zunifikowanej i powszechnie akceptowanej definicji. W ocenie J. Lipca, aby daną firmę traktować jako firmę rodzinną, należy stwierdzić takie okoliczności jak: wpływ rodziny na strategię długoterminową w związku z posiadaniem odpowiedniego udziału w kapitale; przedstawiciele rodziny zasiadają w organach firmy; zaplanowano w sposób formalny sukcesję (J. Lipiec, *Ład przedsiębiorstwa rodzinnego. Doświadczenia światowe oraz zalecenia dla Polski*, Warszawa 2017, s. 44.).

⁸ Ocena skutków regulacji projektu „Ustawa o fundacji rodzinnej”, dalej: OSR, s. 2

Jak zauważa projektodawca, w aktualnym stanie prawnym nestorzy firm rodzinnych mają pewne możliwości przekazania swojego biznesu. Mogą korzystać z rozwiązań zawartych w przepisach Kodeksu cywilnego⁹ oraz Kodeksu spółek handlowych¹⁰. Obecnie właściciele firm rodzinnych decydują się przekazać w darowiźnie albo w spadku swoje przedsiębiorstwo wybranej osobie albo osobom. Zapewnia to jednak sukcesję tylko w drugim pokoleniu. W przypadku udziałów w spółkach osobowych znaczenie ma ograniczenie w swobodzie dysponowania udziałem w spółce. Zmiana wspólnika spółki osobowej jest dopuszczalna tylko wtedy, gdy umowa spółki to przewiduje i wspólnicy wyrażą zgodę na nowego wspólnika. Sukcesję mogą więc zablokować inni wspólnicy. Mogą być również wykorzystywane rozwiązania holdingowe. Jednak budowa złożonych struktur i utrzymanie sieci powiązań wymaga jednak znacznych kosztów. Ponadto nie gwarantuje to zachowania rodzinnego charakteru prowadzonej działalności gospodarczej¹¹.

Polskie przepisy koncentrują się na ochronie jednostkowych interesów spadkobierców (prawo spadkowe, prawo rodzinne) lub wspólników spółek (prawo spółek handlowych). Nie są przewidziane rozwiązania, które sprzyjałyby budowaniu wspólnych instrumentów dla całej rodziny w kontekście korzyści jakie wynikają z przedsięwzięć gospodarczych. Brak interdyscyplinarnego podejścia i dostrzeżenia szerszego aspektu rodzinnej przedsiębiorczości stanowi przeszkodę do planowania sukcesji, która mogłaby sięgać kilku czy nawet kilkunastu pokoleń¹².

2. DOTYCHCZASOWE ROZWIĄZANIA LEGISLACYJNE W ZAKRESIE PODATKOWYCH ASPEKTÓW SUKCESJI

Pierwszym krokiem podjętym przez polskiego ustawodawcę było uchwalenie ustawy z dnia 5 lipca 2018 r. o zarządzie sukcesyjnym przedsiębiorstwem osoby fizycznej¹³. Ustawa ta ma na celu stworzenie warunków do płynnego przejęcia przedsiębiorstwa w spadku przez następców prawnych¹⁴. Drugim krokiem podejmowanym obecnie jest procedowany projekt ustawy o fundacji rodzinnej.

Celem wskazanych zmian oprócz przeciwdziałaniu rozdrobnieniu działalności gospodarczej, jest także to, aby planowana sukcesja nie musiała wiązać się z korzystaniem z zagranicznych instrumentów prawnych i nie prowadziła przez to do eksportu kapitału.

Przed wprowadzeniem rozwiązań ustawy o zarządzie sukcesyjnym, śmierć przedsiębiorcy prowadziła do ustania bytu prawnego przedsiębiorstwa, skutkowa-

⁹ Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. – Kodeks cywilny (Dz.U. 2020 poz. 1740).

¹⁰ Ustawa z dnia 15 września 2000 r. Kodeks spółek handlowych (Dz.U. 2020 poz. 1526).

¹¹ OSR, s. 1-2.

¹² Fundacja rodzinna. Zielona księga, Warszawa 2019, s. 16; (<https://www.gov.pl/attachment/89f79d22-ac93-4a-09-a657-b733c2083a65>; dostęp: 23 listopada 2021 r.).

¹³ Dz.U. 2021 poz. 170; dalej jako: u.z.s. lub ustawa o zarządzie sukcesyjnym.

¹⁴ M. Masternak, *Pozycja prawna zarządcy sukcesyjnego w postępowaniu podatkowym*. W: *Współczesne problemy prawa podatkowego. Teoria i praktyka, t. I*, J. Głuchowski (red.), Warszawa 2019, s. 309.

ła wygaśnięciem decyzji administracyjnych, które mogły być niezbędne do prowadzenia danej działalności gospodarczej oraz wygaśnięciem umów o pracę i pełnomocnictw.

Podstawą prawną sukcesji praw i obowiązków z jednoosobowej działalności gospodarczej na spadkobierców jest art. 97 ustawy z dnia 29 sierpnia 1997 r. – Ordynacja podatkowa¹⁵. W myśl art. 97 § 1 i 2 o.p. spadkobiercy podatnika przejmują przewidziane w przepisach prawa podatkowego majątkowe prawa i obowiązki spadkodawcy, zaś jeżeli na podstawie przepisów prawa podatkowego, spadkodawcy przysługiwały prawa o charakterze niemajątkowym, związane z prowadzoną działalnością gospodarczą, uprawnienia te przechodzą na spadkobierców pod warunkiem dalszego prowadzenia tej działalności na ich rachunek.

Ustawa o zarządzie sukcesyjnym miała na celu stworzenie warunków do płynnego przejścia przedsiębiorstwa w spadku przez następców prawnych. Przedsiębiorstwo w spadku uzyskało status podatnika podatku dochodowego od osób fizycznych¹⁶, a także podatnika innych podatków państwowych¹⁷. Nastąpiło odłączenie bytu prawnego przedsiębiorstwa od osoby przedsiębiorcy, a w zakresie statusu podatnika ustawodawca zdecydował że to przedsiębiorstwo w spadku uzyska ten status, nie zaś zarządca sukcesyjny lub spadkobiercy¹⁸. Uzyskanie podmiotowości przez przedsiębiorstwo w spadku pozwala na to, aby wpis w Centralnej Ewidencji i Informacji o Działalności Gospodarczej był kontynuowany. Także NIP nadany przedsiębiorcy przechodzi na przedsiębiorstwo w spadku, wygasa dopiero z chwilą wygaśnięcia zarządu sukcesyjnego lub z upływem czasu na jego powołanie¹⁹. Na mocy art. 97 § 1a i 1b o.p. przedsiębiorstwo w spadku wstępuje w przewidziane w przepisach prawa podatkowego prawa i obowiązki spadkodawcy związane z prowadzoną działalnością gospodarczą²⁰.

Ustawą o zarządzie sukcesyjnym wprowadzona została instytucja zarządcy sukcesyjnego przedsiębiorstwa w spadku. Podejmuje on działania we własnym imieniu, lecz na rzecz właścicieli przedsiębiorstwa w spadku²¹. Zarządca sukcesyjny przedsiębiorstwa w spadku może zostać wskazany przez przedsiębiorcę w ramach czynności *mortis causa*, wówczas zarząd sukcesyjny zostanie ustanowiony wraz ze śmiercią przedsiębiorcy²². W przypadku braku takiego rozporządzenia

¹⁵ Dz.U. 2019 poz. 900 ze zm.; dalej: o.p.

¹⁶ Art. 1a ustawy z dnia 26 lipca 1991 r. o podatku dochodowym od osób fizycznych (Dz.U. 2021 poz. 1128 ze zm.).

¹⁷ W nowelizacji dla porządku wskazano także, że przedsiębiorstwo w spadku nie jest podatnikiem podatku dochodowego od osób prawnych (art. 1 ust. 2 ustawy z dnia 15 lutego 1992 r. o podatku dochodowym od osób prawnych; Dz.U. 2020 poz. 1406 ze zm.; dalej u.p.d.o.p.).

¹⁸ K. Wiśniewski [w]: *Planowanie sukcesyjne. Prawne i podatkowe aspekty zarządu sukcesyjnego przedsiębiorstwem osoby fizycznej*, A. Mariański (red.), Warszawa 2019, s. 195-196.

¹⁹ Art. 12 ust. 1b i 1c ustawy z dnia 13 października 1995 r. o zasadach ewidencji i identyfikacji podatników i płatników (Dz.U. 2020 poz. 170 ze zm.).

²⁰ O wykonywaniu tych praw i obowiązków przynależnych do przedsiębiorstwa w spadku przez zarządcę sukcesyjnego stanowi art. 7a o.p.

²¹ K. Wiśniewski [w]: *Planowanie...*, A. Mariański (red.), Warszawa 2019, s. 196.

²² Art. 7 ust. 1 pkt 1 u.z.s.

zarządca sukcesyjny może zostać powołany po śmierci przedsiębiorcy przez małżonka przedsiębiorcy, któremu przysługiwał udział w przedsiębiorstwie lub też może zostać powołany przez spadkobierców ustawowych albo testamentowych²³. Zarząd sukcesyjny wygasa co do zasady, gdy z mocy przepisów prawa spadkowego, dany spadkobierca nabędzie przedsiębiorstwo w spadku w całości²⁴. Zarząd sukcesyjny może także wygasnąć wówczas, gdy zostanie dokonany dział spadku obejmujący przedsiębiorstwo²⁵.

Wadą jaką można zidentyfikować w ramach instytucji zarządu sukcesyjnego jest to, że omawiana konstrukcja prawna ma na celu wyłącznie prawne uregulowanie „okresu przejściowego” między śmiercią przedsiębiorcy a dalszym prowadzeniem działalności gospodarczej przez spadkobierców²⁶. Nie został rozwiązany problem jak dokonać podziału przedsiębiorstwa między spadkobierców, spadkobiercy muszą porozumieć się między sobą²⁷.

3. PROJEKT USTAWY O FUNDACJI RODZINNEJ

Z perspektywy ekonomicznej fundacja pełni rolę stabilizatora kapitału, który powierzany jest określonym beneficjentom, zapobiegając tym samym rozproszeniu majątku²⁸.

W polskim systemie prawnym możliwe jest utworzenie fundacji na podstawie przepisów ustawy z dnia 6 kwietnia 1984 r. o fundacjach²⁹. Fundacja może być ustanowiona dla realizacji zgodnych z podstawowymi interesami Rzeczypospolitej Polskiej celów społecznie lub gospodarczo użytecznych W ocenie *A. Kidyby* ten warunek wyklucza tworzenie fundacji prywatnych³⁰. Oprócz fundacji powołanych w oparciu o wskazaną ustawę w polskim porządku prawnym funkcjonują fundacje utworzone na drodze ustawodawczej, których działalność reguluje odrębna ustawa³¹.

Brak fundacji rodzinnych w polskim porządku prawnym spowodował zainteresowanie zagranicznymi fundacjami prywatnymi, w szczególności zakładanymi w Liechtensteinie, Austrii oraz na Malcie³².

²³ Art. 12 ust. 1 u.z.s.

²⁴ Art. 59 ust. 1 pkt 2 u.z.s.

²⁵ Art. 59 ust. 1 pkt 6 u.z.s.

²⁶ A. Mariański, A. Pardej, *Podatkowe konsekwencje zarządu sukcesyjnego*, „Przegląd Podatkowy” s. 29.

²⁷ W zakresie tematu zarząd sukcesyjnego przedsiębiorstwa osoby fizycznej zob. M. Kłosowiak, *Planowanie sukcesyjne działalności gospodarczej a podatek dochodowy od osób fizycznych*, Doradztwo Podatkowe Biuletyn Instytutu Studiów Podatkowych nr 8/2021.

²⁸ A. Lewandowska, M. Kłosowiak, J. Lipiec, *Fundacja rodzinna. Aspekty ekonomiczne i prawno-podatkowe*, „Co do zasady” 2021, nr 1, s. 108.

²⁹ Dz.U. 2020 poz. 2167 ze zm.

³⁰ A. Kidyba, *Komentarz do ustawy o fundacjach i stowarzyszeniach*, 1997, el/LEX.

³¹ Np. ustawa z dnia 5 stycznia 1995 r. o fundacji – Zakład Narodowy imienia Ossolińskich (Dz.U. 2017 poz. 1881).

³² A. Mariański, A. Żądło, *Opodatkowanie fundacji prywatnych*, „Przegląd Podatkowy” 2018 nr 8, s.22–24. Można wskazać przykład przekazania przez funkcjonującą w Polsce fundację Czarotryskich środków zgromadzonych w okresie swojej działalności na rzecz nowo powstałej fundacji *Le Jour Viendra* z siedzibą

Przygotowany projekt ustawy o fundacji rodzinnej określa cel fundacji rodzinnej, stanowiąc, że celem tym jest zarządzanie posiadanym majątkiem i zapewnianie jego ochrony oraz spełnianie świadczenia na rzecz beneficjenta, w szczególności pokrywanie kosztów jego utrzymania lub kształcenia albo, w przypadku beneficjenta będącego organizacją pozarządową prowadzącą działalność pożytku publicznego, wspieranie realizacji przez niego celów społecznie lub gospodarczo użytecznych³³. W myśl **art. 1 projektowanej regulacji**, ustawa reguluje tworzenie, organizację, funkcjonowanie, rozwiązywanie i likwidację fundacji rodzinnej oraz prawa i obowiązki fundatora i beneficjenta. Ustawa nie zawiera regulacji w zakresie prawa podatkowego, jednak dokonuje modyfikacji ustaw regulujących materię prawa podatkowego.

Fundacja rodzinna będzie nabywać osobowość prawną z chwilą wpisu do rejestru fundacji rodzinnych. Przygotowany zostanie odrębny rejestr prowadzony przez sąd okręgowy na wzór rejestru funduszy inwestycyjnych. Minister Sprawiedliwości w porozumieniu z ministrem właściwym do spraw finansów publicznych określi, w drodze rozporządzenia, sposób prowadzenia wskazanego rejestru³⁴.

Fundatorem fundacji rodzinnej może być osoba fizyczna posiadająca pełną zdolność do czynności prawnych³⁵. Projekt ustawy nie przewiduje możliwości uzyskania statusu fundatora fundacji rodzinnej przez osoby prawne lub inne jednostki organizacyjne. Zgodnie z projektem utworzenie fundacji rodzinnej możliwe jest zarówno w testamencie, jak i za życia fundatora³⁶. Z chwilą sporządzenia aktu założycielskiego albo otwarcia testamentu powstaje fundacja rodzinna w organizacji³⁷. Fundator zgłasza utworzenie fundacji rodzinnej do rejestru fundacji rodzinnych. W przypadku utworzenia fundacji rodzinnej w testamencie, zgłoszenia fundacji rodzinnej do rejestru dokonuje zarząd³⁸. Zgłoszenie fundacji rodzinnej do rejestru podpisują wszyscy członkowie zarządu. W przypadku gdy utworzenie fundacji rodzinnej nie zostało zgłoszone do sądu rejestrowego w terminie sześciu miesięcy od dnia sporządzenia aktu założycielskiego albo otwarcia testamentu albo w przypadku gdy postanowienie sądu odmawiające zarejestrowania stało się prawomocne, fundacja rodzinna w organizacji ulega rozwiązaniu³⁹. Beneficjentem fundacji rodzinnej może być osoba fizyczna lub organizacja pożytku publicznego⁴⁰. Beneficjentem może być także fundator.

w Liechtensteinie (<https://www.money.pl/gospodarka/wiadomosci/artukul/znalazly-sie-pieniadze-z-fundacji,196,0,2401988.html>; dostęp: 23 listopada 2021 r.)

³³ Art. 3 ust. 1 projektu ustawy.

³⁴ Art. 6 projektu, art. 86 ust. 1 i 2 projektu ustawy oraz art. 90 ust. 1 projektu ustawy.

³⁵ Art. 11 ust. 1 projektu.

³⁶ Art. 11 – 12 projektu ustawy.

³⁷ Art. 20 ust. 1 projektu ustawy.

³⁸ Art. 87 ust. 1 i 2 projektu ustawy.

³⁹ Art. 21 projektowanej ustawy.

⁴⁰ Beneficjent będący osobą fizyczną może nie być spokrewniony z fundatorem, jednak wówczas nie będzie korzystał z preferencyjnych zasad opodatkowania – projektowany art. 1 ust. 3 ustawy z dnia 28 lipca 1983 r. o podatku od spadków i darowizn (Dz.U. 2019 poz. 1813 ze zm.) Z preferencyjnych zasad opodatkowania nie

Analizując kwestie podatkowe funkcjonowania projektowanej fundacji, wkład wnoszony przez fundatora do fundacji rodzinnej nie będzie podlegać opodatkowaniu⁴¹. Fundacja rodzinna, która uzyskuje dochody w trakcie swojego funkcjonowania, podlega opodatkowaniu stawką podatku wynoszącą 19%⁴². Beneficjenci fundacji nie zostają obciążeni podatkiem od spadków i darowizn, jeśli spełniają warunek bliskich relacji rodzinnych (tzw. grupa 0)⁴³. W pierwszej wersji projektu pozostałe osoby uzyskujące świadczenia z fundacji rodzinnej opodatkowane były według stawki 19%, co oznaczało, że nie znajduje w tym zakresie zastosowania progresja ani podział na pozostałe grupy przewidziany w tej ustawie⁴⁴. Projekt przedstawiony w dniu 15 października dokonał modyfikacji tego rozwiązania czyniąc je korzystniejszym dla podatników. Zastosowano skale podatkowe odpowiednie dla osób fizycznych otrzymujących świadczenia z fundacji zaliczonych do jednej z trzech grup podatkowych, analogicznych jak w dotychczas obowiązujących przepisach ustawy o podatku od spadków i darowizn⁴⁵.

Określenie preferencji w podatku od spadków i darowizn w oparciu o powiązania fundatora z beneficjentem rodzi trudności, kiedy fundację zakłada kilku fundatorów⁴⁶. Na podstawie dodawanego w art. 9 ust. 1c u.p.d.o.p fundacja rodzinna będzie obowiązana w prowadzonej ewidencji rachunkowej wyodrębnić rzeczy, prawa majątkowe oraz środki pieniężne otrzymane od każdego z fundatorów ze wskazaniem tych fundatorów. Na fundację rodzinną nałożony zostanie także obowiązek prowadzenia ewidencji rachunkowej w sposób zapewniający ustalenie przychodów, kosztów uzyskania przychodów i dochodu (straty) pochodzących z rzeczy, praw majątkowych oraz środków pieniężnych pochodzących od każdego z fundatorów z podziałem na fundatorów, a także prowadzić ewidencję rachunkową w sposób zapewniający ustalenie fundatora od którego pochodzą środki przeznaczone na świadczenia przekazywane beneficjentowi a także fundatorowi.

W myśl art. 6 projektu ustawy fundacja rodzinna nie może wykonywać działalności gospodarczej w rozumieniu art. 3 ustawy z dnia 6 marca 2018 r. – Prawo przedsiębiorców⁴⁷. Projektodawca, przedstawiając uzasadnienie tej regulacji, podkreśla, że fundacja rodzinna nie będzie mogła prowadzić działalności gospodarczej z uwagi na związane z tym ryzyko gospodarcze.

będą korzystać beneficjenci, kiedy ich świadczenia nie będą pochodzić z mienia przekazanego przez spokrewnionego z nimi fundatora ani z dochodów fundacji z tego mienia.

⁴¹ Projektowanym przepisem art. 12 ust. 4 pkt 4b u.p.d.o.p. zmieniany przepisami ustawy o fundacji rodzinnej.

⁴² Art. 19 ust. 1 pkt 1 u.p.d.o.p. oraz projektowany art. 19 ust. 1b u.p.d.o.p. zmieniany przepisami ustawy o fundacji rodzinnej.

⁴³ P. Borszowski, W: *Ustawa o podatku od spadków i darowizn. Komentarz*, Warszawa 2018, s. 129-130.

⁴⁴ <https://ksiegowosc.infor.pl/wiadomosci/5277232,Fundacja-rodzinna-z-ulga-repolonizacyjna.html>; dostęp: 23 listopada 2021 r.

⁴⁵ Zmieniany art. 1 ust. 3 ustawy o podatku od spadków i darowizn.

⁴⁶ <https://podatki.gazetaprawna.pl/artykuly/8191188,fundacje-rodzinne-zmiany-obniza-opodatkowanie.html>; dostęp: 23 listopada 2021 r.

⁴⁷ Dz.U. z 2021 r. poz. 162 ze zm.

Projektodawca w wersji projektu z dnia 15 października 2021 r. zdecydował podtrzymać, co do zasady, konieczność utrzymania zakazu prowadzenia działalności przez fundację rodzinną. W ocenie projektodawcy, fundacja rodzinna nie powinna być kolejną formą prowadzenia działalności gospodarczej, lecz instrumentem mającym przede wszystkim na celu akumulację i ochronę wnoszonego do niej majątku rodziny. Celem uniknięcia ryzyk związanych z prowadzeniem działalności gospodarczej i zaciąganiem zobowiązań na przedsięwzięcia gospodarcze i odpowiedzialnością fundacji rodzinnej całym majątkiem obecnym i przyszłym.

Należy jednak zauważyć, że na tym etapie prac w projekcie dodano katalog czynności, które będą mogły być podejmowane przez fundację rodzinną, mogących stanowić działalność gospodarczą ustawy z dnia 6 marca 2018 r. – Prawo przedsiębiorców, lecz odnoszących się do działań związanych z zarządzaniem zgromadzonym majątkiem. Fundacja rodzinna będzie mogła zarządzać majątkiem i inwestować go w celu jego pomnażania tak, aby realizować świadczenia wobec beneficjentów w ramach tzw. inwestowania pasywnego (m.in. najem nieruchomości, obrót papierami wartościowymi, zarządzanie prawami na dobrach niematerialnych, udzielanie pożyczek spółkom kapitałowym, w których fundacja rodzinna posiada udziały lub akcje, spółkom osobowym, w których fundacja rodzinna uczestniczy jako wspólnik oraz beneficjentom)⁴⁸. Jednocześnie projekt ustawy przewiduje sankcję w postaci wykreślenia fundacji rodzinnej z rejestru za podejmowanie działalności gospodarczej wykraczającej poza katalog dopuszczalnych czynności.

Podstawową wadą konstrukcji projektowanej fundacji rodzinnej pod względem podatkowym jest brak przyznania zwolnienia partycypacyjnego, z jakiego na mocy prawa Unii Europejskiej korzystają spółki na gruncie podatku dochodowego od osób prawnych⁴⁹. Rozwiązanie to prowadzi do wielokrotnego opodatkowania, najpierw opodatkowany jest dochód podmiotu, który go uzyskał i następnie dochód podmiotu, do którego został on wypłacony (np. fundacji rodzinnej będącej udziałowcem danej spółki). Projektodawca rozważa odroczenie opodatkowania dywidendy do momentu wypłaty świadczenia przez fundację rodzinną na rzecz beneficjentów⁵⁰. Opodatkowanie fundacji rodzinnej dopiero na etapie nabycia świadczeń przez beneficjentów powinno pozwolić na neutralne podatkowo reinwestowanie zysków kapitałowych fundacji.

Przyjęta zaktualizowana wersja projektu z dnia 15 października 2021 r. wprowadza zwolnienie z podatku przychodów z zysków kapitałowych oraz przy-

⁴⁸ Art. 7 projektu ustawy.

⁴⁹ Dyrektywa Rady 2011/96/UE z dnia 30 listopada 2011 r. w sprawie wspólnego systemu opodatkowania mającego zastosowanie w przypadku spółek dominujących i spółek zależnych różnych państw członkowskich (OJ L 345, 29.12.2011 ze zm.).

⁵⁰ <https://legislacja.rcl.gov.pl/docs//2/12344906/12774288/12774292/dokument505870.docx> (dostęp: 23 listopada 2021 r.).

chodów z tytułu odsetek fundacji rodzinnych, a także, co do zasady, przychodów z zysków kapitałowych oraz przychodów z tytułu odsetek z trustów.

Z podatku dochodowego od osób prawnych zostaną zwolnione przychody z zysków kapitałowych oraz przychody z tytułu odsetek fundacji rodzinnych, przychody z zysków kapitałowych oraz przychody z tytułu odsetek z trustów: (i) podlegających, w państwie, w którym mają siedzibę opodatkowaniu podatkiem dochodowym od całości swoich dochodów, bez względu na miejsce ich osiągania, (ii) które są wpisane do właściwego rejestru trustu prowadzonego w państwie swojej siedziby, (iii) które zgodnie z dokumentem założycielskim nie prowadzą oraz nie mogą prowadzić działalności gospodarczej, (iv) których beneficjentami są wyłącznie osoby fizyczne lub organizacje mające w państwie siedziby trustu lub w państwie swojej siedziby oficjalny status organizacji pozarządowej prowadzącej działalność pożytku publicznego, (v) których majątek składa się wyłącznie z darowizn fundatora lub osób, które byłyby powołane do spadku jako spadkobierca ustawowy po fundatorze albo jego małżonku, wstępnym lub zstępnym według prawa właściwego dla każdej z tych osób⁵¹. Zwolnienie to będzie stosowane pod warunkiem istnienia podstawy prawnej wynikającej z umowy o unikaniu podwójnego opodatkowania lub innej ratyfikowanej umowy międzynarodowej, której stroną jest Rzeczpospolita Polska, do uzyskania przez organ podatkowy informacji podatkowych od organu podatkowego państwa, w którym podatnik ma siedzibę⁵².

Ponadto zmodyfikowana regulacja rozstrzyga kwestie dotyczące cen transferowych. Dodany ma zostać w art. 11b pkt 4 u.p.d.o.p. zakładający, że do transakcji dokonywanych między fundacją rodzinną a beneficjentem tej fundacji rodzinnej nie stosuje się przepisów o cenach transferowych.

Projektowane rozwiązania ustawy o fundacji rodzinnej, z racji na przyjęte preferencyjne konstrukcje podatkowe (np. brak opodatkowania wnoszonych przez fundatora do fundacji wkładów, brak opodatkowania świadczeń z fundacji dla osób będących w bliskiej relacji rodzinnej z fundatorem) pozwalają stwierdzić, że może być to konstrukcja prawna szeroko wykorzystywana do przeprowadzania sukcesji działalności gospodarczej. Ponadto przyjęcie omawianego rozwiązania legislacyjnego może przyczynić się do rezygnacji z wykorzystywania przez polskich podatników fundacji prywatnych zakładanych w innych państwach. Należy także zauważyć, że planowane jest uzupełnienie projektu o ulgę repolonizacyjną, skierowanej do osób które chciałyby przenieść kapitał gromadzony w zagranicznych fundacjach lub trustach do polskiej fundacji rodzinnej⁵³. Dochód pochodzący z

⁵¹ Dodany art. 17 ust. 1 pkt 62 i 63 u.p.d.o.p.

⁵² Dodany art. 17 ust. 12 u.p.d.o.p.

⁵³ <https://ksiegowosc.infor.pl/wiadomosci/5277232,Fundacja-rodzinna-z-ulga-repolonizacyjna.html> (dostęp: 23 listopada 2021 r.).

likwidacji zagranicznej fundacji lub trustu nie będzie opodatkowany w Polsce, o ile w ciągu 12 miesięcy zostanie wniesiony do polskiej fundacji rodzinnej⁵⁴.

Porównując zasady opodatkowania fundacji rodzinnych w innych państwach można wskazać na przykład Austrii, gdzie fundacja jest traktowana jak spółka prawa austriackiego i obowiązuje ją 25% stawka podatku dochodowego od osób prawnych. W prawie austriackim, niektórych przypadkach stawka podatku płaconego przez fundację rodzinną może zostać obniżona do 12,5% np. przy dochodzie z lokat bankowych założonych w Austrii lub za granicą, dochodzie z dłużnych papierów wartościowych wyemitowanych przez podmioty krajowe oraz dochodach osiągniętych za pośrednictwem funduszy inwestycyjnych. Wniesienie aktywów do fundacji jest opodatkowanie stawką 5%, a w przypadku nieruchomości – 8,5%, tzw. podatku od aktywów (ang. *entry tax*). Dywidendy wypłacane między austriackimi osobami prawnymi są zwolnione z opodatkowania, niezależnie od wielkości udziału i okresu jego posiadania. Wpłaty na rzecz beneficjentów fundacji podlegają opodatkowaniu według stawki 27,5%. Jednakże w przypadku wypłaty dywidendy lub odsetek beneficjentowi regulacje można uwzględnić zapłacony 25% podatek o osób prawnych oraz pomniejszy podatek o wcześniej zapłacony⁵⁵. Porównując przedstawione rozwiązania do polskiego projektu, można stwierdzić, że polski projekt zawiera korzystniejsze rozwiązania. Nie przewidziano opodatkowania wniesienia wkładu do fundacji, niższą jest stawka opodatkowania dochodów fundacji oraz nie ma opodatkowania świadczeń na rzecz beneficjentów w przypadku spełnienia warunków o stopniu pokrewieństwa z fundatorem.

W Holandii, w przypadku, gdy fundacja prowadzi działalność gospodarczą, podlega opodatkowaniu według stawek: (i) 20% od zysków nieprzekraczających 200 000 euro, (ii) 25% od zysków przekraczających 200 000 euro. Wniesienie aktywów do fundacji nie podlega opodatkowaniu. Co do zasady wypłata dywidendy do fundacji podlega opodatkowaniu 15% podatkiem u źródła. Wpłaty pieniężne oraz świadczenia rzeczowe na rzecz beneficjentów nie są natomiast opodatkowane⁵⁶. Odnosząc przedstawione rozwiązania do polskiego projektu, dostrzega się, że projektodawca w sposób korzystniejszy rozwiązał opodatkowania dochodów fundacji z dywidend rezygnując z ich opodatkowania.

W Lichtensteinie, na potrzeby rozliczeń podatkowych, fundacja rodzinna jest uznawana za spółkę prawa Liechtensteinu i jest opodatkowana podatkiem dochodowym od osób prawnych, którego stawka wynosi 12,5%. Opodatkowaniu podatkiem dochodowym od osób prawnych podlegają przy tym wyłącznie fundacje, które prowadzą faktyczną działalność operacyjną. Pozostałe fundacje rodzinne płacą jedynie roczną daninę w stałej wysokości. Fundacja rodzinna nie podlega podatkowi od zysków kapitałowych, a także podatkowi od spadków i darowizn.

⁵⁴ <https://www.gazetaprawna.pl/firma-i-prawo/artykuly/8190552,marek-nieduzak-fundacja-rodzinna-z-zagranicy-do-polski-ulga-wywiad.html> (dostęp: 23 listopada 2021 r.).

⁵⁵ OSR, s. 6-7.

⁵⁶ OSR, s. 7-8.

Wniesienie aktywów do fundacji, wypłata dywidend przez spółkę w Liechtensteinie do fundacji oraz wypłaty pieniężne i świadczenia rzeczowe na rzecz beneficjentów nie są opodatkowane⁵⁷. Przedstawione rozwiązania podatkowe dotyczące fundacji rodzinnej mającej siedzibę w Liechtensteinie są dalece korzystne. Podkreśla to pozycję tego państwa jako centrum finansowego i nakierowanie ustawodawstwa tego państwa na zachęcanie do podejmowania inwestycji. Z punktu widzenia zakładania fundacji rodzinnych przez polskich przedsiębiorców ważne byłyby koszty założenia oraz obsługi powołanej w Liechtensteinie fundacji, które obok obciążeń fiskalnych także wpływają na opłacalność podjęcia danych działań.

Na Malcie, fundacja rodzinna na potrzeby podatkowe jest traktowana jak spółka prawa maltańskiego. Przychody fundacji podlegają opodatkowaniu podatkiem dochodowym od osób prawnych, którego stawka wynosi 35%. Niemniej, tak jak inne spółki prawa maltańskiego, fundacja może korzystać z wielu zwolnień podatkowych. Fundacja uprawniona jest również do stosowania maltańskiego systemu zwrotu podatku. Wniesienie aktywów do fundacji nie podlega opodatkowaniu. Z kolei dywidendy wypłacane przez spółkę maltańską do fundacji co do zasady podlegają opodatkowaniu 15% podatkiem u źródła. Wypłaty pieniężne oraz świadczenia rzeczowe na rzecz beneficjentów nie są opodatkowane⁵⁸. Malta jako państwo dążące do uzyskania renomy państwa-centrum finansowego, podobnie jak Liechtenstein przewiduje dalece korzystne rozwiązania podatkowe. Jednak dla pełnego obrazu warunków prowadzenia fundacji rodzinnej w Liechtensteinie musiałyby być znane inne koszty, takie jak koszty obsługi prawnej oraz księgowej założenia oraz funkcjonowania fundacji.

W Szwajcarii, fundacja rodzinna jest opodatkowana preferencyjną stawką podatku dochodowego, która wynosi 4%. Wypłaty na rzecz beneficjentów nie są opodatkowane⁵⁹.

W Szwecji, fundacje rodzinne podlegają opodatkowaniu podatkiem dochodowym w wysokości 22%. (20,6% za rok 2021). Krąg beneficjentów fundacji rodzinnej jest określony z góry. Beneficjenci mają wówczas uprzywilejowane prawo do dywidend. Każda wypłata lub świadczenie od fundacji, które statut uznaje za dochód wypłacany na stałe lub przez określony czas przez fundację określonej rodzinie, określonym rodzinom lub określonym osobom, jest traktowane jako wsparcie okresowe. Wsparcie okresowe jest przyznawane osobom, które ukończyły 18 lat i przestały się uczyć. Fundacja może odliczyć wypłatę od podstawy opodatkowania i musi zapewnić informacje kontrolne dotyczące dotacji. Beneficjent wypłaty płaci podatek od otrzymanego wsparcia okresowego. Dla osób fizycznych to wsparcie okresowe jest opodatkowanie na równi z dochodem z pracy⁶⁰. Porównując zasady przyjęte w Szwecji z rozwiązaniami polskiego pro-

⁵⁷ OSR, s. 8.

⁵⁸ OSR, s. 8.

⁵⁹ OSR, s. 9.

⁶⁰ OSR, s. 9-10

jektu, dostrzega się różnicę na poziomie opodatkowania beneficjentów świadczeń z fundacji. Polski projekt nie przewiduje opodatkowania beneficjentów, jeżeli mają oni odpowiedni stopień pokrewieństwa z fundatorem określony przepisami ustawy o podatku od spadków i darowizn.

4. PODSUMOWANIE

Brak kontynuacji działalności gospodarczej prowadzi do rozdrobnienia lub likwidacji przedsiębiorczości, czemu państwo w interesie rozwoju gospodarczego tara się przeciwdziałać. Na podstawie aktualnie obowiązujących przepisów następstwo prawno-podatkowe jednoosobowej działalności gospodarczej może odbywać się w oparciu o przepisy ordynacji podatkowej lub też zastosowanie może znaleźć instytucja zarządu sukcesyjnego. Nie jest to instytucja, która zapewnia trwałą kontynuację prowadzenia działalności gospodarczej. Instytucja ta nie rozwiązuje problemu braku osób zainteresowanych kontynuacją prowadzenia działalności gospodarczej.

Odpowiedzią na brak zainteresowania następnego pokolenia do kontynuacji prowadzenia działalności gospodarczej może być projekt ustawy o fundacji rodzinnej. Instytucja fundacji rodzinnej pozwala przekazać prowadzenie firmy rodzinnej zarządowi fundacji, a korzyścią członków rodziny jest otrzymywanie świadczeń według reguł, jakie określił fundator. Ponieważ ustawa o fundacji rodzinnej, podobnie jak ustawa o zarządzie sukcesyjnym, ma zachęcać do korzystania przez podatników z jej rozwiązań, powinna reprezentować możliwie najdalej korzystny reżim podatkowy.

Z aprobatą należy ocenić wprowadzone zmiany w projekcie. Projektodawca przychylił się do postulatów zgłaszanych w toku konsultacji publicznych dotyczących modyfikacji zakazu prowadzenia działalności gospodarczej przez fundacje rodzinne, jak i przyjęcia rozwiązań, które mają przeciwdziałać występowaniu wielokrotnego opodatkowania.

Porównanie projektowanych polskich rozwiązań podatkowych w zakresie ustawy o fundacji rodzinnej z regulacji wybranych państw europejskich wskazuje, że tylko w państwach, którym przypisuje się status centrów finansowych (państwa, które dążą do gromadzenia jak największej ilości kapitału) opodatkowanie jest korzystniejsze. Jednak państwa te prowadzą szkodliwą politykę podatkową poprzez zaniżanie stawek podatkowych dążąc do zachęcenia jak największej liczby inwestorów do ulokowania swojego kapitału w tych państwach.

Bibliografia

Literatura

Borszowski P., i in., *Ustawa o podatku od spadków i darowizn. Komentarz*, Warszawa 2018
Kidyba A., *Komentarz do ustawy o fundacjach i stowarzyszeniach*, 1997, e/LEX

- Kłosowiak M., *Planowanie sukcesyjne działalności gospodarczej a podatek dochodowy od osób fizycznych*, Doradztwo Podatkowe Biuletyn Instytutu Studiów Podatkowych nr 8/2021
- Kosowska K., *Status prawny, w tym podatkowy, przedsiębiorstwa w spadku oraz zarządcy sukcesyjnego. Wybrane problemy*, Przegląd Podatkowy 2020, nr 8
- Lipiec J., *Ład przedsiębiorstwa rodzinnego. Doświadczenia światowe oraz zalecenia dla Polski*, Warszawa 2017
- Malinowski D. M., *Sukcesja przedsiębiorstwa osoby fizycznej – aspekty podatkowe*, „Przegląd Podatkowy” 2017, nr 3
- Mariański A., Pardej A., *Podatkowe konsekwencje zarządu sukcesyjnego*, „Przegląd Podatkowy” 2018, nr 6
- Mariański A., Żądło A., *Opodatkowanie fundacji prywatnych*, „Przegląd Podatkowy” 2018 nr 8
- Współczesne problemy prawa podatkowego. Teoria i praktyka, t. I*, J. Głuchowski (red.), Warszawa 2019
- Olesińska A., *Pozycja prawna spadkobierców podatnika w świetle znowelizowanej ordynacji podatkowej*, „Przegląd Podatkowy” 2016, nr 2
- Lewandowska A., Kłosowiak M., Lipiec J., *Fundacja rodzinna. Aspekty ekonomiczne i prawno-podatkowe*, „Co do zasady” 2021, nr 1
- Planowanie sukcesyjne. Prawne i podatkowe aspekty zarządu sukcesyjnego przedsiębiorstwem osoby fizycznej*, A. Mariański (red.), Warszawa 2019
- Zarząd sukcesyjny przedsiębiorcy osoby fizycznej. Komentarz*, S. Babiarz (red.), Warszawa 2021
- Akty prawne
- Dyrektywa Rady 2011/96/UE z dnia 30 listopada 2011 r. w sprawie wspólnego systemu opodatkowania mającego zastosowanie w przypadku spółek dominujących i spółek zależnych różnych państw członkowskich (OJ L 345, 29.12.2011 ze zm.).
- Ustawa z dnia 3 kwietnia 1964 r. – Kodeks cywilny, tekst jednolity Dz.U. 2020 poz. 1740 ze zm.
- Ustawa z dnia 28 lipca 1983 r. o podatku od spadków i darowizn, tekst jednolity Dz.U. 2021 poz. 1043.
- Ustawa z dnia 6 kwietnia 1984 r. o fundacjach, tekst jednolity Dz.U. 2020 poz. 2167 ze zm.
- Ustawa z dnia 26 lipca 1991 r. o podatku dochodowym od osób fizycznych, tekst jednolity Dz.U. 2021 poz. 1128 ze zm.
- Ustawa z dnia 15 lutego 1992 r. o podatku dochodowym od osób prawnych, tekst jednolity Dz.U. 2020 poz. 1406 ze zm.
- Ustawa z dnia 5 stycznia 1995 r. o fundacji – Zakład Narodowy imienia Ossolińskich, tekst jednolity Dz.U. 2017 poz. 1881.
- Ustawa z dnia 13 października 1995 r. o zasadach ewidencji i identyfikacji podatników i płatników, tekst jednolity Dz.U. 2020 poz. 170 ze zm.
- Ustawa z dnia 6 marca 2018 r. – Prawo przedsiębiorców, tekst jednolity Dz.U. z 2021 r. poz. 162 ze zm.

Ustawa z dnia 5 lipca 2018 r. o zarządzie sukcesyjnym przedsiębiorstwem osoby fizycznej, tekst jednolity Dz.U. 2021 poz. 170.

LEGAL AND TAX ASPECTS OF THE DRAFT ACT ON A FAMILY FOUNDATION

Abstract. The moment of family business succession is coming in Central Europe. The existing succession solutions based on the provisions of civil law and commercial law have turned out to be insufficient. Solutions to the Act on the succession management have been introduced. However, this did not solve the problem of how to divide the enterprise between the heirs. The draft law on the family foundation may be an answer to this problem. This draft was presented in the second version, taking into account the comments submitted by interested parties. Słowa kluczowe: prawo finansowe, sukcesja, firma rodzinna, zarząd sukcesyjny, fundacja rodzinna

Key words: financial law, succession, family business, succession management board, family foundation

Mgr Bartosz Gryziak

Doktorant w Katedrze Prawa Finansowego, Uniwersytet Warszawski, Master
universitario in Diritto italiano (Università degli Studi di Catania),

ORCID: 0000-0002-5519-1161

WIELOŚĆ I EWOLUCJA KONCEPCJI PRAWNOPODATKOWEGO UJĘCIA FINANSOWANIA SPÓŁEK

Streszczenie. Klasyczne zasady opodatkowania prowadzą do prawnopodatkowego przywilejowania finansowania dłużnego, co prowadzi do nadużywania tej formy pozyskiwania środków finansowych kosztem finansowania kapitałowego. Mechanizm ten może być wykorzystywany do erozji podstawy opodatkowania i przenoszenia dochodów. Od prawie 50 lat podejmowane są działania mające rozwiązać ten problem. Podstawowy mechanizm zakłada ograniczanie wartości kosztów odsetkowych od finansowania dłużnego, jaka może zostać zaliczona przez podatnika w koszty uzyskania przychodu. Pierwotnie stosowano ograniczenie pośrednie (odnoszące się do wartości długu), z czasem wyewoluowało ono w ograniczenie bezpośrednie (odnoszące się wprost do wartości kosztów odsetkowych). Obok tego podjęto działania mające skutkować zrównaniem skutków prawnopodatkowych obu form finansowania – poprzez umożliwienie zaliczenia do kosztów uzyskania przychodu hipotetycznych kosztów odsetkowych od finansowania kapitałowego. Brak danych pozwalających stwierdzić, że działania te rozwiązały problem. Wobec tego poszukiwane są alternatywne mechanizmy, np. mające skoordynować PIT i CIT w ten sposób, aby to na poziomie wspólnika wyrównać skutki prawnopodatkowe obu form finansowania.

Słowa kluczowe: cienka kapitalizacja, ograniczenie kosztów odsetkowych, koszty uzyskania przychodów, pożyczki, odsetki.

1. WPROWADZENIE

Problem prawnopodatkowego ujęcia finansowania spółek ma charakter wielopłaszczyznowy. Nie ogranicza się bowiem do kwestii przywilejowania finansowania dłużnego względem finansowania kapitałowego i związanych z tym nadużyć (szerzej zob. pkt 2 poniżej), lecz odnosi się do samej istoty symbiotycznego współistnienia podatków dochodowych od osób fizycznych (PIT) oraz od jednostek organizacyjnych (CIT). *Prima facie* może wydawać się, że stanowią one analogiczne formy opodatkowania rozróżniane wyłącznie ze względu na zakres podmiotowy. Jednak bliższa analiza pozwala stwierdzić, iż operują one na dwóch,

nieekwiwalentnych poziomach osiągnięcia dochodu z działalności gospodarczej: o ile osoba fizyczna jest jego finalnym odbiorcą (na co zwraca uwagę np. instytucja właściciela ekonomicznego – ang. *beneficial owner*), o tyle jednostka organizacyjna co do zasady stanowi jedynie podmiot pośredniczący w wypracowaniu dochodu, który następnie jest przekazywany dalej aż do właściciela ekonomicznego, którym zawsze jest wspomniana osoba fizyczna (w istocie jedynie osoby fizyczne mogą być uczestnikami obrotu – pozostałe podmioty mają charakter abstrakcyjny, a więc istnieją wyłącznie w ludzkiej świadomości). Dochodzi zatem do podwójnego opodatkowania działalności gospodarczej: raz na poziomie jednostki organizacyjnej (wypracowany zysk – opodatkowanie podatkiem dochodowym od osób prawnych), drugi raz na poziomie jej np. wspólnika (uzyskana dywidenda – zysk podzielony opodatkowany, w przypadku osoby fizycznej, podatkiem dochodowym od osób fizycznych). Opodatkowanie dochodów jednostek organizacyjnych w swoim założeniu stanowić miało jedynie przyspieszone opodatkowanie dochodów osób fizycznych, będących właścicielami ekonomicznymi¹. W polskim systemie podatkowym to funkcjonalne powiązanie podatku dochodowego od osób prawnych z podatkiem dochodowym od osób fizycznych zostało już jednak, co do zasady, zatarte.

Odpowiedź na pytanie, czy daną działalność gospodarczą osoba fizyczna powinna prowadzić bezpośrednio, czy też za pośrednictwem jednostek organizacyjnych, należy do samej osoby fizycznej, która cieszy się w tym zakresie swobodą wyboru i może dostosować tę formę do własnych potrzeb. Jednostki organizacyjne umożliwiają wspólne prowadzenie działalności z innymi podmiotami, lecz nie są w tym celu niezbędne (np. umowa spółki cywilnej nie kreuje jednostki organizacyjnej, a umożliwia wspólne działanie, podobnie wszelkie konsorcja), i nie jest to też ich istotą – ta wynika z czego innego: możliwości określonego ustrukturyzowania (formalnej) własności składników majątkowych oraz odpowiedzialności z tytułu prowadzonej działalności. W tej ostatniej kwestii jednostki organizacyjne należy podzielić na te, którym przyznano osobowość prawną, i te, którym tej osobowości nie przyznano. W przypadku tych pierwszych za zobowiązania wynikające z prowadzonej działalności odpowiada wyłącznie sama jednostka (np. spółka kapitałowa) tak, jak gdyby sama była osobą (istotę osobowości prawnej podkreśla łacińskie termin używany na określenie osoby prawnej – *persona ficta*²), a w konsekwencji rozerwana zostaje bezpośrednia więź między prowadzoną działalnością gospodarczą a majątkiem prowadzącej ją osoby fizycznej. Jednostki organizacyjne nieposiadające osobowości prawnej nie niosą ze sobą takiego be-

¹ Przykładowo we Włoszech do 2003 r. w odniesieniu do opodatkowania PIT dywidend funkcjonował mechanizm proporcjonalnego zaliczenia podatku dochodowego zapłaconego przez spółkę (ówczesny art. 14 d.p.r. 917/1986). Od 2004 r. system przekształcono na częściowe zwolnienie z opodatkowania otrzymywanych dywidend – zakres poddania ich opodatkowaniu zależał od tego, czy udziały posiadano w ramach działalności gospodarczej, czy też nie, oraz czy były to udziały kwalifikowane, czy też nie (art. 47 i 59 d.p.r. 917/1986).

² M. Koessler, *The Person in Imagination or Persona Ficta of the Corporation*, Louisiana Law Review 1949, Nr 4, ss. 435–449.

neficjum, choć też mogą wpływać na zakres odpowiedzialności osoby fizycznej – ta może być już nie tyle wyłączona, ile jedynie zredukowana do odpowiedzialności subsydiarnej. Co jest istotne, decydując się na prowadzenie działalności gospodarczej za pośrednictwem odpowiedniej jednostki organizacyjnej, osoba fizyczna musi zaopatrzyć ją w składniki majątkowe, w oparciu o które będzie prowadzić.

Nie są neutralne podatkowo: ani wybór formy prowadzenia działalności gospodarczej (np. osoba decydująca się na prowadzenie działalności za pośrednictwem jednostek organizacyjnych co do zasady wybiera jednocześnie podwójne opodatkowanie dochodu), ani przepływy majątkowe związane z finansowaniem takiej jednostki³ (w zależności od tytułu pod jakim następują inaczej prezentują się ich skutki podatkowe). Zaburza to rynek i prowadzi do nadużyć: opodatkowaniu powinna bowiem podlegać gospodarcza treść a nie forma prawna; w przeciwnym wypadku można mówić, że to sam ustawodawca zaprasza podatników do arbitrażu podatkowego. Wobec tego intensywnie poszukuje się rozwiązań mających rozwiązać ten problem – zaprezentowanych w niniejszym opracowaniu.

2. PROBLEM: FINANSOWANIE SPÓŁKI I KLASYCZNY MODEL OPODATKOWANIA

Co do zasady spółkę można finansować na dwa sposoby:

- 1) kapitałem (finansowanie definitywne) – mowa tu w szczególności o wkładach wnoszonych przez wspólników, którzy uzyskują w ten sposób prawa w spółce (wkład, co do zasady, nie podlega zwrotowi – ma to miejsce jedynie w nadzwyczajnych okolicznościach, jak np. likwidacja spółki); w razie wypracowania przez spółkę zysku zysk ten może, lecz nie musi, zostać podzielony między wspólników (wypłata dywidendy), co stanowi (w swej istocie zmienne i niepewne) wynagrodzenie z tytułu udzielonego finansowania;
- 2) długiem (finansowanie zwrotne) – mowa tu w szczególności o wszelkiego rodzaju pożyczkach, których udzielenie nie wiąże się z uzyskaniem praw w ramach spółki, lecz z roszczeniem wobec spółki o zwrot udzielonego finansowania wraz z należnymi odsetkami (wynagrodzeniem za korzystanie z cudzego kapitału – w swej istocie uprzednio określonym tak co do wysokości, jak i terminu zapłaty).

Jak to zwykle w przypadku podziałów dychotomicznych bywa, przedstawione rozróżnienie w praktyce należy postrzegać jako continuum, w którym nie ma jednoznacznej granicy między jedną, a drugą kategorią. Możliwe są bowiem rozwiązania hybrydowe (np. pożyczki partycypacyjne, w których wynagrodzenie podmiotu finansującego jest zależne od wypracowania zysku przez podmiot finan-

³ Dla przejrzystości w dalszej części opracowania mowa o „spółce”, w domyśle kapitałowej, a więc posiadającej osobowość prawną.

sowane, lub też pożyczki zamienne, w których podmiot finansujący może zamienić prawo do odsetek na prawo do udziału w zysku⁴. Podkreślić należy, że wszystkie formy finansowania, co do zasady, są dostępne także dla wspólników spółki (zatem obok wniesionego do spółki wkładu pieniężnego, mogą oni np. udzielić jej pożyczki; specyficzne skutki podatkowe powodować może także wniesienie dopłat do spółki⁵).

Spółka powinna być finansowana odpowiednią mieszanką kapitału i długu (z perspektywy ekonomicznej analizuje się wskaźnik struktury finansowania – ang. *leverage ratio*). Z funkcjonalnego punktu widzenia kluczowe jest finansowanie spółki kapitałem – jego znaczenie najlepiej podkreślają wymogi kapitałowe określone dla instytucji finansowych (odpowiedni, minimalny poziom kapitału powinien zabezpieczać je przed najpierw kryzysem płynności finansowej, a następnie kryzysem wypłacalności, co powinno przeciwdziałać kolejnym kryzysom finansowym⁶). Zbyt duża ilość długu w stosunku do kapitału poddaje w wątpliwość zdolność spółki do spłaty zaciąganych zobowiązań. Niemniej, zbyt duża ilość kapitału może poddawać w wątpliwość efektywność gospodarki finansowej danego przedsiębiorstwa. Należy więc poszukiwać tzw. złotej proporcji (ϕ).

W praktyce znalezienie tej proporcji jest zaburzone tym, że ani gospodarczo, ani podatkowo kapitał nie stanowi atrakcyjnego sposobu finansowania spółki. Podkreślić należy opisaną wyżej funkcjonalną analogię między, z jednej strony, wkładem i dywidendą, a z drugiej strony, pożyczką i odsetkami, z zastrzeżeniem tej różnicy, że odsetki w odróżnieniu od dywidendy nie są bezpośrednio powiązane z ryzykiem gospodarczym (kwestią wypracowania zysku⁷). Z tego ostatniego powodu, z gospodarczej perspektywy finansowanie dłużne, jako wolne od ryzyka, jest korzystne dla podmiotu finansującego. Z perspektywy podatkowej finansowanie kapitałowe wpisuje się w opisany wyżej model ekonomicznego podwójnego opodatkowania działalności gospodarczej podatkami dochodowymi: aby podmiot finansujący uzyskał od spółki (podlegającą opodatkowaniu po stronie wspólnika) dywidendę, najpierw spółka musi wypracować (podlegający opodatkowaniu po

⁴ Tytułem przykładu wskazać należy na Social Impact Bonds, w ramach których inwestor finansuje podmiot implementujący określone przedsięwzięcie o znaczeniu społecznym, a wypłata wynagrodzenia za udzielenie finansowania nie ma charakteru stałego, będąc uzależnioną od osiągnięcia celów tego przedsięwzięcia.

⁵ D. Strzelec, Podatkowe pułapki związane z finansowaniem spółek kapitałowych przez wspólników, Monitor Podatkowy 2010, nr 12, s. 19.

⁶ Instytucje finansowe stanowią szczególnie przypadek w kwestii finansowania przedsiębiorstwa. Prowadzone przez nie pośrednictwo finansowe polega na łączeniu podmiotów posiadających kapitał (np. pozyskiwane przez bank szeroko rozumiane depozyty, podlegające zwrotowi na każde żądanie wnoszącego – dług instytucji finansowej) z podmiotami potrzebującymi kapitału (np. udzielane przez bank pożyczki, spłacane w terminach określonych w umowie – wierzycelności instytucji finansowej). Zatem, co do zasady, pośrednicy finansowi finansują udzielane przez siebie finansowanie (pożyczki) pozyskiwanym długiem (środki gromadzone na prowadzonych rachunkach. Możliwa jest tzw. kreacja pieniądza bankowego. Biorąc pod uwagę, że instytucja finansowa przekształca płynność kapitału – o ile sama jest zobowiązana zwrócić go swoim wierzycielom, co do zasady, na każde żądanie, o tyle sama może go dochodzić od swoich dłużników jedynie w określonych terminach – zapas odpowiedniego kapitału własnego ma zabezpieczać płynność finansową instytucji finansowej.

⁷ Uzależnienie wypłaty wynagrodzenia dla podmiotu finansującego od ryzyka gospodarczego stanowi główne kryterium odróżniające dywidendy od odsetek na gruncie Modelowej Konwencji OECD (Model Tax Convention on Income and on Capital 2017 (Full Version), OECD, Paris 2019, komentarz do art. 10, pkt 25).

stronie spółki) zysk, który to dopiero może podzielić między wspólników (efekt ten czasami próbuje się łagodzić zwolnieniami z opodatkowania – np. w ramach mechanizmów typu *participation exemption*⁸). W przypadku finansowania dłużnego wypłata odsetek nie jest zależna od wypracowania zysku, a odsetki wypłacane od uzyskanego finansowania stanowią koszt uzyskania przychodu przez spółkę (zmniejszając jej podstawę opodatkowania) – dochodzi więc do jednokrotnego opodatkowania po stronie podmiotu, który udzielił spółce finansowania. Odsetki, zmniejszając (w przeciwieństwie do dywidendy) podstawę opodatkowania, są więc korzystne także dla podmiotu finansowanego, a szerzej także całej grupy kapitałowej, do której może należeć taki podmiot. W szczególności w ujęciu transgranicznym, finansowanie dłużne stanowi podstawową metodę agresywnej optymalizacji podatkowej – umożliwia przesuwanie dochodów między podmiotami powiązаныmi (a więc wciąż w ramach grupy) prowadząc do uszczuplenia podatkowego w państwie źródła.

Z powyższych powodów nie powinno dziwić zjawisko manipulowania strukturą finansowania spółki, np. ukrywania dywidendy pod postacią innych świadczeń – w szczególności tych, które można zaliczyć do kosztów uzyskania przychodu (jeżeli nie w ramach oprocentowania od udzielonej w miejsce wkładu pożyczki, to np. w ramach wynagrodzenia za świadczone przez wspólnika na rzecz spółki usługi niematerialne)⁹. Klasyczna forma omawianego zjawiska przybiera postać tzw. cienkiej (niedostatecznej) kapitalizacji (ang. *thin capitalisation*), czyli nadmiernego finansowania spółek długiem, w szczególności w relacjach między podmiotami powiązаныmi – co jak wskazano powyżej, może prowadzić do manipulowania ciężarem podatkowym. Mówi się o zjawisku *earnings stripping* (lub *interest stripping*), czyli dekompozycji („rozebraniu”) zysków podlegających opodatkowaniu w danej jurysdykcji za pomocą kosztów odsetkowych. Jednocześnie, jak wskazano powyżej, nie można całkowicie wykluczyć potrzeby korzystania z tej formy finansowania.

3. MOŻLIWE ROZWIĄZANIA: POSTULATY I LEGISLACJA

Jak wskazano we wcześniejszym punkcie, klasyczne skutki podatkowe finansowania spółki prowadziły do nadużyć i zaburzenia rynku, gdyż dyskryminowały finansowanie kapitałowe. Wobec tego konieczne stało się poszukiwanie alternatywnych zasad opodatkowania. Co do zasady system podatkowy może w tym celu bądź to ograniczać możliwość zaliczania do kosztów uzyskania przychodu nadmiernych kosztów odsetkowych, bądź też umożliwić zaliczanie do kosztów

⁸ Przykładowo we Włoszech dywidendy uzyskiwane przez włoskie spółki (po spełnieniu określonych warunków) są w 95% zwolnione z CIT (art. 89 d.p.r. 917/86).

⁹ Zjawisko ukrywania dywidendy ma szczególne znaczenie w kontekście tzw. estońskiego CIT, w ramach którego opodatkowanie zysku z działalności gospodarczej następuje dopiero w momencie dystrybucji na rzecz wspólników – ukrycie dywidendy pod postacią innego świadczenia oznacza w tym przypadku uniknięcie opodatkowania.

uzyskania przychodu także kosztów finansowania kapitałowego (w braku kosztów faktycznych, konieczne jest normatywne ich określenie). Stosowane i proponowane rozwiązania można usystematyzować następująco:

- 1) ograniczenie możliwości zaliczenia nadmiernych kosztów odsetkowych do kosztów uzyskania przychodu (tj. jedynie modyfikacja dotychczasowych zasad opodatkowania zakładająca ustanowienie odpowiedniego limitu):
 - a) pośrednie (przepisy o ciennej kapitalizacji w ścisłym rozumieniu, ang. *thin capitalisation rule*), gdy ograniczeniu podlega wartość długu (wewnętrznego, tj. na rzecz powiązanych podmiotów, lub też całkowitego, a więc zaciągniętego także u podmiotów trzecich), od którego odsetki mogą być zaliczone do kosztów uzyskania przychodu:
 - i) absolutne – po przekroczeniu określonego progu wyłączeniu z kosztów uzyskania przychodu podlegają koszty odsetkowe od całego długu,
 - ii) względne – wyłączeniu z kosztów uzyskania przychodu podlega wyłącznie nadwyżka ponad określony próg;
 - b) bezpośrednie (przepisy o nadmiernych kosztach odsetkowych, ang. *earnings stripping rule, interest limitation rule*), gdy ograniczeniu podlega już nie wartość długu, lecz wprost wartość samych odsetek, które można zaliczyć do kosztów uzyskania przychodu, w tym przypadku rozróżnić można:
 - i) limit kosztów odsetkowych brutto – ograniczenie dotyczy ogółu kosztów odsetkowych bez potrącenia przychodów odsetkowych,
 - ii) limit kosztów odsetkowych netto – ograniczeniu podlega jedynie nadwyżka kosztów odsetkowych nad przychodami odsetkowymi;
- 2) zrównanie skutków prawnopodatkowych finansowania dłużnego i kapitałowego:
 - a) pełne, gdy obie formy finansowania wywołują dokładnie takie same skutki prawnopodatkowe, tj.
 - i) albo dopuszczenie możliwości odliczenia od przychodów zarówno kosztów finansowania kapitałowego, jak i dłużnego (ze względu na brak rzeczywistych kosztów finansowania kapitałowego konieczne jest ustanowienie jednolitych dla obu form finansowania kosztów normatywnych) – rozwiązanie takie zakładał model ACC (ang. *Allowance for Corporate Capital* – ulga na finansowanie) z 1984 r., który przewidywał rozwiązanie o charakterze pośrednim do omówionych poniżej, tj. z jednej strony wykluczenie możliwości odliczania kosztów odsetkowych, a z drugiej strony w to miejsce wprowadzenie jednolitej ulgi na całe finansowanie spółki (uzyskane tak w drodze finansowania kapitałowego, jak i dłużnego);

- ii) albo wykluczenie możliwości odliczenia od przychodów kosztów obu omawianych form finansowania (tj. w praktyce kosztów odsetkowych finansowania dłużnego) – rozwiązanie takie przewidywał CBIT (ang. *Comprehensive Business Income Tax* – szeroki podatek dochodowy od działalności gospodarczej) zaproponowany w 1992 r. przez amerykańskie Ministerstwo Finansów;
 - b) niepełne, gdy obie formy finansowania wywołują jedynie zbliżone skutki prawopodatkowe (jest to model mieszany, w którym obok klasycznego odliczenia rzeczywistych kosztów odsetkowych finansowania dłużnego dopuszcza się także odliczenie także normatywnych kosztów finansowania kapitałowego) – przykładem jest rozwiązanie ACE (ang. *Allowance for Corporate Equity* – ulga na kapitał zakładowy) z 1991 r., które zakłada uzupełnienie możliwości odliczenia od przychodu kosztów odsetkowych finansowania dłużnego, o możliwość odliczenia także hipotetycznych (normatywnych) kosztów odsetkowych finansowania kapitałowego (zachowane są więc zasady odrębne dla każdej formy finansowania); współcześnie na to rozwiązanie stosuje się miano NID (ang. *Notional Interest Deduction* – odliczenie kosztów normatywnych);
- 3) koordynację PIT i CIT, tak aby wyeliminować ekonomiczne podwójne opodatkowanie w odniesieniu do finansowania jednostek organizacyjnych przez osoby fizyczne.

3.1. Cienka kapitalizacja

Pierwszą reakcją na zidentyfikowane nieprawidłowości w stosowanych zasadach opodatkowania, było ograniczanie korzyści z tytułu nadmiernego finansowania dłużnego – służyć temu miały odpowiednie limity dotyczące zaliczania kosztów tego finansowania w koszty uzyskania przychodu. Po raz pierwszy rozwiązanie takie wprowadzono w Kanadzie począwszy od 1972 r. (model ograniczenia pośredniego w relacjach transgranicznych¹⁰), natomiast w Europie pierwsza miała być Francja w 1979 r.¹¹ Szczególną popularność koncepcja ta zyskała jednak dopiero w latach 90. XX w. – w 1994 r. wprowadzono ją w Niemczech¹², a od

¹⁰ Income Tax Act 1985, sekcja 18 ust. 4-8. Jeżeli stosunek kapitału wspólników do długu na rzecz wspólników niebędących kanadyjskimi rezydentami podatkowymi, którzy posiadają co najmniej 25% udziałów, był mniejszy niż 1:3, odpowiadająca kwota odsetek nie podlegała odliczeniu (w efekcie dług powyżej stosunku 1:3 będzie traktowany jako kapitał, w 2000 r. zmniejszono stosunek do 1:2, a w 2012 do 1:1,5). E.J. Benson, Summary of 1971 Tax Reform Legislation, Ottawa, s. 58.

¹¹ Code général des impôts, ówczesne Art. 212 oraz art. 39 ust. 1 pkt 3. J. Blouin, H. Huizinga, L. Laeven, G. Nicodème, Thin Capitalization Rules and Multinational Firm Capital Structure, IMF Working Paper WP/14/12, s.7.

¹² Körperschaftsteuergesetz (KStG), ówczesny § 8a wprowadzony przez Standortsicherungsgesetz (StandOG). M. Ruf, D. Schindler, Debt Shifting and Thin-Capitalization Rules – German Experience and Alternative Approaches, Nordic Tax Journal 2015, Nr 1, s. 17-33.

1999 r. w Danii¹³ oraz w Polsce. Pierwotnie model ograniczenia pośredniego odniósł się do relacji transgranicznych – cienka kapitalizacja stanowiła bowiem jeden z podstawowych instrumentów erozji bazy podatkowej i przesuwania dochodów (ang. *base erosion profit shifting*, BEPS). Niemniej, na obszarze Unii Europejskiej pytanie, czy należy ograniczyć przepisy o cienkiej kapitalizacji wyłącznie do relacji transgranicznych, czy też objąć nią także transakcje krajowe jest bezprzedmiotowe – w świetle orzeczenia Lankhorst-Hohorst prawo unijne stoi na przeszkodzie odmiennemu traktowaniu transakcji transgranicznych¹⁴. Warto zaznaczyć, że orzeczenie to w sposób istotny wpłynęło na ewolucję regulacji w przedmiocie niedostatecznej kapitalizacji w państwach członkowskich Unii Europejskiej (niektóre kraje zrezygnowały z takich regulacji, np. Wielka Brytania, a inne rozszerzyły je także na podmioty krajowe; w dłuższej jednak mierze orzeczenie to wywołało zwrot w kierunku ograniczenia bezpośredniego o charakterze powszechnym).

Równoległe w innych krajach wprowadzono bezpośrednie ograniczenie możliwości odliczania kosztów odsetkowych – palmę pierwszeństwa przyznaje się USA, które uczyniły to począwszy od 1989 r., łącząc jednocześnie obie metody: jeżeli stosunek wewnętrznego długu do kapitału przekraczał próg 1,5:1, a odsetki były wypłacane na rzecz podmiotu powiązanego niepodlegającego amerykańskiemu podatkowi dochodowemu, a nadto przekraczały 50% współczynnika EBITDA (zob. niżej), to nadwyżka odsetek ponad te 50% nie podlegała odliczeniu od przychodu¹⁵. Koncepcję amerykańską rozwinęły Niemcy w 2008 r., odmawiając możliwości odliczenia od przychodu kosztów odsetkowych powyżej 30% współczynnika EBITDA, jednocześnie rezygnując z kryterium wysokości długu (ograniczenie bezpośrednie zastąpiło bowiem wspomniane wyżej ograniczenie pośrednie wprowadzone w 1994 r.¹⁶). Wzorcem tym poszły inne państwa, np. Włochy, które zastąpiły swoją regulację w zakresie niedostatecznej kapitalizacji, bezpośrednim ograniczeniem możliwości odliczenia od przychodu kosztów odsetkowych. Rozwiązanie to przyjęto w prawie Unii Europejskiej w art. 4 ATAD¹⁷.

¹³ LBK nr 680 af 20/05/2015. Bekendtgørelse af lov om indkomstbeskatning af aktieselskaber m.v. (tekst jednolity ustawy o podatku dochodowym od osób prawnych), § 11 w brzmieniu nadanym LOV nr 432 af 26/06/1998. Lov om ændring af ligningsloven, selskabsskatteloven og skattekontrolloven (Lovfæstelse af armslængdeprincipet og værn mod tynd kapitalisering).

¹⁴ Wyrok TSUE z dnia 12 grudnia 2002 r., C-324/00, Lankhorst-Hohorst.

¹⁵ 26 U.S. Code § 163 (j) dodany przez Omnibus Budget Reconciliation Act of 1989. Warto zwrócić uwagę na wprowadzoną w 1969 r. sekcję 385, która umożliwiała administracji skarbowej przekwalifikowanie wypłacanych między podmiotami powiązаныmi odsetek (zaliczane do kosztów uzyskania przychodu) na dywidendę (niezaliczane do kosztów uzyskania przychodu) – uprawnienie to okazało się niewystarczające (M. Weber, Thin Capitalization and Interest Deduction Rules: A Worldwide Survey, Tax Notes International 2010, Nr 9, s. 683–708).

¹⁶ Warto zaznaczyć, że niemiecką regulację w zakresie niedostatecznej kapitalizacji wprowadzono ze względu na zakwestionowanie w 1992 r. przez Niemiecki Sąd Konstytucyjny dotychczasowej praktyki kwestionowania niedostatecznej kapitalizacji w oparciu o ogólną klauzulę antyabuzywną (wyrok Niemieckiego Sądu Konstytucyjnego z 5.05.1992 r., IR 127/90, za Deutsches Steuerrecht 1992, Nr 15, s. 497).

¹⁷ Wniosek – dyrektywa Rady ustanawiająca przepisy mające na celu przeciwdziałanie praktykom unikania opodatkowania, które mają bezpośredni wpływ na funkcjonowanie rynku wewnętrznego, Komisja Europejska, COM (2016) 26 final.

Ostatecznie rozwiązanie takie przyjęto także w Polsce – z początkiem 2018 r. uchylono przepisy regulujące cienką kapitalizację, w to miejsce pozostawiając limit kosztów odsetkowych w nowym brzmieniu¹⁸.

Obie metody ograniczania kosztów odsetkowych – bezpośrednia i pośrednia – nie stanowią konkurencyjnych rozwiązań, lecz mogą funkcjonować równolegle, o czym mowa np. w kontekście art. 4 ATAD. Przykładowo w Polsce w latach 2015–2017 obie te metody funkcjonowały równolegle obok siebie (jako alternatywne rozwiązania wybierane na zasadzie opcji podatkowej). Inspiracją dla rozwiązania polskiego był model duński, który w swoich zasadniczych zrębach pozostaje niezmienny do dziś i przewiduje 3 filary (ograniczenie pośrednie¹⁹, oraz ograniczenie bezpośrednie w oparciu o procent kwalifikowanych aktywów²⁰ oraz wskaźnik EBITDA²¹).

Kluczowe znaczenie ma sposób określenia limitu długu lub odsetek, którego przekroczenie powoduje zastosowanie regulacji. Określenie limitu może nastąpić w oparciu:

- 1) bądź to wprost o zasadę warunków rynkowych (ang. *arm's length principle*) – w takim przypadku analizuje się (w zależności od przyjętej regulacji: z perspektywy pożyczkobiorcy lub pożyczkodawcy), czy w relacji między niepowiązаныmi ze sobą podmiotami odpowiednio zaciągnięto lub udzielono by danej pożyczki (mechanizm taki funkcjonował do niedawna w Austrii²² oraz funkcjonuje w Wielkiej Brytanii w odniesieniu do ograniczenia długu, od którego odsetki mogą być zaliczone do kosztów uzyskania przychodu); wadą tego rozwiązania (wywodzonego bądź to z ogólnej klauzuli antyabuzywnej, Austria, bądź też przepisów o cenach transferowych, Wielka Brytania) jest brak pewności (przejrzystych wytycznych co do właściwego stosowania), czy automatyzmu stosowania po stronie podmiotu podatkowego (warto zaznaczyć w istocie nieskodyfikowany charakter takiej regulacji o niedostatecznej kapitalizacji – w drugą stronę, przepisy o pośrednim lub bezpośrednim ograniczeniu kosztów odsetkowych, mają stanowić tylko rozwinięcie zasady warunków rynkowych)²³; zaletą takiego rozwiązania jest uwzględnienie specyficznych okoliczności konkretnego przypadku;

¹⁸ art. 15c u.p.d.o.p. w brzmieniu od 1.01.2018 r.

¹⁹ LBK nr 680 af 20/05/2015. Bekendtgørelse af lov om indkomstbeskatning af aktieselskaber m.v. (tekst jednolity ustawy o podatku dochodowym od osób prawnych), § 11.

²⁰ LBK nr 680 af 20/05/2015. Bekendtgørelse af lov om indkomstbeskatning af aktieselskaber m.v. (tekst jednolity ustawy o podatku dochodowym od osób prawnych), § 11 B.

²¹ LBK nr 680 af 20/05/2015. Bekendtgørelse af lov om indkomstbeskatning af aktieselskaber m.v. (tekst jednolity ustawy o podatku dochodowym od osób prawnych), § 11 C w brzmieniu nadanym LOV nr 1726 af 27/12/2018. Lov om ændring af selskabsskatteloven, lov om ophævelse af dobbeltbeskatning i forbindelse med regulering af forbundne foretagenders overskud (EF-voldgiftskonventionen), momsloven og forskellige andre love.

²² Körperschaftsteuergesetz 1988, § 12a dodany przez COVID-19-Steuermaßnahmengesetz – COVID-19-StMG od 1.01.2021 po wezwaniu przez Komisję Europejską Austrii do usunięcia uchybienia w zakresie implementacji art. 4 ATAD.

²³ M. Weber, Thin Capitalization and Interest Deduction Rules: A Worldwide Survey, Tax Notes International 2010, Nr 9, s. 683–708.

- 2) bądź też o określony współczynnik (ang. *fixed ratio*) – w odniesieniu do ograniczenia pośredniego najczęściej limit długu, od którego odsetki mogą być zaliczone do kosztów uzyskania przychodów, ustalany jest w oparciu o relację długu do kapitału (ang. *debt-to-equity ratio*) lub też długu do aktywów (*debt-to-assets ratio*), a więc w odniesieniu do struktury finansowania danego podmiotu; w przypadku bezpośredniego ograniczenia kosztów odsetkowych przeważnie stosuje się współczynnik odsetek do zysków (przed opodatkowaniem; ang. *interest-to- (pretax) earnings*), przy czym te ostatnie ustala się przeważnie według współczynnika EBITDA – punktem odniesienia przestaje być zatem majątek, a w to miejsce wykorzystuje się wynik gospodarczy; ustalenie jednego współczynnika dla wszystkich podmiotów gospodarczych bez względu na chociażby sektor gospodarki bywa przedmiotem krytyki²⁴;
- 3) ewentualnie także w oparciu o określony procent lub kwotę – w takim przypadku możliwe jest odliczenie tylko określonej części lub kwoty kosztów odsetkowych bez względu na relację między finansowaniem dłużnym a kapitałowym danego podmiotu; z tego powodu rozwiązanie to nie wpisuje się w sposób efektywny w cel przeciwdziałania niedostatecznej kapitalizacji²⁵.

Współcześnie, jako proponowany współczynnik wskazuje się porównanie odsetek do zysków danego przedsiębiorstwa – pierwotnie wskazywano w tym celu na EBIT lub EBITDA²⁶. W latach 2015–2017 polski ustawodawca posługiwał się koncepcją zysku operacyjnego, która miała odpowiadać stosowanemu w tym czasie w Danii współczynnikowi EBIT (który od EBITDA odróżnia się tym, że nie wyłącza amortyzacji środków trwałych oraz wartości niematerialnych i prawnych). Jednakże obecnie powszechnie stosuje się w tym celu współczynnik EBITDA – określa on zyski przed odsetkami, opodatkowaniem oraz amortyzacją środków trwałych oraz wartości niematerialnych i prawnych (popularyzowany od lat 70. w obrocie gospodarczym dla celów analiz inwestycyjnych). Założenie tego współczynnika przewiduje oddanie czystego wyniku operacyjnego, który byłby porównywalny między podmiotami gospodarczymi. Z tego powodu wartość ta wyłącza opodatkowanie, gdyż to zależy od zasad opodatkowania panujących w danej jurysdykcji, współczynnik ma mieć natomiast zastosowanie także w kontekście transgranicznym (*earnings before taxes* to w polskiej ustawie „przychody ze wszystkich źródeł”). Współczynnik ten wyłącza także koszty amortyzacji środków trwałych oraz wartości niematerialnych i prawnych, gdyż z perspektywy bilansowej, zależą one od przyjętej polityki rachunkowej; podobnie w przypadku

²⁴ M. Weber, *Thin Capitalization and Interest Deduction Rules: A Worldwide Survey*, Tax Notes International 2010, Nr 9, s. 683–708.

²⁵ *Limiting Base Erosion Involving Interest Deductions and Other Financial Payments, Action 4 – 2016 Update*, OECD, Paris 2016, s. 23 i 24.

²⁶ Rezolucja Rady z dnia 8 czerwca 2010 r. w sprawie koordynacji zasad dotyczących kontrolowanych przedsiębiorstw zagranicznych i niedostatecznej kapitalizacji w Unii Europejskiej (Dz. Urz. UE C 156 z 16 czerwca 2010 r.).

prawa podatkowego mają charakter normatywny, a nie rzeczywisty. Współczynnik ten cieszy się popularnością w szczególności w sektorach charakteryzujących się wysokimi wydatkami na środki trwałe. Wreszcie wyłączeniu podlegają odsetki, gdyż koszty struktury kapitału, a nie działalności operacyjnej. W ten sposób opracowany jest współczynnik mający na celu wykazać faktyczną zyskowność przedsiębiorstwa – a więc jego zdolność do zapłaty odsetek. W polskiej ustawie negatywnym składnikiem współczynnika EBITDA zarówno przychody odsetkowe, jak i koszty odsetkowe danego podmiotu.

Należy wskazać, że współczynnik EBITDA nie jest wolny od wad. Przykład możliwości manipulacji tym czynnikiem może stanowić kwestia ustalenia, czy dokonano wydatku, czy zakupu środka trwałego. Nie można nie przywołać afery World Com z 2002 r., gdzie zaniżono współczynnik EBITDA zaliczając USD 3,8 mld jako wydatki zamiast nabycia środków trwałych. W tym kontekście warto wskazać na rozróżnienie na EBITDA rachunkową oraz EBITDA podatkową, w zależności w oparciu, o które regulacje jest ona obliczana – EBITDA rachunkowa oferuje większe możliwości manipulowania wynikiem. Brak przekonujących informacji dlaczego stosowany jest właśnie ten współczynnik, a nie żaden z innych znanych w ekonomii (jako alternatywę często wskazuje się współczynnik *Free Cash Flow*, który ma odzwierciedlać zdolność danego podmiotu do wypłaty dywidendy udziałowcom, tj. potwierdzać ma posiadania niezbędnych w tym celu finansów).

Możliwe jest połączenie warunków rynkowych z metodą współczynnika: dopiero przekroczenie dopuszczalnej wartości danego współczynnika aktualizuje pytanie, czy nadmierne zadłużenie spełnia warunki rynkowe. W niektórych krajach (np. Niemcy) przewidziano możliwość niezastosowania przepisów o niedostatecznej kapitalizacji, jeżeli mimo przekroczenia wskazanego poziomu relacji długu do kapitału, podatnik udowodni, że na warunkach rynkowych (*arm's length*) uzyskałby analogiczne finansowanie dłużne – klauzula taka ma szczególne znaczenie w przypadku sektorów gospodarki o specyficznych uwarunkowaniach, jak np. instytucje finansowe (możliwe jest wykazanie, że struktura finansowania u podatnika nie odbiega od praktyki rynkowej). W kontekście dyrektywy ATAD wskazano na tę okoliczność, dając państwom członkowskim prawo wyłączenia z zakresu zastosowania przyjętej w tej dyrektywie regulacji o charakterze bezpośrednim instytucji finansowych – z możliwości tej skorzystała np. Dania, ale też Polska. Możliwe jest też określenie limitu kosztów odsetkowych netto lub zadłużenia, który musi zostać przekroczony, aby w ogóle przejść do stosowania omawianych rozwiązań (choćby w Danii przepisy o ograniczeniu bezpośrednim mają zastosowanie, jeżeli wartość długu przekroczyła DDK 10 mln).

Kolejną kwestią jest możliwe, lecz niekonieczne, ograniczenie zastosowania powyższych metod do relacji między podmiotami powiązаныmi. Fakultatywnym elementem konstrukcji klauzuli o niedostatecznej kapitalizacji jest pojęcie kwalifikowanego pożyczkodawcy, czyli odpowiedź na pytanie, czy regulacja ta ma

zastosowanie tylko do zadłużenia na rzecz określonych podmiotów (długu wyodrębnianego ze względu na kryterium podmiotowe – co do zasady określonego powiązania spółki będącej podatnikiem z danym wierzycielem), czy też dotyczy ogółu zadłużenia. Co istotne dług ustalany na potrzeby współczynnika (w Polsce ustalany na podstawie kryterium znaczącego udziałowca) nie musi być tożsamy z długiem wyodrębnionym w oparciu o kryterium kwalifikowanego pożyczkodawcy, czyli przedmiotem regulacji. Pod uwagę może być brany: całkowity dług, całkowity dług na rzecz danego podmiotu, całkowity dług wewnętrzny; teoretycznie możliwe jest też ograniczenie do całkowitego długu zagranicznego albo całkowitego zagranicznego długu wewnętrznego²⁷. W polskiej regulacji były to koncepcje powiązane, lecz nietożsame. Dla porównania rozwiązanie duńskie na potrzeby współczynnika uwzględnia ogół długu podatnika (zarówno wewnętrzny, jak i na rzecz podmiotów trzecich), choć wyłączeniu podlega tylko ewentualna nadwyżka długu wewnętrznego. Wspomniana wyżej metoda warunków rynkowych (właściwa dla regulacji z zakresu cen transferowych), implikuje zastosowanie reguł dotyczących cienkiej kapitalizacji do relacji między podmiotami powiązanymi. W pozostałych wypadkach ograniczenie może już jednak dotyczyć zarówno długu wewnętrznego, jak i całkowitego, przy czym powszechne jest podejście zakładające objęcie regulacją także długu na rzecz podmiotów niepowiązanych. Alternatywnie możliwe jest wyłączenie, na zasadzie wyjątku od zasady powszechności ograniczenia kosztów odsetkowych, podmiotów niepowiązanych (ang. *standalone entities*). Regulacje z zakresu pośredniego lub bezpośredniego ograniczenia kosztów odsetkowych wyewoluowały w tym ostatnim kierunku. W odniesieniu do grup podmiotów (zarówno przy ograniczeniu pośrednim, jak i bezpośrednim) czasem wprowadza się porównanie współczynnika obliczonego dla danego podmiotu ze współczynnikiem obliczonym dla całej grupy (ang. *group ratio*) – brak rozbieżności wskazuje, że struktura finansowania danego podmiotu ma uzasadnienie rynkowe²⁸.

Ocena mechanizmu pośredniego ograniczenia możliwości odliczania od przychodu odsetek budzi rozbieżne opinie. Wskazuje się na wadliwość tej konstrukcji w zakresie, w jakim wątpliwości mogą budzić opisane wyżej pojęcia (np. dług umieszczonego w liczniku współczynnika; w szczególności nowelizacje polskiej regulacji wskazują na potrzebę szczególnie precyzyjnej regulacji), a także to, że nie uwzględnia takich okoliczności jak np. stopy oprocentowania (w tym zakresie konieczne jest uzupełnienie o zasadę warunków rynkowych, czyli oprocentowanie musi odpowiadać stosowanemu w relacjach między niepowiązanymi podmiotami). Ponadto wskazuje się na możliwość manipulowania poziomem kapitału aktywów w jednostkach zależnych, tak aby – mimo zachowania współ-

²⁷ C. Bachmann, A. Lahmann, C. Schuler, The Impact of Thin-Capitalization and Earnings Stripping Rules in the EU-15 on the Tax Shield, European Financial Management Association Annual Meeting, Amsterdam 2015.

²⁸ Corporate Income Taxes under Pressure: Why Reform Is Needed and How It Could Be Designed, R. De Mooij, A. Klemm, V. Perry (red.), Washington, DC, 2021, s. 77 i 78.

czynnika – jak najwięcej kosztów odsetkowych mogło zostać zaliczonych do kosztów uzyskania przychodu²⁹. Jednocześnie przy istotnym skomplikowaniu przepisów, odnotowano negatywne skutki gospodarcze (podnosząc koszty finansowania, reguły te ograniczają inwestycje). Z drugiej strony wskazuje się, że jednak regulacje te wpływają na strukturę finansowania spółek (może to jednak prowadzić do zamiany długu wewnętrznego na dług zewnętrzny³⁰), w szczególności w zakresie transgranicznego finansowania dłużnego. Wskazuje się, że skuteczność regulacji, zależy od automatyzmu jej stosowania³¹. W tym kontekście wadą polskiego rozwiązania było pierwotne powiązanie obliczeń z momentem dokonywania zapłaty odsetek (od 2015 r. wartość kapitału własnego ustalano ostatni dzień miesiąca poprzedzającego ten, w którym miała miejsce zapłata). Wątpliwa skuteczność i konstrukcja otwarta na nadużycia legły u podstaw poszukiwania innych rozwiązań – przeważnie w postaci ograniczenia bezpośredniego.

Bezpośrednie ograniczenie możliwości odliczania odsetek przeciwdziała nie tyle niedostatecznej kapitalizacji, ile jej skutkowi. Zaobserwować można tendencję to upraszczania regulacji (wyjątkiem jest Wielka Brytania, w której miał miejsce proces odwrotny – limit kosztów odsetkowych został zdekodfikowany w 2004 r.); o ile pośredni limit kosztów odsetkowych ze względu na swój automatyzm stanowił uproszczenie zasady ogólnej wywodzonej bądź to z zasady warunków rynkowych, bądź też z ogólnej klauzuli antyabuzywnej, o tyle limit bezpośredni stanowi dalsze uproszczenie ze względu na mniej skomplikowaną konstrukcję. Wprowadza się jednak ograniczenia zakresu zastosowania tego mechanizmu celem złagodzenia regulacji w odniesieniu do krajowych spółek, w szczególności tych o mniejszych rozmiarach. Wątpliwości może budzić kwestia, czy jest to mechanizm proporcjonalny do celu, jakim jest przeciwdziałanie przesuwniu dochodu poprzez niedostateczną kapitalizację. W kontekście tego rozwiązania pojawia się drugi powód wprowadzania takiej regulacji – próba stymulowania krajowych spółek do większego finansowania w oparciu o kapitał, a nie dług (w tym w szczególności zaciągany u zagranicznych podmiotów) już nie tylko ze względów fiskalnych, lecz także gospodarczych. Ocena mechanizmu bezpośredniego ograniczenia kosztów odsetkowych wskazuje, iż jest to mechanizm cechujący się jednak ograniczoną przewidywalnością. Klasyczna regulacja z zakresu niedostatecznej kapitalizacji ma charakter statyczny w tym sensie, że zarówno wartość długu oraz kapitału są znane podatnikowi z odpowiednim wyprzedzeniem – planowanie finansowe jest w tym zakresie prostsze. Natomiast limit kosztów odsetkowych odwołuje się do wartości o charakterze dynamicznym, jak właśnie wspomniany współczynnik EBITDA.

²⁹ M. Weber, *Thin Capitalization and Interest Deduction Rules: A Worldwide Survey*, *Tax Notes International* 2010, Nr 9, s. 683–708.

³⁰ M. Ruf, D. Schindler, *Debt Shifting and Thin-Capitalization Rules – German Experience and Alternative Approaches*, *Nordic Tax Journal* 2015, Nr 1, s. 17–33.

³¹ *Corporate Income Taxes under Pressure: Why Reform Is Needed and How It Could Be Designed*, R. De Mooij, A. Klemm, V. Perry (red.), Washington, DC, 2021, s. 77 i 78.

3.2. Hipotetyczne koszty kapitału (*Notional Interest Deduction*)

Pierwszym krajem, który wdrożył model ACE (zwany też NID – ang. *Notional Interest Deduction* – odliczenie odsetek normatywnych) była Chorwacja w 1994 r. Podążyły za nią Włochy (1997 r.) i Austria (2000 r.). Niemniej wszystkie te programy wkrótce zostały zamknięte odpowiednio w 2001 r., 2003 r. i 2004 r. Nowy rozdział otworzyła Belgia wprowadzając ten mechanizm w 2006 r. – tym razem eksperyment się udał. Z czasem dołączyły do niej inne państwa członkowskie Unii Europejskiej (np. Włochy w 2011 r.) – Polska efektywnie z początkiem 2020 r. (art. 15cb u.p.d.o.p.)³².

Konstrukcja regulacji jest bardzo prosta. W pierwszej kolejności określa przedmiot, od którego możliwe jest odliczenie hipotetycznych odsetek – określonej kategorii kapitałów (kwalifikowany kapitał). W Polsce są to wnoszone do spółki dopłaty oraz zysk przekazany na kapitał zapasowy lub rezerwy spółki (mowa zatem o retencji kapitału w spółce, zamiast wypłaty dywidendy). Istotne jest w tym kontekście jest wskazanie warunku, iż dopłata, lub zysk:

- 1) nie może być wniesiona na cel pokrycia straty bilansowej,
- 2) nie może być wycofana ze spółki przed upływem 3 lat, od końca roku, w którym wniesiono dopłatę lub przeznaczono zysk na kapitał zapasowy lub rezerwy (w tym okresie spółka nie może też zostać przejęta w wyniku łączenia lub podziału przez spółkę niebędącą osobą prawną).

Po określeniu przedmiotu odsetek normatywnych, konstrukcja tej instytucji wymaga określenia stopy odsetek. Przeważnie za wzorzec przyjmuje się oprocentowanie obligacji Skarbu Państwa, wyciągając średnią stawkę w danym okresie. W Polsce zdecydowano się na stopę referencyjną NBP. Istotne znaczenie ma to, czy stopa zwrotu z kapitału (return on equity, ROE) jest mniejsza bądź równa stopie stawek hipotetycznych odsetek – w takim wypadku, nie powstanie podstawa opodatkowania (chyba, że wprowadzony zostanie limit maksymalnej kwoty podlegających odliczeniu hipotetycznych odsetek – zob. niżej). Dopiero kiedy stopa zwrotu z kapitału przekroczy stopę odsetek normatywnych dojdzie do wygenerowania podstawy opodatkowania.

Możliwe jest także wspomniane określenie limitu wysokości odliczanych odsetek normatywnych – w Polsce jest to PLN 250 tys. w danym roku podatkowym, za który przysługuje odliczenie. Możliwe jest jednak – podobnie, jak przy ograniczeniu bezpośrednim odsetek od finansowania dłużnego – przenoszenie nierozliczonej kwoty kosztów odsetkowych (w przypadku finansowania kapitałowego – normatywnych) na kolejne lata podatkowe (w Polsce są to łącznie trzy kolejne lata podatkowe).

W razie naruszenia warunków odliczenia odsetek normatywnych, w myśl polskiej regulacji rozpoznaje się normatywny przychód w wysokości wcześniej

³² A. Klemm, Allowances for Corporate Equity in Practice, IMF Working Paper WP/06/259.

odliczonych odsetek normatywnych, proporcjonalnie do przedwcześnie wycofanej dopłaty lub zysku.

Wątpliwości w polskiej regulacji budzi klauzula o charakterze antyabuzywnym, iż regulacji tej nie stosuje się, jeżeli podatnik lub podmiot powiązany w rozumieniu przepisów o cenach transferowych dokonał czynności (lub szeregu powiązanych czynności) bez uzasadnienia ekonomicznego innego niż odliczenie odsetek normatywnych.

3.3. Koordynacja PIT i CIT

W poszukiwaniu idealnego rozwiązania omawianego problemu wypracowano także koncepcje zakładające nowe ułożenie relacji między PIT a CIT – celem uniknięcia podwójnego opodatkowania wspomnianego we wstępie. Rozwiązania te w swej istocie zmierzają do tego samego celu, co normatywne koszty finansowania kapitałowego, tj. wyrównania albo przynajmniej zrównoważenia skutków prawopodatkowych obu form finansowania. Różnica wynika jednak z poziomu, na którym operuje proponowane rozwiązanie: mowa o zasadach opodatkowania nie tyle samej spółki, ile jej wspólnika. Zatem ewentualne różnice w opodatkowaniu finansowania kapitałowego i dłużnego po stronie spółki powinny być niwelowane poprzez odpowiednio skoordynowane zasady opodatkowania dochodów odsetkowych lub dywidend po stronie wspólnika. W tym kontekście mowa o np.:

- 1) ASE (*allowance for shareholder equity* – ulga dla kapitału wspólnika) – której celem jest uwolnienie zysków wspólników ustalanych zgodnie z normalną stopą zwrotu z kapitału (a więc w sposób analogiczny do hipotetycznych odsetek w ramach NID) ze wspomnianego na wstępie podwójnego ekonomicznego opodatkowania (model taki wprowadzono np. w 2006 r. Norwegii); model ten przypomina koncepcję ACE, z tym że skutek prawopodatkowy zachodzi na poziomie wspólnika³³;
- 2) FIT (*full integration tax* – w pełni zintegrowany podatek) – celem jest przeciwdziałanie wykorzystywaniu podatku dochodowego od osób prawnych do unikania wyższego opodatkowania podatkiem dochodowym od osób fizycznych poprzez zintegrowanie opodatkowania na poziomie wspólnika (w tym ujęciu CIT stanowi niejako zaliczkę na odpowiadający mu PIT – poprzez mechanizm zaliczenia); w efekcie podział na odsetki oraz dywidendy traci na znaczeniu, podobnie jak kwestia zatrzymania lub też podziału zysku³⁴.

4. PODSUMOWANIE

Nie można nie zgodzić się z tezą, iż podatki – nakładając różne ciężary finansowe w związku z różnymi zdarzeniami gospodarczymi – zaburzają funkcjo-

³³ J. Södersten, Why the Norwegian shareholder income tax is neutral, *International Tax and Public Finance* 2020, Nr 27, ss. 32–37.

³⁴ Fundamental Reform of Corporate Income Tax, *OECD Tax Policy Studies*, Paris 2007, s. 86.

nowanie rynku. Omawiany problem stanowi tego przykład: prawnopodatkowa dyskryminacja finansowania kapitałowego, względnie prawnopodatkowe uprzywilejowanie finansowania dłużnego, prowadzi do nadużywania finansowania dłużnego, manipulacji polegających na ukrywaniu dywidendy pod postacią innych postaci, w szczególności w relacjach transgranicznych, a jednocześnie umożliwia ono agresywną optymalizację podatkową. Warto zaznaczyć, że ostatecznie zarówno odsetki, jak i dywidendy stanowią formę wynagrodzenia z tytułu korzystania z finansowania – różnica sprowadza się do kwestii pewności i stałości tego wynagrodzenia (dywidenda uzależniona jest od wypracowania zysku, a więc podlega ryzyku gospodarczemu).

Mimo prawie 50 lat poszukiwania odpowiedzi na pytanie, jak rozwiązać przedstawiony problem – wciąż brak jednoznacznej odpowiedzi. Można wskazać, iż proponowane rozwiązania dotyczą co raz bardziej fundamentalnych założeń opodatkowania dochodu: zaczęto od ograniczania możliwości zaliczania kosztów odsetkowych do kosztów uzyskania przychodu (najpierw poprzez ograniczenie dopuszczalnej wartości długu, a następnie bezpośrednio samych kosztów odsetkowych), następnie podjęto próbę przynajmniej częściowego zrównania skutków prawnopodatkowych finansowania dłużnego i kapitałowego – poprzez umożliwienie zaliczania do kosztów uzyskania przychodu także normatywnych kosztów pozyskania finansowania kapitałowego. W Polsce, tak jak w niektórych innych krajach, obie te metody funkcjonują obecnie równolegle obok siebie. Opinie na temat skuteczności tych metod są różne, w związku z czym poszukuje się dalszych, alternatywnych rozwiązań – warto zwrócić uwagę na nurt próbujący wyrównać skutki prawnopodatkowe obu form finansowania, lecz już na poziomie wspólnika, a nie spółki (poprzez odpowiednie skoordynowanie PIT oraz CIT). Brakuje danych, które mogłyby jednoznacznie ocenić skuteczność podejmowanych rozwiązań.

Bibliografia

- Bachmann C., Lahmann A., Schuler C., The Impact of Thin-Capitalization and Earnings Stripping Rules in the EU-15 on the Tax Shield, European Financial Management Association Annual Meeting, Amsterdam 2015.
- Benson E.J., Summary of 1971 Tax Reform Legislation, Ottawa.
- Blouin J., Huizinga H., Laeven L., Nicodéme G., Thin Capitalization Rules and Multinational Firm Capital Structure, IMF Working Paper WP/14/12.
- Klemm A., Allowances for Corporate Equity in Practice, IMF Working Paper WP/06/259.
- Koessler M., The Person in Imagination or Persona Ficta of the Corporation, Louisiana Law Review 1949, Nr 4, ss. 435–449.
- Ruf M., Schindler D., Debt Shifting and Thin-Capitalization Rules – German Experience and Alternative Approaches, Nordic Tax Journal 2015, Nr 1, s. 17-33.
- Södersten J., Why the Norwegian shareholder income tax is neutral, International Tax and Public Finance 2020, Nr 27

Strzelec D., Podatkowe pułapki związane z finansowaniem spółek kapitałowych przez wspólników, *Monitor Podatkowy* 2010, nr 12.

Weber M., Thin Capitalization and Interest Deduction Rules: A Worldwide Survey, *Tax Notes International* 2010, Nr 9.

Corporate Income Taxes under Pressure: Why Reform Is Needed and How It Could Be Designed, R. De Mooij, A. Klemm, V. Perry (red.), Washington, DC, 2021

Opracowania i pisma urzędowe

Fundamental Reform of Corporate Income Tax, OECD Tax Policy Studies, Paris 2007.

Rezolucja Rady z dnia 8 czerwca 2010 r. w sprawie koordynacji zasad dotyczących kontrolowanych przedsiębiorstw zagranicznych i niedostatecznej kapitalizacji w Unii Europejskiej (Dz. Urz. UE C 156 z 16 czerwca 2010 r.).

Limiting Base Erosion Involving Interest Deductions and Other Financial Payments, Action 4 – 2016 Update, OECD, Paris 2016.

Wniosek – dyrektywa Rady ustanawiająca przepisy mające na celu przeciwdziałanie praktykom unikania opodatkowania, które mają bezpośredni wpływ na funkcjonowanie rynku wewnętrznego, Komisja Europejska, COM (2016) 26 final.

Model Tax Convention on Income and on Capital 2017 (Full Version), OECD, Paris 2019.

Orzeczenia

Wyrok Niemieckiego Sądu Konstytucyjnego z 5.05.1992 r., IR 127/90, za Deutsches Steuerrecht 1992, Nr 15, s. 497

Wyrok TSUE z dnia 12 grudnia 2002 r., C-324/00, Lankhorst-Hohorst.

Akty prawne

D.p.r. 917/86. Testo Unico delle Imposte sui Redditi (Włochy)

Income Tax Act 1985 (Kanada)

Code général des impôts (Francja)

Körperschaftsteuergesetz (KStG) (Niemcy)

Körperschaftsteuergesetz 1988 (Austria)

LBK nr 680 af 20/05/2015. Bekendtgørelse af lov om indkomstbeskatning af aktieselskaber m.v. (Dania)

26 U.S. Code (USA)

TAX IMPLICATIONS OF A COMPANY FINANCING – HISTORICAL AND COMPARATIVE ANALYSIS

Abstract. Under the traditional taxation rules the debt financing is more profitable than the equity financing. Hence, the use of the former is often abused what might be applied for the purposes of the base erosion and profit shifting. For almost 50 years endeavours to solve this problem have been undertaken worldwide. The principal solution aimed at limiting the interests that can be deductible, at first indirectly (i.e. the applicable limit concerned the

respective debt), then directly. Moreover, there are attempts to adjust the tax consequences of debt and equity financing e.g. under the notional interest deduction scheme. However, there is no record that would confirm the effectiveness of these methods. Therefore other solutions are proposed, e.g. to integrate individual and corporate taxation so that the differences in taxation are eradicated at the shareholders' level.

Keywords: thin capitalization, earnings stripping rule, deductibility, loans, interests.

Mgr Jerzy Litwinow

Absolwent Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Warszawskiego

PORÓWNANIE WYBRANYCH UPROSZCZONYCH FORM OPODATKOWANIA DZIAŁALNOŚCI GOSPODARCZEJ PODATKIEM DOCHODOWYM OD OSÓB FIZYCZNYCH W POLSCE I ROSJI – POSTULATY *DE LEGE FERENDA*

Streszczenie. Celem badań jest porównanie wybranych uproszczonych form opodatkowania działalności gospodarczej podatkiem dochodowym od osób fizycznych w Polsce i Rosji. W artykule skupiono się głównie na sposobach opodatkowania osób samozatrudnionych i wykonujących rzeczywistą działalność niebędącą ukrytą formą stosunku pracy lub mu podobnych.

W tej pracy przedstawiono nowoczesne sposoby opodatkowania zarówno nowych zawodów powstałych wraz z cyfryzacją życia społecznego, jak i tradycyjnych profesji na przykładzie rosyjskich rozwiązań legislacyjnych. Polskie regulacje dotyczące opodatkowania osób samozatrudnionych w porównaniu z rosyjskim regulacjami znajdującymi się w Kodeksie Podatkowym są przestarzałe, zbiurokratyzowane i zaniedbane przez ustawodawcę.

Słowa kluczowe: Samozatrudnieni, Rosja, Polska, PIT, e-podatki

1. WPROWADZENIE

Podatek dochodowy od osób fizycznych (ang. *personal income tax*- dalej PIT) nadal pozostaje jednym z najmniej zunifikowanych podatków w skali globalnej. W odróżnieniu od innych podatków takich, jak np. podatek od towarów i usług, który jest podatkiem zharmonizowanym w Unii Europejskiej, PIT nie posiada jednego wzorca międzynarodowego czy też minimalnych stawek podatkowych¹.

W zależności od konkretnej sytuacji gospodarczej i przyjętych wartości aksjologicznych ciężar podatkowy, który spada na osoby samozatrudnione, różni się w każdym kraju. Istotne różnice pod tym względem istnieją między Polską a Rosją. Uzasadnieniem przyjęcia takiego porównania są wspólne wyzwania, przed którymi stanęły te dwa kraje po upadku systemu gospodarki centralnie planowanej.

¹ Cf. Projekt wprowadzenia minimalnej stawki podatku dochodowego od osób prawnych w krajach OECD: World Economic Forum, „130 countries back global minimum corporate tax of 15%”, <https://www.weforum.org/agenda/2021/07/oeed-global-minimum-corporate-tax/>, dostęp na 18.08.2021

Są nimi m.in. duży udział szarej strefy w gospodarce oraz niski poziom zarobków pracowników ze względu na niewysoką innowacyjność gospodarki. Również za porównaniem polskich uproszczonych form opodatkowania w kontekście osób samozatrudnionych z ich odpowiednikami w Rosji jest niezwykle innowacyjne i odformalizowane podejście ustawodawcy rosyjskiego w konstruowaniu przepisów PIT, które zostanie pokazane w dalszej części tej pracy.

Osoby samozatrudnione tworzą de facto grupę wolnych zawodów rozumianych w inny niż klastycznie przyjęty sposób. Są to osoby prowadzące konta na portalach społecznościowych, w tym *Youtube*, *TikTok*, *Instagram* i własnych stronach internetowych, kosmetyczki, kierownicy platform pośredniczących (np. *Uber*) oraz początkujący drobni przedsiębiorcy i internetowi sprzedawcy.

Celem artykułu jest przedstawienie specyfiki rosyjskiej polityki podatkowej w obszarze opodatkowania drobnych przedsiębiorców (samozatrudnionych), porównanie stanu prawnego Polski i Rosji w tej kwestii oraz sformułowanie postulatów *de lege ferenda* wobec ustawodawcy polskiego. Metodologia tej pracy polega na analizie prawnoporównawczej aktów prawnych z dziedziny polityki podatkowej.

Obecnie w Rosji istnieją trzy systemy uproszczonej formy opodatkowania. Są to:

- 1) „uproszczona forma opodatkowania” (tzw. *упрощёнка*),
- 2) system patentowy, certyfikacyjny (ros. *патентная система налогообложения*) oraz
- 3) opodatkowanie działalności osób zatrudnionych (ros. *налог на профессиональный доход для самозанятых граждан*²).

Po ostatniej nowelizacji, z początkiem 2021 r. zlikwidowano system ryczałtowy (tzw. *вменёнка*). Najważniejsze znaczenie dla osób samozatrudnionych mają system patentowy i podatek od samozatrudnionych, które zostaną przedstawione w dalszej części tego opracowania.

W obliczu dużej szarej strefy w Rosji (20% Produktu Krajowego Brutto według danych Rosfinmonitoringu³) ten kraj wypracował innowacyjne sposoby opodatkowania małego biznesu i osób, których głównym sposobem utrzymania jest realizacja umów o dzieło, umów zlecenia, umów sprzedaży oraz umów świadczenia usług, niebędących czynnościami pozorującymi ukryty stosunek pracy. Nowoczesny, czyli zdigitalizowany, uproszczony i zautomatyzowany sposób opodatkowania małego biznesu umożliwił wypracowanie w Rosji atrakcyjnego modelu podatkowego w tym zakresie.

² Федеральная Налоговая Служба, *Налог на профессиональный доход*, <https://npd.nalog.ru/>, dostęp na 01.07.2021

³ Rbc.ru, *Финансовая разведка оценила в P20 трлн объем теневой экономики в России*, <https://www.rbc.ru/economics/22/02/2019/5c6c16d99a79477be70257ee>, dostęp na 20.08.2021

2. OPODATKOWANIE NA ZASADACH OSÓB SAMOZATRUDNIONYCH W ROSJI

Kwestia osób samozatrudnionych budzi zainteresowanie władz różnych krajów. W Polsce najczęściej się podnosi problem fikcyjnego samozatrudnienia będącego *de facto* ukrytym stosunkiem pracy. Wielokrotnie ustawodawca sygnalizował społeczeństwu, że chciałby uregulować ten problem, jednak do tej pory nie wypracowano zadowalającego rozwiązania prawnego. Najsłynniejszym pomysłem Ministerstwa Finansów Polski był projekt wprowadzający tzw. test przedsiębiorcy. Miał on na celu wymuszenie na wszystkich osobach prowadzących działalność gospodarczą wykazania faktu bycia rzeczywistym, niezależnym przedsiębiorcą, zaś skutki nieudowodnienia tej okoliczności miały mieć moc wsteczną⁴.

W Rosji z kolei prawdziwym problemem związanym z osobami samozatrudnionymi jest niewykazywanie otrzymanych dochodów skutkujące brakiem opodatkowania⁵. W takiej sytuacji Ministerstwo Finansów doszło do przekonania, że niższe stopy podatkowe mogą doprowadzić do wzrostu wpływów podatkowych oraz że najważniejszą rzeczą na początek jest ujawnienie ukrytych dochodów⁶.

Podatnicy i ich klienci, przyzwyczajeni po gwarantowanych dziesięciu latach obowiązywania tego podatku do płatności elektronicznych, nie będą już mogli znowu ukrywać swoich dochodów, gdyż obrót gotówkowy będzie już mało popularny. Wtedy rząd podejmie decyzję, co robić dalej z samozatrudnionymi i będzie miał możliwość wprowadzenia większych podatków niż obecnie.

Brak zaufania w stosunku do władzy centralnej hamuje pewną część podatników potencjalnie zainteresowanych opodatkowaniem na zasadach osób samozatrudnionych. W sondażu przeprowadzonym w 2021 r. przez firmę Qugo.ru, będącą platformą pośredniczącą w poszukiwaniu klientów, aż 40% procent obywateli obawia się niekorzystnych dla podatnika zmian w formie opodatkowania właściwej dla samozatrudnionych w przyszłości, z kolei 34% osób poddanych badaniu wskazało, że są przekonani, iż w nowej formie opodatkowania istnieją „ukryte pułapki”⁷.

Sama procedura rozpoczęcia korzystania z specjalnego podatku dochodowego od osób samozatrudnionych jest bardzo łatwa. Osoba, która chce być opodatkowana podatkiem dochodowym na zasadach osób samozatrudnionych, rejestruje się w urzędzie skarbowym poprzez pobranie aplikacji na swój telefon o

⁴ K. Koślicki, *Test przedsiębiorcy wraca tylnymi drzwiami*, <https://www.prawo.pl/podatki/test-przedsiębiorcy-dla-samozatrudnionych-w-projekcie-polskiego,510058.html>, dostęp na 20.08.2021

⁵ E. Gorodiszczewa, *Идите на свет Россияне годами скрывали свои доходы. Как теперь их заставляют платить налоги?*, <https://lenta.ru/articles/2020/12/19/samozan/>, dostęp na 20.08.2021

⁶ J. Rożkova, *Налоговый недочет: 24 млн россиян скрывают свои доходы*, <https://iz.ru/878873/elena-rozhkova/nalogovyi-nedochet-24-mln-rossiian-skrывaiut-svoi-dokhody>, dostęp na 20.08.2021

⁷ I. Znak, *Чем страшна самозанятость: чего боятся и к чему стремятся россияне*, <https://vc.ru/hr/283817-chem-strashna-samozanyatost-chego-boyatsya-i-k-chemu-stremyatsya-rossiyanе>, dostęp na 19.08.2021

nazwie „*Moj Nalog*”⁸ oraz po zeskanowaniu dowodu osobistego lub przez profil zaufany zakłada konto w aplikacji. Następnym krokiem jest wybór rodzaju działalności oraz wprowadzenie (fakultatywnie) danych swojej karty bankowej.

Sprzedaż towaru lub świadczenie usługi po zarejestrowaniu transakcji w aplikacji pozwala na wygenerowanie e-paragonu, który podatnik następnie przesyła do swojego klienta poprzez wiadomość tekstową SMS, na maila lub inny przez komunikator. Do wystawienia paragonu wystarczy podanie nazwy towaru/usługi, kwoty i daty właściwej dla transakcji.

Paragon można również okazać w formie QR-kodu do odczytania przez klienta. Paragon się wystawia po tym, jak samozatrudniony otrzyma zapłatę w gotówce, na konto lub na kartę bankową (NB: w Rosji powszechnie się płaci wzajemnie „z karty na kartę”, czyli po podaniu numeru karty robi się na nią bezpośrednio przelew). Jeżeli klient zrezygnował z usługi bądź towaru, istnieje możliwość cofnięcia operacji wystawienia paragonu. Przedmiotowa aplikacja na telefon zastępuje kasę fiskalną, deklarację podatkową, księgowego oraz samą księgowość.

Na koniec miesiąca samozatrudniony dostaje powiadomienie w aplikacji o tym, że należy zapłacić podatek. Może to zrobić kartą bankową lub udać się z wydrukiem z aplikacji do kasy banku i zapłacić w gotówce. Jeżeli w tym miesiącu nic nie sprzedano, to podatnik nie płaci żadnego podatku.

Samozatrudniony nie ma obowiązku płacenia składek społecznych. Nie może jednak korzystać z ubezpieczenia społecznego, ale ma prawo do powszechnej opieki zdrowotnej, ponieważ składka zdrowotna zawiera się w kwocie podatku. Organ podatkowy dzieli kwotę otrzymanego podatku i odprowadza do budżetu lokalnego Funduszu Obowiązkowego Ubezpieczenia (odpowiednika polskiego NFZ) kwotę w wysokości 1,5 p.p. podatku. Samozatrudniony może natomiast dobrowolnie podpisać umowę z funduszem ubezpieczenia społecznego (odpowiednikiem polskiego ZUS). Mieszkaniec Rosji po opłaceniu składki w wysokości ok. 4.300 rubli za rok (215 złotych) składki zdrowotnej ma prawo do świadczenia chorobowego (w Polsce jest to ok. 77 złotych miesięcznie, czyli 924 złotych rocznie).

Podatnik może dobrowolnie, jak każdy inny mieszkaniec Rosji, przystąpić do ubezpieczenia emerytalnego. Jest wtedy zobowiązany do zapłaty 30.000 rubli (ok. 1480 złotych) rocznie nabywając w ten sposób prawo do emerytury minimalnej po odpowiednim okresie ubezpieczenia.

Wysokość emerytury minimalnej w Rosji wynosi w zależności od regionu ok. 10.000-12.000 rubli (ok. 500-600 złotych). Należy zauważyć, że nie jest to duża kwota, gdyż w Polsce emerytura minimalna wynosi 1.066 złotych netto. W Polsce na emeryturę w takiej wysokości mogą liczyć przedsiębiorcy, którzy płacą

⁸ Федеральная Налоговая Служба, *Налог на профессиональный доход-приложение*, <https://npd.nalog.ru/app/>, dostęp na 01.07.2021

minimalną wysokość składki emerytalnej w wysokości ok. 616 złotych miesięcznie. Jeżeli jednak potraktować emeryturę wypłacaną z państwowego systemu emerytalnego jako inwestycję kapitałową, to należy zauważyć, że stopa zwrotu dla samozatrudnionych z inwestycji w państwowy system emerytalny jest o wiele większa w Rosji w porównaniu z Polską.

Przejsie na specjalny system podatkowy dla osób samozatrudnionych jest dobrowolne. Osoby fizyczne i przedsiębiorcy indywidualni, którzy przejdą na nowy specjalny reżim podatkowy, będą mogli płacić podatek od dochodu z samodzielnej działalności według preferencyjnej stawki 4% (w przypadku obrotu z konsumentami) lub 6% (w przypadku obrotu z osobami prawnymi) przychodu. Ta forma opodatkowania gwarantuje niezmiennosć stawki podatku przez co najmniej 10 lat⁹. Korzystać z tej formy opodatkowania mogą też cudzoziemcy z Unii Euroazjatyckiej: Białorusi, Armenii, Kazachstanu i Kirgistanu¹⁰. Limit górny przychodów wynosi 2,4 miliony rubli (ok. 120.000 złotych).

W Polsce opodatkowanie małego biznesu cechuje się większym obciążeniem podatkowym i utrudnia rozpoczęcie prowadzenia małej, samodzielnej działalności gospodarczej, gdyż ludzie obawiają się prowadzenia księgowości i płacenia obowiązkowych składek społecznych (w przypadku ludzi zatrudnionych jednocześnie na umowie o pracę ze względu na składkę zdrowotną)¹¹.

W tej sytuacji rosyjskie doświadczenie w zakresie opodatkowania osób samozatrudnionych powinno stanowić zachętę zmian legislacyjnych dla ustawodawcy polskiego. Polska ze względu na rozmiar gospodarki i położenie w regionie Europy Środkowo-Wschodniej może zostać hubem innowacji, które w ujęciu mikro zaczynają się od prowadzenia drobnego, własnego biznesu. Przedstawiając postulaty *de lege ferenda* należy wskazać przede wszystkim na potrzebę dostosowania sposobu opodatkowania osób samozatrudnionych do ich potrzeb.

Aplikacja w telefonie, która zastępuje kasę fiskalną, jest najlepszym narzędziem, które dobrze się przyjmie przede wszystkim wśród młodych osób, nawet niepełnoletnich, które prowadzą własny swój kanał na *Youtube* lub na *TikTok*. Dobrowolność opłaty składek społecznych pozwala na łatwiejsze podjęcie decyzji o rozpoczęciu własnej działalności i na kształtowanie świadomości odpowiedzialności za własny los również w okresie starości bez złudnego obiecywania niskiej emerytury.

O popularności odrębnej formy opodatkowania dla samozatrudnionych w Rosji świadczą statystyki płynące z Moskwy. Prawie 700.000 osób wybrało tę formę opodatkowania, w ciągu siedmiu miesięcy 2021 r. przekazali oni do budżetu

⁹ Федеральная Налоговая Служба, *Налог на профессиональный доход*, <https://npd.nalog.ru/>, dostęp na 01.07.2021

¹⁰ Art. 73 Traktatu o Unii Euroazjatyckiej, „*Договор о Евразийском экономическом союзе*”, Подписан в г. Астане 29.05.2014, ред. от 01.10.2019, с изм. и доп., вступ. в силу с 01.08.2021, http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_163855/0594ec48df0b50d94a1f198acea1c194932ce466/, dostęp na 20.08.2021

¹¹ Cf. Stawki podatku i obowiązki sprawozdawcze u podatników opodatkowanych ryczałtem od przychodów ewidencjonowanych, kartą podatkową lub osób prowadzących działalność nierejestrowaną.

tu miasta 2,36 miliardów rubli (ok. 1,4 miliardów złotych)¹². To oznacza, że co czwarty samozatrudniony opodatkowany na tych zasadach w Rosji jest zarejestrowany w Moskwie. Wobec udziału liczby ludności Moskwy (11,3 miliona osób) w całkowitej liczbie mieszkańców Rosji (144,4 miliony osób) są to zaskakujące statystyki świadczące o szczególnej przedsiębiorczości mieszkańców stolicy. Dochód wykazany do opodatkowania przez osoby samozatrudnione w stolicy do końca lipca 2021 r. przekroczył 215 miliardów rubli (11,4 miliardów złotych)¹³. Stanowi to 41% całkowitych dochodów wszystkich osób samozatrudnionych w Rosji¹⁴.

3. OPODATKOWANIE NA ZASADACH SYSTEMU PATENTOWEGO W ROSJI

Drugim mającym znaczenie dla samozatrudnionych w Rosji systemem opodatkowania jest wspomniany już system patentowy¹⁵. Taki system funkcjonuje też na Łotwie i Litwie¹⁶. Wybrać tę metodę opodatkowania może podatnik, który ma zarejestrowaną działalność gospodarczą oraz zatrudnia nie więcej niż 15 osób rocznie.

Nie mogą z niej skorzystać wspólnicy spółki cywilnej¹⁷. Podatnicy, którzy wybrali tę formę opodatkowania nie podlegają PIT w ramach dochodów z działalności gospodarczej opodatkowanej patentem, podatki od nieruchomości ani podatki od towarów i usług (z pewnymi wyjątkami, np. import)¹⁸.

Dokładna lista zawodów, rodzajów działalności w ramach których można skorzystać z patentu jest określana przez parlamenty regionalne, z tego względu, że Rosja jest krajem federatywnym, więc część kompetencji jest cedowana na poziom lokalny. Ustawa krajowa wymienia tylko przykładowe rodzaje działalności, które mogą zostać objęte patentową formą opodatkowania¹⁹. Niewątpliwą zaletą postępowania podatkowego prowadzącego do wydania podatki patentu jest termin 5 dni, który obowiązuje organ podatkowy na rozpatrzenie wniosku podatnika.

¹² Мк.ру, *Предпринимчивость по-московски: число самозанятых в столице достигло 684 тыс. человек*, <https://www.mk.ru/social/2021/08/17/predprimchivost-pomoskovski-chislo-samozanyatykh-v-stolice-dostiglo-684-tys-chelovek.html>, dostęp na 19.08.2021

¹³ А. Meleszenko, *Число самозанятых в Москве увеличилось*, <https://rg.ru/2021/08/18/reg-cfo/chislo-samozanyatykh-v-moskve-uvlichilos.html>, dostęp na 20.08.2021

¹⁴ Ibidem

¹⁵ Федеральная Налоговая Служба, *Патентная система налогообложения*, <https://www.nalog.gov.ru/rn77/taxation/taxes/patent/>, dostęp na 02.07.2021

¹⁶ Renkuosi lietuvā, *Индивидуальная предпринимательская деятельность*, <https://www.renkuosilietuva.lv/individualnaa-predprimatelskaa-deatelnost/>, dostęp na 20.08.2021; Valsts inenumu dienests, *Лица, ведущие хозяйственную деятельность*, <https://www.vid.gov.lv/ru/lica-vedushchie-hozaystvennyuy-deyatelnost>, dostęp na 20.08.2021

¹⁷ Art. 346.43, ust. 6, pkt. 1 *Kodeksu Podatkowego Federacji Rosyjskiej*, http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_28165/dfe87d3a71d81daff6243d64c49ef41c5c3302eb/, dostęp na 19.08.2021

¹⁸ Ibidem, art. 346.43, ust. 10, 11

¹⁹ Ibidem, art. 346.43 ust. 2

Podatnik ma prawo łączenia tej formy opodatkowania z innymi reżimami podatkowymi, np. z opodatkowaniem na zasadach ogólnych²⁰. Patent jest wydawany na okres maksymalnie roku, więc co roku trzeba go odnawiać po prostu kupując go. Bardzo ciekawym elementem patentu podatkowego, jest sposób określenia zobowiązania podatkowego, czyli „ceny patentu”.

Stawka podatku wynosi 6% podstawy opodatkowania liczonej jako potencjalnie możliwy do uzyskania dochód roczny. Jeżeli przedsiębiorca zatrudnia pracowników, to dodatkowo dolicza się dochód obliczony *per capita* na pracownika mnożąc go razy średnie roczne zatrudnienie. I tak, np. w Petersburgu, przedsiębiorca, samozatrudniony wykonujący „usługi fotograficzne” zapłaci ok. 55.000 rubli (ok. 2.860 złotych) rocznie podatku, będącego wyniku pomnożenia potencjalnie możliwego do uzyskania dochodu w „północnej stolicy” 914.000 rubli z działalności fotograficznej razy stawkę podatku 6% w 2021 r²¹.

Podatnik może otrzymać patent maksymalnie na okres 12 miesięcy ze względu na to, że wysokość zobowiązania podatkowego jest określana w oparciu o ryczałtowe przychody określone przez odpowiedni parlament regionalny, których wysokość z roku na rok się zmienia.

Wpływy podatkowe z tytułu tej formy opodatkowania w największym regionie rosyjskim, stolicy Moskwie, w I kwartale 2021 r. wyniosły 2,9 miliardów rubli (ok. 1,5 miliarda złotych). W tym najbardziej przedsiębiorczym i zaludnionym mieście rosyjskim co szósty przedsiębiorca rozlicza się podatkowo na zasadach patentu podatkowego²², co oznacza, że przez sześć miesięcy przedsiębiorcy wykupili łącznie 89,8 tysięcy patentów. Najbardziej zainteresowaną patentami branżą jest branża handlu detalicznego, gdyż wnioskowała ona o blisko połowę wszystkich wydanych patentów. Po ok. 23% przypada na branżę wynajmu nieruchomości oraz branżę przewozów transportowych i pasażerskich²³.

4. POLSKIE UPROSZCZONE FORMY OPODATKOWANIA OSÓB SAMOZATRUDNIONYCH

W Polsce jedyną zbliżoną formą opodatkowania do ww. uproszczonych form opodatkowania w Rosji jest karta podatkowa²⁴.

Opodatkowanie na zasadach karty podatkowej jest pierwszą uproszczoną formą opodatkowania działalności gospodarczej, która jest jednocześnie najprostszą formą opodatkowania działalności gospodarczej w Polsce. Polega ona na tym, że podatnicy, którzy mają do tego prawo (np. korepetytorzy) i wybrali kartę po-

²⁰ Ibidem, art. 346.43, ust.1 in fine

²¹ Контур Эльба, *Как рассчитать стоимость патента для ИП на 2021 год и где найти региональный закон*, <https://e-kontur.ru/enquiry/1555/stoimost-patenta-2021>, dostęp na 01.07.2021

²² Tass.ru, *Работающие по патентам предприниматели принесли в бюджет Москвы 2,9 млрд рублей за полгода*, <https://tass.ru/ekonomika/12013057>, dostęp na 19.08.2021

²³ Ibidem

²⁴ Art. 23 Ustawa z dnia 20 listopada 1998 r. o zryczałtowanym podatku dochodowym od niektórych przychodów osiąganych przez osoby fizyczne, Dz.U. nr 144, poz. 930 z późn. zm. (dalej jako Ustawa nr 144)

datkową jako właściwą dla nich formę opodatkowania są zwolnieni z obowiązku prowadzenia ksiąg, składania zeznań podatkowych oraz wpłacania zaliczek na podatek dochodowy²⁵. Ci podatnicy muszą jednak wydawać na żądanie klienta rachunki i faktury, o których mowa w odrębnych przepisach, stwierdzające sprzedaż wyrobu, towaru lub wykonanie usługi oraz przechowywać w kolejności numerów porządkowym kopie tych rachunków i faktur w okresie pięciu lat podatkowych, licząc od końca roku, w którym wystawiono rachunek lub fakturę²⁶.

Zryczałtowany podatek dochodowy w formie karty podatkowej mogą opłacać podatnicy prowadzący²⁷:

- 1) określoną ustawowo działalność usługową lub wytwórczo-usługową,
- 2) określoną ustawowo działalność usługową w zakresie handlu detalicznego żywnością, napojami, wyrobami tytoniowymi oraz kwiatami,
- 3) określoną ustawowo działalność usługową w zakresie handlu detalicznego artykułami nieżywnościowymi z wyjątkiem handlu paliwami silnikowymi, środkami transportu samochodowego, częściami i akcesoriami do pojazdów mechanicznych, ciągnikami rolniczymi i motocyklami,
- 4) działalność gastronomiczną – jeżeli nie jest prowadzona sprzedaż napojów o zawartości alkoholu powyżej 1,5%,
- 5) działalność w zakresie usług transportowych wykonywanych przy użyciu jednego pojazdu,
- 6) działalność w zakresie usług rozrywkowych,
- 7) działalność w zakresie sprzedaży posiłków domowych w mieszkaniach, jeżeli nie jest prowadzona sprzedaż napojów o zawartości alkoholu powyżej 1,5%,
- 8) działalność w wolnych zawodach, polegającą na świadczeniu usług w zakresie ochrony zdrowia ludzkiego,
- 9) działalność w wolnych zawodach, polegającą na świadczeniu przez lekarzy weterynarii usług weterynaryjnych, w tym również sprzedaż preparatów weterynaryjnych, w związku ze świadczonymi usługami,
- 10) działalność w zakresie opieki domowej nad dziećmi i osobami chorymi,
- 11) działalność w zakresie usług edukacyjnych, polegającą na udzielaniu lekcji na godzinę.

Zryczałtowany podatek w formie karty podatkowej mogą opłacać także osoby fizyczne, w tym rolnicy równocześnie prowadzący gospodarstwo rolne, oraz przedsiębiorstwa w spadku, jednak zasadą pozostaje zakaz prowadzenia innej działalności gospodarczej.

Minister odpowiedni do spraw finansów publicznych do dnia 30 listopada roku poprzedzającego rok podatkowy ogłasza, w drodze obwieszczenia, w Monitorze Polskim kwoty i stawki podatku ustalane zgodnie ze zmianą wskaźni-

²⁵ Art. 24 ust. 1 Ustawy nr 144

²⁶ Art. 24 ust. 1 in fine Ustawy nr 144

²⁷ Art. 23 Ustawy nr 144

ka CPI (z ang. *Consumer Price Index*- wskaźnik cen towarów i usług konsumpcyjnych)²⁸. Sam podatek ustala się w drodze decyzji właściwego Naczelnika Urzędu Skarbowego.

Karta podatkowa nie odpowiada jednak współczesnym wymaganiom łatwego rozliczania się z urzędem skarbowym. Owszem, stanowi wygodną formę opodatkowania dla zawodów medycznych, zwłaszcza po nowelizacji umożliwiającej im współpracę z placówkami medycznym, która weszła w życie w 2021 r.²⁹, nie jest jednak dostępna większości nowych zawodów, które się pojawiły w ostatnich trzydziestu latach (np. dla youtuberów) lub stały się bardziej rozpowszechnione, jak np. fotografowie oraz kierowcy serwisów taksówkarskich.

Jedną z wad karty podatkowej ujawnionych w ostatnich latach jest niestabilność przepisów ją regulujących³⁰. W ramach zapowiedzianego programu reformy podatkowej- Polski Ład, ustawodawca przewiduje likwidację możliwości opodatkowania wszystkich lekarzy, lekarzy-stomatologów oraz weterynarzy na zasadach karty podatkowej od 2022 r.³¹. Również została przewidziana całkowita likwidacja karty podatkowej jako takiej dla nowych podatników³². Jest to tym bardziej niezrozumiałe, że ww. zawody mogły się cieszyć większą swobodą w dobieraniu swoich klientów zaledwie przez jeden rok³³.

Regulacje o karcie podatkowej nie mają też wyraźnie zastrzeżonego przez ustawodawcę okresu ochrony prawnej osoby dołączającej do systemu karty podatkowej, zapewniającego jej stabilność przepisów na przestrzeni określonego odcinka czasowego.

Z wyżej wymienionych względów karta podatkowa jest formą opodatkowania raczej zbliżoną do systemu patentu podatkowego w Rosji niż do opodatkowania osób samozatrudnionych.

Drugą formą uproszczonego opodatkowania działalności gospodarczej osób samozatrudnionych jest ryczałt od przychodów ewidencjonowanych. Głównym założeniem ryczałtu jest opodatkowanie przychodu zamiast opodatkowania do-

²⁸ Art. 55 Ustawy nr 144

²⁹ Ustawa z dnia 28 listopada 2020 r. o zmianie ustawy o podatku dochodowym od osób fizycznych, ustawy o podatku dochodowym od osób prawnych, ustawy o zryczałtowanym podatku dochodowym od niektórych przychodów osiąganych przez osoby fizyczne oraz niektórych innych ustaw, Dz.U. poz. 2123

³⁰ Cf. Historia zmian aktu prawnego od 2018 r.: Internetowy System Aktów Prawnych, Ustawa nr 144, <http://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU19981440930>, dostęp na 20.08.2021

³¹ A. Pokojka, *Wygazanie prawa do karty podatkowej uderzy szczególnie w lekarzy*, <https://podatki.gazeta-prawna.pl/artykuly/8220649,wygaszenie-prawa-do-karty-podatkowej-polski-lad.html>, dostęp na 20.08.2021, projekt ustawy z dnia 26 lipca 2021 r. o zmianie ustawy o podatku dochodowym od osób fizycznych, ustawy o podatku dochodowym od osób prawnych oraz niektórych innych ustaw, <https://legislacja.gov.pl/projekt/12349409/katalog/12805420#12805420>, dostęp na 20.08.2021

³² M. Pogroszewska, *Polski Ład PiS: nikt nowy nie skorzysta z karty podatkowej*, <https://www.rp.pl/Podatek-dochodowy/308059992-Polski-Lad-PiS-nikt-nowy-nie-skorzysta-z-karty-podatkowej.html>, dostęp na 20.08.2021, projekt ustawy z dnia 26 lipca 2021 r. o zmianie ustawy o podatku dochodowym od osób fizycznych, ustawy o podatku dochodowym od osób prawnych oraz niektórych innych ustaw, <https://legislacja.gov.pl/projekt/12349409/katalog/12805420#12805420>, dostęp na 20.08.2021

³³ NB: Od 2021 wolne zawody medyczne mogą korzystać z karty podatkowej świadcząc swoje usługi nie tylko osobom prywatnym, lecz również jednostkom organizacyjnym, czyli np. pracując na kontrakcie w szpitalu albo przychodni.

chodu. To znaczy, że podatnicy nie mają prawa do uwzględnienia w swojej postawie opodatkowania kosztów uzyskania przychodu.

Można jednak odliczyć od przychodu składki społeczne ZUS³⁴, zaś sam podatek ulega obniżeniu o kwotę zapłaconej składki zdrowotnej podlegającej odliczeniu³⁵. Opodatkowaniu ryczałtem podlegają tylko przychody uzyskane z prowadzonej indywidualnej działalności gospodarczej lub działalności prowadzonej w formie spółki cywilnej lub jawnej osób fizycznych³⁶.

Ustawa nr 144 przewiduje jednak pewne wyłączenia z możliwości opodatkowania działalności gospodarczej ryczałtem. Nie można bowiem opodatkować ryczałtem przychodów uzyskanych w ramach spółki partnerskiej, ani tym bardziej spółki komandytowej, komandytowo-akcyjnej, bo one nie są przychodami z działalności gospodarczej *sensu stricto*, lecz są przychodami z tytułu udziału w zyskach osób prawnych³⁷. Przychodów opodatkowanych w formach zryczałtowanych nie łączy się z przychodami z innych źródeł podlegającymi opodatkowaniu na podstawie ustawy o podatku dochodowym od osób fizycznych.

Zasadniczo z ryczałtu od przychodów ewidencjonowanych może skorzystać każda branża, istnieje jednak lista wyjątków, czyli tych branż, które nie mogą korzystać z ryczałtu. Jest to m.in.:

- 1) prowadzenie aptek,
- 2) działalność w zakresie kupna i sprzedaży wartości dewizowych (kantory),
- 3) działalność w zakresie handlu częściami i akcesoriami do pojazdów mechanicznych,
- 4) wytwarzanie wyrobów opodatkowanych podatkiem akcyzowym, na podstawie odrębnych przepisów, z wyjątkiem wytwarzania energii elektrycznej z odnawialnych źródeł energii,
- 5) wykonywanie działalności w roku podatkowym po zmianie działalności wykonywanej z:
 - samodzielnie wykonywanej na działalność prowadzoną w formie spółki z małżonkiem (i w drugą stronę) albo w formie spółki z małżonkiem na działalność prowadzoną samodzielnie przez jednego lub każdego z małżonków,
 - samodzielnie przez małżonka na działalność prowadzoną samodzielnie przez drugiego małżonka – jeżeli małżonek lub małżonkowie przed zmianą opłacali z tytułu prowadzenia tej działalności podatek dochodowy na ogólnych zasadach.

Również ryczałtem można opodatkować przychody z najmu, jeżeli nie są one uzyskiwane w ramach prowadzonej działalności gospodarczej³⁸.

³⁴ Art. 26 ustawy z dnia 26 lipca 1991 r o podatku dochodowym od osób fizycznych Dz.U. Nr 80 poz. 350 z późn. zm. w zw. z art. 11 Ustawy nr 144

³⁵ Art. 13 Ustawy nr 144

³⁶ Art. 6 ust. 1 Ustawy nr 144

³⁷ Art. 8 Ustawy nr 144

³⁸ Art. 12 ust. 1, pkt. 4 Ustawy nr 144

Jeżeli została wykonana praca odpowiadająca czynnościom, które podatnik lub co najmniej jeden ze wspólników wykonywał w roku poprzednim lub wykonuje obecnie w ramach stosunku pracy lub spółdzielczego stosunku pracy, podatnik ten traci w roku podatkowym prawo do opodatkowania w formie ryczałtu od przychodów ewidencjonowanych i poczynając od dnia uzyskania tego przychodu do końca roku podatkowego, opłaca podatek dochodowy na ogólnych zasadach³⁹.

Ustawodawca określił konkretne warunki (pozytywne) skorzystania z ryczałtu. Podatnicy opłacają w roku podatkowym ryczałt od przychodów ewidencjonowanych, jeżeli w roku poprzednim uzyskali przychody z tej działalności, prowadzonej samodzielnie lub w formie spółki w wysokości nie wyższej niż 2.000.000 euro⁴⁰. Podatników rozpoczynających działalność gospodarczą nie obowiązuje z kolei ten limit, nie mogą oni jednak być opodatkowani na zasadach karty podatkowej.

Jeżeli w ubiegłym roku podatkowym podatnik prowadził działalność samodzielną oraz równocześnie działalność w formie spółki, w celu obliczenia limitu, przychody nie będą sumowane. W celu wyboru ryczałtu od przychodów ewidencjonowanych podatnicy muszą złożyć wnioski, do dwudziestego dnia następnego miesiąca od osiągnięcia pierwszego dochodu, najpóźniej z końcem roku (jeżeli w grudniu rozpoczęli działalność)⁴¹. Wybór obowiązuje na przyszłość.

Pozostałą do omówienia instytucją prawa jest działalność nierejestrowana w Polsce. Osoba, której przychody z działalności gospodarczej (samozatrudnienia) nie przekraczają połowy minimalnego średniego wynagrodzenia nie ma obowiązku rejestracji dz. gosp. (przy spełnieniu innych formalnych warunków). Musi jednak prowadzić uproszczoną ewidencję sprzedaży⁴², o której nie wie zdecydowana większość osób prowadzących dz. nierejestrowaną, narażając się na sankcje karno-skarbową⁴³.

Również mają obowiązek wystawienie na żądanie rachunku lub faktury⁴⁴. Przychody z tej działalności są kwalifikowane jako inne źródło przychodów, więc podlegają opodatkowaniu na zasadach ogólnych. Należy docenić fakt wprowadzenia do polskiego porządku prawnego takiego sposobu rozpoczęcia własnego biznesu, aczkolwiek limity działalności nierejestrowanej, brak osobnego sposobu opodatkowania oraz nieinnowacyjny sposób wystawiania faktur/rachunków świadczy o pewnych wadach tego systemu.

³⁹ Art. 8 ust. 2 Ustawy nr 144

⁴⁰ Art. 6 ust. 4 Ustawy nr 144

⁴¹ Art. 9 ust. 1 Ustawy nr 144

⁴² Art. 109 ust. 1 w zw. z art. 113 ust. 1 ustawy z dnia 11 marca 2004 r. o podatku od towarów i usług, Dz.U. 2004 Nr 54 poz. 535 z późn. zm.

⁴³ Art. 62 § 3 ustawy z dnia 10 września 1999 r. Kodeks karny skarbowy, Dz.U. 1999 Nr 83 poz. 930 z późn. zm.

⁴⁴ Art. 106 ust. 3 ustawy z dnia 11 marca 2004 r. o podatku od towarów i usług, Dz.U. 2004 Nr 54 poz. 535 z późn. zm.

5. PODSUMOWANIE

Największą zaletą rosyjskiego podatku od osób samozatrudnionych jest jego doskonałe dopasowanie do potrzeb współczesnych czasów, zwłaszcza pod względem szybkości rozliczenia się z urzędem skarbowym, jak i szybkości wystawienia paragonu klientowi. Jednocześnie zwraca swoją uwagę niski koszt obsługi prawnej i urzędniczej obowiązującego podatku od osób samozatrudnionych w Rosji.

Rosyjski system podatkowy wraz z dobrowolnością opłacania składek społecznych zachęca mieszkańców tego kraju do rozpoczęcia samodzielnej działalności zawodowej w sposób samoistny lub jako dodatkowe źródło utrzymania.

Wobec małej innowacyjności polskiego systemu opodatkowania osób samozatrudnionych należy wprowadzić model podatku przychodowego, obowiązujący w Rosji, jako właściwy dla osób samozatrudnionych. Zastąpiłby on skomplikowany i niepewny dla podatnika system ulg i odliczeń od przychodu. Zamiast szukać sposobu, na to, jak uniemożliwić podatnikom odliczenie niektórych kosztów od podstawy opodatkowania, należy maksymalnie uprościć rozliczanie się podatnika z urzędem skarbowym i w ten sposób zaoszczędzić pieniądze podatnikowi na obsłudze księgowej a państwu na urzędnikach podatkowych, którzy kontrolują prawidłowość ujęcia wydatku w kosztach. Jest to możliwe tylko dzięki wprowadzeniu podatku przychodowego dla osób samozatrudnionych.

Samozatrudnieni podatnicy, którzy prowadzą swoją działalność w skali mikro są najslabiej wyposażoną grupą podatników w odpowiednie mechanizmy rozliczania się z urzędem skarbowym. Nie są oni zatrudnieni przez organizację, która byłaby płatnikiem ich składek i podatków, ani prowadzą działalności w skali uzasadniającej zlecenia prowadzenia swoich rozliczeń z urzędem skarbowym biurze rachunkowemu. W konsekwencji im bardziej są skomplikowane przepisy regulujące rozliczanie się podatnika z fiskusem, tym bardziej taki podatnik jest narażony na ryzyko naruszenia przepisów podatkowych nawet nie mając takiego zamiaru.

Jednocześnie osoby samozatrudnione są przyszłymi potencjalnymi przedsiębiorcami prowadzącymi działalność w skali większej niż samozatrudnienie. Przykładowo, działalność samozatrudnionego fryzjera z czasem może urosnąć we własny zakład fryzjerskim. Oczywistym warunkiem jest jednak, żeby taki fryzjer został osobą samozatrudnioną a nie pracownikiem etatowym. Jeżeli jednak związane z tym formalności są zbyt odpychające dla podatnika, to stanowi to czynnik demotywuujący do spróbowania rozpoczęcia samozatrudnienia we własnym zakresie.

Wobec tego należy sformułować następujące postulaty *de lege ferenda* dla ustawodawcy polskiego:

- 1) wprowadzenie nowej formy opodatkowania osób samozatrudnionych,

- 2) sformułowanie definicji osoby samozatrudnionej na potrzeby prawa podatkowego, która obejmowałaby osoby o określonym pułapie zarobków, np. do wysokości II progu podatkowego,
- 3) utworzenie specjalnej aplikacji dla samozatrudnionych z możliwością szybkiego wystawienia paragonu/faktury dla klienta,
- 4) wprowadzenie obowiązku prowadzenia wszelkiej dokumentacji i sporządzenia deklaracji podatkowej w specjalnej aplikacji dla samozatrudnionych,
- 5) wprowadzenie minimalnego okresu obowiązywania przepisów na zasadach prawa nabytego przez minimum 5 lat,
- 6) zwolnienie osób samozatrudnionych z obowiązku płacenia składek społecznych z zachowaniem obowiązku ponoszenia ciężaru składki zdrowotnej w ryczałtowanej wysokości,
- 7) wprowadzenie nowych, niskich stawek podatkowych będących stawkami ryczałtowymi stosowanymi do przychodu podatnika.

Bibliografia

Źródła internetowe

1. E. Gorodiszczewa, *Идите на свет Россияне годами скрывали свои доходы. Как теперь их заставляют платить налоги?*, <https://lenta.ru/articles/2020/12/19-samozan/>, dostęp na 20.08.2021
2. Historia zmian aktu prawnego od 2018 r.: Internetowy System Aktów Prawnych, Ustawa nr 144, <http://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU19981440930>, dostęp na 20.08.2021
3. J. Rożkova, *Налоговый недочет: 24 млн россиян скрывают свои доходы*, <https://iz.ru/878873/elena-rozhkova/nalogovyi-nedochet-24-mln-rossiian-skrivaiut-svoii-dokhody>, dostęp na 20.08.2021
4. K. Koślicki, *Test przedsiębiorcy wraca tylnymi drzwiami*, <https://www.prawo.pl/podatki/test-przedsiębiorcy-dla-samozatrudnionych-w-projekcie-polskiego,510058.html>, dostęp na 20.08.2021
5. Meleszenko A., *Число самозанятых в Москве увеличилось*, <https://rg.ru/2021/08/18/reg-cfo/chislo-samozaniatyh-v-moskve-velichilos.html>, dostęp na 20.08.2021
6. OECD: World Economic Forum, *„130 countries back global minimum corporate tax of 15%”*, <https://www.weforum.org/agenda/2021/07/oecd-global-minimum-corporate-tax/>, dostęp na 18.08.2021
7. Pogroszewska M., *Polski Ład PiS: nikt nowy nie skorzysta z karty podatkowej*, <https://www.rp.pl/Podatek-dochodowy/308059992-Polski-Lad-PiS-nikt-nowy-nie-skorzysta-z-karty-podatkowej.html>, dostęp na 20.08.2021
8. Pokojska A., *Wygaszanie prawa do karty podatkowej uderzy szczególnie w lekarzy*, <https://podatki.gazetaprawna.pl/artykuly/8220649,wygaszanie-prawa-do-karty-podatkowej-polski-lad.html>, dostęp na 20.08.2021

9. Rbc.ru, *Финансовая разведка оценила в \$20 трлн объем теневой экономики в России*, <https://www.rbc.ru/economics/22/02/2019/5c6c16d99a79477be70257ee>, dostęp na 20.08.2021
10. Renkuosi lietuva, *Индивидуальная предпринимательская деятельность*, <https://www.renkuosilietuva.lt/ru/individualnaa-predprinimatelskaa-deatelnost/>, dostęp na 20.08.2021
11. Valsts ienemumu dienests, *Лица, ведущие хозяйственную деятельность*, <https://www.vid.gov.lv/ru/lica-vedushchie-hozyaystvennuyu-deyatelnost>, dostęp na 20.08.2021
12. Znak I., *Чем страшна самозанятость: чего бояться и к чему стремятся россияне*, <https://vc.ru/hr/283817-chem-strashna-samozanyatost-chego-boyatsya-i-k-chemu-stremyatsya-rossiyane>, dostęp na 19.08.2021
13. Контур Эльба, *Как рассчитать стоимость патента для ИП на 2021 год и где найти региональный закон*, <https://e-kontur.ru/enquiry/1555/stoimost-patenta-2021>, dostęp na 01.07.2021
14. Федеральная Налоговая Служба, *Налог на профессиональный доход*, <https://nrd.nalog.ru/>, dostęp na 01.07.2021
15. Федеральная Налоговая Служба, *Налог на профессиональный доход-приложение*, <https://nrd.nalog.ru/app/>, dostęp na 01.07.2021
16. Федеральная Налоговая Служба, *Патентная система налогообложения*, <https://www.nalog.gov.ru/rn77/taxation/taxes/patent/>, dostęp na 02.07.2021

Akty prawne

1. Consultant.ru, *Кодекс Podatkowy Federacji Rosyjskiej*, http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_28165/dfc87d3a71d81daff6243d64c49ef41c5c3302eb/, dostęp na 20.08.2021
2. Projekt ustawy z dnia 26 lipca 2021 r. o zmianie ustawy o podatku dochodowym od osób fizycznych, ustawy o podatku dochodowym od osób prawnych oraz niektórych innych ustaw, <https://legislacja.gov.pl/projekt/12349409/katalog/12805420#12805420>, dostęp na 20.08.2021
3. Ustawa z dnia 26 lipca 1991 r o podatku dochodowym od osób fizycznych Dz.U. Nr 80 poz. 350 z późn. zm.
4. Ustawy z dnia 10 września 1999 r. Kodeks karny skarbowy, Dz.U. 1999 Nr 83 poz. 930 z późn. zm.
5. Ustawa z dnia 20 listopada 1998 r. o zryczałtowanym podatku dochodowym od niektórych przychodów osiąganych przez osoby fizyczne, Dz.U. nr 144, poz. 930 z późn. zm.
6. Ustawy z dnia 11 marca 2004 r. o podatku od towarów i usług, Dz.U. 2004 Nr 54 poz. 535 z późn. zm.
7. Ustawa z dnia 28 listopada 2020 r. o zmianie ustawy o podatku dochodowym od osób fizycznych, ustawy o podatku dochodowym od osób prawnych, ustawy o zryczałto-

wanym podatku dochodowym od niektórych przychodów osiągniętych przez osoby fizyczne oraz niektórych innych ustaw, Dz.U. poz. 2123

8. Traktat o Unii Euroazjatyckiej, „*Договор о Евразийском экономическом союзе*”, Подписан в г. Астане 29.05.2014, ред. от 01.10.2019, с изм. и доп., вступ. в силу с 01.08.2021, http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_163855/0594ec48df0b50d94a1f198acea1c194932ce466/, dostęp na 20.08.2021

COMPARISON OF SELECTED SIMPLIFIED FORMS OF BUSINESS TAXATION WITH PERSONAL INCOME TAX IN POLAND AND RUSSIA – POSTULATES *DE LEGE FERENDA*

Summary. The aim of the research is to compare selected simplified forms of business activity taxation with personal income tax in Poland and Russia. The article focuses mainly on the methods of taxation of self-employed persons and those engaged in a real activity that is not a hidden form of employment relationship.

This work presents modern ways of taxing both new professions created with the digitization of social life and traditional professions on the example of Russian legislative solutions. Polish regulations on taxation of self-employed persons are outdated, bureaucratic and neglected by the legislator compared to the Russian regulations in the Tax Code.

Keywords: Self-employed, Russia, Poland, PIT, e-taxes

Mgr Karolina Wierzbowska

Doktorantka Wydział Prawa i Administracji Uniwersytetu Warszawskiego

KONWERSJA WIERZYTELNOŚCI NA UDZIAŁY – SKUTKI W PODATKU DOCHODOWYM

Streszczenie. Autorka przedstawia problem traktowania przez organy podatkowe i sądownictwo jako wniesienia wkładu niepieniężnego transakcji tzw. konwersji wierzytelności na udziały, tj. podwyższenia kapitału zakładowego spółki i dokonania potrącenia wierzytelności wspólnika względem spółki z wierzytelnością spółki względem wspólnika, np. z tytułu pożyczki. Konsekwentnie, negatywnie dla podatnika, rozpoznawano przychód podatkowy i odmawiano prawa do rozpoznania odpowiednio kosztu podatkowego. Autorka analizuje uchwałę 7 sędziów NSA w zakresie rozpoznania kosztów przy konwersji wierzytelności na udziały oraz zastanawia się nad planowanymi nowymi przepisami w zakresie ograniczenia rozpoznawania kosztów w przypadku nabycia udziałów.

Słowa kluczowe: konwersja, wierzytelności, dług, udziały, wkład niepieniężny, wkład pieniężny.

Na początku rozważań autorka chciałaby zwrócić uwagę na to, że tytuł artykułu może wzbudzać pewne wątpliwości.

Przez konwersję wierzytelności na udziały rozumie się w doktrynie dwa odmiennie zdarzenia prawne.

Po pierwsze, o takiej konwersji mówi się w przypadku, gdy wspólnik obejmuje udziały bądź akcje w zamian za cesję wierzytelności, jaka przysługuje mu względem spółki. Następnie dochodzi do wygaśnięcia wierzytelności, gdyż spółka staje się jednocześnie wierzycielem i dłużnikiem.

Drugim zdarzeniem prawnym, które w doktrynie także jest nazywane konwersją wierzytelności na udziały, jest podjęcie uchwały o podwyższeniu kapitału zakładowego spółki za wkład pieniężny, a następnie dokonanie potrącenia wierzytelności wspólnika względem spółki z wierzytelnością spółki względem wspólnika, np. z tytułu pożyczki.

W związku z powyższym należy zauważyć, że o ile pierwszy przypadek odpowiednio oddaje sedno zdarzenia prawnego i można nazywać go konwersją wierzytelności na udziały, o tyle nie jest to do końca fortunate w drugim przypadku. Nie ma tutaj mowy o przekształceniu jakichkolwiek praw. Wkład jest dokonywany w formie pieniężnej i wzajemne potrącenie wierzytelności to wyłącznie

forma rozliczenia między podmiotami. Należy zauważyć, że ustawa z dnia 15 lutego 1992 r. o podatku dochodowym od osób prawnych¹ nie zawiera własnej definicji wkładu pieniężnego. Dodatkowo, ustawa z dnia 15 lutego 1992 r. nie ogranicza wniesienia wkładu pieniężnego tylko do formy wręczenia znaków pieniężnych (gotówki) lub formy przelewu bankowego.

Do takiego podejścia jednakże nie były przekonane ani organy podatkowe, ani sądy administracyjne.

Przez lata toczyły się spory z organami i sądami², które twierdziły, że podjęcie uchwały o podwyższeniu kapitału zakładowego spółki za wkład pieniężny, a następnie dokonanie potrącenia wierzytelności wspólnika względem spółki z wierzytelnością spółki względem wspólnika z tytułu pożyczki jest wniesieniem wkładu niepieniężnego na kapitał zakładowy. Organ podatkowy i judykatura nie zgadzały się z argumentacją podatników, że umowa potrącenia wzajemnych należności nie zmienia kwalifikacji wkładu pieniężnego na niepieniężny. Potrącenie w takim przypadku jest tylko formą uproszczenia zapłaty.

Ponadto organy i sądy nie akceptowały prawa podatnika do rozpoznania kosztów podatkowych w wysokości wartości kosztów poniesionych na pożyczkę³. Twierdziły, że kosztów poniesionych na pożyczkę (własna wierzytelność) nie należy traktować jako kosztów poniesionych na nabycie lub wytworzenie składnika majątku.

¹ Obecnie: tekst jednolity Dz.U. z 2020 r. poz. 1406 ze zm., dalej: ustawa z dnia 15 lutego 1992 r.

² Przykładowo wyroki: wyrok NSA z dnia 5 lutego 2020 r., II FSK 593/18, <https://orzeczenia.nsa.gov.pl/doc/8FDCC49060>, dostęp: 24.08.2021; wyrok WSA w Warszawie z dnia 13 lipca 2017 r., III SA/Wa 2050/16, <https://orzeczenia.nsa.gov.pl/doc/C1BD6E9DFB>, dostęp: 24.08.2021.

Przykładowa argumentacja WSA w Warszawie w wyroku o sygn. III SA/Wa 2050/16:

Przepisy Kodeksu spółek handlowych, podobnie jak i poprzednio obowiązującego Kodeksu handlowego, nie definiują pojęć wkład pieniężny, czy niepieniężny (aport) jako form pokrycia kapitału w spółce kapitałowej, jak również technicznego sposobu realizacji wniesienia tego wkładu na pokrycie kapitału zakładowego. Ustawodawca wprowadzając ten dychotomiczny podział wkładów przeciwstawił wkład niepieniężny, wkładowi pieniężnemu, a to logicznie oznacza, że przedmiotem wkładu niepieniężnego może być wszystko to co – nie będąc pieniądzem – przedstawia wartość ekonomiczną. (...) W konkluzji trzeba więc stwierdzić, że konwersja wierzytelności na kapitał zakładowy – niezależnie od jej kwalifikacji dokonanej na gruncie prawa cywilnego, tj. jako potrącenia (...), nowacji, przelewu wierzytelności, czy zwolnienia z długu – zawsze będzie związana z wniesieniem do spółki wkładu niepieniężnego. (...) Reasumując, w ocenie Sądu, organ prawidłowo ocenił, że konwersja wierzytelności na udziały stanowi wkład niepieniężny (aport).

³ Przykładowo wyrok WSA w Gliwicach z dnia 10 kwietnia 2018 r., I SA/Gl 1282/17, <https://orzeczenia.nsa.gov.pl/doc/DF9594EAC>, dostęp: 24.08.2021.

Sąd wskazywał:

Kluczowe znaczenie dla rozstrzygnięcia tak zarysowanego sporu ma zatem interpretacja przepisu art. 15 ust. 1 pkt 3 u.p.d.o.p. – w brzmieniu obowiązującym w 2014 r. (...) Od 1 stycznia 2015 r. przepis zezwala również na zaliczenie do kosztów uzyskania przychodów wydatków na wytworzenie innych niż wymienione w pkt 1 i 2 składników majątku podatnika – jeżeli przedmiotem wkładu niepieniężnego są te inne składniki. Zmiana ta nie miała jednakże charakteru doprecyzowującego ale niosła ze sobą istotną zmianę normatywną. (...)

Sąd powoływał się na wykładnię językową:

Odnosząc się do argumentacji skargi dotyczącej rozumienia pojęcia „nabycie” zawartego w komentowanym przepisie Sąd podzielił wyrażony w orzecznictwie sądownoadministracyjnym pogląd, że pojęcie to użyte zostało w ustawie podatkowej w znaczeniu „otrzymać coś na własność za pieniądze lub przez wymianę” (...) pod pojęciem „nabycia” dla potrzeb u.p.d.o.p. (...) rozumieć należy sytuację, gdy dany składnik należący uprzednio do innego podmiotu wchodzi do majątku podatnika, czyli jest nabywany od innego podmiotu.

Zmiana nastąpiła poprzez nowelizację przepisów. Jednakże, nowelizacja spowodowała wątpliwości jak rozumieć przepisy w stanie prawnym obowiązującym przed nowelizacją – czy nowelizacja miała na celu rozwianie wątpliwości i doprecyzowanie przepisów, czy wręcz ich kompletną zmianę. Organy nie zważyły na uzasadnienie do ustawy nowelizującej ww. przepisy, gdzie wskazano, że przepisy mają charakter doprecyzowujący.⁴

Obecnie można zauważyć coraz bardziej ugruntowany pogląd organów i judykatury w zakresie tak stanu prawnego przed zmianą przepisów, jak i na gruncie obecnie obowiązujących przepisów. W zakresie ujęcia ww. zdarzenia prawnego jako wkładu pieniężnego stoją na stanowisku, że jest to wniesienie wkładu niepieniężnego na kapitał zakładowy. Dwa wyżej przedstawione przypadki tzw. konwersji wierzytelności na udziały należy traktować jednakowo, tj. jako wkład niepieniężny. Jednakże w zakresie kosztów podatkowych zdecydowanie można mówić o pozytywnej zmianie, tj. uznaniu prawa podatnika do odpowiedniego ujęcia kosztu podatkowego poniesionego na pożyczkę stanowiącą wkład niepieniężny na kapitał zakładowy.

Przepisy dotyczące kosztów przy tzw. konwersji wierzytelności na udziały brzmiały następująco.

Zgodnie z art. 22 ust. 1e pkt 3 ustawy z dnia 26 lipca 1991 r. o podatku dochodowym od osób fizycznych⁵ oraz art. 15 ust. 1j pkt 3 ustawy z dnia 15 lutego 1992 r.: „W przypadku objęcia udziałów (akcji) w spółce albo wkładów w spółdzielni w zamian za wkład niepieniężny w innej postaci niż przedsiębiorstwo lub jego zorganizowana część – na dzień objęcia tych udziałów (akcji) albo wkładów w spółdzielni – ustala się koszt uzyskania przychodu [...] w wysokości:

- 1) do końca 2014 r.⁶: „faktycznie poniesionych, niezaliczonych do kosztów uzyskania przychodów, wydatków na nabycie innych niż wymienione w pkt 1 i 2 składników majątku podatnika – jeżeli przedmiotem wkładu są te inne składniki”;
- 2) od dnia 1 stycznia 2015 r.⁷: „faktycznie poniesionych, niezaliczonych do kosztów uzyskania przychodów, wydatków na nabycie lub wytworzenie, innych niż wymienione w pkt 1 i 2 składników majątku podatnika – jeżeli przedmiotem wkładu niepieniężnego są te inne składniki”;

⁴ Uzasadnienie do projektu ustawy z dnia 24 sierpnia 2018 r.: „Przepisy tych ustaw (...) nie regulują wprost sposobu określenia przez podatników podatku dochodowego wysokości kosztów uzyskania przychodów w szczególnych przypadkach, tj. kiedy przedmiotem wkładu jest wierzytelność przysługująca podmiotowi wnoszącemu wkład wobec spółki (...). Proponowane przepisy mają na celu usunięcie (...) wątpliwości”

⁵ Obecnie: tekst jednolity Dz.U. z 2021 r. poz. 1128 ze zm., dalej: ustawa z dnia 26 lipca 1991 r.

⁶ Ustawa z dnia 15 lutego 1992 r.: tekst jednolity Dz.U. z 2014 r. poz. 851; ustawa z dnia 26 lipca 1991 r.: tekst jednolity Dz.U. z 2012 r. poz. 361.

⁷ Nowelizacja na mocy ustawy z dnia 29 sierpnia 2014 r. o zmianie ustawy o podatku dochodowym od osób prawnych, ustawy o podatku dochodowym od osób fizycznych oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. 2014, poz. 1328).

- 3) od dnia 1 stycznia 2019 r.⁸: „faktycznie poniesionych, niezaliczonych do kosztów uzyskania przychodów, wydatków na nabycie lub wytworzenie, innych niż wymienione w pkt 1-2b składników majątku podatnika – jeżeli przedmiotem wkładu niepieniężnego są te inne składniki”.

Dodatkowo od dnia 1 stycznia 2019 r. obowiązuje nowy pkt 2a: „[w wysokości] wartości odpowiadającej kwocie pożyczki (kredytu), która została przekazana przez wnoszącego wkład na rachunek płatniczy tej spółki lub spółdzielni, nie wyższej jednak niż wartość wkładu z tytułu tej pożyczki (kredytu) [...] – jeżeli przedmiotem wkładu niepieniężnego jest wierzytelność z tytułu tej pożyczki (kredytu)”.

Należy zauważyć, że dodanie pkt 2a miało na celu usunięcie wątpliwości w interpretacji. Tak wskazywał sam ustawodawca w uzasadnieniu nowelizacji⁹. Jednakże, mimo tej próby ujednoczenia interpretacji przepisów, judykatura zajmowała w większości negatywne dla podatników stanowisko¹⁰, choć także prezentowane były odmienne podejścia, nawet we wcześniejszych stanach prawnych¹¹. Organy i sądy argumentowały, że nowelizacja przepisów nie objęła sytuacji, gdy udziałowiec wnosi wierzytelność własną z tytułu udzielonej spółce pożyczki. To

⁸ Nowelizacja na mocy ustawy z dnia 23 października 2018 r. o zmianie ustawy o podatku dochodowym od osób fizycznych, ustawy o podatku dochodowym od osób prawnych oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. 2018, poz. 2159).

⁹ Uzasadnienie rządowego projektu ustawy o zmianie ustawy o podatku dochodowym od osób fizycznych, ustawy o podatku dochodowym od osób prawnych oraz niektórych innych ustaw, druk sejmowy nr 2854 (VIII kad.), <https://orka.sejm.gov.pl/Druki8ka.nsf/0/00EF5C8EC167E3CEC1258313005E70BC/%24File/2854-uzas.docx>, s. 13-14, dostęp: 25.08.2021: „Proponowane przepisy mają na celu usunięcie takich wątpliwości, poprzez bezpośrednie określenie, że podatnik może w takim przypadku wykazać poniesione koszty poprzez wskazanie wysokości takich kosztów.

W przypadkach kiedy przedmiotem wkładu niepieniężnego będzie wierzytelność przysługująca wnoszącemu wkład niepieniężny z tytułu pożyczki uprzednio udzielonej przez ten podmiot spółce (spółdzielni), podatnik wnoszący taki wkład będzie mógł zaliczyć do swoich kosztów uzyskania przychodów wartość odpowiadającą kwocie udzielonej uprzednio pożyczki, nie wyższej jednak niż przyjęta przez strony (wnoszącego i przez spółkę) wartość takiej wierzytelności, określona na dzień jej wniesienia.

Z kolei w przypadku, kiedy przedmiotem wkładu niepieniężnego będzie wierzytelność własna uprzednio zaliczona przez wnoszącego wkład do przychodów należnych, podatnik wnoszący taki wkład będzie mógł zaliczyć do swoich kosztów uzyskania przychodów wartość odpowiadającą kwocie przychodu należnego wykazanego przez tego podatnika z tytułu wykonania tego świadczenia (zbycia towaru)”.

¹⁰ Przykładowo: wyrok NSA z dnia 24 lutego 2021 r., II FSK 2954/18, <https://orzeczenia.nsa.gov.pl/doc/18FD0BB561>, dostęp: 25.08.2021; wyrok WSA w Krakowie z dnia 9 października 2019 r., I SA/Kr 705/19, <https://orzeczenia.nsa.gov.pl/doc/85F93EC772>, dostęp: 25.08.2021; wyrok NSA z dnia 18 maja 2017 r., II FSK 1095/15, <https://orzeczenia.nsa.gov.pl/doc/A0FE181DC6>, dostęp: 25.08.2021.

Przykładowa argumentacja WSA w Krakowie w wyroku o sygn. I SA/Kr 705/19:

Nie jest prawidłowe twierdzenie, że dokonując konwersji wierzytelności na kapitał zakładowy drogą potrącenia umownego, na co pozwala art. 14 § 4 K.s.h., można wywolać te same skutki podatkowe, jakie powstają mogą jedynie w wyniku faktycznego przekazania środków pieniężnych na kapitał zakładowy. Kompensata nie prowadzi do realizacji świadczeń wzajemnych a jedynie do zaliczenia jednej wierzytelności na poczet drugiej. (...) konwersję wierzytelności na kapitał zakładowy traktować należy jako wniesienie wkładu niepieniężnego bowiem wierzytelność zamieniana jest na inne prawo majątkowe, czyli udziały, i nie jest wniesieniem wkładu w formie pieniężnej, albowiem tę można zrealizować tylko przez wpłatę pieniądza (gotówki) lub przy użyciu pieniądza bankowego. (...)

¹¹ Przykładowo: wyrok NSA z dnia 31 lipca 2018 r., II FSK 2189/16, <https://orzeczenia.nsa.gov.pl/doc/5C84E-7B3FA>, dostęp: 25.08.2021; wyrok WSA w Warszawie z dnia 21 czerwca 2017 r., III SA/Wa 1614/16, <https://orzeczenia.nsa.gov.pl/doc/4C0FC31F9A>, dostęp: 25.08.2021; wyrok WSA w Warszawie z dnia 12 października 2017 r., III SA/Wa 3315/16, <https://orzeczenia.nsa.gov.pl/doc/DB41229667>, dostęp: 25.08.2021.

negatywne stanowisko dla podatników opierało się na twierdzeniu, że w takim przypadku nie ma ani kosztu wytworzenia, ani kosztu nabycia.

Podatnicy wskazywali w obronie swojego stanowiska m.in. na definitywny charakter poniesionego kosztu. Przez przeniesienie wierzytelności (np. z tytułu pożyczki) dotychczasowy wierzyciel traci zobowiązanie o zwrot przedmiotu pożyczki. Ponadto także gdy interpretuje się przepis art. 15 ust. 1j pkt 3 ustawy z dnia 15 lutego 1992 r., należy zauważyć, że termin „nabycie” nie został w jakikolwiek sposób zawężony przez ustawodawcę. W związku z tym nie należy przypisywać pojęciu ograniczonej treści. Wydatek poniesiony na udzielenie pożyczki spełnia ogólne zasady kosztu podatkowego (tj. zgodnie z art. 15 ust. 1 – w celu osiągnięcia przychodu) i według podatników nie należy go sztucznie wyłączać z kosztów podatkowych.

Przełomowym momentem jest zdecydowanie wydanie przez 7 sędziów NSA uchwały w dniu 14 czerwca 2021 r. w zakresie stanu prawnego przed 2015 r.¹²

Skład siedmiu sędziów Naczelnego Sądu Administracyjnego rozstrzygnął następujące zagadnienie prawne: „Czy w stanie prawnym, obowiązującym przed 1 stycznia 2015 r. koszt uzyskania przychodu z tytułu objęcia udziałów w spółce będącej podatnikiem podatku dochodowego od osób prawnych (...) stanowiła także wartość odpowiadająca kwocie pożyczki, która została udzielona spółce będącej podatnikiem podatku dochodowego od osób prawnych przez wnoszącego wkład, nieprzekraczająca wartości nominalnej wkładu z tytułu wierzytelności z tytułu tej pożyczki, jeżeli przedmiotem wkładu niepieniężnego była wierzytelność z tytułu tej pożyczki?”

Sąd orzekł, że kosztem uzyskania przychodów przy konwersji wierzytelności na udziały jest wartość odpowiadająca kwocie pożyczki, która została udzielona spółce przez udziałowca wnoszącego wkład. Kwota ta nie może być wyższa niż wartość wkładu odpowiadająca wierzytelności z tytułu pożyczki¹³.

NSA zauważył, że zmiana przepisów powinna być traktowana jako doprecyzowująca.

Następnie, analizując przepis (szczególnie element wydatków poniesionych na „wytworzenie” składnika majątku) odniesiono się do uzasadnienia ustawodawcy w zakresie dodania słowa „wytworzenia” w celu „wyeliminowania problemów interpretacyjnych w przypadku, gdy przedmiotem wkładów niepieniężnych są składniki majątku powstałe w inny sposób niż przez ich nabycie (tj. wytworzenie składnika majątku).” Sąd argumentował, że nie ma żadnych podstaw do zawężania wykładni pojęcia „faktycznie poniesionych wydatków na nabycie”. Biorąc pod uwagę, że nie ma w prawie podatkowym definicji pojęcia nabycia, to zdaniem sądu należy odnieść się do wykładni tego pojęcia na gruncie prawa cywilnego. Tylko jeśli istnieją konkretne powody (oraz jak rozumie autorka – jeśli przepisy

¹² II FPS 2/21, <https://orzeczenia.nsa.gov.pl/doc/A807F372C7>, dostęp: 25.08.2021.

¹³ Opisuje to także Aleksandra Tarka w: *Konwersja wierzytelności na udziały a prawo do kosztów podatkowych: nie można różnicować podatników – uchwała NSA, „Rzeczpospolita” 2021, 14 czerwca.*

prawa podatkowego w sposób wyraźny dają określonym pojęciom odmienne znaczenie, niż przypisane im na gruncie prawa np. cywilnego) należy inaczej rozumieć dane pojęcie niż na gruncie całego systemu prawnego. Warto tutaj także odnieść się do postanowienia Trybunału Konstytucyjnego z dnia 17 kwietnia 2013 r. (sygn. akt Ts 352/11): „Autonomia prawa podatkowego nie jest absolutna, przeciwnie jest względna, gdyż stosunki podatkowo-prawne są zbudowane nad istniejącymi czynnościami cywilnoprawnymi i administracyjnoprawnymi. Nie ma więc powodów, aby pojęciom funkcjonującym w innych obszarach nadawać swoiste ‘podatkowe’ znaczenie.”.

NSA odwołał się do cywilistycznego rozumienia pojęcia nabycia, iż może to być zarówno nabycie pierwotne, jak i nabycie wtórne. Za nabycie wtórne wskazano nabycie prawa w wyniku nabycia od innego podmiotu. Nabycie zaś pierwotne to powstanie prawa w wyniku zdarzenia kreującego określone prawo, np. umowy pożyczki.

Jak wskazał NSA: *W ujęciu kodeksu cywilnego pożyczka jest umową konsensualną, polegającą na zgodnym oświadczeniu woli stron – dającego i biorącego pożyczkę – mocą którego dający zobowiązuje się przenieść na biorącego własność określonej ilości pieniędzy albo innych rzeczy oznaczonych co do gatunku, natomiast biorący zobowiązuje się zwrócić takie rzeczy, jakie otrzyma. Istotą zobowiązania wynikającego z umowy pożyczki jest przeniesienie przez pożyczkodawcę jej przedmiotu na własność pożyczkobiorcy. Dotyczy to również zwrotu pożyczki, przy czym przedmiotem powrotnego przeniesienia własności nie muszą być te same pieniądze lub te same rzeczy zamiennie, byle miały tę samą ilość i jakość.*

Dodatkowo, jak zaznacza NSA, należy wskazać na połączenie (konfuzję) w jednym podmiocie praw i obowiązków wierzyciela i dłużnika. Ma to miejsce gdy podmiot nabywa udziały w spółce w zamian za wkład niepieniężny w postaci wierzytelności z tytułu udzielonej pożyczki.

Kosztami uzyskania przychodów u podmiotu wnoszącego wkład niepieniężny w postaci wierzytelności powinny być wydatki poniesione na nabycie tych wierzytelności. Jest to więc kwota np. główna pożyczki.

Zdaniem NSA nie wolno podatnikowi odbierać prawa do rozpoznania kosztu podatkowego w przypadku tzw. konwersji wierzytelności (własnej pożyczki) na udziały.

Według ustnego uzasadnienia omawianej uchwały „pominięcie prawa do kosztów prowadziłoby do zróżnicowania podatników, co byłoby niezgodne z konstytucją. Nieuznanie za koszty wydatków na uzyskanie wierzytelności własnej, a uznanie za takie wydatki na nabycie pochodne wierzytelności stanowiłoby bowiem nieuzasadnione zróżnicowanie sytuacji podatników znajdujących się w

identycznej sytuacji faktycznej i prawnej”¹⁴. Ponadto, w uzasadnieniu pisemnym NSA wskazuje, iż nie jest do zaakceptowania sytuacja, by podatnik uzyskiwał przychód (miał obowiązek rozpoznania przychodu podatkowego), a jednocześnie nie miał prawa do ujęcia jako kosztu podatkowego wydatku poniesionego na uzyskanie tego przychodu. Taka sytuacja byłaby całkowicie sprzeczna z zasadą, iż podatkiem jest od dochodu, nie przychodu:

Przemawia przeciwko temu nie tylko sama nazwa podatku (podatek dochodowy, a nie przychodowy), ale także argument z zakresu fundamentalnych założeń konstrukcyjnych podatku. Logika podatku dochodowego jest taka, że przychód „powstaje” z kosztów jego uzyskania. Oczywiście w ustawie zdecydowano, że pewne wydatki nie będą kosztami uzyskania przychodu. Jednak zasadą jest to, że wszystko to, co podatnik niejako „straci” w toku działań, które prowadziły do uzyskania przychodu, to jego koszt uzyskania przychodu.

NSA argumentował, iż stosując wykładnię systemową przepisów, należy dojść do wniosku iż w celu uzyskania przychodu z tytułu wkładu niepieniężnego do spółki, podatnik musiał ponieść odpowiednie koszty uzyskania tego wkładu:

Zobowiązanie podatkowe ustalone z pominięciem kosztów jego uzyskania może w takiej sytuacji przewyższyć rzeczywisty przyrost (dochód) w majątku podatnika. Wszystko to prowadzi do stwierdzenia, że wykładnia art. 22 ust. 1 w związku z art. 22 ust. 1e pkt 3 u.p.d.o.f. pozbawiająca podatnika prawa do rozliczenia kosztów uzyskania przychodów prowadzi do nieproporcjonalnego ograniczenia prawa własności po jego stronie (art. 64 ust. 3 w związku z art. 31 ust. 3 Konstytucji RP) poprzez niezasadne, w szczególności nieusprawiedliwione nadzrędnymi wartościami systemowymi, odstąpienie od deklarowanej przez ustawodawcę na gruncie ustawy o podatkowej (art. 1 ust. 1 oraz art. 9 ust. 1 i 2 u.p.d.o.f.) zasady opodatkowania dochodu (a nie przychodu).

Mimo że uchwała dotyczyła regulacji ustawy z dnia 26 lipca 1991 r., należy analogicznie interpretować przepisy ustawy z dnia 15 lutego 1992 r. w zakresie tzw. konwersji wierzytelności na udziały, na co wskazywał sam NSA (symetrycznej regulacje w obu ustawach).

Można mieć nadzieję, że po uchwale NSA rysuje się nowy, pozytywny dla podatników, nurt w orzecznictwie, szczególnie w zakresie sporów dotyczących stanów faktycznych mających miejsce przed zmianą przepisów. W pierwszym wyroku¹⁵ dotyczącym tzw. konwersji wierzytelności na udziały, wydanym po tej uchwale, Sąd potwierdził stanowisko podatnika. NSA orzekł, że podatnik, który wniósł do spółki wierzytelność własną z tytułu udzielonej wcześniej tej spółce pożyczki, a w zamian dostał jej udziały, może uwzględnić wartość pożyczki w kosztach uzyskania przychodu.

¹⁴ Ł. Zalewski, K. Jędrzejewska, *Skoro jest przychód, to musi być i koszt jego uzyskania*, „Dziennik Gazeta Prawna” 2021, 15 czerwca.

¹⁵ Wyrok NSA z dnia 23 czerwca 2021 r., II FSK 2741/18, <https://orzeczenia.nsa.gov.pl/doc/A2AB9D5A67>, dostęp: 25.08.2021.

Obecnie, na gruncie zmienionych przepisów, organy podatkowe stoją na stanowisku, iż skutkiem konwersji pożyczki na kapitał zakładowy jest powstanie przychodu, ale także prawo do rozpoznania kosztu podatkowego. Przykładowo, w interpretacji z lutego 2021 r.¹⁶ organ zgodził się z podatnikiem w zakresie prawa rozpoznania kosztu podatkowego w przedstawionych przez podatnika wariantach.

Pierwszy wariant zakładał, iż przedmiotem wkładu jest kwota główna pożyczki, powiększona o wartość naliczonych ale niezapłaconych i nieskapitalizowanych do dnia konwersji odsetek od pożyczki. Nominalna wartość udziałów objętych w ramach konwersji jest równa nominalnej wierzytelności (kwocie głównej pożyczki wraz z odsetkami skapitalizowanymi) powiększonej o odsetki naliczone, a niezapłacone i nieskapitalizowane.

Drugi wariant zaś to sytuacja, gdy przedmiotem wkładu niepieniężnego jest kwota główna pożyczki powiększona o skapitalizowane odsetki. Wartość nominalna udziałów objętych za wierzytelność to wartość nominalna wierzytelności powiększonej o skapitalizowane odsetki.

Organ zgodził się z podatnikiem, że: „w Wariancie I kosztem uzyskania przychodu u Wnioskodawcy z tytułu wniesienia aportu będzie jedynie kwota główna Pożyczki (uwzględniająca odsetki skapitalizowane (...), bez uwzględnienia naliczonych (...), niezapłaconych i nieskapitalizowanych odsetek, które również będą stanowiły przedmiot aportu, a w Wariancie II kosztem uzyskania przychodu u Wnioskodawcy z tytułu wniesienia aportu będzie kwota główna Pożyczki, obejmująca wszystkie uprzednio skapitalizowane odsetki”.

Uchwała NSA i, konsekwentnie, zmiana stanowiska judykatury oraz organów podatkowych zasługują na pozytywną opinię. Opodatkowaniu podlega (co do zasady) przychód zmniejszony o koszt uzyskania tego przychodu. Skoro ustawodawca uznaje pewne zdarzenie prawne za powodujące przychód podatkowy, to zakłóceniem równowagi i podstawowej zasady podatku dochodowego byłoby odebranie podatnikowi prawa do odpowiedniego rozpoznania kosztu poniesionego (w ujęciu ekonomicznym, nie tylko w zakresie „zapłaty”) w celu otrzymania tego przychodu.

Kiedy analizuje się historyczne podejście i zmianę stanowiska przez organy i sądownictwo w kwestii skutków w podatku dochodowym tzw. konwersji wierzytelności na udziały, nasuwa się myśl o powoływanych argumentach stosowania zasady proporcjonalności w prawie podatkowym¹⁷. Organ podatkowy powinien podejmować tylko takie działania, które zmierzają do osiągnięcia celu – ochrony interesu publicznego, a ich podjęcie jest niezbędne i przyniosą efekty proporcjonalne do nakładanych na podatnika ciężarów.

Jak wskazuje Artur Mudrecki: „Kryterium proporcjonalności sensu stricto jest [...] spełnione wówczas, gdy liczba i ciężar gatunkowy zalet danego środka

¹⁶ Interpretacja podatkowa z 09.02.2021, sygn. 0114-KDIP2-2.4010.362.2020.1.RK

¹⁷ Przykładowo: A. Mudrecki, *Zasada proporcjonalności w prawie podatkowym*, Warszawa 2020.

przekracza liczbę wad; gdy pozytywny jest wynik ważenia pomiędzy dobrem (wartością) chronioną a dobrem poświęconym; gdy stosowane środki są usprawiedliwione «wagą i charakterem» celu, któremu mają służyć, gdy istnieje odpowiednia relacja pomiędzy odniesionymi korzyściami z osiągnięciem założonego celu a szkodą wyrządzoną konstytucyjnemu prawu przez to, że cel został osiągnięty»¹⁸. Tak samo wskazuje Dominika Łukawska-Białogłowska, iż stosowanie prawa i egzekwowanie norm prawnych nie powinno naruszać zasady proporcjonalności.¹⁹ Nadmierny fiskalizm i niestabilność wykładni stosowanych przez organy podatkowe ingeruje w konstytucyjne prawa jednostki, tj. podatnika.

Spory sądowe, które podatnicy musieli toczyć, aby udowodnić swoje prawo do rozpoznania kosztów podatkowych – czyli de facto o podstawową zasadę podatku dochodowego – zdecydowanie nie wskazują na zasadę proporcjonalności w stosowaniu prawa podatkowego. Niestabilność stosowania prawa podatkowego przez organy podatkowe może prowadzić do konkluzji, że głównym powodem ich działań jest uzyskiwanie jak największych wpływów od podatników, niezależnie, czy takie działanie jest literalnie i jasno oparte na przepisach podatkowych.

Autorka pragnie jednakże zauważyć, że mimo omawianej wyżej zmiany w zakresie ujmowania kosztów ponoszonych w celu nabycia udziałów, ustawodawca stara się ograniczyć prawo do rozpoznania kosztów podatkowych w przypadku pożyczki na udziały. Takie ograniczenie wprowadza w zakresie kosztów odsetek od pożyczki od podmiotu powiązanego. Zgodnie z projektem ustawy o tzw. Polskim Ładzie (na dzień oddania artykułu do druku projekt ustawy znajduje się w Senacie) dodaje się pkt 13f do art. 16 ustawy z dnia 15 lutego 1992 r.²⁰. Ustawodawca ogranicza zaliczanie kosztów odsetek w przypadku ponoszenia kosztów w celu m.in. nabycia udziałów/akcji. Nie jest to katalog zamknięty, gdyż w przepisie znajduje się wyrażenie „w szczególności”. Ministerstwo Finansów argumentuje,

¹⁸ Tamże.

¹⁹ Dominika Łukawska-Białogłowska, 6. Konstytucyjna zasada proporcjonalności [w:] „Wprowadzanie klauzuli przeciwdziałającej obejściu prawa podatkowego do polskiego systemu prawnego”, Łódź 2020.: „Wydaje się natomiast, że zasada proporcjonalności będzie mogła stanowić samodzielne kryterium oceny przy tzw. regulacjach okoloopodatkowych. W doktrynie prawa konstytucyjnego słusznie bowiem zauważono, że na ustawodawcy ciąży konstytucyjny obowiązek redukcji wykorzystywanych środków „okoloopodatkowych” do najmniej uciążliwych dla jednostek. Stanowisko takie znajduje swoje uzasadnienie w zasadzie zaufania obywateli do państwa i stanowiącego przez nie prawa (wywodzonej z art. 2 Konstytucji): o ile samo ustanowienie podatku może nie naruszać żadnej wartości konstytucyjnej, o tyle „obudowanie” go regulacjami – używając nieco kolokwialnego sformułowania – w przedmiocie „wykrycia i wyegzekwowania za wszelką cenę” tego podatku będzie stanowiło nieproporcjonalną ingerencję w konstytucyjne prawa jednostki.”

²⁰ Projekt Ustawy o zmianie ustawy o podatku dochodowym od osób fizycznych, ustawy o podatku dochodowym od osób prawnych oraz niektórych innych ustaw, druk nr 506 w Senacie https://www.senat.gov.pl/prace/druki/record,11686.html#xd_co_f=ZjBiYkVjZGYtMDFIOS00ZTcyLWE5ZSQ7tNdIxOWVwKNDMxMGM0-, dostęp: 07.10.2021

Przepis brzmiałby następująco:

Art. 16. Nie uważa się za koszty uzyskania przychodów:

(...) 13f) kosztów finansowania dłużnego w rozumieniu art. 15c ust. 12 uzyskanych od podmiotu powiązanego w rozumieniu art. 11a ust. 1 pkt 4, w części, w jakiej zostały one przeznaczone bezpośrednio lub pośrednio na transakcje kapitałowe, w szczególności nabycie lub objęcie udziałów (akcji), nabycie ogółu praw i obowiązków w spółce niebędącej osobą prawną, wniesienie dopłat, podwyższenie kapitału zakładowego lub wykup udziałów własnych w celu ich umorzenia;

iż planowane zmiany są skierowane przeciwko sztucznemu obniżaniu dochodu przez grupy podmiotów powiązanych.²¹ Widać tendencję, iż mimo „poluzowania” podejścia oraz przepisów, ustawodawca stara się ograniczać pewne restrukturyzacje w grupach kapitałowych. Ustawodawca różnicuje traktowanie podatników w zależności od tego, czy są oni powiązanymi podmiotami. Poniesienie kosztu przez podatnika w formie odsetek od pożyczki zawartej na nabycie udziałów nie ma takich ograniczeń jeśli pożyczkodawca i pożyczkobiorca nie są podmiotami powiązanymi. Co ciekawe, widać brak konsekwencji ustawodawcy w projekcie ustawy o tzw. Polskim Ładzie. Jak wskazują praktycy²², zaskakujące jest, że z jednej strony zniechęca się do zaciągania pożyczek od podmiotów powiązanych, jeśli celem jest nabycie udziałów (akcji), a z drugiej zachęca spółki do przejmowania udziałów i akcji w innych spółkach krajowych i zagranicznych. Mowa o tzw. uldze konsolidacyjnej (planowany art. 18ec ustawy z dnia 15 lutego 1992 r.²³).

²¹ Łukasz Zalewski, Dziennik Gazeta Prawna 147/2021 z 02.08.2021, „Odsetki od pożyczek na cenzurowanym”: „-Chodzi o przeciwdziałanie obniżaniu dochodu przez grupy podmiotów powiązanych – tłumaczy Ministerstwo Finansów i wyjaśnia, że obecnie spółka zaciąga pożyczkę od podmiotu powiązanego, dzięki czemu finansuje np. wkład pieniędzy do innej spółki z grupy. Odsetki od finansowania długiem pomniejszają dochód pożyczkobiorcy (są kosztem podatkowym), a jednocześnie, na skutek przekwalifikowania pożyczki na finansowanie kapitałem, nie wykazuje on z tego tytułu przychodu. W ten sposób – jak twierdzi MF – dochodzi do erozji podstawy opodatkowania w ramach grupy kapitałowej na poziomie podatnika uzyskującego finansowanie długiem, który dokonuje jego konwersji na kapitał. „Dzięki temu zmianie ulega wewnątrzgrupowy stosunek proporcji długu do kapitału” – czytamy w uzasadnieniu.”

²² Dr Jowita Pustuł w: Łukasz Zalewski, Dziennik Gazeta Prawna 147/2021 z 02.08.2021, „Odsetki od pożyczek na cenzurowanym”

²³ Planowany art. 18ec:

Art. 18ec. 1. Podatnik będący przedsiębiorcą, uzyskujący przychody inne niż przychody z zysków kapitałowych, odlicza od podstawy opodatkowania ustalonej zgodnie z art. 18 kwoty wydatków na nabycie udziałów (akcji) w spółce posiadającej osobowość prawną, do wysokości dochodu uzyskanego w roku podatkowym przez podatnika z przychodów innych niż przychody z zysków kapitałowych, nie więcej jednak niż 250 000 zł w roku podatkowym, jeżeli łącznie są spełnione następujące warunki:

- 1) spółka, której udziały (akcje) są nabywane, ma siedzibę lub zarząd na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej lub w innym państwie, z którym Rzeczpospolita Polska zawarła umowę o unikaniu podwójnego opodatkowania zawierającą podstawę prawną do uzyskania przez organ podatkowy informacji podatkowych od organu podatkowego tego innego państwa;
 - 2) główny przedmiot działalności spółki, o której mowa w pkt 1, jest tożsamy z przedmiotem działalności podatnika lub działalność takiej spółki może być racjonalnie uznana za działalność wspierającą działalność podatnika, przy czym działalność takiej spółki nie jest działalnością finansową;
 - 3) działalność, o której mowa w pkt 2, była przez spółkę i przez podatnika prowadzona przed dniem nabycia w niej przez podatnika udziałów (akcji) przez okres nie krótszy niż 24 miesiące;
 - 4) w okresie dwóch lat przed dniem nabycia udziałów (akcji) spółka i podatnik nie byli podmiotami powiązanymi w rozumieniu art. 11a ust. 1 pkt 4;
 - 5) podatnik w jednej transakcji nabywa udziały (akcje) spółki, o której mowa w ust. 1, w ilości stanowiącej bezwzględną większość praw głosu.
2. Za wydatki na nabycie udziałów (akcji) w spółce będącej osobą prawną, o których mowa w ust. 1, uznaje się wydatki związane bezpośrednio z transakcją nabycia udziałów (akcji) w tej spółce na:
- 1) obsługę prawną nabycia udziałów i akcji i ich wycenę,
 - 2) opłaty notarialne, sądowe i skarbowe,
 - 3) podatki i inne należności publicznoprawne zapłacone w Rzeczypospolitej Polskiej i za granicą – z wylęczeniem ceny zapłaconej za nabywane udziały (akcje) oraz ponoszonych w związku z tą transakcją kosztów finansowania dłużnego.
3. Odliczeniu podlega kwota faktycznie poniesionych w roku podatkowym wydatków, o których mowa w ust. 1.
4. Odliczenia, o którym mowa w ust. 1, dokonuje się w zeznaniu za rok podatkowy, w którym zostały nabyte udziały (akcje).
5. W przypadku zbycia przez podatnika lub przez jego następcę prawnego udziałów (akcji), o których mowa w ust. 1, albo ich umorzenia przed upływem 36 miesięcy, licząc od dnia nabycia udziałów (akcji) w spółce, po-

Zgodnie z projektem, podatnik może odliczyć od podstawy opodatkowania do 250 000 zł kosztów poniesionych na nabycie udziałów (akcji).

Autorka zgadza się z podejściem wspierania przedsiębiorców w podejmowaniu różnych działań rozwojowych podatnika, np. nabywania nowych udziałów czy akcji. Zdaniem autorki ustawodawca wraz z organami podatkowymi powinni dążyć do jak największej aktywności podatników. Szczególnie patrząc przez pryzmat ostatnich światowych wydarzeń, tj. pandemii Covid-19 i ograniczeń gospodarczych, należy zwrócić uwagę na inwestorów. To właśnie dzięki podejmowaniu przez podmioty różnych działań restrukturyzacyjnych w grupie, np. nabywania nowych spółek, możemy oczekiwać aktywniejszej gospodarki.

Bibliografia

Literatura

- Łukawska-Białogłowska D., *Wprowadzanie klauzuli przeciwdziałającej obejściu prawa podatkowego do polskiego systemu prawnego*, Łódź 2020.
- Mudrecki A., *Zasada proporcjonalności w prawie podatkowym*, Warszawa 2020.
- Tarka A., *Konwersja wierzytelności na udziały a prawo do kosztów podatkowych: nie można różnicować podatników – uchwała NSA*, „Rzeczpospolita” 2021, 14 czerwca.
- Zalewski Ł., Jędrzejewska K., *Skoro jest przychód, to musi być i koszt jego uzyskania*, „Dziennik Gazeta Prawna” 2021, 15 czerwca.
- Zalewski Ł., *Odsetki od pożyczek na cenzurowanym*, „Dziennik Gazeta Prawna” 2021, 2 sierpnia.

Akty prawne

- Ustawa z dnia 15 lutego 1992 r. o podatku dochodowym od osób prawnych, tekst jednolity Dz.U. z 2020 r. poz. 1406 ze zm.
- Ustawa z dnia 23 października 2018 r. o zmianie ustawy o podatku dochodowym od osób fizycznych, ustawy o podatku dochodowym od osób prawnych oraz niektórych innych ustaw, Dz.U. poz. 2159.
- Ustawa z dnia 26 lipca 1991 r. o podatku dochodowym od osób fizycznych, tekst jednolity Dz.U. z 2021 r. poz. 1128 ze zm.
- Ustawa z dnia 29 sierpnia 2014 r. o zmianie ustawy o podatku dochodowym od osób prawnych, ustawy o podatku dochodowym od osób fizycznych oraz niektórych innych ustaw, Dz.U. poz. 1328.

datnik albo jego następcą prawnym jest obowiązany w rozliczeniu za rok podatkowy, w którym doszło do takiego zbycia lub umorzenia, zwiększyć podstawę opodatkowania o kwotę dokonanego odliczenia.

6. Przepis ust. 5 stosuje się odpowiednio w przypadku, gdy podatnik lub jego następcą prawnym, przed upływem 36 miesięcy, licząc od dnia nabycia udziałów (akcji), o których mowa w ust. 1, zostanie postawiony w stan likwidacji, zostanie ogłoszona jego upadłość lub zaistnieją inne, przewidziane prawem okoliczności zakończenia działalności podatnika lub następcy prawnego.

7. Wydatki odliczone od podstawy opodatkowania zgodnie z ust. 1 podlegają zaliczeniu do kosztów uzyskania przychodów zgodnie z ustawą.

Orzecznictwo

- Uchwała NSA z dnia 14 czerwca 2021 r., II FPS 2/21, <https://orzeczenia.nsa.gov.pl/doc/A807F372C7>, dostęp: 25.08.2021.
- Wyrok NSA z dnia 5 lutego 2020 r., II FSK 593/18, <https://orzeczenia.nsa.gov.pl/doc/8FDCC49060>, dostęp: 24.08.2021.
- Wyrok NSA z dnia 18 maja 2017 r., II FSK 1095/15, <https://orzeczenia.nsa.gov.pl/doc/A0FE181DC6>, dostęp: 25.08.2021.
- Wyrok NSA z dnia 23 czerwca 2021 r., II FSK 2741/18, <https://orzeczenia.nsa.gov.pl/doc/A2AB9D5A67>, dostęp: 25.08.2021.
- Wyrok NSA z dnia 24 lutego 2021 r., II FSK 2954/18, <https://orzeczenia.nsa.gov.pl/doc/18FD0BB561>, dostęp: 25.08.2021.
- Wyrok NSA z dnia 31 lipca 2018 r., II FSK 2189/16, <https://orzeczenia.nsa.gov.pl/doc/5C84E7B3FA>, dostęp: 25.08.2021.
- Wyrok WSA w Gliwicach z dnia 10 kwietnia 2018 r., I SA/Gl 1282/17, <https://orzeczenia.nsa.gov.pl/doc/DF9594EAC>, dostęp: 24.08.2021.
- Wyrok WSA w Krakowie z dnia 9 października 2019 r., I SA/Kr 705/19, <https://orzeczenia.nsa.gov.pl/doc/85F93EC772>, dostęp: 25.08.2021.
- Wyrok WSA w Warszawie z dnia 12 października 2017 r., III SA/Wa 3315/16, <https://orzeczenia.nsa.gov.pl/doc/DB41229667>, dostęp: 25.08.2021.
- Wyrok WSA w Warszawie z dnia 13 lipca 2017 r., III SA/Wa 2050/16, <https://orzeczenia.nsa.gov.pl/doc/C1BD6E9DFB>, dostęp: 24.08.2021.
- Wyrok WSA w Warszawie z dnia 21 czerwca 2017 r., III SA/Wa 1614/16, <https://orzeczenia.nsa.gov.pl/doc/4C0FC31F9A>, dostęp: 25.08.2021.

Pisma urzędowe

Interpretacja podatkowa z 09.02.2021, sygn. 0114-KDIP2-2.4010.362.2020.1.RK

Inne źródła

- Uzasadnienie rządowego projektu ustawy o zmianie ustawy o podatku dochodowym od osób fizycznych, ustawy o podatku dochodowym od osób prawnych oraz niektórych innych ustaw, druk sejmowy nr 2854 (VIII kad.), <https://orka.sejm.gov.pl/Druki8ka.nsf/0/00EF5C8EC167E3CEC1258313005E70BC/%24File/2854-uzas.docx>, dostęp: 25.08.2021.
- Projekt Ustawy o zmianie ustawy o podatku dochodowym od osób fizycznych, ustawy o podatku dochodowym od osób prawnych oraz niektórych innych ustaw, druk nr 506 w Senacie https://www.senat.gov.pl/prace/druki/record,11686.html#xd_co_f=Zj-BiYjvkZGYtMDFIOS00ZTcyLWE5ZTZQtNDIxOWVkdNDMxMGM0~, dostęp: 07.10.2021

DEBT FOR EQUITY SWAP TRANSACTION – CONSEQUENCES IN INCOME TAX

Abstract. ss the concept of so-called debt for equity swap transactions, i.e. increasing the company's share capital and offsetting the partner's receivables against the company with the company's receivables against the partner, e.g. for a loan, being treated as in-kind contribution. Consequently, tax revenue was recognised and there was lack of respective tax-deductible cost. The author analyses the resolution of 7 judges of the Supreme Administrative Court regarding the cost recognition in the conversion of receivables into shares. The author analyses the planned new regulations regarding limitation of tax deductible costs in the event of acquisition of shares.

Keywords: swap, debt, receivables, equity, shares, in-kind contribution, cash contribution.

Mgr Adrian Smalej

Absolwent Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Warszawskiego

Mgr Karol Wadelek

Doradca podatkowy

ŚRODKI PIENIĘŻNE POCHODZĄCE Z ZANIŻENIA KWOTY ZOBOWIĄZANIA PODATKOWEGO W PODATKU OD TOWARÓW I USŁUG JAKO PRZEDMIOT OPODATKOWANIA W PODATKU DOCHODOWYM OD OSÓB FIZYCZNYCH

Streszczenie. Przedmiotem niniejszego artykułu jest analiza problemu związanego z opodatkowaniem podatkiem dochodowym od osób fizycznych środków pieniężnych pochodzących z zaniżenia kwoty zobowiązania podatkowego w podatku od towarów i usług. W tym celu na wstępie artykułu dokonano przybliżenia istoty zobowiązania podatkowego w podatku od towarów i usług, zaś w dalszej części rozważono, jakie konsekwencje podatkowe w podatku dochodowym implikuje nienależyte wykonanie zobowiązania podatkowego w podatku od towarów i usług.

Słowa kluczowe: podatek dochodowy od osób fizycznych, podatek od towarów i usług, zobowiązanie podatkowe, przychód, źródła przychodów

1. Rozważania dotyczące problemu wskazanego w tytule niniejszego tekstu należy rozpocząć od przybliżenia samej istoty zobowiązania podatkowego w podatku od towarów i usług, odnosząc się tylko do jego wybranych, charakterystycznych elementów. Jednak przed przystąpieniem do analizy powstawania i wykonywania zobowiązania podatkowego w podatku od towarów i usług – dla większej jasności dalszego wywodu – należałoby pokrótce odnieść się do roli obowiązku podatkowego w kształtowaniu stosunku prawnego zobowiązania podatkowego.

Prawnopodatkowy stan faktyczny jest pojęciem odnoszonym do instytucji obowiązku podatkowego – ziszczenie się pewnego katalogu przesłanek, objętych prawnopodatkowym stanem faktycznym, powoduje powstanie obowiązku podatkowego. Wydaje się, że w konstrukcji podatku od towarów i usług prawnopodatkowy stan faktyczny ma charakter zamknięty, co oznacza, że przedmiot opodat-

kowania pojawia się w określonym punkcie w czasie¹. Oznacza to, że obowiązek podatkowy w podatku od towarów i usług powstaje w ściśle określonym momencie, a mianowicie z chwilą dokonania czynności opodatkowanej. Brak jest zatem w tym podatku okresu podatkowego, który wyznaczałby ramy czasowe dla przedmiotu opodatkowania. Wobec tego należy przyjąć, że w podatku od towarów i usług zobowiązanie podatkowe powstaje w momencie, w którym powstał obowiązek podatkowy, przy czym należy tutaj dostrzec znaczenie przyznanego podatnikowi prawa wyboru podatkowego.

Chociaż do obliczenia wysokości zobowiązania podatkowego w podatku od towarów i usług konieczne jest podjęcie pewnych działań ze strony samego podatnika, to zobowiązanie w tym podatku powstaje z mocy prawa. Istotne przy tym jest, że podatnik podatku od towarów i usług korzysta wówczas z wyboru podatkowego. Konstrukcja ta, w jej formalnym wariacie polega na przyznaniu podatnikowi m.in. prawa do wyboru określonej postaci zobowiązania podatkowego². Wyrazem takiego prawa wyboru jest możliwość podjęcia przez podatnika decyzji co do tego czy podatek naliczony w danym okresie rozliczeniowym zostanie odliczony w całości w tym okresie, w części, czy też w całości za dwa kolejne okresy rozliczeniowe. Z tego też wynika, że na koniec okresu rozliczeniowego przepisy prawa nie determinują konkretnej kwoty podatku naliczonego, która może zostać przypisana tylko do tego okresu, ale określają jedynie jej górną granicę³. Konkretyzacja zobowiązania podatkowego na moment jego powstania ma jednak charakter względny, gdyż – jak wskazano – podatnik może skorzystać z wyboru podatkowego, a tym samym wpływać na ostateczną wysokość zobowiązania podatkowego za dany okres. Jak wskazano w art. 5 ustawy z dnia 29 sierpnia 1997 r. Ordynacja podatkowa⁴: *Zobowiązaniem podatkowym jest wynikające z obowiązku podatkowego zobowiązanie podatnika do zapłacenia na rzecz Skarbu Państwa, województwa, powiatu albo gminy podatku w wysokości, w terminie oraz w miejscu określonych w przepisach prawa podatkowego*. Oznacza to, że tak ukształtowany prawopodatkowy stosunek zobowiązaniowy jest niepełny do momentu dokonania przez podatnika podatku od towarów i usług omawianego wyboru podatkowego.

Jak już to zaznaczono powyżej, specyfika zobowiązania podatkowego w podatku od towarów i usług przejawia się w tym, że występują tam dwie przeciwstawne kategorie. Jest to kwota podatku należnego w związku z dokonaną dostawą towarów albo świadczeniem usług oraz kwota podatku naliczonego powstają-

¹ Taki pogląd prezentują m.in.: P. Karwat, *Prawo podatkowe przedsiębiorców*, red. H. Litwińczuk, wyd. VIII, Warszawa 2017, s. 731 oraz R. Mastalski, *Prawo podatkowe*, wyd. 8, Warszawa 2014, s. 205.

² A. Nita, *Porozumienia w prawie podatkowym. Horyzontalne metody determinacji powinności podatkowej*, Warszawa 2014, s. 98 – cyt. za W. Podsiadło, *Zobowiązanie podatkowe w podatku od towarów i usług – analiza na tle przepisów ogólnego prawa podatkowego*, Prawo Budżetowe Państwa i Samorządu 1 (8)/2020, s. 109.

³ W. Podsiadło, *Zobowiązanie podatkowe w podatku od towarów i usług – analiza na tle przepisów ogólnego prawa podatkowego*, Prawo Budżetowe Państwa i Samorządu 1 (8)/2020, s. 118.

⁴ T.j. Dz.U. z 2020 r., poz. 1325, ze zm.; dalej jako „o.p.”.

Środki pieniężne pochodzące z zaniżenia kwoty zobowiązania podatkowego w podatku od towarów i usług...

ca na skutek doliczenia przez dostawców towarów albo usługodawców kwoty podatku od towarów i usług do ceny płaconej przez nabywcę. Większość podatników podatku od towarów i usług opodatkowuje dokonywane przez siebie dostawy towarów i świadczenia usług oraz obniża tę kwotę o kwotę podatku naliczonego z tytułu dokonanych przez siebie nabyć towarów albo otrzymanych usług, jeśli służyły one do wykonywania czynności opodatkowanych (zgodnie z zasadą neutralności podatku od towarów i usług). Zobowiązanie podatkowe za dany okres nie powstanie, jeśli podatnik nie dokonał żadnych czynności opodatkowanych. Podobna sytuacja wystąpi, gdy kwota podatku należnego będzie równa kwocie podatku naliczonego, a także przypadku, gdy kwota podatku należnego będzie niższa od kwoty podatku naliczonego – wówczas podatnik może albo zażądać zwrotu nadwyżki podatku naliczonego, albo zaliczyć tę nadwyżkę na poczet następnych okresów rozliczeniowych. Zatem dla ustalenia wysokości zobowiązania podatkowego konieczne jest skorzystanie przez podatnika z przyznanego mu prawa do dokonania wyboru podatkowego. Nie można przy tym uznać, że zobowiązanie podatkowe wcale nie powstało, jeśli podatnik odliczył podatek naliczony od podatku należnego w taki sposób, że nie ma on obowiązku zapłaty podatku za dany okres. Należy dostrzec, że aby można było mówić o odliczeniu kwoty podatku naliczonego, wprawdzie musi istnieć podatek należny za dany okres⁵. Podatek należny, w określonej wysokości, jest wyrazem istniejącego zobowiązania podatkowego, którego pierwotna wysokość ulega obniżeniu w wyniku odliczenia podatku naliczonego.

W podatku od towarów i usług zasadą jest ujęcie memoriałowe momentu powstania obowiązku podatkowego. Podatek należny danego okresu wiąże się z czynnościami wykonanymi w tym okresie, natomiast podatek naliczony obniża kwotę podatku należnego za okres, w którym powstał obowiązek podatkowy w podatku od towarów i usług w odniesieniu do nabytych przez podatnika towarów i usług.

Podatnicy mogą nie wykonać albo tylko częściowo wykonać powstałe z mocy prawa zobowiązanie podatkowe w podatku od towarów i usług, czyli nie spełnić należycie świadczenia, do którego są zobligowani w ramach prawnopodatkowego stosunku zobowiązaniowego. Wówczas, co do zasady, z momentem upływu 25. dnia miesiąca następującego po miesiącu stanowiącym dany okres rozliczeniowy dojdzie do powstania zaległości podatkowej – podatek do zapłaty z zobowiązania podatkowego stanie się wtedy zaległością podatkową. Zobowiązanie podatkowe przedawni się z upływem 5. lat od końca roku kalendarzowego, w którym upłynął termin płatności podatku, co doprowadzi do jego nieefektywnego wygaśnięcia. Przedawnienie jest jedynym z nieefektywnych sposobów wygasania zobowiązań. Po upływie terminu przedawnienia zobowiązanie podatkowe prze-

⁵ Gdy w danym okresie wystąpi tylko podatek naliczony (podatnik nie dokonał czynności opodatkowanych), to wówczas podatnikowi przysługuje prawo zwrotu podatku naliczonego – nie ma tu zastosowania konstrukcja odliczenia.

staje istnieć. Organ nie może wówczas skutecznie domagać się zapłaty należności zaś dobrowolna zapłata przez podatnika powoduje powstanie u podatnika nadpłaty podlegającej zwrotowi⁶. Instytucja przedawnienia ma na celu ochronę pewności obrotu prawnego, a także wykluczenie roszczeń, które ze względu na znaczny upływ czasu mogłyby być oderwane od aktualnej sytuacji faktycznej, w jakiej znajduje się podatnik⁷

Tak jak wskazano, wysokość zobowiązania podatkowego w podatku od towarów i usług za dany okres rozliczeniowy jest określana przez podatnika w ramach przyznanego mu wyboru podatkowego. Jeśli jednak podatnik nie dokona takiej konkretyzacji kwoty powstałego z mocy prawa zobowiązania podatkowego we właściwym terminie, to wówczas organ podatkowy może wydać decyzję, w której określi kwotę zobowiązania w prawidłowej wysokości. Określając kwotę zobowiązania podatkowego organ podatkowy również działa – niejako za podatnika – w zakresie wyboru podatkowego. Oznacza to, że dokonując wymiaru obniża on kwotę podatku należnego za dany okres o kwotę podatku naliczonego. Organ podatkowy powinien przy tym kierować się zasadą neutralności podatkowej, jako podstawową zasadą podatku od towarów i usług, która jest wpisana w jego konstrukcję. Wobec konieczność respektowania tej zasady określona przez organ podatkowy kwota zobowiązania podatkowego powinna być możliwie jak najniższa, a zatem organ powinien odliczać podatek naliczony w pełnej wysokości.

2. Prawidłowy system podatkowy powinien być oparty na paradygmacie sprawiedliwości opodatkowania, który musi być rozpatrywany w kontekście rozwiązywania sprzeczności interesów. Konflikt w tym zakresie ma dwa wymiary kształtujące się w relacji państwo – podatnik oraz występujące na płaszczyźnie podatnik – podatnik. Sprawiedliwość opodatkowania, rozpatrywana w kontekście konfliktu interesów, wskazuje, że opodatkowanie oznacza przesunięcie dóbr ekonomicznych (takich jak przychód, dochód, czy majątek) ze sfery prywatnego posiadania do sfery publicznej. Z tego powodu w literaturze podkreśla się, że redystrybucja dokonywana za pośrednictwem podatków ma istotne znaczenie etyczne, które przekłada się na ekonomiczne skutki opodatkowania. Opodatkowanie ze swej natury sięga bowiem bardzo głęboko w życie społeczne i ingeruje w podział dóbr. Opodatkowanie dokonuje się zawsze czymś kosztem i na czyjąś korzyść. Z tego powodu sprawiedliwy system podatkowy powinien uwzględniać aspekt powszechności i równomierności opodatkowania oraz wypełniać zamierzone przez ustawodawcę funkcje⁸.

W doktrynie prawa finansowego wśród funkcji, jakie pełnią podatki, powszechnie wymienia się funkcję fiskalną oraz funkcje pozafiskalne. Funkcja fi-

⁶ T. Nowak, *Powstawanie i wygasanie zobowiązań podatkowych*, w: M. Sęk (red.), *Prawo podatkowe. Podręcznik dla Podyplomowego Studium Prawa Podatkowego*, t. 1, Łódź 2014, s. 172.

⁷ B. Brzeziński, M. Kalinowski, A. Olesińska, M. Masternak, J. Orłowski, *Ordynacja podatkowa. Komentarz*, Toruń 2007, s. 537.

⁸ A. Gomulowicz, D. Mączyński, *Podatki i prawo podatkowe*, wyd. 8, Warszawa 2016, s.331.

skalna może być odnoszona zarówno do pojedynczego podatku, jak i do ogółu podatków składających się na system podatkowy. Natomiast funkcje pozafiskalne podatków wyrażają się w wykorzystywaniu ich dla potrzeb oddziaływania przez państwo na życie społeczno-gospodarcze⁹. Jednocześnie należy podkreślić, że pogodzenie tych funkcji jest wysoce utrudnione i wymaga przede wszystkim precyzyjnego i długofalowego określenia przyjętych do realizacji założeń¹⁰. Skądinąd wskazuje się także, że miarą prawidłowej konstrukcji podatku jest zdolność do pełnienia przezeń zarówno funkcji fiskalnej, jak i istotnych funkcji pozafiskalnych¹¹.

W doktrynie prawa podatkowego funkcja fiskalna przedstawiana jest jako najstarsza i podstawowa funkcja podatków¹². Pierwszeństwo funkcji fiskalnej nie przesądza jednak o tym, że jest to jedyny cel, mimo że pozostałe funkcje podatków mogą być realizowane jedynie wówczas, gdy prawidłowo wypełniana jest funkcja fiskalna¹³. Obecnie podatki pełnią różnorodne funkcje pozafiskalne, co umożliwia równocześnie realizację zadań o charakterze gospodarczym, społecznym, a nawet politycznym¹⁴. Jednak ze względu na zagadnienie poruszone w niniejszej pracy szczególnie istotna jest funkcja redystrybucyjna. Wynika to z faktu, że podatek dochodowy od osób fizycznych jest uważany za predestynowany do odgrywania roli łagodzenia rozwarstwienia dochodowego poszczególnych grup społecznych ze względu na jego powszechny i osobisty charakter, obciążający dochody globalne podatników¹⁵. Funkcja ta jednak także zakłada pozyskiwanie przez państwo określonych środków, co pokazuje, że funkcja redystrybucyjna jest w istocie ściśle związana z funkcją fiskalną. W literaturze podkreśla się, że funkcja ta jest „obiektywnie konieczna”, ponieważ „rozkład źródeł dochodów nie pokrywa się z rozkładem potrzeb finansowania”¹⁶. Z tego powodu należy wskazać, że z aksjologicznego punktu widzenia opodatkowanie podatkiem dochodowym od osób fizycznych środków pieniężnych pochodzących z zaniżenia kwoty zobowiązania podatkowe-

⁹ S. Wiciak, *Funkcja podatków w gospodarce rynkowej – analiza krytyczna w: Uwarunkowania zachowań podmiotów rynkowych – szanse i zagrożenia*, red. A. Samborski, Zeszyty Naukowe Wydziału Zamiejscowego w Chorzowie Wyższej Szkoły Bankowej w Poznaniu, nr 2012/14, s. 64.

¹⁰ Z. Ofiarski, *Instrumenty realizacji celów reformy systemu podatkowego w Polsce w: Prawo finansowe i nauka prawa finansowego na przełomie wieków. Ogólnopolska Konferencja Katedr Prawa Finansowego*, Kraków, 21–23.10.1999 r., red. A. Kostecki, Kraków 2000, s. 59.

¹¹ A. Borodo, *Polskie prawo finansowe. Zarys ogólny*, Toruń 2003, s. 95.

¹² W przeszłości, a zwłaszcza w ekonomii klasycznej, wyrażano nawet pogląd, że jest to jedyna ich funkcja. Jak twierdził R. Rybarski: *podatek jest instytucją skarbową, ma przede wszystkim przynosić dochód, może mieć uboczne cele, gdy jednak formy podatku używa się dla osiągnięcia jakiegoś celu pozafiskalnego, wówczas mamy do czynienia z podatkiem pozornym [...] zostaje tylko forma podatku, a zanika jego charakter*. Podobnie uważał R. Stourm, który twierdził, że: *podatek nie powinien być ani symulatorem, ani moralizatorem, ani też protektorem, lecz wyłącznie zaopatrzeniem Skarbu*. Zob. R. Zieliński, *Personalizacja w systemie obciążeń dochodów osób fizycznych w Polsce*, Warszawa 2019.

¹³ Z. Ofiarski, *Ewolucja funkcji pozafiskalnej podatków w Polsce po roku 1990 w: Kierunki reformy polskiego systemu podatkowego*, red. A. Pomorska, Lublin 2003, s. 101.

¹⁴ R. Zieliński, *Personalizacja w systemie obciążeń dochodów osób fizycznych w Polsce*, Warszawa 2019, s. 23

¹⁵ *Ibidem*.

¹⁶ *Ibidem*.

go w podatku od towarów i usług wydaje się wypełniać aspekt sprawiedliwości podatkowej, jednocześnie wypełniając funkcję fiskalną i redystrybucyjną.

3. Przechodząc do analizy problemu opodatkowania środków uzyskanych przez podatnika podatku do towarów i usług w związku z nienależytym wykonaniem zobowiązania podatkowego należy wskazać, że zgodnie z art. 9 ust. 1 i 2 ustawy z dnia 26 lipca 1991 r. o podatku dochodowym od osób fizycznych¹⁷ przedmiotem opodatkowania podatkiem dochodowym od osób fizycznych jest co do zasady dochód rozumiany jako nadwyżka sumy przychodów z określonego źródła przychodów nad kosztami ich uzyskania osiągnięta w roku kalendarzowym. W tym przepisie ma swoje tetyczne umocowanie zasada powszechności opodatkowania¹⁸ podatkiem dochodowym od osób fizycznych w aspekcie przedmiotowym, gdyż ustawodawca użył określenia „wszelkie dochody”. Konstrukcja podatku globalnego w tym przypadku polega na tym, że gdy osoba fizyczna osiąga dochody z dwóch lub więcej źródeł, przedmiotem opodatkowania jest suma dochodów ze wszystkich źródeł przychodów podatnika, uzyskanych przez niego w danym roku podatkowym. Wobec tego zasadą obowiązującą w tym podatku jest łączenie dochodów podatnika z różnych źródeł przychodów¹⁹. Dla pojęcia dochodu terminem pierwotnym jest przychód, ponieważ dopiero wystąpienie przychodu warunkuje możliwość powstania dochodu. Dopóki nie ma przychodu w sensie podatkowym, dopóty nie może powstać dochód podatkowy²⁰. Przychodem zaś, zgodnie z art. 11 ust. 1 u.p.d.o.f., są otrzymane lub pozostawione do dyspozycji podatnika w roku kalendarzowym pieniądze i wartości pieniężne oraz wartość otrzymanych świadczeń w naturze i innych nieodpłatnych świadczeń. Przepis ten należy rozumieć w ten sposób, że generalną zasadą momentu powstania przychodu jest moment faktycznego uzyskania przez podatnika (pozostawienia do jego dyspozycji) określonych środków pieniężnych (metoda kasowa powstania przychodu). Zasada ta doznaje jednak pewnych ograniczeń w przypadkach wskazanych w ustawie. Przykładowo w przypadku przychodów z pozarolniczej działalności gospodarczej za przychody uważa się kwoty należne, choćby nie zostały otrzymane (metoda memoriałowa). O uzyskaniu przychodu w rozumieniu u.p.d.o.f. można więc mówić w każdej sytuacji, gdy podatnik, czy to na skutek otrzymania określonych wartości majątkowych (środków pieniężnych, świadczeń w naturze czy też innych nieodpłatnych świadczeń), czy też gdy na skutek określonego zdarzenia powodującego zmniejszenie jego zobowiązań wobec innych podmiotów, uzyskuje określone przysporzenie majątkowe. W orzecznictwie podkreśla się, że

¹⁷ T.j. Dz.U. 2021 poz. 1128, ze zm.; dalej jako: u.p.d.o.f.

¹⁸ Powszechność opodatkowania zawierająca się w formule: *każdy zgodnie z prawem uczestniczy stosownie do swoich zasobów w pokrywaniu wydatków publicznych*, wskazuje, że oprócz aspektu podmiotowego powszechność ma wymiar przedmiotowy. Oznacza to, że podstawową cechą winna być zasada opodatkowania wszystkich dochodów, niezależnie od źródła ich pochodzenia. Zob. A. Gomułowicz, D. Mączyński, *Podatki i prawo podatkowe*, wyd. 8, Warszawa 2016, s.332.

¹⁹ J. Małecki w: A. Gomułowicz, J. Małecki, *Podatki i prawo podatkowe*, wyd. 6, Warszawa 2011, s. 602.

²⁰ Zob. wyrok NSA z 18 października 2019 r., sygn. akt II FSK 3659/17.

Środki pieniężne pochodzące z zaniżenia kwoty zobowiązania podatkowego w podatku od towarów i usług...

aby powstał przychód to otrzymane lub pozostawione do dyspozycji podatnika środki pieniężne muszą mieć charakter definitywny²¹, bezzwrotny^{22 23} i powodujący jego przysporzenie majątkowe²⁴. Z tego powodu świadczenia o charakterze zwrotnym, czasowym lub będące zwrotem wydatków nie stanowią przychodu.

W świetle powyższych uwag należy rozważyć, czy i kiedy kwota zobowiązania podatkowego w podatku od towarów i usług, związana z płatnościami uzyskanymi przez podatnika od jego kontrahentów w związku z zapłatą za dostawę towarów lub świadczenie usług, a nie wpłacona na rachunek organu podatkowego, stanowi przychód podatnika w podatku dochodowym od osób fizycznych. Na pierwszy rzut oka wydawać mogłoby się, że takie środki pieniężne nie powinny podlegać opodatkowaniu. Niewątpliwie środki te stanowią przysporzenie majątkowe podatnika i są bezzwrotne, lecz nie mają one charakteru definitywnego. Tak długo jak organ podatkowy może egzekwować zaległość podatkową z tytułu niezapłaconego podatku od towarów i usług, nie ma mowy o powstaniu przychodu. W związku z tym, powstaje pytanie, czy uzyskanie przez takie środki pieniężne charakteru definitywnego uzasadnia ich opodatkowanie. Należy ocenić jako prawidłowy pogląd, że moment przedawnienia zobowiązania podatkowego w podatku od towarów i usług implikuje konieczność opodatkowania niewpłaconej przez podatnika podatku od towarów i usług kwoty podatku należnego, jako że takie środki pieniężne z chwilą przedawnienia się zobowiązania podatkowego stają się definitywnym przysporzeniem majątkowym podatnika. Środki te stanowią wówczas przychód w rozumieniu u.p.d.o.f.

Zaliczenie przychodu podatnika do odpowiedniego źródła przychodów ma bardzo istotne znaczenie ze względu na wpływ takiego zakwalifikowania na zasady ustalania wysokości dochodu, co umożliwi prawidłowe przypisanie określonego rodzaju kosztów uzyskania przychodu (faktycznie udokumentowanych lub zryczałtowanych), możliwość skorzystania ze specyficznego dla danego źródła wyłączenia, zwolnienia albo obniżenia opodatkowania, jak również na możliwość wyrównania strat albo jej pokrycia z przyszłych dochodów. Związanie ze źródłami przychodów specyficznych dla nich, wskazanych powyżej kategorii podatkowych przy jednoczesnym braku jednoznacznych i dokładnych kryteriów rozgraniczenia między tymi źródłami powoduje, że coraz więcej spraw z tego zakresu jest rozstrzyganych przez sądy. W praktyce występują sytuacje, gdy niezwykle

²¹ W wyroku NSA z dnia 10 lipca 2013 r., sygn. akt II FSK 2036/11, Sąd stwierdził, że: *[d]ochód (przychód) niedefinitywny nie jest dochodem (przychodem) podlegającym opodatkowaniu.*

²² W wyroku WSA w Olsztynie z dnia 26 września 2019 r., sygn. akt I SA/Ol 255/19, Sąd, wskazał, że: *żeby uznać kwotę (...) za przychód skarżącego organ powinien udowodnić, że skarżący nie dokonał jej zwrotu.*

²³ W wyroku NSA z dnia 18 października 2019 r., sygn. akt II FSK 3659/17, Sąd stwierdził, że *[w]prawdzie z brzmienia przepisu art. 11 ust. 1 u.p.d.o.f. nie wynika to wprost, ale za przychody podatkowe mogą być uznane tylko takie świadczenia, które nie mają charakteru zwrotnego. Przychód jest bowiem w istocie określonym przysporzeniem majątkowym, a zatem jego otrzymanie musi mieć charakter definitywny. Stąd też wszystkie kwoty otrzymywane „tytułem zwrotnym”, takie jak pożyczki, kaucje itp., nie są zaliczane do przychodów podatkowych.*

²⁴ W wyroku WSA w Łodzi z dnia 26 listopada 2015 r., sygn. akt I SA/Ld 735/15, Sąd stwierdził, że: *[a]naliza rodzajów przychodów (...) prowadzi do wniosku, że przychód to definitywne przysporzenie majątkowe.*

trudno jest – posługując się przyjętym w ustawie katalogiem – ustalić właściwe przypisanie. Jest tak szczególnie wtedy, gdy dana działalność generuje przychody, które mogą zostać zaliczone do różnych źródeł przychodów. W świetle tych zależności art. 5a pkt 6 u.p.d.o.f., zgodnie z którym działalność gospodarza oznacza działalność zarobkową, z której przychody nie są zaliczane do innych źródeł przychodów, także nie prowadzi do jednoznacznych rozstrzygnięć²⁵. Analiza zawartego w art. 10 ust. 1 u.p.d.o.f. katalogu źródeł przychodów prowadzi do wniosku, że środki pieniężne pochodzące z zaniżania kwoty zobowiązania podatkowego w podatku od towarów i usług można by potencjalnie zaklasyfikować do jednego z dwóch wskazanych w tym przepisie źródeł przychodów, a mianowicie: do przychodów z pozarolniczej działalności gospodarczej albo innych źródeł przychodów. Za kwalifikacją tych środków pieniężnych jako przychodu z pozarolniczej działalności gospodarczej przemawiać może fakt, że uzyskanie takich środków związane jest, chociażby pośrednio, z prowadzoną pozarolniczą działalnością gospodarczą. Podatek od towarów i usług jest wszak naliczany w związku z czynnościami, które są dokonywane w ramach prowadzonej przez podatnika działalności gospodarczej a kwota, z której podatnik płaci podatek należny stanowi zapłatę otrzymaną od kontrahenta, który zwalnia się w ten sposób z ciężącego na nim zobowiązania cywilnoprawnego. Nadto przepis art. 14 ust. 2 pkt 6 u.p.d.o.f. wskazuje wprost, że przychodem z pozarolniczej działalności gospodarczej są m.in. wartości przedawnionych lub umorzonych zobowiązań. Nie ma przy tym przepisu, który precyzowałby, że nie dotyczy to zobowiązań podatkowych. Istnieje jednak szereg argumentów przeciwnych. Po pierwsze, ustawodawca wyraźnie wskazał w art. 14 ust. 1 u.p.d.o.f., że u podatników dokonujących sprzedaży towarów i usług opodatkowanych podatkiem od towarów i usług za przychód z tej sprzedaży uważa się przychód pomniejszony o należny podatek od towarów i usług. Komentowany przepis wskazuje jednoznacznie, że w przypadku przychodu z pozarolniczej działalności gospodarczej kwota podatku od towarów i usług jest wyłączona z podstawy opodatkowania podatkiem dochodowym od osób fizycznych. Po drugie, ten sam przepis wskazuje, że za przychód z pozarolniczej działalności gospodarczej uważa się kwoty należne, choćby nie zostały faktycznie otrzymane. Potencjalnym momentem powstania przychodu jest dopiero moment przedawnienia zobowiązania podatkowego w podatku od towarów i usług, co pozostaje w sprzeczności z zawartą w art. 14 ust. 1 u.p.d.o.f. zasadą memoriałową powstania przychodu z tytułu pozarolniczej działalności gospodarczej. Trafniejsze wydaje się przyjęcie, że w momencie przedawnienia zobowiązania podatkowego w podatku od towarów i usług środki takie niejako zostają „pozostawione do dyspozycji podatnika”, przez co nabywają one charakteru definitywnego. Po trzecie, powstanie takiego przychodu nie jest związane *stricte* z prowadzoną pozarolniczą działalnością gospodarczą. Jedyne związki z pozarolniczą działalnością gospo-

²⁵ H. Litwińczuk, *Prawo podatkowe przedsiębiorców*, red. H. Litwińczuk, wyd. 8, Warszawa 2017, s. 45.

Środki pieniężne pochodzące z zaniżenia kwoty zobowiązania podatkowego w podatku od towarów i usług...

darczą to taki, że kwota podatku należnego w podatku od towarów i usług może powstać wyłącznie u podatnika prowadzącego taką działalność. Z kolei powstanie przychodu jest *de facto* warunkowane innym zdarzeniem, jakim jest upływ terminu przedawnienia zobowiązania podatkowego w podatku od towarów i usług. Po czwarte, wydaje się być prawidłowy pogląd prezentowany w orzecznictwie sądów administracyjnych, że przepis art. 14 ust. 2 pkt 6 u.p.d.o.f. odnosi się jedynie do zobowiązań prywatnoprawnych z uwagi na fakt odniesienia się w nim do pojęć znanych prawu cywilnemu²⁶. W świetle powyższego trafniejszym wydaje się być zakwalifikowanie takiego przychodu do innych źródeł przychodów, jako że nie można odnaleźć w katalogu źródeł bardziej adekwatnej kategorii. O uzyskaniu przychodu w rozumieniu u.p.d.o.f. można mówić w każdej sytuacji, gdy podatnik, czy to na skutek otrzymania określonych wartości majątkowych (środków pieniężnych, świadczeń w naturze czy też innych nieodpłatnych świadczeń), czy też gdy na skutek określonego zdarzenia powodującego zmniejszenie jego zobowiązań wobec innych podmiotów, uzyskuje określone przysporzenie majątkowe. Wymienione w art. 10 ust. 1 pkt 9 u.p.d.o.f. „inne źródła” przychodów zostały przez ustawodawcę doprecyzowane w art. 20 u.p.d.o.f., w którym to ustawodawca wskazał, jakie przychody należy w szczególności uznać za przychody z innych źródeł. Użyte w tym przepisie sformułowanie „w szczególności” wskazuje, że zawiera on tylko przykładowe wyliczenie przychodów, co oznacza, że przysporzenia majątkowe, nie zaliczane do pozostałych źródeł przychodów, stanowią przychody objęte dyspozycją tego przepisu, a sam katalog „innych źródeł” przychodów ma charakter otwarty. Stanowisko uzasadniające opodatkowanie podatkiem dochodowym od osób fizycznych środków uzyskanych z tytułu zaniżenia zobowiązania podatkowego w podatku od towarów i usług potwierdza również zawarta w art. 9 ust. 1 u.p.d.o.f. zasada powszechności opodatkowania wszelkiego rodzaju dochodów, z wyjątkiem dochodów wymienionych enumeratywnie w u.p.d.o.f. oraz dochodów, od których na podstawie przepisów o.p. zaniechano poboru podatku.

W przypadku przychodu pochodzącego z tytułu zaniżenia zobowiązania podatkowego w podatku od towarów i usług próżno szukać kosztów uzyskania przychodów. Podstawą opodatkowania w takim przypadku powinna być zatem całkowita kwota przedawnionego zobowiązania podatkowego w podatku od towarów i usług, która stanowi dochód podatnika. Momentem powstania przychodu będzie co do zasady dzień 1. stycznia²⁷ po okresie pięcioletnim liczonym od końca roku, w którym upłynął termin płatności podatku związanego z zobowiązaniem w podatku od towarów i usług. Dochód (przychód) uzyskany z tytułu nienależytego wykonania zobowiązania podatkowego w wyniku zaniżenia jego wysokości, jako pochodzący z innych źródeł, podlega opodatkowaniu według skali podatko-

²⁶ Zob. wyrok NSA z dnia 22 listopada 2012 r., sygn. akt II FSK 622/11.

²⁷ Chyba, że bieg terminu przedawnienia zobowiązania w podatku od towarów i usług zostanie zawieszony lub przerwany na podstawie przepisów o.p.

wej (opodatkowanie progresywne). W podatku dochodowym od osób fizycznych przewidziano jako zasadę opodatkowanie dochodu z zastosowaniem progresywnej skali podatkowej. Dochody, które są w ten sposób opodatkowane podlegają kumulacji przedmiotowej, która przy opodatkowaniu progresywnym zwiększa ciężar obciążenia podatkiem. Jeżeli podatnik z jednych źródeł podlegających kumulacji poniósł stratę, a z innych osiągnął dochód, to nie ma praw do wyrównania strat z jednych źródeł z dochodów z innych źródeł, czyli do tzw. zewnętrznego potrącenia straty; przysługuje mu jedynie prawo do potrącenia straty z danego źródła od dochodów uzyskanych z tego samego źródła, czyli tzw. potrącenia wewnętrznego straty²⁸. Zgodnie z art. 27 u.p.d.o.f. podatek dochodowy pobiera się od dochodów nieprzekraczających w roku podatkowym równowartości kwoty 85.528,00 PLN według stawki 17%, pomniejszając tak obliczoną kwotę o kwotę zmniejszającą podatek; podatek od dochodów przewyższających tę kwotę jest już pobierany według stawki 32%, przy czym tak obliczoną kwotę również obniża się o kwotę zmniejszającą podatek.

4. Reasumując, należy uznać, że środki uzyskane przez podatnika podatku od towarów i usług z tytułu nienależytego wykonania zobowiązania podatkowego, będącego następstwem zaniżenia kwoty tego zobowiązania, powinny zostać opodatkowane podatkiem dochodowym od osób fizycznych jako pochodzące z innych źródeł niż wymienione w art. 10 ust. 1 pkt 1) – 8b) u.p.d.o.f. Istotne jest przy tym, że moment powstania obowiązku podatkowego w podatku dochodowym od osób fizycznych z tego tytułu następuje dopiero z upływem terminu przedawnienia zobowiązania podatkowego w podatku od towarów i usług. Wówczas bowiem można mówić o definitywnym charakterze przychodu uzyskanego przez podatnika w związku z nienależytym wykonaniem takiego zobowiązania. Wysokość przychodu uzyskanego w ten sposób jest równa wysokości wynikającego zeń dochodu i podlega opodatkowaniu według progresywnej skali podatkowej.

Bibliografia:

- 1) Borodo A., *Polskie Prawo Finansowe. Zarys ogólny*, Toruń 2003 r.;
- 2) Brzeziński B., Kalinowski M., Olesińska A., Masternak M., Orłowski J., *Ordynacja podatkowa. Komentarz*, Toruń 2007 r.;
- 3) Gomułowicz A., Małecki J., *Podatki i prawo podatkowe*, wyd. 6, Warszawa 2011 r.;
- 4) Gomułowicz A., Mączyński D., *Podatki i prawo podatkowe*, wyd. 8, Warszawa 2016 r., s. 331;
- 5) Litwińczuk H., *Prawo podatkowe przedsiębiorców*, Warszawa 2017 r.;
- 6) Mastalski R., *Prawo podatkowe*, Warszawa 2014 r.;
- 7) Nowak T., *Powstawanie i wygasanie zobowiązań podatkowych*, w: Sęk M. (red.), *Prawo podatkowe. Podręcznik dla Podyplomowego Studium Prawa Podatkowego*, t. 1, Łódź 2014 r.;

²⁸ H. Litwińczuk, *op. cit.*, s. 48.

Środki pieniężne pochodzące z zaniżenia kwoty zobowiązania podatkowego w podatku od towarów i usług...

- 8) Ofiarski Z., *Instrumenty realizacji celów reformy systemu podatkowego w Polsce w: Prawo finansowe i nauka prawa finansowego na przełomie wieków. Ogólnopolska Konferencja Katedr Prawa Finansowego*, Kraków, 21–23.10.1999 r., red. Kostecki A., Kraków 2000 r.;
- 9) Podsiadło W., *Zobowiązanie podatkowe w podatku od towarów i usług – analiza na tle przepisów ogólnego prawa podatkowego*, *Prawo Budżetowe Państwa i Samorządu* 1 (8)/2020;
- 10) Wiciak S., *Funkcja podatków w gospodarce rynkowej – analiza krytyczna w: Uwarunkowania zachowań podmiotów rynkowych – szanse i zagrożenia*, red. Samborski A., *Zeszyty Naukowe Wydziału Zamiejscowego w Chorzowie Wyższej Szkoły Bankowej w Poznaniu* nr 2012/14;
- 11) Zieliński R., *Ewolucja funkcji pozafiskalnej podatków w Polsce po roku 1990 w: Kierunki reformy polskiego systemu podatkowego*, red. Pomorska A., Lublin 2003 r.;
- 12) Zieliński R., *Personalizacja w systemie obciążeń dochodów osób fizycznych w Polsce*, Warszawa 2019 r.

Orzecznictwo sądów administracyjnych:

- 1) wyrok NSA z dnia 18 października 2019 r., sygn. akt II FSK 3659/17;
- 2) wyrok NSA z dnia 10 lipca 2013 r., sygn. akt II FSK 2036/11;
- 3) wyrok NSA z dnia 22 listopada 2012 r., sygn. akt II FSK 622/11;
- 4) wyrok WSA w Olsztynie z dnia 26 września 2019 r., sygn. akt I SA/OI 255/19;
- 5) wyrok WSA w Łodzi z dnia 26 listopada 2015 r., sygn. akt I SA/Łd 735/15.

Akty prawne:

- 1) ustawa z dnia 26 lipca 1991 r. o podatku dochodowym od osób fizycznych (T.j. Dz.U. 2021 poz. 1128, ze zm.);
- 2) ustawa z dnia 29 sierpnia 1997 r. Ordynacja podatkowa (T.j. Dz.U. z 2020 r., poz. 1325, ze zm).

INAPPROPRIATE FULFILMENT OF A TAX LIABILITY IN THE VALUE ADDED TAX AS A SUBJECT OF TAXATION IN THE PERSONAL INCOME TAX

Summary. The subject of the article is the analysis of the issue of inappropriate fulfilment of a tax liability in the value added tax and its consequences in the personal income tax. Therefore, the substance of the tax liability in the value added tax was delineated in order to draw conclusions about the consequences of the taxation concerning the funds obtained by non-fulfilment of a tax liability in the value added tax.

Key words: personal income tax, value added tax, tax liability, income, sources of income